

Establiments municipals
*del Maestrat,
els Ports de Morella
i Llocena*
(segles XIV-XVIII)

Edició a cura
d'Enric Guinot i Rodríguez

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

2006

---

*f*onts històriques valencianes

Establiments municipals
del Maestrat, els Ports de Morella i Llocena
(segles XIV-XVIII)

Establiments municipals
del Maestrat,
els Ports de Morella
i Llocena
(segles XIV-XVIII)

Edició a cura
d'Enric Guinot i Rodríguez

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

2006

---

*f*onts històriques valencianes

*Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot*

Aquesta obra està sota una Llicència Creative Commons
Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional.

© *Enric Guinot i Rodríguez, 2006*
© *D'aquesta edició: Universitat de València, 2006*
Disseny de la col·lecció: J.P.
Il·lustració de la coberta:
Escut del manuscrit dels Establiments de Lluçena (segle XV)
Fotocomposició i maquetació: Publicacions de la Universitat de València
ISBN: 978-84-370-8668-2

<http://dx.doi.org/10.7203/PUV-OA-8668-2>

Edició digital

*E*studi introductori

ELS LLIBRES D'ESTABLIMENTS MUNICIPALS

Els llibres d'establiments municipals són una font documental de la història medieval i moderna valenciana molt important i significativa perquè ens apropen directament a les qüestions relacionades amb la vida quotidiana i els seus conflictes en el marc de les poblacions respectives, en bona mesura temes i aspectes al voltant del món agrícola i ramader, però també tocant punts sobre l'ordre públic, la convivència social o el mateix govern municipal

Formalment es tracta de reculls d'acords presos pel consell municipal de cada població al llarg dels segles i que prenen la forma d'estatuts o ordenances que regulen la qüestió de què es tracte i, sovint, marquen les penes pecuniàries que comporta la seua infracció per part dels veïns. Cal observar que, formalment, tot indica que els acords de fer establiment eren presos de forma puntual, a base de decisions redactades en anys diversos, la qual cosa fa que també puguem trobar establiments individuals en les actes anuals dels consells municipals. Era per utilitat pràctica i lògica que, en un moment donat, el mateix consell acordava reunir-los en un únic manuscrit per a facilitar-ne la consulta. I per aquesta raó els manuscrits que ens han arribat solen tenir cronologies un poc més tardanes, dels segles XV, XVI o XVII, en comparació al seu contingut, perquè el deteriorament material del llibre i la seua còpia més moderna no anul·lava la major antiguitat, medieval, del text concret de l'establiment

Els seus marcs cronològics són molt extensos, tant que sovint abasten des del segle XIV fins al XVIII o XIX, si bé és usual l'existència de reculls baixmedievals, del XIV o del XV, i la seua continuació mitjançant la incorporació de nous acords posteriors. Això fa que la seua vigència siga secular, modificada només per una decisió del mateix consell municipal en algun moment; en cas contrari el

text medieval pot mantenir el seu valor fins al segle XIX quan ja, en el marc de l'Estat liberal, va canviar radicalment el model polític i jurídic de les entitats polítiques locals i estatals.

Durant l'època baixmedieval i moderna, el període foral valencià en general, aquests establiments estigueren estretament lligats al funcionament dels municipis i a la seua capacitat legal de generar jurisprudència que afectava els seus veïns, per la qual cosa aquesta documentació té diverses possibilitats d'anàlisi i d'interés històric. Citàvem abans la molt viva informació sobre les relacions humanes en la vida quotidiana d'aquestes poblacions, de forma majoritària petites o com a molt mitjanes comunitats rurals dedicades molt marcadament a les activitats agrícoles i ramaderes, però volem apuntar l'interés d'aclarir el procediment jurídic i de definir l'espai jurisdiccional que era atribuït als poders municipals valencians, tan diferent a les realitats de l'Estat contemporani.

No podem assegurar-ho de forma taxativa, però fa la impressió que moltes poblacions valencianes van arribar a tenir reculls d'establiments municipals —o, en tot cas, és segur que prenien acords d'aquest tipus en les reunions dels consells municipals— des del principi del segle XIV, període en què van nàixer la majoria dels nostres municipis baixmedievals. Després, l'atzar de la destrucció d'arxius ha anat fent desaparèixer el rastre de molts d'ells però, curiosament, han quedat més manuscrits d'aquesta mena que altre tipus de documentació local. Probablement hi ha influït el fet que, de vegades, la presentació material d'aquests llibres ha gaudit de certa cura o fins i tot riquesa. Només cal fixar-se en els casos concrets del Llibre d'establiments i del mostassaf de Llucena, i en el Llibre del mostassaf de Catí, els quals editem en aquesta obra; en ambdós casos es tracta d'uns molt bells exemplars en pergamí, elaborats per escrivans professionals, i amb una densa decoració de lletres capitals, alguna petita miniatura de lletres, i un ús generós de les tintes de color per a destacar rúbriques i encapçalaments. Els consells municipals de Llucena i Catí volgueren fer-ne una obra peculiar, notable i destacada «per a deixar memòria en l'esdevenidor», i certament que ho aconseguiren. No és estrany, doncs, que, posats a triar un manuscrit que preservar o amagar en el marc de la destrucció d'aquests arxius, els ulls humans es deixaren portar pel continent i, gràcies a això, han arribat a les nostres mans, si bé per vies no sempre massa conegudes.

D'altra banda, l'interés per aquests llibres d'establiments no és nou; des del primer terç del segle XX van despertar la curiositat dels historiadors justament pel seu caràcter de documentació no seriada i ordinària, pel seu caràcter de reculls excepcionals i particulars. Això va contribuir al fet que abans de la Guerra Civil de 1936-1939 se'n feren les primeres edicions d'alguns, dels aleshores rics arxius municipals del Maestrat de Castelló, tràgicament destruïts amb moltes altres coses durant aquell període de guerra. És per això que avui dia només ens n'ha quedat constància d'alguns mitjançant les edicions fetes abans de dita època, en general

de bona qualitat però que no permeten contrastar el seu text. En altres casos, la guerra comportà la «distracció» d'alguns altres que no foren tornats a l'arxiu local corresponent i han acabat perduts, almenys teòricament, perquè alguns foren venuts en el mercat especialitzat. Per això podem parlar almenys de dos casos afortunats, Catí i Lluçena, comprats per l'erudit i historiador Pere Maria Orts i donats finalment a l'Arxiu del Regne de València.

Malgrat totes aquestes complicacions, a poc a poc han anat localitzant-se més exemplars i, en els darrers vint anys, se n'han anat publicant uns quants, sovint de forma molt local i, de vegades, complicada de consultar o d'arribar al públic interessat. Els resultats d'aquesta tasca dels historiadors poden constatar-se en la bibliografia que acompanyem, notable sens dubte però en la qual crida poderosament l'atenció el fet que hi ha una molt elevada proporció de textos d'establiments corresponents al Maestrat i altres comarques de Castelló. No creem que això siga degut a una especial realitat social local de segles passats, que empentara els municipis d'aquestes terres a elaborar amb major passió aquest tipus de manuscrits en comparació a d'altres comarques valencianes. Sí que podem valorar, en canvi, el fet històric que la major densitat de petites viles de mudèjars i moriscos valencians fou una realitat social que va limitar la proliferació d'aquests manuscrits fins al segle XVII en les comarques centrals i meridionals valencianes. Però aquestes circumstàncies al marge, res no obsta per a creure que encara resta en els arxius una significativa sèrie de llibres d'establiments municipals d'altres localitats i que, a poc a poc, anirem traent-los a la llum.

Quant a la col·lecció concreta que editem en aquesta obra, finalment hem reunit uns textos de procedència i característiques una mica diverses que cal aclarir. El nucli original del nostre projecte editor estava format per tres manuscrits ben interessants: el Llibre d'establiments de Lluçena, conservat a l'Arxiu del Regne de València, inèdit i molt poc citat pels especialistes fins ara, que constava en realitat de dos manuscrits diferents: l'esmentat llibre d'establiments del segle XV, i el llibre del mostassaf de la mateixa població i cronologia bàsica.

El segon text és el Llibre d'establiments d'Herbers, conservat a la Biblioteca de Catalunya i del qual només hi havia una edició de la seua primera part, la de les ordenances de 1324, feta en la *Revista Jurídica de Catalunya* l'any 1927 per Dolors Lasalle, tot i que sempre s'ha atribuït a Ferran Valls i Taberner; en canvi l'altre 60 % del text d'aquest manuscrit, corresponent als establiments i les seues confirmacions senyoriales entre finals del segle XV i el segle XIX, restava també inèdit.

Finalment, en tercer lloc, el Llibre del mustassaf de Catí, donat per Pere Maria Orts a l'Arxiu del Regne de València i que, tot i ser un tipus de text amb diferències de contingut respecte als establiments normals, era paregut al de Lluçena inserit en el Llibre d'establiments que editàvem i que, a més, també tenia el valor de ser inèdit i haver sobreviscut de forma peculiar a les destrosses dels arxius.

Però una vegada acomplert aquest objectiu, la mateixa dificultat de consultar l'edició dels establiments d'Herbers de l'any 1927 ens portà a considerar l'interés de reeditar, una vegada corregits, els altres tres textos d'establiments valencians que havien estat publicats en aquells anys d'abans de la Guerra Civil en la mateixa *Revista Jurídica de Catalunya*, atenent a més que els seus originals n'havien resultat destruïts o desapareguts. És per això que hem inclòs en aquesta edició els textos dels establiments municipals de Catí de 1576, de Morella de 1530 i de Xert de 1689, amb la transcripció que va fer-se en aquella dècada del 1920 i només amb correccions de puntuació i poc més, si bé algun d'ells té evidents problemes de lectura i correcció de la sintaxi.

Finalment, hem valorat l'oportunitat de completar aquesta col·lecció amb altres dos textos d'establiments inèdits i un més editat també de forma local i poc accessible. Aquest darrer correspon als establiments de Benicarló, de 1409-1412, conservats en un petit manuscrit a l'Arxiu del Regne de València i editats de forma local per l'historiador Vicent Garcia Edo l'any 1978. Els altres dos resten encara inèdits i són un fragment dels establiments d'Albocàsser, del final del segle XV, conservat al mateix Arxiu del Regne, i un text dels establiments de 1370-1374 de Castellfort, acompanyats d'un extens fragment dels establiments de Morella i les seues aldees de la mateixa època, conservat actualment a la Biblioteca de Catalunya, a Barcelona. D'aquests establiments medievals de Morella, n'havia fet una edició J. Sánchez Adell l'any 1954 a partir d'un altre manuscrit de Catí, amb la qual cosa, en editar aquest de Castellfort i la reedició dels de Morella de 1530, fornim els investigadors de la col·lecció completa de textos morellans medievals per a facilitar-ne.

EL PROCÉS DE REDACCIÓ DELS ESTABLIMENTS

En el cas de la València baixmedieval, els establiments municipals tenen el seu origen en la comunitat de veïns, la «universitat», que regulava i ordenava aspectes relacionats amb la convivència, l'ordre públic i la vida quotidiana en el clos urbà, però també intervenia i molt en la regulació de l'explotació econòmica del camp i el bosc del seu terme, i encara podem afegir les activitats comercials en el mercat local.

Aquestes competències semblen estar estretament unides a la creació dels municipis baixmedievals, a partir, doncs, del privilegi de Jaume I per a la ciutat de València del 1245 i els dels anys següents a la resta de viles reials del nou regne. Amb el Privilegi General del rei Pere el Gran l'any 1283 es va generalitzar aquest model de municipi a totes les viles i llocs poblats de cristians, de manera que durant la dècada del 1280 anaren estenent-se aquests municipis per les àrees rurals i fins als llogarets més petits del regne.

Això no vol dir que durant el segle XIII, abans d'aquesta generalització, la «universitat» entesa com entitat col·lectiva que representava el conjunt de veïns d'una localitat, encapçalada pels seus prohoms tal com apareixen els dos mots en la documentació de l'època, no tinguera en la pràctica competències d'aquest tipus sobre qüestions locals de ramaderia, agricultura o explotació del bosc. Però allò cert és que només és a partir del principi del segle XIV que coneixem els primers reculls d'aquests establiments municipals, vehiculats clarament a partir de l'activitat administrativa de dita entitat local.

Cal pensar, doncs, que la consolidació dels municipis, urbans i rurals, en les dècades al voltant del 1300 fou l'escenari politicoadministratiu en el qual anà configurant-se a poc a poc el marc jurídic que donà validesa a aquestes normes de convivència, però també, cal precisar, de capacitat legal per a imposar-hi penes. És complicat saber si va existir aquest marc d'ordenances locals durant el segle XIII, però en aquest cas caldria tenir en compte que la comunitat de veïns no tindria en realitat capacitat jurídica per a penar i imposar multes. Aquest suport legal se li va donar amb la creació de l'esmentat municipi.

Potser siga aquesta cronologia la raó per la qual els primers reculls que coneixem són ja del segle XIV, concretament el més antic per ara és el d'Herbers de l'any 1326 que publiquem ací. Segur que no fou l'únic, però tant la pèrdua d'arxius com la mateixa gènesi d'aquests documents ha contribuït a la seua desaparició o almenys invisibilitat. En ser substituïts per altres de nous al llarg dels segles, el deteriorament dels manuscrits usats per les autoritats municipals, tots aquests factors han contribuït al fet que els textos medievals originals no siguen massa abundants, ni tampoc han afavorit que sempre s'hagen conservat en la seua versió original sinó, sovint, a través de còpies més tardanes, fins i tot ja d'època moderna.

Quant al procediment administratiu per a la seua redacció i aprovació, durant els segles XIV i XV la iniciativa estava clarament en mans del consell municipal respectiu, concretament en la assemblea reunida dels jurats i dels consellers. Per exemple, els nous establiments manats fer per la vila de Morella l'any 1530 pel deteriorament de l'anterior llibre medieval ho expliquen a bastament en el seu preàmbul:

En nom de Déu omnipotent e de la gloriosíssima e intemerada Verge Maria e del benaventurat Sent Julià, patró de la present vila de Morella, y de tots los sants e santes de la cort celestial, dimecres qui contàvem XIII dies del mes de abril any de la Nativitat de nostre Senyor Déu Jhesuchrist de M D XXX, los magnífichs en Francés Ricart donzel, en Berthomeu [...]mona, cavaller, mestre March Sancho, mestre en arts, y en [...]na y en Pere de Agostí Sancho, mercader, jurats de la vila de Morella e aldeyes de aquella en lo corrent e sobre dit any, per quant lo llibre dels stabliments generals e particulars de les dites viles e aldeyes e lochs de òrdens e cavallers dins lo terme general de la dita vila constituïts, custodiat e reservat per registre en lo archiu de la dita vila està molt vell e tot descuernat y squarerat e tan que ab molta dificultat se poden aprofitar de aquell per

al què és menester, e com los dits establiments sien leys principalls observadores en les dites vila y aldeyes e lochs de òrdens e cavallés e de aquelles hi haja molta necessitat sens lo bon regiment en les dites universitats y particulàs de aquelles no pot haver, per ço, desigant lo bon regiment e tot bé de dites universitats, ab decret, autoritat del magnífich en Pere Gavaldà, justícia major de la dita vila e aldeyes de aquella e terme general de aquella, y encara procehint determinació e deliber de ajust manaren scriure e posar en bell los dits establiments los quals són série e tenor següent...

En canvi no és tan fàcil saber qui era realment l'autor «intel·lectual» de les normes aprovades, ni tampoc si les propostes eren objecte de major o menor debat. Només podem imaginar que seria lògic que es donaren aquestes discussions en alguns casos i que no sempre hi hauria unanimitat en les solucions a donar en els plets, sobre els detalls de les normes o en la pena a imposar, però la documentació que tenim per ara no permet corroborar aquesta «lògica» de la realitat històrica quotidiana.

En tot cas els documents disponibles parlen de l'aprovació i promulgació d'aquests establiments per part del consell municipal, amb una diferència notable entre les poblacions de senyoria i les viles reials. En aquestes segones tot indica que l'autonomia del consell municipal era total, sense intervenció en el procediment del batlle reial o d'un altre oficial de la corona. Per exemple, els esmentats establiments de Morella de 1530 arpleguen allò que deien els medievals; en general no resta clar si els copien tal com estaven o els reescriuen, però en algun cas es va mantenir la redacció medieval, com en l'establiment núm. 62, el qual permet constatar fefaentment com residia en els jurats la capacitat de publicació de noves normes, amb l'acord i opinió dels consellers, i sota l'autoritat del justícia local:

Ítem, diluns a XXII dies del mes de abril anno a Nativitate Domini millesimo CCCLXXX^o septimo, los honrats en Pere Doménech, savi en dret, en Francés Rovira, en Jaume Ferer e en Miquel Çavall, jurats de la vila de Morella, a la cort e consell dels pròmens e consellés de la dita vila e justats en la sala del consell de la dita vila per veu d'en Bernat Tamarit, corredor e verguer de la dita vila, e ab autoritat o decret del honrat en Pere Navarro, loctinent de justícia per lo honrat en Romeu Estrany, justícia de la dita vila, establiren e ordenaren que...

Un altre establiment posterior, datat el 26 de març de 1459, sobre el termini per a demanar bans o multes, resumeix aquest llarg encapçalament però corrobora la jerarquia:

Ítem, fonch stablit y ordenat per lo dit honorable consell lo honorable en Jaume Matheu, justícia major de la vila e aldeyes de Morella, prestant-hi sa auctoritat e decret, que tot hom qui's clamarà de altri... (Establiments de Morella de 1530, núm. 97).

En el cas d'altra vila de reialenc com ara Catí, situada dins el terme general de Morella, trobem una redacció semblant en el seu encapçalament de l'any 1576:

Anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, die vero intitulato vigesimo septimo, mensis februarii, essent justícia de la present vila de Catí lo magnífic en Gabriel Olzina y jurats mossén Juan Carles Sans, cavaller, y Phelip Servera, mustasaf Sebastià Verdú, ab determinació, vot y parer de tot lo consell de la present vila de Catí, per scivar alguns abusos per aver-se perdut los establiments antichs de la present vila, és estat determinat se fasen establiments nous per a al bon govern de la justícia, servici de Déu omnipotent y de sa majestad, que Déu guarde, y per a què a ningú se li lleve son dret dels fruyts que nostre Señor Déu nos donarà sobre lo fas de la terra...

Però aquest mateix cas de Catí ens palesa una matisació important pel que fa a les viles reials. La majoria d'aquestes estaven dotades d'un terme general, semblant a l'*alfoz* castellà, dins el qual hi podia haver diverses localitats, cadascuna amb el seu propi consell municipal, però dependents jurisdiccionalment del justícia de la vila més important. Aquest era el cas dels termes generals de Morella, dins els quals es trobava el mateix Catí i també el lloc de Castellfort, i per aquesta dependència jurisdiccional els seus establiments locals havien de ser aprovats i confirmats pel consell municipal de Morella, tal com constatem en els dos següents textos d'aquesta darrera localitat dels Ports:

Los honrats en Miquel Barreda, savi en dret, en Bernat d'Anglesola e en Nicholau Aster, jurats de la vila de Morella, confermaren als jurats e prohòmens de Castellfort los stabliments desús dits, és a saber, en lo consell de la dita vila dimarts a XXVIII de març del any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCC LXX IIII°... (Establiments de Castellfort, 1374, núm. 58).

Et en aquell instant, vist e regonegut lo dit establiment de les peytés en lo dit loch elegidors, conffermat per justícia e jurats de Morella, lo loch tinent de justícia en Castellfort e jurats e pròmens del dit loch consell ajustat e aplegat en l'asglésia de madona Senta Maria, tots en una veu concordants, ordenaren e volgueren que los peyter ho peyters que·ll dit consell elegirà... (Establiments de Castellfort, 1370, núm. 59).

En el cas de poblacions de senyoria el procediment de redacció i aprovació era, en principi, similar, ja que la iniciativa en general també residia en el consell municipal, però calia l'aprovació del senyor o del seu representant, la qual cosa fa pensar si en aquests casos podia haver-hi algun tipus de negociació segons en quines qüestions. Per exemple, en la vila de Lluçena podem trobar-nos aquest tipus de promulgació que, d'entrada, és similar en el procediment al que hem vist a les viles reials:

Die lune intitulato II mensis decembris anno a Nativitate Domini M D IIII, convocat consell ^{33r} en la casa de la cort de la vila de Lluçena per veu de Domingo Assensio, nunció e corredor públich de la dita vila, los honorables en Pere Bertran, justícia, en Bertomeu Negre e en Jaucme Bertran, jurats de la dita vila, ab voluntat, deliberació e exprés consentiment dels pròmens e consell de la dita vila, stabliren e ordenaren que no sia persona alguna stranya ni privada que gos ni presumeixca caçar ni vocar perdius en lo

terme de Lluçena ab ase, ço és ab tela que vulgarment se diu caça de ase... (Establiments de Lluçena, rúbrica de cassar amb ase, núm. 36).

Però en la pràctica, en altres establiments es pot compovar com calia el permís i/o la confirmació de l'establiment per part del representant senyorial:

De volentat e exprés consentiment dels molt honorables en Jaume d'Atrosiello, alcayt, e de Alfonso de Patos, procurador de la tinença del Calatén, los honrats en Sancho Bonet, notari e justíçia del lloch de Lluçena, en Ramon Molins e Pere Bertran, jurats del dit lloch, de volentat et exprés consentiment de tots los pròmens e consellers del dit lloch e encara de tot lo consell per les cosses dejús scrites generalment començat per veu d'en Bernat Thomàs, corredor del dit lloch, per tolre e foragitar molts mals viçis que en lo dit lloch de Lluçena ¶^{23v} se seguexen per joch e ares no contrastant que el dit joch sie prohibit e vedat dins lo dit lloch de Lluçena e son terme sots la pena que en l'establiment és ordenada e contenguda (Establiments de Lluçena, rúbrica de joc, núm. 22).

En altres poblacions de senyoria també trobem la mateixa necessitat del permís senyorial per a promulgar establiments, o la seua confirmació *a posteriori* perquè tinguen validesa. Per exemple, a la població de Benicarló, situada en el Maestrat de Montesa, els establiments de l'any 1409 i els afegits en 1411 foren confirmats per fra Berenguer Domenge, comanador major de l'orde:

Sig+num mei Guillermi Anguera, notharii publici per totum Magistratum Munthesie, de manament del molt honorable frare Berenguer Domenge, comanador Major de Munthesa e de Paníscola, en poder del qual, a humill supplicació dels honrats en Ramon Gilabert, jurat, e d'altres prohòmens del loch de Benicarló, conferma los damunt dits stabliments damunt scrits e contenguts. Los quals volgué que durassen e hajen poder e fermetat fins a la primer vinent festa de Aparici, la qual dita ferma lo dit molt honorable comanador féu en lo loch de Benicarló, a VIII dies del mes de giner del any de la Nativitat de nostre Senyor M CCCC XI, ab protestació precedent que negun prejuhi no·y sia engenrat a la honrada Orde de Munthesa, ans tot lur dret romangua sanu e conservat (Establiments de Benicarló, núm. 131).

El mateix tipus d'aprovació trobem en una altra vila del mateix Maestrat de Montesa, el poble de Xert, en els establiments municipals del qual s'usa generalment la següent fórmula per a la seua publicació:

Establiren justíçia, jurats, consell de la present vila de Chert ab decret de sa Magestat administrador perpétuo de la religió de Montessa e per autoritat apostòlica, que qual-sevol persona que passarà per heretat de altri fent-hi camí... (Establiments de Xert, núm. 2).

Tot i que siga anecdòtic, no volem deixar de citar un cas clarament excepcional. Arran de la que degué ser la impactant visita de Vicent Ferrer, el futur sant,

a la vila de Lluçena en octubre de 1412, la seua oratòria fou tan efectiva que portà evidentment al següent establiment implantant la «lei seca», això sí, només per als veïns, i el qual hagué de ser confirmat pel procurador del senyor a corre-cuita:

Anno a Nativitate Domini M CCCC XII die dominica intitulata secunda mensis octobris, los honrats en Pere Goçalbo, justíçia, en Bertomeu Cortés e en Domingo Vallvert, jurats del lloch de Lluçena, en lo propri dit any de voler e expressa ordenació del consell del dit lloch, a loor, honor e glòria de nostre Senyor Déu Jesuchrist e de la benaventurada gloriosa madona Sancta Maria, a instigació e postulació del molt reverent en Crist e pare mestre Vincent Ferrer, servent dels servents de Déu, en lo dit lloch consistent e la paraula de nostre Senyor Déu seminant *die veneris XXX mensis septembris eiusdem* any, fon ordenat per lo dit consell concordantment e negú no discrepant que no sia negú hom vehí del dit lloch e habitant en son terme que no gos beure en neguna taverna de vi del dit lloch, de nit ni de dia ni tanpoch en la carrera davant la casa ni en lo vehinat de prop tres casses de aquella a cascuna part in giru, e qui contrafarà sia encorregut per cascuna vegada en pena de sis diners par²⁶tidors lo terç al acusador e les dues parts als adops dels camins. Et si lo taverner o tavernera o família sua ne vendran a tal bevedor, que paguen axí matex cinch diners partidors *ut supra*. Et si lo primer hom que veurà beure tals hòmens en la dita taverna e veurà liurar als dits taverner o tavernera o família sua lo dit vi a tals bevedores, que tant tost sien tenguts de acusar-los sots pena de la dobla, partidora *ut supra*. Açò emperò declarat que si algun dupte hi haurà entre los acusats e acusador, que los jurats del dit lloch qui ara són o seran ó ajen aclarir. En la present ordenació no y són entesos sinó los vehins del dit lloch. Et *ibidem* lo dit honrat n'Alfonso de Patos, procurador del noble senyor don Pedro de Urrea, senyor de la tinença del Calatén lohà e aprovà lo dit stabliment e confirmà aquell ad vuguen (Establiments de Lluçena, núm. 25).

Però com hem anat explicant, els establiments eren motiu de reformes, canvis, adequacions o ampliacions del seu contingut amb el pas del temps, la qual cosa podem documentar en alguns d'ells que assenyalen aquesta característica en la seua redacció:

Ítem, com en los presents stabliments sie ordenat hun capítol sobre qui's pren fems de femer d'altri que no'n age sinó sis diners de pena, per tal fon ordenat per lo consell de Lluçena de voler del honrat en Pere Tolsà, loctinent de procurador, que tota persona que pendrà fems de femer de altri... (Establiments de Lluçena, rúbrica de femer, núm. 21).

És evident que aquests canvis i adequacions tenien com a motor a la pròpia comunitat de veïns representada en el consell, però hi ha algun cas en què resta clar el caràcter negociat del nou establiment amb el poder senyorial respectiu. Per exemple, els establiments de Benicarló de 1409 contenen aquest ítem ben expressiu de la modificació introduïda pel comanador de Montesa:

Ítem, stabliren e ordenaren los desús dits prohòmens que com en los desús dits stabliments haja un stabliment que nul hom strany ni privat no gos jugar a negun joch que

diners s'i perden, e que lo justícia n'age a fer enquesta, perquè ordenen e volen que d'ací avant tot hom puxe jugar sens neguna pena e que'll dit justícia no'y sie tengut de fer neguna enquesta d'aquells que jugaran.

Plau al senyor que'll justícia no'y aje a fer enquesta, mas los jurats hi puxen metre guardians tots aquells qui ben vist los serà, e tot hom ne sie acusador que sie vehí de la vila; e hom que jugarà de dia o de nit, pach de dia V sous e de nit X sous. E tot hom que acusarà, sie crehegut per son sacrament; la pena sie partida per mig (Establiment núm. 139).

Finalment cal assenyalar que els llibres del mostassaf de Lluçena i Catí tenen un context una mica diferent. En principi la seua gènesi és pareguda a la dels establiments perquè també n'és responsable el consell municipal amb la participació dels jurats i del propi mostassaf en la redacció de les normes que contenen. Però atenent el seu caràcter utilitari i l'existència de normes basades en el dret foral i en privilegis generals per a tot el Regne de València, hem d'assenyalar que en el seu contingut s'inclouen amb total llibertat documents no emanats dels acords municipals sinó, com hem dit, privilegis de la monarquia i, directament, rúbriques dels Furs.

Efectivament, tant en el llibre del mostassaf de Lluçena com en el de Catí, bona part del seu contingut no són normes locals, especialment en el segon, sinó còpia d'aquests privilegis del regne o forals. A més a més, un 80 % del seu contingut d'aquest darrer és una còpia de parts seleccionades del llibre del mostassaf de la ciutat de València recopilat l'any 1321. Per tant, s'estaven publicant i aplicant normatives i les seues sancions que havien estat aprovades pel consell municipal de València entre el final del segle XIII i el principi del XIV, tal com pot veure's en l'edició.

Aquestes realitats comporten un problema a resoldre sobre les competències del càrrec de mostassaf i l'àmbit de la jurisdicció del seu càrrec, perquè els establiments generals són estrictament municipals més enllà que puguen aplicar normes i sancions que siguen similars en més d'una població, la qual cosa caldrà comprovar. Evidentment l'àmbit jurisdiccional dels mostassafs locals sembla funcionar d'una altra manera, més complexa i mixta quant a les arrels del seu àmbit competencial.

EL CONTINGUT DELS ESTABLIMENTS MUNICIPALS

Tal com pot comprovar-se amb la lectura dels diversos llibres d'establiments que venen a continuació, l'abast de la seua temàtica és molt ampli i divers per la qual cosa no resulta fàcil fer-ne un bon balanç, ni tampoc és ara l'escenari adequat perquè exigiria més espai. Tot i això anem a intentar donar una idea aproximada dels grans camps temàtics que poden restar inclosos en els seus continguts. Cal recordar que tots ells corresponen a viles i llocs de dimensions mitjanes o fins i

tot petites de la València foral, per la qual cosa podem considerar que en tots els casos es tracta de comunitats rurals, fins i tot en bona mesura per al cas de la de major entitat, la vila de Morella.

És per això que no hauria de sorprendre el molt elevat pes proporcional dels establiments relacionats amb l'activitat agrícola i ramadera dels seus veïns. No hi ha dubte que representen el bloc majoritari de les qüestions regulades i, entre elles, hi ha d'específiques sobre qüestions agrícoles, algunes d'altres només ramaderes però potser siguen majoritaris la resolució o punició dels conflictes entre agricultura i ramaderia.

En aquesta darrera qüestió, és possible que estiguem davant una tendència una mica peculiar de les comarques en què es troben els pobles dels quals publiquem els establiments. Tant els Ports de Morella, com el Maestrat o l'Alcalatén foren escenari entre la baixa Edat Mitjana i l'Època Moderna d'una notabilíssima activitat ramadera, ovina i relacionada amb la producció de la llana, que ha pogut contribuir a donar major importància a aquestes qüestions. Però també és veritat que nombrosos establiments que en parlen semblen ser molt més comuns i generals, com ara les repetides notícies i normes sobre el control dels porcs, els quals de vegades són presentats com veritables *marabuntes* sobre els camps i deveses d'aquestes localitats. En tot cas, la regulació de l'accés dels animals a les zones cultivables, tant als camps com a les deveses, i més concretament dels animals solts, siguen moltons, ovelles, porcs o gossos, és evidentment una de les qüestions que preocupaven de forma recurrent a la societat rural de l'època i és ben usual trobar-se en aquest tipus de documentació desenes d'acords que estipulen el comportament dels afectats i els mecanismes, no sols de multa, sinó també d'indemnització per les destrosses patides.

També volem subratllar les normes sobre explotació dels boscos i comunals, qüestions que semblen preocupar de forma insistent al llarg dels temps a aquestes poblacions. Podria parlar-se d'un context social que pretenia mantenir l'accés i l'ús dels seus recursos naturals —fusta, carbó, llenya, fer calç, collir bellosta, etc.— i també l'exercici de la caça, totes elles activitats dirigides a satisfer les necessitats particulars dels veïns, però evitant que esdevinguera un negoci comercial que explotara excessivament l'entorn, especialment si els beneficiats n'eren forasters.

Per la seua banda, els temes més estrictament agrícoles que sovintegen estan relacionats amb la protecció de les collites, tant davant els animals com de les persones, amb la persecució i condemna dels furts de productes vegetals o de fruites. Per exemple, una de les qüestions que sol regular-se és el dret a passar per camps d'altres i en quines condicions, i també el cas concret de les vinyes. De fet, quan tenen el raïm madur abans de la verema, són un dels conreus que reben una major protecció o, almenys, es regula més la condemna per les destrosses que puguem patir.

Una altra qüestió agrària molt interessant que sovint hi apareix en aquests establiments és el de l'ordenament dels petits sistemes hidràulics locals. No estem al davant d'unes comarques que destaquen per les grans hortes medievals, però totes elles gaudien de petites hortes creades a partir del seu riu, en el cas de Lluçena, o més sovint de fonts, en el cas de la font del Molinar de Xert, la font de l'Avellà de Catí o la d'Herbers. Tots aquests sistemes van generar mètodes de repartiment de l'aigua i l'establiment de tandes com les que trobem detallades en diversos moments per a Herbers, així com la necessitat de garantir les bones condicions físiques i materials de les séquies i canals per on es distribuïa, tal com es regula detalladament en els establiments de Lluçena o de Xert. A més a més, és evident la preocupació general per evitar els mals usos de l'aigua i no sols en temps de sequera sinó de manera quotidiana, no sols per les destrosses en el caixer i enfangament de l'aigua que podien protagonitzar els animals i les persones, sinó també pels usos mig industrials del caudal per a rentar llanes, llençols i robes en brut, o per a netejar animals per part dels carnisseres.

Un segon gran bloc temàtic que podríem identificar correspon als establiments referits a regular l'activitat comercial i artesanal. En realitat caldria fer-ne una diferència perquè, en línies generals, en els llibres d'establiments és on hi trobem tot allò que afecta a normes sobre el petit mercat local, la venda a la plaça, la compra-venda d'aliments i mercaderies entre veïns o entre aquests i forasters, o la venda en la taverna. En canvi, és en el llibre del mostassaf on trobem les ordenances referides a la venda en monopoli com ara les carnisseries, el control dels pesos i mesures, i les ordenances adreçades directament a l'activitat artesanal, com ara normes de treball dels teixidors, corretgers o paraires, les quals, com hem explicat abans, no eren d'elaboració pròpia sinó una còpia de les aprovades pel consell municipal de València.

Els establiments sobre el mercat solen ser relativament coincidents entre les diverses poblacions i sembla surar en molts d'ells una preocupació per evitar les situacions de monopoli, acaparament i barreres perquè els veïns puguen accedir als béns a la venda. No és estranya la condició de què tot aquell que comprava algun producte, tenia obligació de mantenir-ho a la venda vint-i-quatre hores més per si algun conveï seu volia quedar-se una part. Per exemple, els establiments de Xert estipulen sobre la venda dels porcs que:

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert que per quant y a molts vehins de la present vila que venen los animals de serda a persones forasteres y no els fan fer plasa, y el tal que·ls compra, si li pareixen còmodos, se arisca a pagar la pena per ser poca y és frau per als vehins perquè alguns se'n aturen y en son treball guanen quatre rals. Ab decret de sa magestat, administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que qualsevol vehí de la present vila que vendrà marranchons a persones de fora vila, el tal que·ls vendrà els haga de tenir en la plasa de la present vila huna hora, y de sol a sol, y que cada vehí se'n puga aturar hu per a sos obs... (Establiments de Xert, núm. 92).

Una preocupació semblant detectem quant a les condicions en què han de vendre al menut els mercaders, o potser caldria parlar millor de traginers, que arribaven a una localitat amb les mules o el carro amb productes de tota mena. Cal recordar que en el context baixmedieval no eren usuals les tendes en les vil·les més petites i només aquests personatges fornien de forma irregular i segons els seus itineraris la demanda d'objectes manufacturats o productes agrícoles més específics, com potser els que solem batejar amb el nom d'«espècies». Són usuals doncs els establiments que marquen la necessitat d'aturar-se per a vendre, d'anunciar la seua estada, d'estar a la plaça un temps determinat perquè els veïns puguen abastir-se, unes normes orientades a respondre a les necessitats del petit consum, perquè aquest sovint no tenia altra manera d'accedir-hi.

Sí que podríem destacar per la seua generalització els establiments referits al control del mercat del vi, que prenen dues direccions que ja coneixíem per altres tipus de documentació. D'una banda, hi ha el control de l'entrada de vi foraster, això és, la protecció de la verema local i la seua venda en la localitat de manera privilegiada, front al que arriba d'altres poblacions. D'una altra, pot constatar-se que hi ha, almenys en alguns casos, una ordenació temporal per a la venda del vi local entre els diversos productors de la població:

Ítem, establiren e ordenaren que quiscun any lo primer de mars tots los que tindran botes de vi per a vendre de la collita del terme de Catí sien tenguts y obligats de donar lo manifest de dites botes als magnífichs jurats, los quals tenint dit manifest en el consell fasen un redolí o albaranet de cada bóta y posats dits albaranets dins de un sombrero o sach, faran venir un chich lo qual los traga de hu en hu y lo escrivà dels dits jurats magnífichs los asente així com eixiran de hu en hu, y se haga de donar la tanda de vendre dites botes per horde així com seran eixits los albarans, lo qual escrivà de dits magnífichs jurats tinga obligació de fer dos sedes o trasllats, lo hu dels quals donarà als magnífichs jurats y lo altre al mustasaf, y dit mustasaf donarà orde a cada hu quant haurà de vendre la bóta... (Establiments de Catí, núm. 45).

També podríem apuntar com a propi d'aquest àmbit jurisdiccional local el control de la qualitat dels aliments a la venda, que trobem referit amb molt de detall en el cas de la carnisseria, amb la distinció entre carn fresca i carn «morteïna» i la regulació de quina i en quines condicions podia vendre's a la taula de la plaça. De fet aquesta distinció també la trobem quant a la venda del peix, al qual se li posa un límit de venda en alguns casos de dos dies o, en cas contrari, només podia ser venut pels carrers, la qual cosa indicava als veïns que ja no era fresc. Així mateix, són habituals les normes referides al control de la qualitat del pa i del vi, les primeres en l'àmbit del forn, obligant que el forner imdenitze els veïns si els cremava el pa que li havien dut a coure, i en el cas del vi establint les obligacions del mostassaf, quant a la visura i inspecció de les bótes a la venda, per a evitar mixtures de vins bons i dolents, o que se li llançaren a l'interior els productes més inversemblants. Per exemple, a Lluçena, el llibre del mostassaf del segle XV regulava el següent:

Ítem, statuheixen y ordenen que per evitar fraus que les gents porien fer mesclant materials en lo vi, per ço proveixen que ningú sia gosat ni presumexca posar ne mesclar en un vexell de vi guix, blanchs de ous, calç, sal gema, mel, carns salades, sabó moll e altres coses per les quals inficionen e corompen los vins, sots pena de sexanta sous partidora dita pena *ut supra* e lo vit llançat o derramat (Establiments de Llucena, núm. 5).

Quant a la producció artesanal, acabem de dir que el seu escenari normatiu es troba en canvi en els llibres del mostassaf. Puntualment hi ha alguna norma entre els establiments, com ara en quines condicions podien accedir els fusters a la matèria primera en els boscos del terme municipal, o les limitacions a l'elaboració de calç, però en general les qüestions que regulaven la manufactura tèxtil les trobem copiades del llibre del mostassaf de la ciutat de València de 1321, tant en el cas de Catí com en el de Llucena, i a més de forma explícita. Aquesta situació dificulta conèixer la veritable realitat de l'artesanat local, però en tot cas, i especialment en el de Catí més que en l'altre, és evident que si al final del segle XIV o principis del XV estaven copiant les normatives de diversos oficis de la capital valenciana —paraires, teixidors, corretgers, candelers de seu, etc.—, és perquè en aquella població hi havia activitat artesanal d'aquests sectors productius.

Finalment, el darrer àmbit al qual s'estenen les normes dels establiments municipals és un espai més boirós, de caràcter social i relatiu sobretot a la convivència quotidiana dels veïns d'una localitat respectiva des de molt diversos punts de vista. Sota aquest paraigües, en realitat podem incloure qüestions molt diverses, des de les usuals normes punitives contra les blasfèmies, injúries, jocs d'atzar, prostitutes o el fet de no respectar les festivitats religioses, fins a aspectes sobre les festes locals i la participació dels veïns, com ara l'obligació de contribuir-hi econòmicament els mossos o caps de família. Així, per exemple, el consell de Llucena resolgué dràsticament al principi del segle XV les vel·leitats dels veïns no disposats a respectar «el dia del senyor»:

Ítem, statuheixen y ordenen que en los dits dies de festa ne diumenge manades per senta mare sglésia, no pugen anar bèsties albardades ni carregades per la dita present vila, y si aquells contravendran que les càrregues sien perdudes y les albardes cremades en la plaça de dita vila, y açò que sia ab assistència de justícia, jurats y concell (Establiments de Llucena, núm. 10).

En canvi no són tan usuals els referits a la violència quotidiana, poc més que les referències a les baralles i paraules injurioses, i a traure el coltell, que no al propi delictes de sang perquè aquest entrava de ple en la normativa foral i no calia expressament la seua regulació de nou per part de l'autoritat municipal.

Un altre grup d'establiments fa esment al respecte que cal donar als béns immobles, cases i horts tancats, així com la prohibició d'anar pels terrats o de fer fogueres al carrer, el control del llançament d'escombraries o fins i tot el mante-

niment de la muralla i del vall de la localitat. Tot i això, és en els llibres del mossasaf on trobem les normes més extenses sobre la construcció i les reformes en les cases, tant en allò que afecta els altres veïns com les vies públiques. Però en aquests casos cal assenyalar que les normatives no són exactament locals sinó que es copien directament els Furs de València, tal com podem constatar tant en el cas de Lluçena com en el de Catí.

També pot assenyalar-se l'existència d'establiments referits a les obligacions administratives dels veïns respecte a la comunitat, com ara els referits a la guàrdia del terme, a les denes per a treballar col·lectivament o defensar la vila, però sobretot cal destacar aquells que parlen de la gestió i cobrament de l'impost municipal, de la peita. Aquests conformen un veritable subgrup que en dóna idea de la importància que tenia la seua regulació estricta així com el tipus de problemes que solia generar-ne cobrament i gestió, fins arribar a allò que podríem qualificar directament de frau fiscal, com ara les normes perquè els caps de família no poguen traspasar part dels seus béns immobles als fills fins complir seixanta anys, tal com passà a Xert:

Attés que molts pares tenint fills casats, per escusar-se de pagar los pechos vehinals fan simuladament donacions de tots sos béns als dits fills casats, lo que és en gran perjuhí de la cosa pública, per lo què determinen que en cas de fer-se dites donacions no fossen fetes meins que aquells que les fan no tinguen sexanta anys (Establiments de Xert, núm. 104).

En resum, la casuística relacionada amb la vida quotidiana que forneixen aquests llibres d'establiments és realment molt extensa i variada, la qual cosa requerirà d'estudis posteriors sobre les formes i condicions de vida de la societat baixmedieval i foral valenciana per a poder enquadrar de forma més correcta i completa la informació sempre parcial que aporten aquest tipus de documents, no per això menys vius, atractius i interessants per a l'historiador.

ELS MANUSCRITS EDITATS

La col·lecció d'establiments municipals valencians que presentem té un origen i característiques materials diverses que convé assenyalar. Els dos textos principals i més extensos són els dels establiments de Lluçena i d'Herbers Jussans, recopilats en sengles manuscrits de diferent factura i composició però d'extensió significativa i amb acumulació d'ítems des d'època medieval fins al segle XIX. Més específics són els altres perquè reuneixen establiments d'un període més curt, normalment a partir d'una única recopilació que, com a molt, ha incorporat al final alguns nous acords posteriors. Aquest seria el cas dels manuscrits d'Albocàsser, de Benicarló, de Xert, de Catí i de Morella.

El manuscrit de Lluçena

Es tracta del volum més ric i notable físicament parlant del conjunt de manuscrits que editem, tot i que en realitat té un caràcter fictici perquè no correspon a una obra única tal com està enquadernat sinó a un volum miscel·lani construït a partir de cinc manuscrits diferents. Els dos més importants són el llibre pròpiament d'establiments, situat al principi, i el llibre de normes del mostassaf, al final. Entre ells hi ha cosits tres quaderns de paper, de dimensions materials més reduïdes, en quart, que contenen normes de reg de la séquia de Lluçena, dos d'elles similars en contingut, si bé una és un text amb grafia del segle XV i l'altre és una còpia amb lletra del segle XVIII. El conjunt està recobert amb unes tapes dures, col·locades *a posteriori*, amb l'objectiu de donar consistència a l'exemplar. En total té 159 fulls segons la numeració contemporània, encara que cadascun dels textos tenia la seua numeració pròpia independent. Per a una millor localització dels acords i establiments, els hem numerat fins arribar a l'establiment núm. 165.

Però sens dubte, cal parlar un poc més dels dos manuscrits, l'inicial i final, per les seues característiques materials. En primer lloc, cal aclarir que en ambdós casos el suport és el pergamí, no paper, la qual cosa ja és tot un indicatiu de la voluntat del consell municipal de Lluçena de fer-ne una edició de categoria, per a memòria del futur. A més, com és lògic, aquest material dóna al conjunt un relleu i solidesa molt superior a la dels manuscrits habituals.

Un segon tret és la decoració amb lletres miniades i algun escut que porten els dos textos. El llibre d'establiments consta d'un títol al full segon decorat amb un gran calderó amb fullarasca, seguit en els dos fulls següents per l'índex de rúbriques, cadascuna de les quals porta un calderó inicial miniat amb tinta roja. El full 3v conté un gran escut amb una creu al centre, en colors roig i negre, amb el nom de Lluçena en grans lletres majúscules, i una sanefa al voltant amb una llegenda religiosa en llatí entorn seu. A més, els fulls següents fins al 34 estan decorats amb lletres miniades per a encapçalar les rúbriques i els principals ítems de cadascuna, amb els corresponents dibuixos de calderons, tot també amb tinta roja i negra. Cal destacar la primera inicial de totes, al full 4r, una gran «P» emmarcada en un requadre ben adornat.

Tot i que el seu origen és, evidentment, l'Arxiu Municipal de Lluçena, actualment el manuscrit s'hi troba a l'Arxiu del Regne de València en la secció «Fons Pere Maria Orts», llibres núm. 1.

El manuscrit dels establiments d'Herbers

Aquest manuscrit, actualment conservat a la Biblioteca de Catalunya, a Barcelona,¹ arreplega els establiments municipals d'aquesta petita localitat de la comarca dels

¶ ¹ Biblioteca de Catalunya, Ms. 1023.

Ports de Morella, també coneguda com Herbers Jussans. Evidentment l'origen del volum està en l'activitat del consell municipal de dita localitat, i durant segles el text va raure al seu arxiu municipal, si bé en una data indeterminada però anterior a 1927 passà a mans particulars, les quals el donaren aquell any a l'historiador Ferran Valls i Taberner qui en va fer donació posteriorment Biblioteca de Catalunya.

El manuscrit, que consta de 159 fulls en quart, té diverses parts clarament diferenciades quant al seu contingut. Una primera còpia que arriba al full 72 insereix els establiments aprovats pel consell municipal l'any 1326, amb un format que sovint redacta un establiment per full, recte o vers. Tot i això, alguns d'ells tenen observacions o modificacions amb data posterior copiades al seu marge o aprofitant la resta del full en blanc. Aquesta part, amb un total de 92 ítems, va ser publicada l'any 1927 segons una transcripció força bona de Dolors Lasalle si bé és habitual trobar-ne la cita bibliogràfica atribuint-la a Ferran Valls i Taberner, qui només en fa de presentador del text.²

Però el manuscrit conté una segona part molt extensa que palesa la continuïtat en l'ús habitual del volum per part del consell municipal de la localitat, ja que a partir de l'any 1511 anaren copiant-se tant les confirmacions pràcticament anuals del conjunt d'establiments municipals per part dels respectius senyors de la localitat, com els nous establiments que anaven demanant-se pel consell i eren acceptats pels senyors, de manera que es va allargar aquest mètode i text fins a l'any 1723. Segons els anys, només hi ha la notícia de la confirmació senyorial però en altres casos primer es copia el nou o nous establiments aprovats en aquella data, seguit de l'esmentada confirmació senyorial de tot el conjunt. Aquesta part del volum té en alguns moments una escriptura infernal, concretament en aquestes confirmacions que semblarien estar escrites de mà del mateix senyor d'Herbers i, en alguns casos, cal pensar en una malaltia que li afectaria el pols de la mà, la qual cosa ha dificultat moltíssim la transcripció i explica en part que haja quedat inèdita fins ara.

Les darreres pàgines contenen alguns documents solts del segle XIX, dels quals destaquen els referits al repartiment de l'aigua de la font per a regar entre alguns veïns, amb la consignació de les hores corresponents. Així mateix, el volum té un índex de rúbriques al principi però amb lletra del segle XVIII, que remet aproximadament als establiments individuals, encara que no estan tots els dels segles XVI i XVII. Es tracta, doncs, d'un volum complex en la seua elaboració però en el qual es pot trobar molt clar el significat d'aquests llibres d'establiments municipals.

² Dolors LASALLE, «Els establiments d'Herbés de 1326», *Revista Jurídica de Catalunya*, XXXIII, 1927, pp. 67-79 i 169-178.

El Llibre del Mustaçaf de Catí

Es tracta d'un preciós còdex en pergamí, enquadernat en Època Moderna amb tapes dures relativament deteriorades, que pertanyia lògicament a l'Arxiu Municipal de Catí i d'on desaparegué durant la Guerra Civil de 1936-1939. Fou comprat fa uns anys per l'erudit Pere Maria Orts, qui el va donar a l'Arxiu del Regne de València, si bé a l'Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló es conserva un altre exemplar procedent així mateix de la població de Catí i que presenta unes característiques materials molt semblants. Cal observar l'existència de dues còpies de la mateixa recopilació, cosa no gens usual per tractar-se de documentació administrativa i d'ús utilitari més enllà de la seua cura formal, probablement lligada en aquest cas al seu paper com a símbol visible de la potència econòmica de la vila de Catí al principi del Quatre-cents.

El text que ara editem correspon al manuscrit de l'Arxiu del Regne, datable en el primer terç del segle XV i en un magnífic estat de conservació, amb lletra gòtica molt acurada, punts marginals per a marcar les línies d'escriptura, i una sovintejada decoració geomètrica o vegetal en tinta roja i ocasionalment blava en les lletres inicials per a encetar alguns capítols o ítems. Així mateix els títols dels establiments estan escrits en la majoria dels casos amb tinta roja per a destacar-ne la redacció front al cos del document.

Atenent el seu contingut pot pensar-se en una còpia duta a terme de forma homogènia en un mateix moment perquè no hi ha afegits de nous establiments amb cronologia successiva o alternada. El plantejament de la recopilació és el de fer una còpia selectiva de les ordenances del mostassaf de la ciutat de València, les quals va reproduint en aquells casos en què el consell municipal de Catí decidí que li interessava el contingut. Aquesta part representa un 80 % del manuscrit i probablement degué basar-se en el llibre de principi del segle XIV del consell municipal de València, perquè va reproduint els establiments en el mateix ordre, amb alguna excepció, si bé, com hem dit abans, només en fa una selecció. En tot cas, els copia literalment, per exemple reproduint la primera rúbrica que comença explicant la raó de la seua recopilació a València:

En nom de nostre senyor Jhesu Christ, kalendas ianuarii anno a Nativitate Domini M^o CCC^o XX° II°, com en Guillem de Monlles, mustaçaff de la ciutat de València en lo present any, agué atrobat un libre de ordenacions de la mustaçateria lo qual fon feyt terci^o idus octobris anno Domini M^o ducentessimo nonagesimo terci^o, en lo qual any fo mustaçaff de la dita ciutat en Jachme Aviyon, çilurgià, e com per lo dit trespasament del dit temps moltes correccions, ordenacions fossen necessàries en lo dit libre per ço que mills fos governat e regit lo dit officii... ordenam lo present libre en lo qual són inserts e rescrits los furs, privilegis e statuts qui de present fan a regiment del dit officii...

En altres establiments posteriors també copia literalment furs i privilegis de Jaume I, Pere el Gran o Jaume II atorgats a la ciutat i el regne, o acords del

consell municipal de València amb els noms propis dels jurats que els aprovaren al principi del segle XIV. El que sí hi ha es diferències puntuals d'ortografia i alguna de lèxic.

Quant a la resta del manuscrit, sense fer cap diferenciació formal ni capçalera per a distingir-ho, a partir de l'establiment núm. 83 i fins al darrer, el 110, es copien establiments propis de la vila de Catí. Els primers no tenen data però abans del núm. 92 s'hi insereix un paràgraf indicant que el dissabte 4 de setembre de l'any 1400 foren aprovats pels jurats de Morella els ítems que venen a continuació a proposta del missatger de Catí.

L'establiment núm. 104 s'enceta amb la data del divendres 6 de juliol de 1386, encara que li falten les tres «CCC» al text, però els dos següents ítems indiquen que foren aprovats l'1 d'agost de 1389 i el dimecres 22 d'agost de 1396. Finalment, el núm. 108 té la data del 15 de gener de 1365 i el darrer de tots la del dimecres 9 d'agost de 1374. Aquest desordre de cronologies és usual en aquest tipus de manuscrits que són recopilacions de documentació anterior, però ens permeten, una vegada més, fixar un interval per a la redacció del manuscrit. Resta clara la base primigènica a partir del text del mostassaf del consell municipal de València fet l'any 1323; almenys durant la segona meitat del segle XIV foren aprovats establiments propis de Catí entre els anys 1365 i 1400, en una cronologia semblant als propis de Castellfort o de la mateixa vila de Morella, la qual cosa situa en el Tres-cents la gènesi del cos d'establiments de Catí, i amb tots ells es faria un nou còdex recopilatori al principi del segle XV, que és el que ens ha arribat.

El llibre dels establiments de Catí

Aquest manuscrit es trobava a l'Arxiu Municipal de dita població i va desaparèixer durant la Guerra Civil de 1936-1939 en ser cremat el seu contingut, si bé no seria impensable que poguera estar en alguna biblioteca particular, tal com ha passat en altres casos semblants. Afortunadament, coneixem el seu contingut gràcies a l'edició que va fer-ne mossén Miquel Segarra i Roca l'any 1928 a la *Revista Jurídica de Catalunya*, que és la que incloem en aquesta edició, només amb petites correccions de puntuació i alguna esmena ortogràfica. Segons relata aquest autor, es tractava d'un volum en pergamí però no en dóna la data ni altres característiques materials.

Gràcies a la seua introducció, sabem que fou ordenat escriure el 27 de febrer de 1576 per part del justícia i jurats del consell municipal de Catí perquè s'havia perdut el manuscrit d'establiments anterior, sens dubte el d'origen medieval i probablement paregut formalment al llibre del mostassaf que abans hem comentat i que també editem en aquesta obra. Això vol dir que els establiments de Catí tenen un cos bàsic corresponent a la nova redacció que va fer-se al final del segle XVI i que comprén de forma coherent els ítems numerats fins al 68, on es

clou amb un escatocol que afirma haver-se fet el 3 de març de dit any de 1576, però el manuscrit no és d'aquesta data sinó posterior.

Això ho podem constatar perquè a partir de l'establiment núm. 69 van afegint-se'n una trentena més amb dates posteriors, així com la interpolació abans de copiar-se el primer establiment de tots, d'una descripció o «regoneixensa de la redonda» de Catí, manada fer pel consell municipal el 15 d'abril de 1695 perquè feia molts anys que no se n'havia fet una i els límits de la devesa acotada restaven mig perduts. Quant als dits nous establiments copiats darrere el cos inicial, les dates varien i no en tots els casos estan ordenats cronològicament, a més d'existir-ne alguns modificats amb ítems nous en una mateixa rúbrica, si bé hi ha un cert ordre que va de 1578 a 1759 passant per altres aprovats el 1580, 1582, 1582, 1588, 1594, 1599, 1604, 1622, 1627, 1632, 1633 i 1680. Només la consulta del manuscrit original permetria assegurar quan va ser redactat exactament, i si hi havia un text inicial, al qual s'afegiren periòdicament els nous establiments. És probable que els més tardans, els de 1759, foren escrits a posteriori, però a hores d'ara seria més raonable considerar que el llibre es redactara al final del segle XVII, quan es fa el reconeixement de la redonda, perquè si no la integració d'aquest document en el conjunt hauria restat més forçada.

Els establiments d'Albocàsser

El text dels establiments d'Albocàsser s'ha conservat en una còpia manuscrita i inèdita, datable al principi del segle XVI per les característiques del tipus d'escriptura. Es tracta d'un quadern de 10 fulls de format foli, amb tot l'aspecte de tractar-se d'una còpia per a un ús comú i del qual manquen pàgines al principi, i conservat entre els fons de l'Orde de Montesa a l'Arxiu del Regne de València (ARV, *Clergat*, Montesa, lligall 885, caixa 2329).

En realitat es tracta només d'un fragment d'aquests establiments perquè el primer d'ells, en el seu títol, assenyala que es trobava a la plana cinquena, la qual cosa només pot correspondre al fet que el text s'ha copiat d'un altre manuscrit, i que manquen els establiments que hi hauria fins a dita plana. Fins i tot podria dubtar-se que es tracte d'una còpia íntegra perquè més avant, en altres establiments, la successió de planes dels ítems en el probable manuscrit original no quadra amb l'extensió que ocupen en aquesta còpia que coneixem. Seria possible que només se n'hagueren copiats alguns. En general la còpia és correcta, si bé hi ha alguns blancs, pocs, que corresponen clarament a paraules que l'escrivà no degué entendre.

En tot cas, aquest manuscrit va ser consultat en el seu moment perquè amb una mà diferent s'hi han afegit al marge esquerre de quasi tots els establiments algunes anotacions o comentaris; alguns són un veritable aclariment o indicació sobre el contingut, però la majoria només consisteixen en el mot «*nichil*», sense que sapiem exactament el seu significat.

Quant a la cronologia del llibre, ja hem comentat que és del principi del segle XVI, però el seu contingut és probablement una mica anterior. Tot i que no porta una data encapçalant-los col·lectivament, alguns d'ells, en el seu títol o en la seua redacció indiquen que foren aprovats o reformats en diversos anys entre 1466 i 1487, però no estan copiats amb aquesta cronologia ordenada. Fins i tot n'hi ha un que fou reformat a 6 de gener de 1467, 4 de desembre de 1475 i 8 de març de 1487, tot redactat d'una forma continuada. És per això que podem considerar que el seu cos central pot correspondre a la primera meitat del segle XV, amb modificacions i afegits de la seua segona meitat.

Els establiments de Benicarló

Aquests establiments s'han conservat en un manuscrit en paper, de 47 fulls i format quart, amb una lletra gòtica del segle XV i enquadernat amb una portada en paper corresponent a l'ordenació que es va fer de l'arxiu de l'Orde de Montesa a mitjan segle XVIII. Per les seues característiques materials es tracta d'una còpia de treball o ús, probablement feta per a coneixement de l'orde militar perquè s'hi troba actualment entre els seus fons a l'Arxiu del Regne de València (ARV, *Clergat*, Montesa, lligall 896, caixa 2358-2359).³

El manuscrit està en molt bon estat de conservació i pràcticament no conté errades de lèxic o sintaxi que en dificulten la comprensió. En bona mesura coincidim amb l'edició que va fer-ne V. Garcia Edo, amb algunes petites correccions de lectura i puntuació.

Quant a la seua cronologia, la portada més moderna indica que són uns establiments municipals de l'any 1412 però cal fer-hi alguna precisió de pocs anys. En realitat i com és habitual en la majoria dels altres manuscrits que publiquem ací, aquests establiments tenen un cos bàsic corresponent a una primera data, i al seu final anaren afegint-se'n de nous que van allargant el ventall cronològic de la seua redacció.

En aquest cas aqueixa data més antiga correspon al 6 d'abril de 1409, dia en què el poder senyorial sobre Benicarló, concretat en la figura de fra Ferrer de Vilafranca, comanador major i de Peníscola per l'Orde de Montesa, va confirmar els establiments, segons certifica la rúbrica notarial inserida.

En els fulls següents, però, el manuscrit continua copiant sis establiments més seguits d'una nova confirmació feta el 8 de gener de 1411 per l'aleshores nou comanador major de Montesa, fra Berenguer Domenge, i encara una altra tanda de set confirmats el 30 de novembre de 1412. De fet, encara hi ha sis entrades més al final del manuscrit, si bé no inclouen la seua data.

¶ ³ En tenim una edició mecanografiada feta per Vicent Garcia Edo l'any 1978 i de la qual hi ha una còpia al mateix Arxiu del Regne de València, i una edició feta per l'Ajuntament de Benicarló (1978).

Probablement, aquestes confirmacions posteriors són la raó per la qual la portada indica la data de 1412, però com hem vist el nucli extens és de tres anys abans; igualment caldria situar a partir de l'esmentat any de 1412 el moment de la còpia del manuscrit.

El Llibre d'establiments de Morella i Castellfort de 1374

Aquest manuscrit es trobava a l'arxiu municipal de Castellfort, on va ser vist i consultat l'any 1926 per Ferran Valls i Taberner quan va preparar la publicació dels establiments de Morella de l'any 1530. En la introducció a la seua edició, aquest autor indicava que aquests del segle XVI anaven relligats amb un fragment d'altres més antics corresponents a la mateixa vila, però que pel seu caràcter incomplet havia decidit no reproduir-los. Així mateix, assenyalava que hi havia un altre manuscrit, també incomplet, que només arreplegava un fragment dels medievals de Morella i terme general, així com un complement d'establiments locals corresponents només al lloc de Castellfort, i gràcies als quals podia establir-hi una data aproximada en l'any 1374.

Aquests establiments baixmedievals de Morella eren comuns tant a la vila com a la quinzena de llocs o aldees del seu terme general, per la qual cosa degueren existir còpies del seu contingut en cadascun d'aquests dels municipis. A més a més, i atenent el sistema municipal foral valencià, la resta de poblacions del terme també podien tenir els seus establiments propis i particulars, la qual cosa permet entendre l'existència del manuscrit de Castellfort. Malauradament, aquesta documentació va desaparèixer i només gràcies una altra còpia que es va salvar a l'arxiu municipal de Catí, havia pogut arribar al nostre coneixement el contingut d'aquests establiments medievals morellans, finalment publicats fa cinquanta anys per José Sánchez Adell.⁴

Però justament el segon manuscrit de Castellfort, aquell que tenia els capítols propis de la població i que mai no va ser editat, actualment es troba custodiat a la Biblioteca de Catalunya, a Barcelona, sense que reste clar com i quan hi va arribar.⁵ El volum consta de 29 fulls escrits per les dues cares, si bé en realitat es tracta d'un recull fragmentari de fulls de diversa procedència, amb mans distintes i que acaben en tots els casos amb frases incompletes la qual cosa indica la pèrdua dels fulls corresponents. Així, els dinou primers són una part del text comú dels establiments de Morella i terme general de l'any 1370, coincident bàsicament amb el text de Catí publicat per Sánchez Adell. Només són diferents els títols propis de quasi tots els establiments i, en aquest de Castellfort, n'hi falten uns

¶ ⁴ José SÁNCHEZ ADELL, «Establiments de Morella y sus aldeas, de 1370», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXX, 1954, pp. 249-

260; XXXI, 1955, pp.144-148, XXXIV, 1958, pp. 88-100. ¶ ⁵ Biblioteca de Catalunya, Ms. 2.292.

quants dels que hi ha en el manuscrit de Catí, la qual cosa indica uns criteris de còpia o selecció distints, a banda el caràcter incomplet del volum.

Entre els fulls 20 i 22 hi ha copiats vuit establiments propis de la vila de Castellfort, desconeguts fins ara, mentre que del full 23 al final poden identificar-se fins a tres nous fragments d'establiments, els quals en part són repetició dels del principi; en altres casos corresponen a establiments nous però similars als del manuscrit de Catí, i encara n'hem trobat alguns més que no figuren en aquest darrer.

Malgrat aquest caràcter de calaix de sastre d'aquesta obra (els fulls 9 i 25 estan esgarrats) i l'existència de diverses mans, el tipus de lletra és gòtica i força homogènia al final del segle XIV per la qual cosa cal pensar si es tractaria de còpies coetànies i molt properes a la recopilació datada per Sánchez Adell per a l'any 1370 i a la data d'un dels establiments de Castellfort, que afirma que fou aprovat el 28 de març de 1374.

El Llibre d'establiments de Morella de 1530

El manuscrit amb el contingut d'aquests establiments va ser publicat l'any 1926 en la *Revista Jurídica de Catalunya* per part de Ferran Valls Taberner, a partir d'un text conservat en aquells anys a l'Arxiu Municipal de Castellfort. En la seua introducció explicava que l'original dels establiments estaria lògicament a la capital morellana però que l'incendi del seu arxiu durant les guerres carlines del segle XIX l'havien destruït; per això l'interès de la còpia localitzada aleshores en aquest lloc del terme general de Morella, en un manuscrit que portava relligats uns fragments d'altres establiments del segle XIV, custodiat juntament amb l'altre manuscrit que hem comentat abans referit a 1370.

Malauradament, aquest manuscrit de Castellfort també va desaparèixer arran de la Guerra Civil de 1936-1939 i, actualment, només disposem per a conèixer el seu contingut de l'edició de Ferran Valls de l'any 1926, que és la que incloem en aquesta obra només amb mínimes correccions d'alguna paraula per necessitat del sentit del text, si bé amb un general ús de la puntuació i l'accentuació.

Quant a la seua cronologia, l'inici del document és força explícit quant al moment i el context. El 13 d'abril de 1530 els jurats de la vila de Morella, amb autoritat del justícia en Pere Gavaldà, manaren «scriure e posar en bell los dits stabliments» perquè «lo llibre dels stabliments generals e particulars de les dites vila e aldeyes e lochs... custodit e reservat per registre en lo archiu de la dita vila està molt vell e tot descuernat y squarterat e tan que ab molta dificultat se poden aprofitar de aquell per al que és menester...».

Són, doncs, raons utilitaristes i de consulta pràctica les que portaren a renovar el deteriorat manuscrit medieval, copiant-se en aquest any de 1530 els establiments anteriors. Malgrat que no conservem el text dels medievals, sembla que

foren copiats de forma extensa però són evidents petits canvis de lèxic i ortografia que poden ser útils en l'estudi de la llengua. Tot i això, sembla donar-se el canvi en alguns dels ítems i no podem confirmar que els copiats el 1530 siguin exactament la totalitat dels medievals. Respecte a aquests, tal com pot deduir-se de la lectura dels del segle XVI, no tots eren del mateix moment perquè hi ha establiments que porten data de redacció o reforma corresponent a diversos anys del segle XV, tal com és usual per altra banda en aquest tipus de documentació.

El Llibre d'establiments de Xert

Aquest manuscrit també formava part de l'arxiu municipal d'aquesta població del Maestrat de Castelló, on va ser transcrit per primera vegada per Ferran Valls i Taberner, qui el va publicar sense el seu nom en la *Revista Jurídica de Catalunya* de l'any 1925. El còdex va desaparèixer també durant la Guerra Civil de 1936-1939 i, segons informacions orals, actualment es troba en mans d'uns particulars de dita població.⁶ Per aquestes raons no podem comentar els seus trets materials i només hem pogut treballar amb les edicions publicades; el text presenta notables deficiències lingüístiques i ortogràfiques que ja foren assenyalades l'any 1925 per Ferran Valls, a més d'algun buit de lectura, de tal manera que sovint hi ha frases difícils d'entendre. Sense major anàlisi lingüístic, podem constatar que més d'una vegada el notari no acabà d'entendre el document original que copiava al final del segle XVII, però també cal tenir en compte els possibles canvis de lèxic d'aquest segle front a la llengua medieval i la influència del castellà.

El manuscrit està datat en el seu encapçalament en l'any 1689, però no dóna raons sobre el motiu de fer-se en aquest moment. Cal pensar, en primera instància, en una recopilació d'establiments anteriors per raons pràctiques de funcionament del consell municipal i/o per deteriorament d'un manuscrit més antic. No invalidarien aquestes raons una observació formal de la redacció dels ítems; el text comença sense preàmbuls i directament amb un establiment sobre la devesa de Turmell, comuna amb les altres poblacions del districte de Sant Mateu, però a partir del segon ítem s'assenyala a tots ells que es fan «ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa...», la qual cosa indica que la seua redacció no és una còpia d'un establiment més antic, medieval per exemple, sinó una de nova posterior a la data d'incorporació de l'orde de Montesa a la Corona, la qual cosa va produir-se l'any 1592.

¶⁶ Actualment tenim dues edicions del manuscrit, la primitiva de F. VALLS TABERNER, «Libre dels establiments de la vila de Chert», *Revista Jurídica de Catalunya*, XXXI, 1925, pp. 443-460, 524-543

i la de J. FERRERES I NOS, *Patrimoni toponímic i jurídic de Xert: llibre dels establiments de Xert, 1689-1762*, Benicarló, Centre d'Estudis del Maestrat, 1999.

A partir de l'establiment núm. 108 hi ha un canvi significatiu en la redacció dels ítems. Tot i que el text no fa cap preàmbul, a partir d'aquest ítem els qui redacten els nous capítols ja no són el justícia i jurats del consell (el municipi foral) sinó els alcaldes, regidors i procurador general de la vila, la qual cosa indica que es tracta ja del municipi borbònic posterior a 1707, si bé la llengua continua sent el valencià. Aquest mètode continua fins l'establiment núm. 119, a partir del qual comencen a datar-se els establiments de forma individual correlativa, amb només una alteració cronològica: 29 d'abril de 1744, 1 de maig de 1746, 12 de maig de 1747, 4 de gener de 1740, 9 de febrer de 1751, 18 de gener de 1758, 6 de febrer de 1759 i 16 de desembre de 1762.

Atenent, doncs, aquestes característiques formals i tòpiques cal deduir que estem davant d'un manuscrit copiat al darrer terç del segle XVIII a partir d'un nucli molt extens d'establiments que serien redactats de nou l'any 1689, sense limitar-se a fer una còpia dels medievals, encara que alguns pogueren basar-se en acords més antics. Aquest cos majoritari d'establiments rebria una petita ampliació en el primer terç del segle XVIII però després de 1707, i es tancaria amb un degoteig de vuit ítems més entre 1740 i 1762.

NORMES D'EDICIÓ

S'ha respectat com a principi general la grafia de l'original, amb les següents convencions:

- la separació o unió de les paraules, l'accentuació, l'ús de majúscules i minúscules i la puntuació segueixen els criteris actuals;
- es desenvolupen totes les abreviatures sense indicació de les lletres restituïdes;
- s'usen claudàtors per a les paraules de transcripció dubtosa, les il·legibles i les llacunes en el text;
- els errors de l'escrivà s'indiquen amb [sic] o es remet a una nota a peu de pàgina per a la seua comprensió;
- es regularitzen les grafies *u/v* i *i/j*;
- se simplifiquen les consonants dobles inicials;
- se substitueix la grafia *ll* per *l·l* quan sona com *l* doble;
- s'indiquen amb un punt volat les elisions que avui no tenen representació gràfica: *que's*, *que'ns*, etc.;
- l'ús de l'apòstrof i del guionet per separar els enclítics i proclítics segueix les normes actuals;
- la ce trencada ha estat respectada, mantinguda o restituïda.

BIBLIOGRAFIA SOBRE ESTABLIMENTS VALENCIANS

- ALBIOL VIDAL, Sebastià: *Establiments de Vinaròs. Un estudi de dret foral valencià del segle XVIII*, Castelló, Centre d'Estudis del Maestrat, 2003.
- «Els establiments de Culla, de 1593», dins *Imatge de Culla*, Culla, Ajuntament de Culla, vol. 1, 1994, pp. 357-374.
- AYZA ROCA, Alfred: *Llibre d'establiments de la universitat de la vila de Peníscola, 1701*, Peníscola, 1984.
- BARRERA I EDO, Pere Enric: «Llibre dels capítols d'herbatges de la tinença de Culla (1345-1805)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXII, 1986, pp. 447-562.
- «Els establiments de la Torre d'en Bessora», *Estudis Castellonencs*, 7, 1996-1997, pp. 427-489.
- *Els establiments de la vila de Benassal*, Benassal, Cooperativa Agrícola Benasalense, 1999.
- DÍAZ MANTECA, Eugenio: *Establiments de la vila de Vilafamés*, Castelló, 1982.
- «El libro de los estatutos del justicia de Chodos, unas ordenanzas municipales de los siglos XVI-XVIII», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXIX, 1993, pp. 317-332.
- DOÑATE SEBASTIÀ, José M.: «Ordinacions i estatuts de Villarreal», dins *Datos para la historia de Villarreal*, IV, València, Anubar.
- FERRERES I NOS, Joan: *Patrimoni toponímic i jurídic de Xert. Llibre dels establiments de Xert, 1689-1762*, Benicarló, Centre d'Estudis del Maestrat, 1999.
- GARCIA EDO, Vicent: *Ordenanzas municipales de Benicarló de comienzos del siglo XV*, Benicarló, 1978.
- GARCIA-OLIVER, Ferran: *El llibre d'establiments de Gandia*, Gandia, Ajuntament de Gandia, 1987.
- LAIRÓN PLA, Aureliano J.: *Las ordenanzas municipales de la villa de Alzira en los siglos XIV y XV*, Alzira, 1986.
- LASALLE, Dolors: «Els establiments d'Herbés de 1326», *Revista Jurídica de Catalunya*, XXXIII, 1927, pp. 67-79 i 169-178.
- MATEU Y LLOPIS, Felipe: «Establiments de la vila de El Boixar», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XLV, 1969, pp. 34-77, 81-102 i 190-210.
- MIRALLES SALES, Josep: «El llibre del mustaçaf de Castellfort», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XLVI, 1970, pp. 237-272.
- MONZÓ NOGUÉS, Andrés: «Establiments de la Villamalefa», *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, XIV, 1953, pp. 35-76.
- PUIG, Joan: «El llibre del mustaçaf de la vila de Catí», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXVIII, 1952, pp. 85-93.
- ROCA TRAVER, Francisco: «El Mustaçaf de Castellón y el «Libre de la Mustaçafia», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 48, 1972, pp. 33-64, 94-132 i 190-217; 49, 1973, pp. 58-95; 28, 1952, pp. 455-492.

- SÁNCHEZ ADELL, José: «Establiments de Morella y sus aldeas, de 1370», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, xxx, 1954, pp. 249-260; xxxi, 1955, pp. 144-148; xxxiv, 1958, pp. 88-100.
- «Estatutos de la Serratella, de finales del siglo XVIII», *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, 53-54, 1996, pp. 33-61.
- SÁNCHEZ ALMELA, Elena: «Establiments de Saranyana», *Actes de la XL Assemblea Intercomarcal d'estudiosos, Morella*, vol. I, Castelló, Diputació de Castelló, 2000, pp. 357-370.
- SEGARRA ROCA, Miguel: «Els establiments de la vila de Chert (1689)», *Revista Jurídica de Catalunya*, xxx, 1925, pp. 443-460 i 524-543.
- «Els establiments de la vila de Catí», *Revista Jurídica de Catalunya*, xxxiv, 1928, pp. 520-538.
- SEVILLANO COLOM, Francisco: «El libro del mustaçaf de Catí», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, xxx, 1954, pp. 220-228; xxxii, 1956, pp. 188-199.
- VALLS TABERNER, Ferran: «Libre dels establiments de la vila de Chert», *Revista Jurídica de Catalunya*, xxxi, 1925, pp. 443-460 i 524-543.
- «El libre dels establiments de la vila i aldees de Morella de 1530», *Revista Jurídica de Catalunya*, xxxii, 1926, pp. 232-262.
- «Estatutos o establecimientos... de Benifaça», *Revista Jurídica de Catalunya*, xxxii, 1926, pp. 172-186.

*L*ibre d'establiments
de Llcena
(segle XV)

||^{1r} 1412. *La carta de poblaci3n de esta villa de Lucena fue otorgada ante Jayme Tarazona en 6 de mayo 1335 por doña T3da P3rez de Urrea, heredera del noble don Juan Xim3nez de Urrea.*

||^{2r} De 1412 asta 1720. Colecci3 feta dels establiments e constitucions feyts e ordenats en lo lloch de Lluçena e en son terme per lo molt noble don Johan Exim3nez de Urrea, senyor de la tinença del Calat3n, etc., et per los honrats just3cia e jurats del dit lloch de Lluçena, los quals s3n en la forma següent:

||^{2v} [Calder3] R3brica prima de laurats e de tot dret de aquells. f. I.

[Calder3] R3brica de blats i de tot dret de aquells. II.

[Calder3] R3brica de rostolls. II.

[Calder3] R3brica de foch. III.

[Calder3] R3brica de penes, cal3nies sepera [*sic*] dins de h3mens stranys. III.

[Calder3] R3brica de cal3nies de bans de v3nies, Orts, deveses. VIII.

[Calder3] R3brica de penes de femers, bardiçes e arrebaçades. XVII.

[Calder3] R3brica de femer. XVIII.

[Calder3] R3brica de les cal3nies del bovalar de Figueroles dels vehins de Lluçena. XXI.

[Calder3] R3brica de artigues, coltives, passades e de tot dret de aquells. IIII.

[Calder3] R3brica de carrasques e de roures. VIII.

[Calder3] R3brica dels qui tallen roures e carrasques. XXIII.

[Calder3] R3brica dels qui tallen arbres frutificats dins les deveses per a obs del forn a cremar. XXV.

[Calder3] R3brica de joch e de traure coltell.

[Calder3] R3bricas de joch. ff. XX e XXVI.

[Calder3] R3brica de ayguas.

[Calder3] R3brica de c3quies. XVI.

- ||^{3r} [Calderó] Rúbrica de peyxcar. XXVIII.
- [Calderó] Rúbrica de declaració dels servents e dels logadors. XII.
- [Calderó] Rúbrica de declaracions fahents a la universitat, de revenedors e de mercaderies e de vis e de caçes, camins e carrers. XIII.
- [Calderó] Rúbrica de penyores venudes per lo saig. XIII.
- [Calderó] Rúbrica de consells. XV.
- [Calderó] Rúbrica de camins. XVI.
- [Calderó] Rúbrica de aquells qui moren en lo spital. XVIII.
- [Calderó] Rúbrica de aquells qui trahen fustes. XVIII.
- [Calderó] Rúbrica de aquells qui's poden compossar dins deu dies après que's seran clamats. ff. XVIII e XXVIII.
- [Calderó] Rúbrica dels que juren e blasfemen etc. XXI.
- [Calderó] Rúbrica dels alcavots. XXIII.
- [Calderó] Rúbricas dels porchs e truges. ff. XXIII e XXVII.
- [Calderó] Rúbrica dels que entren en terrats e eres. XXV.
- [Calderó] Rúbrica de éguës, bous, vaques e altres bèsties majors cerrers. XXVI.
- [Calderó] Rúbrica de aquells qui beuen en la taverna. XX.
- [Calderó] Rúbrica de caçar perdus ab ase. XXVIII.
- [Calderó] Rúbrica de les cases e adobs de aquelles e que no puguen ésser aumentats en la peyta. XXX.

||^{3v} [Escut miniat amb una creu al centre i les lletres inscrites: INRI. LLVCENA. MARIA. Fent una orla al seu voltant: *Ac me reges regnant et legum conditores iusta decernunt. Ac me principes imperint et potentes decernunt iustitiam proverb*].

1.

||^{4r} RÚBRICA PRIMA DE LAURATS E DE TOT DRET DE AQUELLS

Primerament, stablim e ordenam que tot bestiar strany o privat que entra en laurat d'altri ni en terra laurada ni encara en rostoll après de cinch dies des què aurà plogut, pach de pena per tot cinch sous de dia e deu sous de nit. De la qual pena sia la terça part de la senyoria del loch, e les dues parts del senyor de la heretat hon lo bestiar serà entrat; les novens emperò de tot al jutge. És emperò entés e declarat que si el dit bestiar serà de sexanta cabeces ensús quantes se vulle que sien en lo ramat, que no pach sinó la dita pena de cinch sous o de deu sous. Et si serà de sexanta cabeces enjús, que pach hun diner per cap, e de nit dos diners per cap. Et si per ventura aquell qui el dan pendrà ne vol la esmena, que la pugue aver, emperò si esmena enpendrà, que no pugue aver lo ban. Anadim e melloram en aquell que los cinch dies sien entesos per tot l'any, exceptat del dia de Pasqua Florida a Sent Miquel puguen entrar en lo terç dia.

¶^{4v} [Calderó] Ítem, que totes bèsties grosses que entraran en los dits laurats dins los dits dies des què aurà plogut, que pach la dita pena per cascuna cabeça cinch diners partidors *ut supra*, e que de les dites cosses aquell qui lo dan pendrà pugue enquerir, demanar ad aquells per inquisició de sacrament.¹

[Calderó] Ítem, stablim e hordenam que tot bestiar que hirà vadiu e farà dan o mal, que pach ban o esmena al senyor de la heretat qui el dan pendrà. Et si tal bestiar vadiu no trobarà senyor, que sea venut e de ço que'n exirà sie pagat lo dan que farà e les mesions e ço que'n restarà sie de la luminària del dit loch de Lucena.²

[Calderó] Ítem, stablim e hordenam que tot laurador e encara tota persona que sembrarà apartadament del altre sementer de un quartal de forment ensús, que aquell aytal de aytal sementer no pugue pendre ban ni calònia alguna, emperò pugue pendre la esmena si per los jurats he pròmens serà vist tal sementer no ésser feyt a mala intenció, ço és a saber, maliciosament.

2.

RÚBRICA DE BLATS E DE TOT DRET DE AQUELLS

¶^{5r} Stablim que tota bèstia o bèsties majors que entraran en sembrat de altri, que paguen de calònia per cascuna cabeça sis dinés. Et si són vedells o vedelles o pollins o pollines de sobre any, dos dinés per cap tro en dos anys, e si són de any enjús, hun diner, partidors *ut supra*. Emperò sie a voluntat del dagnificat de pendre ban o esmena.³

[Calderó] Ítem, porchs e truges paguen de calònia per la dita rahó, per cascuna cabeça, quatre diners partidors *ut supra*.⁴

3.

RÚBRICA DE ROSTOLS

Stablim e hordenam que tot bestiar que entrarà en rostoll d'altri mentre les garbes hi seran, no tenint-les-hi maliciosament, que pach de calònia cinch sous de dia e deu sous de nit, partidora lo terç a la senyoria e les dues parts al senyor de la heretat; les novenes de tot al jutge. Et posat que garbes no'n y age en lo camp e no sia segat del tot, pague la dita pena si donchs no serà jaquit maliciosament.⁵

¶¹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «blanegat bèsties grosses». ¶² Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «dany que faran per animals que no es trobe amo». ¶³ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «bèsties en

sembrats». ¶⁴ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «mira el folio 32 y trobaràs mellorat este establiment e les veritables rahons». ¶⁵ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «vide fol. 31, nota».

[Calderó] Ítem, hordenam que tot hom a qui serà feta ¶^{5v} tala per bèsties o bestiar que se'n sie clamat e age feyt penyorar dins quinze jorns ans de Sant Johan, de ban o esmena; en altra manera de aquí avant no sie hoÿt e lo senyor de tal bestiar o bestiar no sie tengut de respondre en res. Emperò pugue haver la esmena dels guardians de aquells bestiar, emperò sia per lo dit temps.⁶

[Calderó] Ítem, stablim e hordenam que tot pastor o guardador de bestiar o bèsties majors prop de sembrat de altri e entraran en lo dit sembrat, que pach lo dit pastor o guardant doze diners de calònia. Et qui amargenarà bèsties en ribes de sembrat d'altri, que pach de calònia dotze diners partidors *ut supra*.

[Calderó] Ítem, hordenam que tot bestiar menut que entrarà en sembrat d'altri que pach de calònia dos diners per cabeça tro en set cabeçes, et de allí avant que sie entés per ramat e que tot ramat pach per calònia setze sous huyt diners.⁷ Et de vïnies e orts que pague calònia segons fur e sie departit segons fur. Emperò que sie a volentat del senyor de la ¶^{6r} propietat si volrà ban o esmena.

[Calderó] Ítem, si algú es clamarà de ban o esmena de algun bestiar e de aquells qui's clamarà, que mostre rastre del bestiar que's serà clamat o de bèsties, que lo clamant sie tengut enseniar lo rastre ad aquell, en altra manera no sie hoÿt. Et si's convendrà que per veure lo dit rastre lo jutge aurà a trametre hòmens a la tala allà hon serà feta, en aquell cas aquell que caurà de la qüestió pague los dits hòmens de sus traballs.

[Calderó] Ítem, hordenam que cabrits e corders que vagen ab les mares e faran dan en orts o en vinyes, que paguen de calònia un diner per cap de la festa de Sent Miquel tro Pascua Florida, e que de allí avant que paguen calònia éntrega.⁸

[Calderó] Ítem, stablim e hordenam que tot hom a qui serà feta tala per bestiar o bèsties e lo dampnificat volrà ban o esmena, que se'n sie clamat dins deu dies après que'n sabrà qui li aurà feta la dita tala e sinó de allí avant no sia hoÿt de ban sinó solament de esmena, e puy's ho hac sabut no se puga ¶^{6v} clamar de tot lo temps passat synó de una o dues veguades no ses calònia no pugua sortir tro la execució de la pena sie feta.⁹

4.

RÚBRICA DE FOCH

Primo, hordenam que tot hom pugua metre foch en son heretament per millorar aquell, tenint emperò los peus dins lo laurat, e si lo foch passarà avant e farà mal

¶⁶ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «15 dies ans de Sant Joan». ¶⁷ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «clam de bestiar en sembrat, vinyes y ortes», i «sembrat». ¶⁸ Al marge es-

querre, amb lletra del segle XVIII: «corders». ¶⁹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «clam se a de asentar dins deu dies»; al marge dret amb lletra d'altra mà: «Pena sentar 10 dies».

a altres vehins o hereters sie tengut ad aquell satisfacer la esmena. Et si algú metrà foch en altre loch qualsevol, que li cost de pena a deu sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats, e lo terç al acusador, e que·n pugua ésser feta inquisició de sagrament. Emperò si en algun loch herm serà neçessari de gitar foch, que·n pugua fer ab liçència del justícia o dells jurats.

5.

RÚBRICA DE PENES, CALÒNIES, SEPERA [SIC] DINS DE HÒMENS STRANYS

Primo ordenam que tot bestiar strany, exceptat los de la tinença, que seran atrobats en laurat del nostre terme que li cost de calònia cinch sous de calònia de dia ¶^{7r} e deu sous de nit, partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats, e lo terç al acusador, e que·n sia feta inquisició de sagrament.

[Calderó] Ítem, ordenam que tot bestiar dels altres tots de la tinença del Calatén que entraran en lo bovalar del loch de Luçena, que pach de calònia cinch sous de dia e deu sous de nit per ramat, exceptat los bestiar de la baronia de Arenós hi ab los que auen feyt compromés, partidors lo terç a la senyoria e lo terç al acusador e lo terç al justícia e jurats.¹⁰

[Calderó] Ítem, stablim que tot bestiar strany que serà atrobat dins los realls del lloch de Lluçena, que sie penyorat per ramat set cabeces per de dia e catorze per de nit, partidors *ut supra*.¹¹

[Calderó] Ítem, que tot bestiar strany que entrarà en camp sembrat, vinya o orts, si lo senyor de la propietat se'n clamarà, que pach calònia segons fur. Et si·u provarà ab hun testimoni que valgue, e si lo senyor de la heretat o ses companers que edat hagen que faran sagrament ne sien creguts. Et sem¶^{7v}blantment que·n sie feta inquisició de sagrament, lo qual sagrament sien tenguts fer-lo lo senyor del bestiar o lo guardiant de aquell.

6.

RÚBRICA DE ARTIGUES, COLTIVES, PASSEDES E DE TOT DRET DE AQUELLS¹²

Stablim e hordenam que tot laurador vehí dels llochs de la tinença puxe haver e penre en son heretament per cascú parell que tingue, emperò si lauraren mija cafiçada de terra sembradura per coltiva e aquella pugue tenir vedada de any en

¶¹⁰ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «bovalar». ¶¹¹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «Peñorades»,

¶¹² Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «Cultives qui en pot fer».

any e tot bestiar que·y entrarà de sexanta cabeces ensús per ramat, que pach de calònia de dia cinch sous e de nit deu sous. Et de sexanta cabeces ensús que pach un diner per cap, et bèsties majors per cascuna cabeça cinch diners, cabrits, corders, vedells, pollins, de Sent Miquel tro Pascua que sien franchs e de allí avant que paguen axí com les mares. Emperò la dita coltiva sie entessa per ell segons dit és mija cafiçada, emperò segons lo que darà senyal feyt; emperò açò si·entés que ¶^{8r} per cascun parell de bous que lauren, puguen tenir mija cafiçada de terra per coltiva e cascu parell de bèsties una cafiçada de coltiva e sien tenguts la dita coltiva mollonar ab mollons de terra e ramàs.¹³ Emperò si algú tindrà més coltiva o senyarà sinó per la dita forma que declarada és, que perde aquella per tot aquell any e que pugue ésser feta inquisició de sagrament. Et encara en la dita coltiva no pugue haver tan gran mijà que sie vist ésser fet maliciós, que si·u fa que la perde. Et que açò sie a coneguda de bons hòmens vist les quals penes si comeses seran e acusades sia lo terç de la senyoria e les dues parts del senior de la coltiva, les novenes de tot al jutge e sia al senyor de la coltiva de haver ban o esmena.

[Calderó] Ítem, ordenam que tot hom pugua qui sembrarà mija cafiçada de terra pugue tenir una fanechada de terra per coltiva encara que él no tingua. Et qui sembrarà un cafiz, que pugua tenir dues fanecades, et qui sembrarà dos ¶^{8v} cafiçes que·n pugua tenir dues fanecades, et qui·n sembrarà dos cafiçes que·n pugua tenir mija cafiçada axí com si parell tingués.¹⁴

[Calderó] Ítem, ordenam que tot bestiar que entrarà en artiga d'altri, que li cost de pena de dia çinch sous e deu sous de nit, partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al senyor de la artiga.¹⁵

[Calderó] Ítem, ordenam que nengú no pugue fer artiga sens voluntat del justícia e jurats e açò sie entés llà on carasques, pins verts se degen tallar; qui contrafarà que sie en pena de sexanta sous partidors lo terç a la senyoria, e lo terç al acusador e lo terç al justícia e jurats.¹⁶

[Calderó] Ítem, stablim e hordenam que totes e sengles pasades, entrades axí per abeuradors com per a coves com encara per a altres mallades les qualls en lo temps passat sien stades assignades, fitades e ordenades, que aquelles sien tengudes per passades e per la forma que és estat en temps ¶^{9r} passat ordenat ni que de açí avant aquelles neguns no gosen presumir trenquar ni panificar, ab ans si per algú contra feyt serà que aquelles tornen al stament que primerament ordenat fou, e açò sots pena de sexanta sous de les qualls cosses pugue ésser tot hom acusador e la dita pena sie levada sens tota merçé. La qua pena sie partida lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador. Et que pugua ésser feta inquisició de sagrament.¹⁷

¶¹³ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «Coltiva», i «2 bous, 6 barcelles». ¶¹⁴ En el marge superior de la pàgina, amb lletra del segle XVIII: «Cada cafis de sembradura, 3 barcelles de cultiva, encara que no tinga parell, y no pot més». ¶¹⁵ Al

marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «Artiga». ¶¹⁶ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «Artiges». ¶¹⁷ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «Passades», i un poc més avall «Passades no se panifiquen».

RÚBRICA DE JOCH E DE TRAURE COLTELL

Primo, stablim e ordenam que tot hom strany o privat qui jugarà dins lo lloch de Lluçena o en son terme a nengun joch que diners se perden per neguna manera exceptat joch de taules e de balesta, que li cost de pena per quantes se vulla veguades jugarà per cascuna veguada vint sous, partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador e que'n puga ésser feta inquisició de sagrament.

¶^{9v} [Calderó] Ítem, ordenam que tota persona qui traurà per donar a altri coltell, spassa o armes altres que sien de ferre o açer, que pach de calònia per cascuna vegada trenta sous, partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador.

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que tota persona usada stranya ni privada no sie gosada portar spassa ni coltell fora de mida dins lo lloch de Lluçena segons forma del fur, que si'u farà que lo justícia pugue aytals armes trencar e fer de aquelles a ses pròpies volentats.

[Calderó] Ítem, ordenam que nenguna persona stranya o privada no gos anar per la vila de nit sens lum des què lo seny de la campana serà tocat, sots pena de dotze diners los qual sien de tot del justícia.

[Calderó] Ítem ordenam que neguna persona stranya o privada no gos anar a beure ni per tenir negun solaç en la taverna del dit lloch des què la campana serà tocada sots pena de dotze ¶^{10r} diners, los quals sien de tot del justícia.

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que alguna persona strania o privada no gos jugar a negun joch que diners se perden, ni tanpoch a joch de taules e açò sots pena de vint sous partidors *ut supra*. Emperò puguen jugar a taules a diners o altres cosses, jugan emperò en la plaça davant la sglésia o encara davant la carneçeria del dit lloch. Et axí matex puguen jugar hòmens de bé o d'estament o stranis a taules allà on se voldran, los quales hòmens sien vists a declació [*sic*] del jutge, de les quals cosses pugue ésser tot hom acusador.¹⁸

[Calderó] Ítem, stablim que tota persona que acollirà tals jugados en sa casa, que pach de calònia quaranta sous partidors *ut supra*, e que axí matex tot hom ne sie acusador.

¶¹⁸ Al marge dret, amb lletra del segle XVIII: «Juegos prohibidos».

RÚBRICA DE CARRASQUES E DE ROURES

Ítem, stablim e ordenam que tot hom qui tallarà rama alguna de roure, que li cost de pena cinch sous dels quals ¶^{10v} haze lo terç la senyoria e lo terç lo justícia e jurats e lo terç a los guardians. Emperò puxen tallar rama a bous e vaques de llaurada e a reses e bèsties malaltes o per a penre alguna bèstia, mas per tot açò no'n puxen tallar la calç ni lo çimal major sots pena de sexanta sous, e que'n puga ésser feta inquisició de sagrament, partidors per terçes *ut supra*. Açí emperò entés e declarat que alguna rama de roure ni la calç de aquell per a obs de les dites bèsties ne per alguna manera no gos ésser tallat del roures en què ha sestexs antichs, sots la dita pena partidora *ut supra*.

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que tot hom qui tallarà carrasques ni rames de carrasqua per pastures ni a negunes bèsties ni scorçarà, que li cost de pena per cascuna vegada cinch sous partidors *ut supra*. Emperò puxen tallar rama de carrasqua per a bous, vaques de laurada e cabrits e cabrides mentre estaran en bròsquil e a tota bèstia malalta o parida ¶^{11r} del dia, però no puxen tallar la calç ni lo çimal pus alt si dons no ere per necessitat de grans neus que no puxen haver terreni, sots la dita pena e que'n puxa ésser feta inquisició. Salvo emperò e servat que de les dites carrasques o rames de aquelles no puxen per neguna manera talar en los dits sestexs e afollar per a neguna cossa aquelles.¹⁹

[Calderó] Ítem, ordenam que tot hom qui tindrà en son heretament treyt ço és en laurat o en riba de laurat ni a sis passes de laurat, carrasqua o roure spor-gat, que null hom lo gos tallar ni scorçar ni lo fruyt de aquell collir sots pena de deu sous, e de rames sots pena de cinch sous, partidors lo terç a la senyoria e les dues parts al senyor de la heretat, les novens emperò al jutge e que'n sia feta inquisició de sagrament.²⁰

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que tot hom qui tallarà rames de carrasques o de roures per a bous de laurada e si hic seran trobats los ¶^{11v} bestiars menuts e aquells qui les tallaran de sos senyores mengan de aquella rama per tot aquell dia que fon tallada que cost de pena ad aquell qui la aurà tallada cinch sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç a lo[s] vedalers.

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que tot hom qui pendrà negun fruyt de arbre algú axí com són figues, çireres, bellotes, nesples e altres fruytes puyts los dits arbres sien en terra panificada o a cinch passes, que aquells qui de tals fruyts pendran sien cayguts en calònia de cinch sous partidors *ut supra*.²¹

¶¹⁹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «cortar carrasques o rames». ¶²⁰ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «6 pases de laurat, cullir

billotes 10 sous, y fol. 34, 3 sous». ¶²¹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «qui furta fruytes».

RÚBRICA DE CALÒNIES DE BANS DE VÍNIES, ORTS E DEVESES²²

Primerament stablim e ordenam que tot hom o fembra stranya o privat qui entrarà en vinya o ort de altri jatsesie que no y prengue res, que li cost de pena cinch sous de dia e sexanta sous de nit. Açò emperò entés que en les vínies de Sent Andreu ||^{12r} tro a Rams, l'om o la dona que y entrarà no age sinó dotze diners de pena e lo·y si trobaran los vedalers, que·n façen saber al senyor de la propietat e que li nomenen lo nom, e si dirà que sie penyorat, depuys no·n puxe soltar sens sa part. La qual pena sie lo terç de la senyoria e lo terç del senyor de la propietat e lo terç dels vedalers, les novenes de tot al jutge. Et que se·n sie clamat dins deu dies des què u sab e sinó que no·n pugue aver sinó la esmena.

[Calderó] Ítem, ordenam que si per contrast qualsevol lo justícia haurà a trametre los jurats o altres hòmens llà on la quèstió serà, que aquel qui caurà de la quèstió sie tengut pagar los dits hòmens a coneguda del dit justícia.²³

[Calderó] Ítem ordenam que tota persona que segarà o farà erba en ribes o en sembrat de altri, que li cost de pena dotze diners partidors *ut supra*.²⁴

[Calderó] Ítem ordenam que tot bestiar que entrarà en vinyes o ortos de altri, que li cost de pena per ||^{12v} ramat, és entés de cent cabeçes e de allí ensús, que pach de calònia trenta-tres sous quatre diners. Emperò sie a voluntat del senyor de la propietat si vol ban o esmena e que·n sia fet inquisició de sagrament, e bèsties grosses paguen per cascuna bèstia dotze diners, la qual pena sie lo terç de la senioria e lo terç dels vedalers e lo terç del senyor de la propietat.²⁵

[Calderó] Ítem, ordenam que si algú aurà presa alguna tala de la devesa del vinyet e volrà més la esmena que no lo ban, que los vedalers sien tenguts de anar a prear aquella sots virtut de lur sagrament. Et que agen dins la devesa sis diners per cascuna tala per sos treballs e si no·y iran, que no agen res.

[Calderó] Ítem, ordenam que si los vedalers penyoraran alguna persona o alguna bèstia e lo senyor de la propietat no·n volrà res, que paguen los penyorats als vedalers dos dinés per sos treballs.²⁶

[Calderó] Ítem, ordenam que tot bestiar gros o me||^{13r}nut que·s menjan enpelt de algun arbre o el strallarà, que li cost de pena dotze diners, dels quals sie lo terç de la senyoria e les dues partes del senyor del arbre si·ls penyorà, sinó lo terç sie dels vedalers, los novens al jutge. Et que·n sie feta inquisició de sagrament.²⁷

¶ ²² Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «entrar en ortos, 5 sous de dia, 60 sous de nit».

¶ ²³ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «II». ¶ ²⁴ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «+ III. Segar erba en ribes de terra sembra-

da». ¶ ²⁵ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «ortos y viñes. IIII»; també: «bèsties grosses».

¶ ²⁶ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «guardians». ¶ ²⁷ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «empelt».

[Calderó] Ítem, ordenam que si algú serà accusat de tala del seu bestiar o bèsties, que sien penyorades en vinya, ors o sembrats e aquell qui serà acusat neguarà que no·u ha feyt lo seu bestiar o bèsties, que·n sea tengut fer sacrament si no·u ha fet lo seu bestiar ni sap qui ha fet, e si no·u fa que pach la calònia que comés haurà.²⁸

[Calderó] Ítem, ordenam que tot bestiar que entra en la devesa de les vínies, en la major ni en la chicha ni giten que seran vedades, que li cost de pena de dia dos sous sis diners e de nit cinch sous e açò emperò és entés per ramat. Et si hic entraran per la ora de la devesa del ramat tro en tres cabeçes, no meten-les-hi maliciosament, que no pague res e si de allí avant n'i entren, que paguen la dita pena. ¶^{13v} Et que los vedalers hic vagen al bestiar e que façen manament que isquen e si no·n exiran, que de continent sien altra vegada en la dita pena. Emperò sien tenguts de tornar-los a penyorar llà on lo bestiar serà, la qual pena sie reparada lo terç a la senyoria e lo ters al justícia e jurats e lo terç dels vedalers.²⁹

[Calderó] Ítem, ordenam que tot baso que serà atrobats ab abelles dins la devesa ja assignada des què serà vedat he en serà feta crida, que pach de calònia per cascun baso dotze diners partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç als vedalers.³⁰

[Calderó] Ítem, stablim que tot ca de bestiar que sie atrobat dis les vinyes sens esquella des què en serà feta crida e les vinyes seran madures, que li cost de pena dotze diners. Et ca de cassa o de caça que port gaxó, sots pena de sis diners partidors *ut supra*.³¹

[Calderó] Ítem, si algú trobarà algun bestiar o bèsties en ço del seu o encara veurà alguna persona ¶^{14r} en la sua vinya o ort o en altre qualsevol loch donant-li dan en ço del seu, stablim que lo senior de la heretat e de la cossa, fahent ell sacrament ho encara hom seu que menge son pa, que trobaren ho veren de sus vulls aquells qui fahien lo dan, que aquells aytals ne sien creguts per lur sacrament.³²

[Calderó] Ítem, si algun hom o dona o companies de casa trobaran en son ort galines ni oques, que aquells paguen de calònia dos diners per cap, partidors *ut supra*.³³

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que tot hom puxe parar en son ort o vinya per a penre les dites gallines o oques, alçapeu e per cascuna gallina o oqua que·y pendrà puxe aver lo senyor del dit ort sis diners, o·n pugue penre esmena si la·n volrà. Emperò no pugue matar la gallina o oqua e si·u farà, que la pach al senyor de aquella.³⁴

¶²⁸ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVI-II: «sospita. VIII». ¶²⁹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «Devesa», dues vegades amb lletra diferent. ¶³⁰ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «X». ¶³¹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «XI». ¶³² Al mar-

ge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «12»; al marge dret, amb lletra del segle XV: «que los moços facen prova». ¶³³ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «XIII. Gallinas». ¶³⁴ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «XIV. Gallinas».

[Calderó] Ítem, stablim que null hom no gos metre porqueria ni porchs ni truges ni per neguna manera anar ni beure en los abeuradores ¶^{14v} de les aygües stablides per consell e no tan solament on lo toll pus avall, sos pena de dos sous. Si los dits porchs seran quatre o d'alí ensús, e si són d'alí avall, sis diners per cabeça, pagadors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador.³⁵

[Calderó] Ítem, stablim que tot vehí pugue tenir dins la devesa, del dia de *Omnium Sanctorum* tro a Pasqua Florida e metre en les sues vinyes e és entés ço és cascú X cabeçes de bestiar lanar sens neguna pena, e si faran dan a negú que paguen ban o esmena.³⁶

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que tot porch o truga que entrarà en vinya o ort de altri, que pach de calònia per cascuna cabeça dotze diners partidors lo terç a la senyoria e lo terç al senyor de la heretat e lo terç als vedalers.³⁷

10.

RÚBRICA DE LES AYGÜES

Ítem, ordenam que negú no gos enmatapollar aygua per pendre peix ni per altra manera, sots pena de sexanta sous ¶^{15r} partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador e que·n sia feta inquisició de sagrament.³⁸

[Calderó] Ítem, que negú no gos parar canar en lo riu de Lluçena sots pena de sexanta sous, partidors *ut supra* e que·n sia feta inquisició de sagrament.

11.

RÚBRICA DE DECLARACIÓ DELS SERVENTS E DELS LOGADORS

Ítem, ordenam que tot pastor o servent que s'afermarà ab altri e serà feta avinença fundament entre aquells e puis seran coneguts e no·y voldrà star, que li cost de pena sexanta sous partidors lo terç a la senyoria e les dues parts del afermant, les novens de tot al jutge. E senblant pena sie aguda alls senyores que afermaran los dits servents e no·l·ls volran tenir.

[Calderó] Ítem, tot pastor o guardador que s'afermarà ab altri e tendrà bestiar, que en continent dins spay de deu jorns lo senyor del dit pastor ¶^{15v} sie açò tengut notificar als jurats que·u meten en peyta segons los altres vehins, de la qual peyta sie tengut lo dit senyor. Et altra part, si no·u notificarà dins los dits dies,

¶³⁵ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «Porchs». ¶³⁶ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «XVI». Al marge dret, escrit d'altra mà:

«Deu reses llanar». ¶³⁷ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «XVI. Porch». ¶³⁸ Al marge dret, amb lletra del segle XVIII: «matapollar».

sie caygut en pena de vint sous partidors lo terç a la senyoria e les dues parts del comú, les novens del jutge.

Ítem, stablim que nengun pastor o soldadat que starà ab senyor no gos vendre bestiar seu mateis ni de altri sins lo senyor ab qu'està. Et si aquell lo volrà tant per tant, que lo senyor lo age sots pena de vint sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justíçia e jurats e lo terç al acusador, e que tot hom ne puga ésser acusador e que'n sia feta inquisició de sacrament e que ab hun testimoni ó puga provar.

[Calderó] Ítem, ordenam que tot hom o dona qui's logarà ab altri a cert dia e al dit dia no'y voldrà anar o aydar aquell qui'l haurà logat et s'enirà ab altri, que li cost la dobla de pena de la qual sie lo terç de senyoria e les dues parts ¶^{16r} de aquell qui'l haurà logat; les novens del jutge. Et si lo senyor qui logat los haurà no'ls voldrà menar, que'lls sia tengut pagar lo loguer éntregament.³⁹

12.

RÚBRICA DE DECLARATIONS FAHENTS A LA UNIVERSITAT DE REVENEDORS E DE MERCADERIES E DE VINS E DE CAÇES, CAMINS E CARERES

Ítem, ordenam que tota carn muntolina que vinga a la vila per vendre, sie aportada a la plaça encara que se'n vene gens. Et aquella sie jutjada per los jurats e mustaçaf e no's vene a quarts axí la venen en casa ni fora cassa sinó en la taula de la carneçeria, e sien copartida a notíçia del mustaçaf sots pena de cinch sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justíçia e jurats e lo terç al mustaçaf si'u acusarà e si no al acusador.

[Calderó] Ítem, tota carn de bou o de vaqua que vingue a la vila per a vendre, sie jutjada per los jurats o mustaçaf o pertida e que no sie venuda a quarts sinó a notíçia del mustaçaf sots ¶^{16v} la dita pena partidora *ut supra*.

[Calderó] Ítem, tot hom qui treballarà ab sos engeyns per a perances o ab cans matarà raboses dins lo terme de Lluçena, que lo consell li sia tengut donar per cascuna rabosa dotze diners en continent que la mostrarà viva o morta als jurats. Et de niada de rabosins senblantment li'n sien donats dotze diners.

[Calderó] Ítem, tot hom qui matarà lop o niada de lobatons, que li sien donats si en lo terme los trobarà e matarà, per lop deu sous e per la niada dels lobatons deus sous.⁴⁰

[Calderó] Ítem, ordenam que negun hom strani ni privat no trague çaça neguna ni gallines ni pollastres del terme del dit lloch si donchs no ere per a obs de son menjar o per presentar, sots pena de cinch sous partidors lo terç a la se-

¶³⁹ A la part inferior del full, amb lletra coetània i emmarcat per ratlletes: «de aquell».

¶⁴⁰ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «llops».

nyoria e lo terç al justíçia e jurats e lo terç al acusador e que·n sia feta inquisició de sacrament.⁴¹

[Calderó] Ítem, ordenam que tot hom strani que serà atrobat caçan dins lo nostre terme, que sie ||^{17r} caygut en pena de sexanta sous partidors *ut supra* e que tot hom ne pugua ésser acusador.⁴²

[Calderó] Ítem, stablim que tot hom qui vendrà vi en menut sens cridar, que li cost de pena cinch sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justíçia e jurats e lo terç al mustaçaf e no·u pugua acusar sinó el mustaçaf. Emperò si lo venedor farà sacrament e provarà que no pugué aver lo saig e no era en la vila, que sia scusat.⁴³

[Calderó] Ítem, ordenam que negun revenedor no vena vi en menut tro aja feyt sacrament que no y·a més aygua ni feta metre ni vi metrà o metre farà, e qui contrafarà que sie caygut en pena de sexanta sous e aytal revenedor no·l pugua pujar. Enperò si·l aurà comprat en most, que·n pugua fer a ses volentàs com los altres vehins, e que tot hom ne sia acusador, la qual pena sia lo terç de la senyoria e lo ter[sic] del justíçia e jurats e lo terç del acusador.⁴⁴

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que neguna persona strana o privada no sie tan gosada que ||^{17v} aport ni gos metre vi dins lo lloch de Luçena ni terme de aquell de negun altre lloch ni para revendre ni per a son beure ni per neguna altra manera mentre vi hic age de la colita en lo dit lloch, sots pena de sexanta sous partidors *ut supra*, e que·n pugua ésser tot hom acusador e sie feta inquisició de sacrament.

[Calderó] Ítem, negun revenedor no compre spertenyes ni spart per a revendre entró en ora de migdia, e aquells qui res venen, que les tinguen en plaça e no en casa sots pena de cinch sous partidors *ut supra*, e que·n sia tot hom acusador.⁴⁵

[Calderó] Ítem, ordenam que tot hom qui conprarà algunes penyores de saig, que per tres dies que li seran venudes e liurades sie tengut aquelles retre e tornar al senyor o senyors de aquelles per aquel preu que li foren liurades, sens tot altre guany.⁴⁶

13.

RÚBRICA DE PENYORES VENUDES PER LO SAIG

Com en lo lloch de Luçena sia stat usita e acostumat que algunes peniores venudes per lo saig, lo senyor ||^{18r} de aquelles penyores pot aquelles traure e quitar dins

¶⁴¹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «que nengú traga del terme pollastres». ¶⁴² Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «casadors en lo terme». ¶⁴³ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «vi sens crida y llicència».

¶⁴⁴ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVI-XVII: «vi revenedor». ¶⁴⁵ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «espardeñes revenedores». ¶⁴⁶ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «comprar».

deu jorns sens neguna cosa que no·n done ni es tengut donar al comprador, per la qual rahó negú no vol traure tals penyores com no·n ajen sinó enug, per tal stablim e ordenam que de totes penyores venudes per lo saig, axí per la peyta com per qualsevol altra rahó que dins los dits deu jorns se puguen traure e quitar lo comprador de tals penyores hage e prengue del senyor de qui les dites penyores seran, los capsous, ço és a saber, hun diner per cascun sou. Enperò si la penyora serà quitada per tot aquel dia que serà venuda e que no tresmute en poder del comprador, que en tal cas lo dit comprador no age alguna cossa dels capsous ans sie tengut tornar aquella per lo preu que comprada la haurà.

14.

RÚBRICA DE CONSELL

Ítem, generalment stablim e ordenam que totes qualsevol coses per qualque manera o cas seran feytes e ordena^{||18v}des per lo consell puys aquell serà cridat publicament per lo saig e companya de persones *hinc* seran ajustades universitat fahent, que tot allò sia ferm e segur tengut e observat en tot e per totes cosses e qui contra vendrà o dirà axí de dret com de feyt, sia encorregut en pena de sexanta sous. La qual pena, pus a audiència dels jurats del lloch pervengut serà, sien tenguts acusar e levar sens tota merçé e no·n puguen fer gràcia los jurats, de la qual pena sia lo terç de la senioria e les dues parts del comú, les novens del jutge.

[Calderó] Ítem, tot hom qui serà demanat per lo saig a consell axí los consellers com altres et de continent no y vendrà, que li cost de pena dotze diners, levadora e partidora *ut supra*. Senblant pena sie aguda a tot hom qui serà en lo lloch e oyrà cridar consell e no·y vendrà.

[Calderó] Ítem, ordenam que tota dona que·s farà coquelera en lo forn, que li cost de pena cinch sous partidors per terços e que·n sia tot hom acusador.

15.

^{||19r} RÚBRICA DE CAMINS E JOCHS E AYGÜES E FOCHS

Ítem stablim que tot hom qui gitarà pedra en los camins públichs, que li cost de pena cinch sous partidors lo terç a la senioria e lo terç al justíçia e jurats e lo terç al acusador e que tot hom ne sie acusador.

[Calderó] Ítem, stablim que negun hom no gos jugar al alfardo dins lo perche de la església de Sancta Maria de Lluçena o encara en la plaça o pati deuant aquell, ni semblantment hi gos lançar barra ni pedra ni tanpoch en la era del consell dissolten les guarbes, sots pena de dotze diners partidors *ut supra*.

[Calderó] Ítem, ordenam que tot hom sie tengut de adobar ses fronteres e rebre les aygües de aquelles en ses propietats, e açó dins cinch jorns après que crida ne serà feyta tots temps tro a Pasqua Florida sots pena de cinch sous partidors *ut supra*. Et res nomenys passats los dits cinch jorns, los jurats ultra la pena paguada loguen hòmens a messió dels con||^{19v}tra fahents e façen adobar aquelles.

[Calderó] Ítem, ordenam que null hom o dona no gos fer foguerills o cuynes per fer foch fora la porta de son alberch, sots pena de dotze diners pagadors per terços e que·n sia tot hom acusador.

[Calderó] Ítem, ordenam que tot hom qui mudarà carrera o çéquia que sien stades públiques sens volentat dels pròmens, ço és justíçia e jurats, que li cost de pena deu sous partidors *ut supra* e sie tengut tornar aquella per on solie anar.⁴⁷

16.

RÚBRICA DE LES ÇÉQUIES

Primo ordenam que tot hom o dona qui lexaà lo stollador de la sua çéquia ubert o no tornarà l'aygua a la mare, que li cost de pena dotze diners partidors lo ter[ç] a la senyoria e lo terç al justíçia e jurats e lo terç al cequier.

[Calderó] Ítem, que tot hom qui penrà l'aygua de la bassa sens volentat del cequier, que li cost dotze diners de pena partidors *ut supra*.

||^{20r} [Calderó] Ítem, ordenam que tota bèstia o bèsties que seran atrobades en lo quexer de la çequia de la canal, que li cost al senyor de aquella sis diners los quals sien del çequier.

[Calderó] Ítem, oques un diner per cascuna e que sien del dit cequier.

[Calderó] Ítem, tota persona que pendrà l'aygua de la barba de la canal ensús que li cost de dia dos sous sis diners e de nit cinch sous, partidors per terços. Et si·u negarà, que sie vist si lo ort d'aquel serà regat e si·u serà, que sie en la dita pena.

[Calderó] Ítem, ordenam que tot hom o fembra que gitarà aygües per les canals dels terrats o per les finestres, que li cost de pena dotze diners partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justíçia e jurats e lo terç a l'acusador e que tot hom ne puga ésser acusador.

[Calderó] Ítem, tot hom qui gitarà l'aygua de la bassa devés la orta si donchs no ere per reguar que li cost de pena set diners partidors *ut supra*.

[Calderó] Ítem, stablim que tota persona que farà ||^{20v} alguna legea o sutzura en la pila o en la barba de la canal, que li cost de pena dotze diners partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justíçia e jurats e lo terç al çequier. Semblant pena sie aguda a qualsevol persona que sutziura farà de la barba de la canal ensús.

¶ ⁴⁷ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «qui mudarà carera o séquia».

[Calderó] Ítem, stablim que tota persona sie tenguda sconbrar les fronteres de les çéquies que cascuns han en sos endrets, segons ordenat és, tres jorns des què la crida ne serà feyta, la qual crida lo çequier sie tengut fer de continent sengles anys passada Pascua Florida sots pena de dotze diners. Et si algú contrafarà lo del cequier, ultra la pena paguada face la dita frontera sconbrar a messió de aquell, la qual pena sie lo terç de la senyoria e les dues parts del cequier e les novens dels jutge.

17.

RÚBRICA DE PENES DE FEMER, BARDICES E ARRABAÇADES

Ítem, tot hom o fembra que pendrà lenya de arrabaçades d'altri, que li cost de pena per cascuna vegada sis diners. ¶^{21r} Et tot hom qui se'n pendrà somada, que li cost de pena dotze diners partidors lo terç a la senyoria e lo terç al acusador e lo terç al senyor de la propietat.

[Calderó] Ítem, tota persona qui pendrà fems de nengú qu'estigue en femer de altri, que li cost de pena sis diners.

[Calderó] Ítem, tot hom qui farà femer en lloch públich que de aquel do pudor a la vila, que li cost de pena cinch sous partidors *ut supra*. Et que'l se'n puguen portar francament sens neguna pena.

[Calderó] Ítem, tota persona qui farà sarments o pendrà de vinya alguna ni de sarmenteres d'altri, que li cost de pena cinch sous partidors *ut supra*.

[Calderó] Ítem, stablim que tota persona que pendrà lenya de bardixa o la desfarà de ort o de vinya d'altri, que li cost de pena deu sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al acusador e lo terç al senyor de la bardixa, les novens al jutge.

[Calderó] Ítem, stablim que neguna persona no faça femers ni git bassures ni sutziura neguna ¶^{21v} dins les fites de la vila sots pena de dotze diners partidors *ut supra*.

[Calderó] Ítem, stablim e ordenam que alguna persona stranya ni privada no sie tan gosada comprar ni fer comprar en Luçena ni en son terme per a obs de revendre algunes perdius e turçaços, lebres e alguna altra caça sots pena de cinch sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador e que tot hom ne puga ésser acusador.⁴⁸

[Calderó] Ítem, ordenam axí matex que tot revenedor qui comprarà cabrits en Lucena ni en son terme, axí matex corders de leyt, que aquels sien tenguts partir a aquels qui voldran quarter o mig o tant com ne voldran, e que al for que li costarà sie tengut fer-ne. Emperò si el dit revenedor ne voldrà para ses obs, que se'n pugue aturar, e que el dit revenedor sie tengut notificar ço que costarà sots pena de cinch sous partidors *ut supra*, e que sea feta inquisició de sacrament.

¶⁴⁸ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «perdius».

18.

||^{22r} RÚBRICA DE AQUELLS QUI MOREN EN LO SPITAL

Stablim e ordenam qui tot hom strany o privat qui morrà en l'espital de Luçena ab intestat, que tot ço dell seu sie debitat o confiscat al dit spital e ço que serà trobat de aquell en l'espital.⁴⁹

19.

RÚBRICA DE AQUELLS QUI TRAHEN FUSTES

A suplicació del consell de Luçena en Pere Garçia axí com a procurador del noble senyor don Lop Eximénez d'Urrea, stablí e ordenà que no sie neguna persona strania ni privada que trague ni gos traure ni fer traure algunes fustes de qualque condició o manera o natura que sien del lloch e terme de Lluçena si donchs no seran persones de la tinença per a obs seus propis, que qui'n farà sie encorregut en pena de sexanta sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador. Et que de açò pugua ésser feta inquisició de sagrament.

20.

||^{22v} RÚBRICA DELS QUE·S PODEN COMPOSSAR DINS DEU JORNS APRÉS QUE·L CLAM SERÀ FEYT, E F. XXVIII

Ítem, stablim e ordenam de volentat et exprés consentiment, fermament e lesment del noble senyor lo senyor don Lop Eximénez d'Urrea, senyor del vizcondat de Roda e de la tinença del Calatén, que tota persona que·s serà clamada de altra per tala o dan que li haurà fet, que dins deu jorns après que el clam serà feyt se puxa comosar e fer composició ab aquell de qui serà clamat. En tal manera que del que·n rebrà per la composició, sie tengut pagar delme e promícia. Exçeptat e retengut lo dit senyor tots los clams criminals si seran contestats, que en aquel cas romangue a ell tot son dret sal, il·lés et conservat.

¶⁴⁹ Al marge dret, amb lletra del segle XIX: «Los que mueren en el Hospital».

21.

RÚBRICA DE FEMER

Ítem, com en los presents stabliments sie ordenat hun capítol sobre qui's pren fems de femer d'altri que no'n age sinó sis diners de pena, per tal fon ordenat per lo ^{23r} consell de Lluçena de voler del honrat en Pere Tolsà, loctinent de procurador, que tota persona que pendrà fems de femer de altri, que li cost de pena cinch sous e sie tengut restituir lo fems que'n pendrà, e dels cinch sous sie lo terç de la senyoria e les dues parts del senyor del fems, les novenes emperò del justícia. Fon feyt a VII de agost any M CCCC XIII.⁵⁰

22.

RÚBRICA DE JOCH

De volentat e exprés consentiment dels molt honorables en Jaume d'Atrosiello, alcayt, e de Alfonso de Patos, procurador de la tinença del Calatén, los honrats en Sancho Bonet, notari e justícia del lloch de Lluçena, en Ramon Molins e Pere Bertran, jurats del dit lloch, de volentat et exprés consentiment de tots los pròmens e consellers del dit lloch e encara de tot lo consell per les cosses dejús scrites generalment començat per veu d'en Bernat Thomàs, corredor del dit lloch, per tolre e foragitar molts mals viçis que en lo dit lloch de Lluçena ^{23v} se seguexen per joch e ares no constistant que el dit joch sie prohibit e vedat dins lo dit lloch de Lluçena e son terme sots la pena que en l'establiment és ordenada e contenguda. Emperò com lo dit justícia sens acusador no puxe penyorar a d'aquels aytals jugadors ni axí matex negú per no aver malvolences no'ls vulle acusar, per la qual cosa alguna persona no s'estiga de jugar axí en públic com en amagat, per tolre e evitar les dites cosas stablim e ordenam que si lo dit justícia trobarà alguns hòmens o persones de qualque ley que contra l'establiment sien axí stranys com privats jugant en públich o en amagat, que él matex per son ofici puxe e sie tengut levar la dita calònia en lo dit stabliment contenguda de la qual, com lo dit senyor ne age la terça part, lo dit justícia, pus sens acusador la levarà, age la altra terça part e la altra terça part sie partida entre lo dit justícia e jurats, segons que en lo supra scrit stabliment de joch ^{24r} és contengut, ço és XX sous de pena e calònia. Et si per aventura altra persona los trobarà, que la dita calònia sie partida segons en lo dit stabliment és ordenat.

¶ ⁵⁰ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «femer»; al marge dret: «7 agost 1413».

23.

RÚBRICA DE LES CALÒNIES DEL BOVALAR DE FIGUEROLES DELS
VEHINS DE LLUÇENA

Anno a Nativitate Domini M CCCC XXIII° die vero intitulado XXII mensis madii⁵¹ lo honorable n'Alfonso de Patos, procurador de la tinença del Calatén, a instància e suplicació dels honrats en Jaucme Fortunyo e Martí Cortés, jurats del lloch de Lluçena, pronunçia e declara, presents en Bernat Cortés, perayre, e Berenguer Sancho, habitantes del territorio de Figueroles, que de açí avant les calònies del bovalar de Figueroles no sien majors que les dels presents stabliments parlants del bovalar de Lluçena, açò és entés que solament la present sentència s'estengue als vehins de Lluçena, a'ls altres strangés manam que romanga lo stabliment de Figueroles en sa força e valor. *Etiam* ordena ¶^{24v} més que algun ramat haurà en lo dit bovalar de Figueroles, de Lluçena o de altres strangers que·l·ls vedalers o vedaler de Figueroles sie tengut una vegada de anar a parlar ab lo pastor e que trague lo dit bestiar del dit bovalar e que le penyore de paraula, e si tal pastor o pastors no voldran exir, que de vista lo pugue penyorar altra veguada. E feta la primera penyorada, tal guardià age a tornar a fer relació al lloch al justícia o lochtinent del dit logaret de Figueroles e de aquí avant sie entesa la segona penyorada.

24.

RÚBRICA DELS QUE JUREN E BLASPHEMEN LOS MEMBRES DE
NOSTRE SENYOR DÉU E DE LA VERGE MARIA

A honor e loor e glòria de nostre Senyor Déu Jesucrist e de la benaventurada verge Sancta Maria, mare de Déu, e de tota la cort çelestial, per corregir e castigar los mals christians de mala condició qui no dupten ni vergonyen jurar e blasfemar los membres de nostre Senyor Déu Jesucrist e de la verge Maria mare de aquell, stablim e ordenam que tota persona strania ¶^{25r} o privada de qualque ley, condició o stament sie, si jurara lo cap, cor o altre qualsevol membre de Deus ni de la verge Maria, mare de aquell, que li cost de pena dos diners per tantas vegades quantes lo juraran. Emperò si algú jurara la part inferior, com sie lega cossa de oyr, que pach de pena per tantes vegades com lo jurarà per cascuna de aquells dotze diners. Et si la persona que li starà pus prop quant les dites jures faran e no'l acusaran, que pach semblant pena que'l jurant haurà comessa. Et que axí del jurant com del qui li starà pus prop, tot hom que lo hoyrà ne sie acusador, les quales dites penes sien de la luminària de la Verge Maria, et si lo jurador no

¶ ⁵¹ Al marge dret, amb lletra del segle XIX: «22 mayo 1424. Bovalar de Figueroles».

haurà de què pagar, que per los dos diners sie tengut en la presó per tot hun dia e per los XII diners tres dies. Et si lo justícia pus los hauran acusats serà negligent en traure aquells, que'n romangue obligat a la Verge Maria si no·ls executarà.

25.

RÚBRICA DE AQUELLS QUI BEUEN EN LA TAVERNA⁵²

Anno a Nativitate Domini M CCCC XII die dominica intitulata ¶^{25v} secunda mensis octobris, los honrats en Pere Goçalbo, justícia, en Bertomeu Cortés e en Domingo Vallvert, jurats del lloch de Lluçena, en lo propri dit any de voler e expressa ordenació del consell del dit lloch, a loor, honor e glòria de nostre Senyor Déu Jesuchrist e de la benaventurada gloriosa madona Sancta Maria, a instigació e postulació del molt reverent en Crist e pare mestre Vincent Ferrer, servent dels servents de Déu, en lo dit lloch consistent e la paraula de nostre Senyor Déu seminant, *die veneris XXX mensis septembris eiusdem* any fon ordenat per lo dit consell concordantment e negú no discrepant, que no sia negú hom vehí del dit lloch e habitant en son terme que no gos beure en neguna taverna de vi del dit lloch,⁵³ de nit ni de dia ni tanpoch en la carrera davant la casa ni en lo vehinat de prop tres casses de aquella a cascuna part in giru, e qui contrafarà sia encorregut per cascuna vegada en pena de sis diners par^{¶26r}tidors lo terç al acusador e les dues parts als adops dels camins. Et si lo taverner o tavernera o família sua ne vendran a tal bevedor, que paguen axí matex cinch diners partidors *ut supra*. Et si lo primer hom que veurà beure tals hòmens en la dita taverna e veurà liurar als dits taverner o tavernera o família sua lo dit vi a tals bevedores, que tant tost sien tenguts de acusar-los sots pena de la dobla, partidora *ut supra*. Açò emperò declarat que si algun dupte hi haurà entre los acusats e acusador, que los jurats del dit lloch qui ara són o seran ó ajen aclarir. En la present ordenació no y són entesos sinó los vehins del dit lloch. Et *ibidem* lo dit honrat n'Alfonso de Patos, procurador del noble senyor don Pedro de Urrea, senyor de la tinença del Calatén loha e aprova lo dit stabliment e conferma aquell *ad vuguen*.

26.

RÚBRICA DELS QUI TALLEN ROURES E CARRASQUES

Nós, en Roÿç Sancho Sancho, notari, justícia del lloch de Lluçena, Anthoni Alegret ¶^{26v} laurador, e Pasqual Rodrigo, jurats del lloch de Lluçena, ab voler e exprés

¶ ⁵² Al marge dret, amb lletra del segle XIX: «1412, 2 octubre». ¶ ⁵³ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «1412. S. Vicent

Ferrer, predicador de la vila de Lucena». Amb lletra del segle XIX: «Que no se beba en la taberna».

consentiment del honorable en Domingo Sala, procurador de la tinença del Calatén, stablim e ordenam que tot hom vehí e habitador del dit lloch de Lluçena qui tindrà en su heretament treyt o panificat o dins spay de deu alnes prop lo panificat, carrasques o roures grans o chiques sporgats, que nulla persona lo y gos tallar ni scorçar sots pena de cinch sous partidors lo terç a la senyoria e les dues parts al senyor de la heretat e les novens de tot al jutge. Et que la lenya o fusta de tal carrasqua o roure sie del senyor de la heretat. Et de açò puxe ésser feta inquisició de sacrament. Lo senyor emperò de la heretat puxe tallar de çoqua e les rames de tals arbres segons que a ell serà ben vist. En totes les altres cosses volem que tots los altres stabliments de carrasques e de roures parlants, romanguen en sa força e valor.

Ítem més, establim e ordenam que si al^{27r}guna heretat, tota o troç o partida de aquella, serà stada per X anys contínuos que no serà stada panificada o de allí ensús, que aquella heretat, troç o part o partida de aquella sie tenguda per herm o mont en axí que nulla persona sie tenguda guardar los roures e carrasques e altres arbres de aquella heretat o troç de aquella, ans aquells puxen tallar, e sie servat de aquells segons dels altres arbres herms e molts monts del dit lloch de Lluçena.⁵⁴

27.

RÚBRICA DELS ALCAVOTS

Ítem, stablim e ordenam que qualsevol hom o alcavot que menarà dona pública o mundària e arribarà en lo lloch de Lluçena, que aquell tal alcavot no puxe star ni aturar en lo dit lloch sinó per spay de un dia e una nit, e açò sots pena de açotar. Et tota dona mundària o pública que arribarà en lo dit lloch, que no y puxe star ni aturar de quatre jorns avant, contadors del dia que serà entrada avant sots la dita pena de açotar. ^{27v} Et après que tals alcavot o dona mundària que no y puxen tornar des què sien exits del dit lloch ni hi sien acollits dins spay de mig any synó passant per son camí a hun dinar o una çena. Et si los hostalers del dit lloch los acollirà passats los dits térmens, sien encorreguts per cascuna vegada que contrafaran en pena de cinch sous aplicadors lo terç a la senyoria, e lo terç a l'acusador e lo terç al justícia e jurats del dit lloch, e que tot hom ne sia acusador. Et si altres acusadors no y haurà, que los jurats après que requests ne seran de paraula per alguna persona, sien tenguts en vigor de llur ofici requerir e menar a degut effecte la dita execució. Et en tal cas la part que pertany al acusador sie dels dits jurats e si fer no'n voldran, sien encorreguts en pena dobla, e que tot hom ne sie axí matex acusador.⁵⁵

¶ ⁵⁴ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «heretat qu'estarà deu anys per procurar». Al marge superior, amb lletra més moderna: «terres que

están 10 años sense procurar, se tinga per herm». ¶ ⁵⁵ Al marge esquerre, amb lletra del segle XIX: «Alcahuetes y mundanas?».

RÚBRICA DELS PORCHS, E F. XXVII

Ítem, stablim e ordenam que tota persona que tendrà porchs mascles o femells ¶^{28r} en lo terme de Lluçena, que aquella no los gos menar ni metre dins lo dit lloch, tant com tenen les casses si no és entrant a jaure en son stable, sots pena de cinch sous per cascuna vegada que contrafaran. Et aquella persona que tendrà tals porchs, contínuament haje a tenir guardià o pastor que aje dotze anys o de allí ensús, specialment mentre que vagen dins lo vinyet. Et axí matex que tals porchs no puxen star ni passar per la solana dels orts de la dita villa, tant com és de les roques del Graell devés los orts, e de la villa avall e camí de la Foya fins a les roques del Cherch e fins al riu. Emperò camí acaminant puxen anar per lo dit camí de la Foya e de allí ensús, sots la dita pena partidora *ut supra*, e tot hom ne sie acusador. En tot lals, tots los stabliments que parlen de porchs e de truges romanquen en sa força e valor.

RÚBRICA DELS QUE TALLEN ARBRES FRUCTIFICANTS DINS LES DEVESES DEL LLOCH DE LLUÇENA

Ítem, fon stablit e ordenat per lo consell ¶^{28v} del dit lloch, ab voluntat del honorable en Domingo Sala, procurador sobredit, que nulla persona no gos tallar ni fer tallar arbre de neguna natura fahent fruyt per a obs de cremar o calentar lo forn del pa del dit lloch, sots pena de sexanta sous pagadors per los contrafahents, partidors lo terç a la senyoria e lo terç al acusador e lo terç als camins adobar, e que n sie feta inquisició de sagrament e que tota persona ne sie acusador.⁵⁶

Los quals stabliments foren presentats al dit honorable procurador e suplicat per lo dit consell que aquells confirmàs, perquè lo dit procurador honorable confirmà los dits stabliments en presència del consell, *die dominica intititata XIII die mensis decembris anno a Nativitate Domini M CCCC XXX III*.⁵⁷

RÚBRICA DE AQUELLS QUI ENTREN EN TERRATS E ERES

Die dominica intitulatq VIII mensis augusti anno a Nativitate Domini M CCCC XXX III°, ajustat consell general en la cassa de ¶^{29r} consell per veu de Jaucme Vicent, núncio del dit consell, a veu e so de trompeta, fonc ordenat que tot bestiar menut que

¶⁵⁶ Al marge esquerre, amb lletra del segle XIX: «cortar árboles frutales, 60 sous». ¶⁵⁷ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVI: «13 deembre 1433».

entrarà en terrats o cuberts de altri e·n eres mollonades, que pach de pena per cascun cap hun diner, e per ramat cinch sous. És entés per ramat de LX caps e de LX caps ensús, partidors lo terç a la senyoria e les dues parts al senyor dels dits terrats e eres. És entés cascuna veguada que y entraran, et bèsties majors paguen per cap sis diners, pagadors *ut supra*.

Ítem, hòmens e dones e altres persones per cascuna vegada que y entraran contra voluntat de son senyor dels dits terrats, paguen cada persona dotze diners partidors *ut supra*.

31.

RÚBRICA DELS JOCHS QUE SÓN PERMETITS

En aquell dia matex fon ordenat per los dits prohòmens que null hom strany ni privat no gos jugar a neguna natura de joch per qualsevol vocable sie nomenat, en la vila de Lluçena ni en son terme ^{29v} exceptat joch de scachs, de balesta, alfardo, dart, marro, jaldeta e pilota ab licència del dit honorable procurador o del honorable justícia qui és o per temps serà. Et en aquests jochs puguen jugar per a pendre plaer o para vi en la manera sobredita, e·n los altres jochs sien encorreguts en pena de XX sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al acusador e lo terç al justícia e jurats del dit lloch de Lluçena.

Post hec vero die XXI mensis marcii anno a Nativitate Domini M CCCC XXX VIII, lo honorable en Domingo Sala, procurador general en la tinença del Calatén per la molt noble senyora dona Teresa d'Íxer, senyora de aquells, conferma los sobredits stabliments juxta lo tenor de aquells.

32.

RÚBRICA DE EGÜES, BOUS, VAQUES E ALTRES BÈSTIES MAJORS CERRERS

Primo, fon stablit e ordenat per lo consell de la vila de Lluçena que nulla persona stranya ni privada de qualsevol stament, ley o condició sie que metre ni tenir ni ^{30r} tingue ni mete dins les deveses chiqua ni gran de Lluçena, egües, bèsties bovines ni altres bèsties grosses cerrers, ço és de quatre ensús. Et qui contra farà pach de calònia o de pena per cascuna bèstia que de quatre ensús hic seran atrobades e o penyorades, per cascuna vegada e tantes quantes vegades hic seran atrobats, XII diners per cascuna bèstia, partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador.⁵⁸ És ver que no·y són entés les criaçons de aquell any ni

¶⁵⁸ Al marge dret, amb lletra del segle XVI: «bèsties grosses».

les bèsties de laurada. Emperò per lo present stabliment no si en res derogat altre qualsevol stabliment e ordenació parlants o tratants de les penes e calònies de les bèsties que entren en possessions e heretats de altri, dins la dita devesa o deveses sobredits.

Preterea vero die martis intitulato VIII° mensis madii anno a Nativitate Domini M CCCC XXXI, lo present stabliment fon presentat al honorable en Guiamó Goçalbo, batle general en los llochs de Lluçena, de les Useres e de Chods per lo molt alt ¶^{30v} senyor rey d'Aragó, per los honorables en Royc Sancho, notarii, justícia, per en Jaucme Pineda, sastre, e per en Pere Calbo, jurats de la vila de Lluçena, a suplicació dels quals lo dit batle confirmà lo dit stabliment juxta lur sèrie e tenor. *Testes* los discrets mossén Johan Pérez e mossén Pere Ros, preveres.⁵⁹

33.

RÚBRICA DELS QUE TENEN O METEN PORCHS O TRUJES DINS LA DEvesa DE LLUCENA

Los honorables en Rodrigo de Patos, donzell, justícia, en Johan Gil, e en Jacme Fortunyó, jurats de la vila de Lluçena, ajustats e congregats dins la cassa de consell ensemps ab los consellers de consell general, de voler e exprés consentiment del honorable en Berenguer Sala, notarii, procurador del molt noble senyor don Pedro de Urrea, senyor de la tinença del Calatén, lo qual dit procurador ere allí present, statuïren, stabliren e ordenaren que no sie alguna persona stranya ni privada de qualsevol ¶^{31r} ley, stament o condició sia que gos metre ni tenir porchs ni truges ni porqueria alguna dins la devesa de la dita vila en negun temps del any, sots pena de cinch sous de dia e X sous de nit, partidors lo terç a la senyoria e lo terç als vedalers e lo terç al justícia e jurats, e que tot hom ne puga ésser acusador. Emperò los altres stabliments dels porchs en sa força e valor *penitus romanents* etc. *Actum in aula concilii dicte ville, quod quidem concilium fuit preconizatum voce Domini Ronquales, publici curritoris eiusdem ville, palan per loca solita.* Testimonis foren presents a les dites cosses los discrets mossén Jacme Çabater e mossén Pasqual d'Uguet, prevere, *Lucene degentes*.

¶⁵⁹ Al marge dret, amb lletra del segle XIX: «9 mayo 1491».

RÚBRICA DELS QUE·S PODEN COMPOSSAR DINS DEU JORNS
APRÉS QUE LOS CLAMS SERAN FETS, AXÍ CIVILS COM CRIMINALS⁶⁰

In Dei nomine amen. Conexeran tots que nós, don Lop Eximénez de Urrea, senyor del vezcomdat de Roda e de los llochs de la tinença del Calatén, de certa sciència per tenor ¶^{31v} de aquesta present carta pública en per tots temps fermament valedora e en alguna cossa no revocadora, per nós e per tots los nostres presents e sdevenedors, donam e atorgam liçència a vos, universes e sengles vehins e habitants en los llochs meus de Lluçena, Alcora, Calatem, Useres e Chodos, situats dins la dita tinença del Calatem e de tots los termes de aquella, presents e sdevenedors, enperò tots temps que de tots clam o clams feyts axí çivilment com criminalment de qualsevol persona o persones, vós pugats composar e avenir dins deu jorns après que·ls dits clam o clams fets seran sens algun dret que a nós ni als nostres donar no siats tenguts sinó tan solament lo delme de ço que rebrets de la dita composició e avinença, si alguna cosa ne serà prés. Exceptat enperò de feyt o clam criminal si enperò per lo reu o difamat serà en juhí contestat, et exceptat de joch e de coltell. En tots los altres clams segons dit és, pugats co[m]posar dins los dits deu dies ¶^{32r} pagant de ço que·n rebran segons dit és si res serà lo delme. Passats enperò los dits deu dies si cas serà que en juhí lo dit clamant convendrà al reu, que nós siam en nostre dret de la dita calònia segons per stabliments és ajudgada.

Manants ab la present a·n Johan Morera, procurador nostre en la dita tinença qui present és, e a tots altres procuradors e oficials nostres de la dita tinença del Calatén presents e sdevenedors, que la present gràcia e privilegi en per tots temps observen e observar façen e contra aquella no vingue per alguna rahó. En testimoni de la qual cossa manam-vos fer la present pública carta a haver memòria en sdevenidor.

Data en lo castell de Exarch, *XVIII die mensis julii anno a Nativitate Domini M CCCC primo.*⁶¹

+ *Signum nostri Luppi Eximenez de Urrea predicti, qui hec concedimus et firmamus. Testes huius rei sunt honorabilis Jacobus Çabater, presbiter beneficiatus in ecclesia de Lluçena, et Martinus Sanchez de Pina, notarius de domo dicti nobilis Luppi Eximenez de Urrea, ¶^{32v} et Martinus de Xaus, alcaldu de la moreria de Borja.*

¶⁶⁰ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVI: «penes dins X dies».

¶⁶¹ Al marge dret, amb lletra del segle XVI: «29 juliol 1401».

35.

RÚBRICA DE PEIXCA

Primo fonch stablit e ordenat que no sie neguna persona stranya ni privada que gos ni presumeixca peixcar ni pendre peix en lo riu salvo ab canya e am, de l'açut del molí fariner fins al barranch de la Foya, e qui contra farà que pach de pena sexa[n]ta sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç als jurats e justícia e lo ter[ç] al acusador, e tot hom ne sie acusador, e que·n sie feta inquisició de sacrament. Lo present stabliment fonch confermat per lo magnífich mossén Perot de Monpalau, procurador del senyor comte d'Aranda en la tinença del Calatén a XXV dies del mes de juliol any M CCCC XCIII. Et que lo procurador ni lochtinent ni los justícia e jurats no puguen dar licència sots la dita pena.⁶²

36.

RÚBRICA DE CAÇAR AB ASE

Die lune intitulato II mensis decembris anno a Nativitate Domini M D IIII, convocat consell ¶^{33r} en la casa de la cort de la vila de Lluçena per veu de Domingo Assensio, núncio e corredor públich de la dita vila, los honorables en Pere Bertran, justícia, en Bertomeu Negre e en Jaucme Bertran, jurats de la dita vila, ab voluntat, deliberació e exprés consentiment dels pròmens e consell de la dita vila, stabliren e ordenaren que no sia persona alguna stranya ni privada que gos ni presumeixca caçar ni vocar perdius en lo terme de Lluçena ab ase, ço és ab tela que vulgarment se diu caça de ase, e qui contrafarà sia encorregut e encórrega en pena de sexanta sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al justícia e jurats e lo terç al acusador, e esta pena és entesa per cascuna vegada, e volem que tot hom ne puxa ésser acusador, e ab inquisició de sacrament a qualsevol persona que no·y ha caçat ni sab qui hi ha caçat.⁶³

37.

RÚBRICA DE LES CASES E ADOBS DE AQUELLES

Die decima septima mensis februarii anno a Nativitate Domini M D Xº, convocat con¶^{33v} sell en la casa de la cort de la vila de Lluçena per a fer lo acte e stabliment dejús scrit, precehint enperò provisió, voluntat e exprés consentiment del molt egre-

¶⁶² Al marge esquerre, amb lletra del segle XVI: «25 juliol 1493».

¶⁶³ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVI: «2 decembre 1503».

gi senyor lo senyor comte de Aranda, e en presència del magnífich mossén Johan Munyoç, donzell, procurador del dit senyor, e ab confirmació de aquell, per mantenir e sostenir les cases e habitacions e edificis de la dita vila e conservació del benefici de la cosa pública, fonch stablit e ordenat *ad inperpetum* que los alberchs, cases, sòcols e qualsevol altres edificis de la dita vila no puguen ésser augmentats en la peyta o lliures peyteres més del què huy stan taxats en lo cappatró de la dita vila, per molts adobs e milloraments que se facen en los dits alberchs, cases, edificis e solàs de ací avant se faran. E así mateix si aquells ditis edificis, cases e alberchs pendran algun detriment, dirruim e danificació, que en deguna manera no puguen ésser abaxats de la taxació e vàlua que huy stan taxats e ju||^{3^r}dicats, ans perpetualment stiguen en la dita taxació, e tals alberchs e edificis no puguen ésser derelinquits ni renunciats a la vila ni a la taula per los possehidors e detenedors dels dits alberchs, cases, edificis e solars, ans perpetualment sien tenguts pagar les peytes de aquells juxta la dita taxació. Et *illico* fet lo dit stabliment font confirmat per lo dit magnífich en Johan Muñoz, procurador qui desús, dia e any sobredits.⁶⁴

Testimoniis foren presents a les dites coses los magnífichs Johan Gil de Palomar, de la vila de Mosquerola, e en Jacme Miquel, de la vila de Castelló vehins.⁶⁵

Ítem, estatuim y ordenam que no puguen entrar los ganados ni bovins en la devesa ni bovalar, si tan solament lo ganado de la carn que és per a avituallar la carniceria. Los parells de llaurar ab una vaca y una cria que mame, y les cabres y ovelles de cria nadalenques, ço entés después de desvedada la devesa y no ans fins que es desvede la dita devesa, sos pena de degolla, y si és animal de boví, deu sous per en cascun cap, y per segona doble pena, y també de nit se intenga ser doble, pagadora una part al señor, altra part als jurats y altra part al guardià.

38.

||^{34v} RÚBRICA DE LES PENES DE TERRES PLANTADES. 1683⁶⁶

Anno a Nativitate Domini M DC LXXX III, die vero intitulato XXI mensis marci, Miquel Herrando, justícia, en Juan Garcia, en Pere Mascarós, jurats de la vila de Lluçena, ajusta[t]s e congregats en la casa de concell ensemps ab los concellers del concell, de voler et exprés consentiment del honorable en Dionís Marco, ciudatà, procurador dels excel·lentíssims senors comtes d'Aranda, señors de la tenència de

¶ ⁶⁴ Al marge dret, amb lletra del segle XVI: «7 febrer 1510». ¶ ⁶⁵ En aquest punt acaba el manuscrit original amb lletra del segle XV, i a partir d'ara van afegint-se nous establiments

per diverses mans i èpoques. Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «bovalar». ¶ ⁶⁶ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «Bestiar en eretats».

Alcalatén, fonc ordenat que tot bestiar menut entrarà en heretats plantades, ara sien viñes o de arbres mentres se crien o auen fruit, pach de pena sexanta sous, y si és ganado major de boví, tinga deu sous per cap y de nit doble, partidora lo ters al señor, lo ters al amo y lo ters al acusador, y si serà lo mateix amo, sien les dues parts del amo y que tot hom ne puga ser acusador, y les novenes de tot al justícia.⁶⁷

Ítem, tot hom que ab nodriment seu mengarà empelts e altre qualsevol altre arbre doncell sive ver, tinga de pena sinch sous per ¶^{35r} guia y que no es puga pendre de cascun arbre empeltat si sols dos guies, y si serà arbre bort que es crie per a ampeltar, tinga de pena dos sous per cascuna guia de arbre bort y per cada brot de arbre ver un diner, partidora *ut supra* a coneguda dels proms.⁶⁸

Ítem, stablim y ordenam que los brots de les viñes arrancàs de clocha, tinga de pena sis dinés per cascun y los altres brots de dits viñes dos dinés per cascun brot, partidora *ut supra* a coneguda dels proms.⁶⁹

Ítem, que tota persona que tallara de soca arbre ver, tinga de pena sexanta sous, i si tallara rames de dits abres vers, tinga pena bint sous partidors *ut supra*, i que puga ser feta inquisició ab jurament.⁷⁰

Ítem, stablim i ordenam que tota persona que serà trobada furtant fruita portant aquella vegell, pac de pena xexanta sous de dia i doble pena de nit, i si sols serà trobada mengant fruita, sols tinga de pena deu sous de dia i doble de nit, partidora *ut supra*.⁷¹

¶^{35v} Ítem, stablim i ordenam que tota persona que segarà herba en heretat de altri ni per per los ribasos o segarà màrgens ni per les bores de les séquies, tinga pena de xiganta sous de dia i doble pena de nit, partidor *ut supra*.⁷²

Ítem, stablim i ordenam que tota persona que destigellarà i rancarà cabirons de les cubertes dels albercs de la present vila i terme, pac de pena sisanta sous de dia i doble de nit, partidora *ut supra*, i que sia tenguda a pagar lo dañ de dits albercs.⁷³

Ítem, stablim i ordenam que tota persona que derocarà les paredst o destaparà les porteres, pac de pena deu sous de dia i doble pena de nit, partidora *ut supra*.⁷⁴

Ítem, stablim i ordenam que tod gènero de bacons que seran atrobats per los orst, ortes, viñes i demés eretads plantades i sembrades, pac de pena per cascun cap deu sous abent-i fruit en aquels i aquelles, i si no i abrà fruit, cin sous per cap,

¶⁶⁷ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «menut» i «major»; al marge dret, amb lletra més corsiva: «distribusions de les penes». ¶⁶⁸ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «empelts y brots»; «guies», i «bort». ¶⁶⁹ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «brots viña». ¶⁷⁰ Al marge esquerre, amb lletra

coetània: «tallar abres y rames». ¶⁷¹ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «Furtar fruita». ¶⁷² Al marge esquerre, amb lletra coetània: «segar herba, 60 L». ¶⁷³ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «destigellar». ¶⁷⁴ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «parets».

i si seran atrobast en les eres abent garbes en aquelles, tinga la matega pena de deu sous per cap, partidora *ut supra*.⁷⁵

¶^{36r} Íttem, establim i ordenam que lo establiment antic de les coltibes, se obserbe i garde sos pena de seixanta sous, partidors *ut supra*.⁷⁶

Íttem, establim i ordenam que tot gènere de bestiar que entrara en guaret fresc llaurat mentres aquell no estarà acarat, pac de pena trenta sous de dia i doble de nit, partidora *ut supra*.⁷⁷

Senyor Casimiro Segura, governador.⁷⁸

39.

ESTABLIMENT DE LES VIÑES Y TERRA PLANTA DE LA PRESENT VILA DE LUCENA⁷⁹

Anno a Nativitate Domini M DC LXXXX III, die vero intitulado septimo mensis januarii, Pere Mascarós, justícia, Rafel Beltran, major, y Martí Nebot dit dels hortals, jurats de la vila de Lucena, ajuntats e congregats ¶^{36v} *en la casa de concell ensemps ab los consellers de consell, de voler et exprés consentiment del honorable don Josep Borràs, procurador del real secrestador dels estats de Aranda y Tinensa del Calatén, fonch ordenat lo següent:*⁸⁰

Attenent y considerant que y ha diferents establiments sobre diferents penes que y ha en la terra plantada en la devesa y en particular en les viñes, y considerant y advertint que estes són iniquies y exorbitants, fonch determinat y resolt per lo magnífich consell que tots los ganados, així de cabriu com llanar y bacons que seran atrobats en les viñes o mallolades de tres anys contadors del dia de la plantada en avant, encórrega en pena de tres lliures aplicadores lo ters al señor, lo ters al acusador y lo ters al amo de la heretat, advertint que açò se entenga en los ganados ¶^{37r} que porten guarda, que en los que aniran perduts o escarotats sols puxen demanar la esmena, y en lo tocant als ganados majors, com són bous, vaques, egües, burres y altres animals grosos que seran atrobats en dits mallols de tres anys, encórreguen en pena de cinch sous per cap asta dotse caps, y de allí en avant se aja de regular a tres sous per cap, y açò se entén en la devesa y fora devesa, y en la mateixa pena de tres lliures encórreguen tots los ganados així majors com menors que seran atrobats en qualsevols heretats, així de viñes com de garrofes, olives y altres, havent-hi fruit negre y madur.⁸¹

¶⁷⁵ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «bacons». ¶⁷⁶ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «cultiva». ¶⁷⁷ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «guareit». ¶⁷⁸ Aquesta frase està manuscrita amb estil de signatura. ¶⁷⁹ Al marge

esquerre, amb lletra coetània: «1693». ¶⁸⁰ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «mallols, 3 lliures». ¶⁸¹ Al marge esquerre, amb lletra del segle XVIII: «ganados majors y menors entraran en fruit negre y madur».

Ítem, fonch establít y ordenat per dit magnífich consell, que los empelts de olivera, garrofera, tinguen de esmena cinch sous, advertint que de cada peu no es puixa pendre sinó dos guies y dels de^{37v} més brots, a un diner per cadahú, los borts un sou per guia, y en tots los demás arbres a dos sous per guia, que no es puixen pendre sols dos guies, y en los esclopats tres lliures de pena, açò se entén en los de olivera y garrofera, y en los demás arbres la esmena, aplicadores dites penes *ut supra*.⁸²

Ítem, establím e ordenam que se entenga la mallolada cinch-centes vergues, per a poder-se clamar.

Joseph Borràs.

40.

ESTABLIMENT DELS PINS

1700

Anno a Nativitate Domini M D CC, die vero intitulato XXV mensis aprilis Antoni^{38r} d'Illach, justísia, Matheu Bernat y Pere Juan Gosalbo, jurats de la vila de Lucena, aguntats i congregats en la casa del consell ensemps ab los consellers del consell, de voler e esprés consentiment del honorable Christòfol Marco, siudadà, bale de la tinensa y honor de Alcalatén, fonch ordenat lo següent:

Attenent y considerant que y a gran pergüí y dany y gran abús de tallar los pins que y a en lo present terme de Lucena, de tal conformitat que per haver de obrar los vehins no es troben pins per haver-ne fet gran destrosa, per tant establím y ordenam que ninguna persona de qualsevol estat y condició que sia no goje tallar ni fer tallar ningun pi de qualsevol gènere que sia, així negral, albar, rogal ni pi carrasca, sos pena per cascun pi de tres liures aplicadores lo ters al señor, e'l altre ters als jurats y el altre ters als monteros y^{38v} les novenes de tot al justísia, y que en sia feta inquisició de sacrament a tot hom que serà demanat.⁸³

Christòval Marco, ciudadà y bale de la tinensa.

^{39r84} En el día catorce de enero de mil ochocientos veinte, los señores Manuel Gallén, alcalde, Josef García, Vicente Nebot Aparisi, Vicente Nebot de Joaquín, Jayme Beltrán, regidores de esta villa, Joaquín Porcar y Josef Benages, regidores de Figueroles, Ramón Puerto Nebot, síndico procurador, asistiendo el alcalde de Figueroles, en vista de que muchos años se han publicado autos de buen gobierno para el manejo político de ambos pueblos, explicando varios capítulos de las ordenanzas que les gobiernan, han tenido a bien resolver y determinar los capítulos siguientes:

¶⁸² Al marge esquerre, amb lletra coetània: «empelt».

¶⁸³ Al marge esquerre, amb lletra coetània: «3 lliures per cada pi».

41.

Que delante de la yglesia de esta villa no se juegue a pelota ni otro juego público ni menos pararse delante las puertas de la yglesia quando las gentes entran o salen de la yglesia bajo pena de cinco sueldos.⁸⁵

42.

Que en los días de trabajo ninguno juegue a pelota en ninguna parte de la villa bajo pena de una libra por el perjuicio se causa a los que van a ver el juego y dejan unos y otros el trabajo. Ni tampoco podrá persona alguna jugar a pelota ni otro juego público en los días de fiesta mientras se celebran los divinos oficios o haya función en la iglesia, ni tampoco por la mañana en los mismos días festivos ||^{39v} bajo la misma pena de una libra.⁸⁶

43.

Que ninguna persona se esté parado de noche por las calles y plazas ni en los pórticos de la villa bajo pena de una libra y cárcel a voluntad de la justicia.⁸⁷

44.

Que ninguna persona pueda usar, especialmente de noche, de ninguna arma de fuego ni blanca, cuchillo y navaja con punta, ni de percha ni otro instrumento de palo que lleve a la punta algún hierro que pueda causar daño, bajo las penas de presidio o la que resultare en la causa que se le formará al sugeto que se les encuentre las armas referidas a demás de la cárcel que deven sufrir.⁸⁸

45.

Que todos los vecinos ayan de manifestar a la justicia las armas que tengan para que pueda valerse de ellas quando las necesite, bajo la pena que le parecerá a la justicia por la inobediencia, según el sugeto y malicia que se advierta.⁸⁹

¶⁸⁴ Ací acaba el manuscrit en pergamí, i el volum continua amb un altre quadern cosit, en aquest cas de paper, i com pot comprovar-se, escrit en castellà per estar datat al segle XIX. ¶⁸⁵ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Plazuela de la Yglesia».

¶⁸⁶ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Juego de pelota». ¶⁸⁷ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Persona parada de noche». ¶⁸⁸ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Armes». ¶⁸⁹ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Armes».

46.

¶^{40r} Que en las oras de estudio los niños o niñas que andarán vagando por las calles o plazas y pórticos o rededores de la villa, deverán los padres que tengan poco cuydado pagar cinco sueldos de pena pues deven hacer hir sus hijos o al trabajo o a la escuela y costura y no dar mal egeemplo.⁹⁰

47.

Que todos los vecinos tengan cuydado de limpiar las calles cada uno en derecho de su casa por todos los lados de ellas, sin tirar la basura, aguas corrompidas y sucias que incomoden a los vecinos con el mal olor, ni vaciar tinajas y otras cosas que haya heces de vino, bajo pena de un sueldo.⁹¹

48.

Que ningún vecino de Lucena y Figueroles vaya a beber vino ni aguardiente a las tiendas y tavernas, ni de día ni de noche, bajo la pena de una peseta, y al que le vendiere, la misma pena.⁹²

49.

Que ninguna persona ensucie ni enturbie la agua de la acequia de la villa ni limpie en la canal en donde sale, verdu¶^{40v}ras ni otra cosa bajo pena de una peseta.⁹³

50.

Que ninguna persona toque la agua de la acequia ni la ensucie haciendo paradas en ella para regar o para otro motivo, ni haga augeros para salir la agua bajo pena de veinte sueldos; y si se encontrare regado aunque no se encuentre regando, pagará la misma pena.⁹⁴

¶⁹⁰ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Niños a escuela y costura». ¶⁹¹ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Limpieza de calles». ¶⁹² Al marge dret, amb la mateixa lletra: «No vayan los vecinos a

la taberna a beber». ¶⁹³ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Ninguna persona ensucia la acequia ni canal». ¶⁹⁴ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «No se cercena la agua de la acequia».

51.

Que ninguna persona tome agua de la acequia con cántaro ni otra vasija bajo pena de una peseta.⁹⁵

52.

Que ninguna persona tome agua de la acequia con perol ni otra vasija sucia, ni lavar cosa alguna, ni remojar en la cequia ninguna cosa aunque no ensucie la agua, bajo pena de tres libras.⁹⁶

53.

Que ninguna persona vaya por el cagero de acequia de la fuente ni segar la yerba en ningún tiempo del año bajo pena de dos pesetas.⁹⁷

54.

Que ninguna persona lleve animal alguno por el cagero de la acequia bajo pena de dos pesetas. Y si fuere ganado de cabrío o lanar, pagará una peseta.⁹⁸

55.

Que ninguna persona limpie las tripas de ¶^{41r} las reses en el lavadero de la villa, ni vaciar los vientres de las reses en la balsa bajo pena de una peseta, pudiéndolo egecutar el vaciar los vientres de las reses a la salida de la agua de la balsa en la acequia.⁹⁹

56.

Por quanto la agua de la canal o fuente pasa al abrevador de las cavallerías por bajo la baranda que está subiendo a la calle de la Tasa o de la Canal, ninguna persona se atreva a tirar a la balsa ceniza de la colada ni otra cosa que ensucie la agua

¶⁹⁵ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Sobre lo mismo que el antedicho». ¶⁹⁶ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Idem». ¶⁹⁷ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Nadie pase por el cagero de la

acequia de la fuente». ¶⁹⁸ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Animales id.». ¶⁹⁹ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Vientres no se limpien en el labador ni balsa».

que va al abrevador, ni tampoco ensuciar la que se halla en el abrevador ni dejar cosa alguna a remojar en él, bajo pena de dos pesetas.¹⁰⁰

57.

Que ninguna persona toque la agua de la fuente del Cherc ni del abrevador de ella para darle otra dirección, ni tampoco ensuciarla ni hacer augeros en el abrevador, ni lavar cosa alguna aunque no la enturbie, bajo pena de veinte sueldos.¹⁰¹

58.

||^{41v} Que ninguna persona corte ramas de los cipreses del calvario y San Vicente ni las quite de parte alguna de los cipreses bajo pena de una libra, y si cortare de pie algún ciprés, aunque sea muy viejo, pagará tres libras de pena, y si fuere sugeto que no tenga para pagarla, sufrirá quince días de cárcel y a voluntad de la justicia.¹⁰²

59.

Que ninguna persona corte carrascas, robles, álamos, robles de los que se hallan en el común de villa, monte de villa ni pasos comunes de villa bajo la pena de tres libras por cada árbol, y si cortassen cimaes o brazos pagará dos pesetas de pena.¹⁰³

60.

Que qualquiera sugeto que entrará en heredad de otro sin su licencia o haciendo camino por ella, incurrirá en pena de diez sueldos, y si fuere huerta o hubiere fruto, 20 sueldos.¹⁰⁴

61.

Que qualquiera persona que derribará paredes de las heredades o abra y quite ||^{42r} las bardizas y ramas de las entradas de ellas, incurrirá en pena de diez sueldos

¶¹⁰⁰ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Abrevador». ¶¹⁰¹ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Fuente del Cherc». ¶¹⁰² Al marge esquerre, amb la mateixa lletra: «Cipreses». ¶¹⁰³ Al marge

esquerre, amb la mateixa lletra: «Carrascas, robles y álamos de común». ¶¹⁰⁴ Al marge esquerre, amb la mateixa lletra: «Entrar en heredad agena y haciendo camino».

quedando a voluntad de la justicia castigar al delincuente según la malicia que se advirtiere.¹⁰⁵

62.

Que por cada cerdo que fuere suelto por las calles y plaza y rededores de la villa, pagará el dueño un sueldo de pena; si fuese por la solana de esta villa pagará el dueño cinco sueldos; si andare suelto por las calles y rededores de la villa en tiempo que las mieses están en las garberas y eras, pagará el dueño tres libras de pena y de noche doble pena; y siempre que entraren en las heredades que hay árboles frutales o verduras desde primero de abril asta último de noviembre, pagará el dueño del cerdo dos pesetas de pena, quedando a arbitrio del dueño de la heredad que los apreadores justiprecien el daño y pagarle.¹⁰⁶

63.

Que ningún vecino pueda llevar ganados ¶^{42v} apacentándoles por la solana de esta villa, pena cinco sueldos.¹⁰⁷

64.

Que a diez pasos de tierra trabajada ninguna persona quite la maleza de los montes bajo pena de diez sueldos y bolver la leña al dueño de la heredad. Ni tampoco podrá llevarse la leña baja del monte de heredad de otro para cerrar ni hacer gavillos bajo la misma pena y bolver la leña al dueño de aquel monte. Y tampoco podrá cavar tierra en heredad de otro y llevársela, pena de diez sueldos y bolver la tierra de donde la sacó.¹⁰⁸

65.

GANADOS

Que todo ganado cabrío y lanar que entrará en el boalar de la villa incurra en pena de treinta sueldos y lo mismo en la deesa quando se halla vedada, que es

¶¹⁰⁵ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Derribar paredes y bardisas». ¶¹⁰⁶ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Cerdos». ¶¹⁰⁷ Al marge dret, amb

la mateixa lletra: «Ganados en la solana». ¶¹⁰⁸ Al marge esquerre, amb la mateixa lletra: «Cortar maleza y cabar tierra».

de veinte y cinco de marzo asta Todos Santos, y de noche incurra en doble pena pudiendo hacerse prendada del ganado; en ¶^{43r} el caso que no se quisiera hacer, pagará la pena en dinero.¹⁰⁹

66.

Que todo ganado cabrío y lanar que entrare en heredad labrada, sembrada o en blando o en ribazo de sembrado, incurra en pena de un sueldo por res asta diez, y de este número arriba pagará una libra diez sueldos de pena, y lo mismo si la tierra estuviese barbechada y no estuviese acarado el barbecho o guareit. Y si el ganado es mayor, incurrirá en pena de diez sueldos por cabeza y siendo de noche incurrirán dichos ganados todos en doble pena.¹¹⁰

67.

Que todo ganado cabrío y lanar que entrare en las tierras de cultiva, deva pagar el dueño del ganado dos sueldos por cada res asta diez, y de este número arriba deberá pagar tres libras de pena; y si es ganado mayor o de cerda, pagará diez sueldos por cada cabeza. Las reses menores son asta 10.¹¹¹

68.

Que todo ganado cabrío y lanar que entrare en heredad que haya trigo o otro grano espigado, pagará dos sueldos por ¶^{43v} res asta diez reses; arriba pagará el dueño del ganado tres libras de pena, y de noche será pena doble; y si fuere ganado de cerda incurrirá en pena de diez sueldos por cada una cabeza, y de noche doble pena, quedando a arbitrio del dueño justipreciar el daño en lugar de la pena.¹¹²

69.

Que ninguno pueda llevarse la leña baja de la heredad o monte de otro para gavillos bajo pena de diez sueldos.

¶¹⁰⁹ Al marge esquerre, amb la mateixa lletra: «Entrada de ganados en boalar y deesa». ¶¹¹⁰ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Ganados» y «Ganado

mayor». ¶¹¹¹ Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Ganado, cultivas». ¶¹¹² Al marge dret, amb la mateixa lletra: «Ganados».

70.

RÚBRICA DE CORT DEL DRET DEL MINISTRE Y TOT DRET DE
AQUELL

Primo, per la tramesa es faça a les masades, per la primera 3 sous, y per les demás que faça 1 sou 6 diners per cada huna.

Ítem, per los autos, sitacions y demás serà menester anar per les masades, per la primera masada 1 sou 6, de les més prop de la vila, y si en fa altra que afronte en masada que afronte fora terme, 2 sous, y si en fa ninguna altra que afronte en terme estranger, 3 sous; y de Figueroles y algunes masades estiguen juntes, sols de la primera tinga 1 sou 6, y de les demás 4 dinés per cascuna, y si va ad alguna masada per hu o dos, tres o quatre, etcètera, no age de cobrar sinó's dreta y per cas.

Ítem, per los autos se faran dins la vila tinga per cascú 4 dinés, y per les sitacions en cominació 4 dinés, y sitació simple ¶^{44v} 2 dinés, y per les contumàcies 2 dinés, y per la tramesa dins la vila 2 dinés, y per córrer les peñores, per cada vegada 4 dinés, per los embargos 4 dinés, y les corredories del señor traga lo que puga.

Ítem, per cada dia, per cascun pres tindrà en la presó, tinga 4 dinés; per obrir y tancar y tindre'l conte, y de posar y llevar los grillons 2 sous, y per la cadena altres 2 sous.

Ítem, si es fulminarà algun procés criminal y el reo no tindrà, aga de fer-ó totes les ynstàncies debades.

Ítem per les creus posarà en los cruaments, per cada huna tinga 4 dinés, sens lo camage.

Ítem, per lo dret de correr los sitis de alguna execució, tinga de dret dos dinés per lliura.

Ítem, tinga obligació de portar les lletres a les viles de Alcora y Useres, y per dret de camage tinga 3 sous per cada lletra, tantes quantes ne duga.

¶^{45r} Ministre

71.

MEMÒRIA DE LA OBLIGACIÓ TÉ DE FER DEBADES LO MINISTRE
PER LO SALARI LI DÓNA LA VILA

Primo, a de avisar sempre que se li manarà los consellers.

Ítem, sempre que tenga de avisar dins lo terme ad alguna persona que auran de menester lo justícia, jurats o qualsequier oficial, les aga de fer debades com sia útil de la vila i li toque el pagar-ó a ella.

¶¹¹³ Al marge dret, amb lletra més moderna: «Algucil, sus derechos».

Ítem, tinga obligació de ser guarda de tot lo terme y per son treball tinga lo ters de la pena que aurà, y si demana ausili de hun o dos, tres, etcètera, òmens, aga de pagar de son dret la mitat y l'altra mitat del dret dels jurats, y dites peñorades tinguen obligació de justar-ó y fer-les pagar los jurats que seran sos pena avisats que sien per lo menistre y estiga asentada en la cort de si deixen posar dilasió y no es cobra de, pagar-ó de propis.

Ítem, tinga obligació dit nuncio de córrer debades totes les vitualles y demás serà ¶^{45v} menester per la vila y fer les crides li manaran los seders nomenats la vila, so és huna cada any debades, y per los demás vehins y forasters, 4 dinés.

Ítem, tinga obligació dit nuncio de agranar sempre que se li manarà la sala de la vila y lo carrer eo lo porche de davant dita sala y la plasa de dita vila com és de la porta de la yglèssia dret a la ferreria de lo beurador asta el cantó de la presó, y traure les basures y mundícia fora la vila.

¶^{46r} 1701

72.

ESTABLIMENT DE LA DEVESSA Y BOVALAR¹¹⁴

Anno a Nativitate Domini MDCCI, die vero intitulado VI mensis novembris, Vicent Nebot d'en Juan, justícia, Blay Olària y Francés Salvador, jurats de la present vila de Llusena, ajuntats y congregats en la cassa del concell ensemps ab los consellers del consell, de voler etcètera e·sprés consentiment del honorable Christòfol Marco, siudadà, bale de la tinensa y honor de Alcalatent, fonch ordenat lo següent:

Atenent y considerant que y a gran perjuhí y dany de la present vila per a aver de avituallar la carniseria y y a gran abús de entrar en lo bovalar y devesa y el ganado per a aver de vituallar no té vivenda per ¶^{46v} per dita rahó de abusar-ó tant, per tant establím y ordenam que ninguna persona de qualsevol estat que sia, no sia gossada de entrar en lo bovalar de dita vila ningun gènere de ganado de cabriu ni llanar sots pena de trenta sous de dia y doble pena de nit, y si no voldran dita pena que puguen fer degolla ad àlbitre dels què faran pagar dita pena puguen triar la que voldran, o ara sia la dita pena o la degolla, y així mateix sots dita pena que no puguen entrar lo ganado baciú enjamais en dit bovalar ni devesa sinó·s les cabres de cria y estes sols puguen entrar en la devesa quant la vila la desvedarà asta que es torne a desvedar, y dita pena, si és de nit sia doble, partidora lo ters al señor, lo demás entre el acusador, jurats y tauleger, y les novenes de tot al justícia.¹¹⁵

Christòfol Marco, ciudadà y batle.

¶¹¹⁴ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «Bovalar y devesa». ¶¹¹⁵ Al marge esquerre, amb

lletra més moderna: «Bovalar, 30 sous o degüella a voluntat que la haga pagar».

¶^{47r} *Anno a Nativitate Domini MDCCVII, die vero yntitulato XIII mensis junii*, Bertomeu Vicent lloctinent de justícia, Juseph Forés, notari, y Juseph Negre, jurats de la present vila de Llusena, ajuntats y congregats en la cassa del consell ensemps ab los consellers de son consell de dita vila, fonch ordenat lo següent:¹¹⁶

Atenent y considerant que y a gran perjuhí en la vitualle de la tenda de la present vila de Llusena per entrar mols agavelladors a buscar los ous, y els vehins de dita vila, per lo ynterrés de vendre'ls a més preu que estan aforats en dita vila, pasen a vendre'ls a dits agavelladors y altres persones com també per dit ynterrés els trauen fora de dita vila a vendre, lo que no és de rahó per ço que dit tender està obligat a pendre'ls quan no es volen ni despedida d'ells y té y ara que té despedida y pot tenir alguna ganància per trobar qui ¶^{44v} els pague a més preu, pasen los vehins a vendre'ls fora y als agavelladors y per so dita vila passa a fer lo present establiment, que ninguna persona de qualsevol estat y condició ni privada que sia en dita vila de Llusena ni son terme ni fora d'ell, no sia gosada de vendre els ous a ningun agavellador ni foraster sinos per a son mengar mentres estaran en dita vila y son terme, sots pena de deu sous reals de València per cada vegada se sabrà y es justificarà com tall bé no es puguen vendre a més preu que dita vila els té aforats per a dita tenda sots dita pena, així als forasters com als mateixos vehins de dita vila de Llusena, com lo present establiment y dita pena sia per a els vehins de dita vila, y per a els forasters y agavelladors tres lliures de pena de dita moneda de qualsevol estat y condició que sien, y de tot ço puga ser feta fer ¶^{48r} ynquisició de sacrament y que tot om puga ser acusador donant-li la pena meins lo dret de la señoria y dret de justícia, y quien no tindrà per a pagar dites penes, tinga de pena hun mes de pressó, y sempre pagar dita pena si es pot cobrar y assò etcètera.

Scripsit Dominicus Andrés notari etc.

Die XIII mense junii MDCCVII retulit Francés Gonsales, nuncio de la present vila de Llusena, féu relació al justícia, jurats y consell aver pregonisat ab so de tambor per los llochs acostumats de dita vila lo damunt establiment y escrit *audicant* etc.

Scripsit Dominicus Andres, notari etc.

¶^{48v} [en blanc]

¶¹¹⁶ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «Tienda, huevos que se venden».

Die XVII mensis januarii anno a Nativitate Domini MDCXXIII.

Miquel Sala, justícia, Baltazar Sant Martí y Antoni Bernat, jurats, Jaume Sa-hera, Tomàs Tirado, Jaume Agostina, Joseph Rius, Joan Colom, Pere Sant Martí, Joan Nebot Pedroses, March Antoni Gil, Jaume Vilar, Joan Nebot de Foyos, Joseph Nebot del Lapasar, tots proms y consellers del consell particular de la present vila ajustats en lo present lloch per veu de Joan Fueros, corredor públich de la present vila, tenint y selebrant consell atnent e considerant los grans e notables abusos se fan en la present vila y terme de aquella de destigellar y derrocar les cases y dur-se'n cabirons, portes, tanques y finistres axí de pallises, terades y cases, per tal manera que resulta en gran dany dels hamos de aquelles y per dita rahó se causen moltes sospites per no ¶^{49v} poder donar alcanç als danadors y persones cometén dits furts. Per so, desijant que dits danadors sien si's poran aver ab condigne càstich castigats y que los hamos de dites cases, palises y terades tinguen ben custodides y guardades aquelles, per ço tots los desús dits hunànimes y conformes, ab decret y autoritat de Joan Chrisòstomo Samitier, infansó, governador general de sa señoria il·lustríssima en la present tenència, estatuïrem, establírem y ordenàrem sens perjuhí de altres establiments últimament fets com no sien en lo cab de les penes als presents repugnants en res en lo modo infrasegüent:

Ítem, que qualsehulla persona que serà atrobada furtant, destigellant, dero-cant o portan-se'n cabirons, portes o finestres y tigells de qualsevol cases, pallises, orts o terades de la present vila ¶^{50r} y terme de aquella, tinga de pena per primera vegada sexanta sous y deu dies de presó, e si serà de nit doble pena partidora la pecuniària sia lo ters a sa señoria ilustríssima y l'altre ters a l'acusador y l'altre al amo, y si no y aurà acusador les dos parts sien per al amo; y si serà atrobat per segona vegada, encórrega en doble pena, y si per tersera vegada serà atrobat, en redoble pena, y lo hamo de la tal casa, pallissa o terada pugua instar se executen dites penes, y si aquell no u farà dins tres dies, dit justícia y jurats puguen executar de sa pròpria autoritat dites penes y manar al procurador fiscal de la present vila pose lo clam criminal contra les persones que contravendran al present establi-ment.¹¹⁷

Ítem, amb lo mateix decret del dit governador general de sa señoria il·lustríssima esta[bleix] ¶^{50v} y ordena lo dit concell que ninguna persona de qual-sevol calitat y condició que sia, sia gosada de tallar ni abusar en dit terme de la present vila ni en ses deveses ningun arbre donzel que fase fruit, sots pena de sexanta sous, y si és vert, de trenta sous, partidors en tres parts de la manera que's

¶¹¹⁷ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «3 libras», «6 libras», «por reincidentia, 6 libras, 12 libras».

diu damunt, y tot hom ne puga ser acusador, y per què ygnorànsia no y puga ser al·legada, es mana publicar en la present vila y llochs de aquella.

Chrisòstomo Samitier, Governador general.

¶^{51r} 1637

75.

FURTAR PANÍS NI ATRE GÉNERO DE GRA, 3 LLIURES. ESTABLIMENTS FETS PER LO JUSTÍCIA DE LA VILA DE LLUSENA Y JURATS Y CONSELL DE AQUELLA

Primo, fonch establít y ordenat que nenguna persona de qualsevulla calitat y condició que sie, no sia gosada de anar per les ribes de dita vila de Llusena ni terme de aquella furtant panissos ni nengun altre gènere de grans per que lo qui serà atrobat en tals offisis encórrega en pena de sexanta sous de dia, y de nit en doble pena, y si no tindrà per a pagar dita pena aja de estar a la argolla del costell a àrbitre dels dits justícia, jurats y consell un dia natural, y per segona vegada en doble pena y dos dies al costell, y per tercera vegada que serà abusador en desterro de una semana de la present vila y terme ab altres penes ¶^{51v} arbitràries als dits justícia, jurats y consell.

Ítem, que nenguna persona que serà atrobada en dites ortes y viñes furtant fruyta, asò s'entén ab capa o capilla de capa o qualsehull gènere de vexell, encórrega en pena de trenta sous de dia y, de nit, doble pena, y si no tindrà per a pagar estiga un dia en lo dit costell, y per segona vegada doble pena, y per tersera vegada que serà abusador, ab argolla del dit costell tres dies àlbitre de dit consell, y que totom ne puga ser acusador ab que sia persona de sagrament, y que los dits justícia y jurats los guarden tot segret, y les penes, manllvades les novenes per al justícia, lo ters a la senoria, lo ters a l'acusador y l'altre ters a l'amo de la heretat, confermant y ratificant los demés establiments fets y ordenats per dita vila, y que totom ne puga ser acusador de nit, per disposició dels justícia, jurats y consell de la vila de Llusena y de son terme.

Joan Batiste Carransa, notari etc.¹¹⁸

¶^{52r} *Die II septembris anno MDCXXXVII*, Joan Fueros nuncio de la present vila de Lucena, aver preconisat los retro escrits establiments a so de tronpeta.

Anno Domini MDCXXXVII, die vero intitulado VII juniis, per los justícia, jurats y consell foren redificats los presents capítols dels retroescrits establiments y ací dit dia, mes e any, Joan Fueros, nuncio de la present cort, féu relació aver-los preconisat a so de tronpeta per los llochs acostumats de la present vila etc.¹¹⁹

¶¹¹⁸ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «furtar fruita, 30 sous».

¶¹¹⁹ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «publicación».

Anno a Nativitate Domini MDC trenta y nou, die vero intitulato vigesimo secundo mensis augusti, per los justícia, jurats y conçell foren ratificats y confermats los presents capítols dels retroescrits establiments *a prima usque ad ultima linea*, y axí mateix dit dia Joan Guicharro, nuncio de la present vila, féu relació a mi, notari infrascrit, haver-los preconisat a so de trompeta per los llochs acostumats de la present vila.

Senyal Tomàs Carniser, notari etc.¹²⁰

¶^{52r} *Die 7 septembris 1642*, lo nuncio féu relació aver preconisat los presents establiments en la plasa de la present vila de Lucena.

Senyal Carrança, notari etc.¹²¹

Die XII julii 1643, los sobredits capítols foren confermats y publicats, y manaren que quishulla que entrarà o pasará per qualsehulla heretat del terme encara que no prenga res, tinga de pena LX sous per la primera vegà y dos dies en la presó; per segona sis lliures y tres dies de presó, y per la tercera desterro y altres penes.

Die XXIII agusti 1651, los retroscrits capítols foren confermats y publicats y axí matex fonch aïadit que los maranos tinguen de pena la primera volta 5 sous, la segona deu sous y la tercera el puguen matar los amos de les eretats, y que los dits amos agen de entregar los animals que trobaran fent dany al justícia, y que aquells puguen ser venuts a totes masades per obs de pagar dita pena, y que sia partida lo ters al señor, lo ters al acusador y lo ters al amo de la eretat, y si lo amo el trobarà, sien les dos parts del dit amo.

76.

¶^{53r} ESTABLIMENTS FETS PER LO CONSELL DE LA PRESENT VILA DE LUCENA, ANY 1633¹²²

Primo establiren etc que tot bestiar menut que serà atrobat en les ortes y ords del present terme, així dins la devesa com fora de aquella y en les demés heretats dins dita devesa havent fruit en aquelles o en blan, tinguen de pena dos diners per cap fins en LX caps com de allí ensús sia entés ramat, lo qual tinga de pena XII sous de dia y doble de nit, partidores dites penes lo terç a la señoria, los dos terços al señor de la heretat y les novenes de tot al justícia, y més avant la esmena.¹²³

Ítem, tots animals grosos que seran atrobats en dites heretats segons desús és dit, tinguen de pena dos sous per cap de dia y IIII sous de nit, partidora *ut supra*.¹²⁴

¶¹²⁰ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «publicación». ¶¹²¹ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «publicación». ¶¹²² Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «Es-

tabliments nous». ¶¹²³ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «Millorat al fol. 31.6».

¶¹²⁴ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «Millorat, ff. 31 y 32».

Íttem, que quisvulla que ab son nodriment menjarà empelts ho qualsevol arbre donzell que sia ver, tinga de pena per cada guia III sous y si serà bort que estiga aparellat per a enpeltar, tinga de pena I sou per guia, ab que no's prenga per cada arbre més que una guia y que i aja de haver de arbre a arbre XII passes de espay.¹²⁵

Íttem, que tot bestiar menut que entrarà en cultiva ¶^{53v} de altri tinga la mateixa pena que les ortes y orts, aplicadora *ut supra*, y lo mateix és entés en los animals grosos y la mateixa pena tinguen dels bestiar grosos y menuts que entraran en guarets freschs, ço és que no ajen passat tres dies después de haver llaurat y lo mateix se entenga tots bancals que estiguen blans, entenen per blans en lo estiu 3 dies después que haurà plogut y en lo yvern sinch, dividint lo ivern del estiu de Senta Creu de veremes a Senta Creu de maig, y la mateixa pena tinguen los rostolls havent-hi garbes y 3 dies después de tretes, y les eres havent-hi palla, y en tots tems en los terrats, partidores les dites penes *ut supra*.¹²⁶

Íttem, que tots porchs que seran atrobats solts per les ortes, orts, olivars, figuerals, garroferals y en les altres heretats y viñes del present terme havent-hi fruit, tinguen de pena V sous de dia per cap, y LX sous lo ramat entés de XXV caps, doble pena de nit, partidora *ut supra*, però que si seran atrobats sens pastor per les dites ortes, orts, eres, vinyes y terrats, los amos de les tals heretats los puguen matar, portant¹²⁷ ¶^{54r} encontinent la mitat al senyor justícia per a què aquell ne done un quartó al amo del tal porch y lo altre quartó als senors jurats.

Íttem, que les figueres que's crien, tinguen de pena los brots menjats un diner per brot, y de les que són criades a bon àrbitre dels apreadors segons lo dany sia causat al arbre.¹²⁸

Íttem, que cada hun vehí pugua fer de cultiva, per cada parell que tindrà, sembradura de un caffiz.

Íttem, que totes les apreades se an fet en lo any prop passat 1632 fins al present dia de huy, se puguen cobrar conforme los presents establiments.¹²⁹

Íttem, que ningú sia gozat de entrar son bestiar en lo bovalar del carnicer sots pena per la primera vegada V sous, per la segona X sous, per la tercera degolla, reservada la execució en tots als jurats.¹³⁰

¶^{54v} 1633.

Anno a Nativitate Domini MDCXXXIII, die vero intitulato octavo mensis februarii, Joan Fueros, nuncio de la present cort *retulit* lo dia de huy haver cridat y preconisat en lo lloch acostumat de la present vila de Lluçena a so de tronpeta los sobre-

¶¹²⁵ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «Vide f. 32». ¶¹²⁶ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «millorat fol. 33», «blans», «rastoll y garbes». ¶¹²⁷ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «bacons», i «millorat, fol.

32b». ¶¹²⁸ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «figueres». ¶¹²⁹ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «nada». ¶¹³⁰ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «millorat, fol. 31».

dits establiments ítem per ítem y axí em féu la relació a mi, Joan Batiste Carrança, notari y escrivà del concell de la dita vila de Lucena, lo dit Joan Fueros, a huit de febrer de l'any mil si-cents trenta y tres.

Senyal Casimiro Segura etc.

Anno a Nativitate Domini MDCXXXVIII, die vero intitulato XXII augusti, los justícia, jurats y conçell de la present vila de Lucena ratificaren y confermaren los sobre dits establiments *a prima usque ad ultimam lineam* y axí mateix Joan Guicharro, nuncio de la present vila, féu relació a mi, notari infrascrit, dit dia haver-los preconisat a so de trompeta per los llochs acostumats etc.

Senyal Tomàs Carniser, notari etc.

Die 2 julii 1646 los justícia, jurats y concell de la present vila de Lucena ratifiquen y confermen tots los sobredits capítols de la primera línia *usque ad ultimam lineam*.

77.

||^{55r} STABLIMENTS FETS E ORDENATS PER LO COMÚ DE LA VILA DE LUÇENA SOBRE LO REGIMENT DE LA AYGUA, ÇO ÉS DEL CAÑO ENÇÀ ET *ETIAM* DE TOTA LA SOLANA *UT SEQUITUR*:¹³¹

I

Primo, establiren y ordenaren que ninguna perçona no gos prendre la aygua de la basa de la dita vila y del abeurador de aquella sens facultat y liçència del sequier de dita vila sots pena de sinch sous de dia y X sous de nit, partidors lo ters a la noble señoria, lo l'altre ters als justícia y jurats, e l'altre ters al sequier.

Ítem, establiren los dits justícia, jurats y concell de dita vila de Luçena que tots bestiar o bèsties grosses que seran atrobades en los quexers de la séquia de la canal ensús pasturant, paguen de pena los señors de tals bestiar i bèsties ||^{55v} groses X sous y sien tots del dit sequier, ni pasar lo marge sots dita pena.¹³²

II

Ítem, establiren e ordenaren que tot bestiar menut que serà atrobat anant per los quexers de la dita séquia, que lo señor de aquell bestiar pach de pena per cascuna vegada que serà atrobat quatre dinés per cap, de porchs un sou per cap, que tot sie del dit sequier, emperò que no y sie entés de pasada al pontarró del cantó de la viñeta de Sent Antoni.

¶¹³¹ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «agua de la villa».

¶¹³² Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «ganados en la séquia y marge».

III

Ítem més fonch stablit e ordenat que tota perçona que pendrà la aygua de la barba de la canal ensús, que pach de pena V sous de dia, y de nit X sous per cascuna vegada que serà comés, partidors si e segons en lo primer capítol, y si aquell o aquella perçona que aurà pres la dita aygua ó negarà, que sia vist ha on serà regat y si serà atrobat a on aurà regat y ne pach les dites penes axí com és ordenat en lo dit capítol.¹³³

III

Ítem, stabliren y ordenaren que totes oques o ànedes que atrobades seran en la dita ¶^{56r} séquia o en lo quexer de aquella, de aquelles pach de pena per cascuna oqua o aneda dos dinés, y que sien tots del dit sequier, açò sie per entés de la barba de la canal ensús.

V

Ítem més, stabliren y ordenaren que tota perçona que farà legea o sutsiarà o lavarà en la barba de dita canal o de allí ensús en qualsevol part de la dita séquia les mans o peus o ab cervidora o carabaçots sutzies o altres coses portant sutziases, o mullar draps o peces de drap, que pach de pena per cascuna vegada 5 sous, la qual pena sia del sequier y que tot hom ne puga ser acusador.

VI

Ítem, stabliren y ordenaren que nulla perçona no gos fer ni fer fer bugada ni llavar llana ni altra cosa inportant legea ni gos ni presumixca ni tollere aygua, açò vulgarment dit del cantó de la casa o de la cuyna de la casa d'en Berthomeu Garcia, çabater, que era de don Andrés Feris, al corral de Pere Negre y ara dit de Eximeno, e de dit corral ensús axí com va la paret del corral fins a la dita séquia, ¶^{56v} y de aquí per tot lo enfront de la era de conçell y de aquí ensús per tota la séquia sobredita, que li cost de pena X sous, partidors lo ters al acusador, lo ters a la noble señoria y lo ters al sequier, y que tot hom ne puga ser acusador y si lo dit çequier ó trobarà, sien sues les dites parts y que aquell dit sequier no pot ni puge fer gràcia de la dita pena sens consentiment del dit conçell, y de açò se pugue fer inquisició ab sagrament per trobar la veritat y que los mals sien castigats.

VII

Ítem més, stabliren y ordenen que tota perçona que llevarà la aygua a d'aquella perçona a la qual lo dit çequier l'aurà donada, que pac de pena sinch sous de dia, y de nit deu sous per cascuna vegada que toldrà la aygua al que regarà, la qual pena sia del dit çequier emperò les novenes del justícia.

¶¹³³ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «agua de la canal».

VIII

Íttem més stabliren y ordenaren que tota perçona que tendrà frontareres en les séquies per ha on la dita aygua discor^{||57r}, hage de escombrar e enmundar les dites sues fronteres dins tres jorns après que lo dit çequier haurà feta crida sos pena de sinch sous, la qual dita pena sia del dit çequier e ultra la dita pena lo çequier faça escombrar e enmundar tales séquies a cost y messions de aquells que no hauran escombrat ses séquies e frontaleres.

VIII

Íttem, stabliren y ordenaren que tota perçona que puarà e pendrà aygua de la barba de la canal ensús, que pach de pena 5 sous, la qual sia del dit sequier e que tot hom ne puga ser acusador.

X

Íttem més, stabliren y ordenaren que lo dit çequier sia tengut dins son any munder y de netegar saltim dos voltes bé y sufficientment segons se pertany tot a messió, ço és huit dies ans del dumenge de Rams y huit dies ans de la Verge de agost sos pena de deu sous, partidors lo ters a la noble señoria e les dues parts als ^{||57v} jurats de la dita vila, e les mundícies e pedres que trauran eo seran tretes de la dita basa y abeurador de la barba de la canal en avall fins al espital, lo dit çequier aga de traure de allí defora als cantinals fora de dita vila sots la dita pena partidora *ut supra*, e de altra part hage de tenir neta la séquia de la basa avall fins al cantó del spital e lo abeurador tantes vegades com sia necessari, e per sos treballs y salari de fer les dites coses, per lo qual salari hage de tenir neta la séquia de la canal ensús fins al caño, e encara del caño fins a la roqueta en tot temps, e més sia tengut dit sequier scombrar dita séquia per a Sent Miquel altra volta de la canal ensús y que se li aga de dar per fer dites coses trenta sous.

XI

Íttem, fonch establít e ordenat que ninguna perçona no gos fer legea alguna ni llançar servidores ni altres vexells portant sutzies ni fer pallada en lo llavador e abeurador ni en la basa ni fora al hull de aquella, ni buydar ventres de bèsties bovines ni de bestiar, sos pena de deu sous y que ^{||58r} aquells sien de dit sequier, e que lo carniçer puga après de haver buydat e mundat lo ventre, lo aga de netegar ab un cànter de aygua en una gamella y après de rentat bé en aygua prenen-la en un vexell asta estiga ben mundat, y fent al contrari tinga de pena 5 sous per cascuna vegada, y que dita pena sia del dit çequier.¹³⁴

¶¹³⁴ Al marge esquerre, amb lletra coetània però d'altra mà: «ventres».

XII

Ítem, fonc establít y ordenat que ninguna persona sie gosada de cavar cuchs en la séquia ni per lo quexer de aquella, so és del hull de la basa fins al saltador d'en Domingo Sala e fins a la casa d'en Giamó Sala, sos pena de sinch sous los quals sien de dit sequier. En après fonc allargat que en tota la séquia fins al barranc de la Buadella no n'i gosen cavar sos la dita pena e que sie del dit sequier, salvo als frontalers de aquella dita séquia son dret.

XIII

Ítem, fonc stablít y ordenat que no sie nulla persona que gos buidar ventre de bou ni altres reses al ull de la basa fins al cap del raval, sos pena de sinc sous la qual pena sie de dit sequier.

XIII

||^{58v} Ítem, stabliren y ordenaren que qualsevol persona que haurà pres la aigua e après que haurà regat no tornarà la aigua a la séquia mare de aquella e no tancarà bé sos estolladors e la basa, que pach de pena sinc sous y que sien del dit sequier, e ultra la dita pena si aquella aigua algun mal haurà feit per no tancar bé lo stollador, sie tingut pagar aquell dañ feit.

XV

Ítem, fonc ordenat per lo dit concell que ninguna persona no gos esmolar ni picar en alguna part de dita séquia ni abeurador de les bèsties, sos pena de sinch sous per cascuna vegada que serà atrobat per aquells qui tals coses faran, partidior lo ters al señor, lo ters al acusador e lo ters al dit sequier.

XVI

Ítem, fonc stablít y ordenat que qualsevol persona que tindrà fusta dins la dita basa, que huit dies ans que lo dit sequier escurarà la dita basa, la aguen treta los señors de aquella sos pena de sinch sous, los quals sien del dit sequier, y si lo dit sequier la aurà feta traure, que los amos de aquella paguen les mesions que costarà de traure y si no li voldran pagar la pena e les mesions, que lo dit sequier pugue vendre aquella per pagar les dites coses.

XVII

Ítem, fonc ordenat per lo dit concell que si gallines e oques seran atrobades en la séquia, so és de la barba ||^{59r} de la canal ensús, que pague el señor de tals gallines per cascuna gallina un sou, partidors lo ters a la señoria, al sequier y al acusador per iguals pars.

XVIII

Ítem, stabliren y ordenaren que ninguna persona no puga ni presumisca llavar en lo dit safarech ni abeurador olles, calderes mascarades, scudelles, paelles e altres qualsevols vexells portant sutsies al dit safarech ni al dit abeurador, sos pena de sinc sous y que sien de dit sequier.

XVIII

Ítem, stabliren y ordenaren que ninguna persona sia gosada de estendre peses de llens bañades ni altres qualsevols draps bañats en la vora de la basa ni del abeurador, sos pena de sinch sous los quals sien del sequier.

XX

Ítem, stabliren y ordenaren que ninguna persona no sie gosada de estendre peses de drap negres així de llens com de llana ni altres draps, so és de la barba de la canal fins al pas del pontarró junt la era de concell, asò es a deu passes entorn de la dita séquia, així a la part de aval com a la part de amunt sos pena de sinc sous.

Anno a Nativitate Domini MDLXXIII, die vero intitulado XVII mensis octobris, los magnífics ^{59v} justícia, jurats y prohoms de la vila de Lucena, anadint al capítol que parla que ningú puga regar de la barba de la canal en amunt sots les penes en dit capítol contengudes, y per lo gran abús se fa així per los particulars com per lo matex sequier en disimular als que reguen com encara en donar loch per a què hagen de regar que totes ores y quant alguna perçona regarà, que lo dit sequier que tot temps que request ne serà o a sa notícia pervindrà, lo haga de executar, lo que si no farà encórrega en les matexes penes les quals hagen de executar los matexos jurats y que no se'n puga fer gràcia, les quals se agen de partir *ut supra*.

Don Pedro Carròs, governador.

78.

^{60r} Capítols y ordinacions fets per los magnífichs alcaldes y regidors de la present vila de Lucena y restant de son alantament [*sic*] en 16 de juny de 1720, en y per a el arreglament de la aygua de la canal y font de la present vila y govern de aquella, les penes dels quals establiments sien executadores per los alcaldes, regidors o mustasaf d'esta vila o per lo sequier que aquella anualment nomena, los que són del tenor següent:

Primo, atenent y considerant lo gran abús y porqueries es fan en la séquia de la Font de la present vila des de a on naix fins a la canal, lo que es deu remediari per ser y servir aquella per a el servici comú dels veïns, establim y ordenam

que ninguna persona de qualsevol estad o condició que sia, sia gosada en anar per dins d'ella de nit ni de dia, en pena de 10 sous partidors 5 sous al sequier o a qui eixecutarà dita pena y altres 5 sous per a reparos de la mateixa séquia y apart los gastos se ocasionaran, y si la dita persona es trobàs fent porqueries com és llavar-se els peus, orinar-se, fer de cos o altres semegants, pague de pena 3 lliures y un mes de presó, partidora *ut supra*.

Ítem, fonch establert y ordenat *ut supra* que en penade 5 sous, tots los veïns tinguen obligació Dilluns Sant si ¶^{60v} festa no serà, o si no per a el dia es farà el pregó, de acudir a netegar dita séquia des de a on naix fins a la canal y safarech pues és raó que servint per a tots, tots y treballen.

Ítem, fonch establert y ordenat *ut supra* que ninguna persona sia gosada en tocar la aygua de dita séquia hasta la canal per a regar, amerar cals ni altres coses en pena de 10 sous, si sols lo Sentantoner que el sequier li deixarà un dit de aygua contínua, y si s'enguirà més també encórrega en dita pena si ja no fos que per a d'asò tinguesen llicència de la vila o sequier que seran, qui per a casos de nesesitat podran donar clares estes llicències no seguïn-se d'elles dany ni perjuí al comú.¹³⁵

Ítem, fonch ordenat *ut supra* que en pena de 10 sous ninguna persona sia gosada tindre sos animals dins la séquia ni al caixer de aquella, ja sia per a pasturar-les com per a abeurar pues és mol mal vist que la aygua que han de beure les persones, estiga tocada o femtada, que potser malbé estant al cayxer els animals, y per cada animal gros com són mu¶^{61r}les, machos, bures, burros, bous, vaques y demés, porchs, truges, porsells, pac de pena 10 sous de dia y doble de nit, partidors *ut supra*, y per cada gallina estarà dins la séquia 1 sou, ànedes, oques ni altres en pena de degolla.

Ítem, fonch establert etcètera que ningú puga segar marge ni altres coses en lo caixer de dita séquia en pena de 5 sous, ni tanpoch en la mateixa pena estendre's per damunt d'ella roba, llana ni altres coses, ni anar per ella buscant espàrechs, violetes, gréixens ni andivietes pues l'ànimo de dita vila sols és a què l'aygua que ve a la vila vinga hasta ella intacta.

Ítem, establert etcètera que en la mateixa pena de 5 sous ninguna persona prenga aygua en la canal o chorro si no és en cànter, botilla o altres per a beure, ni es llaven les mans ni llaven carn, ansisam ni altres coses perquè enbruten l'aygua de l'abeurador, ni renten llibrells, porons, basins ni altres porqueries, que d'açò podran fer en la piqueta del safareix.

¶^{61v} Ítem, fonch establert etcètera que ninguna persona sie gosada en llevar l'aygua va a la beurador ni posar res en la sequieta de aquella en pena de 5 sous, y en la mateixa pena ningú sie gosat de llavar-se les mans, rentar porrons ni pendre aygua en ells ni en llibrells, basines ni altres de l'abeurador, ni posar sarga, tonells,

¶¹³⁵ Al marge esquerre, amb lletra més moderna: «no tocar cequia, su agua».

portaderes ni altres coses dins dita abeurador, podent-se omplir y buydar en altres puestos y allí enbruten l'aygua y els animals no la volen.

Y pasant a l'arreglament del servisi comú de la aygua del safareix en avall, fonch ordenat que tots los que tinguen orts en la solana, el dia es netege la séquia y safareix en la vesprada tornen a netegar la basa en dita pena de 5 sous, y en la de 10 sous de dia y doble de nit ninguna persona sia gosada de tapar ni tocar lo tapó de aquella si no aquell a qui ell sequier li donarà llicència, o si y a regador, lo regador, o anant per parada, a aquell a qui li tocarà pues d'este modo estan llevats tots los pleyts.

¶^{62r} Ítem, fonch establert y ordenat que durant la voluntad de la vila los disaptos gosen de la aygua de la basa los que tenen y tindran orts tancats, comensant per un cap y acabant per l'altre, y els que no regaran la un disapte, reguen l'altre, y el que la furta encórrega en pena de 10 sous, advertint que el darrer regarà en la mateixa pena haxa de tornar a tapar la basa per a què la aygua no es perda, y sempre y aurà regador, ell los regarà.

Ítem, fonch establert etcètera que per a què no es perda de así en avall la aygua és precis estiguen les séquies ben netes y escurades, y aquell que no la tindrà de eix modo, l'eixecute lo sequier en 5 sous de pena y a ses costes la fasa netegar, y si és regador avisant-lo que netege la séquia y no u farà, li pase la tanda y ningú alegue ignorància.

Ítem, fonch establert y ordenat *ut supra* que acabats dits orts tancats lo dumege subsequient, lo sequier aregle l'aygua per tanda comensant ¶^{62v} per lo immediato als orts tancats y així en avall per la séquia mare hasta estar fenida dita solana, y si algú se'n ix d'este orde, encórrega en pena de 10 sous, y no permeta escomense al un cap que no estiga fenit l'altre pues d'este modo es tira a què vaxa en igualtat y no es faça agravi a ningú, y lo mateix si y a regador, el que en la mateixa pena se li mana observe este arreglament.

Ítem, fonch establert y ordenat etcètera que ni dit regador ni amo de ort algú anant per tanda sia gosat en pena de v sous, dividir l'aygua de la basa en dos files si sols en una y d'este modo es regarà més.

Ítem, attenant y considerant que de pochos anys a esta part se ha aňadit y de cada dia es va aňadint més orta de la que en temps pasat y avia en la solana, y desigant tots tinguen remey pues tots són veïns, esta ¶^{63r} blim y ordenam que ni el sequier ni regador gosen regar les dites ortes o orts nous meyns que no estiga fenida la tanda, y si finida ella sobrarà aygua o aquella anirà a perdre's, que en tal cas y no en atre els pugue dar l'aygua o regar aquelles el sequier o regador; fora de aý, el ú y el atre encórreguen en pena de 10 sous.

Ítem, fonch establert y ordenat *ut supra* que en pena de 10 sous tots los ereters de la solana tinguen sos estelledors girats a la séquia mare y que, acabat de regar, tinguen obligació de tornar a tapar la basa, y la mateixa tindrà el regador quant n'i aurà, sots dita pena.

Los quals establiments foren publicats en la present vila de Lucena en lo dia 23 de juny 1720, per Joseph Doménech, notari en la present vila.

¶^{63v} [en blanc]

79.

¶^{64r} STABLIMENTS FETS E ORDENATS PER LO CONSELL DE LA VILA DE LUCENA SOBRE LO REGIMENT DE LA CÉQUIA, ÇO ÉS DEL CANYO ENÇÀ ET *ETIAM* DE TOTA LA SOLANA *UT SEQUITUR*¹³⁶

I

Primo, stabiliren e ordenaren que nenguna perçona no gos pendre l'aygua de la basa de la dita vila ni del abeurador de aquella sens facultat e licència del cequier de la dita vila sots pena de V sous de dia y X sous de nit, partidors lo terç a la noble senyoria, e lo terç als justícia e jurats, e l'altre terç al cequier.

Ítem, stabiliren e ordenaren los dits justícia, jurats e consell de la dita vila de Lucena que tots bestiaris o bèsties grosses que seran atrobades en los queixers de la céquia de la canal ensús pasturant, que paguen de pena lo senyor de tals bestiaris ¶^{64v} i bèsties XII dinés e sien tots del dit cequier.

II

Ítem, stabilirem e ordenarem que tot bestiar menut que serà atrobat anant per los queixers de la dita céquia, que lo senyor d'aquell bestiar pach de pena per cascuna vegada que y serà atrobat IIII diners per cap, e porchs I sou per cap, e que tot sie del dit cequier. Emperò, que no y sie entés de passada al pontarró e al cantó de la vinyeta de Sent Anthoni.

III

Ítem més, fonch stabilit e ordenat que tota persona que pendrà l'aygua de la barba de la canal ensús, que pach de pena II sous VI diners de dia, e de nit V sous per cascuna vegada que seran comés, partidors si e segons és contengut en lo primer capítol, e si aquell o aquella persona qui haurà presa la dita aygua ó negara, que sie vist hon serà regat e si serà trobat hon haurà regat, que pach les dites penes axí com és ordenat en lo dit capítol.

¶¹³⁶ Aquest grup d'establiments sobre la séquia de la Font de Lluçena és el mateix que els de la rúbrica 77, però copiats en un petit quadernet de pergami amb lletra del segle XVI, la qual cosa

permet comparar les divergències de lèxic entre aquest segle i la còpia del XVIII. També hem decidit incloure'l per mantenir la coherència del manuscrit editat.

IV

Ítem, stabilírem e ordenàrem que totes oques o ànedes que atrobades seran en la dita céquia o en lo queyzer de aquella, de aquelles pach de pena per cascuna oqua o ¶^{65r} àneda II diners, e que sien tots del cequier, açò emperò entés de la barba de la canal ensús.

V

Ítem més, stabiliren e ordenaren que tota persona que farà legea o sutzura o lavarà en la barba de la dita canal o de allí ensús en qualsevol part de dita céquia les mans e o peus, o ab servidora o carabaçots sutzes o altres cosses portants sutzures, o mullar draps o peces de drap, que pach de pena per cascuna vegada I sou, la qual pena sia del dit cequier e que tot hom ne puxe ésser accusador.

VI

Ítem, stabilírem e ordenàrem que nulla persona no gos fer ni fer fer bugada ni llavar lana ni altra cossa important legea ni gos ni presumeixqua spaciari ni tollre aygua axí, ço és vulgarment dit del cantó de la cassa o cuyna de la cassa d'en Berthomeu Garcia, çabater, fins al corral d'en Pere Negre, e del dit corral ensús axí com va la paret del corral de Domingo Monçó, e de la paret del stable que fonch d'en Martí Garcia fins en la dita céquia, de aquí per tot lo enfront de la era de consell e de aquí ensús per tota la céquia sobredita, que li cost de pena X sous, partidors lo terç al accusador e lo terç a la noble senyoria e lo terç al dit cequier, e que tot hom ne puxa ¶^{65v} ésser accusador, e si lo dit cequier o trobarà per si, que sien sues les due parts, e sie cert que'll dit cequier no pot ni puixe fer gràcia de la dita pena sens consentiment del dit consell, e de açò se pugue fer enquesta ab sagrament per trobar la veritat e que los mals sien castigats.

VII

Ítem més, stabilírem e ordenàrem que tota persona que tolrà o levarà l'aygua ad aquella persona a la qual lo dit cequier la haurà donada, que pach de pena II sous de dia e de nit IIII sous per cascuna vegada que serà tolta l'aygua al que regarà, la qual pena sie del dit cequier, emperò les novenes al justícia.

VIII

Ítem fonch stabilit e ordenat que tota persona que tendrà frontaleres en les céquies per hon la dita aygua discorre, aje a escombrar e mundar les dites sues frontaleres dins tres jorns après que lo dit cequier ó haurà feyt cridar, sots pena de I sou, la qual dita pena sie del dit cequier, et ultra la dita pena lo cequier faça scombrar e mundar tals cequiers a cost e mesió de aquells que no hauran scombrat ses céquies.

IX

Ítem, stabiliren e ordenaren que tota persona que puarà aygua de la barba de la canal ensús, que pach de pena I sou, la qual sie del dit cequier e que tot hom ne puxe ésser acussador.

X

¶^{66r} Ítem més, stabilírem e ordenàrem que lo dit cequier sia tengut dins son any mundar e derrgar *psaltim* una vegada bé e sufficientment segons se pertany e és acostumat la bassa e céquia de la dita vila a son cost e messió, ço és huyt dies ans del diumenge de Rams, sots pena de V sous partidors lo terç a la noble senyoria e les dues parts als jurats de la dita vila. E les mundícies e pedres que exiran e o seran treytes de la dita bassa e abeurador e de la barba de la canal avall fins al spital, lo dit cequier aja a traure de allí deffora als cantinals fora de la dita vila sots la dita pena partidora *ut supra*. Et d'altra part age a tenir nédia la céquia de la bassa avall fins al cantó del spital e lo abeurador tantes vegades com serà necessari, e per sos treballs e salari de fer les dites cosses [...] sous, e per lo qual salari age a tenir en condret la céquia de la canal ensús fins al canyo, y encara del canyo fins a la roqueta en tots temps. E més sia tengut lo dit cequier scombrar per a Sent Miquel altra vegada la céquia de dita canal ensús e que aja per llurs treballs per les dos vegades, trenta sous.¹³⁷

XI

Ítem, fonch establít e ordenat que nenguna persona no gos fer legea alguna ni lavar servidores ni altres veixells portant sutzura ni fer pallada en lo lavador e abeurador ni en la bassa ni encara al hull de aquella en buydar-y ventres de bestiers bovines e o bestiers, sots pena de VI diners los qualls sien del dit cequier. Y que lo carnicer pugua après de haver buydat e mundat el ventre, lo aga de netegar ab un cànter de aygua en una gamella y afores de rentat bé en aygua prenen-la en un vexell asta estiga ben mundat, y fent al contrari tinga de pena 5 sous per cascuna vegada, y que dita pena sia del dit cequier.¹³⁸

XII

¶^{66v} Ítem més fonch establít e ordenat que nenguna persona no sie gossada de carvar cuchos en la céquia ni prop lo quexer de aquella, ço és del ull de la bassa fins al saltador d'en Domingo Sala, appel·lat la perera, e fins a la cassa d'en Guiamó Sala, sots pena de II sous los qualls sien del dit cequier. En après fonch alargat que en

¶¹³⁷ Aquesta darrera frase està afegida posteriorment d'altra mà, probablement del segle XVI. ¶¹³⁸

Aquesta darrera frase està afegida posteriorment d'altra mà, probablement del segle XVII.

tota la céquia fins al barranch de na Buadella no n'i gossen cavar sots la dita pena e que sie del dit cequier, salvo als frontalers de aquella dita céquia son dret.

XIII

Ítem més, fonch stabilit e ordenat que no sie nulla persona que gos buydar ventre de bou ni de altres reses al ull de la bassa fins al cap del qanal, sots pena de I sou la qual pena sie del dit cequier.

XIV

Ítem, stabilírem e ordenàrem que qualsevol persona que haurà pres l'aygua e après que haurà regat no tornarà l'aygua a la céquia mare de aquella, o no tanquarà bé sos stolladors e la bassa, que pach de pena I sou los quals sien del dit cequier, et ultra la dita pena si aquella aygua algun mal haurà feyt per no tanquar bé lo estollador, sie tengut pagar aquell dan feyt e donat.

XV

Ítem, fonch ordenat per lo dit consell que neguna persona no gos smolar ni picar en alguna part de la ^{67r} dita céquia ni abeura ses bestiers, sots pena de dotze dinés per cascuna vegada que serà contrafeyt per aquells qui tals cosses faran, partidors lo terç a la noble senyoria e lo terç al acusador e lo terç al dit cequier.

XVI

Ítem més, fonch stablit e ordenat que qualsevol persona que tendrà neguna fusta dins la dita bassa, que huyt dies ans que'l dit cequier escurarà la dita bassa, la y agen treyta los senyors de aquella sots pena de VI dinés, los quals sien del dit cequier, e si lo cequier la'n aurà a traure, que los senyors de aquella paguen la mesió que costarà de traure e si no li volran pagar la pena e les messions, que lo dit cequier pugue vendre aquella per pagar les dites coses.

XVII

Ítem més, fonch ordenat per lo dit consell que si gallines negunes seran atrobades en la céquia, ço és de la barba de la canal ensús, que pague lo senyor de tals gallines per cascuna gallina dos dinés, partidors lo terç a la senyoria, e lo terç al cequier e l'altre terç al acusador.

XVIII

^{67v} Ítem, stabilírem e ordenàrem los dits justícia, jurats e consell que neguna persona no puixa ni presumeixcha lavar en lo dit çaffarex ni abeurador, ço és olles,

calderes mascarades e escudelles, paelles e altres qualsevol veixells portans sutzures al dit çaffarex ni al dit abeurador, sots pena de dotze dinés la qual pena sie del dit cequier.

XIX

Ítem més, stabilírem e ordenàrem los dits justícia, jurats e consell que neguna persona sia gossada de estendre peces de lenç banyades ni altres qualsevol draps banyats en la vora de la dita bassa ni de dit abeurador, sots pena de I sou, la qual sie del dit cequier.

XX

Ítem, stabilírem e ordenàrem los dits justícia, jurats e consell que neguna persona no sia ^{68r} gossada de estendre peses de drap negunes axí de lenç com de lana ni altres draps neguns, ço és de la barba de la canal fins al pas del pontarró junt la era de consell, ço és a deu pases entorn de la dita céquia, axí a la part daval com a la part d'amunt, sots pena de I sou, la qual pena sie del dit cequier.

XXI

Ítem, stablim y ordenam los justícia y jurats y consell, de voluntad y exprés consentiment del magnífich Christòfol de Salines, procurador del senyor de la tinença, que tota gallina que serà trobada en la séquia de la barba de damunt la font de la vila, encórrega en pena de sis dinés per gallina y lo amo de dita gallina, en continent que'l requirisen de pagar la pena de sis dinés per cada gallina que y caurà, haja de pagar sens més dilació, partida lo terç a la senyoria e lo terç al acusador, lo terç al sequier.

Christòfol de Salines.

^{68v} *Anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tercio, die autem vero intitulado decimo septimo mensis octobris*, los magnífichs justícia, jurats y prohoms de la present vila de Lusena anyadint al cap capítol que parla que ningú no puga regar de la barba de la canal en amunt sots les penes en dit capítol contingudes y per lo gran abús que's fa, axí per los particulars com per lo mateix sequier, en disimular als que reguen com encara en donar loch per a què hajen de regar, que totes hores y quant alguna persona regarà, que lo dit sequier tostemp que request ne serà o a sa notícia pervendrà, los haja de executar, lo que si no farà encórrega en les matexes penes les quals hajen a executar los matexos jurats y que no se puga fer gràcia.

^{69r} Agua de la fuente de Lucena

Que les gallines que seran atrobades dins dita céquia ho caxer de aquella, puga lo dit cequier sens hacorriment de pena alguna, matar aquella o aquelles, y si lo amo la voldrà per morta, haja de pagar un sou per la pena, partidora *ut supra*. Plau al dit senyor governador.

Ítem, stabliren y ordenaren los dits magnífichs justícia, jurats y consell que totes les dessús dites penes contengudes axí en los presents últims establiments com en los antichs, sien executades per lo dit cequier de la present vila, y si aquell recusarà de fer la execució de aquelles, en tal cas los dits magnífichs jurats puguen executar y hajen ab tot effecte de executar al dit cequier y fer pagar de propi ad aquells les penes que haurà recusat de executar, conforme lo tenor de dits establiments. Plau al dit senyor.

Joan de Hèredia Castellar.

Die XXX mensis julii M D LXXX III, Alonso Castillo, nuncio ell [.....] manament del il·lustríssim senyor Joan de Herèdia Castellar [.....] ^{||69v} y en presència dels magnífichs justícia y jurats de la dita present vila de Lluçena, y del dit Melchior Fortunyo, notari públich y escrivà de dits magnífichs jurats, haver publicat en la present vila ab so de trompeta los antecedents deu capítols y stabliments de pròpria ma de dit notari scrits y formats per lo dit il·lustríssim senyor, per los llochs acostumats de aquella, ab veu alta e intel·ligible, per a què vinga a notícia de tots.

Recepi ego Melchior Fortunyo, notari escrivà etcètera.

^{||70} [en blanc]

*L*libre del mostassaf
de Llucena
(segle XV)

||^{71r} Colecció de stabliments del mustaçaf de la vila de Llucena, 1442 en avant

1.

RÚBRICA DE PES Y MESURA

Primo, la cort e pròmens de la vila de Llucena tinghen los pesos, mesures de vi y altres de totes les coses que deuen éser mesurades y pesades en la dita vila ||^{71v} dins la casa acostumada del mustaçaf.

Lo pesador reba conte a la cort e al comú de la dita vila de quatre en quatre mesos, conforme a fur entre en la casa de cascú sens tota calònia que no li'n sia demanada ni presa, a enquèrer e demanar lo que pertany a son offici haçò farà ab dos pròmens que y sien appel·lats que entren ab ell e si trobarà algunes peses y mesures falses, porte aquells a la cort ab dos atres pròmens jutges si seran veres o falses, e pusque la cort haurà jutgat de les mesures falses o peses, sien dats sequanta sous dels quals haja la cort lo ters e la señoria lo ters e l'acusador lo ters.

Com dexe ser mesurat lo oli *sub* rúbrica de pa qui és de menor pes e de les mesures que són pus minves que no devien ésser, CIII.

Oli sia lliurat ab ambut de aram e si no encórrega en pena de cinch sous per cascuna vegada que contravindrà.

Idem rex del vi, CIIII

La mesura del vi és lo quarter, lo qual tinga la cort.

||^{72r} *Idem rex* de civada, forments y altres semens, capítol V.

Civada, forment, ordi e totes altres sements que dexen héser mesurades, sien mesurades de ferre a ferres.

Idem rex de la sal, castanyes e altres coses, *eadem* rúbrica capítol VI.

Sal, castanyes, avellanes, segó, calç y algeps y altres coses semblants sien mesurades ab faneca.

Idem rex de faneques, capítol VIII.

La mesura de faneca. Totes faneques hajen e contingen en sí huyt almuts rases, e el mig sia una verga de ferre en les vores de la faneca e del almut, e la boca de la faneca e del almut sia igual e semblant de totes quatre parts.

Idem rex de cafís, capítol VIII.

De cafís. Cafís contingue e haja en sí sis faneques.

Idem rex de alnes, capítol VIII.

D'alna. Les alnes sien de quatre pams e de tots los draps de lli y de llana eguals que altres draps sien, ¶^{72v} sien rebuts e donats ab aytal alna e los caps del alna sien de ferre, e qui contra vendrà ho farà, encórrega en pena de deu sous per cascuna vegada que contrafarà, paiudors [sic] *ut supra*.

Idem rex del march, capítol XI.

March. Lo march age e continga en si huyt onzes, e honza haja e continga en si vint y quatre dinés que sien de setze sous lo march.

Idem rex de la lliura, capítol XII.

Lliura. La lliura haja e continga en sí dotze onces de march.

Idem rex de arrova e quintal. Capítol XIII.

Arrova. Arrova haja e continga en sí trenta lliures, e quintal quatre arroves, e quarter de vi trenta lliures, e soma de vi XVI quarters, e si portarà portadores soma de vi sia de XIII quarters, e lliura de carnicer haja e continga en sí tres lliures, e'n axí tot haver de llevant¹ e de ponent de de totes viandes e llana, vi, verema, oli, formages, seda, lli, stopa, cànem, pançes, figes, farina e tot ¶^{73r} altre aver gros e menut que dexa ésser pessat, sia pasat e lliurat e rebut al davant dit pes, e nul temps aquell pes no sia mudad ne minvat ne gregat mas aquell sia tot temps en la dita vila y terme de aquella; a saber és que arrova de llevant e de semblant aver se entenga ser de trenta lliures; l'arroba de aver gros haja e pes trenta sis lliures.

Ítem, fur del príncep don Felip fet en Monçó any MDLII de les penes imposades als qui frauden ab los pesos y mesures, així en la vila de Lluçena com en terme de aquella.

Ítem, com lo mustaçaf de la vila de Lluçena algunes vegades acostuma de ser remís en la execució de les penes imposades als que frauden ab los pesos y mesures, lo que dóna ocasió per a més delinquir, per ço proveir en què qualsevol carnicer, tender, peixcador, taverner, panader o qualsevol altra persona que ab pes y mesura vendrà y en dita venda farà o cometrà frau o engan, que per la primera

¶ ¹ El text diu «lliurant».

vegada que cometrà lo dit frau o engan, que per la primera vegada sia executat en vint sous y per la segona en sexanta sous y per la tercera en pena de bandeg, e que de dites penes los que en aquelles encorreran no puxen ser absolts sens expresa ¶^{73v} comunicació que dit mustaçaf faça ab los jurats y concell de dita vila, partidora dita pena *ut supra*.

Ítem, fonch stablit y ordenat que tots aquels que seran atrobats tenir pesos, romanes, mesures o qualse vulga gènere de pesos y mesures que sien atrobades en son poder falses, que pague de pena xixanta sous partidors *ut supra*, y los tals pesos, romanes o mesures sien trenquades y posades en lo pellerie de dita vila, y la executio que no la puga lo mustaçaf fer sens assistència justícia y jurats, pròmens de dita vila.

2.

CAPÍTOLS DE LES COSES QUE ÉS TENGUT FER LO MUSTAÇAF AL COMENSAMENT DE LA ADMINISTRACIÓ

Lo mustasaf, en lo començament de la sua administració, deu demanar e rebre del mustaçaf del any pasat los padrons del vi, del oli, les balances, los marchs, l'alna, el padró del alna e les balances de pesar la carn, la barcella, almut, les lliures o lo march del oli, el cafís de la cals e tot lo altre aparellament que pertan al ofici de mustaçaf, e les dites coses deu tenir en son poder ho en la fi del any de la sua administració e'll adonchs deu o rebre o deliurar al altre mustaçaf que apreses serà elet.

¶^{74r} Lo mustasaf afine primer ses mesures e pesos, a après les dels particulars.

Lo mustasaf, en lo començament de la sua administració, ans que afine ne mesure a ningú, deu afinar primer la sua barcella y pesos y ab aquels afinats, afinarà tots los altres pesos y mesures particulars de dita vila.

Salari de afinar pesos y mesures.

Primo, per afinar lo cànter de vi fet de terra, donat dit cànter lo offici de mustasaf dos sous per lo mig cànter, cànter dit a de ser de terra per a vi nou diners, per la quarta de vi sis dinés, per miga quarta quatre dinés, per la mesura dineral gran o chica tres dinés, axí que lo mustasaf o lo tenint càrec per a què a haga de donar los vexels de terra les sobre dites mesures.

Per afinar e marcar cascuna romana, un sou; per afinar e marcar cascuna barsella, quatre dinés; per afinar lo almut, mig almut e les altres mesures de allí enjús, per cascuna mesura dos diners; per cascuna lliura de pedra o qualsevol altra de menor pes, un diner per cada pesa, per dos lliures de pedra dos diners e'n axí que per cada lliura de pedra que's creixerà, puga pendre un diner per cascuna de aquelles fins a un quarteró inclusive ¶^{74v} y de allí ensús a àrbitre de magnífich mustasaf que ara és o per temps serà.

Per una rova de oli, dos sous y sis diners; per miga roba de oli, un sous sis diners; per un quarteró, nou dinés; totes les sobre dites quantitats se an de pagar donat los vexells de terra lo offici de mustasaf.

Per marcar cascun joc de mesures de oli a qualsevol preu que sia la lliura, lo qual joch comprén les segentes mesures: liura, miga liura, dos dinés, un diner e mealla, sinc dinés.

Per cascuna alna marcada donant lo fust y ferros de aquella lo offici de mustasaf, un sou sis dinés; per afinar y señalar cascun alna portant cascú son fust y ferros, nou dinés.

Per marcar cascuna alna, dos dinés.

En les balan[c]es dels pesos no sia posat res movable per obs deigualar aquelles.

Ítem, estatuheixen, hordenen que qualsevol persona que vendrà o tendrà venal cosa alguna a pes, no puga tenir en les balances del pes cosa alguna movable per obs de igualar lo tal pes; si per a afinar aquell serà necessari ¶^{75r} afigir-i cosa alguna, aja d'estar afix lo que y serà posat per igualment, e lo contrafaén sia encoregut en pena de sexanta sous executadors per lo magnífich mustasaf e que de dita pena no puga fer gràcia sens consulta expresa dels dits magnífichs justícia, jurats y consell de dita vila de Lluçena, partidora dita pena *ut supra*.²

3.

RÚBRICA DE VENDERIA

Ítem, estatuheixen, hordenen que tot temps que a la present vila de Lluçena seran aportades qualsevol virtualles o altres mercaderies, aquelles après de descarregades hajen de estar y estiguen venals per temps de un dia natural per a que'n puxen comprar e aver los qui les voldran per a sos usos propis e de ses cases; los qui les compraran per a tornar a vendre per menut tan solament e si's seguia que algú dels veïns de dita vila comprarà alguna de les dites mercaderies, si la voldrà per a sos usos propis se puga reservar per a sí la tercera part y la demás haja de tenir per lo dit spai de vint-y-quatre ores o dia natural y dar aquelles al mateix preu que li costen; lo qui contra farà sia encorregut en pena de vint sous, partidors *ut supra*.³

Ítem⁴ estatuheixen, hordenen que los vene¶^{75v}dors que portaren mercaderies a vendre a dita vila, encontinent ans de vendre mercaderies algunes agen de portar a mercar les mesures, alnes, marches, romanes, pesos e altres ynstruments de pes y mesura, y manifestar al dit mustasaf dites mercaderies, e per rahó del rego-

¶² Al marge esquerre, amb lletra posterior: «Los que ponen en el peso algo suelto para que iguale la balanza». ¶³ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «mercaderies no

es poden agavellar, les donen 24 hores al mateix preu». ¶⁴ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «manifestar pesos, mesures y marches».

nixement per dit mustasaf faedor, no puga rebre més salari del acostumat, que és micha lliura de cada mercaderia, açò entés de qualsevulla manera de pex, de oli, de formage, de panses, figes, rahims o qualsevulla gènere de fruites, e lo qui contrafarà encórrega en pena de cinch sous partidors *ut supra*.⁵

4.

RÚBRICA DE TAVERNERS

Primerament statuexen y hordenen lo taverner de dita vila de Llucena o altra qualsevol persona de aquella que vendrà vi en menut, no sia gosat vendre vi sinó haurà e pres mesures del magnífich mustasaf, del for que voldrà vendre lo dit vi sots pena sexanta sous, provehint e manant per lo semblant que sots la mateixa pena, que los dits taverner o venedor de vi sien tenguts e hajen de tenir mig cànter marcat, executadora dita pena per lo magnífich mustaçaf e partidora *ut supra*, y que lo dit taverner e taverners no puga vendre lo vi o vins que serà aportat a la dita taverna sens sens que primer no sia ^{76r} reconegut per lo justícia, jurats, mustaçaf y consell de dita vila, e qui contravindrà encórrega en pena de deu sous, partidora *ut supra*.⁶

Ítem, statuheixen y ordenen que sots pena de sexanta sous nengú sia gosat ne presumexca fer mealla en vi algú, ne creixca lo vi en la cuba après que serà cridat, ne puxa créixer ne aumentar lo preu e for del vi que serà cridat, ni vena vi fins tant sia visurat y cridat, y après que serà visurat e cridat, no meta aigua en la cuba mentres y serà lo vi ni ans de ser cridat ni après de ser cridat mescle vi ab aquell de bóta alguna, yatsia si a de aquell mateix sinó serà feta la dita visura, y que haja de ser de semblant vi de color y sabor, e qui contra açò farà pague sexanta sous de pena partidora *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que per evitar fraus que les gents porien fer mesclant materials en lo vi, per ço proveixen que ningú sia gosat ni presumexca posar ne mesclar en un vexell de vi guix, blanchs de ous, calç, sal gema, mel, carns salades, sabó moll e altres coses per les quals inficionen e corompen los vins, sots pena de sexanta sous partidora dita pena *ut supra* e lo vit llançat o derramat.

^{76v} Ítem, statuhexen y ordenen que al temps del mesurar del vi, la trescoladora qu'estiga plana e lo cànter ab lo qual se mesura lo vi estiga pla, e lo que's mesurarà per menut haja de estar la mesura plana, lo venedor o venedora haja de posar lo carabací davall, haja de buidar dita mesura plana e lo vexell del comprador juntament ab lo cabací, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

¶⁵ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «que los que traigan a vender mercaderías, pidan el peso

al síndico». ¶⁶ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «taberneros».

5.

RÚBRICA DE CALS

Ítem, statuheixen y ordenen que la cals ni algeps no sien venuts a ull, a mesura a rahó de cafís o barcella, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, que cascú dels vehins de dita vila puxa tallar algeps de on voldrà e si farà dany en alguna heretat, sia tengut a la smena.

6.

RÚBRICA DE INMUNDÍCIES

Ítem, statuheixen que los ventres e budells ¶^{7r} y banyes de les reces sien llançats e buydats en lo vall fora los murs de la present vila, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, que ningun home ne dona de qualsevol stat o condició sia no gose ne presumexca llançar ne metre vasures ni altres ymundícies a les portes, places ni carrés de la present vila, ni per les finestres llançar aigua ni altres coses que danyen als pasajers ni enfectionen la dita vila y carrers de aquella per evitar enugs y rinyes de les gents y trastegants de dita vila, sots pena de vint sous partidors *ut supra*.⁷

Ítem, statuheixen y ordenen que ningú sia gosat de llançar los cuchs de la seda per les places ni carrers de dita vila ne dins los murs de aquella, sots pena de vint sous.

Ítem, statuheixen y ordenen per evitar alguns dans que's seguixen per anar los porchs ho trujes solts per la present vila de Lluçena, que ningú sia goçat deixar anar solts los dits porchs, truches y porcelles per la dita present vila ni arravals de aquella sots pena d'un sou ¶^{7v} cascú y llevat lo peu de aquell, partidors *ut supra*.⁸

7.

RÚBRICA DE MOLINS

Ítem, statuheixen y ordenen que los dies dels diumenges y festes, des de la micha nit en avant en tot lo dit diumenge y festes, no pugen moldre so pena de cinch sous partidors *ut supra*.

¶ ⁷ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «basuras e inmundicias».

¶ ⁸ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «porchs, que penen 1 sou».

Ítem, statuheixen y ordenen que lo caminal del molí sia sols hu y éntrege, y que y haja de haver de la mola al caminal un dit tan solament.

Ítem, statuheixen y ordenen que lo forn en los dits dies de diumenges y festes, des de la dita micha nit e'n tot lo dit dia de diumenge e festa, no coga ni paga coure pa ne altres coses algunes sots pena de cinch sous, partidora *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que si algun forner perdrà o gastarà lo pa o qualsevol altres viandes e coses que's portaran a coure a dit forn, haja de pagar y pague lo dañy tot que se haurà seguit.⁹

¶^{78r} Ítem, statuheixen y ordenen que lo qui haurà de ser forner sia a contento dels justícia y jurats y concell de dita present vila, y aja de ser abilitat y aprovat per aquells.¹⁰

8.

RÚBRICA D'OBRES

Ítem, statuheixen y ordenen que lo mustasaf, per mer de son offici, deu anar a veher e determinar los contrast y qüestions que seran per rahó de les obres, qualsevol que sien, e deu donar dret y juhí a les parts, sumàriament e de pla.

Ítem, statuheixen y ordenen que'ls carrers y camins antichs per les quals va hom a les heretats, als horts e a les vinyes e masades o altres llocs qualsevol que sien, no sien closes ni estretes ni pijorades.

Ítem, statuheixen y ordenen qui mourà o bastirà dins la dita present vila o ravals de aquella paret o portals o altres edificis sobre fundament o subre algun sòl de terra o de cases o de obradors que hixen en alguna carrera, retragen e ajen de retraure a la carrera pública spay de mija alna, e que no pujen edificar ne ¶^{78v} cubrir lo carrer públich de sobre aquell sots pena de desfer la obra que harà fet.

Ítem, statuheixen y ordenen que ningú sia gosat ni presumexca fer ni edificar cases, stage ni alberch algú entorn dels murs de la present vila, sots pena de derocar lo que serà fet.

Ítem, statuheixen y ordenen que tot hom y qualsevol persona que faça cases prop de altra y que haja carrer en mig, tinga facultat y paga alçar y fer qualsevol obres, no contrastant si altre li diu que li lleva la llum, e si farà obra en la paret on y haurà finestra y tindrà possessió de deu y més anys, paga aver llum per altra part, ho paga fer pagant la despessa de fer la finestra hon per altra part podrà haver llum.

Ítem, statuheixen y ordenen que si fos cas que carers o camins alguns se guastaran per aygua o pluges, que los vehins més propinchs de aquella sien obligats a refer y adobar dites carreres y camins, y sinó sien obligats a donar carrer e

¶⁹ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «horneros».

¶¹⁰ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «fornier aprovat per la vila».

camí per seu terra pròpia ¶^{79r} e que lo mustaçaf los puja compel·lir o sinó fer o adobar a despesses de aquells.¹¹

Ítem, statuheixen y ordenen que si les casses de algun vehí seran rojns y en perill de caure, que lo vehí qui porà rebre dany puga compel·lir als amos de dites casses roynoses e adobar aquelles o donar aseguament del dany o mal que li·nt pot venir.¹²

Ítem, statuhexen y ordenen que qualsevol persona que posarà canal en son terrat e de sa casa, puxa stendre y allargar aquella fins la tercera part del carrer.¹³

Ítem, statuhexen y ordenen que si algú obrarà o voldrà fer obra nova en plaça o carera pública o en lloc públic, qualsevol particular de poble pot denunciar e dir a aquell qui aquella obra nova farà o voldrà fer que no la faça, per ço que a la cosa pública pertany que haja molts defensors e molts sien admesos a la defensa de aquella.

Ítem, statuheixen y ordenen que per evitar ¶^{79v} dany, que ningú sia gosat de posar per les vores dels terrats testos ni stendre en aquells, ni per les finestres de les casses, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.¹⁴

9.

RÚBRICA DE SERVIDUT DE HERETAT

Ítem, statuheixen y ordenen que si arbre algú tindrà les rames que caygen sobre lo camp de son vehí, aquelles rames que penjaran sobre lo dit camp o en carrer públic sien tallades de tal manera que·ls reste lo cel descubert, a coneguda del dit mustaçaff.¹⁵

10.

RÚBRICA DE DIUMENGES Y FESTES

Ítem, statuheixen y ordenen que com tot fel cristià sia obligat a guardar los diumenges e festes manades per sancta mare sglésia, cessant en aquelles de tota obra servil, per ço proveheixen e manen que ningú sia gosat fer faenes en dites festes y diumenges ni tenir comersi¹⁶ de venderia públicament si ja per lo mustaçaf no li serà dada llicència, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.¹⁷

¶¹¹ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «camins y carreres». ¶¹² Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «casas que amenazan ruina, se compongan». ¶¹³ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «canales de terrados». ¶¹⁴ Al marge esquerre, escrit

de mà diferent: «cosas en terrados». ¶¹⁵ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «+. Arbres que cauen en heretat d'altri». ¶¹⁶ El manuscrit diu «conversi». ¶¹⁷ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «llicència per a vendre ni treballar dia de festa».

¶^{80r} Ítem, statuheixen y ordenen que en los dits dies de festa ne diumenge manades per senta mare sglésia, no pugen anar bèsties albardades ni carregades per la dita present vila, y si aquells contravendran que les càrregues sien perdudes y les albardes cremades en la plaça de dita vila, y açò que sia ab assistència de justícia, jurats y concell.¹⁸

11.

RÚBRICA DEL FIL NEGRE

Ítem, statuheixen y ordenen que ninguna persona de qualsevol stament he condició sia, no gose ne presumexca fer ni vendre fil negre de cosir que sia untat ab oli, greix ni satgí per ço que les robes resten tacades, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que ninguna persona de qual sevol stament e condició sia, no sia gosat ne presumexca vendre coses algunes, unes per altres, ne que tingen frau en sí, sots pena de sexanta sous e refer lo dany, executada dita pena per lo mustaçaf, justícia y ¶^{80v} jurats de dita vila, partidors *ut supra*.¹⁹

12.

RÚBRICA DE PANADER

Ítem, statuheixen y ordenen que lo panader que huy és e per temps serà de dita present vila de Lluçena, sia tingut y obligat a tenir pes en lo forn de dita vila afinat per lo magnífich mustaçaf, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que tostemps que per lo magnífich mustaçaf serà atrobat minve del pes que conforme al ensaig lo dit flaquer o panader és obligat donar, aquell tal encórrega en pena de sexanta sous e perdició del pa minve de pes, partidors *ut supra*.²⁰

Ítem, per lo semblant statuheixen y ordenen que tostemps que per lo dit mustaçaff serà atrobat pa cuyt minve de pes conforme dit ensaig o consuetuts de dita vila, encórrega lo tal panader o flaquer en pena de cinch sous y també perdició del pa minve de pes, partidors *ut supra*.

¶^{81r} Ítem, statuheixen y ordenen qualsevol flaquer qu'estarà obligat a la present vila per a vendre lo pa y serà atrobat lo pa que pastarà no serà tal qual convé

¶¹⁸ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «dies de festa no's pot albardar mules».

¶¹⁹ Al marge esquerre, escrit de mà dife-

rent: «vendre una cossa per altra». ¶²⁰ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «pan corto».

y serà donat per pa lleig a judicatura del dit mustaçaf, justícia y jurats y pròmens, encórrega en pena de sexanta sous e perdició del pa, repartidor per amor de Déu.²¹

13.

RÚBRICA DE CARNICERS

Ítem, statuheixen y ordenen que lo carnicer no puja vendre carn de trucha per carn de porch, ne carn de ovella per moltó, o de cabró per de moltó, ni tinguen ni venguen carns mortelines ne corrompudes sots pena de vint sous, partidors *ut supra*.²²

Ítem, statuheixen y ordenen que en los porcs que lo dit carnicer vendrà haurà de vendre, sia tengut y obligat de dexar en aquell del senal de la verga en cascuna mitat per què lo qui u voldrà comprar ho puxa conéixer, sots pena de vint sous partidot *ut supra*.

¶^{81v} Ítem, statuheixen y ordenen que lo dit carnicer ni altra persona no puja vendre ni gose ni presumexca vendre porcs barracos ne mesells, sots pena de sexanta sous, y com tal porch mesell sia cremat fora los murs de la present vila.²³

Ítem, statuheixen y ordenen que lo carnicer o tallador de dita present vila sia obligat de escorjar, tots los disaptes ans del dia que tallarà la carn a ora de vespres y tots los altres dies axí mateix que haja d'escorjar, ab devantal blanc sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que qualsevol carnicer axí los amos com los criats que scorjarian, no gosen ne presumexquen inflar ninguna res ab lo alè sinó que haja de unflar ab manjes, sots la dita pena de cinc sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que lo dit carnicer ¶^{82r} o tallador no sia gosat de vendre los diumenges ne dijous lo fege enplegat sinó tan solament repartint aquell ab la carn a les persones que voldran, donan-los greix de la tela si li serà demanat, y que no talle sens tenir lo devantal de llens blanch, y que aja de tenir la carn uberta y lo dineral en la balança, sots pena de cinch sous per cascuna vegada que contrafarà a qualsevol de les dites coses, aplicadura *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen per evitar danys a les gents, que lo dit carnicer ni altra persona gose ni presumexca vendre carn alguna de qualsevol gènere que sia, pudenta ne gastada a coneguda del mustaçaf, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que qualsevol persona que portarà carn alguna de qualsevol gènere que sia per a vendre, sia tengut y obligat manifestar aquella

¶²¹ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «pan malo, que se decomise». ¶²² Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «que no se venda carne de

oveja, por de carnero». ¶²³ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «que no se puedan vender puercos marracos ni mesillos».

al dit ¶^{82v} magnífich mustaçaf y que no puxa vendre aquella que primer no sia viesurada per los justícia y jurats y pròmens de dita vila, y que haja de ser exit jurament de aquell manifestant de què és orta dita res, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que lo carnicer ni altra persona gose ne presu-meixca vendre carns refalines algunes dins lo clos de la carniceria de dita vila, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuheixen y ordenen que la carn salvagina, cabrides y corderos pastu-rens, se puixen vendre del dia festa de Pasqua Granada fins al dia festa de Sen Joan de juin, e açò a for y preu del cabró, y de allí avant arbitre mens de dita vila, y qui contravindrà a qualsevol de dites coses encórrega a pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuhexen y ordenen que si's esdevenirà que alguna persona de qualsevol stament e condició sia que portarà porchs algú en lo clos de la carniceria de la present vila, que posat una vegada ¶^{83r} en dita carniceria no'l puga traure sinó que la aga de vendre a quell for y preu que serà senyalat per justícia, jurats y pròmens de dita vila de Lluçena.

Ítem, statuhexen y ordenen que lo carnicer sia tengut tenir tots jorns de sol a sol bastida la taula de bones carns de cabró y moltó que sia dia de menjar carn, e los dijous e vespra de dijunis fins al toch de vespres, et sia tengut tenir lo moltó ab son pes, sep e taula, e lo cabró ab son pes, sep e taula, e si contra les dites coses farà, pague de pena cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, statuixen y ordenen que lo dit carnicer sia tengut disaptes tots lavar les taules, peses, ceps e devantal de la carniceria, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.²⁴

Ítem, statuexen y ordenen que tota carn salvatgina o montesina que sia ven-guda per vendre a la vila, aquell qui tal carn portarà sia tengut tallar aquella en menut en la taula comuna de la carniceria e aquella sia jutjada per lo justícia, ju-rats e mustaçaf e prohòmens, e si lo senyor de la dita carn voldrà lo jutjament, que aquella sia partida a liures o miges liures o a menys ¶^{83v} e no més, e lo senyor de la salvatgina no se puga aturar de dos liures en avant, e si no voldrà lo jutgament, que de continent la traguen de la plaça e aquella no pese a ningun pes, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*, et aga lo mustaçaf per lo jutgament mija lliura.

Ítem, stablim e ordenam que tota carn rafalina que sia portada a la vila per a vendre aquella, sia jutjada per lo justícia, jurats o mustaçaf, e aquell qui haurà por-tades les dites carns faça ans del jutjament sagrament de qual malaltia les dites carns rafalines mortes seran, e aja per jutjament lo mustaçaf huit diners.

¶²⁴ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «lavar taula y devantal».

14.

RÚBRICA DE LES BASURES Y LEGEES

Primo, stablim e ordenam que tota persona qui faça fems o llancen bassures en les carreres o segalades o aygüeres sutzies, o tendrà en la carrera alguns munts de pedres o altres legees dins la vila o les finestres fora la vila assituades, que pach de calònia dotze diners partidors *ut supra* dites penes.

Ítem, tota persona que llançarà per les canals dels terrats o fer les finestres aygües sutzies o altres en les ca||^{84r}rreres, que li execute de pena sis diners partidós *ut supra*.²⁵

Ítem, tota persona que farà fogueres o cuynarà prop sa porta en la carrera, pague de pena dotze diners e que tot hom ne sie acusador.²⁶

Ítem, tota persona que llançarà brisa en les carreres e la tendrà en la carrera de dos jorns avant, que li coste de pena dotze dinés.

Ítem, les aygües vagen per les carreres comunes e per les céquies comunes segons antigament és acostumat, e no sia nengú qui de aquells se prenga justícia ne estorbe aquells sots pena de cinch sous, partidors lo terç a la senyoria e lo terç a qui serà feta injúria e lo terç al mustaçaf.²⁷

Ítem, que n'algú llançarà aygües o sut||^{84v}zúries en qualsque parts de la dita vila, que lo mustaçaf pugue manar ab penes aquell qui tals aygües o sotzúries llançarà, que no·y llance o que lleve tals sutzúries. Et si fer no·u voldrà, que lo dit mustaçaf li lleve les dites penes, e a cost y messió de aquell qui contrafarà lo dit mustaçaf face fer les dites coses; emperò açò se entén que les penes sien partidores *ut supra*.

15.

RÚBRICA DE LES OSTALÉS

Primo, establírem e ordenam que nengun hostaler no sia osat comprar per si ni per altre qualsevol persona nenguna mercaderia que vinga al hostal, ço és per a revendre; per a son proprii ús que puxe comprar, sots pena de cinch sous partidós *ut supra*.

Ítem, que lo dit ostaler no puxe tenir per serventa o moça en lo ostal fembres ||^{85r}mundanes e males de sos cosos públicament, sots pena de cinch partidors *ut supra*.

¶ ²⁵ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «llançar aygües per les finestres y carreres». ¶

²⁶ Al marge esquerre, escrit de mà diferent:

¶ ²⁷ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «qui desfarà carreres de aygües».

Ítem, que nengun hostaler no gos vendre vi en menut en lo dit hostel públicament a aquells qui vendran allí a posar, sots la mateixa pena partidors *ut supra*.

Ítem, tot hostaler puixa vendre civada en son hostel a dos sous més per cafiz que per vila va e no més, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

16.

RÚBRICA DE AQUELLS QUI ALBARDARAN EN DIUMENGE O FESTES

Primo, stabliren e ordenaren que no sie nengun cristià o christiana que en diumenge, festes de Nadal, Pascua o en les festes de Senta Maria et en les festes de la Assensió ni del Corpus y Cap d'Any ni Aparisi, gosen albardar o carregar bèsties algunes sinó aquelles qui vénen ¶^{85v} de les massades a missa, e si contrafaran, que lo mustaçaf puxe llevar les albardes, e si somades, dic ha axí mateix de les dites bèsties, e cremar aquelles en la plaça de la dita vila; emperò, ans que les cremen hagen a consultar los prohòmens de dita vila.

17.

RÚBRICA DELS PORCHS, GALLINES

Ítem, establím e ordenam que nenguna persona no gos tenir dins la dita vila porch ni truja que vagen solts per la vila, et qui contrafarà pague per cascun porch o truga per cascuna vegada que trobats seran, dotze dinés. Et si lo señor de aquells no·ls volrran pagar, que lo mustaçaf li puga llevar als dits porchs o tallar a cascú un peu per la primera vegada, e per cascuna vegada que·ls trobaran de allí avant semblantment los lleve la hun peu. Lo molt il·lustre don Pedro Carroz ¶^{86r} ab consentiment, determinació y voluntat de tot lo consell, fonch millorat lo present establiment volén que sia a voluntat del mustaçaf executar la pena o tallar lo peu del porch.²⁸

Ítem, a tres de dembre any 1442, ab voluntat e exprés consentiment del magnífich mossén Perot de Monpalau, procurador del molt egregi señor compte d'Aranda, per los honorables justícia, jurats, consell e pròmens de la vila de Luçena, fonch establít, ordenat que no sie persona alguna estranya ni privada que gos tenir gallines algunes dins la plaça de la dita vila ni en los perches, ço és del cantó de la bassa e de la barba de la canal fins al portal de la vila e del ostal vell, sots pena de dos dinés per cascuna gallina, partidors lo terç a la llumenària de la Verge

¶²⁸ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «porchs, truges e gallines».

Maria, lo terç al mustaçaf e lo terç al acusador, lo ¶^{86v} qual establiment fon confermat per lo discret e magnífich procurador, dia e any sobredits.

18.

RÚBRICA DELS PEIXCADÓS

Primo, stablim e ordenam que tot hom que portarà a vendre peix a la dita vila, sie tengut ans e primerament que algun peix fresch²⁹ posarà, cridar lo mustaçaf que vege o endreçe lo dit pes o balances. Et com lo hage parat on se vulla que'l pare, haje entre la llengua e bras, dos dits, ço és del cap de la llengua fins al bras, e que'l dit mustaçaf ha per son dret mija lliura de peix, et si algú per altra manera pesarà, que sia caygut en pena de cinch sous partidors *ut supra*, e que lo mustaçaf hagués de cascun peixcador per sos treballs mija lliura de peix, et que lo dit peixcador de qualsevol peix frescal que portarà a vendre, ara sie salprés o no, haja a donar XVIII° onzes ¶^{87r} en la lliura, vullés a lliures o a més o menys del dit peix que vendran.³⁰

In Dei intitulo undecima die mensis augusti anno millesimo CCCC XXXXVIII^a, los honorables Martí Cortés, justícia, n'Antoni Alegret e n'Antoni Adovés, jurats de la vila de Luçena, e tots los del consell general o la major part de aquells, dins la casa de consell ajustats e congregats per veu de Pedro Eximénez, corredor públich de la dita vila, tenints *ibidem* e celebrants consell general, de voluntat e exprés consentiment del honorable en Benet Sala, procurador general en la tinença del Calatén, qui allí era present per lo molt noble senyor don Pedro d'Urrea, senyor de aquella, establiren e ordenaren que de assí avant qualsevol peix appel·lat bestina e tot peix de ravalla dins Lucena e son terme, vendre no's puja de quatre diners amunt per lliura en ¶^{87v} menut ni en gros sots pena de cinch sous, lo terç a la senyoria, lo terç al mustaçaf, lo terç al acusador. Et lo mustaçaf per son offici no'n puxa donar pesals de major for.

19.

RÚBRICA DELS QUI VENDRA PEIX [...]

Primo, establiren e ordenaren que qualsevol persona estranya o privada de qualsevol estat que sia que port peix que sie e que pasarà per la dita vila e que ature gens [...] o pendre face pa, vi ni sivada [...] altra vitualla, que aquest tal mentre la

¶²⁹ El manuscrit diu: «frechs».

¶³⁰ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «pescado».

bèstia poria-la guiar a menjar hun almut de civada o més si més estarà, que sie tengut vendre del peix a qui'n voldrà saltim donant-li dos diners per lliura del que li coste en la vora de la mar, rebent sagrament del qui porte el peix a com li coste en la vora³¹ de la mar, o allà on lo trauran o haurà comprat. Et si ^{88r} vendre no'n voldrà, que lo mustaçaf per son offici prengua e ocupe lo peix e'n vene en la forma desús dita.

20.

RÚBRICA DE TAVERNERS

Ítem, que nengun revenedor de vii de Nadal quant no puxa muntar de preu més que los altres qui l'an de sa collita, si donchs aquell vii no aurà comprat en verema o en most ragant del cup, e qui contrafarà pague de pena deu sous partidors *ut supra*.

Ítem, stablim e ordenam que tot hom qui vendrà vi en gros a caminés, si tota la bóta no haurà venuda que mentre aga vi vendrà en gros, ne sie tengut fer a quant és a tot hom aquell for que va en gros, sots pena de cinch sous partidors lo terç a la senyoria e lo terç al mustaçaf e lo terç al acusador.

^{88v} Ítem, a v de giner *anno Domini millesimo quadregentesimo decimo quarto*, los honrrats en Pere Gossalbo, justícia, e en Berthomeu Cortés e en Domingo Nadal, jurats de la vila de Lluçena, presents e ordenats los consellers de la dita vila ajustats per veu d'en Thomàs Bernat, corredor, hordenaren que no sia nengun om estrany ni privat que gos parar taverna sinó en aquell loch o casa on haurà enbotigat lo vi en lo temps que'l haurà tret o comprat ragant de cup. Et açò sots pena de cinch sous per cascuna vegada per aquell qui contrafarà, partidors *ut supra*.

Ítem, stablim e ordenam que nenguna persona de qualsevol linatge e·stat que sia no gose posar ni fer posar en trull, cups, botes o altres vexels de vii, cals, algés, ne sal vuelles ab verema o sinse verema o sens vii, sots pena de sexanta sous, lo vii sia vesat e lo vexell sia cremat, partidors los sexanta sous per terços ^{89r} los terç a la senyoria y les dos parts al acusador, les novenes del tot al jutge, ço és, al dit mustaçaf, e de la part del acusador no se'n puga fer gràcia e que se'n puga fer inquisició ab sagrament per sercar veritat.

¶³¹ El manuscrit diu «ora».

21.

RÚBRICA DE AQUELLS QUE VENEN LES MERCADERIES EN DIUMENGES O FESTES

Primo, establim e ordenam que nenguna persona de qualsevol llinatge o estat que sia, no gos vendre ni comprar en lo dia del sant diumenge ni en les festes colens algunes mercaderies, ni axí mateix cridar vi ni fer cridar en la dita vila. Axí mateix no pare nenguna tenda hoc encara en nengun dia feriat o no feriat no puga parar tenda o tendes en lo porche de Lucena, davant la església, e açò sots pena de cinch sous partidors lo terç a la señoria e lo terç al acusador e lo terç als jurats e lo terç al mustaçaf, e que tot hom ne sie acusador. Et axí mateix ¶^{89v} que nengú revenedor no gos comprar nengunes mercaderies tro al dilluns o endemà de la festa, passat hora de tèrcia, e si ans comprarà, sia caygut en la dita pena, emperò protestant que lo capítol antich revenedors romanga en sa força e valor.

22.

RÚBRICA DE PANADER

Dia dominica intititata decima nona mennis decembris anno a Nativitate³² Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono, dins la casa de consell de la dita vila de Lucena, en presència dels honorables en Loís Sala, justícia, en Françés Porcar e en Miquel Nebot, jurats en lo present any, e Pasqual Pineda, mustaçaf, e altres prohòmens e consellers de la dita vila qui presents eren en la dita casa de consell, tots unànimes y conformes stabliren y ordenaren que ¶^{90r} lo panader qui ara de present és de la present vila o per temps serà, sia tengut y obligat de fer e pastar bon pa fart de farina a coneguda de justícia e jurats e mustaçaf, sots pena de cinch sous partidors lo terç a la señoria e lo terç al acusador e lo terç al mustaçaf.

Ítem, que lo dit panader sia tengut y obligat de fer e pastar lo dit pa que no sia alís, ni mal cuyt ni carregat de aygua ni de sal, a coneguda dels dits justícia e jurats e mustaçaf, sots la dita pena y si lo contrari serà atrobat, que lo dit mustaçaf pugua trencar lo dit pa y fer-li'n pastar bo e sufficient segons desús està dit e no obstant la dita pena partidora *ut supra*.³³

Ítem, stabliren e hordenaren los dits justícia e jurats e consell, que lo dit panader sia tengut de manifestar totes les compres de forments ¶^{90v} que farà al mustaçaf, mijançant sagrament, e que lo mustaçaf sia tengut de pesar aquell y segons pesarà, imposar-li lo guany segons tindrà arrendat lo dit panader, emperò entés llevada la moltura del dit forment.³⁴

¶ ³² En realitat el manuscrit diu: «annativitate».

¶ ³³ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «del

pa». ¶ ³⁴ Al marge esquerre, escrit de mà diferent:

«panader, compres de forment ha de manifestar».

23.

RÚBRICA DE LES PERDIUS, CONILLS

Ítem, a dotze de octubre del any mil cinch-cents cinquanta-y-dos fon ordenat lo justícia, jurats, mustaçaf y consell de la vila de Luçena, per molts abusos que's feyen, que ninguna persona fos gosada de vendre perdius, conills sinó aquest for entre l'any, a dotze dinés la perdiu, lo conill a deu dinés fins a Sent Andreu; de Sent Andreu a Carnestoltes, la perdiu a quinze dinés, lo conill a dotze dinés, assò se entén no a més for, mas a menys, y qui contra farà pach de pena cinch sous partidors *ut supra*. ¶^{91r} Fonch confermat per lo magnífich señor Joan Munyós de Pamplona, procurador del molt il·lustre señor conde, de any y dia sobredit.

Primo, stablim e ordenam que quant lo justícia manarà algú que done penyores e aquell qui la deu donar no·u farà, que lo mustaçaf si per lo justícia manat li serà, puga anar a casa de aquell qui no volrà donar penyora e entrar en la dita casa e traure de aquella la dita penyora, havent emperò a bell dos testimonis.

24.

RÚBRICA DELS MOLINS E FORN

Primo, stablim e ordenam que los molins axí fariners com lo draper, no molguen del disapte des que el sol sie post tro al diumenge que seran exists de vespres, sots pena de cinch sous partidors lo terç a la señoria, ¶^{91v} lo terç al acusador, lo terç al mustaçaf.

Ítem, lo caminal del molí deu éser tot hu a y gix entorn [*sic*], e deu haver d'espay al caminal o aro hun dit tan solament e no més, sots la dita pena.

Ítem, los molins es deuen molre ne prendre més preu de les moltures sinó forment, paniz, centeno, mill, a setzén; ordi, a quatorzén, e no a més preu mas menor no puxa moldre ni pendre.

Ítem, que lo moliner dels molins del dita vila havent que molvedre blat dels vehins de la dita vila, molguen ans e primerament els dits vehins que als forasters, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.³⁵

25.

RÚBRICA DEL FORN

Primo, stablim e ordenam que ¶^{92r} lo forn no deu coure o calfar-lo dumenge o festes de Sancta Maria ne dels Apòstols ne altres festes que la església mana tenir.

¶³⁵ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «moldre los vehins primer que als forasters».

RÚBRICA DE MERCADERIES E DELS REVENEDORS DE AQUELLES

Primo,³⁶ stablim e ordenam que tota persona stranya³⁷ que portarà blat de qualque natura, ferre, acer o altres qualsevol mercaderia de qualque natura o condició que sien per a vendre a la vila de Luçena, que sia tengut de portar-les a la plaça e vendre aquelles públicament, o si aquelles no volrà portar a plaça, que les faça cridar al núncio a la sua posada, e qui contrafarà pague de pena cinch sous e, si no·u sabrà et l'oste allà on posarà no lo·y dirà, que pague lo hoste la dita pena. Et si per aventura alguna persona compra^{92v}rà de les dites mercaderies per a obs de revendre, que sie tengut tenir aquelles per tot aquell dia en la plaça de la dita vila o allí on les haurà comprades, e darà de aquelles al for que li costaran; puga emperò aturar-se'n per assí, aquell qui les comprarà, la quarta part de les dites mercaderies et les tres parts que sie tengut partir o vendre a qui·u voldrà. Et si per aventura la dita mercaderia que comprarà volrà per a son ús propi e no per a revendre, que se'n puga aturar lo dit comprador la mitat e l'altra mitat sie tengut partir *ut supra*, et qui contrafarà, que sie caygut en la dita pena partidors lo terç a la senyoria, e lo terç al acusador e lo terç al mustaçaf. Emperò açò se entén allà on diu que tinguen aquella per tot aquell dia, se entén per un dia natural, de ora a ora, però en la nit, aquell qui comprarà, se'n ó puga portar de nit a casa e·n lo^{93r} matí tornar-ho a allí hon ó comprà o a la porta sua, la mercaderia que comprà u haurà, fins en la hora que en lo dia passat la comprà. Emperò, lo carnicer, si comprarà carn de qualsevol natura que sie, que no sie tengut fer per lo preu que li costarà.

Ítem, ordenam axí mateix que tot revenedor qui comprarà cabrits en Luçena ni en son terme, axí mateix corders de lanar, que aquells sien tenguts partir aquells qui·n voldran quarter o mig, tant quant ne voldran al for que li costarà sie tengut fer-ne. Emperò, si el dit revenedor ne voldrà per a sos obs, que se'n puge aturar e que lo dit revenedor sie tengut notificar ço que costarà, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*, et que·n sie feta inquisició de sagrament.

RÚBRICA DELS SASTRE E TEXTI^{93v}DORS

Primo, stablim e ordenam que tota persona que vendrà un drap per altre que no serà de aquella natura que·ll lo vendrà, e de totes altres coses que serà venuda una

¶ ³⁶ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «gavelladors de plaça»; al marge dret, i d'una mà també diferent: «revendedores». ¶ ³⁷ En realitat el manuscrit diu «stranyana».

cosa per altra, que sia caygut en pena de sexanta sous partidors *ut supra*. Et noresmenys que sostingue aquell la pena corporal en fur et dret stablida.

Ítem, tot drap o vestidures que seran tinyades, ratunades, affollades o menyscabades, perdudes o trasportades en poder dels drapers o sastres,³⁸ que aquells sien tenguts de esmenar als senyors dels draps o vestidures, a conexença o determinació de prohòmens.³⁹

Ítem, en alguna filaça no sia feta mescla nenguna sinó aquella qui ¶^{94r} de sa natura s'i pertany lealment. Et resnomenys, que los pintes e telés dels texidors sien bons e leals, e los draps que en aquells se faran e que y ligaran aquelles troques, vies o diuytens segons la natura del pinte se pertany de fur e dret, e de tabastell a tabastell aytant quant se pertany de fur e dret. E aquell qui en les dites coses serà contrafaent falsament e negligent, perdre lo dit pinte e aquell sia cremat e pague de calònia sexanta sous, partidors *ut supra*. Et resnomenys, que si algun drap que sia fet en la dita vila serà perdut per culpa et frau de pinte o de texidor, sia tengut esmenar e pagar aquell drap ab totes les messions.

28.

RÚBRICA DELS PES, DE FALSES ROMANES E FALSES MESURES

Ítem,⁴⁰ stablim e ordenam ¶^{94v} que tota persona que tindrà o emprestarà a altra persona fals pes e falsa mesura, o fals march o romana o altres qualsevol pes, si fals serà trobat, pague a qui lo dit pes, mesura o marc o romana o altres qualsevol pes, de pena sexanta sous partidors lo terç a la señoria e lo terç al mustaçaf e lo terç al acusador. Et si aquell del qual lo dit pes o march fals serà, no volrrà pagar la dita pena, que lo dit mustaçaf, de son propri ofici, puge metre o fer metre aquell qui la sobredita pena haurà comesa en la presó e aquí estigue tant e tan largament fins que pague la dita pena.⁴¹ Noresmenys, lo dit mustaçaf sie tengut trencar lo dit pes, mesura o march, posarà aquell en lo costell e asò per son mer ofici, e asò se entén que aquell qui tindrà braços de ferre e pes de mija rova, march, quintar e qualsevol altres pesos e ¶^{95r} mesures, pague cinch sous de pena.

Ítem, stablim e ordenam que tot hom qui pesarà o mesurarà falsament, que no darà son dret de ço que pesarà o mesurarà, no contrastant que lo pes o mesura o march ab que pesarà o mesurarà sie bo e ver si ja la pesada serà atrobada falsa, pach per pena per casqua pesada falsa cinch sous de pena partidors *ut supra*. Et

¶³⁸ En realitat el manuscrit diu «sasters». ¶³⁹ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «que si se pierde alguna ropa en poder del sastre, la pague».

¶⁴⁰ Al marge esquerre, escrit de mà diferent:

«pesos falsos y mesures». ¶⁴¹ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «El que tindrà o prestarà a otro peso o mesura falsa, pague 60 sueldos y sea rompida».

axí mateix perduda la cosa que serà atrobada fals pesada o mesurada, de aquell falsa mesura o falsa pesada lo dit mustaçaf farà a ses pròpies voluntats.⁴²

Ítem, stablim que tota barsella sie ferrada entorn per les vores o hage un ferre en mig, e lo almut sie ferrat tan solamén per les vores. Et cascuna barcella deu haver quatre almut de verga a verga, o de ferre a ferre, et en lo cafiz deu haver sis faneques.⁴³

¶^{95v} Ítem, stablim que forment, ordii, paniz e totes altres sements deu ésser messurades de ferre a ferre, et sinó castanyes, avellanes, nous, almeles, bellotes o altres coses semblants a corrent, o avena o spelta.⁴⁴

Ítem, stablim que les penes de sexanta sous, de pes, de braços de ferre, de romana, miga rova o quintar o barcella falsos, que lo mustaçaf ans que prengue semblants penes sie tengut consultar ab lo justícia, jurats e prohòmens de la dita vila de Lucena, si tals penes sien justes o no, e si aquelles conexeran ésser justes, en aquest cas que lo mustaçaf les lleve e les parteixque segons en lo primer capítol de mercaderies se conté molt largament.⁴⁵

29.

¶^{96R} CAPÍTOLS FETS SOBRE LO ARRENDAMENT DE LA CARNICERIA DE LA VILA DE LUCENA, ANY 1580⁴⁶

Primo, los jurats e consell donaran e deixaran per obs de la carniceria a aquella persona a qui lo present arrendament liurat serà, líberament la casa de dita carniceria e lo bovalar segons és acostumat y avant en los presents capítols especificat.

Ítem, lo dit carnicer sia tengut tenir les taules de dita carniceria bastes de bones carns, no malaltises ni achaquioses, de moltó e cabró a totes agents, sots pena de cinch sous partidors lo terç a la señoria, lo terç al mustaçaf y lo terç a vila, e lo mustaçaf puga trametre al bestiar de dit carnicer e fer bona carn a despesa y dany del dit carnicer. Emperò, lo dijous o vespra de dijuni, lo dit carnicer no sia tengut tenir dites taules bastes de carn sinó fins a toch de vespres, e en aquelles tals jornades lo moltó faça taula si la carn del cabró faltàs. Fonch millorat en lo present capítol^{96v} que no sia tengut matar moltó sinó lo diumenge y lo dimecres y totes hores que los justícia y jurats lo y manaran, en los quals dies lo haja de matar per força, sots la dita pena partidors *ut supra*.

¶⁴² Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «pesada falsa», i al marge dret, amb una mà també diferent: «El que dé pesadas cortas, pague 4 sueldos y pierda lo que pesado vende». ¶⁴³ Al marge dret, escrit de mà diferent: «que se hierren las barcellas y cuartos». ¶⁴⁴ Al marge esquerre, escrit de mà

diferent: «los grans se an de mesurar a corrent».

¶⁴⁵ Al marge esquerre, escrit de mà diferent: «El mustaçaf, antes de cobrar las penas por medidas cortas, lo consulte al Ayuntamiento». ¶⁴⁶ Aquestes darreres pàgines del manuscrit a partir d'aquest full són ja en paper i no en pergami.

Ítem, que lo dit carnicer no gose vendre carn de truga per carn de porch, ni de ovella per moltó, ni de cabra per cabró, ni una carn per altra, ni deixar matar nenguna res a moro, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*. E ultra la dita pena lo dit carnicer haja de jurar servarà lo present capítol, exceptat quant al matar la carn lo moro, que sols sia tengut a la pena; emperò, la carn axí morta per lo moro sia lançada per rafalina de la carniceria.

Ítem, lo dit carnicer sia tengut tallar e tenir la carn del cabró en la taula, apartada de la carn de moltó, de modo que cada taula sia per si, sots la dita pena partidors *ut supra*.

¶^{97r} Ítem, lo dit carnicer, si voldrà, puga desfer o matar cabrides de Pasqua Florida fins a Sant Joan de juny, emperò aquelles tals haja de pesar a preu de cabró e no més, sots la dita pena.

Ítem, si algun cabrer o ganadero vehí de la dita vila voldrà desfer en la dita carniceria de son ramat proprii algunes reses, ho puga fer fins en cinch cabeças, e lo carnicer sia tengut escorchar y tallar aquelles e haja per son treball sis dinés per cabeça; e lo dit ganadero sia tengut respondre y pagar al consell o al dit arrendador, per lo arrendament del bovalar, ço és per quiscuna lliura de carn, hun diner, açò emperò entés y declarat que en los dijous y vespres de dijunis, lo dit ganadero ne altres persones algunes no puguen ni gosen desfer carn alguna en la dita carniceria ne fora de aquella en la dita vila per a vendre, sots la dita pena de cinch sous partidors *ut supra*. Emperò, nengun ¶^{97v} vehí no puga matar ni vendre porch fresch en la carniceria sens voluntat del carnicer, e si ho faran que pach imposició segons de les altres carns, exceptat que puguen vendre menuderies de porch, ço és, sagí, llorells, botifarres y costelles de hun porch tan solament ab que no sia en dijous ni en vespra de dijuni. E si algú vehí voldrà matar alguns porchs, per arbitre puga vendre aquells en la vila, emperò sia tengut respondre y pagar de aquells hun diner per lliura de carn al carnicer e aquell tal, ab sagrament, sia tengut manifestar al dit carnicer lo que matarà per arbitre, y per semblant manifest sia cregut de ço que matarà y pague hun diner per lliura segons dit és; e n açò no sie entesa la carn salada que alguns vehins entre lo any vendran de algun porch que per a ús de la casa hauran mort, y no per arbitre, y aquella tal sia franca de tota imposició segons és acostumat.

¶^{98r} Ítem, lo dit carnicer o arrendador no puga tenir dins la devesa o bovalar, de tre-cents caps de bestiar mascles en un sol ramat, e que sien seus proprii o de altri seus entre mascles e femelles, e no puga fer mallada dins la dita devesa sinó sobre la era alpellada del Consell, al morral de Gràcia, al Graell e a la Cingla. Emperò, en temps de temporal puga fer mallada a les coves de na Mallassén e no en altra manera, sots la dita pena partidora *ut supra*.

Ítem, lo dit carnicer no puga cuynar ni fer foch dins la dita carniceria per causa del fum, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, lo dit carnicer puga desfer cabres e ovelles en la carniceria, de Sent Joan fins a Sent Martí, y açò a coneguda de jurats e mustaçaf, sis diners menys que lo cabró, e lo dit carnicer no gosse degollar sinó en gamella. E axí mateix no gosse parar pell en la plaça, és a saber, del ¶^{98v} portal Nou en amunt, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, que lo dit carnicer no gose inflar sinó ab manches, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, lo dit carnicer sia tengut pesar y vendre del seu, ab la carn, si les gents li'n demanaran, ço és lo greix del cabró ab la carn del cabró, y lo del moltó ab la carn del moltó, e si les gents ne voldran per a altres usos, lo dit carnicer sia tengut fer-ne al for de moltó, sots la dita pena partidora *ut supra*.

Ítem, lo dit carnicer sia tengut matar un bou bo de la serra, lo dia de la Verge Maria de agost o al huytén jorn après de la dita festa, que pese do-centes lliures o de allí ensús, lo qual bou serà tengut donar e pesar a rahó de cinch diners per lliura, franch emperò de sisa e imposició alguna. Axí mateix sia tengut matar altre bou bo de la serra, lo dia e festa de Sent Miquel ¶^{99r} lo qual tallaran a rahó de set diners per lliura, e no y puga posar sisa ne imposició alguna; e si cars serà que lo dit carnicer no matarà los dits bous en los dits terminis, en tal cas sia tengut tenir la taula basta de moltó e aquell sia tengut tallar y pesar a totes gents a preu de cabró, e lo cabró, si'n desfarà, a preu de bou, e açò sots pena de sexanta sous partidors lo terç a la señoria, lo terç al justícia y jurats, e lo terç al mustaçaf. E si lo dit carnicer no defarà moltons bons e bastantment a totes gents, en lo dit cas los dits jurats, a despesa y dany del dit carnicer, ne fassen desfer dels del ramat del dit carnicer o de altri, los que menestar seran, e ultra de açò los dits jurats façen venir de bon bous e de la serra, a despeses y dany del dit carnicer.

Ítem, qualsevol vehí de la vila tendrà facultat de desfer y matar en la dita taula una o dos bèsties bovines entre lo any ab condició, emperò, que sien de sa guarda o comprades ab sos dinés propis, e aquelles tals bèsties bovines no's puguen vendre ni tallar fins ¶^{99v} en tant per lo justícia y jurats, mustaçaf y prohòmens sien afforades y jutgades, les quals lo dit carnicer sia tengu scorchar y tallar, e haurà per son treball, per quiscuna bèstia, tres sous; e si no les voldrà scorchar ni tallar, sia tengut lo dit carnicer prestar los arreus e haurà per quiscuna bèstia dotze diners. E lo dit vehí sia tengut de respondre de aquella carn a la vila o a l'arrendador del bovalar, hun diner per lliura, e si per ventura lo dit vehí tallarà o farà tallar les dites bèsties bovines ans de ser jutgades en la forma damunt dita, en tal cas sia encorregut en pena de deu sous partidors *ut supra*.

Ítem, si alguna persona axí stranya com privada portarà alguna salvatgina a la present vila o carniceria per a vendre, que lo dit carnicer sia tengut prestar los arreus e aja una lliura de carn de tal salvagina, la qual salvatgina sia franca de qualsevol sisa e imposició segons que en los capítols de la sisa és expressat.

¶^{100r} Ítem, que la persona que tallarà en la dita taula o carniceria sia bona persona, honesta e sufficient a coneguda de justícia y jurats.

Ítem, lo dit carniçer no puga fer pendre a nenguna persona lo dia de Carnestoltes, caps ni lleus per força, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*.

Ítem, que lo dit carniçer no gosse vendre fetge ni melsa, ni lleteroles de cabró sinó ab los pesals de cabró, ni passar los pesals de la una taula en la altra, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*; emperò, per a la salsa, puga passar dels fetges de la una taula en la altra e, per lo semblant, no puga vendre ni pesar ab la carn, entreví, verga, albelló ni genitiús, sots la dita pena partidors *ut supra*.

Ítem, lo dit carnicer no gosse buydar ventres en la dita vila ni prop de aquella salvo en la vall vers sol ponent ponent, és a saber, del camí de la Pedrenyera en avall.

¶^{100v} Ítem, lo dit carniçer no puga desfer crestó o caponat algú en la dita carniceria per a vendre, sots pena de cinch sous partidors *ut supra*. E ultra la dita pena, los dits jurats sien conexedors si tal carn serà de crestó e, si seran de tal parer, que lo mustaçaf faça llançar aquella de la taula. Fonch millorat que lo carniçer ne puga matar crestons de Sent Joan fins⁴⁷ a Tots Sancts, a coneguda de dits jurats y mustaçaf.

Ítem, lo dit carnicer no gose llançar banyes en alguna part de la vila sinó fora, en lo dit vall vers sol ponent, e del camí de la Pedrenyera avall sots pena de sis diners los quals sien donats a la llumenària de la Verge Maria.

Ítem, que lo dit carnicer o arrendador sia tengut de assegurar la dita taula o carniceria, e lo preu per lo qual lliurada li serà bé e sufficientment, a voluntat del dit consell, e donarà sobre açò bones e sufficientes fermances en continent que la dita taula y carniceria lliurada li serà.

¶^{101r} Ítem, que lo dit carniçer sia tengut de pagar tres sous als dits jurats per aterrar lo terrat de la carniceria.

Ítem, es retenen emperò vers sí los dits justícia y jurats e consell, que de aquelles persones que en lo present arrendament entendran, puguen pendre aquell que ben vist los serà, ara sia en dita major o menor o mijana, sens contradicció alguna.

Ítem, es retenen encara vers sí los dits justícia y jurats e consell que puguen metre y posar en aquella dita carn que serà venuda, aquella sisa e imposició que voldran y ben vist los serà, de la qual lo dit carnicer responderà als dits jurats e consell, o ad aquella persona que aquells voldran e ordenaran.

Ítem, que lo dit carniçer o arrendador sia tengut pagar lo preu de dit arrendament en tres eguals terçes, ço és de quatre en quatre mesos, segons és acostumat.

¶^{101v} Ítem, es retenen encara vers sí los dits jurats e consell que si per cas, per ventura deliberaran fer cabreria e per obs de aquella tan solament serà mester la devesa sols dellà lo riu, que en tal cas lo dit carnicer no puga vedar per a la dita cabreria aquella part de la devesa qu'està dellà lo riu e la entrada a la vila.

¶⁴⁷ En realitat el manuscrit diu «fin».

Ítem, ordenaren los dits justícia, jurats y consell que lo dit carnicer sia tengut e obligat de portar devantal net tallant en la dita carniceria, axí en taula del moltó com en la taula del cabró, sots pena de cinch sous. E que tots los disaptes sia tengut de netejar les balances, axí del moltó com del cabró, e netejar les taules o çeps e agranar dita carniceria e lo porche de aquella, sots la dita pena, e que lo dit carnicer no puga posar sobre les dites taules ventre nengú; açò se entén a la part de fora de les dites taules, ni en tot lo banch del perche, sots la dita pena.

¶^{102r} Ítem, que lo dit carniçer sia obligat de matar dos porchs cascun any, la hu en lo dia y festa de Tots los Sancts y l'altre en lo dia del gloriós Sanct Martí, y donar aquells al preu de cabró si e segons costum y pràctica o pràtiques antigues, los quals hajen de pesar a coneguda dels dits justícia y jurats sots pena de cinch sous, partidors *ut supra*; e si aquells no matarà, que los dits justícia y jurats los puen fer matar a ses despesses.

Ítem, que lo dit carniçer sia tengut, obligat matar la carn axí de moltó com de cabró en dita carniceria, de un dia per al altre, ço és a les dos hores del dia per a l'altre dia, sots pena de cinch sous per cascuna vegada que lo contrari farà, partidors *ut supra*.

30.

¶^{102v} RÚBRICA DE LES OBRES

Ítem, com en la dita vila aja molts alberchs vells en tant que estan en punt de caure, que per enterés de la cosa pública, ab consell de justícia, jurats e pròmens e maestres de obra, de continent aquelles faça adobar o derrocar perquè nengú ne prenga mal.

Ítem, que lo señor de les cases sobiranes port l'estremera en la clavaguera ellal de la de les sues cases, qui decoren per les coses insanes de son vehí, qui serà señor de les cases insanes, car públicament profitosa a totes les clavegueres e a les estremeres e s'albelons privats com públichs, que sien refeys e estorbats en la casa d'aquell vehí, a les quals coses a fer, si mester serà, pot trencar los pahiments del vehí e'n axí que don segurament convinent que refaça lo pahiment de son vehí que haurà trencat quan aja sconbrada la clavaguera o la stremera o albelló.⁴⁸

¶⁴⁸ Aquest ítem correspon al text del fur de Jaume I sobre clavegueres i albellons (llibre 3, rúbrica 15,2), si bé, com pot comprovar-se, el copista no ha acabat d'assabentar-se'n: «Lo senyor de les cases sobiranes pot la clavaguera e l'estremera e l'albelló de les sues cases qui decorren per les cases jusanes de son vehí, refer e escombrar sens volentat de son vehí qui serà senyor de les cases jusanes, car públicament és cosa profitosa a tots, les clave-

gueres e els estremeres e ls albelons, tan bé privats com públichs, que sien refeys e escombrats en la casa d'aquel vehí; a les quals coses a fer, si mester serà, pot trencar los pahiments del vehí, enaxí que dó segurtat covinent que refaça lo pahiment de son vehí que haurà trencat quant haurà escombrat l'albelló o la clavaguera o la estremera». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 218.

¶^{103r} Ítem cascú vehí pot, claveguera o albelló de la stremera o de altres aygüeres o aygües de les sues cases, metre o menar en la claveguera o en lo albelló comú o pòblich, no contrastant condinent de algú, ni algú no pusca posar ni metre alguna cosa en la claveguera o en lo albelló comú que sia de algú que pigor lurs de aquella claveguera o del albelló, ni enbarch lo decorriment de les aygües que decorreran e passaran per aquella claveguera o per albelló.⁴⁹

Ítem, tot hom que farà casses prop de altre que y age carrera el mig, puixque alçar e fer quals obres se vulle, no contrastant si altri li diu que li tol la lum. O si farà obra en la paret on la finestra sirà, per la qual la lum entre en lo seu alberch, e altra part tan prop perquè la lum perdés lo senyor de les cases, que aquells qui aquella obra farà sia tengut de fer ab sa messió, en l'alberch de aquell que la lum perdia, finestra en aquella qui la lum de son alberch arà lum convinent; si aquesta ¶^{103v} lum neta no li pot donar, res de aquella obra, en guisa que no tolga altre ça lum. E açò aga loch en tot alberch que sia de servitut vella o antiga e per scripta.

Aquest fur millorà e armança lo senyor rey.⁵⁰

Ítem, l'aygua que naxerà en algun camp o lloch, sens volentat de aquell aquell l'urs de l'aygua pertany, nengú no la pot pendre.

Ítem, en aquest fur enadex lo señor rey que dementre aquell de qui serà lo loch on naxerà l'aygua aurà menester aquella aygua, que la pena e la aja, et com no la aja menestés, que la prenguen e la agen los vehins qui seran deyús ell.⁵¹

Ítem, si algú aurà aytal servitut en les cases de son vehí, ço és que aquell vehí no pusca obrar pus alt, e pus hi obrarà pus alt, lo jutge lo deu destrèyer que desface ab ses pròpies messions eo despeses, aquella obra que haurà feyta pus

¶⁴⁹ Aquest ítem correspon al següent fur del mateix Jaume I (llibre 3, rúbrica XV, III): «Cascú vehí pot la claveguera o l'albelló de la estremera o altres aygües de les sues cases, metre e menar en la claveguera o en l'albelló públich o comú, no contrastant contradiment d'alcú; ni alcú no pusque posar ni metra alcuna cosa en la claveguera o en l'albelló comú o que sia d'alcun, qui piyor l'ús d'aquela claveguera o de l'albelló, ni embarch lo decorriment de les aygües que decorreran e passaran per aquela claveguera o per l'albelló». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 219. ¶⁵⁰ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, I: «Tot hom qui façe cases prop d'altre e que y haje carrera enmig, pusque alçar e fer quals obres se vulle, no contrastant si l'altre li diu que li toll la lum. O si farà obra e la paret on la finestra serà, per la qual la lum entra en son alberch, o altre paret tan prop perquè l lum perdés lo senyor de les cases, que

aqueu qui aquela obra farà sie tengut de fer ab sa messió, en l'alberch d'aquell qui la lum perdrà, finestra on aquel a qui tolirà la lum de son alberch haje lum covinent; e si aquesta luminera no li pot donar, çes d'aquela obra, en guisa que no tolque a altre la lum. E açò haje loch en tot alberch que sie de servitut vella o antiga e prescripta. Aquest fur mellorà e romança lo senyor rey». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, pp. 219-220. ¶⁵¹ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XXXVI: «L'aygua que naxerà en altruy camp o loch, sens volentat d'aquel al qual l'ús de l'aygua pertany, negú no la pot pendre. En aquest fur enadex lo senyor rey que dementre que aquel de qui serà lo loch on naxerà l'aygua haurà mester aquela aygua, que la prena e la haje, e quant no la haurà mester, que la prenen e la hagen los vehins qui seran dejós ell». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 243.

alta, mas si aquell que diu que ¶^{104r} aquella servitut ha en aquelles cases no la podrà provar, no és vedat aquell vehí seu que no pusqua obrar e levar pus alt en les cases.⁵²

Ítem, negú no pot ni deu passar ni fer alguna cosa per algun camp en que no ha servitut de pasar ni de fer alguna cosa. Mas si en aquell camp ha carrera pública, no és vedat a negú que no pas dretament per aquella carrera pública o comuna.⁵³

Ítem, negú no pot pasar aytal servitut en algun camp, ço és que culla fruyta o si y aja de portar, o y vaja menjar, o en altra era batre son blat per rahó de servitut.⁵⁴

Ítem, a cascú pot edificar e fer bany de prop la paret que li serà vehina, de mentre que la paret vehina no valle menys.⁵⁵

Ítem, si dos companyons auran una era o hun pati ensemps cominalment, e un altre que serà vehí d'aquella era o de aquell ¶^{104v} pati, lo qual avia servitut en aquella era o en aquell pati, ço que nengú no y pogués edificar ni obrar, e si aquell vehí atorgarà hahien de aquells companyons que no pogués en aquella era o en aquell pati edificar a l'altre companyó, vedan aquell a qui és atorgat que y hedificàs, no y pot edificar ni obrar.⁵⁶

Ítem, si algú en la sua era no haurà dret, per quant de temps aquell usarà o amprarà aquella, non nou a tu qui est señor de la era, per aytant com altre l'aurà emperada.⁵⁷

¶⁵² Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, IX: «Si alcú haurà aytal servitut en les cases de son vehí ço és que aquell vehí no y pusque obrar pus alt, e puy hi obrarà pus alt, lo jutge lo deu destrèyer que desfàce ab ses pròpies despeses aquela obra nova que haurà feyta pus alta; mas si aquell qui diu que ha aquela servitut en aqueles cases no ó porà provar, no és vedat a aquell vehí seu que no pusque obrar e levar pus alt en ses cases». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 226.

¶⁵³ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XXVII: «Negú no pot ni deu passar ni fer neguna cosa per altruy camp en què no ha servitut de passar ni de fer alcuna cosa. Mas si en aquell camp ha carrera pública, no és vedat a negú que no pas dretament per aquella carrera pública e comuna». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 237.

¶⁵⁴ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XXX: «Negú no pot posar aytal servitut en altruy camp o loch, ço és que culla fruyta, o s'i vage deportar, o hi vage menyar, o en altruy era batre son blat per rahó de servitut».

Furs de València, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 240. ¶⁵⁵ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, IIII: «Cascun pot hedificar e fer bayn de prop la paret que li serà vehina, de mentre que la paret vehina no n valle menys ne n prene dan». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 222. ¶⁵⁶ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, X: «Si dos companyons hauran una era o un pati ensemps cominalment, e un altre qui serà vehí d'aquella era o d'aquell pati, lo qual havie servitut en aquela era o en aquell pati, ço és que negú no y pogués hedificar ni obrar, e aquell vehí atorgarà a un d'aquells companyons que pogués en aquela era o en aquell pati hedificar, l'altre companyó, vedan a aquell a qui és atorgat que y hedificàs, no y pot hedificar ni obrar». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 227. ¶⁵⁷ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XXXI: «Si alcú en la tua era no ha dret, per quant que temps aquell usarà o emprarà aquela era, no nou a tu qui és senyor d'aquela era». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 240.

Ítem, si algú done a altre que passàs aygua per lo seu loch, deien que li assigne lloch, e si no u fa, aquell qui atorgat sirà, pas aquella aygua per loch on menys de dan sia d'aquel qui l'atorgament li aurà fet. Aquest fur aromançà e adobà lo senyor rey.⁵⁸

Ítem, si algú vehí, usunt per deu anys aurà aconseguida o guanyada, alguanyada, alguna servitut en les cases de son vehí axí ||^{105r} com és servitut d'estel·licidi, ço és a saber que les aygües sues decorent e cayguen en les cases de son vehí, o servitut de metre cabirons o bigues en la paret de son vehí, o de rebre lum per les finestres que seran envés les cases de son vehí, o de l'altra servitut, et despuys d'aquell vehí sirà gitat aquell d'aquella casa del vehí, aquell stil·licidi, ço és haja girat o mudat en altre loch lo decorriment o degotament d'aquelles aygües que cayguen en altre lloch, o haurà treyt o departit aquelles bigues o aquells cabirons de la paret de les cases de son vehí, o haurà tancades les finestres on rebia lum, puy que açò haurà feyt, no porà puy reentregar ni recobrar la servitut sobredita que avia en les cases de son vehí, per ço car aquelles cases de son vehí seran tretes e deliurades una vegada de la possessió de la passada servitut. Mas si primerament que les aygües tengudes pertene de deu anys, comptada aquella servitut sobredita de son vehí, o li fo atorgada per rahó de donació o lexa en testament, ladonchs pot la pasada servitut en l'estat primer en què era restaurar e cobrar.⁵⁹

||^{105v} Ítem, si seran dos senyors de unes cases comunes, la hun de aquells no pot posar servitut menys de volentat de l'altres en aquelles cases qui seran comunes.⁶⁰

Ítem, la paret que per natural és comuna entre alguns vehins, ha sum de aquells vehins no u ha dret de deffer ni derocar la paret, per ço car no és tan sola-

¶⁵⁸ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XXIII: «Si alcú done a altre que pas aygua per lo seu loch, deim que li assigne loch; e si no ó fa, aquel a qui atorgat serà, pas aquela aygua per loch on meyns de dan sie d'aquel qui l'atorgament li haurà feyt. Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 235. ¶⁵⁹ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XV: «Si alcun vehí, usan per X anys, haurà conseguida e guanyada alcuna servitut en les cases de son vehí, axí com és servitut d'estel·licidi, ço és a saber que les aygües sues degoten e cajan en les cases de son vehí, o servitut de metre cabirons o bigues en la paret de son vehí, o de reebre lum per les finestres que seran envés les cases de son vehí, o d'altra servitut, e puy de la casa d'aquel vehí serà gitat aquel stel·licidi, ço és que haje mudat o gitat en altre loch lo decorriment o degotament d'aqueles aygües que cajan en altre loch, o haurà

treytes o departides aqueles bigues o aquells cabirons de la paret o de les cases de son vehí, o haurà tancades les finestres on reebia lum, pus que açò haurà feyt, no porà pus reentregar ni recobrar la servitut sobredita e que havie en les cases de son vehí, per ço car aqueles cases de son vehí seran treytes e deliurades una vegada de la possessió de la passada servitut. Mas si primerament que les hagués tengudes per teneó de X anys, compre aquela servitut sobredita de son vehí, o li fo atorgada per rahó de donatió o lexada en testament, ladonchs pot la pasada servitut en l'estament primer en què era recobrar e restaurar». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, pp. 229-230. ¶⁶⁰ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XI: «Si seran dos senyors de unes cases comunes, la un d'aquells no pot posar servitut sens volentat de l'altre en aqueles cases qui seran comunes». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 227.

ment senyor de aquella paret. Diu lo señor rey que là on diu que·l vehí no pusca desfer la paret comuna, que se entena: si donchs no era obs que aquella paret se reparés e s'agués a millorar, segons furs o lo fur que davall és qui comença, que lo vehí puscha.⁶¹

Ítem, si la carrera pòblica, per scorriment o força de aygua del flum o de pluja sirà pigorada de tot en tot destrohida, sos vehins que són pus prop de aquella carrera, deuen aquella carrera refer e adobar e donar carrera per llur terra pròpria.⁶²

Ítem, aquel qui edificarà de costa les cases ¶^{106r} de son vehí, no obre finestra ni faça terrat ni mirador per lo qual pusqua guardar ni mirar sobre la casa de son vehí o dins alguns llochs de aquella casa del vehí, que·s tindrà a bell.⁶³

Ítem, si les cases del vehí siran ronyoses, ço és que seran aparellades de caure, en axí que se caurien que fesen mal e que donasen mal e dan a les cases de son vehí, aquell vehí que aurà les cases ronyoses aparellades de caure sia tengut de calçar e adobar aquelles cases e de donar a seguretat a son vehí, si·n nengun mal ni dengun mal li·n vendrà per rahó de aquelles cases, si cahien.⁶⁴

Ítem, si algú a dret de carregar o de posar en la paret ja sana, franchament o liurament pot edificar en la paret, o en la paret qui serà sobirana e obscura lumeneres d'aquell dementre que emperò don e reta la mitat de la despesa la qual l'altre hi aurà feyta en la paret, si donchs les lumeres no siran antigues e per scriptures.⁶⁵

¶⁶¹ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, V: «La paret qui per natural rahó és comuna entre alguns vehins, la un d'aquels vehins no ha dret de desfer ni de refer aquela paret, perço car no és tan solament senyor d'aquella paret. Diu lo senyor rey que là on diu que·l vehí no pusque desfer la paret comuna, que s'entena: si doncs no era obs que aquela paret se reparés e s'agués a millorar, segons lo fur qui davall és, qui comença «Lo vehí etcétera». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 222. ¶⁶² Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XXXIII: «Si la carrera pública per escorrentament o per força de aygua de flum o de pluja serà piyorada o de tot en tot serà destruïda, los vehins qui són pus prop d'aquella carrera la deuen refer e adobar o donar carrera per lur terra pròpria». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 242. ¶⁶³ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, III: «Aquel qui hedificarà de costa les cases de son vehí, no obra finestra ni faça terrat ni mirador per lo qual pusca guardar e mirar sobre

la casa de son vehí o dins alguns lochs d'aquella casa que·s tendrà ab ell». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 221.

¶⁶⁴ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, VII: «Si les cases del vehí seran roïnoses, ço és que són aparellades de caer, enaxí que si cahien que feessen mal o que donassen dan a les cases de son vehí, aquell vehí qui haurà les cases roïnoses o aparellades de caer sie tengut de calçar e d'adobar aqueles cases o de donar assegurement a son vehí, si negun dan ni negun mal li·n venie per rahó d'aqueles cases, si cahien». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, pp. 224–225. ¶⁶⁵ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XVI: «Si alcú ha dret de carregar o de posar en la paret jusana, franchament e liurament pot hedificar en la paret o en la part qui serà sobirana e obscurar les lumpneres d'aquel dementre emperò que dó e rede la meytat de la despesa la qual l'altre haurà feyta en la paret, si donchs les lumpneres no seran antigues ni prescriptes». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 231.

¶^{106v} Ítem, d'aquelles parets que antigament siran trobades que sien estades miganceres e comunes entre vehins, per tots temps sien miganceres e sostinguen les càrregues de aquells vehins de qui siran miganceres e comunes. Emperò, aquelles parets no sien miganes ni comunes. Si emperò algú bastirà de nou el seu pati o el seu sòl, en lo qual primerament no aja stat paret, que de nou sirà feyta, no sia mijana ni comuna; e si per aventura lo vehí volrà carregar en aquella novella paret, no ho pusqua fer contra volentat de aquel senyor qui de nou bastí e feu aquella paret.⁶⁶

Ítem, si nengú dels vehins no és vedat bastir o hedeficar pus alt en les sues cases, o obrar finestres en aquelles, si entre aquell son vehí haurà plaça o carrera públichia.⁶⁷

Ítem, aquel qui edificarà e adobarà cases, pusque estendre e alargar tro a la terça part de la carrera los sobirons degotaments de les aygües de les pluges.⁶⁸

¶^{107r} Ítem, lo vehí qui rebrà los degotaments de son vehí en la paret migana pusqua remoure e departir los degotaments de les aygües de les pluges de la paret migana en la casa e en lo loch seu, quant volrà reparar e adobar la paret e fer aquí algun edifici e sobre aquella paret edificar e levar aytant quant voldrà, solament que'l vehí que obrarà o edificarà ab les sues despesses, faça l'aygua d'aquell degotament córrer e caer en la carera, si aquella aygua porà exir, don loch a la aygua per la qual pusquen exir e de córrer sens dany del vehí que serà señor del corrimment de la aygua de la pluja.⁶⁹

Ítem, lo vehí pusque la paret que sirà migana e comuna, de tot en tot remoure o departir, e aquella redificar e tornar, contra volentat de son vehí, e levar aytant quant se voldrà; e lex les lumeres e les finestres ubertes, sia qui seran

¶⁶⁶ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, VIII: «Aquelles parets que antigament seran trobades que sien estades mijanceres e comunes entre vehins, per tots temps sien mijanceres e sostinguen les càrregues d'aquels vehins de qui seran mijanceres e comunes. Emperò aqueles parets qui hauran alcun espahi miyà entre elles, aqueles parets no sien miyanes ni comunes. Emperò si alcun bastirà de nou paret e'l seu pati o e'l seu sòl, en lo qual primerament no havia estat paret, aquela paret que de nou serà feyta no sie miyana ne comuna; e si per aventura lo vehí volie carregar en aquela nova paret, no ó pusque fer contra volentat d'aquell senyor qui de nou bastí e féu aquella paret». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 225. ¶

⁶⁷ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, II: «A negú dels vehins no és vedat bastir o edificar pus alt en les sues cases o obrir finestres en aqueles, si entre aquel e son vehí haurà plaça o carrera públichia». *Furs de València*, edició

de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 221. ¶

⁶⁸ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XX: «Aquel qui hedificarà o bastirà cases pusque estendre e alargar tro a la tercera part de la carrera los sobirans degotaments de les aygües de les pluges». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 233. ¶ ⁶⁹ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XXI: «Lo vehí qui rebrà los degotaments de son vehí en la paret miyana pusque remover e departir los degotaments de les aygües de les pluges de la paret miyana en la casa o e'l loch seu, can volrà adobar o reparar la paret o fer alcun hedifici e sobre aqueula paret hedificar e levar aytant quant volrà, ab les seues despesses, faça l'aygua d'aquel degotament córrer e caer en la carrera, si aquela aygua porà exir, dó loch a l'aygua per lo qual pusque exir e decórrer sens dan del vehí qui serà senyor del decorrimment de l'aygua de la pluja». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 233.

antigues ni scriptes; e l'altre vehí pusque metre e posar cabirons o bigues o fer coberteres en aquell loch o en aquel altra on primerament era quant la paret no fo remoguda e departida per son vehí, et no sia tengut ¶^{107v} de posar ni de donar alguna cosa en les despeses que siran fetes en aquella paret, sinó tro aquell lloch on metrà lo cabiró o la biga o la cuberta. Emperò, si en aquella sobirana paret no la voldrà cobrir o en altra manera edificar o bastir, pusque-ó fer, dementre enperò que pach la mitat de la despesa que sirà feyta del començament del fonament de la obra entró aquell loch tro al qual hedificarà o cobrirà.⁷⁰

Ítem, si algú a possessió o bastiment en paret de altre, de biga o de fust, pusque en aquella paret o bastiment posar ço que mostrarà o menester hi sia, per aquella possessió. Aquest fur declarà e aromançà lo senyor rey.⁷¹

Ítem, si algú aurà dret de bastir o de obrar sobre algun edifici d'altri o sobre alguna paret, pot aquí obrar e edificar en alt aytant com se vulle, dementre emperò los edificis qui seran jusans no sien carregats depús greu servitut que no aguesen ans que aquella obra fos feyta.⁷²

¶^{108r} Ítem, en la casa comuna que és entre dos hòmens, nengú d'ells señors per dret de servitut, ço és que diga ada aytal servitut en aquella cosa, que és comuna, contra volentat de son companyó per dret no ho pot fer; ni nengunes de aquelles companyons no pot vedar a altre, per rahó que diga que ell ha servitat en aquella cosa, que ell no y faça res en aquella cosa comuna sens volentat sua, per ço cor en la sua cosa negú per dret no pot haver servitut.⁷³

¶⁷⁰ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, VI: «Lo vehí pusque la paret qui serà miyana e comuna, de tot en tot remoure e departir, e aquela rehedificar e tornar, contra volentat de son vehí, e levar aytant quant volrà; e leix les lumneres e les finestres ubertes, si aquí seran antigues e prescriptes; e l'altre vehí pusque metre e posar aquí cabirons o bigues o fer cuberta en aquel loch o en aquella altea on primerament era can la paret ne fo remoguda e departida per son vehí, e no sie tengut de posar ni dar alcuna cosa en les despeses que seran feites en aquela paret, sinó tro a aquel loch on metrà lo cabiró o la biga o la cuberta. Enperò, si en la sobirana nova paret volrà cobrir o en altra manera hedificar o bastir, pusque-ó fer, dementre enperò que pach la meytat de la despesa qui serà feyta del començament del fonament de la obra entró a aquel loch tro al qual hedificarà o cobrirà». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 223. ¶⁷¹ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XVIII: «Si alcú ha possessió o alcun bastiment en paret d'altre, de bigua o de fust, pusque en aquela paret o bastiment posar ço

que mester li serà, per aquella possessió». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 232. ¶⁷² Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XVII: «Si alcú haurà dret de bastir o d'obrar sobre alcun hedifici o sobre alcuna paret, pot aquí hedificar o obrar en alt aytant quant se vulla, dementre emperò que los hedificis qui seran jusans no sien carregats de pus greu servitut que no aguessen ans que aquella obra fos feyta». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, pp. 231-232. ¶⁷³ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XII: «En la cosa comuna que entre dos hòmens és, negun dels senyors per dret de servitut, ço és que digue que ell haze aytal servitut en aquela cosa, que pusque atorgar a altre servitut sobre aquela cosa que és comuna, contra volentat de son companyó per dret no ó pot fer; ni algú dels compayons no pot vedar a altre, per rahó que digue que ell ha servitut en aquela cosa, que ell no faça res en aquela cosa comuna sens volentat sua, per ço car en la sua cosa negú per dret no pot haver servitut. *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, pp. 227-228.

Ítem, si algú comprarà algunes coses en les quals les sues cases ajen servitut, depuys que les auran comprades, aquella servitut puys no és deguda aquell qui aurà comprades les cases. E si depuys voldrà vendre aquelles cases en les quals les sues cases primerament havien servitut, mentres que nomenadament diga que les sues cases primeres agen servitut en aquelles cases que ven, axí com de primer la y avia; d'altra manera, si espresament no ho diu, les cases que seran venudes sien franques de aquella servitut.⁷⁴

¶^{108v} Ítem, si algú ha servitut en heretat d'altre, e de aquella eretat comprarà o per altra rahó guanyarà una partida, que no perde aquella qui haurà guanyada o comprada aquella part de la servitut que avia en aquella heretat, ans li roman- gua la servitut en aytant quant és la part que romana a aquell de qui l'aurà aüda. Aquest fur romançà e declarà lo senyor rey.⁷⁵

Ítem, si algun senyor de dos alberchs vendrà la hu de aquells e en la venda dirà aquell alberch te ven que y ages servitut, e puys en lo liurament de l'alberch no fa menció de aquella servitut, sia entés que aquell alberch sie venut ab la servitut, la qual li posa en lo començament.⁷⁶

Ítem, si en alguna part de la part d'algú, algun hòmmens per dret de servi- tut, cabiró o biga per tota aquella part, aquell servitut que pusque metre cabirons o bigues.⁷⁷

Ítem, sots pena de sexanta sous vedam que ¶^{109r} nengú no faça alguna mes- cla en vi ni cresqua lo vi en aquella cuba depuys que sia cridat, ni vena vi a me- nut tro sia cridat, ni depuys que sia cridat no meyta aygua en la cuba mentres hi serà lo vi, ni ans que sia cridat ni depuys no mescle vi ab aquell vi qui es cridat de una tova, jatsia ço que sia d'aquel mateix vi si donch no sirà semblant aquell vi de color, sabor. Enadeix lo senyor rey que null taverner ne ull hom, vi per a

¶⁷⁴ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XIII: «Si alcú comprarà alcunes co- ses en les quals les sues cases hajen servitut, depuys que les haurà comprades, aquela servitut puys no és deguda a aquell qui haurà comprades les cases; e si puix volrà vendre aqueles cases en les quals les sues cases primerament havien servitut, mes- ter és que nomenadament digue que les sues cases primeres hajen servitut en aquelles cases que ven, axí com de primer la y havien; d'altra manera, si expressament no ó diu, les cases qui seran venudes sien franques d'aquela servitut». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 228. ¶⁷⁵ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XXXII: «Si alcú ha servitut en heretat d'altre, e d'aquela heretat comprarà o per altra rahó guanyarà una partida, que no perde aquell qui haurà guanyada o comprada aquela part la servitut que havie en aquela heretat, ans li

romanga la servitut en aytant quant és la part qui romana a aquell de qui la haurà haüda. Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 240. ¶⁷⁶ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XIII: «Si algun senyor de dos alberchs vendrà la un d'aquels e en la venda dirà: «aquell alberch te ven que y haja servitut», e puys en lo liurament de l'alberch no fa mentió d'aquela servitut, sia entés que aquell alberch sia venut ab la servitut la qual li posà el començament». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 229. ¶⁷⁷ Aquest ítem correspon al fur de Jaume I, llibre 3, rúbrica XVI, XIX: «Si en alcuna part de la part d'alcú, alcú ha més per dret de servitut cabiró o bigua, per tota aquela part ha aquella servitut que pusque metre cabirons o bi- gues». *Furs de València*, edició de Germà Colon i Arcadi Garcia, vol. 3, p. 232.

revendre no pusqua vendre vi ni tenir taverna en sa casa ni en null altre loch sinó en aquell loch on lo comprarà, e açò no sia entés en vi de mar ni de altres hòmens stranyes qui après Cinquagèssima portaran vi a València. Et aquells qui'l portaran, que'l pusquen vendre a menut e no en gros a nengun revenedor, e qui contra açò farà, perda lo vi e pach sexanta sous per pena, de les quals aga lo terç lo senyor rey, e lo terç lo comú e lo terç l'acusador.

[Contraportada del manuscrit] *A cinco días del mes de febrero anno Domini M D L XXXXII, el il·lustre señor Pedro Gàmir de Villaspeça, infanzón, presente en la casa de consejo de la presente villa de Lucena el magnífico Pedro Agustí, justicia de dicha villa, Gonçal Goçalbo, lugarteniente, y Pedro Herrero y Bernat Gosalbo, jurados, Miguel Gosalbo, majordomo, Joseph Nebot clavario, y Nofre Gil, Johan Hivannes, Miguel Bernat, Jayme Gil, Pedro Bernat, Joan Hivaniez, Joan García bayle de Lucena, y otros muchos consejeros juntados para dicho efecto, en privilegio y poder del gobierno de la presente tenencia y junto con dicho poder una carta del señor don Joan Blanes Palafoix, y por dicho consejo visto y entendido dicho poder el qual les fue notificado y leido con dicha carta, fue respuesto que le aceptavan como entienden [...] según por dicho poder y carta se muestra, del servicio de su señor y de su orden, nombrado para dicho efecto, todo lo qual passó en presencia de mi, Melchor Forner, notario y otro de los consejeros de dicha villa.*

*L*ibre d'establiments
d'Herbers
(1324-1850)

||^{1r} Establimens del lloch de Herbés Jussans, essent señor de dit lloch Don Jayme Ram Viu de Cubells.

- ||^{2r} Del que traurà armes ofensives, VI.
- De viñes, safrans y albres, VII.
- De blat y rastoll, VIII.
- De viñes y de orts, XI.
- De pleixells, closures o portells, XIII.
- De tallar arbres de migans, XIII.
- De guareits, XIII.
- De terminació de les calònies dels preadors y les tales, XV.
- De pins a obrar, y de carbó, XVI.
- De arrabaçades, XVII.
- De cendra de carbó, XVII.
- De la devesa de comú de les vinyes, XVIII.
- D'erba de blat, XVIII.
- De bellotes, XX.
- ||^{2v} Dels que compren o revenen coses de mingar, XXI.
- Dels camins, XXII.
- De les festes, XXII.
- De artigues, XXIII.
- De la devesa de les fustes, XXIII.
- Del bovalar, XXIII.
- De les carreres, abeuradors y pasatgues, XXVI.
- De carreres, XXVII.
- Del quot del vi, XXVII.

Dels talladors de les aygües, XXVIII.
 De les aygües dels ortos, XXVIII.
 De elegir preadors, XXXI.
 De elegir oficials, XXXII.
 De procuradors, XXXIII.
 De misages que estan ab altre, XXXIII.
 ||^{3r} De adobar les carreres, XXXIII.
 Del fossar e del pati de la yglésia, XXXV.
 De Sent Fabià y Sebastià, vot, XXXVI.
 De talles de moltes posesions, XXXVI.
 De les armes a tolre, XXXVII.
 De porchs, XXXVII.
 Dels chets, XXXVIII.
 Dels vímens, XXXVIII.
 De lleyna, XXXVIII.
 De la devesa de les viñes, XXXX.
 Dels renadius dels çafrans, XXXX.
 Dels delmes y devesa de la Serreta y solà del capellà, XXXXI.
 De la carn y mesures, XXXXI.
 De les carrasques de la devesa, XXXXII.
 Dels vedalers, XXXXIII.
 ||^{3v} De fites, XXXXIII.
 De pins, XXXXIII.
 De les eres, XXXXIII.
 De les armes vedades, XXXXV.
 De la ballesta bedada, XXXXVI.
 Dels oficials a metre, XXXXVI.
 Del camí del Fontanal, XXXXVII.
 Añadiment del capítol del carbó, XXXXVII.
 Del aygua que partix del ort d'en Ramon Palerés e va al mas de na Capsi-
 ra, XXXXVIII.
 Del bací de la Font, XXXXVIII.
 De la peyta del censals, L.
 De la aigua del riu, L.
 De les carrasques dels llocs comuns, LI.
 De la séquia dels Orts, LI.
 De ginebres a tallar, LII.
 De parets de viñes, LII.
 De rostolls, LIII.
 ||^{4r} De la font del Mas, LIII.

De jugar al fardo dins lo lloch, LIIII.
 Del censal ab carta de gràcia, LIIII.
 De vendre mercaderia, LV.
 De arbres de paratge, LVI.
 De camins veïnals, LVI.
 De tallar ni smoxar carrasques ni arrancar mates en la devesa de les Viñes, LVII.
 De jugar en taverna, LVIII.
 De dones, LVIII.
 De les armes, LVIII.
 Dels qui tiraran pedres als camins o'ls gastarà, LX.
 Dels cellar ni garbes en los rastolls, LX.
 De aquells que seran atrobats en viñes los camins mudats, LXI.
 De traure lo blat, LXI.
 De peñores, LVII.
 ¶^{4v} Del blat de la botiga, LXII.
 De casar ab filat per dins, LXIII.
 Dels juradós, LXIII.
 De la bolla, LXIII.
 Dels desveïnaments, LXIII.
 De derrocar cases, LXV.
 De establir cases o posesions, LXV.
 De les esmenes, LXVI.
 De soltar artigues, LXVII.
 Dels vedalers, LXVIII.
 Del bovalar, LXVIII.
 De la devesa, bèsties cereres, LXVIII.
 De la devesa, LXVIII.
 De chets, ovelles y cabres, LXX.
 Del temps puga escusar de preades, LXXVI.
 Del temps puga el vehí per el tant quedar-se qualsevol heretat que compra algun foraster, LXXVII.
 De que i agia degolla en lo bovalar des del dia de Nostra Señora ¶^{5r}de mars hasta el dia del señor San Miquel de setembre, LXXXIII.
 Del amo de les erbes dins la devesa, LXXXIII.
 Que ningú puga tenir porch foraster sin licència del senor, LXXXIII.
 De no vendre chets fora lo lloch, LXXXIII.
 De no poder tallar lenya verda en peital de Herbés, LXXXV.
 De poder fer lleya a LX pases dels procurats, LXXXVI.
 Que no puguen tallar carrasca a la cal en lo bovalar y devesa del tosal de Sabater, LXXXVI.

De fadrins que passen de 15 anys, an de pagar 1 sou 6 per a el juglar, LXXXVII.

De no fer talada de carrascal y de pinar, LXXXVIII.

Del que planta alguna heretat, LXXXVIII.

Que no es puga escaldar ni llavar draps ni amerar cànem en lo barranch de la Fonfreda, LXXXVIII.

De poder tindre lo bestiar en la devesa el dia que esquilen, LXXXX.

||^{5v} Que no es llogue cases a forasters, LXXXX.

Del modo se a de dar conte dels béns del comú, LXXXXI.

Que els pastors no pugen portar destral, LXXXXI.

Dels apreadors de intimar la preada, LXXXXII.

Dels que fan orts de ortalisa fora la devesa, LXXXXII.

De cobrar les preades, LXXXXIII.

De no poder casar en heretat de altri, LXXXXIII.

De no girar aigua a eretat de altri o camí, LXXXXIII.

Que no se tinga en lo ort més d'un forat en la céquia o estallada, LXXXXV.

De no tallar pi en heretat de altri, LXXXXV.

De no poder llançar ningun animal mort al camí que va al peiró, LXXXXV.

Dels arbres migans, LXXXXVI.

De matar chets y gorrinos, y que no es puga fer llenya en la devesa dels Sabaters, LXXXXVII.

De aveïnemens, LXXXXVIII.

Que no es porten ni de dia ni de nit porch sens esquella des del dia 7 de janer, LXXXXVIII.

De què el consell pot determinar per si cosa tocant al comú, LXXXXVIII.

De no poder entrar en heretat de altri y collir flor o fruit, LXXXXVIII.

De no poder eixugar ningu pou, C.

||^{6r} De tea y pins, CI.

De fer mercaduries de les fustes, CII.

De no poder fer eixir bestiar del sester, CIII.

De la cansalada, CIII.

De la tea, CIIII.

Del salari dels guardes, CIIII.

De nomenar concellers, CV.

Dels cànems, CVI.

De pagar la peita al señor, CVII.

Dels comuns, CVII.

De amerar cànem, CVIII.

De porchs en heretat, CVIII.

Dels que volen aveïnar, CVIII.

De lleya feta, CXI.

De jutges contadors y que els fills mayors paguen lo juglar per a Nadal, CXII.

De pagar los fadrins 1 sou 6, CXIII.

De no fer formigués en los comuns, CXIII.

De donar compte lo clavari, CXVIII.

Del consell secret, CXV.

De bellotes, CXVII.

De gallines, CXVII.

¶^{6v} Dels que pasen per heretats, CXVII.

De ballar, CXVII.

Dels porchs, CXVIII.

Dels boschs, CXXI.

Del clavari, CXXII.

De clamar de sospita, CXXIII.

Del que deu a la villa, CXXVI.

De no casar dins lo viñet y devesa, CXXVIII.

Se encontra al últim del modo se muda el boveral en licència del señor, acte Vicent Arrufat a 9 de dembre de 1740. Y més havant la disposició de regar la orta de la Fonfreda y los estahets diella. Y al últim una còpia del modo està fitat lo vinclé.

¶^{7r} *Jhesus. Sig+num augustino.*

Nonas augusti anno Domini millessimo trecentesimo visseximo sexto, los hono-
rables justícia, jurats e prohòmens del loch d'Erbés Jusans, congregats com a uni-
versitat segons an acostumat, feren e ordenaren los stabliments infrasegüents:

1.

E primerament stabliren e ordenaren los dits justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona stranya o privada qui tirarà o traurà coltel o altres armes offensives contra altre dins la villa ni de fora aquella, que pach de pena XX sous per cada vegada. Enperò si-l traurà a defensió de si o de son cors, que no pach res. E ajen la senyoria lo terç e l'altre terç lo consel e l'altre terç lo acusador, e tot hom puxe éser acusador, e que la cognició o conexença si serà tret a defençió o no, sie del justícia, jurats o prohòmens del loch, sguardada la qualitat de les perso-
nes e del feyt e si deuran pagar o no. Enperò, si demanda serà feyta contra algú.¹

¶^{7v} [en blanc]

¶¹ Aquest primer ítem està tallat i no continua al full vers, que està en blanc.

2.

||^{8r} DE LES VINYES, SAFRANS E DELS ARBRES

Establiren e ordenaren que nulla persona no gos metre en vinya ni en malol ni en ort ni en çafranar d'altri, e si lo bestiar y entrarà, que pach de pena aquel que lo·y metrà o lo senyor del bestiar, de dia V sous e de nit X sous, e sie primerament esmenada la tala e de XXX ensús V sous per totes. Emperò no·y sien entesos nadiços entró a Pasqua de Flor. De les quals penes aje la senyoria, clam posat quant provat serà, la meytat e l'altra meytat sie del senyor de la propietat, e si aurà acusador, ço és los vedalés, sie partit terç per terç entre la senyoria, lo vedaler e lo senyor de la heretat, e lo justícia no·y puxe enantar sens acusador, e sie demanat o acusat dins hun mes puix que sie trobada la tala, e de alí avant no·n sie hoÿt. Emperò cascú puxe metre son bestiar en son blat dins la devesa o ort, e si entraran en vinya, ort, blat o altre sement de son vey sens voluntat de aquel de qui serà, que pague tres dinés per cabeça fins en dues bèsties e de aquí ||^{8v} avant fins a XXX, un diner per cabeça. E si·l vedaler troba tala en alguna heretat o li sia dit, que dins VIII dies ó aje acusat al senyor de la propietat e de alí avant no·n sie oÿt lo vedaler, mas lo senyor de la heretat puxe posar lo clam dins los VIII dies.

Ítem, volgueren e ordenaren que en la devesa de les vinyes tothom puxe tenir sis cabeçes ab sos fills e tots los nadiços nats tro a Pasqua de Flor. E que cascú en ses vinyes puxen en tot lo temps del any metre tot son bestiar, e tot hom puxe soltar ses vinyes en sta manera.

Ítem, stabliren e ordenaren justícia, jurats e prohòmens que axí com talle lo camí del Peyró e lo riu e lo camí que va als orths, que no sien devesa les sorts e que·y puxen star VI xets de cascú e que·s puxen mesclar e que sie devesa a ramat, e si farà dany a çafrà o en blat, que paguen ban e smena o en guareyt o rostol.

3.

||^{9r} DE BLATS Y ROSTOLLS

Establiren e ordenaren que tot bestiar menut que entrarà en blat d'altri, sie en erba o en gra o encara rostol on aje cellar ultra volentat de aquel de qui serà o en era cuberta o senyalada, que pach lo senyor del bestiar de dia V sous e de nit X sous, smenada primerament la tala. Emperò del rostol sie entés que si algú los y metrà sens volentat de aquel de qui serà, lo senyor del rostol los ne puxa adur a sagrament del blat e del rostol que·y serà. Emperò que sie a coneguda si dexarà garbes en lo rostol maliciosament o no, e axí matex del cellar, e que la dita conexença aje a ésser feta per los jurats e prohòmens de la vila, e de XXX cabeces anjús que paguen diner diner de cabeça de dia, e de nit doblén diner; e si de VI cabeces anjús, ço és V

cabeces seran atrobades en blat sens guarda, que paguen dos diners per cabeça del ban. ¶^{9v} E tot renadiu que sie laurat o senyalat, que sie el ban del blat, de les quals penes aje la senyoria la meytat pux clam ne serà feyt e provat encara que's sien avenguts, e l'altra meytat sie del senyor de la heretat. Emperò si avie acusador, que sie partit terç per terç, emperò lo senyor de la heretat sie cregut per son sagrament e companyes llurs, ab que sien de edat de fer sagrament a conexença dels dits jurats e prohòmens del dit loch. E si aurà sospita en alguna persona que li aje aduyt dan ab algun nodriment qualque natura sie, que'l ne puxe adur a sagrament. E si aquel ban o smena porà provar per testimonis que altri hi aje o havia feyt dan, que aquel contra qui serà provat que aquels ayden a pagar sa part en la smena. Enperò si algú dementre que aurà començat de tirar ses garbes del camp o maliciosament s'esperara de tirar dites garbes, ¶^{10r} que tot hom puxe metre bestiar e bèsties al rostol sens tota pena e sie a coneguda dels jurats si clams y avia. E qui dan aurà pres, que's sie clamat dins un mes pus que'n sàpie e aurà trobada la tala; d'allí avant no sie oÿt e aje provat dins lo mes que's serà clamat.

Enadiren que lo senyor de la propietat o ses companyes trobaran bèsties o bestiar o altres nodriments fasen dan en les heretats e pux se'n clamaran, aquel face sagrament que sàpie lo feyt de la veritat. Emperò tot hom puxe metre son bestiar en son blat dins la devesa de Tots Sancts tro a Pascua de Cinquagèsima, e si faran dan en posició de altri, que paguen lo ban allí hon seran atrobats e la smena a tots aquels que dan auran pres.

Encara enadiren que si algú metrà son bestiar en algun senbrat per tal que tot hom sie senyor de son sementer, de qualque natura sie lo bestiar, que mali ¶^{10v} ciosament se farà, que sie a coneguda dels jurats e prohòmens.

Més enadiren que en totes posecions hon sie atrobat dan de totes coses e no serà notificat al vedaler o al senyor de la heretat, que si auran sospita en algunes persones que ajen aquel dan feyt, que'ls puxen adur a sagrament, e aquel que'l sagrament fer no volrà, que pach lo ban e la smena e que sie agut per convincit e vençut. Emperò declararen que si en aqueles partides hon lo dan serà feyt hi aurà un guardià que no sie d'esdat de fer sagrament, primerament passen per los que auran la edat, si no trobaran lo feyt de la veritat que aquell menor pach lo ban e la smena e les mesions. Et si serà atrobat que n'i ajen entrades de molts, cascú pach la smena segons que n'i hauran entra ¶^{11r} des com sie clamat dins un mes pus que'u sàpie des què la tala aurà rebuda e de alí avant no sie oÿt, e qui's clamarà per rahon de la tala del ban o smena, no sie oÿt sinó de la una vegada e açó sie entès per totes coses, posecions e persones. Emperò si algun auran rebut dan en dues posecions o en més de cada una, se puxe clamar una vegada e si d'alí avant des què's sie clamat y entraran, que's puxe clamar segons que dit és.

Encara enadiren que tot hom que tingue terra a miges ni a quart, vinyes ni orts ni per qualsevol manera que culla fruyt en terra d'altri, que aquel qui cullirà lo fruyt se puxe clamar e haver lo ban si dons lo ver senyor de la propietat no s'ó reté al liurar de les propietats.

Ítem, enadiren los jurats e prohòmens d'aquel capítol hon diu «Si algú metrà son bestiar de qualque natura sie en lo seu blat de Cinquagèsima avant...», que d'ací avant tot hom los y puxe metre e que sie a coneguda dels jurats si's pot soltar o no, ó's farà maliciosament, e tot hom aje provar dins hun mes d'aquí avant no sie oÿt. Emperò enadiren aquel capítol que diu que passen per los que seran d'edat que pasen per aquells que acostumen d'anar en aquelles partides que la tala serà feyta, e d'alló si provat los serà e sinó, que no·ls ne puxe dur a sacrament. Enadiren al stabliment dessús dit que no sie rebut sacrament del senyor del no·driment si personalmente ell no·l se guarde.

4.

||^{12r} DE VINYES E DE ORTS

Establiren e ordenaren que tota persona que entrarà en ort o en vinya ni en posició d'altri mentre y aje fruyta o ortaliça, entrarà e colirà dels fruyts, que pach de pena de dia V sous e la esmena en ort, e en vinya XII dinés si·l vedaler lo y veurà, e ab clams del senyor de la heretat pach de dia V sous, e de nit XXX sous, ab clams del senyor de la propietat o acusació del vedaler o guardador per cada entrada, de les quals penes aje la senyoria lo terç, e si no y ha acusador sia la mitat de la senyoria e l'altra del senyor de la propietat, e sie demanat dins un mes des què la tala aurà trobada, d'allí avant no·n sien oÿts. Emperò, si ||^{12v} algú entrarà en les dites posesions e cullirà dels fruyts venats o malols o y faran dan, tot hom qui cullirà venats o malols que pach de ban VI dinés ultra la voluntat de qui serà la propietat. O los vedalés o·l senyor de la posició o companyes sues oyran algú de nit en alguna heretat e serà llur enteniment que faça dan o culla del fruyt e bonament no·ls conexeran, que·ls puxen adur a sacrament, e si fer no·l volran, aquels que paguen les dites penes. E si per ventura alguna persona aportarà fruyta, ortaliça o altres coses e si lo vedaler los voldrà scodrinyar si los trobarà e si no u voldran mostrar, que paguen la pena desús dita ||^{13r} e aquel qui aportarà que do autor d'on ho adú de feyt, e de continent sinó que sien en la pena dessús dita.

Ítem, anadim al dit stabliment alí hon diu que si nengú entrarà en vinya o en ort d'altri que y aje ortaliça e fruyta, que sie entés a estranger qui va per son camí de nit o de dia que pusque hun parel de rayms sens nenguna pena e d'allí avant pach la dita pena.

Enadiren que tot hom puge anar per tot ab ballesta sens que·l puxen forçar los jurats de adur la dita ballesta en host o cavalcada. E tota persona que cullirà fruyta, ortaliça en les dites heretats, salvant los fills de casa o jendre o companyes sues, que no y sie lo senyor de la heretat o companyes llurs, que no pagen ||^{13v} ban, açò sie entés de tot lo casal. E si lo senyor de la posició e companyes llurs o·l vedaler veuran algú en les dites heretats e·lls serà senblant que cullen del fruyt, que sie a llur consciència si cullen o no. Emperò infant que sie de VIII anys enjús que

no pach ban más pach la smena. Emperò si auran sospita en alguna persona que aje feyt dan en les dites vinyes o orts lurs, que·ls ne puxe adur lo senyor de la propietat a sagrament e si fer no·l volran, que pague les dites penes.

5.

||^{14r} DE PLEXELS, CLOSURES O PORTELLS

Ítem, stabliren e ordenaren que tota persona que desfarà closura o pendrà plexells d'altri de ort, vinya, çafanar, malol o de sembrat d'altri, que pach de pena V sous e la smena, ab clams del senyor de la posesió. E si lo vedaler lo y veurà, pach V sous e sie partit segons los altres stabliments, e sie clamat dins un mes, e si aurà sospita en algú, que·l ne puxe adur a sagrament e si no·l volrà fer, que pach la pena dessus dita.

6.

||^{14v} DE TALLAR E PARAR ARBRES DE MIGANS

Ítem, stabliren e ordenaren que negú no gos tallar ni pelar ni smoxar roure ni carasca ni altres arbres a nodriments en laurat d'altri ni en coltiva que no sie laurat, ni en marge ni en miga ni en devesa d'altri sens voluntat de aquel de qui serà, e en tota orera sie entés que aje LX alnes del laurat vers lo bosch enfora; emperò tot hom puxe plegar bellotes en vinya e entrar allí stró en XX alnes, e qui contrafarà que pach V sous. E tot migà que sie laurat aje XX alnes d'ample e de lonch tant com sie, e nengun vey no agut al altre, e d'allí avant puxen tallar, e qui contrafarà aje de pena V sous de dia e de nit X sous per cada·rbre. E si leva^{15r} ran o culliran del fruyt sens volentat de aquel de qui seran los dits arbres, paguen V sous terç per terç e sien clamats dins un mes pus que·u sàpien; d'allí avant no sien oÿts. E si aurà sospita en algú que li aje tallat e pelat o smoxat, que·ls ne puxe adur a sagrament, e si fer no·l volran, que paguen lo ban. E negú no gos cloure migà d'una fanequada avant sens que no·y aje entrada, e si no·y a entrada al pus stret, que tot hom les hi puxe metre sens tota pena, sots pena de V sous al més stret. E si algú clourà els migans ab laurat o cavat e apparrà que·u fa maliciosament per tal que negú no y puxe metre nodriment, que a coneguda dels jurats e prohòmens e tot hom los y puxe metre sens ban. Emperò ||^{15v} dels coltivadós sie a coneguda dels jurats e prohòmens si·s deu tenir o no.

Affegiren a dit establiment les sobre dits jurats y pròmens ab consentiment de Loís March Valls, senyor de dit loch, que ningú no gose tallar arbres que estiguen a deu passes dels camins realls o que sien molt usats, a pena de deu sous partits per terços.²

¶ ² Aquest paràgraf està escrit amb altra lletra posterior.

7.

DE GUAREYTS

Establiren e ordenaren que negú no pas ni mete ramat de bestiar ni porchs per guarets d'altri ni per solada mentre sien mols ni caliginosos e sie fusa la neu que y jague tro pasats tres dies pux aurà plogut ultra volentat de aquel de qui serà, sots pena de V sous de dia e de nit X sous. E si'll bestiar serà de pasada seguint son camí, pach la smena e, si les aturaran, pach lo ^{16r} ban, de les quals penes aje la senyoria ab clams la meytat e l'altra meytat lo senyor del guaret. E tot bestiar que y entrarà de XXX cabeces enjús que paguen diner diner, e de XXX amunt V sous ab clams, e si bèstia grosa y entrarà tro pasats tres dies puix aurà plogut, pach tres dinés per cabeça e sie partit segons los altres stabliments. E si aurà sospita en alguna persona, que·ls ne puxe adur a sagrament, e si lo vedaler acusarà, que sie partit terç per terç.

8.

^{16v} DETERMENACIÓ DE CALÒNIES DELS PREADÓS E DE LES TALES

Ítem, stabliren e ordenaren que si algú serà acusat d'alguna calònia de preadós e tales que dege pagar, dirà e allegarà que no es tengut a pagar aquella he sobre açò apparrà algun dupte, que de aquest aytal lo justícia ne puxe levar la dita calònia entre que·l dit dupte sie conegut e determenat per los jurats o llurs loctinents si aquela calònia sia justa o no e qualque cosa aquels ne coneguen que se n'age fer allò se'n seguexque. E si los jurats o altres prohòmens auran anar fora la villa a determenar aquella calònia o qüestió o tala prear, pach les messions en tal manera aquel que la culpa aurà. E ataxaren les mesions als preadós en tal manera que del Cas^{17r}tellar e del coll de la Vall e de la Molla Scubosa ençà, que ajen VI dinés per persona, e de allí enllà VIII dinés, e dins la devesa que ajen tres dinés per persona, e del camí que va als massos plegats que va a Morella, VIII dinés, e de tots altres contrastes ajen conexença dells jurats e prohòmens si dupte hi apparrà en tots los altres stabliments.

Més enadiren al dit establiment present que per bé de sallari de preadós, que dintre los límits de la devesa que los amprius no hajan més sallari, e si serà cars que ajen anar a prear fora la devesa, que ajen lo major sallari que·s pren de prear, e si serà la dita heretat que hiran a prear los preadors, serà dins la devesa e fora de aquella, que ajen lo major sallari damunt dit segons los altres establiments.

9.

||^{17v} DE PINS A OBRAR E DE CARBÓ

Establiren e ordenaren que tota persona que tallarà pins verts ni a carbó ni·l arrancarà de calç al forn de la villa ni dels masos, que pach de pena V sous de dia e de nit X sous, e qui tallarà pi vert e no·l metrà en obra, que tot hom los puxe pendre si no·l a obrat dins un mes e aquel qui·ll tallarà pach de pena V sous. Enadiren que negú no gos fer carbó de pi ni de carasqua ni de savina ni de ginebre sots les dites penes e que tot hom puxe acusar, e sien partides les penes segons los altres stabliments de comú. E que nengun forner no gos tallar pi ni ||^{18r} carasqua a la calç sots la pena desús dita e partidora segons desús, e si·l vedaler trobarà frau o la ciga, que puxe adur a sagrament aquella en qui aurà sospita que facen carbó o ajen acostumat de fer, e si fer no·l volrà, que pach la pena dessús dita, e no gos tallar ginebre ni savina a la calç. E encara que paguen dita pena, agen de pagar los arbres que auran talats, allò que auran preat y estimat que valgan.

10.

||^{18v} DE ARRABAÇADES

Ítem, stabliren e ordenaren que tota persona que levarà lenya d'arrabaçada d'altri sens volentat d'aquell de qui serà, que pach de pena V sous e sia partit segons los altres stabliments, encara que aga X anys que·stiga feta.

11.

DE CENDRA E DE CARBÓ

Establiren e ordenaren que tota persona que farà cendra ni carbó de carasca en manera que sie frau, que pach de dia V sous e de nit X sous, ||^{19r} e tot hom puxe acusar e sie partit segons ço de comú. E si an sospita en alguna persona, que·l ne puxen adur a sagrament e si fer no·l volrà, que pach la pena desús dita e sie partida segons los altres stabliments. E tot hom que acusarà, que aje acusat dins VIII dies pux aurà trobat lo frau e cremen la citgada, d'aquí avant no sien oÿts. Emperò qui farà carbó en ço del seu, que pach de pena V sous sens licència dels jurats.

12.

DE LA DEvesa DE COMÚ DE LES VINYES

Ítem, stabliren e ordenaren que si lo senyor o·ls pastors seus o guardians soltaran la devesa o bovalar, que tot hom puxe péxer lo seu nodriment sens tota pena tro que sie cridat altra vegada, e totes les penes sien partides segons és de comú, e qui desfarà los mollons de la devesa de la villa ni dels massos, que pach de pena X sous. E tota persona que tendrà borregos primals segalls o altre bestiar, los puxe tenir en la devesa dos dies sens pena que·ls vulla adobar, e si no·ls adobe en aquells dos dies que pach ¶^{20r} lo ban.

Encara stabliren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens que tot hom stranger que amprerà lo bovalar ni devesa del dit loch, si donques no és del terme de Morella que ne pach lo ban segons los altres stabliments. Emperò stabliren que del barranch que ve e ve al tormo de na Vilamura e pus és que ysque a la paret de la era d'en Segarra e que torne a la font d'en Mas, e que d'allí ençà que no·s tingue per devesa segons que és assignat.³

Encara enadiren que·l banqual de la font d'Albó d'en Ramon Herades entró a la porta del corral del rector, que no sie en¶^{20v}tés per devesa.

Encara enadiren que negú no gos tenir en la devesa sinó dos cordés de Pascua de Flor per la cordà entró a Cinquagesma, (que·s lo diumenge de Carnestoltes).⁴

13.

D'ERBA DE BLAT

Establiren e ordenaren que tota persona que farà erba en blat o en çafanar d'altri sens volentat d'aquel de qui serà, que pach XII dinés, e nengú no puxe acusar sinó lo senyor de la heretat o ses conpayes, e sie partit segons los altres stabliments. Emperò que l'amo ne puxe adur a sacrament de la erba que y faran e·l vedaler que·u aje a guardar.

¶³ Escrit al marge i d'altra mà però amb una lletra pareguda formalment a la del text principal: «En-tenent enperò en aquesta manera, que per revert [...] per devesa e que per tenir dos gets y per a un porch, que cada hu hi puxa tenir dos gets y un

porch, e encara en lo que [...] que enadiren de la font de [...], sia axí entés per a devesa per a ramat, e per senblant o puxen anprar per a gets y un porch a cada hu, enperò ab temps degut». ¶⁴ Frase afegida posteriorment amb lletra d'altra mà.

14.

DE BELLOTES

Ítem, stabliren e ordenaren que tota persona que cullirà bellotes ni smoxarà carasca hon aje bellotes entró que·ls jurats e consellers les solten sinó a bèsties d'arada, que pach de pena V sous de dia e de nit X sous, e sien partits segons que dit és e tot hom puxe acusar. Emperò si hom aurà sospita en alguna persona que aje abatudes o tallades les rames per bellotes fora lo laurat, que·ls puxe hom acusar e adur a sacrament, e si fer no·l voldran, que paguen la pena damunt dita mas tot hom puxe acusar.

Ordenaren que nengú no gos cullir les bellotes entró que sien soltes et ¶^{21v} qui contrafarà que pach la pena dessus dita, e que tot hom puxe cullir sens pena en son laurat e migans. Emperò no gos lo dia que·s soltaran abatre ni talar altra carasqua per bellotes cullir tro aquella aje començada abatre, e sie tallada sots la dita pena e tot hom puxe acusar e aquel qui acusa sie tengut de dir los ho a la primera que·l ban paguaran e que no sie tengut de pagar sinó de una carrasqua.

Enadiren que nenguna persona no gos abatre bellotes ni smoxar a nengun nodriment carrasca ni roure hon aje bellotes sots la dita pena, e tot pastor o guardians de qualsevol nodriment que ¶^{22r} portarà barra o perxa en manera que·n face frau d'abatre les dites bellotes, que pach per cada carasca la pena dessus dita encara que sien soltes.

15.

DE AQUELS QUE COMPREN E REVENEN COSES DE MENJAR

Ítem, stabliren e ordenaren que si alguna pesona adurà per revendre en la villa o el terme d'Erbés coses de menjar o de beure e la conprarà persona del terme o de fora que la aje a partir o a donar per tot aquel jorn als que volrran segons que li costà, retengut lo quart per a sí, sots pena de V sous partits se ¶^{22v} gons que dit és, e tot hom puxe acusar, e qui començarà de vendre strany o privat alguna cosa de menjar o de beure e pux la stanquarà, que sie tengut de vendre segons que començat aurà per aquel jorn tot dia sots la dita pena e tot hom puxe acusar.

Affegírem a dit stabliment que si algú comprarà la mercaderia fora del poble que lo qui la comprarà se'n puga aturar la mitat e la demés la aja de donar al mateix preu que la aurà comprada per tot lo dia.⁵

¶ ⁵ Aquest paràgraf està afegit posteriorment, escrit d'altra mà.

16.

DE FUSTA

Establiren que tota persona que se'n port fusta d'altri del bosch ni de fora, que pach de pena V sous, e si aurà sospita en alguna persona que li aje levada la dita fusta, que-l puxe adur a sacrament e toldre la dita fusta sens tota pena.

17.

DE CAMINS

Establiren que tota persona que levarà de les parets del grau ni del barranch pregon, ni del terme ni afollarà camí, que pach de pena X sous, e tot hom puixe acusar, ni'n levarà rama ni lenya ni altra cosa per afollar careres o el vedaler que ho aje acusar per son ofici e'ls ne puxe adur a sacrament.

18.

||^{23v} DE LES FESTES

Ítem, stabliren e ordenaren que tota persona que caregarà ni posarà albarda a bèstia si per a cavalcar no és, que pach als diumenges ni a les festes de Sancta Maria ni dels Apòstols ni altres festes que ajen dejuni ni festes senyalades ab llurs huytanes, que paguen II sous a Sancta Maria, e ajen l'acusador lo terç e tot hom puxe acusar. E axí matex sie entés que tota persona que ab fahenes amprerà les dites festes, que pach la dita pena e'l vedaler o aje acusar per son oficii.

19.

||^{24r} DE ARTIGUES

Establiren que si algú volrà fer artigua dins lo terme d'Erbés e apparrà que la terra sie tan sotil que valgués més la fusta que la terra, que aquel aytal abans que tal artigua face vingue davant los jurats e requir que vagen a veure la terra e açò sie conegut per los jurats si val més la fusta que la terra que'n puxe traure, e qui contrafarà que pach de pena per cad'arbre, de dia VII dinés e de nit II sous, e tot hom puxe acusar e arranquar ab punta de exada.⁶

¶⁶ Aquest capítol ha estat cancel·lat posteriorment i substituït pel que segueix.

A XXII de jener del any MD setanta-u, revocà e suspengué lo present e sobre scrit stabliment lo magnífich mossén March Valls y de Cubells, senor del dit loch ab voluntat y presència dels honorables justícia, jurats y prohòmens del dit loch de Herbés ab est protest que per dita revocació e suspensió no sia causat perjuy al dit magnífich senyor ne tanpoch als dits honorables justícia, jurats y prohòmens del dit loch en los actes que quiscuna de les parts tinguen de les lenyes y fustes y a en lo terme de Herbés Jusans, ans bé que a quiscuna de les parts resten salvos et il·lesos.

20.

||^{24v} DE LA DEvesa DE LES FUSTES

Establiren los dits justícia, jurats e tot lo consel que devesa de les fustes fos feyta e tenguda en una partida del terme segons que és mollonat, e comencen del riu amunt davall la tallada e de molló en molló e torne al barranch de la cova del Ós, e passe tot barranch avall e via al camí de Morella e de allí aval segons que és assignat, en tal manera que ninguna persona no gos tallar ni smoxar ni fer frau d'arbre vert de nenguna natura sens licència dels jurats sinó a ops de fusta d'arades e forques, en manera que frau no y sia feyt, e qui contrafarà que pach de pena de ||^{25r} dia V sous per cad·arbre, e de nit X sous, los quals sien partits segons los altres stabliments de comú, e tot hom puxe tallar lenya sequa de tea e tot hom puxe acusar. E volgueren los jurats e prohòmens del dit loch que tot hom puxe tallar rama en la devesa de comú per a ops de corral, ço és a saber d'un mes abans de Nadal entró al dia de Carnestoltes, en manera que frau no·n sie feyt, sots la dita pena e sien partits segons los altres stabliments de comú, e tot hom puxe acusar segons ço de comú. E si·l vedaler trobarà frau e la devesa e afollaran pi per a thea, que·ls ne puxe adur a sagrament.

21.

||^{25v} DEL BOVALLAR

Establiren los dits justícia, jurats e prohòmens e consell ab fermament establiment del honrat en Nicholau del Pi, batle de la senyora reyna, e dels jurats de Morella dels quals tenim carta sagellada en paper, que·l bovallar nostre fos mudat e reduyt per ocasió que·s podie seguir per rahon del camí, e fon mudat al quinyó e afronte de la primera part ab terra d'en Guillem Villamur tro a la d'en Pere de Monblanch, al planàs que·s fitat e d'allí avant que puge a era d'en Pere Moles e d'en Pere Çabater e torne per lo terme de Monrog e per ço d'en Johan An||^{26r}dreu, segons que

afronte ab vinya d'en Guillem Vilamur e de n'Ayçolina. E si negú y metrà bestiar menut, que pach de pena V sous per ramat de dia, e de nit X sous, e sie entés ramat de bestiar de quaranta amunt, e de allí enjús paguen II dinés per cabeça, e si y entraran bèsties grosses, que paguen III dinés per cabeça de dia, e de nit VI dinés per cabeça, emperò tot hom y puxe tenir ses bèsties, e qui contrafarà que paguen per ramat, entén-se ramat de bèsties grosses tro en X bèsties cerreres, de nit X sous. E si per los vedalers o per altri serà feyta penyora o serà acusat de bèsties o de bestiars de qualque natura sien o no les gitarà e a^{26v} quel qui acusarà serà vengut a la villa e serà tornat e trobarà les dites bèsties o bestiars en lo bovallar, que paguen altra vegada les dites penes.

Encara que negú no gos tallar ni arranquar ni smotxar carasca ni pi ni savina ni ginebre sots pena de V sous per cad·arbre dins lo bovallar per cad·arbre que atrobat y serà, e tot hom puxe acusar, e sien partides les dites penes segons los altres stabliments de comú, terç per terç, e que u ajen acusar dins VIII dies pus que u sàpien, d'allí avant no sien oÿts. E si los jurats daran licència ab volentat d'alguns prohòmens a temps de nesecitat, que u puxen fer emperò que tot hom puxe tallar fusta a forques e aradres.

Affegiren al dit establiment los honorables justícia, jurats y pròmens del loch de Herbés Jusans ab consentiment de la senyoria, que ningú gose posar porchs ni bèsties groses que no sien de laurada y que lauren ja ab elles en dit bovalar a pena de un sou per bèstia per cada vegada que trobats y seran, y que lo bestiar menut tingua una res de pena de degolla per cada ramat que y entrarà, y de nit dos reses solls los y vegen les guardes y[...] algú los jurats que·l·ls y tròpien y parlen ab lo pastor del bestiar.⁷

22.

¶^{27r} DE LES CARERES, ABEURADORS E PASATGES

Establiren e ordenaren que pasatges e careres fossen dades a bèsties e a bestiars per lo terme llà hon neseràries sien careres e abeuradors, fer e retornar e reduyr de nou en l'estament que éser solien, e açò sie e vale per tostemps; emperò si lo consell volrà tolre o affigir al stabliment, que u puxen fer. E tota persona que aranquarà les fites que y seran posades e meses ó y fossen, que pach LX sous e tot hom puxe acusar e adur a sagrament a aquell ho aquells en què auran sospita que ajen aranquades o mudades les dites fites; e si fer no u voldran, que ells no u ^{27v} ajen feyt ni consentit, qui u ha feyt pach la pena dels LX sous, de la qual pena aje la senyoria lo terç e l'acusador l'altre terç, e l'altre terç sie del comú.

¶ ⁷ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment i d'altra mà.

Enadiren que si algú laurarà o traurà fora les fites vers lo camí, que pach V sous partits segons que damunt dit és, e si dengun dupte apparran en los stabliments, que sie conegut per los jurats e prohòmens del dit loch.

23.

||^{28r} DE CARRERES

Ítem, stabliren e ordenaren que tota persona que farà carera en poseció d'altri sens volentat d'aquel de qui serà la poseció, que pach de pena XII dinés e sien partits entre lo senyor de la poseció e la senyoria. Emperò que tot hom puxe pasar per lo camp d'altri tirant ses garbes o venema aportant-la a vila, pagant l'asmena si per ço del seu pasar no porà, emperò que aquel que axí passarà aje adobar e sostenir son enfront per hon pusque pasar. Encara féu fer enadiment que negú que passarà per una heretat una vegada, que no pach ban, emperò si y passarà dues vegades, que pach lo ban.

24.

||^{28v} DEL QUOT DEL VI

Establiren e ordenaren que no sie nulla persona stranya ni privada que gos metre vi en lo terme d'Erbés per vendre o revendre que sie fora'l terme mentre covinent ne puxe trobar en la vila a beure, ço és, a dues tavernes, e que sie covinent segons la cullita, e que si covinent vi no y serà atrobat, segons que dit és, que'ls jurats ab lo consell lo puxen soltar lo dit stabliment. Emperò tot hom ne puxe adur a son beure a sa casa sens tota pena, que pach de pena V sous per cada vegada que trobat y serà o acusat, e tot hom puxe acusar, e si auran sospita en algú que u aje encubat, que'ls ne puxen adur a sagrament e'll vedaler aje acusar per son officii.

25.

||^{29r} DELS STALLADÓS DE LES AYGÜES

Establiren e ordenaren que tota persona sie tenguda de fer e faça cascú en sa heretat e en les careres d'aquells que affronten en los camins per tal que recullen les aygües o aquels camins no's afollen e faça scoladós, e qui contrafarà que pach de pena VI dinés per cada scolador, de les quals penes aje la senyoria lo terç, e lo terç sie del consell e l'altre terç de l'acusador, e tot hom puxe acusar. E tot hom puxe obrir stalladors als camins sens tota pena aytal com se voldran, e'l vedaler que u

puxe acusar e-lls jurats que u ajen a regonéixer per cascun any e obren stalladores llà hon ops ajen.

26.

¶^{29v} DE LES AYGÜES DELS ORTS

Ítem, stabliren e ordenaren que l'aygua dels ortos jusans fos partida en tal manera: primerament de regar lo diluns en Rapel Mezeguer e na Sabastiana, en Rafel fins a mig jorn e na Sabastiana fins al vespre. Ítem, lo dimarts Joan Ràmia fins a mig jorn, Antoni Sastre fins al vespre. Ítem lo dimecres de matí, fins a ora tèrcia na Sabastiana, fins a mig jorn na Thomasa, fins al vespre l'ort de la almoyna. Ítem, lo digous Johan Capcir fins a ora de tèrcia, Andreu Galí fins a mig jorn, Guillem Ponç fins al vespre. Ítem, lo divendres Pere Antolí fins a hora de mig jorn, Pere Blanch fins a ora de nona, Johan Rama fins al vespre. Ítem lo disapte Francés Sebastia fins a ora de missa, Pere Sebastia fins ¶^{30r} a ora de tèrcia, Ramon Sebastia fins a mig jorn, na Fresca fins a ora de nona, Pere Antolí fins al vespre.

En l'altra horta d'allí amunt, Pere Salvador lo diluns fins a mig jorn, Guillem Serret fins ora de nona, Gabriel Siurana fins al vespre; lo dimarts Ramon Pallerés fins a mig jorn, Pere Salvador fins ora de nona, Antoni Sebastia fins al vespre; dimecres, Pere Blanch fins a mig jorn, Johan Capcir fins al vespre; digous, na Francesca d'en Sebastia fins a mig jorn, Pere Berthomeu fins al vespre; divendres, Nicolau Barberà fins a hora de mig jorn. E tota persona que todrà l'aygua dementre que altri rech e y aje girada, que pach de pena i sou, e si no'y serà, que tornen l'aygua a la mare sots ¶^{30v} la dita pena.; e si algú no la tindrà als dits dies, que tot hom la puxe pendre sens pena, e si la demane aquel que devie regar, que la puxe pendre sens tota pena, e si lexar no la li voldrà encontinent que pach la dita pena, de la qual pena aje la senyoria lo terç e l'altre terç sie de l'acusador e l'altre del comú, e tot hom puxe acusar. E tot hom sie tengut d'esconbrar son enfront del seu ort sots la pena desús dita.

Establiren e ordenaren justícia, ¶^{31r} jurats e prohòmens del loch d'Erbés Jusans que l'aygua del ort de la Font freda que passàs costera fins al ort d'en Messenger, sots pena de i sou partida segons los altres stabliments, e cadascú sie tengut de sostenir ses encontrades sots la dita pena.

Ítem, partim l'aygua de cap del Fontanal en tal manera que rech en Just, en Ramon Sanç, ell rector e n'Asseno lo dilluns. Ítem, lo dimats en Monserrat, lo senyor, e en Guillem Pallerés ¶^{31v} e en Guiamó Alamany. Ítem, lo dimecres en Domingo Sanç, en Guillem Riba e Domingo Figera. Ítem, lo digous en Guiamó Servera, en Guiamó Sebastia, en Àlvaro e na Tarragona. Ítem, lo divendres Ramon Sabastia, Pere Pampa e Pere Figuera. Ítem, lo disapte Domingo Figuera, n'Anthoni

Companyà e los Erades, e'n Guillem Villanova, e l'altre diluns en Pere Segarra, Domingo Sebastià e en Ramon Andreu. Ítem, lo dimats següent Miquel de Gràcia, Guillem Armengou, e axí són VIII dies e no·y basten los dies de la setmana e axí sie entés que quan tot serà aca^{32r}bat de regar, que tornen de cap e cascú rech per jorn ab los dits companyons. E manem tenir les dites coses ab les condicions en l'altre stabliments contengudes sots la dita pena, e tot hom sie tengut adobar son reger sots la dita pena.

Ítem, enadiren al dit stabliment que tota persona que todrà l'aygua que va al bací del Fontanal, que sien tenguts de dexar a la mare la mitat al bací, e tota persona que girarà l'aygua en bassa neguna, que la dita aygua no torne a la céquia que va al bací, e qui contrafarà que pach de pena I sou per cada vegada e sien partits segons que dessús dit és, e lo vedaller ^{32v} que u aje a guardar per son oficii, e tot hom sie tengut de adobar son enfront sots la dita pena.

27.

DE ELEGIR PREADÓS

Ítem, stabliren e ordenaren que si alguna persona se clamarà d'algun dan que aje pres en les heretats d'esmenes que auran a prear, sien elets dos prohòmens qui prehen la dita tala e aquells dos prohòmens facen cad·any sagrament e sien elets el dia de Nadal per cad·any que bonament e leal prearan les dites tales, e açò que aquells faran o diran que sien tenguts de pagar tot axí com si fosen condenpnats ^{33r} per lo justícia del dit loch, e prenguen salari cascú per si segons l'altre stabliment que és ordenat de tales prear e aquells y puxen metre altres preadós e sie preat axí com si aquels y eren; e si aquel qui aurà presa la tala requerà al justícia, sens clam los puxe forçar de anar a prear la dita tala e·l·ls dits preadós, e d'aquí avant no·s puxe clamar nengú pus que sie preat.

28.

^{33v} DE ELEGIR OFFICIALS

Ítem, stabliren e ordenaren los jurats e prohòmens que tota vegada que oficials se ajen a elegir o a metre, aquells que·ls ajen a metre e a elegir ajen apel·lar e demanar dels prohòmens del loch e de totes les generacions que n'i aje, si sufficients seran atrobats que ab los elegidós sien XV hòmens o d'allí amunt tro a XX, e que no·y puxen dir sens aquells, e si·ls dits XV hòmens no seran atrobats, que la elecció sia feta ab aquels qui atrobats hi seran.

29.

||^{34r} DE PROCURADORS

Establiren e ordenaren que tota persona puxe substituyr procurador en presència del justícia menys de carta ab testimonis, que aquels puxen defensar e guardar ses heretats he clamar d'aquells e haver ban e esmenes.

30.

||^{34v} DELS MISAGES QU·ESTAN AB ALTRI

Establiren e ordenaren que tot misatge o pastor, servent o serventa de qualque condició sie que·s sie afermat ab senyor o ab dona e despux aquell se n'exirà e·s afermarà ab altri sense volentat del primer senyor, que pach de pena LX sous, e que sien les dites penes del acusador e la terça part de la senyoria. E senblant sie entés del senyor e de la dona si tenir no·ls voldran, e·l·ls fahen ço que fer deuen segons lo manament del senyor e de la dona, e ultra açò que sie tengut lo senyor o la dona de pagar li la soldada.

31.

||^{35r} DE ADOBAR LES CARRERES

Establiren e ordenaren que tota persona sie tenguda adobar son enfront de la carrera aytant quant la sua poseció sie, que sie tengut d'adobar-lo bé e suficienment e entenén-s'i tots los camins sinó los de Morella, e al si per aventura la hun vey l'adobarà e l'altre vey no la voldrà adobar, los jurats, a messió d'aquells que fer no·u voldran, que·u facen, e no res menys paguen per cada vegada que fer no·u voldran, de pena V sous, e tot hom puxe acusar e sie partida la dita pena segons los altres stabliments. E lo justícia ||^{35v} que ara és e per temps serà, que per son officii puxe forçar als jurats que ara són e per temps seran a posar aquella pena que a ell ben vist li serà, e forçar aquells de regonéxer tots los camins de la vila exceptat lo de Morella real, e los jurats que puxen forçar aquells que afrontaran als camins de adobar cascú son enfront, e si aquells fer no·u voldran, que·ls jurats que·u puxen fer adobar a cost e messió de aquells de qui serà.

32.

||^{36r} DEL FOSSAR E DEL PATI DE LA SGLÉSIA

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens que tota persona que tindrà ni farà legura en lo pati de la sglésia ni en lo terat ni en lo fossar ni en lo porche de la sglésia ni entorn de la sglésia, costar li ha per cada vegada V sous, e tot hom puxe acusar, de les quals penes aje la senyoria lo terç e l'altre terç sie del acusador e l'altre terç de la luminària de Santa Maria, e si an sospita en alguna persona que aje feyta la dita legura, que·l ne puxen adur a sagrament, e si fer no·l voldrà, que pague la pena dessús dita.

E qui cavarà en lo fossar ni desfarà la paret del fossar en manera que ||^{36v} la trague, que pach de pena V sous he que sien partits segons que dessús és dit, e tot hom puxe acusar e·l vedaller que·u aje acusar per son officii. E tot nodriment que·y entrarà, que pach lo senyor del nodriment tres dinés per cabeça cada vegada que atrobats y seran, la qual pena sie partida segons que damunt és dit, terç per terç.

Ítem, que los porchos ajen dotze dinés de ban per cabeça, partits terç per terç.

33.

||^{37r} DE SENT FABIÀ E SEBASTIÀ

Establiren e ordenaren que la festa de Sent Fabià e Sent Sebastià fos tenguda per tostemps al loch d'Erbés Jusans per rahon del vot e volgueren que aquella fos tenguda sense fahenes temporals axí com lo dia del diumenge, e qui contrafarà que pach de pena V sous, pagadors lo terç a la senyoria e l'altre terç a la luminària de Santa Maria e l'altre terç al acusador, e lo justícia que·y puxe enquerir per son officii.

34.

||^{37v} DE TALLE DE MOLTES POSECIONS

Establiren e ordenaren que si algú aurà una poseció en què aurà çafrà ho vinya o blat o de qualsevol altra natura, se puxe clamar o de la vinya o de qualsevol dan, emperò que sie tengut de pagar la smena de totes les sements, e açò s'entén per tots los altres stabliments, que si algú aurà rebut dan en les possecions en cascuna, dues, tres o quatre vegades e despux se'n clamarà, que no·s puxe clamar sinó de una vegada d'allí enrere per cascuna poseció.

35.

||^{38r} DE LES ARMES A TOLRE

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del loch d'Erbés jusans que lo justícia qui ara és o per temps serà puxe levar e toldre armes en fet de bregua e en altra manera, o si's convindrà de levar les armes, que les puxe tornar aquell o aquells de qui les aurà toltes ho llevades.

36.

||^{38v} DE PORCHS

Establiren e ordenaren que tot porch que entrarà en vinya o en orts o en çaffrà, que pach de pena VI dinés, e'n blats o en era cuberta o senyalada, de hu ansús que pach III dinés per cabeça fins en X e d'allí amunt V sous, primerament pagada la smena, he que per tot l'any puxe tenir cascú un porch en la devesa, partidores les dites penes segons los altres stabliments. E si són atrobats en nengun ar||^{39r}bre que fruyt hi aje, exceptat de carasca, que pach de ban VI diners per cabeça tro en X, e de X amunt V sous, e si atrobats no seran, que aquel de qui serà lo fruyt e aurà rebut la talla o'l dan, que'l ne puxe adur a sagrament he ell vedaller que'u aje acusar.

37.

||^{39v} DELS XETS

Ítem, stabliren los justícia, jurats he prohòmens que si neguna persona criarà xets en la devesa de la vila e'lls y tendrà de Sent Miquel avant, que aquel que'ls criarà que no'ls gos vendre fora'l terme del dit loch ni a persona fora'l terme ni cambiar per altra bèstia, e aquel sia tengut fer-lo a taula e departir-lo, e qui contrafarà que pach de pena V sous, de les quals penes aje lo terç l'acusador e l'altre terç sie del senyor e l'altre terç del consell e que tot hom puxe acusar.

A VIII abril 1673 afigí lo consell a la present stablició 10 sous que tot és 15 sous, a qui matarà carn per les casses y ne vendrà.⁸

¶⁸ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment, escrit d'altra mà.

38.

||^{40r} DELS VÍMENS

Establiren e ordenaren que tota persona que tallarà vímens ultra volentat d'aquel de qui seran emperò de vimenera que sie criada, que pach de ban XII dinés e la smena, los quals sien partits segons los altres stabliments; e tot nodriment que rosegirà vimenera criada, que lo bestiar menut II dinés per cabeza, e bèstia grossa III diners, les quals penes sien partides segons los altres stabliments terç per terç.

39.

||^{40v} DE LENYA

Ítem, stabliren e ordenaren los dits justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que se'n portarà lenya d'altri del bosch que sie feyta, ço és, dues somades, que pach de pena V sous, les quals penes sien partides segons los altres stabliments. Enadiren los dits justícia, jurats e prohòmens que negú qui tingua lenya en son laurat o en rostol d'altri, la se'n portarà, que aquel qui la se'n portarà sens volentat d'aquel qui la lenya serà, que pach la pena desús dita.

Affegiren après, a I de febrer del any 1598, los justícia, jurats y pròmens del loch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Loís March Valls de Cubells, senor de Herbés, que qui fa lenya en eretat de altri allà on pot, la traga y porte a sa casa lo dit dia, y si no·u farà, que passat lo dit dia lo amo de qui serà la eretat le se'n puga portar per a sa casa sens pena nenguna, y també que si lo amo de sa eretat tindrà lenya aclaperada en ella, que ningú la·y gose pendre a pena de deu sous per cada vegada que lo·y trobaran, fins que agen passats tres mesos, y si·n hiran de nit pagen XV sous qui l'enportarà, partida dita pena per sos terços, un terç al senor, altre terç al jurat que·u executarà, altre terç a l'amo de l'eretat. Fol. III y a altre establiment sobre la leña feta.⁹

40.

||^{41r} DE LA DEVESA DE LES VINYES

Establiren encara e ordenaren que tot hom sie tengut de gitar los bestia's de la devesa, de Pascua de Flor entró a Pasqua de Cinquagesma, emperò que tothom ne puxe tenir dues cabeces per la corda e si d'aquí avant seran atrobats, que paguen lo ban segons la devesa.

¶⁹ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment d'altra mà.

41.

||^{41v} DELS RENADIUS DELS ÇAFFRANS

Establiren e ordenaren que tota persona que arrancarà çafrà puxe tenir renadiu si tenir-lo voldrà après que aquel çaffrà aranquat aurà, emperò que aquel qui tenir lo voldrà, que sie tengut de senyalar-lo y si negú y farà dan ab son nodriment o en altra manera, que pach lo dan segons stablit dels çaffranars.

42.

||^{42r} DELS DELMIÇOS Y DEvesa DE LA SERRETA Y SOLÀ DEL CAPELLÀ

Establiren que tota persona que aie a delmar nadiços, que·ls puxe tenir en la devesa mentre delmaran. Enadiren que aquells qui auran squillar, que·ls puxen tenir en la devesa hun dia tant solament.

Affegiren a dit stabliment los honorables justícia, jurats, promens y mustaçaf que al temps del squillar, que ningú no pose son bestiar en la devesa de comú de la Serreta ni en lo solà del Capellà ni en lo bovalar, a pena de ésser carnejats; dit affegiment feren ab consentiment de la senyoria.¹⁰

43.

||^{42v} DE LA CARN E MESURES

Ítem, stabliren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tot hom que desfarà carn en lo loch d'Erbés e serà atrobat minva de pes per lo mustaçaf, que per cascuna vegada que atrobat y serà que pach de pena V sous, de les quals penes aje la senyoria lo terç e l'acusador l'altre terç e·ll consell l'altre terç.

Semblantment stabliren que si·l mustaçaf trobarà algunes mesures de vi o blat que no sien dretes, que aquells de qui seran paguen V sous de pena, la qual sie partida segons que dessús dit és, terç per terç. Emperò si alguna mesura de blat ||^{43r} o de vi o de altra cosa serà atrobada mesurant per la vila, comprant o venent, e serà minva, que aquel de qui serà aquella mesura aytal, encara que l'aje prestada, pach la dita pena. E si algú tendrà alguna de les dites mesures dins sa casa, no per comprar ni vendre mas per regonéixer dins sa casa, que no pach nenguna pena.

¶¹⁰ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment d'altra mà.

44.

||^{43v} DE LES CARRASQUES DE LA DEVESA

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que smoxarà carasca en la devesa de la hombria de Narbona, del barranch enllà que de la font d'en Albero e ve al sòl de la canal d'en Guiamó Prades, sien tenguts en lezar en dites carasques tres pams de brocada, e qui contrafarà que pach X sous de dia e XX sous de nit, les quals penes sien partides segons l'altre stabliment de la dita devesa.

Entenem¹¹ per devesa lo toçal dels Çabaters y ombria que està davant lo loch de Herbés, lo bovalar també que està en la solana devés lo terme de la vila de Monroig, y també la Serreta del camí que puge al bovalar fins al ort que és de la rectoria de Herbés, y també lo solà del Capellà que està anant a Penaroga, a mà squerra del camí y affronta al cap y costat ab la devesa del senyor dita la Garrocha, y passe fins al coralet de Joan Godes, de la roqua avall y torne al bací y al camí Real, y la mateyxa pena de deu sous de dia y vint sous de nit sia tengut de pagar qui tallarà ningun pi en la devesa del toçal dels Çabaters, y que la guarda y tot hom puxen acusar, y que aja lo terç de la pena lo qui primer acusarà y los altres que après acusaran no'n agen res; y que lenya per ningun temps se puga fer en dites deveses ni de carasca ni de pi sots la dita pena; emperò, que a temps de fortuna de grans frets o de neus y pugen fer y talar rama per a sos bestiar honestament sens afraudar les carasques.

45.

||^{44r} DELS VEDALERS

Ítem, stabliren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens que tot vedaler o guardador que trobarà bèsties o bestiar o qualsevol altres nodriments fent dan en algun loch o'ls veurà, que aquels guardadós sien tenguts de anar als dits nodriments qui faran mal per saber de qui seran ni de qui no, e aquel sie tengut de dir-ho al senyor de la propietat si'n vol lo ban o no, e si aquel no voldrà lo ban, que sien tenguts de dar al vedaler I diner, e de fora la devesa II diners.

¶¹¹ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment d'altra mà.

46.

||^{44v} DE FITES

Establiren e ordenaren que tota persona que arancarà fita entre vehins, que pach de pena X sous, de les quals penes aje la senyoria lo terç e lo consell l'altre terç e lo acusador aje l'altre terç.

47.

||^{45r} DE PINS

Ítem, stabliren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que tallarà pi vert sens licència dels jurats, que pach V sous per cada un pi, les quals penes sien partides terç per terç; e tot hom qui smoxarà ginebre a bestiar, que pach V sous de pena, la qual pena sie partida segons los altres stabliments de comú.

48.

||^{45v} DE LES ERES

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que posarà o farà cellar o garbera en les heres de consell de les fites enfora, que pach de pena V sous, les quals penes aje acusar lo vedaler per son officii, de la qual pena aje la senyoria la terça part, e lo consell l'altra tercera part, e l'altra part lo acusador. E axí matex que negú no gos batre dues erades arreu si donchs no regave la era que ||^{46r} dengú no volgués batre, e açò haver a conèixer los jurats.

Ítem, que negú no gos jugar a la erçona ni al dart ni fer femer de prop ni dins les dites eres, sots pena de XII dinés, la qual dita pena sie partida segons que dessus és dit.

49.

||^{46v} DE LES ARMES VEDADES

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens que tota persona stranya que portarà armes vedades dins lo loch d'Erbés, que pach de pena V sous e ll justícia que·l·ls face posar les armes, e là hon posaran, que sien tenguts dir-los que posen les armes vedades, de la qual pena aje lo terç la senyoria e l'altre terç lo consell e l'altre terç l'acusador.

50.

||^{47r} DE LA BALESTA VEDADA

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens d'Erbés Jusans que tota persona que portarà balesta per la vila a barallar o per mal a fer, que pach de pena cinc sous, de la qual pena aje la senyoria lo terç, e l'altre terç sie del consell e l'altre terç sie del acusador, e que perda la ballesta. E si lo justícia lo veurà, que per son oficii ne aje a levar la dita pena e toldre la balesta; encara, que tot hom puxe acusar.

51.

||^{47v} DELS OFICIALS A METRE

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tot hom que sia ellet a qualsevol oficii, que'l justícia que'ls force de rebre lo oficii en què serà elet. E si rebre no'l voldrà, que pach X sous de pena e lo justícia que'ls aje a forçar de jurar encara que paguen la pena; de la qual pena sie lo terç de la senyoria, e l'altre terç del consell e l'altre terç del acusador.

Affegiren¹² a dit stabliment ab consentiment de la senyoria los honorables justícia, jurats y pròmens y mustaçaf del loch de Herbés Jusans que si algú serà stat justícia o jurat o botiguer del blat de la botiga del dit loch, que agen a passar tres anys après ans de tornar-lo a posar en lo mateix oficii que aurà tengut, emperò que si necessari serà per a altre officii del què aurà tengut different, que passats dos anys lo y puguen elegir, y u aja a acceptar sots la dita pena; emperò no entengueren fer ordinació per a que goze de dita libertat les guardes ni preadors ni baciners ni lo mustaçaf per ser officis de menys treball. A 7 giner 1671 los justícia y jurats y consell afegiren al present establiment que la pena desús dita sia de 60 sous per cada vegada.

52.

||^{48r} DEL CAMÍ DEL FONTANAL

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que camí fos e sia dat als bestiaris que van al Fontanal e va a la solana, e açò de Tots Sants entró a Pasqua de Flor.

¶¹² Aquest establiment està afegit posteriorment d'altra mà.

53.

||^{48v} ENADIMENT AL CAPÍTOL DEL CARBÓ

Enadiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que nenguna persona que farà carbó dins lo terme e no·y aurà vedaler, que·ls jurats qui ara són o per temps seran que·u ajen a inquirir per son oficii e que·ls ajen a dur a sagrament aquels en qui auran sospita, e si fer no·l voldran lo dit sagrament, que paguen la pena segons l'establiment del carbó. E senblanment enadiren al stabliment del bovalar e de la devesa de la fusta, qui tallarà arbre vert e·n farà frau, exceptat romer, ||^{49r} que·ls jurats que·u ajen a inquirir per son oficii e que paguen lo ban segons l'establiment feyt d'ací enrere, e·ls jurats qui ara són o per temps seran, que no puxen lexar res del dret del consell ni fer gràcia, la qual calònia sia diputada adobar camins e altres obres del consell.

54.

||^{49v} DECLARACIONS FETES DELS DUPTES QUE AJEN A CONÉXER LOS JURATS

Establiren los justícia, jurats e prohòmens que si dupte apparà algú en los dits stabliments, que sia conegut tota vegada per los jurats e prohòmens del dit loch, e tot ço que ells declararan sobre los dits duptes o declaracions allò seguixquen.

Ítem, anadiren al dit stabliment que allà on dupte algú aparrà, que los dits jurats e prohòmens e consellers, que dins un mes sie aclarit e conegut per los dits consellés sots virtut de la jura que lealment serà declarat e jutgat, e si dels dits consellés y falien que no·y poguessen ésser, que·y sien elegits d'altres ab jura.

55.

||^{50r} DE L'AYGUA QUE PARTEX DEL ORT D'EN RAMON PALERÉS E VA AL MAS DE NA CAPSIRA

Establiren los justícia, jurats e prohòmens que l'aygua que parteix del ort d'en Ramon Pallerés que va al mas de na Capsira, que sien tenguts de adobar la céquia e tenir bé scombrada la dita céquia en guisa que l'aygua no nogue al camí que va a Morella ni afoll lo dit camí, e açò sots pena de II sous, la qual dita pena sie partida lo terç a la senyoria, lo terç al consel e l'altre terç al acusador, e que tot hom puxe acusar. Enadiren al dit stabliment que si porchs de nenguna persona afollaran e reblliran la ||^{50v} dita céquia, que paguen aquells de qui seran V sous per ramat

de X ensús, e de X enjús VI dinés per porch, la qual dita pena sie partida segons que desús dit és, e que tot hom puxe acusar.

56.

DEL BACÍ DE LA FONT

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que lavarà ni farà neguna llegura en los bacís de la font, que pach per cada vegada que llegura farà II sous, de la qual pena aje la senyoria lo terç, e l'altre terç si del consel e l'altre terç sie del acusador.

E que tot hom puge acusar, e que ningú no pugue ab taça ni de altra manera traure aygua de la font per a abeurar ses bèsties sots la dita pena.¹³

57.

||^{51r} DE LA PEYTA DELS CENSALS

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tot hom que aurà conprats censals d'ací enrere e de ací avant ne conprarà, que sie tengut de pagar peyta segons los altres béns mobles dels dinés que en aquels auran smerçats en los dits censals. E si per ventura serà atrobat que negú en lo temps de la taxació aurà prehat o taxat e stimat los seus béns mobles e serà atrobat que valguen més, que ço que sia de més atrobat valer los dits béns mobles, sie del consell.

58.

||^{51v} DE L'AYGUA DEL RIU

Ítem, stabliren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que farà llegura en l'aygua del riu de la Palanqua amunt, que pach XII dinés dels quals aje la senyoria lo terç, e l'altre terç lo consel e l'altre terç lo acusador, e lo vedaler que u aje a guardar per son oficii entró a la sort d'en Villanova.

¶¹³ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment d'altra mà.

59.

||^{52r} DE LES CARASQUES DELS BOSCHS COMUNS

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que tallarà en los boschs comuns carasca a la calç ni smoxarà carasca, sien tenguts lexar un cimbal o dos palms de broquada, e qui contrafarà que pach de pena V sous, de la qual pena aje la senyoria lo terç, e'l altre terç lo consell e l'altre terç sia del vedaler, e que tot hom puxe acusar.

60.

||^{52v} DE LA CÉQUIA DELS ORTS

Establiren los justícia, jurats e prohòmens que tota persona que metrà bèsties ni bestiàs en la céquia dels orts dellà lo riu per pasturar, que paguen lo ban segons los bans dels orts, de la qual pena aje lo senyor del ort lo terç, e l'altre terç sie de la senyoria, e l'altre terç sie del vedaler, e'l vedaler que·u aje a guardar.

61.

||^{53r} DELS GINEBRES A TALLAR

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que talarà ginebre o savina ni smoxarà o afogarà sens licència dels jurats, que pach de pena V sous, ço és en lo bosch; e lo vedaler los y trobarà tallant o fent lo frau, que sie tengut de acusar la pena desús dita. E quiscú puxa talar en so del seu sens pena ninguna, la qual pena sie partida lo terç a la senyoria, lo terç al consell e l'altre terç al vedaler, entén-se en los boschs comuns. E qui tallarà o affegarà ginebres o savines en laurat de negú o en poseció, que pach segons l'establiment dessús dit.

62.

||^{53v} DE PARETS DE VINYES

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que metrà bestiar ni nengun nodriment entre parets plantades de vinya, de Pasqua de Flor entró a Tots Sancts, que paguen lo ban segons l'establiment de les vinyes, e'l vedaler que·u aje a guardar, e sia partida la dita pena segons vinya.

63.

||^{54r} DE ROSTOLLS

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que metrà bèsties ni bestiar ni negun nodriment en rostoll d'altri, de des què aurà plogut entró passats dos dies ni que sien molls, que pach lo ban segons guaret, e-l vedaler que·u aje a guardar.

64.

||^{54v} DE LA FONT D'EN MAS

Establiren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que farà legura en la font d'en Mas ni strenyeran la carera ni antuxà, que pach de pena II sous, de la qual pena aje la senyoria lo terç, e lo consel l'altre terç, e l'altre terç sie del vedaler, e-l vedaler que·u aje acusar.¹⁴

65.

||^{55r} DE JUGAR A L'ALFARDO DINS LO LOCH

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tot hom strany o privat que jugarà al alfardo dins lo loch, ço és dels portells de la era de Soldevilla amunt, e de les cases d'en Pere Doménech ençà, e del carer que va a la font de la casa d'en Domingo Sebastià amunt, a salves ni a degun joch que diners y correguen, exceptat a salas de vi, que pach de pena II sous, de la qual pena aje la senyoria lo terç, l'altre terç sie del consell, e l'altre del acusador, e-l vedaler que·u aje acusar per son oficii.

66.

||^{55v} DEL CENSAL AB CARTA DE GRÀCIA

Ítem, stabliren e ordenaren los justícia, jurats que tota persona que farà cens ab carta de gràcia que no sia tenguda de donar al ver senyor sinó XXX sous, e qui tindrà CCCC sous que sie tengut de donar al ver senyor XX dinés per liura, e qui contrafarà que pach de pena LX sous, axí lo donador com lo prenedor.

¶ ¹⁴ Escrit a continuació però d'altra mà: «En lo año 1700 se vené a don Francisco Antolí en 10 lliures, reservan-se la vila les pedres picades de la font».

67.

||^{56r} DE VENDRE MERCADERIA E HÒMENS DE FORA VILLA

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens d'Erbés Jusans que tota persona estranya que portarà neguna mercaderia en lo dit loch, que sie tengut de portar-la en la plaça davant casa d'en Ramon Villanova e de vendre aquella en la dita plaça, emperò que en la casa on posaran que sien tenguts de dir-los-ho, e qui contrafarà que pach de pena X sous, axí lo comprador com lo venedor, la qual pena sie partida terç per terç segons ||^{56v} los altres stabliments. Enperò anadiren que lo coredor, qualque sie o serà, sie tengut dir-los-ho, e si fer no·u voldran, que·ls acuse de la dita pena e que tot hom puxe ésser acusador.

E après, a XX de jener de l'any M D LXXX affegiren los honorables justícia, jurats y pròmens del loch de Herbés Jusans ab exprés consentiment de mi, Loys March Valls y de Cubells, senor del dit loch de Herbés Jusans, que qui portarà a vendre algunes quoses al dit loch, que aquelles puga vendre també sens en córrer en pena alguna dins lo carer Pla del dit loch de Herbés Jusans, dins los dos portalls, lo qual carrer és lo del Sol del loch on stà la ferreria.¹⁵

68.

||^{57r} DE ARBRES DE PARATGE

Establiren e ordenaren justícia, jurats e prohòmens del loch d'Erbés Jusans que per molts arbres de paratge que sien en posesió d'altri e que si algú serà atrobat en aquells dar dapnatge, que no pach per tots los dits arbres sinó una pena tant solament e la smena, la qual pena sie III sous, partidora, si acusador serà, per terços segons los altres stabliments.

69.

||^{57v} DE CAMINS VEÏNALS

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tot hom sie tengut de adobar son enfront de la posesió que afonte ab algun camí veïnal. E si per ventura algú no adobarà lo dit son enfront, que hom puxe bé pasar l'altre vey qui serà prop de aquel l'aurà adobar de sa posesió, e alguna persona pasará per aquel camí veïnal e per culpa de aquel qui no aurà adobat lo camí en

¶¹⁵ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment d'altra mà.

son enfront, aquella persona convindrà pasar per la posesió del qui aurà adobat, ¶^{58r} aquel qui aurà adobat son enfront se puxe clamar de aquel qui n pasarà; emperò aquel qui no aurà son enfront adobat, qui serà prop de aquel vey, pach lo ban per aquel qui serà pasat per la posesió del qui aurà adobat.

70.

¶^{58v} DE TALLAR NI SMOXAR CARASQUES NI ARANCAR MATES EN LA DEVESA DE LES VINYES

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que nenguna persona stranya ni privada no gos tallar ni smoxar carasca, mata ni arranquar en lo solà del Capellà, de la vinya d'en Jaume Ràmia entró a la vinya que és de na Matheua d'en Strany, segons que és mollonat. Axí matex nengú no y gos tallar ni smoxar ni arranquar mata ni carasca del portel del Fontanal, axí com talle la Serreta entró al mallol d'en Anthoni Çabater, e qui contrafarà que pach de pena per cada carasca o mata V sous, e sie partit lo terç a la senyoria, lo terç al consell e l altre terç al acusador, e l vedaler que u aje acusar per son officii e tot ¶^{59r} hom puxe acusar. Axí matex nengú no gos tallar a la calç ni aranquar mates axí com són los enprius dels camins entorn de la vila sinó tant solament a rama en temps de nesesitat, sots la pena dessús dita, ço és V sous partidora segons dessús és dit, e l vedaler ó aje acusar e tot hom puxe acusar.

71.

¶^{59v} DE JUGAR EN TAVERNA

Ítem, stabliren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que no sie alguna persona stranya ni privada que gos jugar en la taverna des què les Ave Maries auran sonades, e aquels qui contrafaran, que paguen II sous de pena, e lo taverner V sous si ls y acullirà, la qual pena sie partida lo terç a la senyoria, lo terç al consell e lo terç al acusador, e que tot hom ne puxe ésser acusador.

72.

¶^{60r} DE DONES

Ítem, stabliren e ordenaren por bé de la cosa pública que no sie dona alguna del loch que gos acullir en sa casa per causa de menjar ni beure, nenguna dona que

sie difamada de son cors, e la qui contrafarà pach de pena v sous, partidora la dita pena lo terç a la senyoria, lo terç al consell e lo terç al acusador, e que tot hom ne puxe ésser acusador.

73.

||^{60v} DE LES ARMES

Establiren justícia, jurats e prohòmens del dit loch per bé e pau de la cosa pública que si negú irà ab armes en feyt de brega los huns contra los altres, que'l justícia que'ls faça manaments que posen les armes, e aquel o aquells que posar no les voldran, que'ls sien toltes per lo justícia, e ultra açò paguen v sous de pena, partidora lo terç al senyor, lo terç al comú e lo terç al acusador, e si acusador no'y aurà, mig per mig entre lo senyor e lo consell.

74.

||^{61r} QUI GITARÀ PEDRES ALS CAMINS O'LLS GASTARÀ

Ítem, stabliren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona stranya o privada qui gitarà e lançarà pedres en los camins del terme del dit loch en guisa que'ls camins ne valguen menys o fossen enbargosses de passar, que pach de pena deu sous, lo terç al senyor, lo terç al comú e lo terç al acusador, e lo vedaler ho aje acusar, e tot hom puxe ésser acusador. Plau al senyor.

Affegiren al sobre dit establiment los justícia, jurats y pròmens del loch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, don Loís March Valls de Cubells, magor, senyor de dit loch, que qui derrocarà cantalls y pedres de les parets dells camins y qui derrocarà pins o altra barza que agen posada sobre les parets per a adobar los camins, que tots los que ó faran o y ajudaran paguen sexanta sous per pena cada vegada que ó faran, y dita pena sia la tercera part del acusador y l'altre terç del comú del present loch, y l'altre terç del senyor del dit loch que serà y és, y més agen de pagar la esmena y preadors.¹⁶

75.

||^{61v} DELS CELLARS NI GARBES [EN LOS ROSTOLLS]

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona stranya o privada que leixarà garbes en cellàs, camps ni en heretats dins lo

¶ ¹⁶ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment, d'altra mà.

terme d'Erbés, de qualsevol natura que sien de sement, de la festa de Sent Miquel, que nengú no sie tengut de guardar-ne son nodriment e·ll senyor de les garbes o cellar pach de pena X sous e perdre les garbes, la qual pena sie partida lo terç al senyor, lo terç al consell e l'altre terç al acusador, e·l vedaler ho aje acusar.

76.

||^{62r} DE AQUELLS QUE SERAN ATROBATS EN VINYES LO RAÏMS
MADÚS

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que tota persona que serà atrobada en vinyes en temps que les veremes seran madures, que paguen de ban per cada vegada VI diners, la qual pena sie partida lo terç al senyor, lo terç al consell e l'altre terç al acusador; e si·l ver senyor los hi veurà, que se'n puxe clamar e haver-ne lo ban e la smena.

77.

||^{62v} DE TRAURE LO BLAT

Establiren e ordenaren justícia, jurats e prohòmens del dit loch que ninguna persona stranya ni privada no gos traure blat del dit loch ni terme de aquel sens licència dels jurats, e qui contrafarà que pach de pena per cada vegada LX sous, la qual pena sie partida lo terç al senyor, lo terç al consell e lo terç al acusador; emperò que lo blat que sie [en blanc] a XL sous acotat, e si de allí aval vall, que sie solt, e qui contrafarà pach la pena dessus dita.

78.

||^{63r} DE PENYORES

Ítem, stabliren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens que tota penyora que sie venuda per peyta o per via de coredor, que's puxe quitar dins X dies axí com si la cort la avia feta vendre.

¶^{63v} DEL BLAT DE LA BOTIGA

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que aquels que pendran del blat de la botiga, que·ls puxa ésser feta execució per lo degut a la botiga sens solepnitat de fur, axí com si fos peyta real, e que la botiga sia abans e primera en dret que los altres crehedós; e que lo botiguer, sots virtut del sacrament que sie tengut donar compte cad·any e de executar les restes del botiger e de mudar botiguer cad·any. E aje de haver de salari VI dinés¹⁷ per cafiç. Enadiren que lo que donarà compte de la botiga, que l'endemà de Sent Miquel sien tenguts executar·li totes les restes e açò aje a fer lo botiguer per son officii o los jurats.

Ordenaren los dits honorables justícia y jurats y prohòmens ab consentiment del magnífich mossén Loys March de Valls y de Cubells, senior del dit loch, que al botiguer sia donat un sou per salari de cada cafis de blat que vendrà de la botiga del dit loch de Herbés, y que per deutes deguts al dit loch de Herbés de qualsevol gènere sien, que a pena de sexanta sous no pugen appel·lar del que lo justícia de Erbés declara sinó al senior de dit loch, e de aquí enfora no tinguen ningun recors per los inconvenients se an seguit per hòmens cavil·losos al dit loch.

¶^{64r} Stabiliren e ordenaren los honorables justícia, jurats y prohòmens del dit loch de Herbés, ab consentiment del magnífich mossén Loys March de Valls y de Cubells, senior del dit loch, que tostemps que execució serà feta a algun vey del dit loch de Herbés per deute que dega a la botiga, que los jurats o botiguer que les hores serà, no sien tenguts de pendre los béns mobles o setis que per dit deute se vendran, sinó per allò dich per aquell preu que se'n trobarà als diners contants, ab què tinguen deu dies de gràcia per a quitar los béns los seran venuts aquells de qui seran, si seran béns mobles, y si seran béns setis que tinguen trenta dies après per a poder·los cobrar, y passats los sobre dits dies, que no tinguen ningun recors per a poder·los cobrar sinó que sien ja passats en sentència deiinitiva. Affegiren a dit stabliment los honorables justícia i jurats, pròmens y mustaçaf del loch de Herbés Jusans que per los deutes que deuran al loch de Erbés Jusans los particulars així per deutes de la botiga del forment com per peyta com per lo arrendament del forn com per altre qualsevol gènere de deute a dit loch o comú degut, que no pugen appel·lar sinó del justícia de Herbés Jusans al senior del dit loch qui és o per temps serà, e de aquí enfora no y age més recors a pena de LX sous.

¶¹⁷ Amb data posterior va ser anul·lada aquesta quantitat i anotat al marge: «un sou».

80.

DE CASSAR AB FILLAT PERDIUS

Establiren e ordenaren justícia, jurats e prohòmens que tot caçador de fillat sie tengut de dar fadiga al senyor delles perdius que pendrà ab lo dit fillat, sots pena de VIII diners, partidora per terços.

81.

¶^{64v} DELS JURADÓS

Establiren e ordenaren los justícia, jurats e prohòmens del dit loch que qualsevol que jurarà lo cap de Nostre Senyor, que pach de pena v sous, e si jurarà altres membres vergonyosos de Nostre Senyor, que pach de pena X sous, e que ajen a demanar la gràcia al senyor, e lo senyor done aquella pena a la Verge Maria.

82.

¶^{65r} DE LA BOLLA

Establiren e ordenaren que negú no gos comprar ni arrendar la bolla del drap de la vila de Morella sens que no sia persona que ab cominació del consel no ho faça, a pena de LX sous, e que tot hom puxa acusar.

83.

¶^{65v} DELS DESVEÏNAMENTS

Establiren que nengun vey que's trobarà aver pres del repartiment del blat de la villa, que no's puxe desveïnar per temps de III anys e que puxen ésser costrets pagar en totes les gites, axí reals com qualsevol altres càrrechs que al dit loch puxen venir e en morabatins, e on ó facen que puxen ésser tenguts pagar segons als veïns que en lo dit loch restaran del temps del sobre dit avant

84.

¶^{66r} DE DERROQUAR CASES

Establiren per bé e conservació de la cosa comuna que nengú que comprarà o tendrà cases en dit loch, que no puxa traure fusta ni deroquar aquelles ni parets ni bigues ni cabirons ni tigel ni altra qualsevulla fusta que alí sia, e qui lo contrari farà pach de pena LX sous, lo terç a la senyoria, lo terç al acusador, e l'altre terç a la villa.

85.

¶^{66v} DE STABLIR CASES E POSECIONS

Establiren que los jurats que ara són o per temps seran puxen stablir qualsevol heretats, cases, coralls, ords per la peyta a aquells qui seran liurades ab carta d'establiment al temps que per veu de corredor y serà dit, ço és a temps de anys, e ajen a ésser liurades als qui menys anys y diran, e que·u ajen a intimar a la part que dins X dies ó aje quitat, e pasats los X dies los jurats puxen fermar la carta del stabliment e obligar los béns de la comunitat. E si cars era que lo senyor de la posesió no·y serà en loch que lo·y puxen intimar, que los jurats ó puxen fer intimar al justícia e, pasats dits X dies, fer dita carta.

Establiren més que tota penyora de moble o siti que·s vendrà en dit loch, axí per peyta com per ¶^{67r} la cort, que aquel que·y dirà aje a dir la mittat del just preu, e si no·y diran la mitat, que tal venda no aje loch. E de açò ajen a ésser jutges los jurats, e si lo jurat serà part en dits béns o liuraments, que ell puxe elegir un prohóm o dos per jutge e aquel, ab sacrament, ó aje a jutgar, e los jurats axí matex ó ajen a jutgar per lo sacrament que fet auran.

86.

¶^{67v} DE LES SMENES

Establiren y ordenaren que los prehadors que enviaran a prear les talles ajen a liquidar dites talles, ço és blats, vinyes e altres qualsevol maneres de sements, erbes, arbres, ortalices e altres qualsevol coses que aquel dan que alí serà fet, si serà tot d'una entrada o dues ab bestiàs o bèsties, e si als dits preadós अपarrà ésser tot una entrada a aquells dits nodriments, ajen a manifestar al justícia, e si seran dues o tres e quant los dits preadós ó auran manifestat, en tal cars aquel qui serà pres per autor e no porà scusar o si per ventura l'amo de la dita heretat los ¶^{68r} y aurà

vists o les guardes o alguna altra persona digna de fe, que tal autor no·y pusqua convenir ni aplicar ninguns altres pastors ni guardians, e açò sia a coneguda dels honorables jurats e prohòmens del dit loch.

87.

¶^{68v} DE SOLTAR ARTIGUES

Establiren e ordenaren que qualsevol persona no sia que gos soltar artigues ni tallades fetes dins lo terme, e qui lo contrari farà que pach de pena V sous de dia e X sous de nit, la qual pena sie partida segons forma dels altres stabliments.

88.

¶^{69r} DELS VEDALÉS QUE FACEN QÜERN

Establiren e ordenaren que les guardes que ara són o per temps seran, que de totes les acusacions, calònies ho smenes e talles ajen a fer qüern o ceda per conservació dels drets de cada hu, e qui no·u farà pach de pena V sous, e que lo que costarà de fer dita ceda o qüern se aje a pagar de les calònies pertanyents a la villa, e si no n'í aurà, los jurats.

89.

¶^{69v} DEL BOVALLAR

Establiren e ordenaren que nulla persona stranya ni privada no gos tenir bestiar en lo bovallar sinó sols lo carnicer, e si per ventura y metran bestiar, que qualsevol guardià o guàrdies puguen pendre l^a degolla de dia e dues de nit, lo terç a la senyoria, lo terç al comú e l'altre terç al acusador.

Establiren e ordenaren¹⁸ los honorables justícia e jurats del loch de Erbés Jusans e altres pròmens que aquella part de devesa que és estada afegida ab la vella, que sie guardada de tots los nodriments com de la primera ans si degú hi metrà bestiar o bèsties grosses, que comete la pena del establiment de la devesa que parlle della devesa de comú en què en la dita devesa no puguen metre bestiar ni bous de la festa de la Verge Maria de març fins al dia de Nadall, sots la dita pena, exceptat que lo dia que lauraran quelles hic puguen tenir ço és vaques lauradores

¶¹⁸ Aquest paràgraf ha estat afegit posteriorment, d'altra mà.

ab ses criaçons ho dits bous; e més enadiren al establiment que diu que sis resses puguen anar per dita devesa, dos chets, la hu sollt e lo altre per la corda hi puguen anar sens neguna pena ho si seran dues femelles per no tenir chets, axí matex e si entraran en heretat de altri cometen sa pena dels establiments que parlen de dita rahó.

90.

||^{70r} DE LA DEVESA BÈSTIES CERERES

Establiren e ordenaren que neguna persona stranya ni privada no gos tenir en la devesa de les vinyes sinó dues bèsties de laurada e 1ª cerera, si ga no són algun parell de vaques lauradores si tindran races que aquelles puxen anar per la devesa fins tant sien desmamades, e si d'aquí avant y seran atrobades que paguen lo ban segons forma d'establiment.

91.

||^{70v} DE LA DEVESA

Establiren e ordenaren que no sia ninguna persona del dit loch ni de fora que gos metre bestiar ni xets ni porchs dins la devesa de la vila o loch, del dia de la Verge Maria de març fins al dia de Tots Sants, e qui contrafarà que en tal bestiar sia feta degolla per les guardes e sia lo terç del senyor, e lo terç del comú e l'altre terç de les guardes. E qualsevol que y metrà porchs, que aje de ban quiscun porch VI dinés, e les guardes lo ajen a menar a casa del justícia sots virtut del sagrament, e lo justícia no l puxa donar sens que aquel de qui serà no aje pagat lo dret, e si l donarà, que u pague de ço del seu. E si lo ver senyor de la heretat lo y trobarà, que l puxa menar a casa del justícia e aje ||^{71r} son terç, és entés dins totes les plantes. E que tot hom puxe tenir en sa heretat ses bèsties de bestiar del dia de Tots Sancts fins a la Verge Maria de març. E si serà cars que altri n'i metrà o afegirà bestiar ab les primeres que y seran, que lo darer que les y metrà sia tengut pagar la degolla, e les guardes ajen a fer dita degolla en virtut del sagrament, e sia partida segons desús, e tots los altres stabliments stiguen en sa força e valor. E si algú tindrà bestiar en la heretat del altre e lo ver senyor n'i menarà, que lo foraster aje a pagar la degolla.

||^{71v} DE XETS, OVELLES E CABRES

Fonch deliberat per lo consel del dit loch que·ls xets que·s criaran en la devesa de les vinyes, qualsevol que·ls voldrà desfer los aje a des-fer a la taula i diner menys per liura, axí lo carnicer com l'amo de qui serà, e no·ls puxe vendre defora la villa sens dar-ne la fadiga als jurats. E per semblant, que qualsevol que desfarà ovella, que no la puxe desfer a més de V dinés per liura, e cabra a IIII dinés per liura, e que la ajen a desfer en la carneseria. E si en sa casa la desfarà a més for la vendrà, que caygue en pena de II sous. E per semblant fonch deslberat que tota salvatgina ||^{72r} que·s casarà en lo terme, sien tenguts en casa o en la carneseria dar-la a V dinés la liura, e qualsevol que·n portarà sia tengut dar-la ad aquel for, partides les penes segons los altres stabliments per terços. Fonch fet a XXV de dehembre any mill cinch-cents y deu.

Los presents stabliments, si e segons són stats confirmats per molts senyors e per diversos anys segons que·s mostra en los stabliments vells ab scriptures axí de notari com encara de les mans dels dits senyors segons en la forma segent:

||^{72v} Anthoni Cubells.

Primerament, foren confirmats per lo magnífich mosén Anthoni de Cubells, senyor del dit loch d'Erbés Jusans, segons se mostra la confirmació de dits stablimens ab albarans de la sua mà pròpria, on dits stabliments vells començants a XX dies del mes de mag any mill quatre-cents vint-y-cinch, finints a XVII de jener any M CCCC XXXXVIII, e ab actes rebuts per los discrets en Bernat Antholí, Domingo Miquel e Salvador Barbaroga, notaris, sots serts kalandariis segons alí més larch se conté.

Esteve Cubells.

Ítem, foren confirmats dits stabliments per lo magnífich en Steve de Cubells, senyor del dit loch, de XXVIII de dembre any mill quatre-cents cinquanta fins a XVIII de abril any M CCCC LXVII, e ab actes rebuts per los discrets en Bernard Antholí, Nicholau Villanova e Domingo Marçà, notaris, sots serts kalendaris ad que me refero *et latius continetur*.

Martí de Cubells.

Ítem, per lo magnífich mosén Martí de Cubells com a tudor e curador de les filles de mossén Stheve de Cubells y en dit nom senyor del dit loch, foren confirmats segons ab albarans de lur mà appar, començant a XVII de jener any mil quatre-sents sexanta-huyt, e finint a XXV de dembre any mill CCCC LXXIII, segons alí més larch conté.

||^{73r} Jonot Cubells, alcayt del castell de Herbés posat per les filles de mossén Stheve de Cubells, Lucrecia y Ysabel Cubells.

Ítem, foren confirmats los dits stabliments per lo magnífich en Jonot de Cubells, alcayt del dit loch segons per albarans se mostra de mà pròpria, començant lo primer dia de jener any mill quatre-cents setanta-quatre, finints a XVIII dies del mes de jener any M CCCC LXXXIII, segons més larch se conté en dits stabliments.

Lo magnífich en Luís March de Valls.

Últimament, foren confirmats dits stabliments per lo magnífich mosén Luís March de Valls, senyor del dit loch d'Erbés Jusans, se mostra de pròpria mà scrits, començant a XVIII° dies del mes de jener any de la Nativitat de nostre Senyor Déu mill quatre-cents huytanta-quatre, finints a XII deis del mes de jener any de la Nativitat de nostre Senyor Déu mill cinc-cents e onze, e ab acte rebut per lo discret en Berthomeu Capcir, notari, sots sert kalendari etc.

Quis scripsit scribat semper cum domino vivat Guillermus Miquael Capsir, presbiter ville Castellionis Plane, detur sibi pro pena hun parell de perdius per a ell a sopar, sine adiutorio mortus est liber. Deo gratias.

93.

||^{73v} STABLIMENT QUE NO·S PUGE AMERAR CÀNEM EN LES BASES DELS FONTANALS

Establiren los honorables justícia e jurats e pròmens del loch de Erbés Jusans que no sia negú que en les baces que cada home tenen en lo Fontanal, que no sia negú que en aquelles no puguen amerar cànens ni metre vímens e si·u fan, ajen a dar escoredor a la aygua que no puxe tornar a la mare, e si lo contrari serà fet, cayguen en pena de V sous partits per terces segons los altres establiments; e tot hom ho puxa acusar, e per semblant sia fet de una baça que ha en Cova i que té en Barberà en la coma, e per semblant sia entés en qualsevol baces que estigen en loch que dany ne puxa venir, dels qualls sien conexedors los dits honorables jurats.

||^{74r} Huy que contam a XVI de giner any M D XII, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al dia de Aparici primer vinent e no en més, ab aquesta protestació, que per la present confirmació a la senyoria no sia causat perjuhí ni als dits jurats atriboït dret algú.

Huy que contam a XII de giner any D XIII, yo Loys March de Vals, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al dia de Aparici del any que finirà en XIII° ab aquesta protestació, que per la present confirmació a la senyoria no sia causat perjuhí ni al dit loch adquesit dret algú.

Huy que contam a X de giner any D XIII, yo Loys March de Vals, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al dia dels Reys del any de D XV, ab la salvetat e protestació en totes les altres confirmacions per la qual a la senyoria no sia causat perjuhí ne al dit loch adquesit dret algú al dit loch.

||^{74v} Yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, conferme huy que contam a X de giner any D XV, los establiments en lo present libre contenguts ab les protestacions en los altres establiments contengudes, que per aquells a mi no sia causat perjuhí ni a la dita universitat adquesit dret, a la qual confirmació vull que dure del present dia de huy fins al dia dels Reys del any que contarem D XVI.

94.

Foren de acord tot lo consell ab volentat dels pròmens, que los bous que eren enebits de les deveses, que del dia de Sent Miquell del mes de setembre puguen tenir un parell de bous o vaques que són de laurar ab sa rasa, e una serera, e no més fins al dia de Nostra Senyora del mes de març.

Huy que contam a VIII° de giner any M D XVI, yo Loys March de Valls, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts ab aquesta protestació, que per aquell no sia causat perjuhí en los drets e preminències de la senyoria, la qual confirmació vul dure de ací a VIII de giner del any M D XVII inclusive.

A VIII de giner any M D XVII, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts però en aquesta manera, que vul que vage en loch de la degola, sia la pena V sous, e les deveses primeres o antigues sien tenguts de guardar, la qual confirmació dure fins al dia VIII del mes de giner del any D XVIII e no en ans, ab les protestacions ||^{75r} en les matexes confirmacions.

A XXV de giner any D XVII, yo Loys March de Vals, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts en tot de quant són vistos estar hùtils y profitables a la senyoria, per los quals no vol que perjuhí li sia procurat ni causat, ni al dit loch atriboït, ab que la devesa que darement fon per los jurats senyalada, negú no sia tengut guardar aquells, e que vol vage a la devesa a degola, la qual confirmació vol vaga la dita confirmació d'ací a VIII° de giner del any D XVIII.

A VII de giner any D XVIII, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés, loe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, ab aquesta protestació, que per la present confirmació a la senyoria no sia causat perjuhí negú, e vol la present confirmació dure de ací al endemà dels Reys del any D

XVIII°, ab aquesta condició, que volen que dins la devesa cada hu sia senyor de ses erbes, e que en aquelles sorts que tenen anpriu, que's estiguen axí com se estan en lo establiment.

95.

Establiren e ordenaren los honorables justícia e jurats e pròmens del loch de Erbés Jusans, ab volentat e consentiment de la senyoria del dit loch, que no sia ninguna persona estranya ni privada que gos casar la casa dels todons en lo dit terme ^{||75v} del loch de Erbés sens que aquells tals casadós no tinguen albarà del senyor y dels honorables jurats, e qui y casa sens la tal licència e albarà, que caygue en pena de X sous; y cada hu puxa ésser acusador. Y que negú, sots la matexa pena, no puxe casà en la gotla de nit ni de dia, e per semblant sia entés que negú puxa fer en l'aygua del Forcal ni fer esplomadiç, ni casar prop de la dita aygua sots la matexa pena; e que qualsevol casador sia tengut portar la dita casa y fer-ne ab sos diners a qualsevol del loch, y que no puxen aver a més de VII diners lo parel dels de balesta, y a XIII diners dels de filat, y qui més ne demanarà cayga en la sobre dita pena, y que tot hom puxa ésser acusador, partida la dita pena per terç al acusador y consell y a la senyoria.

^{||76r} Huy que contam a VII de giner any M D XVIII°, yo Loys March de Valls, senyor del dit loch de Erbés Jusans, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al endemà dels Reys del any D XX, ab les protestacions en les altres confermacions contengudes y que per aquells no sia causat perjuhí a la dita senyoria.

Huy que contam a VII de giner any M D XX, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al endemà dels Reys del any D XXI, ab les protestacions en los dits establiments o confermacions que per la present confermació no sia causat perjuhí a la senyoria ni en los drets de aquell. Foren de acord e volentat dels pròmens e jurats que en lo que dien dels xets se venen com la carn, e la ovella vaga a mig preu del moltó, e la cabra a mig del preu del cabró, e la salvatgina que cada hu l'aga posar a la carniceria e la y agen a dar venda, e vaga a VI diners.

^{||76v} A VII de giner any M D XXI, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés, ab les protestacions fetes de ací a nós, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, del present dia fins al VII de giner del any D XXII, e no més.

A VIII de giner any M D XXII, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al endemà dels Reys del any D XXIII, ab les protestacions en les altres confermacions posades.

A XIII de giner any M D XXIII, foren de acord los honorables justícia e jurats e pròmens del dit loch que dins la devesa no sia negú que gos tallar carascha neguna, e si·u fahia aquell tall, sia y encòrega en pena de V sous per cada tala, però que tot hom per a son ús, no fent frau, tot hom pux talar a brochada, e que les guardes que ara són o per temps seran ó agen acusar, e encara en los antuxans negú no·y puga fer lenya.

A VIII de giner any M D XXIII, yo Loys March de Valls, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací a VIII dies del mes de giner del any M D XXIII, ab les protestacions en les dites confirmacions contengudes.

¶^{77r} A VII de giner any M D XXIII°, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe y conferme los establiments en lo present libre contenguts ab les protestacions en les altres confirmacions contengudes, duradora la dita confirmació del present dia fins al endemà dels Reys del any M D XXV, inclusive.

96.

Establiren los honorables justícia e jurats e pròmens del loch de Erbés que en la devesa que·s diu del Solà del Capellà, que no·y puguen tallar carasces negunes als colls ni amprar-la sinó ab licència dels jurats, sots pena de V sous per cada carasqua e per cada vegada que y seran trobats, partidors per terç segons los altres establiments.

A VIII de gener any M D XXV, yo Loys Marc de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, conferme los establiments en lo present libre contenguts, si e segons les altres confirmacions ab les protestacions contengudes, la qual confirmació dur fins a X de giner del any M D XXVI.

A X de giner any M D XXVI, yo Loyís March de Valls, senyor del loch de Erbés, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts en aquesta forma, que en loch de la degola per què no·s partisquen còmodament, que vaga als V sous de pena en loch de la degolla, los quals sien partits per terç; en les altres coses resten en sa força e vigor tostemps, ab protestació que per aquells no sia causat perjuhí algú ans que resten en sa força, la qual confirmació duran tan solament fins al endemà dels Reys del any M D XXVII.

97.

¶^{77v} Establiren e ordenaren los honorables justícia e jurats e pròmens del loch de Erbés, huy que contam a VII de giner del any M D XXVII, que del blat de la botiga que lo botiger ara ofert egualment un cafís de blat de casa, y si cas és que lo blat era tant que no·s aribàs, que en tal cas l'agen a pendre ab les fermances que

són acostumades dar al botiger. Y si més serà mester e n'i aurà, sia fet del restant a discreció del botigés que ara són y per temps seran. Més, volgeren que en les deveses que són donades a tots los masovés del terme de Erbés, que sien guardades e tots los que lo contrari faran sien cayguts per cada vegada en pena de V sous partits per terç, ço és en los masos que són poblats.

¶^{78r} A X de giner any M D XXVII, yo Loyís March de Vals, senyor del loch de Erbés Jusans, conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al endemà dels Reys que serà del any M D XXVIII ab les protestacions en les altres confermacions contengudes.

A X de giner any M D XXVIII, yo Loyís March de Valls, senyor del loch de Erbés, lohe los establiments e conferme aquells sí e segons estan confermats fins a X de giner del any M D XXX en les altres confermacions ab les protestacions contengudes, y volgeren que en aquell [...] a la vall, que si u fa ortalices negunes, que aje a terminar, altrament no n puxe aver lo ban.

¶^{78v} Yo, Loyís March de Valls, senyor del loch de Erbés, conferme los establiments en lo present libre contenguts de ací al endemà dels Reys del any M D XXVIII° e no més, ab les protestacions en los altres establiments contengudes.

98.

En l'any mil cinch-cents vint hi huyt, a XV del mes de giner, de voler e consentiment del magnífich mossén Lluís March de Valls, senyor del lloch de Erbés Jusans, e dels honorables en Jaume Antholí, justícia, e en Berthomeu Ponç e n Jaume Eroles, jurats, e de altres pròmens e consell del dit lloch, de voluntat e exprés consentiment del dit consell fonch concordat que per a hobs del comú prengueren la serreta del Fontanal per obs de pedra per a paredar qualssevolle vehins del lloch de Erbés Jusans que mester ho haurà, que y pugue tallar pedra per a sos hobs sens pena neguna, e per què sabien la dita serreta per hon passe, abfronte ab terra d'en Sabastià Barrau, e ab senda vehinal que va al dit Fontanal. Ítem més, és una creu a la hun costat de la serreta, e a la part d'en Berthomeu Barrau una fita, e al capdamunt d'en Sebastià Barrau e d'en Blasco Gil una creu +, e entre en Pere Berthomeu e Pere Sastre una creu a cada part, e entre en Johan Barbaroga, Anthoni Çabater una creu a la punta del banqual del dit en Johan Barbaroga, e una fita etc., e traent la pedra, si passaran per neguna heretat faran dany, que paguen la esmena del que's mostrarà que hauran fet dany.

¶^{79r} Huy que contam a VII de giner any M D XXX, yo Loyís March de Valls, senyor del dit loch de Erbés, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al endemà de la festa dels gloriosos Reys del any M D XXXI, ab les protestacions en les altres confermacions contengudes e no en més.

A VIII de giner any M D XXXI, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe y conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al endemà dels gloriosos Reys del any M D XXXII, ab les protestacions contengudes e no en més, ab condició que de volentat de tot lo consell ne traem lo boverall per ço com tenen deliberat o arendar-lo per al comú, o de arendar-lo per a obs de quitar alguns càrechs del loch.

99.

A VIII de giner any M D XXXII, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe y conferme los establiments en lo present libre contenguts, de ací al endemà dels gloriosos Reys, ab les protestacions contengudes e no en més, e volgeren que los que an fet forns en alguns masos, que com hi fan estatge que més en bonora y puguen coure, però que y vagen sols per coure, que no·u puguen fer a fi que no puguen escusar pagar la puja, y encara que aja a pagar V sous com dit siga mas estaran a estage, e volen que en lo boverall que no·y puguen talar carasces e broquades, que les guardes puguen acusar que lo contrari farà.

||^{79v} A VIII de giner any M D XXXIII, yo Loys March de Valls, senyor del loch de Erbés, lohe y conferme los establiments lo present libre contenguts de ací al endemà dels gloriosos Reys del any M D XXXIII.

A VIII de giner any M D XXXIII, yo Loys March de Valls, senyor del dit loch de Erbés, lohe e conferme los establiments en lo present libre contenguts ab les protestacions en les altres confirmacions contengudes, de ací a VIII de giner del any M D XXXV.

A VIII de giner any mil cinch-cents trenta y cinch, yo Bertomeu Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe y conferme los establiments en lo present libre contenguts ab les protestacions en les altres confirmacions contengudes, de ací a VIII de giner del any 1536. Fon de acord que nengú no gose metre bestiar en los rostolls dells altres fins passat Sent Bernat ||^{80r} y si·u fache, que page de ban cinch sous, los qualls sien partits per terç.

A VIII de giner any mil cinch-cents trenta-y-sis, yo Bertomeu Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe y conferme los establiments en lo present libre contenguts ab les protestacions en les altres confirmacions contengudes, de ací al endemà dells gloriosos reys del any mil cinch-cents trenta-y-set, VIII de giner del any 1536. Y restave cada hu senyor de ses erbes y si nengú y entrarà, pague de pena V sous per ramat de dia, y X sous de nit per ramat, partits per terç.

||^{80v} A VIII de giner any mil cinch-cents trenta y set, yo Bertomeu Valls, senyor del present loch de Erbés Jusans, lohe y conferme los presents establiments en lo present libre contenguts ab les protestacions en les altres confirmacions contengudes, de ací alls gloriosos Reys del any 1538, restant cada hu senyor de ses erbes.

¶^{81r} A VIII de giner any mil cinch-cents trenta y nou, yo Bertomeu Valls, senyor del loch de Erbés Jusans, lohe y conferme los presents establiments en lo present libre contenguts ab les protestacions en les altres confirmacions contengudes, de ací alls gloriosos Reys del any 1540, restant cada hu senyor de ses erbes.

¶^{81v} A VI de giner any mil cinch-cents quaranta, yo Bertomeu Valls, senyor del present loch de Erbés Jusans, conferme a vosaltres honorables pròmens del present loch, los presents establiments ab les protestacions en los altres establiments fetes, de esta manera que tot ramat de bestiar de XXX y de XXX en amunt, pach V sous de pena de dia, y deu de nit, y axí fan de acord sobre dit dia y any.

A set de giner any mil cinch-cents quaranta-y-hu, yo Bertomeu Valls, senyor del loch de Erbés, conferme los presents establiments a vosaltres justícia y jurats y pròmens del present loch de Erbés Jusans, ab les ¶^{82r} protestacions en les altres confirmacions fetes, fins al endemà dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents y dos.

A set de giner any mil cinch-cents quaranta-y-dos, yo Bertomeu Valls, senyor del present loch de Erbés, conferme los presents establiments fins all dia dells tres Reys del any mil cinch-cents quaranta-y-tres, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

¶^{82v} A XV de giner any 1543, yo Bertomeu Valls, senyor del present loch de Erbés Jusans, conferme los presents establiments fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents quaranta-y-quatre, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

A VI de giner any mil cinch-cents quaranta-quatre, yo Bertomeu Valls, senyor del present loch de Erbés Jusans, conferme los presents establiments fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents quaranta-y-cinch, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

¶^{83r} A VI de giner any mil cinch-cents quaranta-y-cinch, yo Bertomeu Valls, senyor del present loch de Erbés Jusans, conferme los presents establiments fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents quaranta-y-sis, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

100.

Establiren y hordenaren los honorables justícia y jurats que no sia nengú gosat de jugar mentres se celebren los officis de Senta Mare Església en tot lo ¶^{83v} loch, y que nengú no gose jusar en lo perge davant la porta della església sots pena de dos diners per cada hu, la quall pena no's puxe dexar y és de consentiment del senyor y justícia he jurats e pròmens si's de nostra senyoria, y tot hom puxa ser acusador.

¶^{84r} A VII de giner any mil cinch-cents quaranta-y-sis, yo Bertomeu Valls, senyor del loch de Erbés, conforme los presents establiments de huy fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents quaranta-y-set.

A XXI de giner any mil cinch-cents quaranta-y-set, yo Bertomeu Valls, senyor del loch de Erbés, conforme los presents establiments de huy fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents quaranta-y-huyt.

101.

A VI de giner any mil cinch-cents quaranta y huyt, yo Bertomeu Valls, senyor del loch de Erbés, conforme los presents establiments de huy fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents quaranta-y-nou, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes, no causat perjuhí alla senyoria y a vosaltres, y torne la devesa ¶^{84v} [...] a coneguda dells justícia y jurats y pròmens, mas és condició y sia degolla y si [...] ere, y si alguna degolla degués fer-se, que en tal cas sien ca[...]dos los senyors justícia y jurats, y mijja a [...]al d'ací alla Verge Maria de març primer vinent si's [...] cada hun per sa heretat, y si cas ere pasen en la eretat [...] se [...] de ban dos diners per cabeça, y della Verge Maria de març avant no vajan [...]s cada hun per sa [...] [...] si's mesclaven [...] axí mateix dos diners per [...], la quall pena sia partida per terç, e és del senyor un terç, y altre de la vila, y l'altre alls guardes, y que cada hu sia senyor de ses erbes per ses eretats.

¶^{85r} A set de giner any mil cinch-cents quaranta y nou, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conforme los presents establiments fins all dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents cinquantana, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

102.

Establiren y ordenaren los senyors justícia y jurats y pròmens del loch d'Erbés Jusans que ningú casce a la cassa del ase que's diu, sots pena de sinch sous per cada vegada y totom acusador. Enperò, si lo senyor per sos obs ne té necessitat, ne puga fer caçar sens donar-ne a ningú rahó, y si per cas algun singular per obs de bodes, tenint llexència del senyor y del justícia y jurats, ne puga casçar y fer-ne pendre, y si serà algú acussat que casçe sens llexència, que la dita pena sia partida per terç al senyor y als jurats y al acusador.

¶^{85v} A XIII de jener any 1550, yo Loys Johan Valls y de Cubells, com ha fill y conjunta persona del magnífich mossén Berthomeu Valls y de Cubells, senor de dit loch, per absència del quall conforme los presents establiments fins al dia dells gloriosos Reys del any 1551, ab les protestacions en les altres confirmacions fe-

tes. Y ayxí mateix y sia entés lo darer capítoll y ordinació feta en lo della caça qui's acostuma dir la caça vulgarment nomenada caça del asse.

A VII de giner any mil cinch-cents y cinquanta-y-hu, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor del present loch de Erbés Jusans, conffirme los presents establiments a vosaltres honorables justícia he jurats y pròmens del present loch, de ací fins als gloriosos Reys del any mil cinch-cents he cinquanta-y-dos, ab les protestacions en les altres confermacions per mi fetes.

¶^{86r} A VII de giner any mil cinch-cents cinquanta-y-dos, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor del present loch de Erbés Jusans, conforme los presents establiments a vosaltres honorables justícia y jurats he pròmens del present loch de Erbés fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents cinquanta y tres, ab les protestacions en les altres confermacions fetes, y que tot hom sie senyor de ses erbes dins la devesa.

¶^{86v} A VI de giner any 1553, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés, conforme los presents establiments fins al dia dells gloriosos Reys del any 1554 ab les protestacions en les altres confermacions fetes. Ne aga de sensar dins los dits deu dies en poder del senyor de Herbés o en absència de dit senor en poder del balle de dit senor, y si no sensarà, reste condempnat dit justícia si passaran los deu dies après que intimat li serà, però que lo corredor per a intimar al justícia dita tala, aja primer de demanar ne lexen que al senyor de Herbés y en sa absència al balle posat per dit senyor, y si no ó farà la intima, sia de ningun efecte ni valor.

103.

¶^{87r} STABLIMENT DEL TEMS PER A ESCUSAR DE LES TALES Y COM PODRÀ CONVENIR

Ítem, establiren e hordenaren lo justícia, jurats, consellers, pròmens y tota la universitat, ab voluntat de la señoria, que tota tala ni esmena que per les guàrdies o preadors serà preada y notificada al señor de la dita tala, que dins deu dies en après que lo autor de la dita tala li serà per dites guàrdies o preadors donat, sia tengut lo ver señor de dita tala convenir aquell dins deu dies en après li serà notificat si en lo predent lloch serà la dita tala, y lo dit autor o aquell que la dita tala fet aurà, aja deu dies per a escusar de aquella y si dins los deu dies no escusarà, que reste condempnat en pagar aquella.

Affegiren après, a XX de jener any M D LXXX, los honorables justícia y jurats y pròmens del loch de Herbés, ab exprés consentiment de mi, Loys March Valls y de Cubells, senyor de dit loch de Herbés, que si lo justícia de dit loch serà donat per author de alguna tala, que aquell ¶^{87v} si demanar ni convenir y voldrà lo

dit autor a ninguna altra persona, que aquella aja de convenir dins altres deus dies y si no ó farà, que de allí avant no sia oyít ans aja de pagar y no puga convenir a nigú, y açò per evitar molts sacraments que per dita rahó se convenien a fer.

||^{88r} A VIII de giner any mil cinch-cents cinquanta-y-quatre, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conforme los presents establiments a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens de Erbés fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents cinquanta-y-cinch, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

||^{88v} A VIII de giner any mil cinch-cents cinquanta-y-cinch, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conforme los presents establiments a vosaltres honorables justícia y jurats del present loch de Erbés Jusans, de ací als gloriosos Reys del any mil cinch-cents cinquanta-y-sis, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

||^{89r} A VIII de jener any 1568, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor dell loch d'Erbés Jusans, conforme los presents establiments a vosaltres honorables justícia y jurats y pròmens del present loch fins al endemà dels gloriosos Reys del any M D LVIII, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

104.

||^{89v} Més, a VII de jener any 1567, stabliren e ordenaren los honorables justícia, jurats e pròmens del loch de Herbés Jusans, que tostemp que ningun home foraster, ço és que no sia vey del present loch, comprarà alguna heretat en dit terme, que los veÿns, qualsevol de ells, per lo tant las puga aturar dins un mes après que sie feta la compra. Més, afegiren al dit establiment els honorables justícia y jurats y pròmens del dit loch de Herbés Jusans, ab voluntat del señor, que tostemp que alguna persona estrangera comprarà o aja comprar de algun vey del present loch qualsevol manera de béns, ayxí setis com mobles, que per lo mateix preu que lo stranger ó aurà comprat, s'ó puguen aturar dins un mes après de la compra qualsevol vey del present loch de Herbés Jusans. E si la dita persona estrangera aurà feta la compra de qualsevol béns, ayxí setis com mobles, amagadament e cautelosa perquè los veÿns del present loch de Herbés Jusans no'n agen sentiment, en tal cas qualsevol vey del present loch tinga temps per a poder-s'ó aturar dins un any e un dia après que la persona estrangera aurà feta la compra si serà de béns setis, e de mobles dins un mes si atrobats seran en lo terme dits béns mobles comprats per strangers.

||^{90r} A VI de jener any mil cinch-cents cinquanta-y-sis, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conforme los presents establiments a vosaltres honorables justícia y jurats y altres pròmens fins al endemà dells gloriosos Reys del any mil cinch-cent cinquanta-y-set, ab les protestacions en les altres confirmacions fetes.

||^{90v} A VI de giner any mil cinch-cents cinquanta-y-set, yo Bertomeu Valls y de Cubelles, senyor del loch de Erbés Jussans, conferme los presents stabliments a vosaltres honorables justícia y jurats e pròmens del dit loch fins al endemà dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents cinquanta-y-set, ab les protestacions en los altres establiments fetes.

||^{91r} [en blanc]

||^{91v} [en blanc]

||^{92r} [en blanc]

||^{92v} A VII de gener any mil cinch-cents cinquanta y tres, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor del present loch de Erbés Jusans, conferme los presents establiments a vosaltres honorables justícia, jurats he pròmens del loch de Erbés Jusans fins al dia dells gloriosos Reys del any mil cinch-cents cinquanta-y-quatre, ab les protestacions a les altres confirmacions fetes, y que tot hom sia senyor de ses erbes dins la devesa.

||^{93r} A VII de jener any 1559, yo Bertomeu Valls y de Cubells, senyor dell loch d'Erbés Jusans, conferme los presents establiments a vosaltres honorables justícia y jurats y prohòmens del present loch fins al dia dells gloriosos Reys dell any LX, ab les protestacions en les altres establiments fetes. Y que tot hom sia senyor de ses herbes dins la devesa ab esta modifiquasió, que lo bovallar sia guardat y y aja degolla dell dia de Nostra Senyora de març fins a Sent Miquell de setembre, y que en dit bovalar ningú pugua tallar carasques a pena de V sous per cada calz, y que dita pena sia partida entre lo senyor dell loch y l'acusador.

105.

||^{93v} A VII de jener any 1560, yo Loys Joan Valls y de Cubells, fill e legítima persona e senyor del loch de Herbés Jusans, conferme a vosaltres honorables senyors justícia y jurats y pròmens del present loch los presents stabliments fins al dia dells gloriosos Reys dell any 1561, ab les protestacions en los altres stabliments fetes. Y que tot hom sia senyor de ses herbes en la devesa ab esta modifiquasió, que lo bovalar sia guardat y y aja degolla del dia de Nostra Senyora de març fins a Sent Miquel de setembre, y que en dit bovalar ningú pugua tallar carrasques a pena de V sous per quada calç, y que dita pena sia partida entre lo senyor dell loch y l'acusador, y per què aquí fas fer lo present de mà de mon fill, Loys March Valls y de Cubells, any e dia sobre dits.

Yo Luís Joan Valls y de Cubells.

||^{94r} ESTABLIMENT QUE NENGÚ PUGA TINDRE PORCHS FORAS-
TERS

A VII de jener any 1561, yo Loys Johan Valls y de Cubells, fill e legítima persona e senyor del loch de Herbés Jusans, conferme a vosaltres honorables senyors justícia y jurats y pròmens del present loch los presents stabliments fins al dia dells gloriosos Reys del any 1562, ab les protestacions en los altres stabliments fetes. Y que tot hom sia senyor de ses herbes en la devesa ab esta modificació, que lo bovalar sia guardat y que aja degolla del dia de Nostra Senyora de març fins a Sent Miquel de setembre, y que en dit bovalar ningú pugua talar carrasques a pena de V sous per quada calç, y que dita pena sia partida entre lo senyor del loch y'l acusador, y per què so content aquí fas fer lo present de mà de mon fill, Loys March Valls y de Cubells en lo any e dia sobre dits. Y més anyediren los sobre dits justícia, jurats y pròmens que ningú pugua tenir porchs estrangers en lo terme sens licència del senyor justícia y jurats, pena de LX sous partida dita pena per ygualls parts entre senyor del loch y acusador.

Yo Luís Joan Valls y de Cubells.

||^{94v} STABLIMENT DEL CHET QUE VENDRÀ FORA LO LLOCH

A VII de jener any 1562, yo Loys Joan Valls y de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, conferme a vosaltres honorables justícia y jurats del present loch los presents stabliments fins al dia dells gloriosos Reys del any M D LXIII, ab les protestacions en los altres stabliments fetes. Y més affegiren los honorables justícia y jurats y pròmens que ningú sia gosat vendre ningun chet fora la vila a pena de V sous, partits los dits cinch sous per parts ygualls entre lo senyor y la vila y lo acusador. Y més, que lo carnicer sia tengut matar un dumenge part altre chets havent-y persones los vullen fer desfer. Y més anadiren los sobre dits justícia, jurats y pròmens que les guardes sien tengudes de demanar son dret dins sis dies après que accusat auran y, si no, que de aquí avant perden son dret y no sien oÿts. Plau a mi, Luís Johan Valls y de Cubells, señor de dit loch.

||^{95r} A VII de jener any 1564, yo Luís Joan Valls y de Cubells, senyor del loch d'Er-
bés Jusans, conferme a vosaltres honorables justícia y jurats y pròmens del present

loch los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any 1564 [*sic*], ab les protestacions en los altres stabliments fetes. Y més afegiren los honorables justícia y jurats y pròmens que ningú sie gosat de vendre ningun chet fora la vila a pena de V sous, partits los dits V sous per parts ygualls entre lo senyor y la vila y lo acusador. Y més, que lo carniser sia tengut matar un diumenge part altre chets havent-y persones los vullen fer desfer. Y més afegiren los sobredits que les guardes sien tengudes de demanar son dret dins sis dies après que.¹⁹

¶^{95v} A XI de jener any 1563, yo Loys Joan Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conforme a vosaltres honorables justícia y jurats y prohòmens del present loch de Herbés Jusans los presents stabliments fins al dia dells gloriosos Reys del any 1564, ab les protestacions en los altres stabliments fetes, és a saber, que no sie causat perjuy al senyor ni alls vassalls adquesisit dret.

109.

Y més, dit dia stabiliren y ordenaren los sobre dits honorables justícia y jurats y pròmens del loch de Herbés Jussans que ningú no gose tallar ninguna lenya verda en perjuí de altri, y si-ó farà, que lo amo de la heretat ne puja haver lo ban, que és V sous, partit dit ban per ygualls parts entre lo senyor y lo amo de la heretat y lo acusador; y si algú lo contrari farà, sia a coneguda dels pròmens honrats de conèyxer si serà caygut a pena o no.

Plau a mi, Luís Joan Valls y de Cubells, senyor de dit loch.

¶^{96r} acusat hauran y sinó, que de aquí avant perden son dret y no sien hojts. Y més, afegiren los sobredits justícia y jurats que tot hom puxa fer lenya a LX passes dels percurats en les heretats del altre pas.²⁰

110.

A XXIII de jener del any M D LXXV, stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats y pròmens del loch de Erbés Jusans, ab consentiment de mi, Loys March de Valls y de Cubells, senyor de dit loch, que tot hom puga fer lenya a sexanta passes dels percurats en les heretats dels altres, emperò sia ayxí entés que qui farà dita lenya no pugue talar carasques a la calç sinó que de quada carasqua puga tallar la mitat de les branques, deyxant-li lo principal govern o almenys la mitat de les branques; e que de les branques que li tallaran a la carasqua, li deyxen dos palms de broquada, e qui contra farà que pague V sous de pena, lo terç a la

¶¹⁹ El text vota ara una pàgina i continua al full 96r, tot i que aquest darrer està cancel·lat amb

dues ratlles creuades. ¶²⁰ Aquest text continua del full 95r, està incomplet i ha estat cancel·lat.

senoria, lo terç al consell de dit loch e lo terç al amo de la heretat. E més avant ne puga haver lo amo de qui serà la heretat la smena per a ell, e los preadors sien tenguts apreuar-ó si ó demanaran los amos de les heretats; e en los comuns que no puguen tallar carasques a la calç, menys que'n deixen palm y mig de broquada sots la dita pena e smena per al comú.

111.

¶^{96v} A VIII de jener any 1565, yo Loys Joan Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conferme a vosaltres honorables justícia y jurats y pròmens del present loch de Erbés Jusans, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any 1566, ab les protestacions en los altres stabliments fetes, és a saber, que no sia causat perjuy al senyor ni als vassalls adquirit dret algú.

Y més, dit dia stabiliren y ordenaren los sobre dits justícia, jurats y pròmens que ningú no sia gosat de tallar carasqua a la calç, ni pi a la calç, en lo bovallar ni en la devesa del toçal dels Çabaters, a pena de V sous per quada calç, partida la pena per terços yguals és a saber, lo terç al senyor y lo terç la vila y lo terç al acusador.

Yo, Luís Joan Valls y de Cubells, senyor del dit loch, dich que stic content del sobredit.

¶^{97r} A VII de jener any M D LXVI, yo Loys March Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conferme a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del present loch de Erbés Jusans, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any M D sexanta-set, ab les protestacions en los altres stabliments fetes, és a saber, que no sia causat perjuy al senyor ni als vassalls adquirit dret algú.

A VI de jener del any sexanta-set, yo Loys March de Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conferme a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del present loch de Erbés Jusans, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any M D sexanta-vuyt, ab les protestacions en los altres stabliments fetes, és a saber, que no sia causat perjuy a la senyoria ni a vosaltres adqiusits dret algú.

A VII de jener del any M D sexanta-vuyt, yo Loys March Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conferme a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del present loch de Erbés Jusans, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any M D sexanta-nou, ab les protestacions en los altres stabliments fetes, és a saber, que per dits stabliments no sia causat perjuy a la senyoria ni a vosaltres adquirit dret algú.

¶^{97v} A XXII de jener del any 1569 stabiliren los honorables justícia, jurats y prohòmens del loch de Erbés Jusans, ab consentiment de mi, Loys March de Valls y de Cubells, senyor de dit loch, que tostemp que en una quasa y aurà del dit loch fadrí algú per quasar de quinze anys ensús, que aquel sia tengut y obligat de pagar juntament ab los altres que y seran, lo juglar que sona a Nadal y a les festes, per ygual ab los altres, y los que no volran pagar lo justícia los sia tengut de condemnar en virtut del present stabliment. Sia enperò entés que si en alguna quasa y aurà dos o tres que sien jermans, que no pague sinó hun d'els enquera que sien de quinze anys ensús; enperò, que si no seran jermans, que paguen per ygual ab los altres fadrins attés que per conservar dit juglar y bolien la luminària de Canardeu del present loch ne serà més aumentada.

Plau a mi, Loys March de Valls y de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, conforme a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del present loch d'Erbés Jusans los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any M D y setanta, ab les protestacions en los altres stabliments fetes, és a saber, que per dits stabliments no sia causat perjuy a la senoria.

¶^{98r} A VII de jener any M D LXX, yo Loys March de Valls y de Cubells, senyor d'Erbés Jusans, conforme a vosaltres honorables justícia y jurats y pròmens del present loch d'Erbés Jusans los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any M D setanta-u, ab les protestacions en los altres stabliments fetes, és a saber, lo per dits stabliments no sia causat perjuy a la senoria.

¶^{98v} STABLIMENT DE FER TALLADES

A V de febrer del any M D LXXI, los honorables justícia, jurats y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment del molt magnífich senor mosseén Loys March de Valls y de Cubells, senor del dit loch, stabiliren y ordenaren que ningun vey del dit loch ni altra persona alguna sien gosats de fer talada de pinar ni carasqual en lo terme del dit loch de Herbés, sens que primer los que tals talades voldran fer tinguen lexència dels honorables justícia y jurats que ara són o per temps seran del dit loch de Herbés per a poder-les fer. Enperò, que los dits honorables justícia y jurats no puguen donar la dita lexència de poder fer talada o talades a persona alguna sens exprés consentiment y voluntat del dit magnífich senor de Herbés que ara és o del senor que pre temps serà, y volent a dit senor, la puguen donar, y los que gosaran fer tals talades sens guardar lo orde, forma y manera desús dita, encórreguen en pena de sexanta sous per quada vegada, y més,

encórreguen en pena de set diners de dia per quada pi o carasqua que talaran, e per quada pi o carasqua que talaran de nit encórreguen de dos sous de pena per quada arbre que en dites talades talaran, de les quals penes aja lo terç la senoria, y lo terç lo consell del dit loch de Herbés, y lo terç lo acusador, y que tot hom puga acusar.

Yo, sobredit senor, offerí e prometé que no donaré leycència de per si a soles de fer dites talades sens voler-ó també los jurats del dit loch de Erbés qui són o per temps seran.

¶^{99r} A v de febrer del any MDLXXI conferme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y prohòmens del dit loch, lo contra scrit stabliment e tots los altres en lo present libre contenguts fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D setanta-dos, ab protest que per los dits stabliments no sia causat perjuy a la senyoria.

114.

A XII de jener del any 1572 stabiliren e ordenaren los honorables justícia, jurats y pròmens del loch de Herbés Jusans ab consentiment de mi, Loys March de Valls y de Cubells, senor de dit loch, que si algun vey de dit loch o terratinent plantarà alguna heretat, que plante areu, e si no ó farà e's clamarà de dany aurà rebut en ses plantes, es conexera que lo tal ó fa ab cautela per haver-ne clans, o per guardar molta part de sa heretat; si lo preadors mediant jurament faran relació al justícia ser ayxí, que lo justícia que ara és o per temps serà, sens altra més informació, ne done callament als que clamaran puix se entendrà ser fet ab cautela com dit és.

A XII de jener del any MDLXXII conferme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y prohòmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D setanta tres, ab protest que per dits stabliments no sia causat perjuy a la senoria.

¶^{99v} A VII de jener del any M D setanta-tres, conferme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y prohòmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys primer vinents del any M D setanta quatre, ab protest que per dits stabliments no sia causat perjuy a la senoria en sos drets.

A VII de jener del any M D setanta-quatre, conferme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y prohòmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys primer vinents del any M D setanta cinch, ab lo protest acostumat que per dits stabliments no sia causat perjuy a la senyoria en sos drets.

STABLIMENT QUE NO GOS LLAVAR EN LO BARRANCH DE LA FONT

A XXIII de jener del any M D LXXV stabiliren e ordenaren los honorables justícia, jurats y prohòmens del loch de Erbés Jusans, ab voluntat y consentiment de mi, Loys March de Valls y de Cubells, senor de dit loch, que ninguna pesona de dit dia avant sia gosada de scaldar lana ni amerar cànem ni lavar draps que agen teñits, ni fer belles tripes en lo barranch de la Font Freda, ni tanpoch del pas vull va a la Mare de Déu del Sarguar sacratíssima en amunt, sots pena de cinch sous e que tot hom pugue acusar, lo terç de dita pena que sia per a la senyoria, e lo altre terç per al consell de dit loch, e lo altre terç per al acusador.

||^{100r} A XXIII de jener del any M D setanta-cinch conforme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any M D setanta-sis, ab protest que sia causat perjuy a la senoria en sos drets per dits stabliments.

A VII de jener del any 1576 conforme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y prohòmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys primer vinents del any M D setanta-set, ab protest que per dits stabliments no sia causat perjuy a la senyoria en sos drets.

Stabliment de poder tindre lo bestiar en la devesa lo dia que's quitarà.

Dit dia, a VII de jener del any MD setanta-sis stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab voluntat y exprés consentiment de mi, Loys March de Valls y de Cubells, senor del dit loch de Herbés Jusans, que en la devesa del Vinyet y aga degolla ayxí en la devesa Vella com en la devesa novament feta, tot lo any d'esta hora avant, exceptat lo dia que's quitaran per què aquell dia o dies volem puxen tenir tot son bestiar qui sie en ses pròpies heretats y en los comuns de dit loch, encara que sien dins la devesa, emperò exceptat lo bovalar.

||^{100v} A VII de jener del any M D setanta-set conforme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia y jurats y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys primer vinents del any M D setanta-vuyt, ab protest que per dits stabliments no sia causat perjuy algú a la senoria en sos drets.

A VII de jener del any M D setanta-vuyt conferme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys primer vinents del any M D setanta-nou, sens perjuy de la senoria.

Stabliment que ningú llogue casses a nengun foraster

A XXVI de jener del any M D LXXVIII stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment y leyxència de mi, Loys March de Valls y de Cubells, senor de dit loch, que de vuy en avant no sia gosat ningun home o dona de dit loch de logar ninguna quasa sua a persona ninguna estrangera que vingue a poblar o fer-se vey de dit loch, sens que primer tingua leyxència del senyor de dit loch y dels justícia y jurats, y qui lo contrari farà, encoregua en pena de deu liures les quals pague la mitat lo qui logarà la quasa y l'altra mitat lo qui vindrà a estar y habitar en lo dit loch, de la qual pena aga lo terç la senyoria y lo altre terç lo consell de dit loch, y lo altre terç lo acusador.

||^{101r} A VI de jener del any 1579, conferme yo, Loys March de Valls y de Cubells, senor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys primer vinent del any M D vuytanta, sens perjuy de la senoria.

STABLIMENT COM SE A DE DONAR COMPTE DELS BOTIGUÉS

A XX de jener del any M D LXXX, conferme yo, Loys March Valls y de Cubells, senor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos Reys del any M D vuytanta-hu, sens perjuy de la senoria.

Die tercio mensis novembris anno M D LXXX stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment y leixència dels honorable Rafel Eroles, batle per lo il·lustre senyor mossén Loys Marc de Valls y de Cubells, senyor de Erbés, per absència sua, que attés y considerat lo gran dany que se ha seguit y se espera seguir al loch de Erbés si no se proveia de remey sobre los botigués y blat de la botiga, que per no posar se ha agut de fer arrendació dels deutes en dany del loch de Erbés, y après de haber feta la arrendació, tots los botigués que après són estats e són restes de present cada hu dells de més de cent lliures, que són de aquells, y per obviar aquestos danys establiren y ordenaren que desús avant los botigués que seran posats en dit

lloch, per a cobrar lo que ^{101v} hauran fiat, tinguen un any de tems après que seran eixits de botigués, assaber és fins al dia que se tindran comptes de botiga, y dit dia sia obligat lo botiguer donar compte ab poso de tot lo que deurà, y lo justícia, jurats y contadors y notari no's puguen llebar dels comptes fins tant que lo dit botiguer aja acabat de posar y lo compte sie definit, y lo tal botiguer sia obligat posar tots los gastos que dits justícia, jurats y contador faran instan[...] per dits contadors y officials sobredits, dels quals justs y de tot lo demés que deurà lo tal botiguer li sia feta execució prompta y li sien venuts los béns sens [...] o [...] algú, y volgueren sien comptadors en lo dia dels comptes de botiga del any M D LXX-XI Miquel Albalat, Joan Antolí y Miquel Eroles, botigués possats so la dita pena de pagar als dist justícia, jurats y comptadors instats ses dietes y tems conforme tacharan.

119.

STABLIMENT QUE·LS PASTORS NO DEUEN PORTAR DESTRAL

A VII de jener del any 1581. stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment y lexència de mi, Loys March Valls y de Cubells, senor de Herbés Jusans, que ningun pastor o pastora qui guardarà bestiar en lo dit terme pugua portar destral per los boschs comuns ni dels particulars, ni en los seus propis, y si lo contrari farà, tinguen pena de cinch sous per quada vegada que los guardes los y trobaran ab dita destral; y si seran trobats ab destral en la Serreta davant lo loch, en lo sòl del cap y raquó del Fontanal y en lo bovallar, que tot hom los pugua acusar encara que no sia guarda, y ultra la dita pena pague V sous per quada carasqua que talarà de çoqua en dites parts. Ítem, que ningú en ninguna part del terme dels boschs comuns ni seus propis ab punyal ni ab ningun gènere de arreu pugua fer rams per al bestiar ab desorde ni fent frau en les carasques, a pena de V sous, lo qual ^{102r} dany puguen examinar y verue les guardes o los preadors de dit loch, o les persones qui alls jurats de dit loch parèixer, partidora la pena en los terços acostumats entre lo senyor y los jurats y acusador. Ítem, que qui serà per la necessitat de sa casa, puja arranquar a sexanta passes d'el, procurant no talar en la heretat de qualsevol vey de dit loch, a pena de V sous.

Y dit dia, a VII de jener del any 1581, conferme yo, Loys March Valls y de Cubells, senyor de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dells gloriosos tres Reys del any M D vuytanta-dos.

A VIII de jener del any 1582, conferme yo, Loys March Valls de Cubells, senor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y

pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys del any venidor de M D vuytanta-tres, sens perjuy de la senyoria.

120.

A X de jener del any 1583, stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Loys March Valls de Cubells, senyor de dit loch, que tos temps que los preadors de dit loch auran feta alguna preada de algun dany que auran trobat en quesvulle, que dins quinze dies après immediats següents que auran feta dita preada, la agen de notificar al qui aurà rebut lo dany y sinó ó feran, que dits preadors ó agen a pagar de sa roba per pena.

||^{102v} A X de jener del any 1583, stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Loys March Valls de Cubells, senyor de dit loch, que si algú farà algun ort de coles o de altres ortaliçes en di terme fora de la devesa de les vinyes, que lo age de tenir tancant de paret o baronada sufficientment y bé, que lo bestiar no·y puja entrar per de sobre, y si no·u faran, que no·ll ne age de fer dret lo justícia, però si·u tindrà tancat conforme stà dit, que si·lls y faran mal ne pujen haver la smena encara que stiga dit ort fora de la devesa. Emperò, en açò no·y són compreses les ortaliçes que tenen los masovers en dit terme, per què si les tendran sufficientment guardades ne pujen demanar la smena y lo ban, y si starà mal tancat, ne agen la smena tant solament, e de açò ne stiga lo justícia que serà a la relació que mediant jurament li·n faran los preadors que seran de tot lo sobre dit.

A X de jener del any 1583, conforme yo, Loys March Valls y de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, los presents stabliments a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens de dit loch de Herbés Jusans, fins al dia ||^{103r} dels gloriosos tres Reys del any M D vuytanta-quatre, sens perjuy de la senyoria.

121.

STABLIMENT DE COBRAR LES GUARDES

A VII de jener del any 1584, stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats y pròmens y mustaçaf del present loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Loys March Valls de Cubells, senyor del dit loch, que les smenes que los preadors auran preades de danys fets en lo terme, que dins any y dia les demanen y cobren los que auran rebut lo dany dels altres, y de aquí avant que les perden y no·u sien oÿts ni se·lls faça justícia.

A VII de jener del any 1584, conferme yo, Loys March Valls de Cubells, senyor del loch d'Erbés Jusans, los presents stabliments a vosaltres honorables justícia, jurats y pròmens y mustaçaf del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys del any vinent de M D vuytanta-cinch, sens perjuy de la senyoria.

||^{103v} A VII de jener del any 1585, conferme yo, Loys March Valls de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D vuytanta-sis, sens perjuy de la senyoria.

A VI de jener del any 1586, conferme yo, Loys Marc Valls de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D vuytanta-set vinent, sens perjuy de la senyoria.

122.

||^{104r} A VII de jener del any 1587, stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Loys March Valls de Cubells, senyor del dit loch de Herbés Jusans, que de dit dia en avant nengun sia gosat en lo dit terme de Herbés Jusans de entrar-se'n a porcurar ni laurar en eretat de altri, y qui ó farà en la mateyxa hora y punt encórega en pena de sexanta sous, y en la mateyxa pena encórega y sie caygut qui girarà ab solc o ab rases o fent parada ab xegres o ab terra o ab rames cautelosament la aygua de sa heretat y la girarà a la eretat de son vey encara que aquell a qui li giraran la aygua no-u rebés dany per rebre-la, de la qual pena ne aja lo qui rebrà lo dany lo terç, y la senoria lo altre terç, y lo acusador lo altre terç.

Y dit dia stabiliren y ordenaren los sobre dits justícia, jurats y pròmens ab consentiment del senoriu que quisvulle que girarà alguna aygua y no la rebrà, la qual vingue de son [...] heretat y la girarà a alguns camins o sendes veynals, que aquell tal aga de sostenir lo camí que stiga bo per a passar ab bèsties caregades, y si no ó farà, que encórega en pena de deus sous y, ultra la dita pena, que lo justícia y los jurats o lo mustaçaf y puguen inviar hòmens a adobar o a despeses dels qui no reben l'aygua en son endret, ||^{104v} entenent que agen de adobar los camins los qui no reben les aygües ans bé les lançen als camins, que quiscú en lo endret de sa heretat aja de tenir lo camí adobat segons és dit sots la dita pena.

Ítem, stabiliren y ordenaren los sobredits que si algú rebie algun dany notable y gran per l'aygua, y no tindrà orde de traure-la de la heretat sinó ab gran dany seu y cost, y algun vey seu la porà rebre la aygua amb molt poch dany seu, que aquest tal no per ço sia gosat de lançar l'aygua en la eretat de son vey a pena de sexanta sous, però que's concerte ab son vey, y los que fos que no's pogués

abenir ab son vey, que la conexença ó mire y puga donar loch que la aygua la rebra lo vey, en tal cas fent lo pas per allò que·l·ls pareixerà ser just conforme lo dany que rebrà lo tal.

||^{105r} A VII de jener del any 1587, conferme yo, Loys March Valls de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats, y pròmens del dit loch, los presents stabliments fins al dia dells gloriosos tres Reys del any M D vuytanta-vuyt, sens perjuy de la senoria.

123.

REGAR

A VII de jener del any 1588 stabiliren y ordenaren los honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans ab exprés consentiment de mi, Loys March Valls de Cubells, senyor del dit loch de Herbés Jusans, que de dit dia en avant ningú no tingue en son ort més de un forat en la céquia o scolador per a regar, y també que lo diluns comencen a regar al sol de les ortes, y regat que aurà son ort qui tindrà la aygua aja de avisar al altre vey de dalt per a què regue, y si lo tal no regarà, que perda la tanda, y qui llevarà la aygua regant y tenint altri l'aygua, que tots los sobre dits encóreguen per cada vegada que contrafaran en tres sous de pena, y esta ordinatió se entén que compregua totes les ortes que regen en lo terme de Herbés, y que tot hom puge acusar, y dita pena sia partida entre lo acusador y lo senyor y los jurats.

||^{105v} Ítem, stabiliren y ordenaren los sobre dits justícia, jurats y pròmens y mustaçaf ab exprés consentiment de mi, Loys March Valls de Cubells, senyor del dit loch de Herbés Jusans, que ningú no sia gosat de talar pi en eretat de altri y que après lo dexa perdre allí, y qui ó farà tingue dos sous de pena per cada pi, y si algú talarà pi en eretat de altri y que no·l aja a mester per a sos obs, aja de pagar en tal cas per cada pi al amo de la eretat sis diners per cada pi, però si·l·ls aurà mester los pins per a sa quasa, que·l·ls puga talar paguant dos diners per cada pi perquè sirà per a lumera, o per a fales o cabirons; emperò, que de fusta per a aladres, que no agen de pagar res, y de dita pena ne age lo amo de qui serà la eretat la mitat, y l'altra mitat se parteixquen lo senyor y los jurats per iguals parts.

Y dit dia stabiliren y ordenaren los sobredits justícia, jurats y pròmens y mustaçaf de Herbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Loís March Valls de Cubells, senyor de dit loch, que ningú sia gosat lançar ningun animal mort del camí que va al peyró y puge a Morella fins a la font de Sent Pere, que està en lo mateix baranch sobre lo noyer de comú de baix lo fereginal d'en Joan Gavaldà, ferrer, y prop del hortet de Cristòfol Gavaldà, a pena de v sous, y tingua obligació a ses despeses aver de traure de allí lo tal animal mort, partida per los terços.

||^{106r} A VII de jener del any 1588, conforme yo, Loys March Valls de Cubells, senyor de Herbés Jusans, los presents stabliments a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch de Herbés Jusans, fins al dia dels gloriosos Reys del any M D vuytanta-nou, sens perjuy de la senoria.

A VII de jener del any 1589, conforme yo, Loys March Valls de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, los presents establiments a vosaltres honorables justícia y jurats y mustaçaf y prohòmens del dit loch de Herbés Jusans, fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D y noranta, sens perjuy de la senoria.

||^{106v} A XIII de jener del any 1590, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch, los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D noranta-hu, sens perjuy de la senyoria.

124.

STABLIMENT DELS ARBRES MIGERS

A VII de jener del any 1591, establiren los honorables justícia y jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Loís March Valls de Cubells, senyor del dit loch de Herbés Jusans, que tostemps que algun arbre, no sent ametler o altre gènere de arbre, encara que la çoqua de dit arbre clarament se veja que estiga en la eretat de algú però que les nous o amelles que cauran en la eretat del atre vey, que aquelles se agen de partir miserament entre lo senyor del arbre y lo vey per quant se veu que talls arbres també se governen les raells de la eretat del vey, y per ço aquelles se agen de partir tan solament. Però les que cauran en la eretat del senyor del arbre, aquelles an de ésser totes del amo del arbre y no les abateran los amos ni y facen frau ans bé y deuen avisar a sos veÿns al abatir, y si lo contrari farà, tingua cinc sous de pena lo qui contra ||^{107r} farà, partida dita pena entre lo senyor y los jurats del present loch d'Erbés, y la tercera part per al vey, y son dret de la fusta li sie també guardat segons ja està dit.

A VII de jener del any 1591, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch, los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any M D noranta-dos, sens perjuy de la senyoria.

125.

STABLIMENT DE MATAR GORINOS

A VI de jener del any 1592 conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens

del dit loch de Herbés Jusans, los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any M D noranta-tres, sens perjuy de la senyoria. Y que en la devesa del toçal dels Çabaters, que ningú y faça lenya a pena de V sous, y deu sous per cada carasqua que talarà a la çoqua, ni y facen rama sinó a temps de necessitat, y que ningú puga matar chets en sa casa per a vendre'ls allí, a pena de V sous, ni quiscuna altra manera de bestiar menut, partida dita pena per terços a la senoria, alls jurats y al acusador.

Affegiren ||^{107v} al dit establiment que ningú tanpoch puga matar porchs ni tinguen sa casa per a vendre lo frescum allí tantost, ans bé que los qui·ls vullen matar los talls porchs o truges, los agen de matar a la carniceria y lo carnicer los aja a desbedir tostemp que per los jurats li serà manat, y tingue lo carnicer per lo treball de desbedir y matar los dos diners per liura del què pesarà; y més, li agen de donar y affegir al carnicer miga liura per lo que·s exusa la carn per cada porch o truja que pesa de vint-i-dos liures carniceres amunt, y dels animals paquins que de aquí abaix pesaran, li donen per lo que·s exusarà la mitat de mija liura de ajuda, que serà lo quart de una liura, y qui·l matarà y vendrà en sa casa, tinga de pena deu sous partits com les altres penes.

126.

||^{108r} ESTABLIMENT DE AVEHINAMENS

A XII de jener de 1595, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, los presents establiments a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any M D noranta-sis, sens perjuy de la senyoria.

Dit dia establiren y ordenaren los sobredits justícia, jurats y pròmens, ab consentiment de mi, Loís March Valls, senyor d'Erbés Jusans, que si algú se volrà aveynar en lo present loch d'Erbés Jusans, aja de pagar cent sous ans de aveynarse, si ja no fos tal persona que al senyor y jurats de dit loch los paregués aveynarlo sens pagar per la tal persona. Y lo establiment de què ningú gose logar cases a home estranger a pena de deu liures, se reste en sa força y valor, y los cents sous sien per al comú del loch d'Erbés.

127.

A VII de jener del any 1597 establiren y ordenaren lo justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab consentiment de mi, Loís Marc Valls de Cubells, senyor d'Erbés Jusans, que de dit dia avant no porte ningú porchs de nit ni de dia sense una esquella ab son batall que sone, a pena de deu sous en tot lo

terme de Herbés, si ja no serà un porc a soles, mascle o femella; y que tot hom puge acusar, partida dita pena per terços, lo terç per al senyor d'Erbés, lo terç per al amo de la eretat, lo terç per al acusador. Ni sien atrobats a soles dits porchs en dit terme sense una esquella, sots la mateixa pena.

128.

¶^{108v} A XI de jener del any 1593 establiren y ordenaren los honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens y consell general del present loch de Herbés Jusans, ab consentiment de mi, Loís March Valls de Cubells, senyor del dit loch, que d'est dia en avant pugen resoldre y concluyr en consell en lo dit loch qualsevol gènere de negoci tocant al dit loch y comú de aquell, trobant-se en consell lo dit honorable justícia o son loctinent y los dos jurats y lo mustaçaf o lo loctinent seu *more solito*, y los hòmens proms conselers del consell secret del present loch d'Erbés, que solen ésser ab los oficials sobre dits fins en dotze persones, y que també y agen de ésser y demanats altres dotze hòmens sense los sobre dits oficials y consellers, y presos de jurament estos també, dites vint-i-quatre persones pugen resoldre tot gènere de negoci en consell. Y si per algun cas de necessitat no's poran juntar tants, que los oficials ab part d'ells sobre dits que sien en número dotze persones almenys, compesos en est número los oficials, pugen també resoldre en consell ¶^{109r} tot negoci havent causa y no podent-se juntar més, ab que no pugen caregar sensall sobre lo loch, ni tampoch concert de bolla no's puga fer sens ajust del consell general del dit loch, y que en dits consells, si y aurà un pare, que no y tinga vot son fill, o si y serà lo fill, que no y tinga vot son pare.

Plau a mi, Loís March Valls, senyor d'Erbés, ni pugen donar troços ni res de comuns sens consell general, ni dos jermans junts tinguen vot sinó lo hu.

A XI de jener del any 1593, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor d'Erbés Jusans, los presents establiments a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del present loch, los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any M D noranta-quatre, sens perjuy de la senyoria.

¶^{109v} A VII de jener del any 1594, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, los presents establiments a vosaltres honorables justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del present loch de Herbés Jusans fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D noranta-cinch, sens perjuy de la senyoria.

129.

A XVII de juny del any 1595 establiren y ordenaren lo justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab consentiment de mi, Loís March Valls de

Cubells, senor del dit loch de Erbés, que tota persona home o dona que serà de edat de deu anys ensús, que si aquella serà atrobada en eretat de altri dins les deveses y vinyes del terme del present loch, colint lo tal flor o fruyt o pampes dels ceps o fent dany en dita heretat des del dia que's tancaran les deveses sobre dites fins que agen veremat, encorga per cada vegada que atrobat y serà la tal persona en cinc (quinze) sous de pena de dia, y de nit deu (trenta) sous; y si la tal persona serà de deu anys en abaix, que pague per pena 1 sou de dia y dos sous de nit, y axí mateix aja de pagar lo dany que auran fet en les eretats de altri, y al preadors son salari també per anar-ó a prear. Y també, que qui trobarà en eretat sua o les guardes s'i trobaran en eretats sues o de altri, qualsevol animal gros o porc, que de cada animal que'y trobaran gros tinga de pena tres sous per cada animal fins en tres ^{||110r} animalls, y los que y trobaran de aquí en amunt tinguen per pena també tres sous per cada hu.

Ítem, que per lo bestiar tinga de pena un sou per cada bèstia qui'l tindrà en eretat de altri, bestiar menut dins dit temps fins en tres reses, y si seran de tres reses amunt, les de aquí amunt de tres tinguen per pena quatre diners per bèstia, y també paguen lo dany preadors; y si ó faran de nit, tinguen la pena doble axí per los animals grosos com per lo bestiar menut; y qui guardarà y posarà dit bestiar gros o menut en eretat de altri, pague ell per sa persona, per pena, dos sous de dia y, de nit, quatre sous. Y que ningú no gose tenir en dita devesa y vinyet, per tot lo mes de juny, més de un chet, y aquest sia de lanar, y si n'i tindrà dos o més, los y puguen degollar los de hu en amunt; emperò, en ser en juliol puguen portar per la devesa fins en dos chets de lanar y no més, y chets de cabriu, u. Ni ninguno vollem puga anar per la devesa y vinyet so pena de ser degollats per lo gran dany fan als ceps y altres arbres; emperò, veremat, que agen fins a que's tornen a tanquar les deveses. Los que contrafaran al sobre dit establiment tinguen per pena la tercera part de les sobre dites penes, ço és del bestiar menut y bèsties de treball, però los porchs tinguen tot lo any tres sous per cada un de pena, y les dites penes sien partides en tres parts, ço és, la tercera part per al senyor d'Erbés, la tercera part per al amo de la eretat, y la tercera part per al acusador, y cada hu puga acusar en sa eretat, y los guardes generalment puguen acusar a tots; y que dites pe^{||110v}nes ajen de ser escrites dins de tres dies après que auran trobat les persones o animalls en eretats de altri, y si dits dies passaran que no sien escrits, que lo justícia del dit loch d'Erbés après no les ne faça dret nengú de dites penes, però poguen lo dany y preadors en tal cas y se'n puga clamar també; y dites penes se agen de cobrar dins un any dia, y de allí avant no sien oÿts, y que tostemp que cobrarà lo que aurà rebut dany sa part de penes, ajen de executar la part de lo senyor també.

A XVIII de jener del any 1596, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senor de Herbés Jusans, los presents establiments a vosaltres justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Erbés Jusans fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D noranta-set, sens perjuy de la senyoria.

A VII de jener del any 1597, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor d'Erbés Jusans, los presents establiments a vosaltres justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch d'Erbés Jusans fins al dia dels gloriosos tres Reys del any M D noranta-vuyt, sens perjuy de la senyoria.

130.

||^{11r} STABLIMENT QUE NO PUGUEN EXUGAR NENGUN TOLL

A XXIII de març del any 1597 establiren y ordenaren los honorables justícia, jurats y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Loís March Valls y de Cubells, senyor del dit loch, que d'esta hora en avant no sia gosat ningú de buyxar ni exequar ningun toll en lo terme de Herbés que entre aygua en dit toll, ni posar ninguna cosa fort que mate ni enmudeixca lo peix, ni girar l'aygua dels tolls, ni puga chafar ni trencar los cantalls que serveyxen per a caus del peix, y açò a pena de cinc sous per quada persona que contrafarà, y més, que estiga tres dies en la presó quisvulla que lo contrari farà. Y que en la gorgeta y toll del gorch del Guerau, que ningú sia gosat de execar-los encara que no y entràs en dits tolls gens de aygua, sots les dites penes, y que tot hom puga acusar.

Açò se féu convocat lo consell general per Miquel Fortunyó, coredor del dit loch de Herbés, segons féu relació, y açò se ordenà per los grans abusos se feren, que execaren tots los tolls fins al molí fora lo vedat del senyor dit any. Y també sots les mateixes penes ordenaren que en los mesos de març, abril y maig, ningú no gose lançar bertrolls en los tolls de dit terme, ni altres exàrcies ni instruments per a matar lo peix, ni peixcar ab mànega en los dits tres mesos sots la dita pena, partida dita pena lo terç per al senyor, lo terç per alls jurats y lo terç per al acusador, sens perjuy de la senyoria.

131.

||^{11v} ESTABLIMENT DE LA TEA Y PINS

A 1 de febrer del any 1598 establiren los justícia, jurats y pròmens del loch de Herbés Jusans, ab consentiment de mi, Loís March Valls, senyor d'Erbés Jusans, que ningun foraster sia gosat de fer tea en eretat de ningun particular en lo present terme de Erbés, y si atrobat y serà, encórega en pena de deu sous per cada vegada que trobat y serà, de la qual pena aje un terç lo senyor, un terç lo acusador y un terç lo amo de la eretat. Y també que ningun foraster sia gosat de talar pins en eretat de ningun particular del dit loch, a pena de cinc sous per cada pi que y

talaran, partida dita pena també per sos terços; y la mateyxa pena tinguen si talaran carasques a la calç en eretat de particular per cada carasca. Y si se'n portaran lenya verda a càregues, que tinguen per pena tres sous per cada càrega, partida per sos terços també dita pena encara que no agen talat carasques ni altres arbres a la calç. Y si lo amo que serà de la eretat, ultra de les sobre dites penes ne volrà la esmena dels forasters del dany que li auran fet en carasques, ginebres o pins o altra fusta que sie verda, que los preadors del present loch de Erbés agen de prear dit dany, y la esmena la y agen de pagar al amo de la eretat los forasters que li auran fet lo dany en sos arbres verts.

||^{12r} A X de febrer del any 1598, conforme yo, Loís March Valls y de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, los presents establiments a vosaltres los justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del loch de Erbés Jusans fins al dia dels tres Reys primer vinents del any M D noranta-nou, sens perjuy de la senyoria.

132.

STABLIMENT DE FER MERCADERIES DE LES FUSTES

A VII de jener del any 1599 establiren y ordenaren los justícia, jurats y pròmens del loch de Erbés Jusans, ab consentiment de mi, Loís March Valls de Cubells, senyor del dit loch, que ningun vey del dit loch d'esta ora y dia en avant no poge fer fusta de pi ni de carasqua ni de ginebres en los comuns del dit loch d'Erbés, per a fer-ne mercaderia ni per a vendre, sots pena de sexanta sous, y que tot hom puge acusar; y que ultra la dita pena agen de pagar també més amunt lo que seran preats y estimats valer los arbres talats, partidora dita pena lo terç a la senyoria y lo altre terç al consell del dit loch, y lo altre terç al acusador; emperò, per a obs de ses cases pròpies ne puguen fer de fusta, y que los preadors agen divuyt diners cada hu de on solien aver un sou cada hu de ara avant.

||^{12v} A VII de jener del any 1599, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor del loch d'Erbés Jusans, a vosaltres justícia, jurats y pròmens del dit loch los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any M DC, sens perjuy de la senyoria.

A VIII de jener del any M sis-cents, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, major, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres justícia, jurats y pròmens y mustaçaf del dit loch d'Erbés los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient primer vinents del any M DC y hu, sens perjuy de la senyoria.

A VII de jener del any M DCI, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor del loch de Herbés Jusans, a vosaltres justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any M sis-cents y dos, sens perjuy de la senyoria.

||^{13r} A XVII de jener del any 1604, conforme yo, Loís March Valls de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, a vosaltres justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any M sis-cents y cinch, sens perjuy de la senyoria.

133.

||^{13v} ESTABLIMENT QUE NINGÚ PUGA FER FORA LO BESTIAR DE LO ASESTER

Estabiliren y ordenaren los justícia, jurats y pròmens y mustaçaf del loch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, don Loís March Valls de Cubells, senyor de dit loch de Erbés Jusans, que bestiar que estiga aestat, que ningú sia gosat de fer-lo eyxir del asester encara que estiga aestat en eretat pròpia de algú, ni menys si estarà aestat en lo comú, y açò sots pena de deu sous per cada vegada que ó faran, dels qualls ne aga lo acusador un terç, lo loch lo altre terç, y lo senyor lo altre terç.

A tres de febrer del any 1605, conforme io, don Lluís March Valls de Cubells, señor del loch de Erbés Jusans, a vosaltres justícia, jurats, mustaçaf y pròmens del dit loch los presents establiments fins al dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any M sis-cents y sis, sens perjuhí de la senyoria.

134.

STABLIMENT DE LA CANSALADA

Dit dia y any establiren i ordenaren dits justícia, jurats, mustaçaf i pròmens del loch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, don Loís March Valls de Cubells, senyor de dit loch de Erbés Jusans, que ningú sia gosat en lo present loch i terme de vendre cansalada fresca fora de la carniseria de dit loch a més preu que's vendrà en dita carniseria i la promenia donarà, i asò sost pena de seixanta sous per cada vegada que ho faran, dells qualls ne aga lo acusador un terç, lo loch lo altre terç, i lo senyor lo altre terç.

A set de jener del any 1606, conforme yo, don Lloís March Valls de Cubells, señor del loch de Erbés Jusans, a vosaltres justícia, jurats, mustasaf y pròmens del dit loc los presents establiments fins al dia dells gloriosos tres Reys de Orient del any M sis-cents i set, sens perjuhí de la senyoria.

STABLIMENT DE LA TEA

A set dies del mes de giner del any mil sis-cents y set, stabliren y ordenaren los justícia, jurats, mustasaf y pròmens del present loch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, don Luís March Valls de Cubells, senyor de dit lloch, que nengun vehí ni altra persona del present lloch ni foraster no puga traure tea ni llenya fora lo terme del present loch, sots pena de sexanta sous per cada càrrega, lo ters a la senyoria, lo ters al acusador y l'altre ters al comú del present lloch o al amo de qui serà la tea, y acusador tothom. Y si fos cas que algú tragués tea o llenya fora lo terme, quisculla le pugua pendre la adsembla y fer-li descarregar ^{||114v} la tea o llenya y fer-li pagar la pena; emperò, que si lo senyor y jurats y amo de qui serà la tea voldran absoldre al tal de la pena, que'n puguen, emperò que nengú pugua donar licència de traure la tea ans bé que aquella sia venuda al més donant, y lo que se'n traurà sia y haja de ésser per a la yglésia del present lloch sens remissió alguna. Y si fos cas que algun foraster tingués alguna possessió en lo terme del present lloch hon sí agués llenya y aquell se'n volgués portar algunes càrregues per a obs de sa casa, que demanant licència al senyor y jurats la puguen donar, y dita licència se aja de demanar cada any i, sinó, que encórreguen en la dita pena; emperò, per a traure tea, que no puguen donar dita licència sinó és cosa que molt convingués. Lo mateix se entén y s'a de entendre de la fusta dels pins, ço és, que sots la dita pena de LX sous per càrrega o per fust, no puguen traure dita fusta de dit terme sens liçència dels sobre dits, applicadora dita pena *ut supra* y acusador tot hom, y senyaladament tots los officials y guardes los quals honsevulla en lo dit terme puguen acusar y pendre dites càrregues y fraus.

^{||115r} A set de jener del any 1607, conforme yo, don Lloís March Valls i de Cubells, señor del loch de Erbés Jusans, a vosaltres justícia i jurats, mustasaf i pròmens del dit lloch los presents establiments fins al dia dells gloriosos tres Reis de Orient del any M sis-cents i vuit, sens perjuhí de la senoria.

STABLIMENT DEL SALARI DELS GUARDES

A vint-i-tres de maig del any M sis-cents i vuit, establiren y ordenaren lo justícia, jurats, mustasaf y pròmens del present loch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, don Lloís Marc Valls de Cubells, senyor de dit lloch de Erbés Jusans, que per quant en lo últim establiment del salari dells preadors se'ls afig que a on los donarien un sou sis diners més de salari, que eren devuit diners per tot, que

de aquesta ora en avant solls se'ls done de salari tan solament un sou, sí e segons estpà en lo establiment de salari de preadors fet primer.

A 23 de maig del any M sis-cents y vuit conferme io, don Lloís March Valls i de Cubells, senyor del loch de Erbés Jusans, a vosaltres justícia, jurats, mustasaf i pròmens del dit loch los presents establiments fins al dia dells gloriosos tres Reis de Orient del any M sis-cents y nou, sens perjudí de la senoria. Los quals, per ser estat ausent i aver tengut altres ocupacions, no·ls he pogut fermar fins al dit dia sobredit.

137.

||^{15v} NOMENAR CONSELL

A set de giner any M DC VIII°, stabliren y ordenaren los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans, ab consentiment de mi, don Loís March Valls, senyor de dit lloch, que per llevar confusions y altres cosses que se segueixen, que los justícia, jurats del present lloch puguen ennomenar vint persones o més del present lloch vehins, compressos los officials, y aquells pendre ab jurament per a consellers de dit lloch, y lo que aquells e o per la major part de aquells se determinarà y es farà, que sia de huy avant y sempre de tanta forsa y valor com si ab consell general se fes y fos fet.

Ítem, affegiren a dits establiments dit dia que de huy en avant no puguen abatre bellotes per los comuns del present lloch fins passat lo dia de Sant Martí sots pena de LX sous, lo terç al acusador, lo terç al senyor y lo terç al comú, y que sots la dita pena en nengun temps del any no puguen abatre dites bellotes a bestiar nengú com és [...]

138.

STABLIMENT DE QUI SÓN LES PENES DELS COMUNS

Ítem, affegiren a dits stabliments que de huy avant que que [sic] la mitat de les penes tocants al comú del lloch, que sien ara ||^{16r} y sempre de huy avant dels jurats que ara són y per temps seran de dit lloch, ab esta modificació, que les hagen de eixecutar y donar l'altra mitat de penes tocants al comú per rahó de aquelles, cada un any, als jurats que entraran lo dia dels comptes per a dit comú.

Ítem, affegiren que de huy avant no puga nengú amerar cànem en les basses dels Fontanals, que l'aygua de aquelles torne ni puga tornar a la mare entre tant que hi amerarà, e açò sots pena de V sous lo ters al acusador, lo ters al senyor y lo ters al comú.

Ítem, affegiren que se haja de regar en les ortes dels Fontanals y de davant lo lloch per orde y conforme establiments, y que lo que llevarà la aygua al altre, que encórrega en pena de v sous, y també lo que deixarà perdre la aygua, la qual pena sia lo ters del acusador, lo ters del senyor y lo ters del amo de l'ort; enperò que lo terç o terços tocants al acusador y amo, que sien del sapasequier, que de huy avant entenen posar, y aurà segons que de present poça y nomena dit consell a·n Pere Antolí, major; y si dit sapasequier no voldrà acusar ni eixecutar, que·n pugua fer lo agraviat y ser de ell la pena, y en la mateixa pena encórrega lo amo del ort que per son endret se perdía la aygua en la séquia del ort.

¶^{116v} A set de giner del any 1609 conferme io, don Lloís March Valls i de Cubells, señor del loch de Erbés Jusans, a vosaltres justícia, jurats, mustasaf i pròmens del dit loch los presents establiments fins al dia dells gloriosos tres Reis de Orient del any M sis-cents i deu, sens perjudí de la senoria.

A 20 de febrer any 1610, io don Gaspar Nofre Valls, en nom de tudor de don Jeroni Valls y de Cubells, señor del present loch d'Erbés Jusans, conferme ha vosaltres los justícia y jurats de dit loch los presents establiments fins al dia dels gloriosos Reis del any primer vinent de 1611, sens perjudí de la senoria.

139.

¶^{117r} A 7 de giner 1611, io don Gaspar, en lo dit nom, conferme los presents establiments a vosaltres lo justícia y jurats y prohòmens del present loch d'Erbés Jusans, fins al dia dels gloriosos Reis del any primer vinent de mil sis-sens y dotse, sens perjudí de la senyoria.

A set dies del mes de giner any mil sis-cents dotze, establiren y ordenaren lo justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, don Gaspar Nofre Valls, tudor de don Hieroni Valls, senyor de Erbés, que tots los que deguen y hajen de pagar peyta als jurats que de huy avant seran del present lloch des del dia de Pascua de Resurrecció que ve en avant, la hajen de tenir paguada a quiscun jurat lo di del gloriós Sant Miquel del mes de setembre, y lo que ¶^{117v} aquell dia no aurà paguat dita peyta, que de dit dia en avant haja lo tal de pagar peyta dobla a dit jurat, lo qual sia també del comú de dit lloch, y en l'endemà de dit dia de Sant Miquel lo justícia, clavari y contadors puguen regonéixer al jurat peyter lo llibre per a veure y saber qui són los que no han paguat y que·s fasa cridar perquè no al·leguen ignorància los vehins ni forasters.

Ítem, dit dia dits justícia, jurats y consell establiren y ordenaren, ab exprés consentiment de mi, dit don Gaspar Nofre en dit nom, que de huy avant qualsevol persona que afollarà los camins reals majorment lo camí real des del estret del molí fins al cap de la costa dita de Morella, o llevarà pedres de les vores dels camins ni llevarà grosses encara que sien de fusta, o llançaran pedres en dit camí, o

tallarà qualsevol gènere de arbres així que sien pins com carrasques, ginebres, savines y altres que estiguen a la vora de debaix de dit camí y sis passes de dita vora avall, que encórregue lo tal per cada vegada en pena de seixanta sous, y per los demás camins que no puguen llansar pedres ni aygües ab solchs ni rasses ni de la mateixa vora tallar dits arbres sots pena de deu sous per cada vegada, entés emperò que les sis passes sols se entén per lo dit camí Real dels estrets fins al cap de la costa de Morella; emperò si dites vores de camins avençassen alguna[...] de poca consideració com no sia de la damunt ||^{118r} dita que no encórrega en pena alguna.

A set dies del mes de giner any mil sis-cents y dotze, jo Miquel Hieroni Antolí, notari, batle y lloctinent de dit don Gaspar Nofre Valls, de voluntat y presència de dit don Gaspar y per estar [...] indispost, conferme de pròpia mà a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans los presents establiments fins al dia dels gloriosos Reys del any vinent de 1613, ab tal que dits dos establiments de huy fets, que no compreguen a dit senyor ni altre nengú de sa casa, y sens perjudí de la senyoria, la qual confirmació està fermada de la mà de dit don Gaspar dit dia.

140.

A set dies del mes de giner any M DC XIII, stabliren y ordenaren los justícia y jurats y pròmens del lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Miquel Hieroni Antolí, batle de dit lloch y procurador de don Gaspar Nofre Valls, tudor de don Hieroni Valls, senyor de dit lloch, que sempre y quant algú avisarà les guardes a prear y aquell y serà convengut y no porà escusar o no escusarà, que sia aquell tengut y obligat a pagar sa part de les despesses y esmena, així dels preadors com de clam si'n aurà posat, y açò per eguals parts entre los convenguts així bonament com per justícia.

Ítem, dit dia stabliren y ordenaren dits justícia, jurats y pròmens ab exprés consentiment de mi, dit Miquel Hieroni Antolí, notari, en dit nom, que de huy avant ||^{188v} avant nengú sia gosat ni pugua amerar cànem, scapelles ni lli del gorch de la creu de la Garrotja en amunt en lo riu, sots pena de deu sous, lo ters a la senyoria de dit lloch, lo altre al comú de dit lloch, y l'altre ters al acusador, y que totom pugua acusar dita pena.

A set dies del mes de giner any M DC XIII, jo Miquel Hieroni Antolí, notari de dit lloch de Erbés Jusans, vehí, batle y procurador de don Gaspar Nofre Valls, tudor de don Hieroni Valls, senyor de dit lloch, y encara en nom de factor y collector de dit don Hieroni, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia dels gloriosos Reys del any vinent de mil sis-cents y quatorse, sens perjudí de la senyoria.

A nou dies del mes de giner any mil sis-cents y quatorse, jo Miquel Hieroni Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans, batle y lloctinent de don Gaspar Nofre Valls, tudor de don Hieroni Valls, senyor de dit lloch, y factor per lo dit don Hieroni, en dits noms conferme los presents establiments a vosaltres los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans fins al dia dels gloriossos Reys del any vinent de mil sis-cents y quinse, sens perjuhí de la senyoria.

||^{119r} A huyt dies del mes de giner del any de la Nativitat de Nostre Senyor Déu de mil sis-cents y quinse, jo Miquel Hieroni Antolí, notari del present lloch de Erbés Jusans, vehí, en nom de procurador de don Gaspar Nofre Valls, tudor testamentari de don Jeroni Valls y de Cubells, senyor de dit present lloch de Erbés Jusans, conferme en dit nom y encara com a batle y factor de dit senyor don Jeroni, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de mil sis-cents y setze, sens perjuhí de la senyoria.

141.

Ítem, a set dies del mes de giner any mil sis-cents y setze, ab consentiment de mi, Miquel Hieroni Antolí, notari, en lo desús dit nom y de consentiment del noble don Hieroni Valls, senyor de dit lloch, establiren y ordenaren los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans que deroguen, desfan y anul·len lo establiment fet a 7 de giner 1613 ab lo qual diu que lo amo de la heretat o de qui rebrà lo dany, haja de pagar sa part del salari de guardes y de clam, declarant ab lo present que lo autor que no porà escusar, ho aja de pagar ab los altres que aquell hi convindrà, però lo amo ne sia senpre exceptat de pagar res de clam y salari de guardes, sols de la esmena haja de pagar si n'i serà convengut y no aurà escusat.

142.

||^{119v} PORCHS

Ítem, dit dia stabliren y ordenaren dits justícia, jurats y consell que de hui avant, que qualsevol persona que veurà o trobarà porch o porchs en ses heretats, que per quiscú ne pugua haver sis sous de pena además de la esmena, partidora dita pena ço és lo ters al senyor, lo ters al amo y lo ters al acusador, y açò puguen acusar les guardes onsevulle y los amos o omes per ses heretats no obstant qualsevols establiments ans de ara fets, la qual acusació o acusacions haja de posar davant lo justícia o son lloctinent y per a escriure aquella o aquelles dins huyt dies contadors des del dia los auran trobats en amunt.

Ítem, dit dia per dits justícia, jurats y majordom fonch determinat ab exprés consentiment de mi, dit Antolí, notari, que's guarde lo establiment fet en 11 de giner 1609 hon diu que's posen les coses del comú ab consell secret y no ab general per quant ne naixen molts dany e ynconvenients de les coses se fan ab consell general.

Ítem, dit dia per dit Miquel Hieroni Antolí, notari, en lo dit nom, conferme a vosaltres los justícia, jurats y consell los presents establiments fins al dia dels gloriossos Reys del any ||^{120r} primer vinent de mil sis-cents y deset, sens perjuy de la senyoria.

Ítem, a 9 de giner 1617 los justícia, jurats y consell establiren y ordenaren ab exprés consentiment de mi, Miquel Hieroni Antolí, notari, batle y lloctinent del noble don Hieroni Valls, senyor de dit lloch, que lo contra scrit stabliment que parla de la pena dels porchs, que's pague sis sous de pena, que de huy avant no sia sinó tres sous la pena per cada porch y no més.

143.

A 9 de giner any 1617, jo Miquel Hieroni Antolí, notari, batle y lloctinent y procurador del noble don Hieroni Valls, senyor de Erbés Jusans, conferme a vosaltres los justícia, jurats y consell los presents establiments sens perjuhí de la senyoria fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any vinent de mil sis-cents y dihuyt.

A 8 de giner any M DC XVIII establiren y ordenaren los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment ||^{120v} de mi, Miquel Hieroni Antolí, notari, batle, factor y procurador del noble don Hieroni Valls, senyor de Erbés, que de huy avant no puguen los justícia y jurats avehinar a nengú en lo poble que foraster sia sens que no pague primer vint-i-cinq lliures al comú del present lloch; emperò, si la persona fos tan exemplar y ben morigerada y de bona fama, que sie en mà de dits justícia y jurats poder afluxar fins a cent sous, emperò de allí avall no'u puguen fer sens lo consell extés, sempre que nenguna cosa de les sobre dites puguen fer ni fassen sens vot y parer tostemps de la senyoria.

En lo predict dia jo, Antolí, notari, en los desús dits noms conferme los desús dits establiments a vosaltres los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriosos Reys del any vinent de 1619, sens perjuhí de la senyoria.

A huyt dies del mes de giner del any mil sis-cents y dénou, jo ||^{121r} dit Miquel Hieroni Antolí, notari, batle, lloctinent y procurador de don Hieroni Valls y de Cubells, senyor de dit lloch, conferme los presents stabliments a vosaltres los justícia, jurats y pròmens del present lloch de Erbés Jusans fins al dia dels glori-

ossos Reys y festa de aquells del any primer vinent de mil sis-cents y vint, sens perjuhí dels drets de la senyoria.

A set dies del mes de giner any mil sis-cents y vint, jo Miquel Geroni Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans, en nom de batle, factor y procurador del noble don Geroni Valls, senyor de dit lloch, conferme los establiments a vosaltres los justícia, jurats y proms del present lloch de Erbés Jusans fins al dia dels gloriossos Reys del any primer vinent de 1621, sens perjuhí dels drets de la senyoria.

A set dies del mes de giner any mil sis-cents y hu [sic], jo Miquel Hieroni Antolí, notari desús dit, en lo desús dit nom de batle y lloctinent del noble don Geroni Valls y de Cubells, senyor de dit lloch de Erbés Jusans, conferme los presents ^{121v} establiments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primervinent de mil sis-cents y vint-i-dos, sens perjuhí de la senyoria.

144.

A set dis del mes de giner any 1622, stabliren y ordenaren los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi Miquel Hieroni Antolí, notari, en lo desús dit nom, que attés que en lo establiment que parle de llenya diu que passat sert termini se'n puguen portar la llenya feta de la heretat del altre y ara, ab lo present establiment, ordenen y establiren que per nengun temps nenguna persona se'n pugua portar llenya feta que l'amo tinga en sa heretat feta que quansevulla que sia feta que lo que contrafarà y la se'n portarà encórrega en pena de deu sous per cada càrrega, y si la se'n portàs al coll o a brasats, que per cada brasat encórrega en pena de ^{122r} un sou, y de nit la pena de tot doble, de la qual pena sia lo ters de la senyoria, lo ters del amo de la heretat y lo ters del acusador, y si a ora cauta se'n portassen dita llenya, que lo amo de la heretat ne pugua haver la pena de aquell tal senpre que provar-lo y porà, y també pugua aduhir-lo a sacrament aquell tal o tals que tindrà sospita.

Ítem, establiren y ordenaren que de huy avant sempre que se ajen de elegir y anomenar jutges contadors per a donar compte, los jurats passats als que seran presents, que aquells tal sien elegits y anomenats per lo consell del present lloch una vegada cada un any, y si lo contrari serà fet, que la tal nominació no sia de nengun effecte ni valor.

Ítem, dit dia establiren y ordenaren per quant cada hu dels fills majors de aquest lloch tenen obligació de ajudar a pagar lo juglar que solen llogar per a festes de Nadal, y com hi a molts que no ballen ni solien dançar, als quals o a sos pares los pareix fort cosa de pagar, per ço ordenaren que de huy avant que no y

puguen fer pagar sinó un sou sis diners a quiscú del fill fadrí major de cada pare, y lo mossos de soldada y majorment los que estan a offici, que hajan ^{122v} de pagar lo mateix, y si fer no'n voldran, que no tingua obligació lo majoral ni altri per ell donar-los siri en la yglésia; emperò sie tengut lo majoral de notificar-los-ó als tals y, si de aquella ora en avant ne pendran, que també los puguen fer pagar a quiscú dits un sou sis diners.

Ítem, dit dia jo dit Miquel Hieroni Antolí, notari, en dit nom de procurador y balle e lloctinent del noble don Hieroni Valls, senyor de dit lloch, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia dels gloriossos Reys del any primer vinent de mil sis-cents vint-i-tres, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner any mil sis-cents vint-i-tres, jo Miquel Hieroni Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans, en nom de batle y lloctinent y procurador del noble don Hieroni Valls y de Cubells, senyor de dit lloch, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de 162 y tres, sens perjuhí dels drets de la senyoria.

145.

^{123r} A set dies del mes de giner del any mil sis-cents vint-i-quatre, stabliren y ordenaren los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans, ab consentiment de mi, Miquel Hieroni Antolí, notari, batle y lloctinent del noble don Hieroni Valls y de Cubells, senyor de dit lloch y comanador del àbit de Calatrava, que per quan en la precedent carta hi a stabliment que no puguer fer pagar sinó un sou sis diners a quiscun fadrí dels de major edad, ço és de quinse anys ensús y que de cada casa y los massos, y per quant n'aja prou per a pagar lo jutglar y per dita rahó se porie seguir no tenir-ne ni poder festejar la festa de la Nativitat de Nostre Senyor Déu y altres que solen, per ço ordenen que de huy avant los puguen als tals fer pagar a quiscú dos sous y no més, y si algun majoral ne llogàs de juglar que no'y demane o no'n done rahó a la major part dels fadrins y no'y agués prou per a pagar-lo, que'n page ell de sa roba pròpia ab los que'l auran consertat.

Dit dia jo, dit Miquel Hieroni Antolí, notari, en lo desús dit nom, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch fins a la festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de mil sis-cents vint-i-cinch, sens perjuhí de la senyoria, d'huy fins al any 162 y cinch.

||^{123v} STABLIMENT QUE NO·S POT FER FORMIGUERS EN LOS COMUNS

A set dies del mes de giner del any 1625 establiren y ordenaren los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans, ab consentiment de mi, don Geroni Valls y de Cubells, cavaller del àbit de Calatrava, senyor de dit lloch, que de huy avant ningú pugua ni sia gosat de fer formiguers ni portar-se'n llenya ni rama per a fer-los, de les deveses del pla del Capellà, de la Serreta, del Boveral y del toçal dit dels Sabaters, sots pena de deu sous per cada vegada que contrafaran y per cada hu que n'i faça, lo ters a la senyoria, lo ters al comú, lo ters al acusador, y totom puga acusar, y que los jurats ni nenguna altra persona no pugua donar licència per a fer-ne, y si la donassen no valgua ans bé així com així se li pugua fer pagar dita pena. Y fora dites deveses no'n puguen fer per los comuns sens licència de dits jurats sots la dita pena.

Dit dia jo, don Geroni Valls y de Cubells, cavaller del àbit de Calatrava, senyor de Erbés, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia, jurats y pròmens de dit lloch fins al dia dels tres Reys del any primer vinent de 1626, sens perjuhí de mos drets y per tant la present confirmació al peu d'ella feta de mà de altri, la ferme de mà mia pròpia.

Hieroní Valls y de Cubells, cavaller del àbit de Calatrava y señor de Herbés.

||^{124r} STABLIMENT DE DONAR COMPTE LO CLAVARI

A sis dies del mes de giner del present any de mil sis-cents vint-i-set, establiren y ordenaren los justícia y jurats e consell del present lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Miquel Hieroni Antolí, notari, batle y lloctinent del noble don Geroni Valls, cavaller del àbit de Calatrava, ço és que de huy avant los jurats que hixiran lo dia de Pascua de Esperit Sant, que tinguen obligació ni'ls puguen obligar a donar compte cada hu de sa administració als altres jurats que seran entrats, ço és lo primer dia faener après de passada dita Pascua y al agost après pròxime següent hajen de cobrar, y allò que hauran cobrar ho hajen de donar y lliurar als jurats que seran, y fins al agost del any après següent no puguen acabar de fer pagar a dits jurats, ço és al clavari que serà estat, y si lo poble aurà menester alguna cantitat, que pugua constrènyer a dit clavari y a altres si deuran, y lo clavari a la gent que'n deurà, y que dits jurats puguen regonéixer los llibres a dit clavari y altres que deuran a dit lloch.

En lo predit dia de huy jo, dit Miquel Hieroni Antolí, notari, en lo dit nom, conferme a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans los presents stabliments fins al dia dels gloriossos Reys y festa de aquells del any vinent de 1628, sens perjuhí dels drets de senyor.

¶^{124v} A set de giner de l'any 1628 jo, Miquel Hieroni Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y de Cubells, cavaller de l'àbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans, conferme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins a la festa dels gloriossos Reys de l'any primer vinent de 1629 y, per star enpedit de la vista, fas fer la present confirmació de mà de altri, y fernet de la mia pròpia. Antolí, notari.

A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents vint-i-nou, jo Miquel Hieroni Antolí, notari, en nom de batle y llochtinent del noble don Geroni Valls y de Cubells, cavaller del àbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans, noble major de Aragó, governador del present lloch de Erbés Jusans y son terme, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primervinent de M DC y trenta, sens perjuhí de la senyoria.

¶^{125r} Yo Hieroni Valls y Cubells, conferme a vosaltres los justícia y jurats y demás vasalls los presents establiments fins en lo any mil si-sens y trenta, dic 1630. En Erbés, a set de giner 1630.

148.

A set dies del mes de giner del any mil sis-cents y trenta-hu, stabliren y ordenaren los justícia, jurats, majordom y pròmens del present lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, don Jeroni Valls y de Cubells, cavaller del àbit de Calatrava, senyor de dit lloch, que per quant en set del mes de giner del any mil sis-cents y nou fonch stablir y ordenat que de aquella ora en avant se pogués y agués de regir y governar lo comú de dit ¶^{125v} dit present lloch ab consell segret, ço és que fos feta elecció de vint òmens compressos los officials y aquells, presos de jurament y ajustats en la casa del dit lloch o a hon los pareixerà, sempre que demanats seran així per veu y preconi de corredor com de paraula, hajen de venir y estar en consell per a determinar les coses faedores, los quals ajustats o la major part de aquells puguen determinar y fer lo que convindrà y posar en execució la determinació o determinacions que seran fetes, y lo que determinaran y faran sia de tanta forsa y valor com si ab consell general fos fet, y per ço, ara de nou ratifiquen y confermen dit stabliment volent estar y guardar aquell per quant lo consell general no és sinó consell de confusions, per ço que lo que és bó per al govern, no va a consell, y moltes voltes lo que no sap sinó de avalotar, acodix,

com encara perquè és tal la voluntat de dit senyor don Geroni qui té entesa la perdició de dit govern per causa de tractar en coses ab consell general, per ço et alia stabliren y or^{126r}denaren que de huy avant se guarde lo dit stabliment y lo contengut en aquell, y que lo justícia y jurats no puguen més ni de huy avant fer cridar consell general, sots pena de seixanta sous paguadors cada hu de béns propis, lo ters a la senyoria, lo ters al acusador y lo ters al comú, del qual ters tocant a dit senyor ne fa donació al plat de Nostra Senyora del Sargar. Emperò, si fos cas se agués de fer algun carregament de censal o alguna obra o coses semblants, que per a dites coses puguen fer cridar y tenir consell general si'ls pareixerà ser faedor, y si'l pareixerà que no sia ab consell general sinó ab los de jurament en la forma sobredita, ó puguen fer també.

Ítem,establiren y determinaren que los justícia y jurats puguen affegir consellers cada un any y llansar-ne de consell al que serà impertinent y rebelne, a vot y parer dels demés consellers.

Ítem, que en les determinacions que's faran com són taches de forment per a cobrar y altres consemblants coses, que si algú dels consellers ne deurà, que lo vot de aquell no estiguen obligats a pendre'l.

Ítem, que sempre y quant que ^{126r} per lo justícia y jurats y de manament de aquells serà fet cridar consell o de paraula seran demanats vagen a consell los de jurament y no vindran, que en tal cas se'ls pugua per lo dit justícia manar ab penes hi vagen per aquelles eixecutar.

Ítem, que segons és dalt dit, que sempre y quant en consell se tractarà alguna cosa y serà interés de algú o de alguns consellers, que aquells tals se'n ajen de anar de consell y no puguen dar vot, y si'l donen, sia de nenguna forsa ne valor en aquell cas y consell.

Jo, Hieroni Valls y Cubells, cavaller del àbit de Calatrava, senyor de dit lloch, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del present lloc fins al dia y festa dels gloriosos Reys del any primer vinent de mil si-sens trenta y dos, sens perjuí de la mia senyoria.

149.

||^{127r} SOBRE BELLOTERA

A set dies del mes de giner any 1632 stabliren y ordenaren los justícia, jurats, majordom y consell, ab exprés consentiment de mi, Miquel Jeroni Antolí, batle y llochtinent del senyor de dit lloch y per absència de sa senyoria, per quant sia establiment que no puguen abatre bellotes en les carrasques fins a Sant Martí y alguns les cullen a mans o les apedreguen, que per ço, sots la pena en dit establiment continguda, no les puguen abatre, collir a mans, apedregar ni forrallar fins

passat lo dit dia de Sant Martí, la qual pena és seixanta sous, lo ters al senyor, lo ters al comú y lo ters al acusador, y totom pugua acusar.

Ítem, los sobredits stabliren y ordenaren ab exprés consentiment de mi, dit llochtinent de batle, que per quant les gallines són animals que fan molt mal menjant y encara esgarrapant per ço, de huy avant, qualsevol gallina o gall, així mascle com femella, que entrarà en les eres havent-hi en aquelles o alguna de elles garbes o herada, que los amos de aquelles encórreguen en pena de sis diners per cada una y per cada vegada que atrobades y seran, y totom acusador, y la mateixa pena puguen aver y acusar als amos de dites gallines, mascles o femelles, que entraran en [¶]127v la heretat y terres de algú, per cada vegada que y entraran y atrobades seran, les quals puguen acusar així lo amo com l'ama de dites terres y heretats, y haver-ne més avant la esmena si dany y aurà, repartida dita pena *ut supra*.

Ítem, així mateix stabliren y ordenaren ab exprés consentiment de mi, dit llochtinent y batle, que per quant alguns passen per les eretats dels altres així que stiguen sembrades com que no, que per ço que qualsevol persona així ome com dona que passarà per la heretat de altri que stiga sembrada ho y haja en aquella flor o fruyt, que lo tal y la tal encórrega en pena de tres sous per cada vegada que y passarà o entrarà en dites heretat o heretats de altri, partidora dita pena ço és 1 sou al senyor, 1 sou al acusador y 1 sou al amo de la heretat, y que puguen als tals acusar les guardes y los amo o ama de la tal heretat.²¹

Ítem, establiren y ordenaren que sempre y quant entre en lo carrer Pla la dança ballant ab so juglar o ab qualsevol manera de so, que si hi aurà jugadors de pilota o cartes, que aquells se'n ajen de deixar fins tant la dança o ball sia passat, ab tal que si los jugadors diran que volen més jugar que dita dança no puga estar dins dit joch de miga ora en avant, sinó que passe avant dita dança ballant.²²

Dit dia, jo dit Miquel Hieroni Antolí, notari, batle y llochtinent desús dit, conforme los [¶]128r presents establiments fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de mil sis-cents trenta-tres, a vosaltres los justícia, jurats, consell y pròmens de dit lloch.

A set dies del mes de gener any 1633, stabliren y ordenaren los justícia, jurats, majordom y consell, ab exprés consentiment de mi, Miquel Cosme Antolí, notari, batle y llochtinent del senyor de dit lloch y per absència de sa senyoria, que atés que la llumenària del Santíssim Secamento [*sic*] se li agen aumentats los gastos y desmenuïts molts profits, y ser les caritats poques y no troba-ne via per a poder recuperar y augmentar aquella, que's que los majorals de dita llumenària puguen tindre, y que altra ninguna persona del poble o habitadora en ell puga tindre, per a llogar ni deyxar cartes, pilotes sinó dits majorals o persona per ells sots pena de 4 sous y les cartes y pilotes perdudes, y que aquelles sien per a la llumenària.

¶ ²¹ Escrit al marge esquerre, d'altra mà: «los que pasen per les heretats. Pena de pasar per bancal de

otro, 3 sous per persona». ¶ ²² Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «reballar al carrer del Pla».

Dit dia, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, balle y llochtinent desús dit, conforme los presents stabliments fins al dia y festa dels gloriossos Reys de l'any primer vinent de mil sis-cents y trenta-quatre, a vosaltres los justícia, jurats, consell y pròmens de dit lloch de Erbés Jusans.

||^{128v} A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y trenta-quatre, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y de Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, *ac etiam* governador temporal de Castelló de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys de l'any primer vinent de M DC XXX y sinch, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y trenta-sinch, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y de Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor y governador perpètuu del present lloch de Erbés Jusans, *ac etiam* governador temporal de Castelló de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de M DC XXXVI, sens perjuhí de la senyoria.

||^{129r} A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y trenta-sis, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y de Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, *ac etiam* governador temporal de Castelló de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de M DC XXXVII, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y trenta-set, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y de Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, *ac etiam* temporal de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de 1638, sens perjuhí de la senyoria.

||^{129v} A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y trenta-huyt, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y de Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, *ac etiam* governador temporal de Castelló de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de M DC XXXVIII, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y trenta-nou, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, *ac etiam* governador temporal de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de M DC XXXX, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y quaranta, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y Cubells, ^{||130r} cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, *ac etiam* governador temporal de Castelló de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de M DC XXXXI, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y quaranta-un, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de M DC XXXXII.

A set dies del mes de giner del present any de mil sis-cents y quaranta-dos, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de M DC XXXXIII.

^{||130v} A set dies del mes de giner del present any de 1643, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, *ac etiam* governador temporal de Castelló de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos tres Reys del any primer vinent de 1644, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del present any de 1644, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, *ac etiam* governador temporal de Castelló de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos tres Reys del any primer vinent de 1645, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del present any de 1645, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en nom de balle y llochtinent del noble don Hieroni Valls y Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuuo de aquell y son terme, *ac etiam* governador temporal de Castelló de la Plana, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriossos tres Reys del any primer vinent de 1646, sens perjuhí de la senyoria.

150.

||^{131r} A set dies del mes de giner de 1646, stabliren y ordenaren los justícia, jurats, majordom y pròmens del present lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Miquel Cosme Antolí, notari, balle y llochtinent del noble don Jeroni Valls y de Cubells, cavaller del àbit de Calatrava y senyor del present lloch, per absència de senyoria, de qué de huy avant puguen los justícia y jurats del present lloch, des del dia de Tots Sants fins al dia de Sant Andreu, fer guardar algunes partides del bosch dels comuns del present loch, que no·y puguen entrar ni portar per aquells bestíàs nenguns exepto marranchons, y si aquells los porà i serà prohibit, no·y puguen en dit termini abatre les carrasques de dits boschs comuns que·n puguen fer, y lo que contrafarà que encórrega en pena de 20 sous, partidora segons les demés penes. A més, que dits justícia y jurats tinguen obligació sempre que tal voldran, de fer primerament mirar a dos experts la tal partida o boschs si és convenient o no lo fer-los guardar per aver-hi en aquells moltes billotes y ser molt més útil aquells se tanquen y no hi entrar lo bestiar sinó tan solament los marranchons y, après que per los esperts serà judicat y senyalada la partida y boschs, que tinguen obligació de fer-ó cridar per lo poble y llochs acostumats y lo núncio del present lloch, y que aquell ne aja de fer relació en poder del justícia y scrivà ||^{131v} dels jurats del present lloch. Y ayxí mateix, que puguen fer los particulars en sos boschs en fer-los judicar per dos experts elegidors per los justícia y jurats del present lloch a costes y despesses de aquell que·ls demanarà, emperò entenen-se que lo bosch del particular serà declarat y judicat d'aver fer guardar fins a dit termini per dits experts, que en aquell nengun altre vehí del present loch hi yaga pastor nengun gènere de acció sens llicència del comú sots la desús dita pena de 20 sous, y que·ll tal tingue obligació de fer-ó cridar y fer dita relació per a què tothom ne sia notori per a pretendre de eixecusió de dita pena.

Dit dia, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en dit nom conforme los presents establiments fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de 1647, a vosaltres los justícia, jurats y consell de dit lloch de Erbés Jusans.

STABLIMENT COM LO CLAVARI A DE MANTENIR LO GRANER
FINS A PASQUA

A set dies del mes de giner de 1647, los justícia, jurats y majordom del present lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Miquel Cosme Antolí, notari, balle y llochtinent del noble don ^{||132r} Hieroni Valls y Cubells, cavaller del àbit de Calatrava, llochtinent de general thezorer en la Corona de Aragó y senyor del present lloch, per absència de senyoria, attés que jaga hagut alguns clavaris que aquells no se ocupaven ni curaven sinó tindre tan solament forment per al comú y que aquell los duràs fins al dia que aquell eixia de clavari, lo que és de gran dany per al bé comú del present lloch lo haver de provehir forment lo clavari novament possat per no tenir aquell nengun diner del comú per no haver rebut compte y ser sempre en lo temps que los forments estan en lo més alt preu, y per quitar de dit dany establiren y ordenaren que de huy avant que lo clavari que hixirà a Pasqua, que tinga obligació de provehir y mantenir y tindre cuydado de tenir lo forment necessari en lo graner comú del present lloch fins al dia que aquell done a comte del regimén y reba del comú administrat en son any.

Dit dia, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, en dit nom conferme los ^{||132v} presents establiments fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer venient de 1648, a vosaltres los justícia y jurats y consell del dit lloch de Erbés Jusans.

A set dies del mes de giner any 1648, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans, en nom de balle y llochtinent del noble don Jeroni Valls y Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava y llochtinent de general thezorer en la Corona de Aragó y senyor de Erbés, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de 1649, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del any 1649, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans, en nom de balle y llochtinent del noble don Jeroni Valls y Cubells, cavaller del hàbit de Calatrava y llochtinent de general thezorer en la Corona de Aragó y senyor de Erbés, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch fins al dia y festa dels gloriossos Reys del any primer vinent de 1650, sens perjuhí de la senyoria.

^{||133r} A nou dies del mes de giner del any 1650, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans, en nom de balle y llochtinent de la noble donya Sesíllia Castellví y de Valls, viuda, senyora de Erbés, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch fins al dia y festa dels tres Reys del any primer vinent de 1651, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del any M DC LI, jo, Miquel Cosme Antolí, notari de dit lloch de Erbés jusans, vehí, balle y subrogat per lo noble don Basílio

Castellví y de Pons, governador de la ciutat y Regne de València, tudor y curador de don Francisco Valls, senyor de dit lloch conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia dels gloriossos Reys del any vinent de mil sis-sents y sinquanta-dos, sens perjuhí de la senyoria.

152.

A set dies del mes de giner del any 1652, establiren y ordenaren e o anyadiren los justícia y jurats, majordom y consell ¶^{133v} del present lloch, ab exprés consentiment de mi, Miquel Cosme Antolí, notari, balle y llochtinent del senyor de Erbés per lo noble don Basilio Castellví y de Pons, cavaller del hàbit de Calatrava, governador de la ciutat y regne de València, y tudor y curador dels fills del senyor de Erbés, a l'establiment que està a Cortes a 8, en lo qual establiment molt avant de aquell, a Cortes 9, a on diu que si algú aurà rebut algun dany on solie estar y aquell tindrà sospita de alguna persona que aurà vist en sa heretat, que de aquella se puga clamar o aver-ne la pena de sospita, que d'esta ora en avant que lo que tindrà dany o l'auran danyat en sa heretat, que puga acusar la pena o aver de sospita segons diu en dit establiment ab monitòrio que a la tal persona que serà atrobada en la heretat de altri, o en la partida que se aurà fet mal, y aquella serà de 16 anys en avall, que qui li acusarà la pena o clam de sospita que a aquell age de jurar que'l mal o dany que li an fet en sa heretat, que lo y ha fet aquella persona de qui ell se a clamat de sospita, però si la tal persona és de 16 anys en avant, que aquella age de jurar o que la y aguen ¶^{134r} fer sacrament davant del justícia y, conduït davant de aquell, que jure que no a fet aquell dany que de sospista se le aplique a fet, o que pague aquell, y que dit justícia, en virtut de dit establiment, lo puga compellir a pagar dit dany o pena segons en dit establiment està més llonch contengut.

A set dies del mes de giner del any 1652, jo, Miquel Cosme Antolí, notari de dit lloch, vehí y balle y llochtinent per lo noble don Basilio Castellví y de Pons, governador de la ciutat y Regne de València, tudor y curador de don Francisco Valls, senyor de dit lloch, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia dels gloriossos tres Reys del any vinent de 1653, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del any 1653, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí de dit lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent de senyor per lo noble don Basilio Castellví y de Pons, governador de la ciutat y Regne de València, tudor y curador de don Francisco Valls, senyor de Erbés, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch fins al dia dels gloriossos tres Reys del any 1654, sens perjuhí de la senyoria.

||^{134v} A set dies del mes de giner del any 1654, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriosos Reys del any primer vinent de 1655, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del any 1655, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriosos Reys del any primer vinent de 1656, sens perjuhí de la senyoria.

||^{135r} A set dies del mes de giner del any 1656, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriosos Reys del any primer vinent de 1657, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del any 1657, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans y en dit lloch batle y llochtinent del noble don Francisco Valls, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels gloriosos Reys del any primer vinent de 1658, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del any 1658, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls, senyor del present lloch de Erbés y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit present lloch fins al dia y festa dels gloriosos Reys del any primer vinent de 1659, sens perjuhí de la senyoria.

||^{135v} A set dies del mes de giner del any 1659, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés fins al dia y festa dels tres Reys del any primer vinent de 1660, sens perjuhí de la senyoria.

A set dies del mes de giner del any 1660, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1661, sens perjuhí de la senyoria.

||^{136r} A set dies del mes de giner del any 1661, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats de dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1662, sens perjuhí de la senyoria.

A set de giner del any 1662, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats de dit present lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1663, sens perjuhí de la senyoria.

A 16 giner del any 1663, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés ||^{136v} Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1664.

A set de giner del any 1664 confirme yo, don Francisco Valls de Castellví, senyor de el lloch de Erbés, a vosaltres justícia y jurats, mustasaf y prohòmens del dit lloch los presents establiments fins lo dia dels gloriosos tres Reys de Orient del any de 1665, sens perjuhí de la señoria.

153.

ESTABLIMENT QUE NO PUGUEN TRAURE LOS BLATS DE LA ERA

A 7 dies del mes de giner del any 1665, establiren y ordenaren los justícia y jurats y consell del present loch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Miquel Cosme Antolí, notari, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Cubells, senyor y governador del present lloch de Erbés Jusans, que de huy en avant ningú que dega a la vila y al munt de pietat, sia gossat ni puga lliurar o traure lo blat de la era que primer no avise al clavari o clavaris y lloarer o lloarers que deurà, per a què lo tal pogue als clavaris y lloarers que deurà, y lo que al contrari farà que encórrega en pena de 30 sous partidora segons les demés penes.

||^{137r} A diset dies del mes de giner del any 1665, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètuu de aquell y son terme, conforme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1666, sens perjuhí de la senyoria.

A huyt dies del mes de giner del any 1666, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètu de aquell y son terme, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1667, sens perjuhí de la senyoria.

A 7 dies del mes de giner del any 1667, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochinent del noble don Francisco Valls ^{||137v} y de Cubells, senyor del present lloch de Erbés Jusans y governador perpètu de aquell y son terme, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1668, sens perjuhí de la senyoria.

A 7 dies del mes de giner del any 1668, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor de Erbés Jusans y governador de aquell y son terme perpètu, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1669, sens perjuhí de la senyoria.

A 7 dies del mes de giner del any 1669, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor de Erbés Jusans y governador de aquell y son terme perpètu, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1670, sens perjuhí de la senyoria.

^{||138r} A 27 giner del any 1670, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor de Erbés Jusans y governador de aquell y son terme perpètu, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1671, sens perjuhí de la senyoria.

154.

A 7 de giner de 1671 establiren y ordenaren los justícia, jurats y consell del present lloch de Erbés Jusans, ab exprés consentiment de mi, Miquel Cosme Antolí, notari, balle y llochinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor y governador del present lloch que de huy en avant ningú sia gosat de casar dins lo vinyet o devesa de aquell, des del dia de Pasqua Florida en avant fins al dia de Tots Sants o que ovrien lo ramat, sots pena de 60 sous, y si u fan de nit que sia la pena doble y que totom puga acusar, partidora dita pena segons les demés penes en los establiments contingudes.

Dit dia, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del dit lloch de Erbés y en aquell balle y llochtinent del noble don Francisco Valls, senyor de Erbés y governador de aquell, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés fins al dia y festa dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1672, sens perjuhí de la senyoria.

||^{138v} A 7 dies del mes de giner del any 1672, jo, Miquel Cosme Antolí, notari, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells, senyor de Erbés Jusans y governador en aquell y son terme perpètuu, conferme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1673, sens perjuhí de la senyoria.

A 3 de agost del any 1674, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells de Castellví, senyor de Erbés Jusans y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1675, sens perjuí de la senyoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, dit dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 7 de giner del any 1675, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y de Cubells de Castellví, senyor de Erbés Jusans y governador en aquell present terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1676, sens perjuí de la senyoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dit dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 19 de febrer 1676, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Cubells de Castellví, senyor de Erbés Jusans y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia dels 3 Reys de Orient del any primer vinent de 1677, sens perjuí de la senyoria, y per no saber de escriure fas escriure la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dit dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

||^{139r} A 27 febrer 1677, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés Jusans y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de dit lloch de Erbés Jusans fins al dia

dels Reys de Orient del any primer vinent de 1678, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas escriure la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dit dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 10 de giner 1678, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés Jusans y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del lloch de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient del any primer vinent de 1679, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dit dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 15 de febrer 1679, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés Jusans y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del lloch de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient del any primer vinent de 1680, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dit dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 16 de febrer 1680, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient del any primer vinent de 1681, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dit dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

||^{139v} A 10 de febrer 1681, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient del any primer vinent de 1682, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dits dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 6 de febrer 1682, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments

a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient del any primer vinent de 1683, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dits dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 10 de febrer 1683, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient primer vinent de 1684, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dits dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 12 febrer 1684, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient primer vinent de 1685, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dits dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 5 de febrer 1685, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient primer vinent de 1686, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dits dia, mes y any.

Pere Sorolla, balle.

A 15 febrer 1686, yo, Pere Sorolla, vehí del present lloch de Erbés Jusans y en dit lloch balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor de Erbés y governador en aquell y son terme, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient primer vinent de 1687, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Agustí Antolí, prevere de dit lloch, en dits dia, mes y any.

||^{140r} A 20 de febrer 1687, yo, Pere Sorolla, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor y governador del present lloch de Erbés Jusans, confirme los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins

al dia dels Reys de Orient primer vinent de 1688, sens perjuhí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de Vicent Antolí, notari, dit dia, mes y any.

Vicent Antolí, notari.

A 20 de giner 1688, yo, Pere Sorolla, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, senyor y governador del present lloch de Erbés Jusans, confirme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient primer vinent de 1689, sens perjuhí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de Vicent Antolí, notari, dits dia, mes y any.

Vicent Antolí, notari.

¶^{140v} A 6 de giner de 1689, yo, Pere Sorolla, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls, senyor y governador del present lloch de Erbés Jusans, confirme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient del any 1690, la qual confirmació fas fer sens perjuí de la señoria y per no saber de escriure la fas firmar al escrivà del dit senyor, dits dia, mes y any.

Vicent Antolí, notari escrivà.

A 6 de abril 1690, yo, Pere Sorolla, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls, senyor y governador del present lloch de Erbés Jusans, confirme los presents stabliments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient del any 1691, la qual confirmació fas fer sens perjuí de la señoria y per no saber de escriure la fas firmar al escrivà del dit senyor, dits dia, mes y any.

Vicent Antolí, notari escrivà.

A 14 de giner de 1692, yo, Miquel Geroni Antolí, balle y llochtinent de governador del noble don Francisco Valls y Castellví, señor del present lloch de Erbés Jusans, confirme los presents ¶^{141r} establiments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch y prohòmens de aquell fins al dia dels Reys de 1693, la qual confirmació fas sens perjuí de la dita señoria en lo present dia, mes y any.

Miquel Geroni Antolí.

A 4 de giner de 1693, yo, Miquel Geroni Antolí, balle y llochtinent de don Francisco Valls y Castellví, señor del present lloch de Erbés Jusans, firmo los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch fins al dia dels Reys del any 1694, la qual confirmació fas sens perjuí de la señoria en lo present dia, mes y any.

A 26 de dehembre de 1693, yo, Miquel Geroni Antolí, en los dits noms firmo los presents establiments a vosaltres los justícia y jurats del present lloch de Erbés Jusans fins al dia acostumat y per lo any 1694, la qual confirmació fas sens perjuí de la señoria en lo present dia, mes y any.

||^{141v} A 9 de giner 1699, yo, Blay Pallarés, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, señor de Erbés y gobernador de aquell y son terme, confirme los presens establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient primer vinent de 1700, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Vicent Arrufat, prevere, en dit dia, mes y any.

A 2 de febrer 1700, yo, Blay Pallarés, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, señor de Erbés y gobernador de aquell y son terme, confirme los presens establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reys de Orient primer vinent de 1701, sens perjuí de la señoria, y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de Miquel Antolí en dits dia, mes y any.

Blay Pallarés, balle.

A 19 de febrer de 1702, yo, Blay Pallarés, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, señor de Erbés y gobernador de aquell y son terme, confirme los presens establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reis del Orient primer vinent de 1703, sens perjuí de la señoria, ||^{142r} y per no saber de escriure fas fer la present confirmació de mà de Miquel Antolí en dit dia, mes y any.

A 6 de giner de 1704, yo, Blay Pallarés, balle y llochtinent del noble don Francisco Valls y Castellví, señor de Erbés y gobernador de aquell y son terme, confirme los presens establiments a vosaltres los justícia y jurats de Erbés Jusans fins al dia dels Reis del Orient primer vinent de 1704, sens perjuí de la señoria.

A 5 de giner de 1707, yo, Blay Pallarés, vehí del present loch de Erbés Jusans y en dit loch balle y lochtinent del noble don Domingo Valls y Castellví, señor de Erbés Jusans y gobernador en aquell y son terme, confirme los retro escritos establiments a vosaltres los justícia y jurats de dir loch de Erbés Jusans fins al dia dels tres Reys de Orient del any primer vinent de 1708, sens perjuí de la señoria, y per no saber d'escriure fas fer la present confirmació de mà de mossén Francisco Antolí, prevere de dit loch, dit dia, mes y any y present lo consell general.

||^{142v} A 3 de setembre de 1719, yo, Blay Pallarés, balle y llochtinent del noble don Jayme Ram de Viu y Valls, señor del present lloch, confirme los presens establiments als justícia y jurats de dit lloch fins als tres Reys de Orient del any primer vinent de 1720, sens perjuí dels drets de la señoria, y per no saber escriure fas fer la present confirmació de mà de Vicent Arrufat, notari, en dit dia, mes y any, present lo consell particular.

Yo Vicent Arrufat, notari, fas fe del sobredit.

||^{143r} En el lugar de Herbés, en veinte y quatro días del mes de henero de mil setecientos y veinte y tres años, yo don Jayme Ram de Viu y Valls, señor del

lugar de Herbés, confirmo y apruebo a vosotros los alcalde y regidores de dicho lugar, las ordenanzas y estatutos que anteceden asta el día de los Santos Reyes del año primer viniente de 1724, sin perjuizio de los derechos de la señoría, y lo firmo.

Don Jayme Ram de Viu y Valls.

155.

||^{143v} En el lugar de Herbés, a los 15 de febrero del año 1821, reunidos en la sala capitular los señores que componen el ayuntamiento con más los 24 vocales de la junta, determinaron que para el mayor fomento y aumento de los arbolados de los comunes, se prive absolutamente para todo género de ganado y animales la partida del solà dels Capellans, conforme el pedazo que se amojonará y que el que se atreva a entrar con ganado de lana, pague de pena 12 por cabeza y 24 dineros por el cabrío y cavallerías y menores, y así mismo qel que se sepa que llegó a cortar ni pie ni rama nin ningún árbol de los de dicho reservado, deberá pagar de pena, de pie, un duro, y de rama ocho reales de vellón, dando el tercio de la pena al acusador, y para su debido cumplimiento me mandaron alargase la presente determinación por su debido tiempo presentada al señor territorial para su aprobación. Y para que conste, lo firmo de orden de los señores de la junta en dicho día, mes y año de que certifico.

Fernando Grau, escribano.

Apruebo y confirmo este capítulo de los estatutos hasta el día de los Santos Reyes del siguiente año de 1822. El Barón Cisternes, dueño territorial.

156.

||^{144r} Arreglo de la agua de la huerta nueva

Jayme Ramis	4
Joseph Arrufat Carbó	11
Joaquín Manero	18
Vicente Adell	9
Josefa Guarc	5
Joaquín Meseguer, antes de Vicente Adell	12
Luis Adell	3
Bartolomé Fígols	3
Joseph Vilalta	7
Vicente Grau	7
Miquel Molinos	7

Joseph Segura	7
Pascual Segura	4
Melchora Darça	6
Francisco Pallarés	5
Fernando Grau	6
	114

||^{144v} [en blanc]

157.

||^{145r} En 11 de octubre de 1740, los alcaldes y rejidores ab llicència de don Jaume Ram de Viu Valls y Cubells, senyor del present lloc de Herbés segons consta ab acte rebut per Vissent Arrufat, notari, a 9 de octubre del corrent any, fonch mudat que estava a la partida del maset de la Mateua, que estava junt al terme de la vila de Monrox, fonch lo boveral mudat a la partida del Solà del barranch d'en Fons, segons los mollons que se an posat, y arriba asta els vilarets que afronta ab terres de Juan Eroles y de Thomàs Eroles, ab terres del reverent clero que antes eren de Francisco Arnau, partit per lo ayguavessant, ab terres de Nàcio Cerret, ab terres ||^{145v} dels hereus de Juseph Godes, ab terres de Visent Pallarés, partint sempre ab les sobredites heretads per lo aygua vesant, y que ninguna persona sigue gosada de portar-i bèstia, en pena de degolla feta per les guardes o per qui els senyors regidors y envien, y per a fer dita degolla basta que lo-y vegen les guardes y qualcevol persona que se enviarà, y de nit la pena és doble, y que si les guardes no fan dita degolla per estar ausens, que cualsevol persona puga acusar la pena que és de 10 sous per cada ramat, assò és, que encara que no sigé sinó de dos avant, y de nit pena doble, y si porten les es||^{146r}quelles tapades, encorren en pena de trenta sous partidora un ters al senyor, el altre al comú y el altre al acusador, y este se tindrà secret; y que los vagages no li y puguen portar des del 1 de abril asta Tods Sans, que s'obrirà, en pena de 5 sous, y que les bèsties bosals no s'i puguen portar sinó una per cada veí, en la mateyxa pena, y los tocinos encoriran en la pena de 3 sous per cap cada vegada que els y verran o trobaran.

||^{146v} Ítem, dit dia, mes y any, ab la mateixa llicència que tenen de dit senyor, los dits alcaldes y regidors aguntaren lo bosch del Racó de la Mola de na Visenta, així com diu la roca de dedalt del Pigado de la Mola, y bayxa tota roca avall fins a una creu que y a en un cantal de la paret, a sis passes ans de aribar al barranquet que bayxa de la font del Racó de la Mola y passa dit barranquet, segons les fites y creus que porta lo registre del camí de Best... fins al portellàs que y a una fita, y d'allí puga tod serrall amunt dret a la roca més alta, y de dita roca, per lo sòl de les canalises de les moletes, y tota roca amunt dret al Aragó. E ninguna persona y

puga fer lleña so la mateyxa pena que y a en lo tosal Sabater, que és de 10 sous, y sols se permet ^{147r} el poder-i fer fusta de aladre, y de nit doble pena, y en tems de neu demanar llicència als senyors regidors puguen fer rama per a els ganados moderadament, y que en lo boveral [.....] pena de deu sous.

Ítem, que per la devesa del Viñet puga cada qual en les seves eretads portar dos caps de ganado llanar sens encorir en ninguna pena.

Ítem, establiren y ordenaren que per lo barranc de la Teuleria o camí de ganado, puguen entrar y eyxir los ganados tan presto com se aga beremat sens encorir en ninguna pena.

158.

^{147v} En el año 1823, por peritos nombrados por la justicia se arregló el agua de la fuente de les Comes en la forma siguiente:

Vicente Adell,	72 horas
Pedro Munero,	34
Vicente Guarc y Sebastia,	24
Camilo Mas,	28
Felix Pallarés,	34

Y que acabado buelva a enpesar bien que de una porsión de agua que se recoje bajo de la posesión de Vicente Adell han de disfrutar los cuatro de bajo del mismo modo y a proporsión en los tres días que la de arriba; así lo dispusieron y mandaron se alargase en esta página perpetuo arreglo en dicho año, siendo alcalde Luis Pallarés, lo que no firmopor no saber, y de su orden la firmo yo.

Fernando Grau, secretario.

Nota: el agua deberá bajar por donde a sido costumbre y no por el bancal seguro, así lo han dispuesto los peritos. Grau.

159.

^{148r} Disposició y forma que se ha donat per lo ajuntament del present lloch de Herbés en vint-i-dos de juliol del any mil set-cents y vint-i-sinc, sobre lo regar la orta de la Font freda:

Francisco Antolí	8 ores
Vicente Pallarés	12
Antonio Juseph Pallarés	8
R. d'Arça	8
Vicent Arrufat, notari	8
Thomàs Erols	8

Agustí Manero	8
Jaume d'Arça	6
Batista Eroles, ort més amunt	6
Juseph Roda	6
Casimiro Segura	6
Pasqual Pallarés	8
Isidoro Arrufat	10
^{148v} Batiste Eroles, segon ort	12 ores
Pasqual Godes	12
Juseph d'Arça	12
Juan Pallarés	12
Grabiel Cardona	8
Vicent Sebastià	8
Juseph Manero	8
Don Francisco Antolí	9
Juseph Serret	6
Vicent Pallarés, al camí de Rocat	6
Ramon Llisteri	3

160.

||^{149r} LISTA DE REGANTES EN LA HUERTA DE LA FONFREDA, AÑO 1861

Ramón Gasulla	1 hora
Ramon Llisterri	3
Tomás Nielles	6
José Grau y Pallarés	2
José Pallarés y Guarch	6
José Ibañez	3
Nicolás Tenas	3
Vicente Gil	6
José Pallarés y Guimerà	2
Joaquín Querol	2
Vicente Pallarés y Esteve	4
Gerónimo Antolí	4
José Manero y Meseguer	4
Vicente Guarch	4
Gabriela Blanch	4
Bernardo d'Arza	8

Joaquín Prats	6
Joaquín Guarch	6
^{149v} Sebastián Mestre, huerta arriba	8
Vicente Sanz	4
Sebastián Mestre, huerto abajo	8
Mateo Llopis, digo Guarch	2
Manuel Vellviure	8
Luis Adell	6
José Adell	6
Máximo Prats	2 y media
Bartolomé Fígols	2 y media
Josefa Prats	2 y media
Ramón Prats	2 y media
Vicente Pallarés y Verge	2
Camilo Miralles	8
Luis d'Arza	4
Manuel Eixarch	10
Dionisio Ibáñez	4
Joaquín Prats	4
José Ibáñez	4
Andrés Segura	12
Vicente Pallarés y Guarch	2
Bartolomé Fígols	3
Don José Guarch	4
José Serret	6
^{150r} [en blanc]	
^{150v} [en blanc]	

161.

||^{151R} ESTABLIMENT Y ORDENANCES SOBRE LA ORTA DE LA FONTFREDA Y MODO DE REGAR AQUELLA

Primerament, establiren y ordenaren que sempre que hi aja falta de aygua en dita orta se haja de regar per tandes, comensant al cap de dita orta y que cascú haja de regar son ort segons les ores que té señalades y, complides aquelles, no puga replicar ni contradir, en pena de sinc sous partidora lo ters a la señoria, lo altre ters al salvasequier y l'altre al acusador, per si acusador no haurà, que sia del comú. Y que aquell que li tocarà la tanda, la haja de pendre y puga pendre en continent que

és compliran les ^{151v} ores estan señalades, y que lo respecte de atandar lo regar en cas de carestia de aygua sia sempre a coneiximent y disposició del salvasequier.

Ítem, que aquell que regarà si al temps que complirà les ores que té señalades, no acudix la persona a qui toca la tanda a pendre la aygua o altri per aquella, que la pugua pendre aquell o aquella que és seguix la tanda y aquell tal la perda per aquella vegada.

Ítem, que persona alguna de qualsevol estat y condició que sia, no sia osada de llevar la aygua del ort de aquell regarà per tanda, que no sien com ^{152r}plides les ores té señalades, en pena de sinc sous de dia y deu sous de nit, partidora conforme dalt està dit.

Ítem, que qualsevol persona que no gastarà en regar son ort les ores que té señalades, que no pugua fer gràcia de aquelles a persona alguna, si que passe la tanda a qui tocarà, en pena de sinc sous partidora *ut supra*.

Ítem, que mentres alguna persona tindrà la aygua en son ort, que ninguna altra pugua traure aygua del reguer a chapades ni en ninguna altra forma, modo o manera, en pena de sinc sous de dia y deu de nit, partidora *ut supra*.

^{152v} Ítem, que tots los que tinguen ords en dita orta hajen de tindre neta la reguera cada un en son endret y los trastolladors ben tancats, en pena de sinc sous, y que lo salvasequiers en pugua enquirir per son ofici y executar les penes partidores conforme dalt està dit.

Ítem, que nenguna persona sia osada de tindre ni entrar ni aviar cavalcadures, bacons ni altres averies dins lo barranc de la Fontfreda, des de la carrasca grossa de la Fontfreda fins al sòl del bancal de Jaume d'Arçà, sots pena so és les cavalcadures de un sou per cap, los bacons tres sous per cap ^{153r} y les demés averies de ganados hasta 30 caps, sinc sous, y de trenta amunt dos diners per cap, partidores les penes *ut supra*, però que les cavalcadures per via de abeurar-les les hi puguen entrar, o de portar fem als ords, o de llaurar-los.

Ítem, que el salvasequier sempre que hi parega y sia necessari pugua fer fer canals y fer adobar lo assut o fer-ne altre de nou, avisant en primer lloch a tots los que tinguen ords per a què vagen a treballar y, si algú o alguns no aniran a treballar-i, que pugua llogar a altri y, fet lo repartiment, los pugua fer pagar sa part segons lo treball que hi aurà.

^{153v} Ítem, que lo salvasequier sia coneixedor de totes les causes y qüestions que sucsehiran sobre la disposició y forma que se ha donat per a regar, sobre el netejar la regera y tenir los trestolladors oberts y demés coses que es contenen en los capítols sobredits, y que és fassa publicar per a què vinga a notícia de tots.

Jesús, Maria, Joseph, Joaquín y Anna, asistan nuestras almas.

^{154r} a ^{156v} [Hi ha un fragment de la delimitació de la devesa del Vinyet, però per estat tallat el text de forma vertical, les frases són incompletes i resulten inintel·ligibles].

||^{156r} En Herbés, a los tres días del mes de agosto de 1852, reunidos los propietarios de la vall del Fontanal, de unánime consentimiento dijeron: que para evitar las cuestiones y disputas ocurridas hasta de ahora sobre el aprovechamiento del agua de la fuente que nace al pie de la roca dicha d'en Vilalta o del cap dels Fontanals, venían todos a bien quedasen señaladas quince horas de riego a Manuel Manero, en cuya posesión sale dicha fuente, entendiéndose añadidas estas horas a las que tiene y ha tenido hasta de ahora, con el pacto y condición de que éste no pueda estraer agua ninguna de la mencionada fuente mientras siga el turno de regar por todos los demás hortelanos. Y el detalle de las horas de regar por cada una de las fincas en el día deslindadas por todo el riego dels Fontanals, son como a continuación se espresa:

Manuel Manero	37
Joaquín Pallarés	12
José Segura	13
Mariano Boix	14
Bautista Arrufad	4
Pedro Gargallo	9
^{156v} Miguel Grau	17
Ramón Ibáñez	16
Flora Ibáñez	6
José Adell	6
Ramón Grau	8
El señor cura	8
Joaquín Roda	32

ORDENANZA SOBRE EL MODO Y FORMA DE REGAR

1.º Que siempre quando sea reclamado cuando menos por cuatro hortolanos, se haya de atandar el riego.

2.º Que el primer turno de cada año sea a media tanda, comenzando por el de más arriba y, finada la media tanda, vuelba a principiari por todas las horas que tiene señaladas cada uno.

3.º El cargo de aviador será obligatorio siguiendo por turno entre todos los ||^{157r} regantes en cada año uno.

4.º Que no haya balsa ninguna sin que tenga el desagüe al reguero o vía principal.

5.º Que ninguno puede detenerse el agua por más tiempo que las horas que tenga señaladas, ni sacar agua del reguero de ningún modo ni forma mientras sea el riego de los demás hortolanos siguientes en ruta, bajo la pena de diez reales vellón.

6.º Que si algún hortolano no gastase las horas que tiene de riego, no pueda hacer gracia de ellas a otro ninguno, si que siga la tanda quedando a beneficio de todos, bajo la misma pena.

7.º Que al que tenga balsa en su posesión, le sea permitido retenerse en ellas el agua que sea de sus horas para aprovecharla cuando le convenga sin que nadie se la pueda soltar bajo la dicha pena.

8.º Que será de cargo de cada uno en su frontera el mantener limpio el reguero bajo la espresada pena.

9.º Que cuando se considere útil el hacer alguna obra maestra para el bien ^{||157v} de todos los regantes, deba contribuir cada uno con arreglo al aumento de riego que se le juzgue por dicha obra.

Así fue todo acordado y convenido estando reunidos todos o la mayor parte de los hortolanos ante el señor Bartolomé Meseguer, alcalde, en dicho día, mes y año antes espresado, y lo firmo conmigo el secretario de ayuntamiento.

Bartolomé Meseguer.

José Serret, secretario.

Día 8 septiembre 1854.

Fue adicionado a la precedente ordenanza que si en tiempo de el agua atandada alguno no quisiese entregar el agua al hortelano siguiente concluidas sus horas, deberá darse cuenta de ello y aquel que cometiere la falta, además de pagar la multa, se le rebajará de la tanda siguiente todo el tiempo que la haya detenido fuera de sus horas en la tanda anterior, para que el común de regantes no quede pejudicado en el retraso de horas puesto que en todos casos a de regar o podrá regar las horas que tiene mandadas y no más.

164.

^{||158r} Las suertes del bovalar están tasadas a cada una con el tanto que va marcado de arriendo anual:

	Barcellas	almudes
La de José Girona	1	4
Id. de Gerónimo Pallarés	1	
Id. de José Vilalta	1	3
Id. de Vicente d'Arza	1	4
Id. de Anastasio d'Arza	1	
Id. de Vicente Guarch	1	4
Id. de Mariano Pallarés	1	6

Id. de José Bonfill		6
Id. de Gerónimo Pallarés	1	1
Id. de Tomás Pallarés	2	1
Id. de José Llop	2	
Id. de José Segura	2	
Id. de Luis Adell	2	
	1 h	7 barcellas 7 almuts

165.

||^{158v} En 12 de mayo del año 1857.

Reunidos los señores de ayuntamiento y los hortolanos de la huerta nueva con el objeto de establecer una regla fija y uniforme para el riego de cada uno de los huertos, después de haber conferenciado sobre el particular, convinieron en señalar a cada uno de los huertos las horas que juzgaron correspondientes y son conforme al orden que sigue:

Miguel Grau	6
José Manero	15
Joaquín Prats	19
Cristóval Prats	7
Ramón Guarch	9
José Meseguer	16
Vicente Pallarés y Guimerà	5
José Pallarés	6
Manuel Vilalta	6
Luis Guarch	3
Bartolomé Fígols	3
^{159r} José Vilalta	3
José Pallarés	3
Ramón Grau	6
José Roda	6
Mariano Boix	7
Pascual Segura	4
José Vilalta	6
Vicente Pallarés	6
José Llop	4
Mariano Pallarés	4

Y por último convinieron y determinaron que para el uso del riego que a cada uno lleva señalado, se sujetaban y quedaban sujetos a las mismas reglas y ordenanzas que se hallan escritas en este libro para la huerta de la Fontfreda.

*L*libre del mostassaf
de la vila de Catí
(1576-1759)

||^{1r} Privilegi del senyor rey en Jachme de fel recordació, de la elecció dels dos pròmens de cascun officii o mester, II

Rúbrica del regoneximent del pes, alnes e mesures, II

Aquest fur és posat en rúbrica del officii del pes e de les mesures, III

En rúbrica del officii del pes e de les mesures són contenguts los furs infra segunts que són en lo libre segon rúbrica LX^a, III

Stabliment com lo mudaçaff, per esquivar frau en lo pes del pa, tots dies deu entrar en l'almodí per saber los preus del forment per què mills cert pes, IIII

Aquesta és la mesura que deu ésser tenguda el pa, R^a. LXVI, possada el segon, V

||^{1v} En rúbrica del pa qui n'és menor de pes e de les mesures que són minvers més que no deuen ésser, són contenguts en los furs infra següents, VI

En aquesta rúbrica és la mesura que deu ésser tenguda en lo vi, és en lo segon libre, és ha LXVIII rúbrica, e's són contenguts los frus infrasegüents, VI

En rúbrica de crim de fals e de falsa moneda és contengut lo fur infra següent, e és en lo segon libre rúbrica XXXIIII^a, VII

Establiment de tavernes, VIII

Privilegi del senyor rey en Pere de bona memòria, VIII

En rúbrica de pa, qui és de menor pes e de les mesures que són minvers més que no deuen, en lo segon libre rúbrica una són contenguts los furs que's segueixen, VIII

||^{2r} De preu de march, de liura, d'onça, d'alna, de fanequa e és en lo segon libre rúbrica LXVII, VIII

Stabliment dels canons o de mesures de pebre, X

Dels carniçers, aquest fur és en rúbrica del officii del pes e de les mesures, X

Que fetge o vergua o senyal de moltó no sia pessat, X

- De porch o de truja, X
- De bou o de vacha, XI
- En qual manera carn de vedell o de vedella se deu vendre, XI
- Que los carniçers deuen minifestar si és carn de porch o de truja, axí de la fresca com de la sal presa e de la salada, XII
- ||^{2v} En carn salada de porch o de truja no sien pesats peus ne barres a menut, XII
- En qual manera lo mudaçaff per son officii deu veher e determenar los contrats de obres e de carreres e de heretats, XII
- A declaració de aquest fur és la clàusula infra següent contenguda en un privilegi del senyor rey en Jachme de fel recordació qui fo donat en València *III° kalendas marcii anno Domini M^o CCC^o primo*, XII
- De scellidiis et quibusdam aliis servitutibus et de casibus contribucionis bonorum clericorum et militum et de cequiagiis et irriguacionibus*, XIII
- Aquest fur és corregit per lo privilegi del senyor rey en Jachme, de fel recordació, en lo qual és contenguda la present clàusula la qual fon donada en València, *III° kalendas madii anno Domini M^o CC LXX°*, XIII
- En rúbrica de servitut d'aygues e d'altres coses són contenguts en los frurs [*sic*] infra següents, los quals són en lo primer libre rúbrica XLIX, XV
- ||^{3r} Aquest fur és feyt per declaració del privilegi infrasegüent, XVII
- En rúbrica de denunciació de novella obra són contenguts los furs infrasegüents, los quals són en lo segon libre rúbrica XLI^a, XIX
- En rúbrica de clavegueres, de estremeres e de albellons són contenguts los furs infrasegüents, lo qual és en lo primer libre rúbrica XLVIII, XX
- Privilegi del senyor rey en Jachme, ara benaventuradament regnant, qui tracta de les obres qui's faran o seran fetes contra fur, e que carreres o atzuquacs no sien cuberts, XX
- Carta del senyor rey ara benaventuradament regnant, del officii o poder del mudaçaff, XXI
- Carta del senyor rey sobre lo officii de la mudaçafferia, que apel·lació no sie rebuda, XXII
- Dels molins, que és lo segon libre, rúbrica LIII, són los furs infrasegüents, XXIII
- ||^{3v} En rúbrica de fals e de falsa moneda que és en lo segon libre, rúbrica XXIII, és contengut lo fur infrasegüent, XXIII
- En rúbrica de vults e de les ymages que no tinguen per les plaçes, en lo primer libre, rúbrica XV, és lo fur que's segueix, XXIII
- De caneles, çiris e brandons, XXIII
- A qual preu se deu vendre liura de caneles de seu, *die martis XIX kalendas januarii anno Domini M^o CCC^o XVI*, XXV
- Privilegi del senyor rey en Pere ordenat sobre los avers de levant e de ponent qui deuen ésser garbellats, XXVII

Com grana sie garbellada,	XXVII
Com deu ésser garbellada batafalua e comí,	XXVIII
De garbelladós,	XXVIII
^{4r} Dels avers qui seran trobats encamarats,	XXVIII
De cingles, cabestres e dugals,	XXVIII
De draps e de fustanis, rúbrica el segon libre,	XXIX
Privilegis del senyor rey en Pere de bona memòria,	XXX
Ordenament e stabliment dels brunaters,	XXX
Stabliments feyts e ordenats sobre los draps prims en texir,	XXXI
Hordenament sobre l'officiu de la perayria,	XXXV
Hordenament sobre l'officiu de la tintoreria,	XXXVII
Hordenament sobre los texidors de les flaçades,	XXXIX
Privilegi del senyor rey en Pere,	XXXX
Hordenament sobre los corders de la obra d'espart,	XXXX
Addicions e esmenes feytes als dits capítols dels corders de obra d'espart, <i>die qua computatur XI° kalendas novembris anno Domini M^o CCC^o VI°,</i>	XXXXI
^{4v} Hordenament de corda redona, de espartenyas de lata e de trenylla,	XXXXII
Hordenament de seda encamarada,	XXXXII
Establiment de çendats, gomats o encamarats,	XXXXIII
Hordenament de les rajoles,	XXXXIII
Que anap o bací de coure no sia feyt,	XXXXIII
Hordenament de la gleda de garbelladors de gerres e de enpegunta e gerres,	XXXXIII
Hordenament de la obra que's fa en la corderia,	XXXXVIII
Hordenament de fondre seu,	XXXXVI
Hordenament e libertat de les plaçes públiques, axí que reençó, do o servi no'n sia donat als senyors dels alberchs, <i>XIII° kalendas octobris anno predicto,</i>	XXXXVI
Hordenament de les portadores en què reben e porten vi, que sien senyalades e afinades per lo mudaçaff, digous <i>decimo kalendas novembris anno Domini M^o CCC^o XX°,</i>	XXXXVII
^{5r} Hordenaments de fer corretges, bragues, trochs, regnes, cinglers, cambals e del adob dels cuyrs, <i>die sabbati pridie nonas aprilis anno Domini M^o CCC^o XX° primo,</i>	XXXXVII
Hordenaments que ventres de bous o de vaques o de vedells o de moltons, de cabrons o de altres bèsties que aportaran ha lavar, porten cuberts al lloch on deuen lavar,	XXXXVIII
Hordenament que legees no sien gitades per carreres,	XXXXVIII
Hordenament de la art de la pelliçeria,	XXXXVIII
Hordenament de messurar fruyta secha,	XXXXVIII

Hordenament que hom qui port portadora de vi no sia escorchador de bèsties, L

Hordenament de la fruyta e de la ortaliça que's ven, LI

Hordenament de rayms de vinyes no sien venuts a menut, LI

Hordenament que seu, teles que no sien fuses ni feyt verniz ni cremar fargalades, LII

||^{5v} Hordenament que draps ni aztores no sien posats en les botigues, ni careres no'n sien cubertes, LII

Hordenament de gallines, oques, capons, polls, ous, alls, cebes no compren revedors dins certs lochs ne en certs dies, LIII

Privilegi de la alquena, LIII

Que nengun carniçer n'os escorchar lo cap del moltó, LIII

Que nengun carniçer no gos escorchar carn morteïna dins la carninceria, LIII

Que nengun carniçer no gos pesar ni vendre en la carninceria carn que ja sie estada venuda o donada a noçes, LIII

Que nengun carniçer no gos ni altra persona dins la carninceria vendre porch messell, LIII

||^{6r} Que nengun carniçer no gos vendre porch salprés dins la carninçeria si no al preu que vendrà lo fresch, LIII

Que nengun carnincer no gos degollar, escorchar ni esquarterar alguna carn sinó en la carninçeria, LIII

De jutgar lo vi, LIII

De aquells qui compren farina de hòmens estranys, LV

De aquells qui compren farina o vi en gros, LV

Del fossar, LVI

Del sagrament del vi de la colita que's vendrà en Catí, LVI

De les vitualles, LVI

Dels porchs, LVII

||^{6v} De la aygua de les fonts e abeuradors, LVII

Dels çaffaretgs, LVII

Dels draps cruus, LVIII

Del sagrament del vi qui entre de fora lo terme, LVIII

De les flaqueres o flaquers qui seran atrobats sens pa de flequa, LIX

Dels carniçers que no gossen scorchar lo cap del moltó, LIX

De senyalar lo bestiar del carniçer, LIX

Rúbrica del peix, LIX

Que nengú no sia tan gossat de pendre, maniplar ni tallar per ha obs de si ni d'altri nenguna carn en la carninçeria sinó lo carnincer, LX

De no fer femer prop los canons de les aygües de les fonts, LXI

||^{7r} De no abeurar en les fonts ni fer legures ni en los abeuradors, LXI

De no fer legures entorn de la esgléssia de Catí, LXI
 Que nengun ostaler no gos vendre pa cuyt en los ostals, LXI
 De forn o forns del loch de Catí, LXI
 Que nengú no sie tan gossat que trague aygua de les fonts e abeurador públichs per reguar ortaliçes e fer ruscades e altres coses, LXII
 Que tota persona que faça dreçar messura de vi, e dreçada aquella de continent lo faça cridar, LXIII
 Que nengun hom no gos entrar dins los forns de Catí per pastar, LXIII
 De aquells qui aporten vitualles al pes de Catí per vendre, LXIII
 Que nengun menestral no gos vendre obra vella per nova, LXV
 ¶^{7v} Que nengun hom estrany o viandant qui aportarà alguna mercaderia a vendre, no la gos vendre ne descarregar si no en lo loch acostumat de vendre, LXV
 Que nengú no gos desfer carn sens licència dels jurats, LXVI

¶^{10r-13v} en blanc]

1.

¶^{14r} En nom de nostre senyor Jhesu Christ, *kalendas januarii anno a Nativitate Domini M^o CCC^o XX° II°*, com en Guillem de Monlles,¹ mustaçaff de la ciutat de València en lo present any, agués atrobat un libre de ordenacions de la mustaçateria lo qual fon feyt *tercio idus octobris anno Domini M^o ducentesimo nonagesimo tercio*, en lo qual any fo mustaçaff de la dita ciutat en Jachme Aviyon, çilurgià, e com per lo dit trespassament del dit temps moltes correccions, ordenacions fossen necessàries en lo dit libre, per ço que mills fos governat e regit lo dit officii e sia scrit «*Verum cum natura cotidie novas de properet edere formas et novis morbis* [en blanc; ha de dir *nova convenienti*] *antidota prepararii et non sit reprehensibile iudicatum* [en blanc; ha de dir *si secundum*] *varietates temporum statuta variantur humana*», en per açò en Guillem de Monlles, ab consell dels honrats en Ramon de Poblet e d'en Ramon Merades, d'en Bernat Planell, d'en Berenguer de Ripoll, d'en Berenguer Çarayó, jurats de la dita ciutat, e dels prohòmens consellers d'aquella mateixa ciutat, a instrucció e informació del dit mustaçaff e dels altres mustaçaffs qui per temps seran de aquella ciutat, ordenam lo present libre en lo qual són inserts e rescrits los furs, privilegis e statuts qui de present fan a regiment del dit officii segons ¶^{14v} que *infra* s'en segueixen:

Lo mustaçaff, en lo començament de la sua administració deu demanar e rebre del mustaçaff del any passat los patrons del vi, del oli, les balançes, els

¶¹ El cognom correcte és Merles.

marchs, la braça, l'alna, el patró de la alna e les balanças de pessar la carn, el canastró e la barçella e l'almut e les liures, el march del oli, el caffèç de la calç e tot l'altre aparellament que pertany al officii del mustaçaff, e les dites coses deu tenir en son poder tro en la fi del any e de la sua administració e ladonchs deu ho retre e delliurar al altre mustaçaff qui en après serà elet.

Lo mustaçaff, en lo començament de la sua administració, ans que affín ne messur ha negú, deu afinar primerament la sua barçella ab que affín als altres ab lo patró e puix, quant aurà afinada la sua barçella, affín ab aquella barçella l'almut, el mig almut de la figuera davant Senta Tecla. E puix quant aurà afinada la sua barçella, affín ab aquella barçella l'almut, el mig almut, el quarteró, puys affín ab lo march padró lo march ab que pesa lo pa e puys, ab aquel march ab que pesa lo pa afinat, affín la liura carniçera e les liures de tendes e les honçes e miges honces de la ciutat.

¶^{15r} Lo mustaçaff, en lo començament de la sua administració deu aver ab si un pesador que pes lo pa e la carn e faça totes les coses e manaments e misatges que pertanyen al officii de la mustaçafferia segons que és acostumat, deuen pendre VI lliures l'any.

Lo mustaçaff en lo començament de la sua administració deu demanar e requerir los mercaders e los prohòmens dels officiis, arts e mesters de la ciutat de València que cascuns per si eligen entre ells dos pròmens de llur col·legi o de lur art o de lur mester qui juren casscuns guardar e esquivar que algun frau o falsia no sia feyta per algú ho alguns en lurs officiis, arts o mesters, e si trobarà algú o alguns qui façen o agen feyt frau o falsia en alguns de lurs officiis, arts o mesters, que aquells dejen manifestar e demostrar al mustaçaff, per tal que los fraus e la falsia e los malefficiis sien punits e de aquells sie haüda la calònia segons que acostumada és, a bona conexença dels dits dos bons pròmens qui elets seran.

2.

PRIVILEGI DEL SENYOR REY EN JACHME DE FEL RECORDACIÓ, DE LA ELECCIÓ DELS DOS PRÒMENS DE CASCUN OFFICII O MESTER

Sia a tuyt manifesta cosa com nós, en Jachme, per la gràcia de Déu rey de Aragó, de Malorqua e de València, ¶^{15v} compte de Barcelona e de Urgell e senyor de Monperler, per nós e los nostres volem e atorguam a vós, jurats de València presents e esdevenidors, que ensemps ab lo justícia qui per nós serà en València, puscats elegir e posar dos pròmens en cascun officii e mester o de mercadés, los quals mercaders de la ciutat sien d'aquell officii o mester o de mercadés, los quals dos prohòmens diligentment guarden e vejen que frau alguna no sia feyta en los da-

munt dits officiis o mesters o de mercaders, e si trobaran alguna frau en los damunt dits officiis o mesters o de mercaders, que aquella frau revelen e diguen al justícia o jurats o al mustaçaff de la ciutat e aquell dit justícia ensemps ab los jurats e mudaçaff damunt dits pusquen donar pena aquells o aquelles qui atrobaran ésser culpables e açò segons fur de València o segons establiments per nós feyts. Volents encara que si alguns pròmens posarets a alguns negociis de la ciutat faedors, que puscats aquells posar ab sagrament per vós d'aquell rehent que en los negociis se ajen fealtat, a utilitat nostra e del comú de la ciutat de València.

Datum Valencie, x kalendas de noembre en l'any de M CC LXX^a.

3.

RÚBRICA DEL REGONEXIMENT DEL PES, ALNES, MESSURES

Lo mudaçaff, per esquivar frau en lo principi de la sua administració diligent^{16r}ment deu encercar e regonéixer les alnes de draperia major e de la draperia del lli e dels revenedós de lenç o de stopa.

Ítem, deu regonéixer senblantment los marchs dels cambiadors e dels argentés.

Ítem, mesures d'oli e liures e arroves de tenders.

Ítem, pessés e liures e marchs e aroves e canons de salsa.

Ítem, mesures de vi e quarters de taverners.

Ítem, roves, liures e quintars de les aroçes dels aroçés e als molins d'aroç e en los altres lochs qui'n ussen e'n conbran e venen.

Ítem, deu regonéixer les barcelles, almuts e huytavons e quarters en l'almodí e en les tenders.

Ítem, senblantment en los molins de la orta de la ciutat.

4.

AQUEST FUR ÉS POSSAT EN RÚBRICA DEL OFFICII DEL PES E DE LES MESSURES

Cascun any en la festa de Sent Miquel de setembre sia helet per los prohòmens de la ciutat per la cort, un prom habitador de la ciutat que tingua en aquell any en què ell serà helet lo officií de la mudaçafferia, e'n lo començament de la sua administració jur sobre los sants Evangelis de Déu que felment en aquell officií se aurà e guardarà aquelles falssies e los fraus e enguans de tots los mesters o esmerç de la ciutat.

EN RÚBRICHA DEL OFFICII DEL PES E DE LES MESSURES SÓN
CONTENGUTS LOS FURS INFRA SEGÜENTS QUE SÓN EN LO
LIBRE SEGON, RÚBRICA LX^a

¶^{16v} Per nós e per tots los nostres prometem que lo pes e la mudaçafferia de la ciutat ne de alguna vila o loch o castell del regne de València, no darem ne atorguarem ni en nenguna altra guissa no alienarem ni trasportarem ne vendrem ne enpenyorarem ne a cavallers ne a persones ecclesiàstiques ne setglars ne algú o alguns a temps ne en per tosts temps.

La cort e los prohòmens de la ciutat tinguen lo pes del pa e de totes les altres cosses que deuen ésser pessades e tinguen altra mesura de vi e de totes les altres cosses que deuen ésser messurades per ço que aquell pes o aquelles mesures pusque hom recòrer e retornar als semblants pesses o mesures.

Lo pessador reta comte a la cort e al comunal de la ciutat en la fi de cascun mes e entre en la casa de cascú sens tota calònia que no hi sia demanada ni presa, a demanar e ha enquérrer ço que pertany a son officii e açò ab dos o ab tres vehins que y ¶^{17r} entren ab ell, e no pes ne mesur sens un sag de la cort que tota ora vaja ab ell, e si trobarà alguns peses o mesures falses, port aquelles a la cort ab dos o tres prohòmens jutge si seran veres o falses e pus que la cort aurà jutgat de les falses mesures o peses, sien donats per calònia LX sous, dels quals haje la cort lo terç, e lo comú lo terç e lo pesador lo terç.

Lo pesador de les coses mobles qui és o serà establít en la taula del peatge o en altre loch, per aquella cosa que ell pesa no deman ne prena alguna cosa acostumada o establida o a establir del comprador o venedor strany o privat o qualque altre habitador, ans pes sens tot servi e sens tots diners e sens tot preu, e sens nenguna cosa que no sia donada ni presa per dar ni per jutjar ni per atorguar ni per senyalar algunes mesures, alnes, pes, barçellers o quarters.

Lo mudaçaff quart e diligentment faça guardar e esquivar que les carreres de la dita ciutat no estrenguen ne peïoren ne fems ne legees no sien posades en les carreres o en les barbacanes o en altres lochs dins los murs.

¶^{17v} Lo terç e l'altre dret lo qual en alguns capítols desús dits lo comú de la ciutat deu pendre e aver, e sia comanat ha hun prohòmi ciutadà o de la vila lo qual prena e tingua lo damunt dit terç e dret, e sia donat aquel axí com en missatges quant los ciutadans trameten a nós missatges per algun feyt o per alguns negociis de la vila o que sia despés en altres feyts que sien de pública utilitat.

Per mesurar forment, ordi o paniç, aroç, avena, mill, adacça o per qualque altre blat, o per qualque altra manera de sements o de fruyts, lo vey o l'estrany nengun temps no do salatge ne cops ne amostes ne ostalatge ne altra cosa, mas los mesuradós mesuren franchs e franchament e liure sens tot preu e sens tot guardó e sens tot servi ha estranys he a vehins.

6.

STABLIMENT COM LO MUDAÇAFF, PER ESQUIVAR FRAU EN LO
PES DEL PA, TOTS DIES DEU ENTRAR EN L'ALMODÍ PER SA-
BER LOS PREUS DEL FORMENT PERQUÈ MILLS CERT PES

Establiren e ordenaren lo justícia, jurats e los pròmens consellers de la ciutat, a esquivar frau e per bon stament de la ciutat que lo mudaçaff present e qui per temps serà en la dita ^{18r} ciutat, per son officii cascun dia que'l almodí sia ubert, entre en aquell e diligentment veje e encerch qual for o preu o preus se ven lo forment e sex, e açò regonegue e do pes a ses flaques segons que infra és ordenat.

7.

AQUESTA ÉS LA MESSURA QUE DEU ÉSSER TENGUDA EL PA, RÚ-
BRICA LXVI, POSSADA EL SEGON LIBRE

Quant val fanequa de forment XII diners, deu aver en la dinada del pa cuyt levades totes les despesses, III° lliures. Si val XIII diners, III lliures e VIII onçes, e sobre, totes despesses levades, a la fanequa del pa, III onçes. Si val XIII diners, III lliures cinch onçes, sobre en la fanequa II onçes. Si val XVI diners, III lliures. Si val XVII diners, II lliures X onçes. Si val XVIII diners, II lliures e VIII onçes. Si val XX diners, II lliures e V onçes menys quarta, e sobre en la fanequa una onça. Si val XXII diners, II lliures e II onçes e una huytava, e sobre en la fanequa II onçes e miga. Si val II sous, II lliures. Si val II sous e II, dues lliures menyes II onçes, e sobre en la fanequa III onçes. Si val II sous e tres, II lliures menys tres onçes e quarta. Si val II sous e quatre, XX onçes e miga, e sobre en la fanequa II onçes. Si val II sous e V, XX onçes e miga e sobre en la fanequa onça e miga. Si val II sous e mig, XVIII onçes e miga, e sobre en la fanequa VI onçes e miga. Si val II sous e VIII, XVIII ^{18v} onçes. Si val II sous e IX, XVII onçes e terça, e sobre en la fanequa una onça e terça. Si val III sous menys II diners, XVII onçes e fallen en la fanequa II onçes. Si val III sous e I diner, XV onçes e miga e sobre en la fanequa II onçes e miga. Si val III sous e II, XV onçes e quarta e sobre en la fanequa onça e quarta. Si val III sous e III diners, XIII onçes e miga terça, e sobre en la fanequa miga onça e quarta. Si val III sous e quatre, XIII onçes e quarta, e sobre en la fanequa III onçes menys terça. Si val III sous e V, XIII onçes e sobre en la fanequa II onçes. Si val tres sous e mig, quatorze onçes e miga e quarta, e sobre en la fanequa II onçes. Si val III sous e VII, XII onçes e terça e sobre en la fanequa III onçes. Si val III sous e VIII, XIII onçes e miga e quarta e sobre en la fanequa VIII onçes e quarta. Si val tres sous menys dos, XII onçes e miga, e sobre en la fanequa II onçes. Si val quatre sous menys I diner, XII onçes e quarta. Si val III sous, XII onçes. Si val III sous I diner, XI onçes

e miga quarta. Si val IIII sous e II, XII onçes e sobre en la fanequa una onça. Si val IIII sous e tres, XII onçes menys quarta e sobre en la fanequa II onçes e quarta. Si val IIII sous e quatre, XI onçes e sobre en la fanequa IIII onçes. Si val IIII sous e V, X onçes e miga e terça part de una onça, e sobre en la fanequa ^{||^{19r}} III onçes. Si val IIII sous e mig, X onçes e miga e la sisena part de onça. Si val IIII sous e VII, X onçes e miga e fall de la fanequa una onça e miga. Si val quatre sous e VIII, X onçes e quarta e sobre en la fanequa II onçes. Si val quatre sous e IX, X onçes e sobren en la fanequa VI onçes. Si val V sous menys II, IX onçes e miga e terça part de una onça e sobren en la fanequa V onçes e dues parts d'onça. Si val V sous menys I diner, IX onçes e miga e quarta part de una onça, e sobre en la fanequa I onça e quarta. Si val V sous, IX onçes e miga e sobre en la fanequa VI onces.

Estabiliren e ordenaren lo justícia, jurats, consellers de la ciutat que la dinada del pa de ros deu pesar més que la dinada del pa de blanch, III onces, avents esguart a la bellea del pa e a la farina, que ret més lo blat morisch o fontesí que no fa la seixa. E la dinada del pa de seixa pes més que la dinada del pa de ros, III onçes, e la dinada del pa de miga pes II tans que la dinada de pa de blanch.

8.

EN RÚBRICA DEL PA QUE N'ÉS MENOR DE PES E DE LES MESSURES QUE SÓN MINVERS MÉS QUE NO DEUEN ÉSSER, SÓN CONTENGUTS EN LOS FURS INFRASEGÜENTS

^{||^{19v}} Si lo pa serà atrobat que sia menor de pes una veguada o dues, aquell pa sia trenquat levades tres foguaçes per pena, emperò si la terça veguada serà atrobat menor, sia trencat e perda lo pa que aquí serà. E aquella de qui era do per pena V sous, e si aquels no porà donar, la flaquera sia possada en lo costell en camisa tan solament e estigua aquí depuys que la tèrcia aurà sonat tro a mig dia, e altra pena no soferà en la persona o en les coses.

Si los senyors dels forns no tindran balançes en los forns per pesar lo pa de les flaqueres, donen V sous de pena.

9.

EN AQUESTA RÚBRICA ÉS LA MESSURA QUE DEU ÉSSER TENGUDA EN VI, EN LA RÚBRICA ÉS EN LO SEGON LIBRE ÉS HA LX VIII RÚBRIQUES SÓN CONTENGUTS LOS FURS INFRASEGÜENTS:

Si val lo quanter del vi I diner, ha en la dinada XXX^a lliures. Si val II diners, ha en la dinada XV lliures. Si val III diners, ha en la dinada X lliures. Si val IIII diners, VII

lliures e miga. Si val v diners, VI lliures. Si val VI diners, v lliures. Si val VII diners, III lliures e III onçes e miga menys de setena part de onça en lo quarter. Si val VIII diners, III lliures III onçes. Si val X diners, III lliures. Si val XI diners, III lliures IX on^{20r}çes menys quarta menys I quartó d'onça. Si val XII dinés, II lliures e miga. Si val XIII diners, II lliures e tres onçes e miga e son menys III onçes en lo quarter. Si val XIII diners, II lliures e I onça e miga e mig quartó e sobre al quànter I onça e un quartó. Si val XV diners, II lliures. Si val XVI diners, II lliures menys una onça e miga. Si val XVII diners, I lliura e IX onçes e son més tres onçes en lo quart. Si val XVIII diners, I lliura e VIII onçes. Si val XIX diners, una lliura VII onçes e és una onça menys en lo quarter. Si val XX diners, una lliura e miga. Si val XX e II diners, I lliura III onçes e miga e són més tres onçes en lo quarter. Si val II dous, una lliura tres onçes. Si val II sous I, una lliura II onçes e miga són menys II onces e miga en lo quarter. Si val II sous II, una lliura e II onçes e son menys III onçes en lo quarter. Si val II dous tres, una lliura e una onça e quarta e són més II onçes e quarta en lo quarter. Si val II sous III, una lliura e una onça menys una huytava e és més miga onça en lo quarter. Si val II sous V, una lliura e miga onça e són menys II onçes e miga en lo quarter. Si val II sous e mig, XII onçes en la dinera-da. Si val II sous e VIII, XI onçes el quarter. Si val II sous e IX, XI onçes e son més III onçes en lo quarter. Si val III sous menys II, ^{20v} X onçes e miga e són més tres onçes en lo quarter. Si val tres sous menys I diner, X onçes e quarta e ha més una onça e quarta en lo quarter. Si val III sous, X onçes. Si val III sous e mig, VIII onçes e miga e són més tres onçes en lo quarter. Si val III sous, VII onçes e miga. Si val v sous, ha en la dinada VI onçes.

10.

EN RÚBRICA DE CRIM, DE FALS E DE FALSA MONEDA ÉS CONTENGUT LO FUR INFRASEGÜENT, E ÉS EN LO SEGON LIBRE, RÚBRICA XXX^a IIII

Sots pena de LX sous vedam que negú no faça mescla en vi ne cregua lo vi en aquella cuba depuix que serà cridat, ne cregua lo preu del vi depuix que serà cridat ni vene vi a menut tro sia cridat, ne depuix que serà cridat no meta aygua en la cuba mentre hi serà lo vi, ne ans que sia cridat ne depuys no mesur un ab aquell vi qui és cridat d'una cuba, jatsia açò que sia d'aquell mateix vi si donchs no serà senblant a aquell vi de color e de sabor.

Enadeix lo senyor rey que null taverner ne null hom qui compre ni per revendre no pusque tenir vi ni taverna per vendre vi en sa casa ne en null altre loch si no en aquell loch on lo comprarà. E açò no sia ^{21r} entés en vi de mar ne d'altres hòmens stranys que après Cinquagèsima porten vi a València, e aquells qui la portaran, aquell pusquen vendre a menut e no en gros a nengun revededor, e qui

contra farà pach per pena LX sous e perda lo vi, dels quals n'aje lo senyor rey lo terç e lo comú lo terç e lo terç lo acusador.

11.

ESTABLIMENT DE TAVERNERS

Estabiliren e ordenaren lo justícia, jurats, prohòmens, consellers de la ciutat de València que tots los tavernés e tota altra persona qui vena vi en la ciutat o en son terme, no gos vendre vi a menut ni messurar sinó ab la messura que pendrà ho aurà pressa fina del mustaçaff de la ciutat, segons lo for o preu que vendrà lo vi, axí que tingua dinal e mealal, e axí qui'n voldrà dinada o meallada, que ab lo dinal o meallal o axí com voldrà, sots pena de V sous per quantes veguades contra farà.

Ítem, stabliren sots la dita pena que los tavernés tinguen mig quarter, car qui'n volrà mig quànter o més, que li sia messurat ab lo mig quarter e que sia bo e dret.

12.

PRIVILEGI DEL SENYOR REY EN PERE DE BONA MEMÒRIA

||^{21v} Ítem, stabliren e ordenaren que cascun taverner pusqua vendre vi en casa sua pròpia e si casa pròpia no aurà, pusque vendre en un loch qual se volrà, encara pusque vendre vi en qualque loch hon aquell comprarà.

13.

EN RÚBRICA DE PA QUI ÉS DE MENOR PES E DE LES MESSURES
QUI SÓN MINVERS MÉS QUE NO DEUEN, EN LO SEGON LI-
BRE RÚBRICA UNA SÓN CONTENGUTS LOS FURS QUE'S SE-
GUEN

Oli sia liurat ab enbut d'aram e si no ho farà, sia perdut l'oli a obs d'aquell qui'l liura.

La messura és lo quarter del vi, lo qual tingue la cort.

Civada, forment, avena, ordi e totes altres sements que deuen ésser mesurades, sien mesurades de ferre a ferre.

Sal, castanyes, avellanes, segon, calç e altres coses senblants, sien mesurades ab la fanequa corrent.

Totes faneques continguen he ajen en si VIII almuts rasses, e en lo mig de la fanequa sia una vergua de ferre e en les ores de la fanequa e del almut, e la boqua de la fanequa e del almut sia equal, e senblant de totes quatre parts.

Caffiç contingue e aje en si VI faneques.

||^{22r} Les alnes sien de IIII palms. Tots los draps de li e de lana e qualques altres draps sien rebuts e donats ab aytal alna e oltra l'alna, dos dits als caps de la alna sien de ferre.

Per privilegi del senyor rey en Jachme són remoguts e to[ll]ts los dos dits oltra la alna e axí roman l'alna que haje IIII palms drets.

Lo march haja e contingua en si VIII onçes e onça contingua en si he aja pes de XXIII diners, de diner que sia de XVI sous march.

Liura haje e contingua en si XII onçes de march.

La arrova haja e contingua en si XXX^a lliures.

Lo quintar haje e contingua IIII roves.

Quarter de vi haje e contingua en si XXX^a lliures.

Somada de vi que's port en portadores, XVI quartés.

Somada de vi sia de XIII quartés.

Liura de carniçer haje en si III lliures.

En axí tot aver de levant sie perrat ||^{22v} al dit pes, e de ponent e totes mandes e lana e vi e venema, oli, formatges, li, stopa, cànem, figues, panses, farina e tot altre aver gros e menut que deje e sie pesat, liurat e rebut a pes de XXX^a VI lliures la arova, e null temps aquell pes no sia mudat ne minvat ne cregut, mas aquell sia per tots temps en la ciutat e en tot lo Regne de València.

Ítem, stablim e ordenam que les mesures de la sal, que sien totes redones e d'aquella mateixa amplea, axí al cap com al sòl, e qui volrà de la sal ab barcella sie aquella mesurada e los venedors de la sal venen aquella bona e bella e rebent e sens tota legea, sots pena de LX sous, la qual pena lo justícia deman en loch nostre.

14.

DE PREU DE MARCH, DE LIURA, D'ONÇA, D'ALNA, DE FANEQUA E ÉS EN LO SEGON LIBRE, RÚBRICA LXVII

Quant val march d'argent X sous, fa la onça X diners e X mealles. Quant val XX sous lo march, val la onça XX diners e XX mealles. En axí fa d'aquí avant que cas-
cun sou pes un diner e una mealla en cascuna onça. Quant val liura de qualque
march sia XII diners, fa cascuna onça un diner. Quant val liura II sous, val onça II
diners, e axí de sengles en axí que per cascun sou pes un diner, ||^{23r} e per cascun
diner, un sou. E si val la onça un diner, val la liura XII diners. Si val la onça II di-
ners, val la liura II sous e axí de sengles. Quant val l'alna qui és de IIII palms de
qualque drap sia, fa lo palm II diners e II mealles. Quant val l'alna II sous, val lo
palm IIII diners e IIII mealles, e axí de sengles ço és a saber, que per cascun sou

d'alna pos II diners e II meales, ço és a saber dobla de aquell sou. Quant val la fanequa que té VIII almuts de qualque blat sia, un diner, per cascun diner pos mig sou, ço és a saber VI diners e en axí val la fanequa VI diners. Quan val la fanequa VI diners, val lo quaffiç VI migs que són III sous e axí de aquí avant per cascun diner pos mig sou. Quant val la fanequa I sou, val l'almut un diner e mealla, e axí per cascun sou de fanequa pos un diner e una mealla en sengles almuts.

15.

STABLIMENT DELS CANONS O DE MESSURES DE PEBRE

Establiren e ordenaren lo justícia, jurats e los prohòmens de la ciutat que tots los tenders e tot altre hom qui vena pebre en la ciutat a qualque preu, valla la onça en les tenders, pusque vendre en menut, ço és a saber, a dinades e a meallades, a VIII diners més la lliura e no a pus, e ^{23v} aquell qui contra farà, pagarà per pena aytantes de vegades com hi serà atrobat V sous, de les quals aurà lo senyor rey lo terç, e lo comú lo terç, e l'altre terç lo acusador.

16.

DELS CARNINÇERS, AQUEST FUR ÉS EN RÚBRICA DEL OFFICII DEL PES E DE LES MESSURES

Los carniçés no venen carn de truja per carn de porch, ne venen carn de de ovella o de boch per moltó, ne tinguen carns morteïnes en la carniçeria ne corompudes ne sobre posades ne farçades ne inflen algunes carns ne les venen en la carniçeria, mas en la fi de la carniçeria traugen e venen carn de boch o morteïnes o corompudes, d'altra manera si contra faran a açò, donen de pena XX sous dels quals aja la cort lo terç e lo comú de la ciutat lo terç, e aqu[e]ll qui serà acusador lo terç.

17.

QUE FETGE O VERGUA O SENYAL DE MOLTÓ NO SIA PESSAT

Establiren e ordenaren lo justícia, jurats e prohòmens consellers de la ciutat que null carniçer que tall moltó no sia tan gossat qui gos pesar ab la carn del moltó fetge ni del senyal o vergua del moltó, e qui contra farà pagarà per pena X sous.

18.

DE PORCH O DE TRUJA

||^{24r} Establiren e ordenaren que de huy avant tot carnincer que dins la ciutat o de fora en los ravals tallarà o vendrà o fer vendre farà carn de porch fresch o salat, sie tengut leixar del senyal de la vergua del porch, axí en los quartés primers com en los darers, per ço que frau o engan sia obviat, que carn de truja no sia venuda per carn de porch e que lo dit senyal leixen en los dits IIII quarters, les gents qui comprar volran de la dita carn o puguen mils conéixer, e qui contra açò farà perda lo quarter o quarters qui seran atrobats menys del senyal desús dit e pagarà per pena X sous, la qual serà partida *ut supra*.

Encara ordenaren que los dits carniçers pusque la carn del porch o de la truja auran aportada o feyta aportar a qualsevol carninceria de la ciutat, sien tenguts e dejen vendre a les gents axí de les peçes apellades enplexs com de les altres peçes dels porchs o truges, ço és a saber, cascuna carn a son for o preu en axí encara que los dits carniçers no desen ne leven ne a llurs alberchs trameten ni en nengun altre loch, e qui contra farà perda les peçes de la dita carn que desades aurà o amaguades e pa||^{24v} guarà per pena X sous, sie partida *ut supra*.

19.

DE BOU O DE VACHA

Encara ordenaren que null carnincer que tall vacha o bou en la dita ciutat no sie tan gossat que gos vendre lo bou o la vacha lega ni mesclar ab la bella ans sien tenguts de vendre lo bou ho vacha bella per si mateixa a son cabal, e la lega per son cabal, ço és a saber cascuna a son preu ne encara no gos mesclar ne metre en lo pes com pesarà la carn nenguna peça de la vacha lega ab la bella, mas solament d'aquella vacha o bou que vendrà. Encara no gossen pessar ab la vacha temples ne esquesnes, e qui contra farà pagarà per pena XXX sous, seran partits *ut supra*.

20.

ENCARA EN QUAL MANERA CARN DE VEDELL O DE VEDELLA SE
DEU VENDRE

Encara stabliren he ordenaren que de huy avant nengun carniçer de qualche ley o condició sie, no gos vendre carn de vedell o de vedella a hull ne a benvista, mas pessan lo vedell o la vedella XXX^a lliures o de XXX^a avall tro ha XX lliures o

més tro a les XXX^a lliures venen aquella carn a III e mealla la lliura, emperò si lo vedell o vedella pessarà menys de XX lliures, venen aquella carn al preu que per lo mu||^{25r}daçaff a aquelles serà donat e qui contra farà perda la carn tota e pagarà per pena XXX^a sous, de les quals penes o calònies sien partides *ut supra*.

21.

QUE LOS CARNINCERS DEUEN MANIFESTAR SI ÉS CARN DE
PORCH O DE TRUJA AXÍ DE LA FRESCHA COM DE LA SAL-
PRESSA E DE LA SALADA

Encara us fan saber que null carnincer no sia tan gossat que gos pessar ab les carns del porch fresch o salprés que vendrà a menut a les gents, ço és a saber, lo cap o barres o peus del porch ne nenguna altra broça, e qui contra açò farà pagarà per pena X sous.

22.

EN CARN SALADA DE PORCH O DE TRUJA NO SIEN PESSATS PEUS
NE BARRES A MENUT

Encara ordenaren que null carnincer qui vendrà carn de porch o de truja fresch o salpresa o salada, ço és a son preu, digua e sia tengut de dir o manifestar a les gents que aquella carn és de truja per ço que per ignorància, que aquells qui d'aquella carn volran comprar, entenén que fos porch no sien enganats, e qui contra farà pagarà per pena XX sous.

23.

ENCARA EN QUAL MANERA LO MUDAÇAFF PER SON OFFICI DEU
VEER E DETERMENAR LOS CONTRASTS DE OBRES E DE
CARRERES E DE HERETATS

Encara ordenaren que null carninçer qui vena carn de porch o de truja sala||^{25v}da no sia gossat ne gos pesar ni fer pesar les esques ne les barres ab carn que vendrà a menut a les gents, e qui contra farà pagarà per pena X sous.

24.

EN QUAL MANERA LO MUDAÇAFF PER SON OFFICII DEU VEER E
DETERMENAR LOS CONTRASTS DE OBRES E DE CARRERES
E DE HERETATS

Lo mudaçaff per son officii deu anar e veure e determenar los contra[s]ts que seran de les obres, e les obres qualsque sien e donar dret viu a les parts sumàriament e de pla.

Les carreres antigues per les quals va l'om als heretaments, als orsts, a les vi-nyes, a les alqueries o altres lochs qualsque sien closes ni estretes ni pigorades.

Qui mourà o bastirà dins la ciutat o de fora parets o portals o altres hedefficiis sobre fundament o sobre algun sol de terra o de casses o de obradors, axí a les nostres com de les altres hedefficiis que ixen en alguna carrera pública, del seu sòl jaquesqua espay de miga alna de València.

25.

A DECLARACIÓ DE AQUEST FUR ÉS LA CLÀUSULA *INFRA* SEGÜENT
CONTENGUDA EN UN PRIVILEGI DEL SENYOR REY EN JACH-
ME, DE FEL RECORDACIÓ, QUI FON DONAT EN VALÈNCIA,
III° KALENDAS MARCII ANNO DOMINNI M^o CC[C]^o PRIMO

||^{26r} Encara donam a vós e als successós vostres en per tosts temps licència e potestat de fer d'aquí avant liurament e segura que puscats fer portals en la carrera avén XVIII palms d'alna de València en amplea, axí que no convengua a nós tornar aquells atràs pus la dita carrera aja la dita amplea, no contrastan lo dit fur qui diu qui obrarà torn II palms, com lo dit fur de volentat vostra avem atorgat e esmenat. Emperò si la carrera en la qual lo portal o portal o portals se faran serà estreta axí que no aurà XVIII palms d'amplea, haja a tornar atràs per II palms segons lo dit fur si donchs emperhò la paret en la qual lo portal o portals feyts seran ja altra veguada no serà tornada atràs per II palms segons lo dit fur.

En torn del mur ço és en la barbacana, dins e de fora, no faça nengun estatge ne casa ne hedefficiis per algun acapte ne adquisició feyta ne a fer en aquella barbacana negun hom no aja barbacana.

Si per aventura sirà sòl públich o carrera pública, aquell sòl o carrera nengú no la pusque cobrir cor lo cel qui sobre aquell sol lo ||^{26v} carrera és e deu ésser liure ço és a saber, sens cuberta, e si del temps a ençà de la pressó de la ciutat sòl o carrera pública cubert o cuberta és, de tot en tot ne sia remoguda la cuberta, e si antigua cuberta per algun cars serà destroyda, altra veguada no sia tornada.

Nengun hom no pugua fer casa, cambra, porche, envan o bestram² sobre carrera pública o sobre plaça pública mas aquell qui hedificarà les sues parets de prop la carrera pública ho de prop lo sòl públich o de plaça pública drete línya dels fonaments ensús entró a aquells lochs per los quals l'aygua corre per les canals, partesquen e hedifiquen sens tot contrast que el mig no'n sia.

26.

DE SCELLICIDIIS ET QUIBUSDAM ALIIS SERVITUTIBUS ET DE CASIBUS CONTRIBUCIONIS BONORUM CLERICORUM ET MILITUM ET DE CEQUIAGIIS ET IRRIGUACIONIBUS

Noverint universi quod nos Jacobus, Dei gracia rex Ar[ag]onum, Maiorice et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, per nos et nostros statuimus imperpetuum [in civitate] et toto Regno quod vicinus in pariete medio qui vicini sui scilicidia receperit in domum sive locum suum possit scilicidia remove quando parietem vel hedefficium fecerit vel reparaverit et supra ipsum ¶^{27r} parietem hedificare quantumque voluerit elevare dummodo ad expensas suas vicinus operans vel hedificans faciat aquam scilicidii discurrere in viam si in via aqua exire poterit, alioquin donet locum aque scilicidii per quem sine inquamodo vicini domini scilicidii exire possit. Etiam vicinus modium³ parietem potest ex toto remove et illum hedificare in vico vicino et elevare quantum voluerint et relinquat lumina et fenestras appertas si ibi antique et prescripte sint et alius vicinus possit immitere tignum vel cooperturam eo loch et altitudine ubi primitus erat et non teneatur ponere in expensis circa parietem illum nisi usque ad illum locum ubi ubi [sic] tignum vel coperturam imiserit factis. Si vero in superiori novo pariete vellet cooperire vel aliter hedificare possit hoc facere dummodo solvat primitus medietatem expense et operis a principio fundamenti facte usque ad locum quo hedificaverit, cooperuerit vel hedificatus fuerit omni accione remota. Omnes nobiles et milites, clericii et religiosi, cives et quecumque alia persona quante-cumque dignitatis sit ad constructionem, et reparacionem murorum et vallis constructionem reparacionem et mundacionem et ad instrucciones et mundaciones viarum publicarum et pontium et civitatis custodiam et mundacionem cequiarum et braçallorum et ad prestandum cequiagium de suo conferre teneantur, ¶^{27v} cum non sint predicta inter sordida munera numerata vinee et hereditates que possunt rigari donent cequiagium, licet domini ipsarum vinearum et hereditatum aquam accipere ad riguandum noluerint. Et si quis aliqua loco possidet que non consueverint actenus iriguari si voluerit alia loca redire ad agriculturam possit illa riguare absque alicuius prohibicione et donet cequiagium secundum tenorem aliorum vicinorum ipsius cequie.

Datum Cesaraguste, VIII° kalendas julii anno Domini M^o CCC^o [sic] quinquagesimo primo.

¶² La paraula correcta és *bescalm*. ¶³ La paraula correcta és *medium*.

27.

AQUEST FUR ÉS CORREGIT PER LO PRIVILEGI DEL SENYOR REY
 EN JACHME DE FEL RECORDACIÓ, EN LO QUAL ÉS CONTEN-
 GUDA LA SEGÜENT CLÀUSULA LA QUAL FON DONADA EN
 VALÈNCIA, III° KALENDAS MADII ANNO DOMINI M^o CC^o LXX°
 PRIMO

Encara donam a vós e als successors vostres en per tots temps licència e potestat fer d'aquí avant liurament e segura envans en les casses vostres situades dins la ciutat de València o de fora en los térmens seus o dins los térmens de les cosses sues, axí que del sòl de terra o de la carrera que sots aquells envans fan continuadament en alt XX palms d'alna de València, no contrastant lo dit fur vedava que porches o bescams no sien feyts, lo qual fur de volentat nostra avem coregit e esmenat.

28.

||^{28R} EN RÚBRICA DE SERVITUT D'AYGÜES E D'ALTRES COSSES
 SÓN CONTENGUTS EN LOS FURS INFRA SEGÜENTS LOS
 QUALS SÓN EN LO PRIMER LIBRE, RÚBRICA XL^a IX

Tot hom qui faça casses prop d'altre que aja carrera e'l mig, pusque alçar e fer quals obres vulla no contrastant si altri li diu que li tol la lum que entre en son alberch, e si farà obra en la paret hon la finestra serà per la qual la lum entra en son alberch o altra part tan proprii que la lum perdés lo senyor de les cases, aquell qui aquella obra farà sia tengut de fer ab sa messió en l'alberch d'aquell qui la lum perdrà, finestra a aquell a qui la lum tolrà de son alberch [*sic*] que aja lum convenient e si aquest lum no li pot donar, çes d'aquella obra en guissa que no tolguia al altre la lum e açò hage loch en tot alberch que sia de servitut vella, antiga e prescripta.

Si algú aurà servitut en les casses de son vehii, ço és que aquell vehii no puscha hobar pus alt e pus hy obrarà pus alt, lo jutge lo deu destrènyer que desfaça ab ses pròpies despesses aquella obra nova que aurà feyta prop d'ell mas si aquell diu que aquella servitut ha en aquelles casses he no ho porà provar, és vedat a aquell vehii seu que no pusque levar ho obrar pus alt en ses casses.

Quascun pot hedefficar e fer banys de prop la porta qui li serà vehina dementre que la paret ||^{28V} vehina no'n valla menys ne'n prena dan.

Si algun vehii usan per X anys aurà aconseguida e guanyada alguna servitut en les casses de son vehy axí com és servitut de *scellicidii*, ço és a saber, que les aygües sues degoten e caien en les cases de son vehii o de servitut o de metre

cabirons o bigues en la paret de son vehí o de retre lum per les finestres qui seran enveres les cases de son vehii o d'altra servitut, e puys de la casa d'aquell vehy serà gitat aquell *scellicidii*, ço és que age gitat e mudat en altre loch lo decorriment o degotament d'aquelles aygües que caïen en altre loch, o aurà treytes o departides aquelles bigues o aquells cabirons de la paret de les casses de son vehii, ho aurà tanquades les finestres e rebrà la lum, pus que açò aurà feyt no porà puys reen-tregar ne reecobrar la servitut sobredita que avia en les cases de son vehii per ço com aquelles cases de son vehii seran treytes e delliurades una veguada possió [*sic*] de la passada servitut, mas primerament que les aygües tengudes per tenor de X anys compra aquella servitut sobre dita de son vehy o li fo atorguada per rahó de donació o leixa en testament, ladonchs pot la passada servitut en l'estat primer en què era restaurar e tornar e recobrar.

Si seran dos senyors d'unes cases, com la un ¶^{29r} d'aquells no pot possar servitut sens voluntat del altre en aquelles casses que seran comunes.

La paret qui per natural rahó és comuna entre alguns vehins, e la un d'aquells vehins no ha dret de fer ni de refer aquella paret per ço cor no és senyor tan solament d'aquella paret, diu lo senyor rey que là hon diu que lo vehy no pusca desfer la paret comuna, que s'entena si donchs aquella paret no era obs que's reparàs e s'agués a millorar segons lo fur qui davall qui comença lo vehy.

Si la carrera pública per escoriment d'aygua o per força d'aygua de flum o de pluja serà pigorada o de tot en tot destroyda, los vehyns qui seran pus prop d'aquella carrera deuen aquella carrera refer e adobar o donar carrera per lur terra pròpia.

Aquell qui hedificarà obra de costa les cases de son vehí, no obra finestra ne faça terrat ne mirador per lo qual pusca guardar ne mirar sobre les casses ne dins les casses en alguns lochs del vehy qui's tindrà ab ell.

Si les casses del vehii seran roynoses, ço és que són appellades de caer en axí que si caïen que fessen mal e que donassen mal o dan a les casses de son vehy, aquell vehy que aurà ¶^{29v} les cases roynoses ho apparellades de caer sia tengut capçar e adobar aquelles cases o de donar asegurament a son vey que nengun dan ne dan ne mal li'n venrà per rahó de aquelles casses si caïen.

Si algú ha dret de carreguar o de possar en sa paret jusana franchament e liura o en la paret qui serà sobirana, o abscurar lurs lumeres d'aquell, dementre que emperhò que do e reta la meytat de la despesa la qual l'altra aurà feyta en la paret sidonchs les lumeres no seran antigues o prescriptes.

Aquelles parets que antiguament seran privades que seran estades migañeres e comunes entre vehyns, per tots temps sien migañeres e comunes entre vehyns, d'aquells vehyns de qui seran migañeres e comunes, emperhò aquelles parets que auran algun espay e miga entre aquelles parets no sien miganes ne comunes.

Si emperhò algun bastiment de nou en lo seu pati, paret o en lo seu sòl en lo qual primerament no avie estat paret, aquella paret que de nou sie feyta no sia migana ne comuna e si per aventura lo vehy volia carregar en aquella novella paret, no·u pusque fer contra voluntat d'aquell senyor que de nou ¶^{30r} bastí estru⁴ aquella paret.

A nengú dels vehins no és vedat bastir he edificar pus alt en les sues cases o fer finestres en aquelles si entre ell e son vehy aurà plaça o carrera pública.

Aquell qui hedificarà ho bastirà cases se pusque estendre e alargar entró a la terça part de la carrera los sobirans degotaments de les aygües de les plujes.

Si algú comprarà algunes cases en les quals les sues cases havien servitut, servitut depuys que les aurà comprades aquel la servitut puys no és deguda a aquell qui ha comprades les cases, e si depuys volrà vendre aquelles cases en les quals les sues cases primerament havien servitut, mester és que nomenadament digue que les sues cases primeres hajen servitut en aquelles cases que ven, axí com de primer la y havien, d'altra manera si expressadament no ho diu, que les cases que seran venudes sien franques d'aquella servitut.

Si algun senyor de dos alberchs vendrà la hun d'aquells e en la venda dirà aquell alberch te ven que y hajes servitut e puys, en lo liurament del alberch, no fa ¶^{30v} esmenció d'aquella cosa o servitut, sie entés que aquell alberch sie venut ab la servitut la qual li possa en començament. Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey.

Si en alguna part de la paret de algú, algun hom mes per dret de servitut cabiró o bigua, per tota aquella paret haje aquel la servitut que pusque metre cabirons o bigues.

29.

AQUEST FUR ÉS FEYT PER DECLARACIÓ DEL PRIVILEGI INFRA SEGÜENT

Nós en Jachme, per la gràcia de Déu rey de Aragó e de València e de Cerdunya e de Còrcegua e compte de Barcelona, a humil suplicació a nós feyta per part de les universitats de la ciutat de València e de les viles del regne de aquella exposants e determenants a vósque com en fur de València possat en rúbrica de servituts d'aygües e de altres coses serà contengut que lo hedificament puscha alargar los sobirans *scillidis* tro a la terça part de la carrera ocupar prestime [*sic*] alargar los *scellicidiis* més que no devien, volguesen aquell fur declarar e sobre alò remey conivent donar. Emperaçò, a aquells la suplicació benignament rebuda per la present carta nostra declarants lo feyt damunt dit, establim e ordenam

¶ ⁴ Les paraules correctes són «et féu».

enpertots temps que cascuns hedificants en la ciutat de ¶^{31r} València e en les viles de aquella mateixa regne construirà o construir farà enban damunt paret entró ha XX palms en alt segons privilegi de agen feyt, prengua o alarch lo primer envan tan solament tro a la quarta part del espay de la carrera. E si après altres envans fer volrà, aquells en tal manera construescha o alarch que los sobirans scilliciidis tro a la terça part de la carrera e no més se alarch, com axí's deu fer segons lo fur damunt. Manans per la carta nostra present al procurador, als batles generals e specials, als justícies, als mustaçaffs e a tots altres oficials nostres de les dites ciutats e viles presents e qui per temps seran, aquella damunt dita declaració, estatut e ordenança nostra ferma ajen e observen e inviolablament ésser observat e no contravinguen ne algú contra venir leyxen per alguna rahó, en testimoni de la qual cosa mana fer la present carta nostra e ab segell nostre pendent ésser guarnida.

Datum Valencie, lo primer dia de mag en l'any de M CCC XXI.

Lo vey qui rebrà los degotaments de son vehy en la paret migana puscha remoure e departir los degotaments de les aygües de les plujes de la paret mi¶^{31v}gana en la casa o en loch seu quant volrà adobar e reparar la paret e fer aquí algun hedifficii sobre aquella paret e hehedificar e adobar e levar aytant quant volrà, solament que'l vehii qui obrarà ho hedifficarà, ab les sues despeses farà l'aygua d'aquell degotament córrer e caer en la carrera, e si no hi porà exir, don loch a l'aygua per lo qual puxa exir e de córrer sens dan del vehii qui serà senyor del descorriment de la aygua de la pluga.

Lo vehii pusqua la paret qui fa migana [sic] o comuna de tot en tot remoure e departir e aquella rehedificar e tornar contra la voluntat de son vehii, e levar aytant com vulla e leix les lumeres e les finestres ubertes si aquí seran antigues e scriptes, e l'altre vehii puscha metre e posar cabirons e bigues a fer cuberta en aquell loch o en aquella altra on la paret primerament ne fo remoguda e departida per son vehii, e no sia tengut de donar ni depositar alguna cosa en les despeses que seran feytes en aquella paret sinó entró en aquell loch on metrà lo cabiró o la bigua o la cuberta. Emperò si en la sobirana e nova paret volrà cobrir o en altra manera hedificar ho bastir, puscha ho fer dementre, emperò que pach la mytat de la despesa que feyta serà del començament del ¶^{32r} fundament de la obra entró en aquell loch al qual hedificarà o cobrirà.

Si algú ha possessió ho bastiment en paret d'altre, de bigua o de fust, pusquen aquel la paret o bastiment possar ço que mester li sia per aquella possessió. Aquest fur aromança e declarà lo senyor rey.

Si algú aurà dret de bastir e adobar algun hedefficii o sobre alguna paret, pot aquí obrar o hediificar en alt aytant com sevolle, dementre emperò que los hedifficiis que seran jusans no sien carreguats depús gran servitut que no aguessen ans que aquella obra fos feyta.

Si algú comprarà algunes cases en les quals les sues cases aguessen servitut depuys que les aurà comprades aquella servitut puy no és deguda a aquell qui aurà comprades les cases, e si depuys volrà vendre aquelles cases en les quals les sues cases havien servitut, mester és que nomenadament digua que les sues cases primerament havien servitut en aquelles cases que ven axí com de primer la y avien, d'altra manera si expressament no·u diu, les cases que seran venudes sien franques d'aquella servitut.

29 bis.

EN RÚBRICA DE DENUNCIACIÓ DE NOVELLA OBRA SÓN CONTENGUTS LOS FURS INFRA SEGÜENTS, LOS QUALS SÓN EN LO SEGON ^{32v} LIBRE, RÚBRICA XL^a I^a

Si algú farà o volrà fer obra nova en lo seu o en ço de altri e son vehy li contradirà o li vedarà que no faça a aquella obra nova dient a ell que lo dret que ha de vedar, que no faça aquella obra, de mantinent aquell qui aquella volie hedifficar e obrar deu estar e abstenir de bastir e de obrar ne li deu ésser donat primer que pusque bastir ni obrar en tro que sie vist e conegut si aquella obra hi deu ésser feyta. Encara si bé's volia donar seguretad que desfaria la obra si ere vist e conegut que aquella obra fos feyta a tort.

Aquell qui refaça casa o alberch no li deu ésser vedat per son vehii en nenguna guissa que no ho pusca fer, car aquest no fá obra nova ni ha remey que no caygua la vella.

Aquell qui veda o denúncia a son vehii que no faça aquella obra nova que vol fer o fa, deu jurar de calúmpnia que no ho veda maleciosament e que creu que justament li veda que aquella obra nova no hi sia feyta.

Si algú volrà fer obra nova en plaça ^{33r} pública o en loch públich, cascú del poble porà denunciar e dir a aquell qui aquella obra nova farà o volrà fer que no la y faça, car a la cosa pública pertany que molts deffenedors haje e molts sien rebuts a la sua deffensió.

Aquell qui és vedat que no faça obra nova, deu esperar aquell seu adversari qui li veda per X dies, dins los quals aquell seu adversarii prou que per dret ha enbarguat que aquella obra no faça, e si entre aquells X dies no ho porà provar, d'aquí enant aquell qui obra o volrà obrar no li sia vedat que no o puscha fer aquella obra nova d'aquí avant.

30.

EN RÚBRICA DE CLAVEGUERES, DE ESTREMERES E DE ALBELLONS SÓN CONTENGUTS LOS FURS INFRA SEGÜENTS, LO QUAL ÉS EN LO PRIMER LIBRE, RÚBRICA XL^a VIII

Les inmundícies, ço és legees e les pudors de clavegueres, de estremeres e de albellons, si no són adobades e denegüades e refeytes, fan lo çel pestilències ço és corrompiment de ayres e menaçen trebucançes, ço és derrocament de casses o de altres hedifficiis.

Lo senyor de les casses sobiranes pot la claveguera e l'estremera e l'albelló ¶^{33v} de les sues cases qui descorren per les cases jusanas de son vehii refer e escombrar sens voluntat de son vehii qui serà senyor de les jusanas, car públicament és profitosa cosa a totes les clavegueres e les estremeres e los albellons tan be privats com públichs, que sien refeyts e escombrats en la casa de aquell vehii a les quals a fer si mester serà pot trenquar los payments del vehii, en axí que do seguretad covinent que refaçe lo fayment [*sic*] de son vehii que aurà trenquat com haja escombrat la claveguera o la stremerera o l'albelló.

Cascun vehii pot la claveguera o l'albelló ho la estremera o de les altres aygües de les sues cases mete e menar en la claveguera o en l'albelló públich e comú, no contrastant contradiment d'algú ni algú no pusque posar ne metre alguna cosa en la claveguera o en l'albelló ni enbarch lo decorriment de les aygües qui passaran o correran per aquella claveguera o per aquell albelló.

31.

PRIVILEGI DEL SENYOR REY EN JACHME ARA BENAVENTURADAMENT REGNANT, QUI TRACTA DE LES OBRES QUE·S FAN O SERAN FEYTES CONTRA FUR, E QUE CARRERES O AÇUCHACS NO SIEN CUBERTS

Nós en Jachme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de València, de Cerdenya ¶^{34r} e de Còrcegua, compte de Barchelona, volents que les ordenacions en fur de València e en los privilegis d'aquell feyts sobre les obres construïdes o construidores sien guardats e planament observets axí que les ordenacions aquelles o malees d'alguns no pusquen ésser mudats o entemenats, emper açò, a suplicació feyta de part de les universitats de la ciutat de València e de les viles del Regne de aquella, stablim e ordenam en per tots temps que si algú de farà o fer farà en les ciutats o viles obra alguna contra fur, que aquella obra axí feyta lo mudaçaff de la ciutat o de les viles encontinent faça desfer e demolir a despeses del obrant o fahent obrar, o encara lo obrant o fahent obrar pach per pena per cascuna veguada que

contra farà LX sous reals de València, de la qual pena la terça part a nós, e la terça part a la universitat de la ciutat o vila, e lo romanent emperhò terça part al acusador. Encara volem e stablim e ordenam que algú en les dites ciutats o viles no gos cobrir o fer cobrir alguna carrera pública ho açucach, e si alguna o algunes carreres o açucachs, cuberta o cubertes són de VI anys a ençà en aquella ciutats o viles del regne, aquella o aquelles los mudaçaffs de la ciutat e viles encontinent faça descobrir a messió del obrant. Manant al procurador de Regne de València, als balles, als justícies, als mustaçaffs e a tots los altres oficials nostres en lo dit regne ¶^{34v} presents e esdevenidors, que los damunt dits statuts e ordenacions nostres fermes hajen e observar e tenir façen enviolablement ésser observat, e no contra vinguen ne algú contra venir leixen per alguna rahó. En testimoni de la qual cosa manam fer la present carta ab nostre segell pendent manam ésser guarnida.

Datum Valencie, lo primer dia de maig en l'any de M CCC XXI.

32.

CARTA DEL SENYOR REY ARA BENAVENTURADAMENT REGNANT DEL OFFICII E PODER DEL MUDAÇAFF

En Jachme, per la gràcia de Déu rey de Aragó, de València, de Cerdenya e de Còrcegua e compte de Barcelona e de la sancta Església senyaler e almirall e capità general, al noble e amat portant veus de Procurador en lo regne de València per lo noble infant en Jachme, molt car primer engenrat e general Procurador nostre, encara al justícia de València present e qui per temps seran ho als tinents lochs d'aquell, saluts e dilicció. Avem entés per part dels pròmens de la ciutat de València que antiguament del temps de la conquesta a ençà fò acostumat en aquella ciutat que lo mudaçaff sumàriament e de pla, no rebuda demanda en escrit ni resposta mas hoÿdes tan solament les rahons de les parts sobre les decisions de hobres, de portals, de fenestres, de espilleres, de *scillicidiis*, de parets miganes, de carrés e de les altres consenblants coses e obres, aquelles decisions e ¶^{35r} contrats e determenar per si, e si dupte a aquell ocurrerà en allò deman deman de consell los jurats e de altres coses prohòmens de la ciutat qui són estats mudaçaffs, per la qual cosa cessen pleyts, messions e treballs de les parts són relevats, e que de poch de temps ençà alguns maliciosament contrasten a la costum damunt dita e volents per despesses de pleyt e de advocats de pleyts menar, dient e protestant al mudaçaff que de la cognició de les damunt dites coses segons fur a vós justícia se pertanyen e sobre aquelles coses recorren a vós departen-se del juhii del mudaçaff damunt dit. E ultra açò encara si vós dit justícia deÿts que lo dit mustaçaff podia conéixer de les dites coses és bé aver enantant, adonchs recorren a vós portant veus de Procurador per què la cognició del dit mudaçaff e per malícies menan o aportan a la part contrària per via ordenària per les damunt dites coses, per la qual

cosa, a suplicació a nós feyta per part dels dits prohòmens damunt dits, volents axí e esguardants profitosament als ciutadans de la dita ciutat les damunt dites coses per lo dit mudaçaff ésser determenades per la via damunt dita antiguament acostumada, manan e deín a vós que leixets les dites coses per lo dit mudaçaffs en la forma damunt dita ésser determenades segons que antiguament és acostumat ne sobre aquelles coses vós no us entrametats ne lo mudaçaff enbarguets.

Datum en Çaragoça, VI° idus ¶^{35v} novembris anno Domini M^o CCC^o X^o VI°.

33.

CARTA DEL SENYOR REY SOBRE L'OFFICII DE LA MUDAÇAFFERIA, QUE APEL·LACIÓ NO SIE REBUDA

En Jachme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó e de València, de Cerdenya e de Còrcegua e compte de Barcelona e de la sancta romana Eglésia senyaler e almiral e capità general, al noble e amat portant veus de procurador en lo Regne de València per lo noble infant en Jachme, molt car primer engenrat e general Procurador nostre, encara al fel seu justícia de València o als lochs tinents d'aquells presents e esdevenidors, saluts e dilecció. De part dels jurats e dels prohòmens de la ciutat de València fo davant nós exposat que antiguament del temps de la conquesta a ençà fo acostumat en aquella ciutat que lo mudaçaff sumàriament e de pla, no rebut en scrit demanda ne resposta mas hoÿdes tan solament les rahons de les parts sobre sobre los contrats de les obres de portals, de finestres, d'espilleres, de *scillicidiis*, de parets miganes e de altres consenblants coses, e aquells contrats per si determena e si algun dupte li accorrerà haja consell dels jurats e dels prohòmens de la ciutat qui són stats mudaçaffs segons que les dites coses en una altra letra nostra veurets ésser contengut. E com ara lo prior e los frares de la benaventurada nostra dona Sancta Sancta Maria del Mont el carrer d'aquella mateixa ciutat se sien appel·lats d'una sentèn^{36r}cia la qual lo mudaçaff havia donada en una contenció, la qual aquells havien ab los marmessós d'en Berthomeu de Cruyles çænrere e ab sa muller d'aquell per rahó de un portal e d'una carrera e sobre açò una letra de la nostra cort a'n Pere de Reges, savi en dret de València, empetraren, per la qual cosa de part de la dita universitat a nós fo homilment soplicat que sobre açò nós deguésem de remey convinent provehyr. Nós, aquella suplicació axí com a consonant rahó benignament rebuda volem e a vós manam que no contrastant la comissió per los frares damunt dits obtenguda, la qual de certa sciència revocam, façats ço que per lo dit mudaçaff sentenciat e jutgat fo sobre les obres en seguir e complir segons que és ja acostumat de ésser feyt, e les obres en seguir e complir segons que és ja acostumat, e si d'ací avant alguns sobre aytals cases se appel·laven, no rebudes aquelles appel·lacions los dits pleyts e contrats per lo dit mudaçaff leixets ésser determenats en la manera damunt dita, segons que antigua-

ment és acostumat ne sobre aquelles coses vós no us entrametats ne lo mudaçaff enbarguets per alguna rahó o manera. Encara per los presents al dit en Pere de Reges que de la cognició del pleyt de la dita appellació çes de conéixer e-s departescha ne de aquelles coses en nenguna manera no contrastets.

Datum Dertuse VIII° idus aprilis anno Domini M^o CCC^o XVIII°.

34.

||^{36v} DELS MOLINS, QUE EN LO SEGON LIBRE, RÚBRICA LIII SÓN LOS FURS INFRA SEGÜENTS

Los molins no molguen del dia de disapte pus les vespres auran sonat entró al dia del digmenge que les vespres auran sonat, e si o faran perden lo blat que auran aüt d'aquell dia per moltura.

Lo caminal del molí sia un e éntegre e deu ésser de la mola al caminal un dit tant solament.

Aquells que an molins molguen lo forment ha setzena, e ordii ha XIII^a, e paniz e mill ha XV^a, e açò sia observat per tots temps que per major preu no molguen mas per menor pusquen moldre.

Los forns no coguen ne los banys no banyen en los dies dels dichmenges ne en lo dia del Divendres Sant ans de Pasqua, mas ab tota reverència aquell dia del diumenge he dia del Divendres Sant sia celebrat de tots christians e de juheus e de sarraïns car nostre Senyor Jhesu Christ volch que hom se abtingués lo dia del dichmenge de tota obra a fer e el dia del Divendres Sant, en lo qual volch morir e los hòmens no banyen en lo dia o els dies en lo qual o en los quals les fembres se banyaran en aquells ma ||^{37r} mateix banys.

35.

EN RÚBRICA DE FALS E DE FALSA MONEDA QUE ÉS EN LO SEGON LIBRE, RÚBRICA XX ET III, ÉS CONTENGUT LO FUR INFRA SEGÜENT

Algun pintor no pos argent per aur, ne un per als, e si ho farà perda lo preu de la color e l'aur e l'argent que serà posat en la obra, e açò sia observat en tots officiis ço és que una cosa per altra no sia venuda. Enadeix lo senyor rey que ultra la dita pena pach LX sous, de la qual pena haja lo senyor rey la mitat e aquell a qui falsia serà feyta l'altra meytat.

36.

EN RÚBRICA DE VULTS E DE LES YMATGES QUE NO TINGUEN
PER LES PLAÇES, EN LO PRIMER LIBRE RÚBRICA XV ÉS LO
FUR QUE·S SEGUEIX

Los vults ne les ymages de Déu ne dels sants no sien entallats públicament ne feyts ne pintats en les plaçes, ne sien posats ne portats a vendre per les plaçes, e qui ho farà pac XX sous.

37.

DE CANDELES, CIRIS E BRANDONS

En l'any de Nostre Senyor M CCC VI, X dies a la desexida de febrer, stabliren e ordenaren ço és a saber en Tomàs Fabre, justícia de València, en Guillem Scrivà, en Guillem Çelom, en Bernat Solsona, jurats, en Berenguer Burguera mudaçaff de la dita ciutat, en presència d'en Andreu de Novellos e d'en Berenguer Morera e d'en Bernat Ballester, candalers de cera que són en la dita ciutat e aquells consentins per ells e per tots aquells candalers de cera que són en ¶^{37v} la dita ciutat en los dits ordenaments dejús scrits que a profit e milorament de lur officii o mester, ço és a saber, que lo frau ça enrere que en la dita ciutat se·s enseguit per rahó dels pobils que en les dites caneles metien o posaven o en los ciris e en les tortes no covinents, la qual cosa és en gran perjudici del general, e volents obviar que lo frau d'aquí avant en la dita ciutat no pusque enseguir, establiren e ordenaren segons que dit és que de aquí avant en la dita ciutat les dites candeles e tots aquells que del dit officii o mester usen o usar volran sien tenguts de usar en la forma ho condició que·s segueix:

Primerament, en la candela pujesal haja en lo pobil dos fils de filat cuyt e un fil de cotó.

Ítem, en candela ternal, ço és tres caneles per un diner, haja en lo pobil III fils de filat cuyt e un de cotó.

Ítem, en la candela mealal haja quatre fils, los dos de cotó e los dos de filat cuyt.

Ítem, en la candela dinal dos fils de cotó e tres de filat cuyt.

Ítem, en la candela de dos dinés dos fils de cotó e quatre de filat.

Ítem, en la candela d'un quarteró de liura, [VIII] fils de filat cuyt.

Ítem, en la cadela de miga liura, nou fils de filat cuyt.

Ítem, en lo ciri de ¶^{38r} una liura, X fils cuyts.

Ítem, en lo ciri de liura e miga e'n ciri de dues liures, XIII fils cuyts.

Ítem, en ciri de III liures, XVIII fils cuyts.

Ítem, en ciri de IIII liures, XX fils cu[y]ts.

Ítem, en la torta de IIII liures e de cinch, ha en totes les cames XXXII fils cuyts.

Ítem, en les tortes de VI liures e de VII e de VIII liures, hajen entre totes les cames XL fils cuyts.

E qui contra açò farà, que sia trenquada tota la cera e pach per pena per cascun ciri ho torta XII dinés, de les quals haja lo senyor rey lo terç, e lo comú lo terç, e lo terç lo acusador.

E qui contra ordenament farà, que perde les caneles totes que seran atrobades part l'ordenament e no pach altra calònia.

Emperhò, si serà atrobat que en ciri ne en tortes de dues liures a ensús un fil doble de més o dos fils dobles de menys, que no sia tengut pagar calònia.

Encara ordenaren que la liura de les caneles meallals o dinals que·ls revenedors o revenedores venen per les esglésies ha onor de Déu e de madona Sancta Maria e dels sants de paradís, e per tal que les gents ne sien pus appel·lades a bé a fer, que·ls dits revenedors o reve^{38v}nedores ne aporten pus volenter a les dites esglésies ajen e guanyen de cada liura més que los candelés II diners e no pus, e qui contra açò farà que perda les dites caneles que seran atrobades a més del preu desús dit.

Encara establiren e ordenaren los damunt dits que per los fraus que són ho seran estats feyts ça enrere per les revenderius que venen les caneles per les esglésies a les festes dels Sants, en axí que venien les candeles pujals e ternals e de mealals, que d'aquí avant nulla revenedriu no port ne gos fer portar a les dites esglésies sinó candeles mealals e dinals, axí emperò que les revenderius hajen de guany en cascuna liura de candeles II diners e no pus, e qui contra farà perda totes les candeles, de les quals serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú e lo terç del acusador.

38.

*A QUAL PREU SE DEU VENDRE LIURA DE CANELES DE SEU, DIE
MARTIS XIX KALENDAS JANUARI ANNO DOMINI M^o CCC^o XVI°*

Com dels jurats e pròmens conselers se pertangue portar la pública utilitat e comuna, e encara de ordenar los officis, arts e mesters de la ciutat en manera que los habitants en la dita ciutat viuen en justícia e en veritat, los quals justícia e veritat són inlumenament de les coses spirituals e corporals, e sens les quals null hom no porie venir a salvació de vida eter^{39r}nal, e com sia molt necesària cosa a aquells als quals governació e regiment és comanat per príncep o per comuna de ciutat [vetlar e estudiar en les coses que són útils e profitoses a aquell comú o universitat e aportants aquelles a perfecció a la comuna utilitat, e que per negli-

gència d'aquelles gents d'aquell comú o universitat no sien dāpnificades en aquelles coses a les quals aquelles coses puxen donar remey conivent, e com lo dan d'aquells sien tenguts d'obviar e esquivar. Emper amor de açò, nos, en Ramon de Poblet, en Guillem Celom, A. G. Català e n Berthom Cararon, jurats damunt dits, e n Berenguer Çamorera, mudaçaff d'aquella mateixa ciutat, cobejants fer algun fruyt de bones obres per bon stament e humilitat dels habitants de la dita ciutat e del regne de València, e encara dels stranys vinents a la dita ciutat, considerants que en los temps passats se són enseguits disensions o contra[s]ts entre los jurats e mudaçaff dels anys passats ab los pròmens qui usen de la art de fer caneles de seu en la dita ciutat, ço és a saber, sobre lo preu de liura o liures de les dites caneles, e sia cosa consonant a rahó que als contrasts esdevenidrós deja hom obviar per via profitosa e clara, per ço los damunt dits jurats e mudaçaff, de volentat e hasentiment dels pròmens, consell[e]rs de la dita ciutat, consell ajustat en la sala de la cort d'aquella mateixa ciutat en lo dit dia e anyn, encara de asentiment d'en Berthomeu Saleles, d'en Jachme Galcem, d'en Miquel Català, d'en Jachme ¶^{39v} Saleles, d'en Berenguer Socina⁵ e d'en Alís Carles, presents, per ells e per tots los altres qui usen de la dita art de fer caneles de seu en la dita ciutat, ne que d'aquí avant ne faran, establiren e ordenaren que de huy avant sien venudes la liura de les dites caneles segons lo preu del quintar del seu, segons que's segueix:

Primerament, quant lo quintar de seu que no serà fus mas en teles o serà pastat, valdrà XII sous, valla la liura de les caneles II diners e mealla e no pus.

Ítem, si valdrà XV sous, valla la liura III diners menys pugesa.

Si val XVIII sous, valla la liura III diners.

Si valdrà XXI sou[s], valla III diners e pugesa.

Si valdrà XXIII sous, valla la liura III diners e mealla.

Si valdrà XXVII sous, valla la liura III diners, mealla e pugesa.

Si valdrà XXX sous, valla la liura III diners.

Si valdrà XXXIII sous, valla la liura III diners e pugesa.

Si valdrà XXXVI sous, valla la liura III diners e mealla.

Si valdrà XXXIX sous, valla la liura III diners, malla e pugesa.

Si valdrà XLII sous, valla la liura V diners.

E axí segueix de aquí avant segons que més o menys valdrà, axí avant lo quintar del seu pujarà III sous, que una pugesa junta o crescuda al preu de liura, e si baixarà de III sous lo quintar, que sia tolta la pugessa ¶^{40r} al preu de la liura. Emperò, per pujar I diner o dos lo quintar, que lo preu de les quaneles no sia cregut si donchs no pujara de III sous lo quintar. E axí mateix, si baixa lo preu del quintar de I sou o de dos, que lo preu de la liura de les caneles no sia baixat si donchs no baixava lo quintar de tres sous. Axí emperò quant valrà la liura de caneles III diners menys pugessa, sia entés que lo conprador pach al venedor III diners e que

¶ ⁵ El cognom correcte és Escrivà.

lo venedor torn al comprador pugesa de caneles e contínuament, ço és a saber, d'aquelles de III o de VI per [mealla]. E axí que lo venedor de les dites caneles ho sos misatges sien tenguts sens requisició del comprador tornar la dita pugessa, aüt esguart a diverses persones ignorants qui tramet hom e van a comprar de les dites caneles, axí matix seguesca's en los altres preus com pugesa més o menys hi esdevindrà en la liura. E qui contra les dites coses farà, pac per pena lo venedor v sous e perda les caneles venudes per quantes de veguades contra farà, de les quals penes o calònies serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú, e lo terç del acusador.

39.

PRIVILEGI DEL SENYOR REY EN PERE ORDENAT SOBRE LOS AVERS DE LEVANT E DE PONENT QUI DEUEN ÉSSER GAR- BELLATS

Ítem, stabliren e ordenaren que tots los avers de Levant los quals deuen ésser tots garbellats, ço és grana, indi, pebre, gíngebre, gala, alum, màstech, encens, lacha e los altres avers d'occident, ¶^{40v} los quals facen ésser guarbellats per ço que frau o encamarament no puxe ésser feyt en aquells.

40.

COM GRANA SIE GARBELLADA

Establiren e ordenaren los jurats e pròmens consellers ab consell e a consentiment de pròmens mercaders de la ciutat, per obviar alguns fraus o encamaraments çañerere feyts en la grana e ha bon stament e tranquillitat de la dita ciutat, que de huy avant null hom privat ne estrany de qualque condició serà, no gos vendre ne comprar grana en la ciutat ne en son terme sens que no sia garbellada, e qui contra farà pach per pena lo venedor v sous per cascuna arrova de grana, e lo comprador qui l'aurà comprada sens garbellar semblant pena per cascuna arrova per quantes veguades contra farà.

Encara establiren e ordenaren sots la damunt dita pena que per quantes de veguades que la grana serà venuda, que sia cascuna veguada garbellada.

Encara establiren e ordenaren que null hom de qualque condició serà no sia gosat que gos mesclar ne mescle les garbelladures que seran exides de la grana al garbellar, ço és a saber, en la grana ¶^{41r} que serà garbellada, e qui contra farà pach la pena damunt dita per cascuna veguada e per cascuna arrova.

41.

COM DEU ÉSSER GARBELLAT BATAFALUA E COMÍ

Encara ordenaren que tot hom privat ho estrany de qualque condició serà, no gos vendre ne fer vendre batafalugua ne comí menys de garbellar, e qui contra açò farà pach per pena X sous per cascuna càrregua, de les quals penes damunt dites serà lo terç del senyor rey, e lo terç del comú de la ciutat e lo terç del acusador.

42.

DE GARBELLADORS

Ítem, ordenaren e establiren lo justícia e jurats ha requesta dels pròmens mercaders que tot guarbellador que no garbellàs bé e felment los avers que hom li dóna ha garbellar, que paguàs per pena V sous e si pagar no·ls porà, que estigue V dies en la cadena.

43.

DELS AVERS QUI SERAN ATROBATS ENCAMARATS

Ítem, stabliren e ordenaren ab auctoritat del senyor rey en Pere, que tot mercader ni altre hom qui encamaràs alquena ni grana ni null altre aver, axí de Ponent com de Levant, que fos cremat l'aver que seria encamarat encara que pagàs LX sous, de les ^{41v} quals agués lo terç lo acusador e lo terç lo comú, e açò deu veure lo mudaçaff e guardar e intimar ab consell dels mercaders, e aje l'altre terç.

44.

DE CINGLES, CABESTRES E DOGALS

Encara establiren e ordenaren los jurats e consell que de huy avant qualsevol persona que obre o face obrar cingles en la dita ciutat, faça aquelles en aquesta forma, ço és a saber, que les cingles ha obs de bèstia de sella sien feytes ço és la tela de bon cànem prim e pintinat, e la trama d'estopa de cànem, e les cingles ha obs de bèstia d'albarda quals que sien facen de bon cànem spatat e la tela e la trama d'estopa de cànem, e qui contra açò farà pach per pena per cascuna veguada que y serà atrobat X sous e perda la cingla o cingles venudes.

Encara qui comprarà de les cingles sobredites per revendre que no sien ay-tals com damunt és dit, perdran les cingles e paguaran per pena X sous.

Ítem, ordenaren que tota lampera o escandalls o tot fil de enpalomar prim o gros ¶^{42r} sia feyt de bon cànem, e qui contra farà pach per pena X sous.

Ítem, stabliren que tota lanpera e tota corda migana haja de lonch quan sia feyta VIII braçes e no menys, e la braça que sia de VIII palms d'alna de València, e qui contra farà pach per pena X sous.

Ítem, hordenaren que tot hom qui obra cànem puxa fer dogals de exàrcia vella ab que sien cuberts de cànem, axí que los dogalls de cavalls hajen de lonch II braçes, e los de bèstia mular hajen de larch braça e miga, e qui contra açò farà pach per pena X sous.

Ítem, ordenaren que tot hom qui obrarà cànem al qual serà demanat dogal de cànem nou e serà atrobat que sia feyt de exàrcia vella, pach per pena X sous.

Ítem, ordenaren a tolre tot frau e tot engan en lur mester que tots aquells qui ara obren en la ciutat o d'aquí avant per temps obraran, christians o serraïns, los quals vendran una cosa per altra ço és a saber, la vella per nova, paguen per pena cascuna veguada que atrobats hi seran LX sous.

Encara ordenaren que cascun anyn sien elets dos pròmens en veedors de les dites obres los ¶^{42v} quals sien tenguts de jurar en poder del mudaçaff, de les quals penes hajen los veedors per lurs treballs lo terç, e lo terç lo comú de la ciutat, e lo terç lo mudaçaff.

45.

DE DRAPS E DE FUSTANIS, RÚBRICA EL SEGON LIBRE

En alguna filaça no sia feyta mescla sinó aquella que pertany que lealment hi sia mesclada. Blanquet, burell, araç, randet, estam fort contrafeyt de qualche color sia, sia feyt d'anyins e de lana majença. Stam fort contrafeyt, no sia feyt en tela negra. Draps no sien cardats sinó ab cardes d'erba. Rebol en pelades sien feytes per cabals. Anyns e lana majencha sia feyta apart, no sia ajustat negre ab blanch. Pesa de lana sia feyta de X lliures e pinte de II liures. Verguat e bru sia feyta de tota lana, levat borra, e repèl, e pèl de boch e de cabra. Cascuna peça de qualche drap de lana sia, haja en longuea XL e VIII alnes. Pinte haja II alnes, e XL e IX vies ordides ab XII capdells. Duyta daroquina sia feyta per cabal. Pinte de Goengues haja II alnes d'ample e V alnes en lonch. Pinte de màrfegues haja una alna e miga en ample e V alnes en lonch. Pinte de sargis aga una alna en anple. Drap de li no sia feyt menor de III quartons e una polgada en lo pinte d'una pua o de dues avant. Lançols hajen en ample una alna e una polçada almenys. Pinte de tovalles haje V palms en ample. En algun fustani no sia feyta mescla de li e d'estopa ne de lana.

Cap de fustani haja X alnes e quarta. Batedors no pleguen fustani si no ere ^{||43r} leal. Fustani blau no sia feyt en tela negra. Biret sia feyt de cotó o de qualque altra cosa. Fustani fals sia cremat e lo senyor del drap do X sous. Drap de lana fals sia cremat e lo senyor del drap do XXX^a sous. Qui tendrà pinte de algun drap de lana o de li o d'estopa o de fustani contra la forma damunt dita, do X sous, de les quals penes o calònies sie lo terç del justícia, e lo terç del comú e lo terç del acusador.

46.

PRIVILEGIIS DEL SENYOR REY EN PERE DE BONA MEMÒRIA

Encara ordenaren que cascú puscha fer fustanis segons que fan en *Barchinona*, lealment e bé.

Ítem, ordenaren que los brunatés pusquen fer draps de tota natura e de tota lana e de totes colors bé e lealment de sissa e de pes de Leyda e de Valls e de Monçó, e'n cara fer draps de tota natura de França, de Narbona de mentre que pèl de boch o d'estopa no posen en aquells.

47.

ORDENAMENT E ESTABLIMENT DELS BRUNATÉS

Establiren e ordenaren los jurats e los pròmens consellers, de voluntat e consentiment dels pròmens de la brunateria, que tots los draps que en lur officii d'aquí avant se faran, sien ordits de longuea de L e una alna, e si serà atrobat que sia ordit menor, pach per pena V sous per cascuna veguada.

^{||43v} Ítem, que los dits draps sien duytats d'aytantes vies com en fur se conté, e qui contra açò farà pagarà per pena cascuna veguada per cascuna via XII diners, ço és a saber, aquell qui la ordirà.

Ítem, que cascú ordesca ab XII cabdells o madeixes segons fur, e a qui contra farà pagarà per cascun capdell o madeixa V sous, ço és a saber, l'ordidor.

Ítem, que negun drap no sia tirat en l'ordidor tant que aja més de XL VII alnes avant, e que no haja coha lo drap, e si aurà més o haurà coha, pach lo pilater cascuna veguada per pena ho calònia LX sous.

Ítem, que los majorals del dit officii e lo misatge del mudaçaff regoneguen e sien tenguts regonéixer los ordidors de cascu aytantes veguades com se volran.

Ítem, que lo dit missatge del mudaçaff e los majorals del dit officii medesquen una veguada en l'any los tiradors de cascú.

Ítem, que los dits draps sien feyts de les la^{||44r}nes en lo fur o privilegi de València contenguts, e qui contra farà pagarà per cascuna veguada XXX^a sous.

Ítem, que tots los tiradors sien de XLVII alnes e II palms per balesta, e no de més, e qui contra farà pagarà per pena LX sous.

Ítem, que de lana daroquana sia feyt drap apart, que no sia mesclada ab altra lana, e si lo texidor la mesclarà la una ab l'altra, pach per pena XXX^a sous.

Ítem, que lo burell e lo blanquet sie feyt d'anyns e de leal majench, e aquell qui no u farà pagarà per pena XXX^a sous, de les quals penes aurà lo senyor rey lo terç, e lo comú lo terç e lo acusador lo terç.

48.

ESTABLIMENTS FEYTS E ORDENATS SOBRE LOS DRAPS PRIMS EN TEXIR

Establiren e ordenaren a sentiment e voluntat e consell dels pròmens del officii de la perayria e dels texidors, que lo pinte de XXI^a ligadura terner haja IX palms e mig d'alna, ço és a saber, de cabastell a cabastell, en lo qual pinte haja compliment de dos milia e cent fils. E lo drap qui en lo dit pinte serà feyt, aja per senyal un listó negre en lo cap darer del drap, ço és, a través de simolsa, lo qual listó sia feyt ans que lo texidor hi fa^{44v}ça son senyal, per lo qual dit listó ho senyal puscha hom conéixer que aquell dit drap és feyt en lo dit pinte.

Ítem, que lo pinte de XVIII ligatures terner haja IX palms d'alna, ço és a saber, de cabastell a cabastell, en lo qual pinte aja compliment de M e de DCCC fils, e'n lo drap qui en lo dit pinte serà feyt haja per senyal un listó negre en lo cap darrer dels draps tro a les dues parts, a través lo qual dit listó ho senya puscha hom conéixer que aquell drap és feyt en lo dit pinte.

Ítem, que lo pinte de XVI ligatures terner haja VIII palms e mig d'alna, ço és a saber, de cabastell a cabastell, en lo qual pinte haja compliment de M e de DC fils, e lo drap que en lo dit pinte serà feyt haja per senyal un listó negre al cab darer del drap, ço és a saber, tro al terç, lo qual senyal sia feyt ans que lo texidor hi faça senyal, per lo qual listó ho senyal puscha hom conéixer que aquell drap és feyt en lo dit pinte.

Ítem, que lo pinte bifer de XVI ligatures ho de més, haja IX palms d'alna, ço és de cabastell a cabastell, en axí enperò que sia feyt en compte de XVI ligatures, e qui'l volrà fer en ^{45r}compte de més ligatures, que u puscha fer mas no de menys, avent la dita amplària. E si algun drap blanch serà feyt en lo dit compte, haja hun listó negre en lo cap darer del drap tro al mig, de través, lo qual senyal sia feyt ans que lo senyal del texidor, per lo qual dit senyal puscha hom conéixer que aquell drap és feyt en lo dit pinte.

Ítem, que nengun texidor no gos texir negun drap de la obra primera en pinte de menor compte de XVI ligatures, e qui contra açò farà pach de calònia per cascuna veguada X sous e sia cremat lo pinte. Exceptat emperhò estamenyes,

sargues e draps de religioses, les quals estamenyes, sargues e draps de religioses sien feyts de leal lana e estam.

Ítem, lana pusca ésser feyta en tela de li o de cànem, axí emperhò que sia feyta de leal lana, e qui contra açò farà pach lo senyor del drap, de calònia, XXX^a sous e sie cremat lo drap.

Ítem, que si algun texidor farà algun drap en menor compte de VIII palms e mig d'alna, que pach per calònia per cascuna veguada X sous, e que lo pinte sia cremat.

Ítem, que lo texidor deja menar tot lo pinte ple de fils de cabastell a cabastell, e si menarà ¶^{45v} més d'una pua buyda, de cascuna pua buyda pach XII diners.

Ítem, que lo texidor sia tengut et deja texir lo drap bé e lealment e bé aduytat la filaça, e lo drap que lo dit texidor a cada ora del drap quatre fils, ço en doble per bigons e quatre palms en doble, e qui contra açò farà perda les texidures e encara deja esmenar lo menys falliment del drap al senyor d'aquell per rahò de les malfeytures e dan del dit drap, a coneguda dels vehedors e dels texidors.

Ítem, que si lo texidor, com haja textit lo drap de qualque natura e condició serà, que'l torn al senyor del dit drap, ço és a saber, ab tot lo pes ab lo qual rebé, bé e lealment, e si alguna cosa falirà del pes del dit drap, que lo texidor esmén e face compliment de ço que falirà. E lo senyor del dit drap deja rajar e guardar lo drap si hi ha malfeytures, e si atroba en aquell drap que y aja malfeytes, que'l mostre als vehedors. Emperhò, si lo senyor del drap no conixerà les malfeytures que seran en lo drap, que'l mostre al perayre ab qui adoba, e si lo perayre trobarà e veu que malfeytures haja en lo drap, que'l mostre als dits vehedors, e lo texidor esmén lo dan e lo menys faliment d'aquell drap al senyor d'aquell drap, a coneguda dels dits vehedors.

¶^{46r} Ítem, que lo dit texidor no gos portar ni trametre negun drap a negun perayre si donchs seu proprii no serà, o que tingua aquell en comanda d'algun hom estrany. Ne encara null texidor no gos rebre ne fer rebre algun do, servi ni salari de nenguns draps que sien venuts en son poder, e qui contra açò farà pach de pena o de calònia X sous.

Ítem, que nengun hom no gos metre en nengun drap borra, pèçols, borrellons, reepèl, pèl de boch, stopa, fil de li ne de cànem, e si alguna de les dites coses seran meses en algun drap, exceptat miga lana en la qual pot ésser mès fil de cànem, e qui contra farà pach lo senyor [del drap] de calònia XXX^a sous e que lo drap sia cremat.

Ítem, que los ordidors de obra prima hajen de larguea de tela XXXV^a alnes, e aquell tendrà pus breu, pach de calònia per cascuna veguada X sous.

Ítem, si algun texidor usarà malament e desordenada en son officii o mes-ter, ço és a saber, que faça alguna cosa menys a alguna persona que li aurà liurat o comanat a texir algun drap, e que lo texidor serà amonestat per los vehedors dels dits texidors, ¶^{46v} que torn aquella cosa que menys aurà feyta algú o just preu

per aquell al senyor, e amon[e]staran aquell que de senb[ ]ant cosa deja si mateix corregir e castiguar e que de aquí avant no u faça, e menysprearà la dita amonestació e correcció a aquell feyta per los dits veedors, e aquell volrà perseverar en aquella error, fahent mal e dan a les gents que a aquell comanen algun drap a texir, que ladonchs los dits vehedors certifiquen a la cort del stament d'aquell desordenat texidor, e la cort, ab consell dels jurats e dels pròmens consellers e dels pròmens del dit mester, veden e façen manament a aquell que no gos obrar ne obre del dit mester en la dita ciutat, per tal que hom aytal com aquell o senblant d'aquell deu ésser departit e separat dels bons, e per tal que les gents que serien ignorants de la desordenada manera o condició d'aquell no sien decebuts ni dapnificats.

Ítem, que los vehedors dels texidor s dejen anar e sien tenguts de anar e cerquar he regonéxer tots los obradors de la ciutat ho qualsque altres lochs hon draps tisquen, ço és a saber, per veer, regonéxer los pintes e les teles e los draps si·ls fan segons que deuen bonament e leal, per tal que algun no presumesque de fer alguna cosa desordenada en los dits draps, en axí que los dits veedors sien tenguts de cerquar los dits obradors e les cases damunt dites dos dies en la sechmana e que null hom no gos vedar, contrastar ne enbar^{47r} guar als dits vehedors d'entrar e cerquar totes les damunt dites coses en los dits obradors ho lochs, e qui contra farà, pach de calònia per cascuna veguada V sous.

Ítem, que null hom no gos mesclar borra, repèl, pèl de cabrit, pèçols, borrellons ne gratusa de pelliçer ab nenguna lana ne encara nengun batedor no gos les dites coses ne alguna de aquelles mesclar, encamarar ab nenguna lana ne batre aquella, e qui contra farà lo senyor de la lana qui aytals mescles o encamaraments farà fer, pach de calònia XXX^a sous e sia cremada la lana e·l batedor qui aytals mescles o encamaraments farà o consentirà ne batrà, pach per pena XXX^a sous senblantment, e si lo batedor pagar no porà la dita calònia, que sia privat per la cort de son mester per un any.

Ítem, que tot hom o fembra qui do o liure lana, estam a filar, que liure a liura de XII onçes, en axí que no pach ne prest primerament aquella qui rebrà a filar la dita lana o estam e que les filaneres dejen filar la dita lana e estam bé e lealment equal e tornar a son senyor bé e lealment ço és a saber, aquell mateix pes ab lo qual la aurà rebuda, e que les dites filaneres no gosen pendre ni rebre los dineres tro que la lana o estam hajan filat e hajan aquella tornada a son senyor. Encara no gosen pendre alguna filaça a filar tro ^{47v} primerament hajan filada aquella que primerament havien rebuda e aquella hajan tornada a son senyor, e qui contra açò farà, pach lo senyor de la filaça V sous, e la filanera per cascuna veguada XII diners.

Ítem, si alguna filanera tendrà filaça d'alguna persona e aquella filanera serà sospitosa que abçeguàs o desàs aquella filaça e aquella no volrà tornar la dita filaça, pusqua aquella pendre ho fer pendre ab saig o sens saig, he a cort aquella

menar o fer menar e metre aquella en la cadena, e serà axí pressa aquella com si agués enblada la dita filaça.

Als quals quapítols e ordenaments damunt contenguts puscha hom d'aquí a avant fer algun milorament o en algun d'aquells, ço és a saber, a coneguda dels jurats e dels pròmens consellers de la ciutat e dels pròmens del dit mester, de les quals calònies damunt dites serà lo terç del comú de la ciutat, e lo terç del offici de la almudaçafferia e lo terç dels vehedors si aquells emperhò seran acusadors e si altre serà acusador, que lo terç sia partit en axí que la mitat sia de aquell acusador e l'altra meytat sia dels veedors, per tal com aquells han a ver ^{||48r} lagui e dan en cerquaar e veer totes les dites coses, axí emperhò que tots los juhins sien donats sobre los dits capítols e coses per lo mudaçaff de la ciutat e per aquell menats a execució, no contrastan algun capítol que digua que sia a coneguda dels vehedors com aquelles no hajen juridicció de jutgar mas solament de veer les dites coses e donar consell al dit mudaçaff sobre aquelles.

49.

ORDENAMENT SOBRE L'OFFICII DE LA PERAYRIA

Primerament establiren e ordenaren que nengun perayre no gos rebre nengun drap per mans de nengun texidor ni de son misatge d'aquell si donchs lo drap no era seu propi dels texidors o aquell tingués en comanda d'algun hom strany, e qui contra farà pach de calònia V sous.

Ítem, si algun perayre rebrà algun drap o draps d'algú per rahó de adobar e aquells draps auran algunes malfeytures per culpa de texidor, que lo dit perayre no gos trametre ho enviar negun drap al molí tro primerament l'aja mostrat al senyor del drap e als vehedors dels texidors, per ço que lo texidor sia punit per rahó de les malfeytures del drit drap, e qui contra açò farà que pach per calònia X sous.

Ítem, que los perayres dejen e sien tenguts ^{||48v} de adobar bé e lealment tots los draps grans e poch de qualque natura o condició seran, ço és a saber, que los dits draps sien bé enversats e bé aparellats de dret e d'envers e si en lo drap aurà algun deffalliment per culpa del perayre, que lo perayre sia tengut de adobar aquell drap si bonament aquell drap pot ésser adobat, e si adobar no's porà o no volrà, que lo perayre sia tengut del menys defalliment d'aquell drap al senyor d'aquell e aquell esmenar e donar segons lo dan d'aquell drap esguardan la valor e la natura del dit drap, açò a coneguda dels vehedors dels perayres.

Ítem, que nengun perayre no gos adobar nengun drap gran ne poch de qualque natura sia en què haje borra, borrellons, pèçols ne repèl ne nengun altre encamarament, e qui contra açò farà pach de calònia XXX^a sous he que lo drap sia cremat en les plaçes dels perayres. Emperhò, si algun perayre de bona fama

e de bona condició jurarà que ell no coneix que en aquell drap agués dels dits encamaraments, que sia cregut per lo dit sagrament e aparra evidentment quasi en aquell drap no degués aver de les dites coses, que en aquest cars sia rebut lo dit sagrament d'aquell a coneguda dels veedors dels perayres. Emperhò, no contrastant lo dit sagrament sia cremat lo dit drap segons que és damunt dit e que lo senyor d'aquell pach la damunt dita pena.

¶^{49r} Ítem, que nengun perayre no gos adobar nengun drap que sia feyt en pinte de XVI liguadures havall, exceptat sargues, miges lanes o drap de religiosos, e qui contra açò farà pach de calònia V sous, exceptat emperhò que si en algun drap aurà senyal de drap feyt en compte de VI liguadures segons que en los capítols damunt dits és contengut, que lo perayre en aquest cars sia escusat e lo texidor que axí fraudulentament o nechligent aurà senyalat lo dit drap, pach de calònia LX sous, axí emperhò que sia entés dels draps que seran feyts en pinte de XVIII ligadures e de XXI^a liguadura, e si lo dit texidor no porà pagar la dita pena, que la cort deja privar aquell del seu mester o officii per un any.

Ítem, que tot drap cruu com sia textit haja XXX e tres alnes de larguea, ço és a saber, de peçol a peçol, e si lo drap serà venut cruu e aurà menys de les dites XXXIII^a alnes, que sia abatut per aytant com ne falirà, ço és a saber, segons lo preu que aquell serà venut.

Ítem, que nengun perayre no gos liurar nengun drap ha nengun tinturer sens voluntat d'aquell de qui serà lo drap si donchs no serà seu propri ho tengua aquell en comanda d'algun hom estrany, encara que lo perayre deja dir al tinturer de qui és lo drap qui li liura a tenyr e encara que lo perayre sia tengut de dir al senyor del drap si és tacat lo drap, e qui contra açò farà pach per pena V sous.

¶^{49v} Ítem, que nengun perayre no gos pendre diners de les tintes sens voluntat del tinturer e qui contra açò farà, que sia tengut de pagar en continent al tinturer tot lo dret que ha en aquell drap per rahó del tenyr e encara que pach de calònia X sous.

Ítem, que cascun perayre deja senyalar los draps ab senyal de son obrador ans que·ls trameta al molí, e si alguns drap o draps que no seran senyats seran trametes al molí, que lo pilater no gos adobar aquell o aquels ne liurar ha null hom exceptat als veedors dels perayres, e aquells, instruïts e certificats de qui seran, a aquells draps liurar los an, e que·ls façen senyar, e qui contra açò farà pach de calònia lo perayre per cascun drap XII diners.

Ítem, que tot drap prim de qualque natura sia sie tengut de donar lo senyor d'aquell drap al perayre II liures de sagí o més si més ne volrà donar e no menys, e si lo perayre no donarà les dites II liures de sagí al pilater e d'aquell se retindrà o'n farà menys alguna cantitat, que lo dit perayre sia tengut de donar compliment a les dites II liures e a més si més li'n serà donat, e que pach la calònia V sous e si lo pilater no metrà les dites II liures de sagí en lo drap o més si més li'n serà donat e d'aquell se retindrà, que pach de calònia X sous.

¶^{50r} Ítem, si algun defalliment serà atrobat en algun drap per culpa de molí, ço és a saber, per mal amolinar o per mal asaginar o per traïls que aurà en lo drap o alguns altres defalliments per rahó de pilater o del senyor del molí, que lo dit senyor o lo pilater sien tenguts de esmenar e esmenen lo dan e lo menys faliment del drap al senyor d'aquell, a coneguda dels vehedors dels perayres.

Ítem, que los vehedors dels perayres dejen anar un dia o dos de la sechmana per los obradós dels perayres, ço és a saber, per regonéixer e veer si trobaran algun drap o draps en què haja alguns defaliments per colpa del perayre o del molí o de tintés, en axí que los perayres dejen dir als dits vehedors o als senyors dels draps si algun defalliment ha en aquells draps que auran aportats del molí. Encara que nengun perayre no gos vedar, enbarguar ne contrastar als dits vehedors que no entren en los dits obradors per veher e regonéixer segons que damunt és dit, e qui contra les damunt dites coses farà, pach per calònia V sous.

Als quals capítols e ordenaments damunt contenguts pusqua hom adobar e millorar-ho en alguns d'aquells, ço és a saber, a coneguda dels jurats e dels pròmens consellers de la ciu[¶]^{50v}tat e dels pròmens del dit ofici, de les quals penes o calònies sien partides segons que desús és ordenat en los ordenaments dels texidors, e que lo mudaçaff a senblantment a conéixer segons que damunt és ordenat.

50.

ORDENAMENT SOBRE L'OFFICI DE LA TINTURERIA

Primerament, stabliren e ordenaren que tots los draps o filaçes de qualque natura seran, ço és a saber, de les colors o tintes que los senyors de aquells draps o filaçes o volran, e si en los dits draps o filaçes de qualque natura seran aurà algun defaliment per rahó del tinturer, que lo tinturer deja adobar aquell defaliment si bonament se porà adobar. Emperhò, si lo dit tinturer no·u porà adobar o no·u volrà adobar, que sia tengut de pagar e de esmenar aquell menyes faliment del drap o filaça a lur senyor, ço és a saber, a coneguda dels vehedors dels tintorés.

Ítem, si en alguns draps aurà algunes taques blanques, que lo tinturer no·n sia tengut sidonchs emperhò no aparrà o serà just e conegut per los dits vehedors, que aquelles taques són en aquell drap per culpa de tintorer, e que lo dit tintorer sia tengut e deja pagar e esmenar lo defaliment del dit drap al senyor d'aquell, a coneguda dels dits vehedors.

Ítem, que lo tintorer no gos metre calç ne maestria de calç en nengun vermell, e qui contra ¶^{51r} açò farà que pach de calònia X sous e encara que sia tengut de esmenar lo dan e lo menyes faliment d'aquell drap a son senyor, ço és, a coneguda dels veedors.

Ítem, que nengun tintorer o altre no gos metre molada gala de les quals coses se fan tintes negres ne aquelles no sien mesclades ne posades sobre blau ne blau sobre negre, exceptat emperhò sargues o draps de religioses, e qui contra açò farà que pach de calònia XX sous, e si ab voluntat del senyor del drap o filaça seran feytes o posades les dites coses o tintes, que pach senblantment XX sous, emperò si lo drap serà seu proprii del tintorer, que pach de calònia XL sous.

Ítem, si en los draps blaus seran les ores mal tintes, que lo tinturer no'n sia tengut si donchs emperò no apparrà just o conegut que per culpa del tinturer són mal tenydes, en axí lo tinturer sia tengut de adobar les dites ores si bonament se poran adobar, e si adobar no's poran, que lo tintorer sia tengut del menyes faliment del drap al senyor d'aquell, a coneguda dels veedors.

Ítem, que nengun tintorer, indi ab pastell ne pastell ab indi, orxella, no sian mesclada en la tinta del pastell ne del indi, e qui contra farà que ^{51v} pach de calònia XXX^a s[o]us, encara que lo tintorer sia tengut del dan e del menys faliment del drap al senyor d'aquell, ço és a saber, a coneguda dels veedors.

Dels quals capítols e ordenaments pusca hom d'aquí avant milorar e les penes ho calònies sien partides per lo mudaçaff, sien jutgades segons que larguament és contengut damunt en los ordenaments dels texidors.

Encara establiren e ordenaren que com se esdevindrà que algun texidor o perayre o tinturer haje delenquit o errat en algun drap o draps axí com en tenyr, en adobar o en algunes altres coses contra los capítols e ordenaments damunt dits, e sobre aquell drap o draps se convendrà que lo mudaçaff de la ciutat deja veure e jutgar aquell drap o draps ab consell dels pròmens vehedors dels damunt dits officiis o mesters o ab alguns d'aquells o ab tres si necessessari serà, en axí emperò que los dits vehedors no donen per si mateix consell al dit mudaçaff sobre lo dit delenquiment o errada al dit drap o draps, mas lo mudaçaff e los dits vehedors apel·len alguns pròmens dignes de fe dels dits mesters o d'alguns d'aquelles que sien acompanyts als dits veedors en veher los draps e regonéxer la errada e lo menyes falliment d'aquells e sobre aquell donen ^{52r} consell al dit mudaçaff, ço és a saber, lo drap o draps o altres coses dels dits mesters e lo mudaçaff, entés lo consell dels dits vehedors e pròmens dels dits mesters, do sentència sobre aquell drap o draps o altres coses segons fur e los ordenaments damunt dits e aquella men a execució segons que serà faedor. Emperò nengú dels damunt dits veedors ne algú de aquells no gosen fer avinença o composició ab nengun texidor, perayre ne ab tintorer qui hagen delenquid.o errat en algun drap contra los damunt dits ordenaments e capítols sens voluntat e licència del mustaçaff, ne encara no gosen retenir alguna cosa que aguessen rebuda d'algun hom qui agués errat dels damunt dits mesters o officiis e qui u farà, que lo mudaçaff prive e deja privar aquells de tot ésser vehedors, e paguen la dobla de les dites coses.

HORDENAMENT SOBRE LOS TEXIDORS DE LES FLAÇADES

Establiren e ordenaren lo justícia, jurats e pròmens consellers de la ciutat e en Bernat Sunyer, mustaçaff, de consentiment dels pròmens texidors de flaçades, que tots aquells que en la dita ciutat flaçades obraran, haje en la tela XLIII vies ordida ab VI capdells d'estam tort dople e que sia la tela tota blanca e tota negra, e qui contra farà pach per cascuna veguada que trobat hi serà X sous.

Encara establiren e ordenaren que de huy ¶^{52v} avant cascun texidor o altre qui ús de fer flaçades en la dita ciutat e en sos térmens, faça e sia tengut de fer flaçada apellada sarpellera, de pes de nou liures e no de menyes, en axí que si algú volrà conprar de una flaçada fins en cinch flaçades, que aquelles sien de dret pes de les dites IX liures e qui contra farà pach per flaçada que minva serà del dit pes, XII diners, e açò per quantes veguades contra farà.

Encara establiren si de XV flaçades tro en trenta compensan o ajudan lo pes de les hunes a les altres falirà II liures, que en tal cars en alguna pena los dits texidors o venedors de les dites flaçades no cayguen. Emperò, si de més de dues liures a les dites XXIX flaçades falirà, que en aytal cars pach V sous per quantes veguades contra farà.

Encara establiren e ordenaren que si en lo faix de XXX^a flaçades faliran IIII liures, que sia abatut segons lo preu de la dita venda, e si una o II fins en quatre liures pesarà més lo faix, que lo comprador sia tengut de pagar per aquell més segons la dita venda. Emperò, si de IIII liures avant hi aurà més en lo faix, que lo comprador no'n sia tengut ne lo venedor no'n deman res, e si més de quatre faliran del faix, que pach per calònia X sous per quantes de veguades contra farà. Emperò ¶^{53r} si més d'un faix seran o d'un mateix comprador ho venedor, que lo més o'l menys d'aquells faixs ajud la un a l'altre e compensació d'aquén feyta quant és al dit pes, mas per tot açò no és deliurat de la dita pena si contra la damunt dita ordenació vendrà o farà.

PRIVILEGI DEL SENYOR REY EN PERE

Establiren e ordenaren que los texidors de les flaçades pusquen aquelles fer de qualsevol amplea de mentre emperò que lo pinte haje II alnes en amplea, e les flaçades hagen tres e miga en longuea e fils quants se volran.

Encara ordenaren que per esquivar frau, que cascun any en la festa de Sent Miquel sien elets II pròmens en veedors del officii dels texidors qui regoneguen totes les flaçades si son feytes bonament; de les qualònies damunt damunt dites serà lo terç del senyor rey, e lo terç del comú de la ciutat e lo terç del acusador.

HORDENAMENT SOBRE LOS CORDERS DE LA OBRA D'ESPART

Encara ordenaren los promenens [*sic*] de corders de la art de la corderia de la ciutat, ab consell del justícia, jurats e mustaçaff, que fes clops de carravana hajen de gruix XII cames e sien esteses ha XL e nou braces, e feyt de stacha ha estacha e feyts los sclops ¶^{53v} hajen de larch XXXIX braçes e la braça deu ésser de II alnes, e los esclops no sien scomeses menys de càbria e de menador, e que sien ben feyts als caps en guisa que's puxen bé empluminar e que no tolguen gens dels caps.

Ítem, los sclops de XII e de XVI cames sien feyts bé e esteses a L VI braçes e qui contra açò farà pach per pena quantes veguades contra farà X sous lo senyor de la obra present o absent, e si serà loguader, pach lo senyor de la obra V sous e si és catiu o hom qui meing lo pa del senyor de la obra, pach lo senyor de la obra.

Ítem, que tota obra axí grossa com prima que serà trobada minva de gruix de cames o de larguea que al mercader o comprador prometran de fer, o plaurà ésser feyta de aquella sisa e aquella obra la qual pleviran donar al mercader serà en alguna cosa defectiva, per quada veguada que contra açò faran paguen per pena LX sous, e les dites penes prengua e destrengua lo mudaçaff ab consell de dos vedors del mester los quals sien mudats de anyn en anyn, e sien tenguts de jurar en poder del mustaçaff les damunt dites bé e felment guardar e squivar.

Ítem, ordenaren ab volentat d'en Jachme Dezmàs ¶^{54r}, mudaçaff, que tots rests axí tortizes com plans de qualque grux sien que pleviran ésser feyts de LX braçes esteses a C VIII, e de LX braçes sien esteses a C e IX braçes, e de L braçes sien esteses a XC braçes, e si convendrà a fer de major larguea o de menor, sien esteses segons aquesta sisa e no a menys, e qui contra açò farà pach per pena per cascuna veguada XX sous e sia tengut al mercader de esmenar en doble aytant quant stendrà curt de ço que deuria stendre.

Ítem, palomeres de terna o de quïerna que pleviran ésser feytes de XL braçes, sien esteses ha XL e VIII braçes e si's convendrà a fer de major larguea o de menor, sien esteses segons aquesta sisa e no a menys, e qui contra farà pach per cascuna veguada XX sous e sia tengut al mercader segons que és dit desús.

Ítem, palomeres de VI o de VIII o de nou cames que pleviran ésser feytes de XXX^a braçes, sien feytes ha XL e VIII braçes e si's convedran affer de major o de menor la[r]guea, sien esteses segons aquesta sisa e no a menys e qui contra açò farà, pach per pena X sous e sia tengut al mercader segons que desús és dit.

¶^{54v} Ítem, líbans de XX cames de de XX e quatre o de més que pleviran ésser feyts de XL braçes, sien esteses segons aquesta sisa e no a menys e qui contra açò farà pach de pena per cascuna veguada X sous e sia tengut al mercader segons que desús.

Ítem, miloran en lo capítol dels sclops de XVI cames e de XII ben feyts e en lo capítol dels sclops de caravana que si's convendran a fer de major larguea o de

menor, que sien steses segons la sisa que ja y és ordenada e escrita e no a menys, e qui contra açò farà, pach pena ço que ja y és ordenat.

Ítem, ordenaren que nenguns sclops no sien pleguats en mig de mola que no paregua de part de fora ço és, que si era banyat negre o podrit, per tal que no's paregua meten en mig e cobrir l'an ab los altres qui seran bells e bons, e qui açò farà pach per pena per cada veguada X sous e sien treyts los sclops de la mola aytants com n'i aurà cuberts que seran d'altra color, segons que dit és. De les quals penes hajen los vehedors per lur treball lo terç, e lo terç lo comú e lo terç lo acusador.

54.

ADDICIONS E ESMENES FEYTES ALS DITS CAPÍTOLS DELS CORDERES DE OBRA D'ESPART, *DIE QUA COMPUTATUR VI° KALENDAS NOVENBRIS ANNO DOMINI M^o CCC^o VI°*

||^{55r} Com sie útil cosa e necessària a corregir e castiguar los fraus o engan de qual-sevol officiis, arts o mesters, establiren e ordenaren los jurats e pròmens consellers e mudaçaff que de huy avant null hom ne nulla fembra privat o estrany de qual-que ley o condició sie, no gos fer ne aportar ne fer aportar, vendre o fer vendre en la dita ciutat ne en son terme nenguna cama o cames grosses en nenguna manera manifestament o amaguada, e qui contra açò farà, pagarà per pena que perda les cames grosses quantes veguades contra farà.

Encara ordenaren que null corder estrany ho privat no gos comprar de les dites cames grosses ne gos metre aquelles en nenguna obra, axí d'esclops com de palomeres com encara de rests o qualsque altres obres, en les quals obres no gosen metre ne fer metre sinó cames primes, les quals ara novellament són ordenades en lanera que en lo segon capítol són contingudes, e qui contra farà, les cames grosses e la obra que d'aquelles serà feyta seran cremades e pagarà de calònia LX sous per quantes veguades contra farà, de les quals aurà lo senyore rey lo terç, e lo terç lo comú e lo terç lo acusador.

55.

HORDENAMENT DE CORDA REDONA E D'ESPARTENYES DE LATA E DE TRENILLA

Encara ordenaren que tota corda redona haja de larch XIII alnes e miga, e si en los faixs ||^{55v} de les cordes redones aurà alguna corda pus curta o trenquada, perda lo faix per pena e sia cremada la corda o cordes minves o curtes o trenquades.

Encara ordenaren que la lata haje de larch XVI alnes, e si alguna lata aurà en dotzena ho faix mal feyta, que perda per pena la dotzena de lata e sia cremada la lata mal feyta.

Encara ordenaren que la trenilla haje de larch XVI alnes, e si la trinilla alguna hi aurà minva en lo faix, perda per pena lo faix he sia cremada la trenilla minva o curta.

Encara ordenaren que les spartenyes sien ben feytes e sien de bon spart e que aja en cada spartenya XXVI punts, e de sobre lo peu XI cordes e detràs al taló IIII cordes, e si en altra manera seran mal feytes e lo dit compliment de punts e de cordes no auran, perda les spartenyes e sien cremades.

56.

HORDENAMENT DE SEDA ENCAMARADA

Lo justícia e los jurats establiren que nengun mercader o altre hom privat ho estrany no sia tan gosat que gos vendre ^{||56r} d'aquí avant en la ciutat ne dins lo terme, seda de Lucha ne d'altres logars que sia encamarada e aquell qui contra açò farà, perda la seda que venuda aurà en axí que serà cremada e restituirà lo preu de aquella al comprador, e ultra açò pagarà de calònia LX sous, de les quals aurà lo terç lo senyor rey, e lo terç lo comú e lo terç lo acusador.

57.

STABLIMENT DE ÇENDATS GOMATS O ENCAMARATS

Encara stabliren e ordenaren que null hom privat o estrany qui aportarà çendats gomats ne encamarats, no gos vendre aquells ne nenguns d'aquells en la ciutat ne dins lo terme, e aquell qui contra açò farà perda los cendats gomats e encamarats que venuts aurà, axí que seran cremats e restituirà lo preu d'aquells al comprador, e ultra açò pagarà de calònia LX sous; de les quals penes aurà lo senyor rey lo terç, e lo comú lo terç e l'altre terç lo acusador.

58.

HORDENAMENT DE RAJOLÉS

Establiren e ordenaren lo justícia e los jurats e pròmens que tots los rajolés de la orta e del terme de la ciutat sien tenguts de tenir los molles am que fan les rajo-

les ferrats per les ores ab vergua de ferre axí com és la barçella, e aquell qui no ho farà sia tengut de pagar al mudaçaff LX sous, e que lo molle sia trenquat.

¶^{56v} Ítem, hordenaren que tots los molles sien senyalats ab lo senyal real ja sia açò que sien ferrats, e qui no ho farà pach per pena V sous e si no serà de la amplea del pedró del mustaçaff e de la longuea e sissa, pach los damunts dits LX sous.

59.

QUE ANAB O BACÍ DE COURE NO SIA FEYT

Encara establiren e ordenaren *XVI kalendas* de noembre *anno Domini M^o [CC] nonagesimo tercio*, lo justícia e los jurats e los pròmens de la ciutat que nenguna persona no faça ni faça fer a sos obs ne ha altri, alguna anap o taça de coure per a vendre ne per alguna altra cosa, e qui contra açò farà pagarà per pena LX sous he perda la taça o'l anap.

Ítem, ordenaren que aquell anap o taça que serà de coure, que sia trenquat públicament en presència de tuyt en la plaça dels Cabins⁶ de València, o en la carrera de la Freneria.

60.

HORDENAMENT DE LA GLEDA DE GARBELLADORS, DE GERRES E D'ENPEGUNTAR JERRES

Encara stabliren he ordenaren que null hom privat o estrany de qualque condició serà no gos triar gleda, ço és gleda grossa de la menuda e en après vendre la gleda grossa per garbellada, e la gleda menuda per gleda mercadera, com aytal gleda menuda qui és triada de la grossa no és convinent merca^{¶57r}dera, per la qual cosa se són enseguits frauds e dans, más de huy avant tot hom privat o estrany qui vendrà gleda en la dita ciutat ho en son terme, que no triu la gleda ni la faça triar mas vena aquella per mercadera, e qui contra açò farà pach per pena X sous per quantesque veguades contra farà.

Establiren e ordenaren que null hom de qualque condició serà que ús axí com ha garbellador e sia garbellador e garbell alguns avers o mercaderies apellades de Levant a Ponent, que de huy avant no conpren ho gosen comprar ne encara fer comprar algunes garbelladures ço és a saber, de grana, comí, de batafalugua ne de alguns altres avers que's deuen garbellar, e qui contra açò farà que pach per pena X sous quantesque veguades contra farà.

¶⁶ El nom correcte és «Cambis».

Encara stabliren que null hom privat ho strany de qualque condició serà o ley, no gos vendre ne comprar algunes gerres en les quals meten e usen de metre axí com mel o sabó, en les quals càpia menys de una arrova de mel o de sabó ne encara les dites gerres no pesen més de XVIII lliures cascuna mas més si's volran, e qui contra açò farà seran trenquades les dites gerres e paguarà II diners per cascuna gerra.

¶^{57v} Encara ordenaren que null hom de qualque condició sie o ley, no gos enpeguntar ne fer enpeguntar alguna gerra gran ho poch sinó ab pegunta de Castella e qui contra farà perda les gerres e paguarà de calònia V sous per quantesque veguades contra farà, de les quals calònies damunt dites serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú e lo terç del acusador.

61.

HORDENAMENT DE LA OBRA QUE'S FA EN LA CORETGERIA

Primerament, ordenaren que en nenguna obra de qualque manera o condició serà, ço és en obra de seda o de filadiç no sia feyta nenguna mescla exceptat tan solament fil d'or o d'argent, e qui contra açò farà paguarà per pena LX sous e la obra serà cremada.

Ítem, que null passamà ço és a saber, de tintes o de qualque altres obres de qualque manera o condició sien, no façen ne posen passamà sinó tan solament de seda o de filadiç o de fil d'or o de argent sens tota altra mescla o encamarament, e qui contra açò farà, paguarà per calònia LX sous.

Ítem, si algun hom o fembra de qualque lig ¶^{58r} serà qui obrarà e farà obrar de cotó, que obre aquell cotó per si mateix solament sens tota mescla altra de nenguna cosa que no y gos mesclar, exceptat tan solament que en les cordes de capells de sol o en cordes de guavinets, que puxen metre borró ho borrons, ço és a saber, de seda o de fil d'or o d'argent, e qui contra açò farà serà cremada la obra e paguarà per pena V sous.

Ítem, que tot hom o fembra de qualque condició serà o lig qui aja o tingua a vendre o vena alguna obra de cotó, que sia tengut de dir o manifestar als conpradors qui d'aquella obra volran conprar o conpraran, que aquella obra és de cotó e qui contra açò farà paguarà per calònia V sous, encara sia tengut de cobrar e cobre aquella obra que aurà venuda e qui retrà lo preu que aüt n'avia al comprador.

Ítem, que null corretger ne null altre hom de qualque ley o condició serà privat o estrany, de huy avant no gos fer ni faça fer corretges ne bragues de nenguna manera de cuyro o de cuyrs, exceptat tan solament de cuyr de bou o de vacha, de leó o de cuyr de cervo, e qui contra açò farà serà cremada la obra e pach ¶^{58v} per calònia LX sous.

Ítem, que nul hom privat ni estrany de qualque condició serà no gos adobar ne fer adobar nengun cuyr de cervo sinó de color blanca ho grogua tan solament, e qui contra açò farà que sia cremat lo cuyr o cuyrs e pach de calònia X sous.

Ítem, que null hom privat o estrany de qual condició sie o ley no gos fer ne faça fer crochs, carcaix, ferres, cambals, gincies, regnes, capçals, sobre cingles, pitrals ne cabestres de nenguna natura de cuyrs exceptat tan solament de cuyro de bou e de vaca, o de açebra o de brúfol o de leó o de cervo tan solament; de cuyr de bou o de vaca o de cuyr de camell pusquen fer sorana o forcadura tan solament, e qui contra açò farà pach de calònia LX sous.

Ítem, que cambals, cabestres, trochs, guíties pusquen ésser forrats dels cuyrs damunt dits, ja sia açò que sia cuyram vell encara de fata nova no sien forrats de nenguna altra forradura de nenguna natura de cuyro o de pèls, e qui contra açò farà serà cremada la obra e pagua per pena XX sous.

Ítem, que null hom privat o estrany de qualque ^{59r}ley o condició sie no gos comprar, aportar ne vendre en la dita ciutat ne en son terme nengunes obres damunt dites ço és a saber, que sien feytes ça enrere contra los ordenaments damunt dits en nenguna manera manifestament ne amaguada, e qui contra açò farà serà caygut en les penes en los damunt dits stabliments ordenats e contenguts.

Ítem, que tot hom ho fembra de qualque condició o ley serà qui haja o tingua a vendre de les obres en los dits ordenaments novellament feytes, que aquells o aquelles qui n'ajen ho'n tinguen a vendre que se'n sien desexits o treytes de la dita ciutat e de son terme de huy avant [a la festa] de Nadal primer vinent. En axí emperò que si passada la dita festa seran atrobades les dites obres o alguna d'aquelles en la dita ciutat, que seran cremades e paguaran de calònia LX sous, de les quals penes serà lo terç del senyor rey, e lo terç del comú de la ciutat e lo terç del acussador.

62.

HORDENAMENT DE FONDRE SEU

Establiren e ordenaren que de huy avant null hom ni nulla fembra axí privat com estrany de qualque condició serà o ley, no gos fondre o fer fondre seu en la dita ciutat o en les ravals d'aquella, exceptat tan solament lo seu qui serà necessari i a obs e anprius de la di^{59v}ta ciutat ço és axí com per a fer caneles de seu o ha draps o a altres amprius o necessitats de les gents de la dita ciutat, en axí que lo seu que ha obs de les dites caneles o ha enprius fondran, sien trenguts de fondre de nuyt e no de dia, e que seu per ha obs de vendre o per traure de la ciutat no fonen ne facen fondre de nuyt ni de dia en la dita ciutat o en los ravals per nenguna ma-

nera, e qui contra farà perda tot lo seu e pagarà per calònia LX sous per quantes veguades contra farà, de les quals serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú e lo terç del acusador.

63.

HORDENAMENT E LIBERTAT DE LES PLAÇES PÚBLIQUES, AXÍ QUE REENÇÓ, DO O SERVI NO·N SIA DONAT ALS SENYORS DELS ALBERCHS, *XXIII° KALENDAS OCTOBRIS ANNO PREDICTO*

Establiren e ordenaren que null hom ne nulla fembra de qualque condició sia no gos pendre o rebre manifestament o hamaguada nengun salarii o servi o do per loguer de alguna persona qui vena pa o ortaliça o carbó o altres coses per les plaçes de la ciutat, no contrastant que venen lo pa, ortaliça o altres coses davant l'alberch o cases o taules d'algú o d'alguns, en axí emperò que no enbarguen les entrades dels alberchs o cases com les plaçes sien públiques e al servi de la cosa pública per la qual cosa reemçó de servi o de do no deu ésser donada ne feyta, e qui contra farà pach de pena X sous per quantesque veguades contra farà.

¶^{60r} Encara ordenaren que null hom ni nulla fembra de qualque condició sia no gos gitar aygua ni fer gitar davant lurs alberchs cases o taules en les dites plaçes ne fer nengun altre enbarch per ço que les gents que vendran e volran lo pa, ortaliça o altres coses, no y poguesen ésser ho estar aquí, e qui contra farà pach per pena X sous per quantes veguades contra farà, de les quals penes serà lo terç del senyor rey, e lo terç del comú de la ciutat, e lo terç del acusador.

64.

HORDENAMENT DE LES PORTADORES EN QUÈ REBEN E PORTEN VI QUE SIEN SENYALADES E AFFINADES PER LO MUDAÇAFF, *DIGOUS X^o KALENDAS NOVEMBRIS ANNO DOMINI M^o CCC^o XX°*

Establiren e ordenaren per esquivar frau que de huy avant null hom no gos pendre, tenir o rebre huy⁷ en portadores closes o tanquades si no són senyalades per lo mudaçaff de la ciutat, les quals portadores cascuna tingua VIII quarters drets, e qui contra açò farà pach per pena LX sous per quantesque veguades contra farà.

Encara establiren e ordenaren que null hom de qualque condició sia que aga o tingua portadores closes, de huy en XV dies primers vinents haja aquelles portadores o trameses al alberch del dit mudaçaff per senyar e finir aquelles por-

¶⁷ La paraula correcta és «vi».

tadores axí que en aquelles no gosen pendre ni rebre vi tro sien senyalades sots la dita pena.

¶^{60v} Encara ordenaren sots la dita pena que si alguns del dits portadores aprés que seran senyalades e afinades e per alguna cosa o rahó faran afonar e adobar e agalçar o a dogua o dogues tornar e adobar, que ans que en aquella portadora o portadores vi no gosen pendre o rebre la aporten o trameten al mudaçaff per tal que fos regonegut si serà creguda o minvada per aquell adop, de les quals penes o calònies serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú e lo terç del acusador.

65.

HORDENAMENT DE FER CORRETGES, BRAGUES, TROCHS, REGNES, CINGLERS, CAMBALS E DEL ADOB DELS CUYRS. *DIE SABBATI PRIDIE NONAS APRILIS ANNO DOMINI M^o CCC^o XX° PRIMO*

Com audiència dels damunt dits jurats e pròmens consellers novellament sia pervengut que en la dita ciutat de València se faya hun adop de cuyrs de bous o de vaques per obs de fer coretges, bragues, trochs, regnes e altres coses e obres, volents los fraus obviar e esquivar e profit e utilitat encerquar e procurar, emper açò en Berthomeu Mathoses, justícia, en Bernat Dalmau, en Jachme Scrivà, en Byndo Guyandoni,⁸ en Salvador Rich, jurats de la ciutat e en Francesch Marrades, mudaçaff, de consell e assentiment dels pròmens corretgés e adobadors de cuyrs e sellers e freners, ordenaren e stabliren que d'ací avant null hom de qualque condició serà o ley no gos en la dita ¶^{61r} ciutat o en son terme hadobar ho engordir nengun cuyr de bou o de vacha sinó a una sal ço és a saber, una veguada tan solament, e qui contra açò farà serà cremat lo cuyr o cuyrs e pagarà per pena LX sous per quantesque veguades contra farà.

Com alguns dels damunt dits pròmens corretgers o adobadors de cuyrs diguessen si aver dels dits cuyrs del adop de dues sals e començats de adobar, que temps conivent fos aquells donat e assignat dins lo qual aquells cuyrs d'aquell adob aguessen treyts o fer traure de la dita ciutat e de son terme, emper açò ordenaren los damunt dits justícia, jurats e consellers que aquelles que los dits cuyrs adobats o engordits ab dues sals han, que d'ací ha un mes aprés la festa de Pasqua de la Resurrecció de nostre Senyor primer vinent los hagen treyts o fer traure de la dita ciutat e de son terme, e si passat lo dit mes algú o alguns dels dits cuyrs adobats o engordits ab dues sals serà o seran atrobats en la dita ciutat o en son terme, seran cremats aquells cuyrs e pagarà per pena LX sous.

¶⁸ El nom correcte és «Guido Guiandoni».

Per mils ha esquivar los fraus que sobre les dites coses se porien fer, de present ordenaren vehedors de voluntat dels damunt dits pròmens corretgers e adobadors de cuyrs e de sellers e de frens, ço és a saber, a'n Esteve Bovet e a'n Ramon Bovet e a'n Domingo Çaydó ^{61v} e a'n Guillem Martí, a'n Guillem Amiguè, a'n Berenguer Bosch, ço és d'ací a la festa de Sent Miquell primer vinent los quals dits vehedors juraren en poder del dit mudaçaff sobre los Sants Quatre Evangelis si felment aver e conéxer sobre los dits fraus si per algun feyt hi serà.

Encara ordenaren que de la dita festa de Sent Miquell a avant cascun any sien elets VI vehedors ço és dos corretges e dos adobadors e dos sellers e freners, qui façen sacrament en poder del dit mudaçaff per esquivar fraus.

E per ço que mills pusque ésser proveit a les dites coses a remoure frau o dupte, ordenaren que los dits vehedors anasen per les adoberies, casses e obradors per saber e veure qui tenia ho avia dels dits cuyrs adobats o engordits ab dues sals, e quantes per rahó del terme que era assignat, los quals dits vehedors dixeren que avien ençerquat diligentment e que n'avien trobats dels dits cuyrs engordits e fo enseguit lo dit stabliment.

Encara ordenaren per esquivar frau e per donar profit e utilitat a les gents, vós fan a saber que d'aquí avant en la dita ciutat ne en son terme algun hom de qualque condició ho ^{62r} stament serà no gos adobar o fer adobar o engordir ne gun cuyr de bou o de vacha blanch o groch o vermell sinó ab una sal, ço és una veguada tan solament, e qui contra farà serà cremat lo cuyr e pagarà de calònia LX sous per quantesque veguades contra farà.

Encara ordenaren per esquivar frau o ignorància o scusació de aquells qui an dels cuyrs sobredits hajen aquelles cuyrs treyts o feyts traure de la ciutat e de son terme d'ací ha un mes après de la festa de Pasqua primer vinent sots pena de LX sous. De les quals penes damunt dites serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú de la ciutat e lo terç del acusador, ço és a saber, de la avinença que los jurats e mudaçaff faran de les calònies.

66.

ORDENAMENTS QUE VENTRES DE BOUS O DE VAQUES O DE VEDRELLS, DE MOLTONS, DE CABRONS O D'ALTRES BÈSTIES QUE APORTARAN A LLAVAR PORTEN CUBERTS AL LLOCH ON DEUEN LLAVAR

Establiren e ordenaren que null hom ho fembra de qualque condició sia no gos portar ne fer portar per la ciutat ventres de vacha, de moltons o d'altres bèsties descuberts, mas pusquen los portar cuberts per esquivar la inmundícia d'aquells e qui contra açò farà pagarà per pena per quantesque ^{62v} veguades contra farà V sous. Encara ordenaren que null hom ne ulla fembra de qualque condició sia no

gos buydar ne fer buydar ne lavar ne fer lavar dels dits ventres sinó dejús los corders, ço és, de prob del molí que fo d'en Franchesch de Pals, sots pena de V sous per quantes veguades contra farà. De les quals penes serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú de la ciutat e lo terç del acusador.

67.

HORDENAMENT QUE LEGEES NO SIEN GITADES PER CARRERES

Establiren e ordenaren lo justícia e jurats e pròmens consellers que nengun hom o fembra no gos gitar nenguna legea per les carrés de la ciutat ni en los ravals ni en lo mercat, e aquell qui contra farà pagarà per pena V sous per quantes veguades contra farà.

68.

ORDENAMENT DE LA ART DE PELLICERIA

Encara ordenaren de voluntat dels promenens [*sic*] de la peleceria que null hom adoba mal sa obra de la peleceria ni la affolla per sal colpa, que sia cremada a coneguda dels pròmens de la pelliceria e ab voluntat del mudaçaff.

69.

HORDENAMENTS DE MESSURAR FRUYTA

Establiren e ordenaren lo justícia, jurats e pròmens consellers de la ciutat que null tender o tendera de qualque lig o condició serà, de huy avant no gos mesurar nenguna fruyta secha ^{63r} ço és a saber, nous, ametles, castanyes ab almut ab la bocha streta ab lo qual ça enrre han mesurat ans sien tenguts de mesurar e vendre d'aquelles fruytes ab almut o messura que per lo mudaçaff és provat e examinat de mesurar aquelles fruytes com aquella sia messura de reservar lo dret als venentes e comprans de les dites fruytes.

Encara ordenaren que tots los dits tenders sien tenguts d'uy en X dies que hagen aüts almuts almuts [*sic*] ab que messuren aquella fruyta o aquelles fruytes, lo qual sia segons aquell almut que lo dit mudaçaff ha feyt e provat sobre aquelles fruytes a mesurar e aporten aquells almuts al dit mudaçaff per què aquelles sien provats e adobats.

Encara ordenaren que los dits tenders e tenderes sien tenguts de huy avant de messurar aquelles fruytes ab barcella, qui barcella d'aquelles volrà, e més quantque quant d'aquelles fruytes comprar volrà.

Encara ordenaren que nenguns dels dits tenders ni tenderes ni nenguna altra persona de huy avant no gos comprar nous ni altres fruytes seques que les messuren fraudulosament segons que ça enrere avien costumad d'acromullar la barcella en après a pes d'aquella pessaven les altres, com açò no ^{63v} seria messura ans seria pes, ans de huy avant qui de les dites nous comprarà o comprar farà, sie tengut de rebre aquelles nous mesuran aquelles ab barcella segons que altres fruytes o forment o senblants coses fan a messurar, e que en açò no sia feyt nengun frau segons que ça enrere acostumat ere.

Encara ordenaren que nengun corredor de qualque condició o ley serà que farà mercat o avinença entre les parts conprants de les damunt dites fruytes, en axí que digua nenguna cosa ésser acostumada fraudulosament de messurar les dites fruytes o alguna de aquelles ans sia tengut de fer lo mercat entre les dites parts, que les dites fruytes messuren ab barcella segons que damunt és dit axí que nengun frau no y sia feyt, e qui contra les damunt dites coses vendrà o alguna de aquelles farà, pach per pena LX sous, de les quals penes aurà lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú de la ciutat, e lo terç lo acusador.

70.

HORDENAMENT QUI HOM QUI PORT PORTADORA DE VI NO SIA ESCORCHADOR DE BÈSTIES

Establiren e ordenaren que de huy avant null hom privat o strany qui port vi en portadores no gos scorxar nengunes bèsties ne encara escombrar albellons com no sia conivent que sotzures se pusquen mesclar ^{64r} o fer horrible ço que és a sustentació humanal, e qui contra farà pagarà per pena o calònia V sous per quantesque veguades contra farà, e qui la dita pena pagar no porà, starà e serà tengut pres en la presó V dies; dels quals V sous serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú de la ciutat e l'altre terç del acusador.

71.

HORDENAMENT DE LA FRUYTA E DE LA ORTALIÇA QUE'S VEN

Establiren e ordenaren lo justícia e los jurats e los pròmens consellers de la ciutat que nenguna revenedriu no gos comprar manifestament o amaguada per nenguna manera fruyta o fruytes que aportaran les tro que ora de tércia serà passada, e qui contra açò farà pagarà per pena XII diners per quantesque veguades contra farà.

Encara stabliren e ordenaren que nenguna revenedriu no sia tan gosada que gos entrar o posar del quantó que és de la plaça davant la església de la Seu per comprar fruyta ne per nenguna manera tro que ora de tércia sia passada, e qui contra açò farà pagarà per pena XII diners per quantes veguades contra farà.

Encara ordenaren que null hom ne nulla fembra no gos conprar ni fer comprar manifes^{64v}tament ni amaguada per revendre dins los murs de la ciutat ni de fora los murs nenguna ortaliça de qualque condició sia sinó dins los orts de la orta, ni nengú no gos vendre ni fer vendre ortaliça a pes que sia mullada ni terrossa ni bragossa ni ab rayls ni mesclar o encamarar la ortaliça mal fresca ho stantiça ab la ortaliça fresca per nenguna manera, e qui contra açò farà perda tota la ortaliça e pagarà per pena V sous.

Encara stabliren e ordenaren que nenguna revenedora no sia gosada que gos star ni vendre ortaliça ço és a saber, del cantó davant los obradors d'en Bertran de Canelles tro al portal de la claustra de Santa Maria la qual hix a la dita plaça, e qui contra açò farà pagarà per pena V sous; de les quals penes serà lo terç del senyor rey e lo terç del comú de la ciutat e lo terç del acusador.

72.

HORDENAMENTS DE RAYMS DE VINYES NO SIEN VENUTS A MENUT

Establiren e ordenaren lo justícia, jurats e pròmens de la ciutat que null hom ni nulla fembra de qualque condició serà privat o strany no gos vendre ni fer vendre rayms de vinyes dins la ciutat ni de fora per nenguna manera manifestament ni amaguada, e qui contra açò farà perda tots los rayms e pagarà per pena V sous.

^{65r} Establiren e ordenaren que null hom ni nulla fembra de qualque lig o condició serà no sia tan ossat que gos comprar ni fer comprar carbó per revendre, exceptat que los tenders o tenderes que pusquen comprar un cabaç hajen venut e qui contra açò farà perda lo carbó e pagarà per pena X sous.

Encara ordenaren que null bastaix no sia tan gossat que gos comprar manifestament ho amaguada carbó a nenguna persona, e qui contra farà pagarà per pena X sous e qui la dita pena pagar no porà serà tengut pres en la cadena X dies, e de açò amor no'n trobarà.

Encara stabliren e ordenaren per esquivar frau que de huy avant que null hom de qualque condició ho ley serà privat ho estrany no gos vendre ne fer comprar tan que no sia garbellat, e qui contra açò farà pagarà lo venedor V sous per cascuna càrregua per quantesque veguades contra farà e lo comprador pagarà per cascuna càrregua de tan altres V sous; de les quals penes serà lo terç del senyor rey, e lo terç del comú de la ciutat e l'altre terç del acusador.

73.

HORDENAMENT QUE SEU, TELES, QUE NO SIEN FUSES NI FEYT
VERNIÇ NI CREMAR FERQUALADES

Com audiència dels jurats e pròmens consellers de la ciutat sia pervengut que algunes ^{65v} persones ço és a saber axí com pintós, candalers de seu o altres qui fonen seu o fan fondre com alguns altres qui cremen fregualades de vi dins la ciutat o en los suburbis e ravals d'aquella, les quals coses hodor o sentiment de aquelles són molt dapnoses e perilloses e molt corruptibles als habitants de la ciutat, e sia molt necessària cossa obviar les cosses que són dapnoses al comunal profit, per ço en Guillem Scrivà, en Berthomeu Ciriol, en Jachme Bonmacip, en Johan Comte, jurats damunt dits, establiren e ordenaren que nengun pintor, candaler de su ho leixivera ne alguna altra persona no sia gosat que dins los murs de la ciutat ni en los ravals d'aquella no gos fer ni fer nengun verniç ne fondre seu, teles, entrevins ni cremar fregalades per nenguna manera, e qui contra açò farà pach per pena per quantes veguades contra farà V sous; de les quals penes haja lo comú de la ciutat lo terç e l'offici de la mudaçafferia lo terç he lo terç lo acussador.

74.

HORDENAMENT QUE DRAPS NI AÇTORES NO SIEN POSSATS EN
LES BOTIGUES NI CARRERES NO·N SIEN CUBERTES

Establiren e ordenaren lo justícia, jurats e pròmens consellers de la ciutat per esquivar fraus que null hom de qualque condició serà, que no gos metre o posar en les botigues o fòndechs de mercaders ço és assaber, cel de nengun drap ne d'alguna color ni d'aztores, e qui contra farà pa^{66r}guarà per pena LX sous per quantes veguades contra farà.

Encara ordenaren que les carreres que són cubertes o obscurides axí com la draperia, peleria, corretgeria, draperia de li, totes stiguen en lo terç descubertes de nuyt e de dia, en manera que hom pusque veure los smerç que s'i venen, e que los compradors o puxen veure e conéxer per què frau no y sia feyt, e qui contra farà pagarà per pena LX sous.

Encara ordenaren que null hom o fembra de qualque condició serà no gos cobrir les carreres o lochs públichs ab fusta o ab aztores o ab draps ne ab nenguna altra cosa de dia o de nuyt, ne fer alguna cosa dejús l'envan perquè s'enbarch lo passatge e la vista de la carrera, e qui contra açò farà pagarà LX sous; de les quals penes o calònies aurà lo senyor rey lo terç, e lo comú de la ciutat lo terç e l'altre terç lo acussador.

75.

HORDENAMENT DE GALLINES, OQUES, CAPONS, POLLS, OUS, ALLS,
CEBES NO CONPREN REVENEDORS DINS CERTS LOCHS NE
EN CERTS DIES

Establiren e ordenaren que nengun revenedor ne revenedriu no gos comprar mani^{66v}festament ni amaguada en tot lo dia del digous dins lo mercat ni de fora per la orta gallines, polls, oques, capons, ànedes, ous o alguna altra volateria, ne alls ne cebes, e qui contra farà perda ço que comprat aurà e paguarà per pena V sous per quantes veguades contra farà, de les quals penes serà lo terç del senyor rey, e lo terç del comú de la dita ciutat e lo terç del acusador.

76.

PRIVILEGI DE LA ALQUENA

Nos Jacobus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Corsice, comesque Barchinone, adtenta hac intellecta supplicacione nobis oblata ex parte laborator[um] alquene regni Valencie super eo quod inter eos et mercatores ementes dictam alquenam fuerat exorta materia questionis, et specialiter racione cuiusdam statuti et ordinacionis domini Petri felicitis recordacionis regis Aragonum, patris nostri, in qua continetur quod in effulla dicte alquene fieri poterat incamaramentum maximum, ita quod ius molendi⁹ antea vel post res alie mi[s]cebantur mercatoribus discentibus quod granum et flores ipsius alquene debe[b]ant separari ab ipsa alquena, laboratoribus contra aserentibus dictum granum et flores non facere incamaramentum cum non essent res alie ab alquena, imo erant de ipsa alquena, fuit a nobis petitum dubitacionem huius modi declarari, unde visso statuto et ordenacione predictis, de consilio nostri nostri consilii sic duximus declarandum quod propter dictum granum aut flores ^{67r} alquene non potest dici quod fiat incamaramentum in ipsa alquena nec in petra¹⁰ infringi videtur in aliquo dicti patris nostri constitucio et statum. Mandamus igitur universis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris [quod] predictam declaracionem nostram firmam habeant et observent et ab omnibus faciant inviolabiliter observari. Datum Exative, XVI° kalendas febroarii anno Domini M^o CCC^o VI°.

¶ ⁹ Hauria de dir «in molendo».

¶ ¹⁰ Hauria de dir «propterea».

77.

QUE NENGUN CARNINÇER NO GOS SCORCHAR LO CAP DEL MOLTÓ

Ítem, stabliren e ordenaren que null carniçer no gos escorxar cap de moltó en tot ni en partida per vendre sots pena de III sous, dels quals haja lo senyor rey lo terç e lo terç lo mudaçaff, e lo terç lo acusador.

78.

QUE NENGUN CARNINÇER NO GOS ESCORCHAR CARN MORTEÿNA DINS LA CARNINÇERIA

Ítem, establiren e ordenaren que nengun carnincer no gos matar ni escorchar bèstia morteÿna o que sia morta per si mateixa o spenada, ni nulla bèstia malaltiça ni tallar ni pessar ni vendre aquí de les dites carns sinó de fora la carniçeria o en la taula assignada ha carns rafalines, sots pena de XX sous paguadors segons que en pròxime capítol és contengut.

79.

QUE NENGUN CARNINÇÉS NO GOS PESSAR NI VENDRE EN LA CARNENÇERIA CARN QUE JA SIE ESTADA VENUDA O DONADA A NOÇES

Ítem, stabliren e ordenaren que nengú no gos pesar ni vendre en la carniçeria carn scorchada ^{¶67v} que ja sie stada venuda o donada a noçes, sots pena de V sous e de perdre la carn, la qual pena sie partida segons que en lo dit capítol és contengut.

80.

QUE NENGUN CARNINÇER NO GOS NI ALTRA PERSONA DINS LA CARNINÇERIA VENDRE PORCH MESSELL

I[tem] stabliren e ordenaren que nengun carniçer ne altre no gos vendre ni tallar dins la carnençeria porch mesell sots pena de X sous, dels quals haja lo senyor rey lo terç e lo terç del comú e lo terç del mudaçaff.

81.

QUE NENGUN CARNINÇER NO GOS VENDRE PORCH SALPRÉS
DINS LA CARNINCERIA SINÓ AL PREU QUE VENDRÀ LO
FRESCH

Ítem, stabliren e ordenaren que nengun carniçer no gos vendre porch salprés
dins la carninceria sinó al preu que vendrà lo fresch, sots pena de V sous partidors
segons que en lo damunt dit capítol és contengut.

82.

QUE NENGUN CARNINÇER NO GOS DEGOLLAR, SCORCHAR NI
ESQUARTERAR ALGUNA CARN SINÓ EN LA CARNINCERIA

Ítem, stabliren e ordenaren que nengun carniçer no gos degollar, scorchar ni
squarterar alguna carn sinó en la carnenceria sots pena de X sous, partidors se-
gons que en lo damunt dit capítol és contengut.

83.

DE JUTGAR LO VI

Ítem, stabliren e ordenaren que tot l'om que aportarà o metrà vi dins lo loch e
terme ^{68r} de Cactí [sic] per vendre, que ans e primerament que aquell vene ni
crit, que aquell aytal sie tengut de venir o manifestar al mudaçaff del dit loch
e aquell mudaçaff amb pròmens sie tengut de venir a la casa on lo dit vi serà e
aquell sie tengut de jutgar segons la valor del dit vi. E aquell de qui serà lo dit
vi, sie tengut de vendre lo dit vi al for que per lo dit mudaçaff e pròmens li serà
jutgat e no més, e si fer no·u voldrà, que per lo mudaçaff li sie feyt manament
sots certes penes a coneguda del dit mudaçaff que aquell dit vi no vene dins lo
loch e terme de Catí, les quals coses dessús dites sie tengut de manifestar al dit
mudaçaff sots pena de X sous, de la qual pena si comesa serà, haja la senyoria del
loch de Catí la terça part e lo terç lo mudaçaff e lo terç lo acusador, e si acusador
no y aurà, que sia mig per mig entre la senyoria e lo mudaçaff; he que tot hom
ne puxe ésser acusador, e que lo mudaçaff hi puxe enquerre per son officii sens
acusador, e que aquell sie tengut de fer sagrament en poder del dit mudaçaff que
en aquell vi des què serà jutgat no farà nenguna mescla ell ni altre per ell, sots la
desús dita pena. Volgueren encara que aquells que aporten lo dit vi sien tenguts
de dir ab sagrament d'on és lo dit vi ni a com los coste, sots la dita pena.

D'AQUELLS QUI CONPREN FARINA DE HÒMENS STRANYS

Ítem, stabliren e ordenaren que tot hom puxe com^{68v}prar farina de hòmens stranys axí que aquell qui comprarà la dita farina sie tengut de fer ne aquells que mester la hajen ho la demanaran al for que la aurà comprada, donan li un diner de guany per rova, e que la dita farina sie tengut de tenir la d'aquell dia que la aurà comprada tro en l'altre dia tro en aquella dita ora que comprada la aurà, e si fer no u volrà que lo mudaçaff del dit loch hi puxe posar aquella pena o penes que ben vist li serà, de la qual pena o penes si comesses seran haja la mitat la senyoria del dit loch e l'altra lo comú del dit loch.

DE AQUELLS QUI CONPREN FARINA O VI EN GROS

Ítem, establiren e ordenaren que tot hom o fembra qui comprarà farina o vi en gros ho qualsevol altres vitualles dins lo loch de Catí o terme d'aquell, que aquell aytal qui comprarà la dita farina o vi o vitualles n'aje a fer a tot hom qui'n vulle al for que li costarà, reben enperò per cascuna arrova un diner de guany. E si comprarà vi, que'n haja a fer al for que li costarà, prenén un diner per quarter de guany, e que n'aje affer a totes gents que li'n demanaran mentre bast per tot un dia après que'n aurà comprat, de hora ha ora, sots pena de v sous per cascuna veguada que contra farà. De les quals penes si acusades seran, haja lo terç lo comú del dit loch, e lo terç lo acusador e lo terç lo mudaçaff del dit loch, e que lo mudaçaff puxe forçar cascun comprador de sagrament a qui ^{69r} for li coste e si fer no u volrà, que pach la dita pena partida segons que desús. És emperò axí entés e declarat que cascun comprador se puxe retenir per a obs de si dues roves de farina o II quartés de vi sens alguna pena. Encara és entés axí e declarat que si los compradors dels dessus dits farina o vi que en aytal cars lo venedor n'aje a fer a tots aquells qui'n auran mester mentre bast al for que la aurà feyta cridar, e qui en lo dit cars lo comprador qui u aurà comprat en gros no haja nengun guany sinó que'n puxe aver al dit for si'n volrà dues roves de farina o dos quartés de vi.

86.

DEL FOSSAR

Ítem, establiren e ordenaren que tota persona que metrà bestiar gros o menut o farà legea alguna dins lo fossar de Catí, o si lo bestiar per si alleix hi entrarà, que pach per cascuna bèstia de bestiar menut tres diners de dia e VI diners de nit, e de porch o de porcha que hi serà atrobat II sous per cabeça, e tota persona que hi farà legura que pach de dia XII diners, e de nuyt II sous, e que tot hom ne puxe ésser acusador. De les quals penes si acusades seran, haje lo terç lo acusador e lo terç lo comú, e l'altre terç romanent sie del mudaçaff qui ara és o per temps serà en lo dit loch. Emperò és axí entés e declarat que si altra bèstia grossa hi serà atrobada, exceptat porch o porcha, que pach per cascuna cabeça, de dia, VI diners, e de nuyt XII diners, partida la dita pena segons que dessús és declarada e departida, e que tot hom ne puxe ésser acusador.

87.

¶^{69v} DEL SAGRAMENT DEL VI DE LA COLLITA QUE-S VENDRÀ EN CATÍ

Ítem, establiren e ordenaren que depuix que vi strany serà vedat de no entrar vi en lo loch de Catí, que tota persona que voldrà vendre vi que ans que aquell crit ni vene, si tengut venir davant lo mudaçaff del dit loch e que façe sagrament sobre los sants de Déu Quatre Evangelis, que en aquell vi que voldrà vendre no ha mescla de vi fora lo terme de Morella e d'aldeies de aquella. E si algú o alguns siran tan assagats que criden o façen cridar o venen vi tro que lo dit sagrament hajan feyt, que en aytal cars sien encorreguts en pena de LX sous, de les quals penes si acusades seran, haje lo terç lo acusador e lo terç lo comú del dit loch, e lo terç lo senyor rey, e que tot hom ne puxe ésser acusador e que lo mudaçaff que ara és o per temps serà en lo dit loch puxe exegir e levar la dita pena.

88.

DE LES VITUALLES

Ítem, establiren e ordenaren que tota persona estranya que aportarà al loch de Catí forment, farina o altres blats de qualsevol natura sie, sal, vi, fesols, faves, oli dolç o qualsevol altres vituales aurà aduytes per vendre, no gos vendre ne liurar de aquelles dites vituales tro ans e primerament haje feytes cridar aquelles e açò en pena de V sous reals de València, de la qual pena si comesa serà sie lo terç del

mudaçaff o senyoria de Catí, e les dues parts del acusador, e si acusador no y ||^{70r} aurà, que sien los dos terços de la dita pena del comú de Catí. E res no menyes, que lo venedor de les dites vituales o alguna de aquelles se vendran aquelles en gros, que en aytal cars lo dit venedor n'aje a fer en menut a tots aquells que li'n demanaran al for que'l aurà venut en gros sots la desús dita pena partida segons desús.

89.

DELS PORCHS

Ítem, establiren e ordenaren qui tota persona qui tendrà porch o porcha de past afermadora o en altra manerana [sic] dins lo loch de Catí, que aquell aytal qui lo dit porch o porcha tindrà no sie tan gossat que'l gos anar solt per lo dit loch de nit ne de dia, sots pena, si de dia serà atrobat, II sous per cascuna veguada, e si de nuyt serà trobat solt, que comete pena de quatre sous per cascuna veguada. De les quals penes si comesses seran, haje lo terç lo senyor rey e les dues parts sien del acusador, e si acusador no y aurà, que sien partides les dites penes entre lo senyor rey he lo mudaçaff e lo comú del dit loch, terç per terç.

90.

DE LA AYGUA DE LES FONTS

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona estranya ni privada no gos traure ne fer traure aygua de les dites fonts ni abeuradors comuns per regar orts, ferreginals ni vergers, ni gos fer en aquells algunes legees sots pena de X sous, paguadors per cascuna veguada que de les dites aygües trauran o legees hi faran. De les quals penes haje lo senyor ||^{70v} rey lo terç, e lo terç lo acusador, e lo terç romanent sie del comú de Catí, axí entés e declarat que algú o alguns del loch de Catí no gos pendre ni traure de la aygua de la font del Cano ni dintre les fites ni encara fora les fites per lavar o canejar alguns draps desquè l'aygua de la dita font no rajarà per si mateixa en la piqua de la dita font, ni gos gitar los escorriments de les aygües que les gents lançaran o gitaran de la dita font lavan alguns veyxells o en altra manera, ni pendre de aquelles per reguar ne alguns orts ni vergers sots la pena desús dita partida segons que desús.

DELS ÇAFARETGS

Ítem, establiren e ordenaren que tota persona qui lavarà lana o lanes en los çafarets de Catí, que aquell o aquelles qui lavaran la dita lana o lanes o anys, que quant la dita lana o anys auran lavats, sien tenguts lavar o denegar los dits çafarets en què auran lavades les dites lanes o anys, sots pena de XII diners per cascuna veguada que contra serà feyt. De les quals penes si comeses seran, sie lo terç de la senyoria e lo terç del acusador e lo terç del comú del dit loch, axí entés e declarat que si lavaran en los dits çaffaretgs en un dia, que aquell qui darrer hi lavarà sie tengut de buydar e de negar aquells sots la dita pena partida segons desús. Enadiren al dit stabliment que tota persona que buydarà pançes ni lavar aquelles ne fer altres legures dins les fites dels dits çafaretgs ne gosen gitar cuyrs o cuyr en los çaffaretgs dessús envers la font, ne soltar aquells per regar alguns orts, ni gosen gitar pedres, e aquell o aquells ¶^{71r} qui contra faran paguen per pena II sous per cascuna veguada, partida segons que desús, axí entés e declarat que en lo çafareg d'avall puxen ésser messes cuyros o lavar pells sens alguna pena, e que en les dites coses puxe enquerer lo mudaçaff per son officii.

Disapte a quatre dies de setembre l'any de la Nativitat de nostre Senyor M CCCC, a suplicació e requesta d'en Nicolau Figuerola, misatger de Catí, los honrats en Pere Vilba, en Ferrer Ram, en Berenguer Siurana e en Jachme Morató, jurats de la vila de Morella, ab auctoritat de l'honrat en Francesch Aguilló, loch tinent del honrat en Berenguer Dezpuig, justícia de la vila e aldeyes de Morella, e los pròmens e consellers de la dita vila e de les aldeyes de la dita vila qui eren al retiment del compte d'en Pere de Bruscha, caixoner del prop passat any, feren los stabliments particulars dejús següents per a la aldeya de Catí e servadors en la dita aldeya per los vehins de aquella tan solament e per altres que no sien dels tèrmens generals de la vila de Morella.

DELS DRAPS CRUUS

Ítem, establiren que si algú o alguns mercaders o qualsevol altres persones compraran dins lo loch e terme de Catí draps cruus de lana de qualsevol pinte o natura sien, per traure aquells del dit loch, que abans que los dits draps hisquen del loch de Catí ne terme de aquell e en lo dia que seran comprats sien manifestats al mudaçaff de Catí per los corredors qui als dits draps ¶^{71v} a comprar seran, e açò sots pena de XX sous per cascuna veguada que contra faran, la terça part a la senyoria e l'altra terça part al comú del dit loch, e la terça part romanent al acu-

sador, e si acusador no y aurà, que sie tota la dita pena de la senyoria e del comú del dit loch, mig per mig, e feyta per los dits corredors la desús dita manifestació al dit mudaçaff, lo dit mudaçaff regonegue o façe regonéxer als cònsols del dit loch de Catí en continent si en los dits draps és lo senyal dels dits texidors acostumat de fer en los dits draps qui aquells tixen, e açò per tal que senyal fals no puxe ésser possat en los dits draps sens que no sie vist e descubert.

93.

DEL SAGRAMENT DEL VI QUI ENTRE DE FORA LO TERME

Ítem, stabliren e ordenaren que tot hom qui aportarà o metrà vi dins lo loch e terme de Catí per vendre, que ans e primerament que d'aquell vene ne crit, que aquell aytal sie tengut de venir e manifestar al mudaçaff del dit loch, e que lo mustaçaff ab pròmens sie tengut de venir a la casa on lo dit vi serà, e aquell sie tengut de jutgar segons la valor del dit vi, e aquell de qui serà lo dit vi sie tengut de vendre lo dit vi al for que per lo dit mudaçaff e pròmens li serà jutgat e no més, e si fer no u volrà, que per lo mustaçaff li sie feyt manament sots certes penes a coneguda del dit mustaçaff que aquell vi no vene dins lo loch e terme de Catí, les quals coses dessús dites sien tenguts de manifestar al dit mudaçaff sots pena de X sous, de la qual pena si comessa serà aja la senyoria del dit loch de Catí la terça part e lo terç lo mustaçaff e lo terç lo ^{72r} cusador, e si acusador no y aurà, que sie mig per mig entre la senyoria e lo mustaçaff, e que tot hom ne puxe ésser acusador, e que lo mustaçaff hi puxe enquerre per son officii sens acusador, e que aquell sie tengut de fer sagrament en poder del dit mustaçaff que en aquell vi desquè serà jutgat no farà nenguna mescla ell ni altri per ell, sots la dessús dita pena. Volgueren encara que aquells qui aporten lo dit vi sien tenguts ab sagrament de dir d'on és lo dit vi ni a com los coste, sots la dita pena. Emperò, no sien entesses hòmens de la vila e aldeyes d'aquella ni dels térmens generals de la dita vila, però Catí los haje a servir.

94.

DELS FLAQUERS O FLAQUERES QUI SERAN ATROBATS SENS PA DE FLEQUA

Ítem, establiren e ordenaren que tot flaquer o flaquera que serà afermat o aurà licència de pastar o vendre pa de flequa, que aquell o aquells sien tenguts tenir contínuament bastament de pa de flequa a totes gents qui·ls en demanaran, al

for o pes que per lo mustaçaff los serà donat, e si seran atrobats sens pa de flequa, que aquell dit flaquer o flaquera sien encorreguts en pena de II sous per cascuna veguada que seran atrobats sens pa de flequa, de les quals penes si comeses seran haje lo senyor rey lo terç, e lo terç lo acusador e lo terç lo comú del dit loch, e si acusador no y aurà, que sia partida la dita pena entre la senyoria del dit loch e lo mustaçaff e lo comú, terç per terç, e que tot hom ne puxe ésser acusador.

95.

DELS CARNINÇERS QUE NO GOSEN ESCORCHAR LO CAP DEL MOLTÓ

Ítem, stabliren e ordenaren que null carniçer ^{||72v} no gos scorchar cap de moltó en tot ne en partida per vendre sots pena de tres sous, de les quals haje la senyoria de Catí lo terç e lo terç lo mustaçaff e lo terç lo acusador.

Ítem, stabliren e ordenaren que nengú no gos pensar ni vendre en la carninceria carn scorchada que ja sie estada venuda o donada a noçes, sots pena de V sous e de perdre la carn, la qual pena sie partida segons que en lo desús dit capítol és contengut.

96.

DE SENYALAR LO BESTIAR DEL CARNINÇER

Ítem, establiren e ordenaren que los carniçers de Catí que ara són o per temps seran, sien tenguts de manifestar al mustaçaff qui ara és o per temps serà, los moltons que en lo bovalar de Catí tindran o metran tota veguada que per lo dit mustaçaff requests ne seran, per tal que lo dit mustaçaff aquells dits moltons senyalar si's voldrà, e axí senyalats los dits carniçés sien tenguts de desfer aquells en la dita carninceria del dit loch e no altres. E qui contra farà pach per cascuna cabeça V sous, paguadors la terça part a la senyoria de Catí, e lo terç del comú e lo terç al mustaçaff. Encara açò entés e declarat que lo dit mustaçaff, per son officii, aytantes e quantes de veguades a ell ben vist serà, puxe anar al dit bovalar e guardar e regonéixer e senyalar lo bestiar dels dits carniçers sens tot enpediment dels dits carniçers.

RÚBRICA DEL PEIX

Ítem, stabliren e ordenaren que nengú no gos com^{73r}prar peix fresch de nengun pescador ne de nenguna altra persona per revendre aquell, e qui contra farà pach per pena V sous e que perde lo peix, de la qual pena e peix haje lo senyor rey lo terç e lo terç lo mustaçaff e lo terç lo acusador, e que lo mustaçaff hi puxe enquerre per son officii.

Ítem, establiren e ordanren que negú no gos pesar nengun peix fresch ne gos ajudar al pescador si lo dit peix no és seu proprii o hi aurà companya sens licència del mustaçaff, sots pena de V sous partidors segons que desús és contengut.

Ítem, ordenaren que tot peix fresch que serà aportat al loch de Catí per vendre e aquell no's porà vendre lo dia que y entrarà ni en l'altre dia entró en la ora que entrat hi serà, que d'ali avant nenguna persona no'l gos vendre dins la carnenceria o pesquateria del dit loch ans l'aje a vendre fora la dita pesquateria sots pena de X sous partidors segons desús és contengut.

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona no gos vendre ni descaregar peix fresch dins lo loch de Catí sinó en la carnenceria on és acostumat vendre peix frechs, sots pena de X sous partidors segons que dessús.

Ítem, establiren e ordenaren que la liura del peix frech [*sic*] sie de XVIII onçes ultra los tres dits que la lengua del pes deu ésser detràs l'alcubla, e qui ab me^{73v}nor liura pessarà peix fresch, que pach X sous de pena per cascuna veguada partida segons que desús és contengut.

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona no gos metre la mà en la banasta o veixell en què starà lo peix, ni pendre del peix legiu ni en altra manera, ni fer se ajudador del dit pesquador per ço que a escusa de alò puxe lestar del peix ni per altra rahó, e qui contra farà pach pena per cascuna veguada II sous, partidora la terça part al senyor rey e la terça part al mustaçaff e lo terç al acusador.

QUE NENGÚ NO SIE TAN GOSSAT DE PENDRE, MANIPLAR NI TALLAR PER HA OBS DE SI NI D'ALTRI NENGUNA CARN EN LA CARNINCERIA SINÓ LO CARNINÇER

Ítem, establiren e ordenaren que no sie null hom tant gossat que gos pendre, maniplar ni tallar per ha obs de si ni d'altri nenguna carn en la carnenceria de Catí sinó solament lo carnincer e aquells que li ajuden a tallar e escorchar la carn, si emperò lo carninçer los ho manarà e no en altra manera, e qui contra farà que pach XII dineres de pena per casquna veguada, partida segons que dessús.

Ítem, stabliren e ordenaren que lo carnincer o carnincers de Catí sien tenguts de escorchar, esquarterar, tallar e pessar als dies que entre lo loch de Catí e els serà convengut, carn de moltó tan tost tallarà ni pessarà carn de cabró, e açò sots pena de V sous ^{||74r} per cascuna veguada que contra farà, partida segons que dessús.

99.

DE NO FER FEMER PROP LOS CANONS DE LES AYGÜES DE LES FONTS

Ítem, establiren e ordenaren que ordenaren que nenguna persona no gos fer femer ne altres legures prop los canons de les dites fonts e açò sots pena de XX sous per cascuna veguada, lo terç al senyor rey e lo terç al comú e lo terç al acusador.

100.

DE NO ABEURAR EN LES FONTS NI FER LEGURES NI EN EN LOS ABEURADORS

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom no gos fer algunes legures en les fonts de Catí ni en los abeuradors ni dintre los límits e térmens de les dites fonts, ni encara en les fonts voltades del dit loch no gosen abeurar algunes bèsties o bestiar o bestiar grosos o menuts, e qui contra farà o si les dites bestiers o bestiar per si aleixs hi beuran, que pach tota bèstia grossa que en les dites fonts serà abeurada II sous; si cidentalment ne a culpa de aquell qui la menarà a beure, que pach XII diners per cascuna veguada, e per cascuna bèstia que y beurà. E si bestiar menut hi beurà, que pach III diners per cascuna cabeça de les quals penes haja lo senyor rey lo terç e lo comú lo terç e l'altre terç lo acusador, e si acusador no y aurà que sie del senyor rey e del comú de Catí e del mustaçaff del dit loch, terç per terç, e que lo mustaçaff hi puxe enquerre per son officii ab acusador e sens acusador.

101.

DE NO FER LEGURES EN TORN DE LA ESGLÉSIA DE CATÍ

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona no ^{||74v} sie tan gosada que gos gitar fems, basures ne fer algunes legures en torn de la església de nostra dona Santa Maria de Catí, sots pena de V sous, de les quals haja la senyoria de Catí lo terç e lo terç lo acusador e lo terç lo mustaçaff.

QUE NENGUN OSTALER NO GOS VENDRE PAN CUYT EN LOS
OSTALS

Ítem, establiren e ordenaren que nengun ostaler ne ostalera no sien tan gossats que gosen vendre ni revendre de si ni d'altri dins l'ostal ni de fora pan cuyt, sots pena de V sous partidors lo terç al senyor rey e lo terç al comú e lo terç al acusador, e que lo mustaçaff hi puxe enquerre per son officii.

DEL FORN E FORNS DEL LOCH DE CATÍ

Ítem, establiren e ordenaren que lo forn o forns del loch de Catí, per lo senyor de qui són o per aquell qui lo dit forn o forns tindrà, sien tenguts ben alenyats e ben calts, e que en cascun forn sien tenguts tenir bon forner e bona fornera e no nenguna coquellera, e que tingue aquí una fembra la qual no façe als sinó que plech la puja e que llau les taules del forn e que y aport aygua e tingue aquell ne-deu, e que lo dit forner o fornera no sien tan gossats ne la dita pugera que gosen pendre negun do, servi ni nulla altra cosa de nenguna persona que aquí cogue pa ni algú o alguna ni al senyor del forn no gos pendre do o servi o salarii del forner ni de la fornera ni de la pugera, ni aquella pugera no gos aydar ha fènyer la pasta ha alguna dona ni portar aquella ||^{75r} de cassa al forn, ni portar del forn a cassa, e qualsevol persona o persones que contra les dites cosses o alguna de aquelles faran, pach per pena XX sous de les quals haje lo senyor rey lo terç e lo terç lo comú e lo terç lo mustaçaff.

Ítem, establiren e ordenaren que si per culpa ho mala administració del dit forner o fornera pa serà cremat o affollat en lo dit forn o forns, que aquell dit pa sie esmenat a aquell de qui serà sopte en continent a coneguda del mustaçaff del dit loch.

Ítem, establiren e ordenaren que si alguna coquellera o ajudadora serà atrobada dins lo dit forn ho forns, que sie cayguda en pena de V sous e ensemblant pena sie cayguda aquella que la y aurà amenada, e lo senyor del forn e lo forner o fornera si la y aculliran, la qual pena sie partida segons en lo terç capítol que dessús és contengut.

Ítem, establiren e ordenaren que tota pugera sie tenguda de fer sagrament en poder del mustaçaff si per lo forner o fornera o per la coquellera serà rebut algun do o servi de aquelles dones qui couran pa en los dits forns, sots pena de X sous pagadors e partida segons que dessús.

||^{75v} QUE NENGÚ NO SIE TAN GOSSAT QUE TRAGUE AYGUA DE
LES FONTS E ABEURADORS PÚBLICHS PER REGUAR ORTA-
LICES E FER RUSCADES E ALTRES COSES

Divendres, ha VI de juliol del any de la Nativitat de nostre Senyor M [CCC] LXXX VI, los honrats en Pere Miralles e en Pere Esteve, jurats de Catí, de volentat e consentiment de tot lo consell de la mà major, migana e menor, ab actoritat e decret del honrant en Jachme de Muntalt, justícia de Catí, haüt sguart com com la seguada sie gran e desmoderada perquè les aygües de les fonts voltades del loch de Catí e altres abeuradors públichs e comuns del dit loch o terme sien regeu strets en tant que a penes les gents e les bèsties e bestiar del dit loch poden trobar on beure ne abeurar, e algunes gents se trevesquen de traure de les aygües e fonts e abeuradors públichs per reguar ortalices e fer ruscades e a erades e canegar e altres coses que minven molt les dites aygües, e a les coses necessàries lo dit loch e altres deje provehir de remey covinent en tant que les gents, bèsties e bestiar hajan compliment d'aygües per ha beure com sens allò no pusquen viure, per ço consell general cridat e ajustat en la cada del consell:

Establiren e ordenaren que tota persona estranya o privada que traurà aygua de les fonts e abeuradors públichs e comuns per regar dengunes ortalices o herades o per fer ruschades o cane||^{76r}gar de aquelles dites fonts o abeuradors per fer qualsevol de les dites coses, pach per cascuna veguada de dia V sous, e de nit XX sous, de les quals penes haje lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú e lo terç lo acussador, e si acussador no y aurà, que sien los dos terços del comú e lo terç del senyor rey, e que tot hom ne pusque ésser acussador e que lo mustaçaff hi pusque enquerre per son officii.

QUE TOTA PERSONA QUE FAÇA DREÇAR MESURA DE VI, E QUE
DREÇADA AQUELLA DE CONTINENT LO FAÇA CRIDAR

Lo primer dia del mes de agost de l'any de la Nativitat de nostre Senyor Déu M CCC LXXXIX, l'onrat en Pere Miralles, justícia, en Berenguer Muntserrat e en Domingo Vallés, jurats de Catí, de volentat e consentiment del consell o major partida de aquell, establiren e ordenaren que alguna persona qui pendrà messura per a vendre vi, que en continent que aquella aurà pressa haje a cridar o fer cridar lo vi per què l'aurà presa, si donchs ab licència del mudaçaff no u faye, e açò en cars que corredor no pogués aver, en pena de V sous per quascuna veguada que contra feyt serà, de la qual pena haje lo terç la senyoria e lo terç lo comú e

lo terç del acusador, e si acusador no y aurà, que sien los dos terços del comú e lo terç de la senyoria e que tot hom ne puxe ésser acusador.

106.

QUE NENGUN HOM NO GOS ENTRAR DINS LOS FORNS DE CATÍ
PER PASTAR

¶^{76v} Dimecres, a XXII de agost en l'any de la Nativitat de nostre Senyor M CCC XC VI, los honrats en Ramon de Bruscha, en Domingo de Gualit, en Pere Navarro e en Berenguer Johan, jurats de la vila de Morella, ab auctoritat e decret del honrat en Pere de Bruscha, justícia de la vila e aldeyes de Morella, ordenaren que no sie nengun hom del loch de Catí tan gossat que gos entrar dins los forns de Catí per pastar ni ajudar a pastar ni enfornar pasta en los dits forns, ni traure pa de aquells, sots pena de XX sous per cascuna veguada que contra serà feyt de la qual pena haja la senyoria del loch lo terç, e lo comú del dit loch l'altre terç, e l'altre terç romanent sie del acusador, e si acussador no y aurà, que sie partida la dita pena entre la dita senyoria e lo comú del loch, mig per mig, e que tot hom ne puxe ésser acusador, e que lo mudaçaff del dit loch hi puxe enquerre per son officii axí emperò entés e declarat que lo forner qui tendrà los dits forns no sien entesses en les dites coses ans aquell puxe regir e procurar aquells segons és acostumat en temps passat, exceptat confraries e reals e noçes e caritats, e que aquells hi puxen entrar sens alguna pena.

107.

DE AQUELLS QUI APORTEN VITUALLES AL PES DE CATÍ PER VENDRE

Ítem, stabliren e ordenaren que tot hom o tota persona que voldrà portar blat al molí a loguer, que sie del loch e terme de Catí, que sien tenguts ¶^{77r} de portar lo dit blat a pessar al pes en lo loch assignat e de pessar aquell. E aquell dit blat quan serà vengut en farina, sie tornat al dit pes e levat VI lliures de polvoratge al caffiç e la moltura, e si alguna cosa falirà del dit blat que no sie vengut a pes, que aquell qui lo pes tendrà se puxe aturar la bèstia que-l portarà e de continent fer pagar e tornar la dita farina al dit pes alguna messió de aquell que aurà donat lo dit blat a loguer, e açò en pena de X sous per cascuna veguada que contra serà feyt, e aquell qui lo dit blat aurà portat a loguer, sie tengut ab sagrament a com li molen ni a com no, e que lo mudaçaff hi puxe enquerre per son officii sens acusador, de les quals penes si comesses seran sie lo terç del mustaçaff e lo terç del acusador, e si acusador no y aurà que sie de la senyoria, mudaçaff e comú del loch.

Ítem, establiren e ordenaren que tota persona estrangera qui portarà oli dolç, li, lana o anyns, formatge, ferre o açer, mel, oli de ginebre, pegunta o alquitrà, tea e totes altres averies necessàries a pesar, que sien tengudes de venir e descarregar al pes si vindran de sol a sol, e depuys que lo sol serà post, puxen descarregar on se vullen axí emperò que les dites mercaderies no puxen pesar, mesurar ni fer cridar si no al dit pes, e açò en pena de X sous partida la pena segons damunt.

¶^{77v} Ítem, stabliren e ordenaren que nengun ostaler del loch de Catí, de sol a sol no gos acolir dins casa sua nenguna de les desús dites coses, e açò sots la pena dessús dita partida segons dessús, e que lo mudaçaff del dit loch hi puxe enquerre per son officii sobre totes les dessús dites coses. Però post lo sol, tots ostalers ho hostaleres o altres persones los puxe acolir sens nenguna pena, axí emperò que en l'altre següent dia après del sol exit, aquells de qui seran les mercaderies les hagen a portar al dit pes e tenir les allí de manifest, e que nengun revenedor ni altra persona per a revendre no gos comprar en lo dit pes si no en lo dit pes hagen stats un dia natural comptador d'ora ha ora.

Ítem, establiren e ordenaren que lo pessador que per lo dit loch serà assignat a pesar les desús dites vitualles e averies, haje per son treball e salarii per casquina càrregua II diners de pesar.

Ítem, establiren e ordenaren que lo pesador de les dessús dites cosses sie tengut de star contínuament de dia al pes dessús dit o loch tinent de aquell, a pesar les dessús dites vitualles o averies segons dessús és ordenat, e açò sots la damunt dita pena aytantes veguades com contra feyt serà, partida la dita pena segons dessús.

¶^{78r} Ítem, establiren e ordenaren que nenguna de les dessús dites coses no puxen ésser venudes en los dichmenges tro la campana de vespres sie tocada, e açò sots la dita pena partida segons que damunt.

108.

QUE NENGUN MENESTRAL NO GOS VENDRE OBRA VELLA PER NOVA

Dimecres, ha XV dies de giner del any de la Nativitat de nostre Senyor M CCC LX V, los honrats en Miquel Barreda, savi en dret, en Berthomeu Allepuç e en Matheu Aguiló, jurats de la vila de Morella, ab actoritat, volentat e consentiment dels consellers de mà major, migana e menor ajustats en la cassa de la cort de la dita vila, ab autoritat del honrat en Jachme Maestre, justícia de la dita vila, establiren e ordenaren que nengun menestral qualsevol se sia no sie tan gossat que gos vendre obra vella per nova, e si u farà que sie tengut dir al comprador aquesta obra és vella, e qui contra farà pach per pena XX sous e partida la cosa que aurà venuda, de la qual pena haje lo terç lo mustaçaff e lo terç lo comú e lo terç lo acusador.

QUE NENGUN HOM STRANY O VIANDANT QUI APORTARÀ ALGUNA MERCADERIA A VENDRE, NO LA GOS VENDRE NE DESCARREGUAR SI NO EN LO LOCH ACOSTUMAT DE VENDRE

Ítem, stabliren e ordenaren que tot hom estrany o viandant qui aportarà alguna mercaderia a vendre a la dita vila e aldeyes de ¶^{78v} aquella, que aquell no la gos vendre ne descarregar sinó en la plaça de Santa Maria de la dita vila o en plaça o plaçes de les dites aldeyes, e si serà mercaderia que haje a pesar, que aquella se haje a pesar e descarregar al pes del senyor rey o en los lochs acostumats e no en altre loch, ne los dits viandants o mercaders gosen vendre alguna de les dites mercaderies a dengun ostaler ne ostalera ne a nengun altre sinó en los lochs desús dits aquell temps que ja per altra stabliment parlant de senblant rahó és ordenat, e los dits ostalers ne altres no gosen ne pusquen conprar dins lurs alberchs de les dites mercaderies. E si algú en la dita plaça o al pes en gros comprarà alguna mercaderia, que aquella sie tengut partir ab aquelles persones que de la dita mercaderia volran, e qui contra farà pach per pena LX sous, de la qual haje lo terç lo senyor rey e lo terç lo mudaçaff e lo terç lo acusador, e si acusador no y aurà, que sie l'altre terç del comú. Axí entés encara e declarat que'l ostaler o ostalera hon los dits viandants po[s]aran, sien tenguts dir e notificar a aquells qui no venen ni descarreguen les dites mercaderies sinó en los lochs desús dits, e que nengun revenedor ne revenedora no gossen comprar de les dites mercaderies sinó en aquesta manera, que lo venedor sie de matí tingue en la plaça o al pes les dites mercaderies tro ha ora de vespres, e aquelles pugue vendre a qualsevol persones, exceptat ¶^{79r} los dits revenedors e revenedores, e de vespres a ensús puguen los dits revenedors o revenedores comprar e si's esdevendran que los dits viandants vendran de vespre, que en l'endemà en continent meten e posen les dites mercaderies en los lochs desús dits e aquelles tinguen en la dita plaça e pes en la forma dessús dita. E qui contra açò farà o vindrà, encórreguen en la pena en lo dit establiment contenguda, partidora segons dessús, e les dites coses enperò sien a conexença del dit mustaçaff e dels jurats de cascuna aldeya qui ara és o per temps serà quals mercaderies seran entesses que sien aportades en los dits lochs.

QUE NENGÚ NO GOS DESFER CARN SENS LICÈNCIA DELS JURATS

Dimecres, a IX de agost de l'any de la Nativitat de nostre Senyor M CCC LXX IIII, los honrats en Johan Company, en Pere Ros, en Jachme Çabater e en Matheu Çalom, jurats de la vila de Morella, ab consell dels consellers de la dita vila de mà

major, migana e menor ajustats en la casa del consell de la dita vila, a suplicació d'en Bernat Arquo, jurat e missatger de la aldeya de Catí, establiren e ordenaren ab autoritat del honrat en Ramon de Gravalosa, justícia de la vila de Morella e aldeyes de aquella, que nulla persona estranya o privada no gos desfer nenguna natura de carns en les carniçeries de la dita aldeya ni de fora les dites carniçeries snes voluntat e licència de tots los jurats de la di⁷⁹ta aldeya qui ara són o per temps seran, concordants en una veu sots pena de X sous e de perdre les dites carns, partidors lo terç al mudaçaff, lo terç al acusador e lo terç al comú, e si acusador no y aurà, que la dita pena sie partida entre lo dit mudaçaff e lo comú de la dita aldeya, e que lo dit mustaçaff hi puxa enquerre per son officii, e que tot hom ne puxe ésser acusador.

*L*ibre d'establiments
de la vila de Catí
(1576-1759)

Anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, die vero intitulado vigesimo septimo, mensis februarii, essent justícia de la present vila de Catí lo magnífic en Gabriel Olzina y jurats mossén Juan Carles Sans, cavaller, y Phelip Servera, mustasaf Sebastià Verdú, ab determinació, vot y parer de tot lo consell de la present vila de Catí, per scivar alguns abusos per aver-se perdut los establiments antichs de la present vila, és estat determinat se fassen establiments nous per a al bon govern de la justícia, servici de Déu omnipotent y de sa majestad, que Déu guarde, y per a què a ningú se li lleve son dret dels fruyts que nostre Señor Déu nos donarà sobre lo fas de la terra, per a què de aquells se paguen delmes y primícies conforme christians, y que també sihen regonegudes així la redonda per a als bestiar y nodriments de sos servicis com los bovalars de la present vila per a als bestiar de llaurada, com encara dels carnicers, y també que quiscú puga fer guardar les heretats així dins la redonda com fora de aquella. Per çò, en lo mateix consell determinaren y elegirán en proms per a regonéixer la redonda y reedificar los mollons de aquella y continuar en lo prinsipi dels establiments a Sebastià Verdú, mustasaf, a Gaspar Morea...., y a Antoni Gilabert, vehins de la present vila, prom[.....] hòmens ancians, los quals ensemps ab dit justízia y ab dit Phelip Servera, altre dels jurats de la present vila, Baltazar Segarra, notari escrivà de la sala y consell, y Juan Beltran, nuncio de la present vila, ensems accediren personalment al pou Nou a regonéixer y reedificar los mollons de dita redonda, lo qual regoneiximent és del tenor següent:

E per quant en lo dies del mes de abril del any de nostre Senyor Déu Jesuchrist mil sis-cents noranta-sinch, per lo magnífich consell de la present vila de Catí fonch delliberat que, attés que la redonda de la present vila ha molts anys no està regoneguda y que los mollons de aquella estan derrocats, determinaren se regonegués per lo que aquella se regonegue com baix se dirà, per la qual cosa se

deixarà la regonegensa antiga que està continuada en los establiments antics y es continuarà la nova, y acabada aquella se continuaran los establiments conforme en aquells se conté la qual regoneixensa nova és del tenor següent:

REGONEIXENSA DE LA REDONDA

Anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo quinto, die vero quinto desimo, mensis aprillis, los magnífichs Miquel Monfort, magor, justícia y jutge ordinari en lo civil y criminal de la present real vila de Catí, Blay Blasco, Joseph Segarra, Jaume Segarra y Sebastià Puig, jurats, Batiste Roca, mustasaf, Miquel Segarra, síndich, Vicent Sant Juan, lloctinent de dit magnífich justícia, Joseph Sales, notari, Bernat Segarra, Gaspar Sales, Sebastià Sant Juan, Miquel Monfort, menor, Joseph Fandos, Valero Segarra, Vicent Uguet, Francés Verdú y Agustí Beltran, tots proms y conselers de la present vila de Catí, ajuntats en la sala del consell de aquella per a celebrar consell general a on per a estes y altres coses se solen y acostumen congregar, tots unànimes y concordades determinaren fos regoneguda la redonda de la present vila per a al qual efecte enomenaren en proms a Jaume Vilanova y a Gabriel Segarra de Gabriel Lloris, juntament ab mi, Joseph Sales, notari y escrivà desús dit, als quals lo dit magnífich consell los donà y cometé totes les vices, veus y poder per a fer la dita regoneixensa y se'ls donà poder y facultat per a afegir o llevar de dita redonda lo que ben vist los serà, mudant los noms vells ab los noms que ara són, com ab tot efecte per dits nomenats se féu la regoneixensa en la forma següent:

E primerament accediren al Pou Nou y damunt de dit pou, a noranta pases de aquell, al sòl davall de la heretat de Sebastià Puig, que antes era de Pere de Sant Juan, notari, en lo asagador que pasa pel pou d'en Masip al pou d'Aviñó, trobàrem un molló vell, mig derrocat, lo qual renovaren designant lo principi de dita redonda, y anant avall per la vora del barranquet del dit pou en lo comú, trobàrem un molló tot derrocat y es renovà, y dista un molló del altre 140 pases, y en mig de dits dos mollons y a una fita designant dita redonda. E més avall, a 120 pases y pasat lo camí Real que va a Morella, a la vora del cantó de la heretat de Jaume Puig, que antes era de Gabriel Olzina, trobàrem altre molló gran derrocat, que de son prinsipi estava fet de morter, lo qual se renovà, y anant avall envés lo barranquet de Dumenge, en lo mig de una heretat de dit Jaume Puig, que antes era de Gabriel Sant Juan d'en March, a 125 pases trobàrem altre molló gran y es renovà, lo qual està a 6 pases de una fita del asagador que pasa desde dit Pou Nou, dret al barranquet de Dumenge; y anant avant al cap del Canalis, no es trobà lo molló porta lo llibre y en férem un nou, lo qual està al cap de la heretat de Joseph Puig, que antes era de Pere Sant Juan d'en March, y dista lo hun molló del altre 300 pases, designant dits mollons ser tot redonda envés la vila, y anant avant

al cap de la heretat de Batiste Roca, major, en vista del barranquet d'en Dumen-ge y de la hermita de Sant Josep, en lo collet, a 40 pases de dit barranquet no es trobà lo molló porta la regoneixensa vella però se'n féu hu nou en vista del bar-ranquet y de dita hermita; y pugant tot barranquet amunt no es trobà en tot aquell molló algú dels que porta la visura vella y feren que dit barranquet amunt servira de molló y señal de redonda envés la vila, fins a dalt a hon se engrana en lo asagador de bestiers que fa cap a Sant Vicent, y junt a la heretat de Agustí Bel-tran y al sòl davall del barranch d'en Gendre férem un molló; y pugant amunt, a 200 pases al cap de la heretat de Pere Torres, trobarem un molló vell y es renovà, y a una pasa de aquell y a una fita y es renovà designant dita redonda, y pugant collet amunt, en la heretat de Ramon Exarch que antes era de la viuda de Gabriel Sant Juan, trobarem un molló vell mig derrocat y es renovà, lo qual està en la vora del asagador de bestiers, en un cap de bancal, y ve a estar en dret de les here-tats de Pere Juan Blasco y Gaspar Sales y damunt dit asagador; y seguint los límits de dita redonda, collet amunt en dret del corralet de dit Ramon Exarch, que solia ser de dita viuda de Gabriel Sant Juan, al cap de una roquisa es trobà un molló vell mig derrocat lo qual se renovà, y al costat de aquell y a una creu que no la porta lo llibre, y anant amunt al cap del solà de Moragues es trobà lo molló y es renovà, y la creu diu lo llibre no es trobà y se'n féu una nova en una roqueta junt al molló, y anant amunt en vés lo racó trobarem lo molló y creu com diu lo lli-bre, y tot se renovà; y per quant en lo socosta no y ha señal algú de dita redonda, trobarem una creu vella y es renovà al costat del camí que puga al dit racó de Moragues, ahon férem també un molló lo qual està a 100 pases del atre molló y queda en lo socosta del dit solà. Y per quant lo llibre no porta molló ni señal algú en la travesada del barranch de Moragues, a 250 pases trobarem dos mollons y dos creus, lo hu a la part solana damunt unes roquetes y a tres pases la creu, a part davall, y es renovà molló y creu, y lo altre a la part ombria, damunt unes roquetes y a dos pases, la creu a part davall, y es renovà molló y creu, y ha de molló a mol-ló 90 pases; y de allí anant de pla envés lo camí de Sant Matheu, damunt la mo-leta d'en Conill, trobarem la fita y molló que diu lo llibre y es renovà tot, y anant avall, a 100 pases trobarem la llinda de roquetes prop lo barranquet d'en Conill y no lo molló, y en férem hu de nou y posarem una fita junt al dit molló, en una valleta al costat del barranquet, y a de molló a molló 100 pases designant dita re-donda, y anant socosta avall no trobarem lo molló en lo antigor de paret y trobarem en lo collet un molló y fita a més de 200 pases, y tot se renovà, y anant avall de allí al cantó de la serrada de na Cristina, que ara és de Roch Sales, lo llibre no dona señal algú però es trobà que a 140 pases, al sòl devall de unes roquises, un molló, y a quatre pases, en lo puntal de una roca, y ha una creu y tot se renovà designant dita redonda, y baixant avall en la mateixa risca en mig trobarem altre molló y es renovà, y férem una creu al costat que tot està un poch més alt que los

rebolcadors, y pasats aquells y lo barranch d'en Moragues trobàrem un molló y creu y es renovà y una fita a tres pases y es refrescà; y més avant, a 140 pases trobàrem un molló y es renovà y de allí designa ser redonda fins al cantó de la serrada de Roch Sales, y tota paret de la dita serrada fins al pou de Consell, y de allí fins damunt la serrada de Juseph de Pere, que antes era de Baltazar Guasch, sia tot antuxà per a baixar a beure lo bestiar al dit pou del Consell, y de dita serrada de Juseph de Pere fins damunt les corralises que ara són de Gaspar Olzina, totes parets avant tot és redonda envés la vila; y de allí avant, per damunt les muntanyetes, parets avant fins damunt la serrada de Vicent Beltran que antes era de Juan Briau, y tota paret avant designe ser redonda fins a la planeta de les Artigues, y de dita planeta envés lo bosquet de na Saloma, totes parets avant de la serrada de Vicent Monçó y Miquel y de Jaume Sales, y per la paret de dites serrades avall fins al camí que va a Les Coves, y anant camí avant de allí avall designa devés la vila ser tot redonda, y de allí fins al cap de la serrada de Juan Sales, que antes era de Juan Clergue, y del cap de dellà de dita serrada se llansa dita redonda a la rambla que baixa de la roca del Moro y va per la paret de la heretat de Miquel Amella, tot paret avant fins a la heretat dita de Altava, fins al roure que diu lo llibre, que ya no y està; entrant dita heretat de Altava que ara és dels fills de Baltazar Olzina trobàrem un molló y una creu y es renovà, y a 60 pases per damunt lo maset dit de na Guerola trobàrem altre molló y es renovà, y de allí a altres 60 pases trobàrem altre molló y es renovà, y de allí fins a la vora del barranquet que baixa dels Albés, a la vora de les parets de la heretat dels dits fills de Baltazar Olzina, se trobà lo molló y es renovà, y de allí tot barranquet avall fins al camí que baixa de Ares y va a Sant Matheu, y así prenguérem totes les parets de la redonda envés la vila, camí amunt per a engravar y ajuntar en esta redonda tota esta part de vinyet que ya era redonda del vinyet, y tot camí amunt fins a topar lo camí que va de la present vila a la vila de Albocàcer, a on férem un molló gran fora la paret que està entre les heretats de Jaume Segarra y Juseph Vicent Sant Juan, designant ser tot redonda de allí envés la vila, i tot camí amunt fins a la creueta dels Albés, totes les antigors de parets designen dita redonda, y posats a la dita creueta dels Albés, seguint camí del Consell amunt ser tot redonda envés la vila seguint tot los antigors de parets velles, comensant a la heretat de Jaume Sales fins als sòls dels Migans, com diu lo llibre, fins al noguer del parral envés la vila ser tot redonda y pasat aquell, a hon diu del mas més avall del mas de na Masipona, se troba al cantó del dit mas una creu que no la porta lo llibre y es renovà, la qual señala ser tot redonda envés la vila, y de allí anant envés lo barranch de n'Aldeta, en vista de la vila davall la devesa del mas de na Masipona, trobàrem un molló de dita redonda y es renovà; y pasat lo collet envés lo dit barranch de n'Aldeta al cap del pla de Montanyés, com diu lo llibre, que ara és de Agustí Segarra, en una llinda de roques trobàrem una creu la qual refrescàrem y es posaren unes pedres, y anant avant pasat lo bar-

ranquet de n'Aldeta, envés la Guinyardera, a unes roques trobarem una creu y un molló y tot se renovà; y de allí pugàrem a unes roques al cap de la Guinyardera y es trobà la creu y molló y es renovà tot, y de allí anant avant de pla envés lo maset de Pere Juan Segarra, dit de Alamany olim de Ferré, seguint les clapises se trobà un molló y creu que porta lo llibre y es renovà, y seguint envés lo dit maset en vista ya de aquell, al frontonet es trobà un molló y creu y tot se renovà, y baixant avall en lo socosta al cap de la heretat de Francés Sales, olim de Francés Alfaro, dita la Fontanella, y a un molló y es renovà, y a també una creu que lo llibre no la porte, y de allí baixant avall, a 30 pases del cap del bancal dit de Manyà, que és del dit Francés Sales, trobarem un molló y una creu que lo llibre no porta y es renovà tot; y de allí al cantó del bancal del maset de dit Pere Juan Segarra, olim de Ferré, feren un molló per no trobar lo que lo llibre porta, y de allí planejant tota riba avant, que y a un pou vell, y fèrem cap al camí que puga a Les Coves de Miralles, y allí no trobarem lo molló porta lo llibre y n'i fèrem hu a 27 pases del camí, y anant avant, a 50 pases del camí trobarem lo molló diu lo llibre ans de pasar lo barranquet que baixa a Les Coves de Miralles, damunt una roqueta y trobarem una creu que no la porta lo llibre en un cantal gros de la roqueta, designant d'allí avall ser tot redonda, y pasat lo barranquet anant de pla tota riba avant al prinsipi de la riba, entre unes carrasques, fèrem un molló designant dita redonda; y anant riba avant, damunt un claper ne fèrem altre per a acabar-se la riba, y a 60 pases del camí se trobà la fita diu lo llibre y la carrasca no, y en lo lloch de aquella fèrem un molló, y pasat lo camí y barranch de la Font del Almasar trobarem un molló en la heretat de la viuda de Pere Adell eo de son fill Pere, olim de Blay Ferrer, y de allí anant avant en la dita heretat de dit Adell trobarem una fita però no la carrasca ni molló com diu lo llibre, y n'i fèrem hu que antigament estava tot entre les heretats de Blay Ferrer y de la viuda de Matheu Verdú, que ara és al entrar de la heretat dita de les parades de Calrrony, que ara és tot de dit Adell; y de allí anant avant en lo collet de les dites parades, que lo llibre diu de Nicolau Sant Juan, no es trobà lo molló y se'n féu hu ab una pedra llarga alta en mig, y està al costat de la fita que porta lo llibre, a 29 pases, y anant avant a la vora del camí de la Verge Maria de l'Avellà, no es trobà la fita porta lo llibre y en posàrem una en mig del pradet, pasat lo camí, a 4 pases designant de allí avall ser tot redonda, y de allí anant avant, a 135 pases, no es trobà lo molló diu lo llibre prop del ort y donaren per redonda desde dita fita del pradet fins al Pou Nou, tot barranquet avall devés la vila.¹

Assí entren los establiments que al prinsipi se han deixat per continuar la regoneixensa de la redonda.

¶ ¹ Al marge hi ha afegit:

«que la fita que es diu que no es trobà en la vora de la heretat de Pere Adell, se trobà al camí de la Vellà».

1.

RÚBRICA QUE NINGUNA PERSONA GOSE POSAR NINGUN GÈNERO DE BESTIAR DINS DITA REDONDA

E primerament establiren y ordenaren los magnífichs justícia, jurats y consell de la present vila de Catí, contengut en lo prinsipi del present llibre y en lo dia contengut en aquell, que tot ramat de bestiar cabriu o llanar que entrarà dins la redonda de la present vila pague de pena deu sous de dia e vint sous de nit; a més de dita pena pague degolla, tant de dia com de nit, ço és una res de bestiar, e vint fasen ramat, e de vint en avall tres diners per res, la qual pena sia partidora en esta forma, lo hun ters a la part del rey, lo altre ters als magnífichs jurats de la present vila y lo altre ters al guardià o acusador y amo de la heretat que hauran trobat lo bestiar, y si lo amo de la heretat los acusarà, sien los dos tersos del amo de la heretat; e la degolla se haga de partir ço és, al justícia que representa la persona del senyor rey, lo ters, y als magnífichs jurats lo altre ters, a'l guardià o acusador un quarter davanter ab la pell y menuts, y tot hom ne puga ser acusador.

2.

RÚBRICA DEL BESTIAR QUE TORNA A CORRAL, DE QUINA MANERA HA DE ENTRÀ EN LA REDONDA

Ítem, establiren e ordenaren que tot ramat de bestiar que tornarà a corral de nit, puga anar per dita redonda camí caminant, entrant y eixint, y no en altra manera; e si entrarà en heretat de altri, pague la pena y degolla desús és dit.

3.

RÚBRICA DE QUINA MANERA PODEN ANAR LES CABRES E OVELLES DE MUNYIR PER LA REDONDA

Ítem, establiren e ordenaren que totes cabres e ovelles de munyir, ab les naccies o sens elles, puguen anar camí caminant per la redonda, e si dites cabres o ovelles ab ses naccies o sens elles, seran atrobades fora camins per la dita redonda, paguen la pena y degolla segons altres bestiar paguen dins dita redonda; e les dites cabres e ovelles puguen anar y péixer per los dos bovalars menors ab les naccies durant lo tems del munyir, lo qual temps puguen allargar o acurtar los magnífichs jurats segons los pareixerà.

4.

RÚBRICA QUANTES RESES DE BESTIAR POT TENIR QUALSEVOL
VEHÍ DE SA CRIA O DE SON COMPRA EN LA REDONDA AB
QUE PRIMER LES MANIFESTEN ALS MAGNÍFICHS JURATS

Ítem, stabliren e ordenaren que qualsevol vehí pugua tenir dins dita redonda totes aquelles reses de llanar que seran coyxes o cansades de la cria o de sa compra pròpia, ab que ans que les posen dins dita redonda les hagen de manifestar als magnífichs jurats que vuy són o per tems seran, los quals jurats sien tenguts en tenir lo manifest de enviar a despeses dels dits ganaders a mirar si dites reses són per a seguir lo ramat o no.

5.

RÚBRICA QUE QUANTS CORDERS O CHETS PODEN TENIR DINS
LA REDONDA

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol vehí pugua tenir dins la redonda, en sa heretat o en herbes comprades, deu cordés o chets o per los comuns de dita redonda, e si entraran en heretat de altri, paguen de pena tres dinés per res de dia e sis dinés de nit, e si fan tala paguen la esmena al senyor de la heretat, pagadora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al acusador e lo ters al senyor de la heretat, e si lo amo de la heretat les acusarà, sien los dos tersos de aquell; e ningun vehí pugua mesclar dits deu corders o chets o reses ab ningunes altres, e tot tems que es trobaran més de deu junts sien penyorats per los gordians de degolla, partidora la dita degolla com és dit en altres establiments, e tot hom pugua ser acusador.

6.

RÚBRICA DE QUINA MANERA TÉ DE ENTRAR LO BESTIAR A ES-
QUILAR DINS LA PRESENT VILA

Ítem, establiren e ordenaren que tot ramat de bestiar que voldrà entrar a esquilar en la present vila, sia tingut y obligat lo amo del bestiar o lo pastor de aquell manifestar-lo als magnífichs jurats de entrar-lo en dita redonda, lo qual manifestat pugua anar per la redonda tres dies y no més; y si cas serà que no serà manifestat dit bestiar, pugua lo guardià penyorar-lo com al demás bestiar y en la pena y degolla segons com està en lo primer establiment, y no puguen entrar ninguna altra manera de bestiar que no se haga de esquilar, y assò sien entesos los vehins tan solament y no nigung foraster.

7.

RÚBRICA DEL BESTIAR QUE VOLEN ENTRAR EN UNA HERETAT
QUE VULLA LLAURAR Y DEL AMO DE AQUELLA TINGUEREN
LLISÈNCIA

Íttem, establiren e ordenaren que si algun bestiar voldran entrar a menjar-se la herba de la heretat volguesen llaurar y del amo de aquella tingueses llisència, ans de entrar-i hagen de demanar llisència als magnífichs jurats, e si lo contrari faran paguen de pena deus sous de dia e vint sous de nit, e a més de la pena, degolla, partidora la dita pena y degolla segons està dit desús en altres establiments.

8.

RÚBRICA DEL BESTIAR QUE TROBEN DE NIT EN LES ESQUELLES
TAPADES

Íttem, establiren e ordenaren que tot ramat de bestiar que serà atrobat de nit dins la redonda ab les esquelles tapades o sens esquelles, paguen de pena seixanta sous, partidora lo ters al senyor rey, lo ters al comú e lo ters al acusador, e a més de la pena, degolla.

9.

RÚBRICA DE LA PENA QUE TÉ LO BESTIAR PERDUT DINS LA RE-
DONDA

Íttem, establiren e ordenaren que tot ramat de bestiar que serà atrobat dins la redonda perdut y lo pastor mostrarà aver-li's perdut ab justes causes, y mostrarà aver fet diligències en buscar-lo, pague de pena de dia sinch sous e deu sous de nit, e si no arribarà a ramat, un diner per res de dia e dos dinés de nit, partidora la dita pena *ut supra*.

10.

RÚBRICA EN QUIN TEMS DEL ANY ESTÀ TANCADA LA REDONDA
Y EN QUIN TEMS SE TANQUE

Íttem, establiren y ordenaren que la dita redonda sia tancada y guardada del primer dia de abril fins al dia de Sent Andreu, e que los magnífichs jurats puguen acurtar o allargar lo tems los pareixerà ans o aprés; e que los bestiaris que no hixiran, cridada

que sia e tancada la dita redonda, cayguen en la pena e degolla en los altres establiments posada, partidora segons en los dits establiments se conté, y que tot hom puga ésser acusador.

11.

RÚBRICA DE QUANTA PENA TÉ QUALSEVOL SI SE LI DESCUBRIRÀ
QUALSEVOL MALALTIA EN SON BESTIAR

Ítem, establiren e ordenaren que a qualsevol persona, així extraña com privada que tindrà bestiar en lo terme de la present vila de Catí y se li descobrirà malaltia de pigota, moquello o altre qualsevol que sia en son bestiar, sia tingut e obligat, dins tres dies après que la malaltia li serà descuberta, de manifestar-la als magnífichs jurats de dita vila per a que aquells li donen partida o fassen lo que ben vist los serà e pareixerà, sots pena de cent sous partidora la dita pena, lo ters al senyor rey, lo ters al comú y lo ters al acusador, e si acusador no y aurà, sien los dos tersos del comú de la present vila; e si a dit bestiar se li donarà partida, no puga exir de aquella sots la dita pena fins en tant que als dits magnífichs jurats pareixerà ab visura de experts, los quals experts haga de pagar lo amo del bestiar.

12.

RÚBRICA DELS PORCHS QUE SERAN ATROBATS DINS LA REDONDA
EN HERETAT DE ALTRI

Ítem, establiren e ordenaren que tot ramat de porchs que seran atrobats dins la redonda en heretat de altri paguen de pena deu sous de dia y vint sous de nit, e sinch fassen ramat, e de sinch avall dos sous per porch de dia e quatre sous de nit, partidora dita pena *ut supra*.

13.

RÚBRICA DE LA PENA QUE TENEN LES TRUGES Y PORSELLES
DINS LA REDONDA

Ítem, establiren e ordenaren que tota truga que serà atrobada dins la redonda de la present vila de Catí en heretat de altri pague de pena dos sous, e si per cas portarà porsells que mamen sols pague la pena sobredita, i si no mamen pague de pena dos sous per porsell fins a sinch, y de sinch en amunt fassen ramat, e si seran atrobats los porsells que mamen sense la truga paguen de pena sis dinés per porsell, partidora la dita pena *ut supra*.

14.

RÚBRICA DE LA PENA QUE TENEN LOS PORCHS QUE SERAN
ATROBATS DINS LA DITA REDONDA SENS GUARDA

Íttem, establiren e ordenaren que qualsevol manera de porchs que seran atrobats dins la dita redonda sens guarda, així en heretat de altri com per los camins y comuns, paguen de pena deu sous per ramat de dia e vint sous de nit, e de sinch en avall dos sous per porch de dia e quatre sous de nit, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al comú y lo ters al acusador. E si seran atrobats dins de alguna heretat y lo amo los hi trobara, sien los dos tersos del amo de la heretat.

15.

RÚBRICA EN QUIN TEMS DEL ANY HAN DE PORTAR LOS
PORCHS GUARDA DE EXCUSAR Y SENYALATS, Y QUE HAGEN
DE DONAR LO MANIFEST Y SEÑAL

Íttem, establiren e ordenaren que ninguna manera de porchs y ganados pugan anar per la redonda sens guarda de excusar y sens señal y aver donat lo manifest y señal a qui los magnífichs jurats de la present vila manaran, del primer dia de maig fins que hagen veremat, sots pena de deu sous per ramat de dia e vint sous de nit, e de sinch en avall dos sous per porch de dia e quatre sous de nit, y si en heretat de altri serà atrobat algun porch sens señal e sens guarda, pugan lo amo de la heretat matarlo, y si més n'hi trobarà, de hu no pugan matar-ne ningú sinó portar-los al magnífich Justícia y se llavós ne pugan aver la sobredita pena. Y si en la vinya que seran atrobats y haurà verema madura y en la heretat garbes y també verema, la sobredita pena sia doble axí de nit com de dia, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al amo de la heretat y lo ters al guardià o acusador, e si acusador no y aurà, sien los dos tersos del amo de la heretat.

16.

RÚBRICA QUE CADA HU QUE FARÀ TALA EN SON NODRIMENT
PAGUE LA ESMENA

Íttem, establiren e ordenaren que los bestiaris, porchs, bèsties e altres nodriments que seran atrobats dins dita redonda y fora de aquella, paguen la esmena ultra de la pena que és imposada per establiment als amos de les heretats que hauran fet mal.

17.

RÚBRICA QUE NINGUN RAMAT DE BÈSTIES GROSES PUGA ENTRAR DINS LA REDONDA

Íttem, establiren e ordenaren que ningun ramat de bèsties grosses puguen entrar en ningun tems del any dins la dita redonda, sots pena de deu sous de dia e vint sous de nit, e sinch fasen ramat, e de sinch en avall dos sous per bèstia de dia e quatre sous de nit, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al amo de la heretat y lo ters al acusador, e si lo amo de la heretat les avisara, sien los dos tersos del amo de la heretat. En asò sien enteses totes maneres de bèsties y bous, e si dins los comuns de la dita redonda seran atrobades sia lo ters del comú de la present vila, y tot hom puga ésser acusador.

18.

RÚBRICA DE LES BÈSTIES Y BOUS DE TREBALL

Íttem, establiren e ordenaren que si ninguna bèstia o bou de llaurada seran atrobats en heretats de altri, paguen de pena dos sous per bèstia de dia e quatre sous de nit, partidora la dita pena segons és dit desús.

19.

RÚBRICA DE LES VAQUES DE LLAURADA QUE CRIEN

Íttem, establiren e ordenaren que qualsevol vaqua que serà de llaurada y criarà, que lo vedell o vedella mentres mama no pague pena sinó esmena si la farà en heretat de altri. E après que serà desmamada pague la pena segons les bèsties braves paguen per cascuna vegada que seran atrobades dins dita redonda, partidora la dita pena *ut supra*.

20.

RÚBRICA QUE NINGÚ EN TEMPS DE FORMENT PUGA TENIR EN LA HERETAT NINGUNA BÈSTIA SOLTA

Íttem, establiren e ordenaren que ninguna persona de la present vila de Catí puga tenir en temps dels forments, rostolls ni de verema madura en sa heretat ninguna manera de bèstia solta, encara que tinga sa heretat tancada, sinó que dita bèstia o

bèsties hagen de estar fermades y en heretat tancada o tancades, o que los amos de les bèsties les guarden, e si lo contrari faran paguen de pena dos sous per bèstia y que tot hom ne puga ésser acusador, partidora la dita pena *ut supra*.

21.

RÚBRICA DE LES PERSONES QUE PASSEN PER HERETAT DE ALTRI

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya o privada sia gosada de pasar per heretat de altri ni entrar en aquella sots pena de sinch sous, partidora dita pena *ut supra*.

22.

RÚBRICA DELS QUE ENTREN EN HERETAT DE ALTRI QUANT Y AURÀ FRUYTA ARA QUE·N CULLGEN O NO

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol persona que entrarà en heretat de altri mentres y ha fruyta, ara·n cullgen o no·n cullgen, pague de pena deu sous de dia e vint sous de nit, partidora dita pena *ut supra*.

23.

RÚBRICA QUE NINGÚ PUGA CULLIR FRUYTA EN HERETAT DE ALTRI.

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya o privada sia gosada de cullir fruyta en heretat de altri, e si lo arbre pengara del vehí en la heretat del altre vehí, puga cullir lo tal vehí que en sa heretat pengara lo abre la fruyta que podrà cullir ab les mans sens art ni gancho algú, aquella emperò que podrà menjar allí mateix; y si acàs fos que se'n portaven, lo amo dels arbres se'n puga clamar e lo que la cullirà pague la pena de sinch sous de dia e deu sous de nit, partidora la dita pena *ut supra*. E si no serà vehí de la present vila, encórrega en pena de deu sous de dia e vint sous de nit, partidora la dita pena *ut supra*.

24.

RÚBRICA QUE NINGÚ PUGA CULLIR FRUYTA EN LOS ABRES QUE
PENGEN EN LOS CAMINS Y COMUNES NI·N PUGEN PLEGAR
DE LA QUE DERROCARÀ LO VENT

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya o privada sia tan gosada de cullir fruyta de heretat de altri ni aquella que pengarà en los camins y comuns de la present vila de Catí sots pena de deu sous de dia e vint sous de nit, y que no puguen plegar la fruyta que haurà derrocat lo vent lo mateix dia que haurà fet lo vent, de manera que lo amo de la heretat no la haga plegada o no la haga volguda plegar dins dit temps, sots la dita pena *ut supra*; y pasat dit temps la puga plegar qualsevol persona sens pena alguna en los camins y comuns y no en altra part.

25.

RÚBRICA DE QUINA MANERA HAN DE PLEGAR LA FRUYTA DELS
ABRES QUE PENGEN EN HERETAT DE ALTRI

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol persona de la present vila que tindrà arbres que pengaran en heretat de altri y lo vent derrocarà de la fruyta dels dits arbres, sia tingut lo amo de dits arbres de anar al amo de la heretat en la qual serà cayguda dita fruyta y dir-li que vol plegar dita fruyta, y si lo amo de la heretat no li volia donar llicència, que lo amo de la fruyta la puga anar a plegar y entrar en la heretat a hon serà cayguda dita fruyta sens pena alguna puig puga constar que aquell sia anat a fer dita vénia de demanar llicència y lo altre no la y ha volgut donar.

26.

RÚBRICA COM PODEN PASAR GARBES Y VEREMA PER LA HERETAT DE ALTRI SENS PENA

Ítem, establiren y ordenaren que qualsevol persona en temps del carretgar garbes, vermar y fem, puga pasar ab les bèsties que carretgaran, vermaran o femategaran per heretat de altri al més dret y menys danys sens ninguna pena, assò entès emperò en temps que la terra estigua temprada, y en tal temps si faran esmena la hagen de pagar als amos de les heretats que passaran, y en temps que estigua la terra blana no y puguen pasar sots les penes contengudes en los presents establiments, partidora dita pena *ut supra*.

27.

RÚBRICA DE QUANTA ESMENA EN AMUNT Y HAGA DE AVER ESCUSACIÓ

Íttem, establiren e ordenaren que si algú tindrà dany en ses heretat o heretats, lo qual dany de un sou en amunt en arbres, fruyta, herba, forment, verema o qualsevol altra cosa e pendrà o tindrà sospita eo indicis que algun chich o chica de menor edat que no serà per a escusar haurà fet lo mal, o que de qualsevol manera sia fet, que lo amo de la heretat o heretats haga de donar sis dies al pare del tal chich o chica, o al amo de aquells tals de menor edat que tindrà sospita eo indicis que hauran fet lo mal, y aquells tals dins los dits sis dies se hagen de presentar davant del magnífich justícia de la present vila de Catí per a escusar de dita tala. E si escusar no podrà o no voldrà, pague la pena y la esmena que feta aurà; puga emperò dit no escusant, si's tindrà sospita que altres de magor edat han fet o agudat a fer lo dany y tala, puga nomenar a d'aquells que ell tindrà sospita, encara que sien hu, dos o tres de magor edat, y aquells dins sis dies hagen de escusar que no han fet lo dit dany o tala, y si escusar no poran o no voldran los dits magors, que aquells hagen de pagar sens remisió alguna la pena y esmena, y si aquells escusaran-se, llavors los dits menors hagen de pagar sens més allargar la pena y esmena.

28.

RÚBRICA QUE NINGÚ NO DESFASA BARDISA DE HERETAT DE ALTRI

Íttem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya o privada sia gosada de desfer bardisa ninguna en heretat de altri, ni de portells ni de orts, corrals e qualsevol altra cosa que estigua embardisada, sots pena de deu sous per quiscuna vegada que la desfaran partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al amo de la heretat a hon estarà la bardisa e lo ters al acusador; e si acusador no y aurà sien los dos tersos del amo de qui serà la bardisa.

29.

RÚBRICA DE AQUELLS QUE NO TINDRAN VINYES Y SERAN ATROBATS PER LOS GUARDIANS PORTAR-NE, O ALTRES FRUYTS

Íttem, establiren e ordenaren que qualsevol persona de mayor o menor edat que no tindran heretats a hon poran cullir rahims o altres fruytes o ortalises, si per los

guardians de la present vila seran atrobats portar fruyta, rahims e ortalises o algú de aquells, que aquells tals que no tindran heretats, vinyes ni ortos sien tinguts de manifestar al dit guardià o guardians de a hon han tret la dita fruyta, raïms o ortalisa, e si no ho voldran dir o dit no·u provaran llegalment, que pague de pena deu sous y perda la fruyta o lo que portarà, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al amo de la heretat o hort y lo altre ters al guardià, e si lo amo de la heretat o ort accusara, sien los dos tersos del amo de la heretat o ort y la fruyta que portaran.

30.

RÚBRICA DELS CHICHS O CHIQUES DE MENOR EDAT

Ítem, establiren e ordenaren que si alguns chichs o chiques de menor edat faran dany en qualsevol heretat o ort o serà en consentiment de son pare, mare, amo o altre de magor edat, lo tal pare, mare, amo o altre de magor edat sien tinguts de pagar la pena y mal que hauran fet los de menor edat de son consentiment. Y si aquells de menor edat faran mal sens consentiment del pare, mare o amo, en tal cas tinguen obligació lo dit pare, mare o amo en continent que auran sabut o vist lo dany o la fruyta del mal que los de menor edat hauran fet, y aquells no pendran dita fruyta ni hi consentiran ans aquells ho diran en continent al amo de la heretat o fruyta o al magnífich justícia de la present vila, dient-los com lo seu chich o chica li ha portat tal y tal fruyta y que per so no consent en lo dany que lo dit chich o chica aurà fet, que se llavors estigua en mà del dit magnífich justícia modificar o absoldrà la pena segons ben vist li serà.

31.

RÚBRICA DE LES PENES DELS ORTS TANCATS

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya o privada sie gosada de entrar en ort tancat sots pena de 60 sous de dia e 120 sous de nit, partidora la dita pena *ut supra*, la qual tanca sie ab portes y clau y la paret de aquells tinguen vuit pams de alsada y se hagen de medir dits vuit pams per allà a hon lo amo del hort los voldrà medir, y tot hom pugua ésser acusador; a més de la pena paguen la esmena al amo del ort. E si lo amo del ort no trobarà qui ha fet la tala o mal, pugua requerir al magnífich justícia prenga de jurament al que pretindrà que haurà fet la tala o mal, lo qual si escusar no podrà o no voldrà pague la pena y la esmena.

32.

RÚBRICA DELS QUE ENTREN EN HERETAT O EN HORT DE ALTRI
AB LOS FILLS O FILLES DELS AMOS

Íttem, establiren e ordenaren que aquella persona que entrara en heretat o ort de altri ab los fills o filles del amo de la heretat o ort, aquells tals no paguen clam ningú ni puga lo amo de la heretat o ort ni ningun guardià aver-ne ni posar-ne ban o clam algú.

33.

RÚBRICA DELS QUE PUGUEN EN TEULADA O TERRAT DE ALTRI
O PASEN PER AQUELLS

Íttem, establiren e ordenaren que ninguna persona estraña ni privada no sia gosada de pugar en teulada ni terrat de altri ni pasar per aquells sens llicència del amo, sots pena de seixanta sous per de dia y cent vint per de nit, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al amo del terrat o teulada, y lo ters al acusador. Y si lo amo del terrat o teulada acusarà, sien los dos tersos de aquells. E si pagar no·u podrà o no·u voldrà, estiga en la presó en la cadena al coll tants dies quants sous pugarà la pena.

34.

RÚBRICA DELS QUE DE FINESTRA O DE PARET DE ALTRI DER-
ROCARAN A PEDRADES ALFÀBEGUES Y ALTRES COSES

Íttem, establiren e ordenaren que qualsevol persona estranya o privada que derrocarà a pedrades o de qualsevol altra manera, de finestra de altri o de terrat o de paret de altri se'n portarà o afollarà clavellines, alfàbegues o qualsevol altres verdures que en tests y haga, paguen de pena vint sous per de dia e quoranta sous per de nit, partidora la dita pena *ut supra*, e si pagar no·u podran, estiguen en la presó ab la cadena al coll tants dies com sous pugarà la pena. Y sobre estos dos establiments tinga obligació lo magnífich justícia tot temps que request ne serà de pendre en sagrament a aquells que tindran en sospita que hauran fet, los quals hagen de escusar que no·u han fet ni saben qui ho a fet; e lo magnífich justícia per son offici o puga enquerir sens requesta de part, y lo mateix se entenga en los señals dels ostals, y així mateix volen se'n tinguen les parres que estan arrimades en les parets de les cases, sots la mateixa pena estiguen y encórreguen los que tiraran pedrades a les finestres.

35.

RÚBRICA DELS QUE AMARGINEN AB BÈSTIES DE TREBALL AL MARGE DE ALTRI

Íttem, establiren e ordenaren que ninguna persona ab bèsties, bous, vaques de treball no puguen amargar en heretat ni en marge de altri, soltes ni tenint-les del dogal, sots pena de dos sous cada bèstia partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al amo de la heretat y lo ters al acusador. E si lo amo de la heretat les acusarà, sien los dos tersos del amo.

36.

RÚBRICA DELS QUE VOLEN CLAMAR DEL MAL QUE·LS HAURAN FET

Íttem, establiren e ordenaren que qualsevol persona que·s voldrà clamar de altri al magnífich justícia, de tala o mal que li serà fet en blat, herba, en gra, en vinyes, horts o en guareyts, si clamar se'n volrà sia tengut de clamar-se'n en poder del magnífich justícia dins de un mes après que sabrà la tala o mal que li serà fet. Y si per ventura dins dit mes no en serà clamat, de aquí avant no sia ohit del clam de dites coses. Y aquell que·s clamarà sia cregut ab son jurament fins en dos clams y no puga posarse més fins aquells dos sien executats a un home; e lo clamant sia tengut de provar dins un mes contínuament contador après que lo dany serà fet si ja de vista ell no·u agués vist si dons no mostràs ésser estat fora del terme de la present vila de Catí o altres justes rahons, les quals sien a àrbitre dels magnífichs justícia y jurats.

37.

RÚBRICA DINS QUANT TEMPS SE HAN DE AVER EXECUTAT LOS CLAMS

Íttem, establiren e ordenaren que tot hom que clamarà de altri del qual clam dega o haga de aver esmena o part de aquella o lo que si pervindrà, haga de aver executat dit clam y esmena dins un any contínuament contador après que lo clam serà posat; en altra manera, pasat lo dit termini no sia ohit en juhí del dret que per rahó del clam o clams que posat haurà degué aver, ans de tot en tot li sia preescrita la acció així del dret del ban com de la esmena. E així mateix sia entés en totes e sengles acusacions que segons forma dels presents establiments estan posades.

38.

RÚBRICA QUE NINGÚ NO PUGA VENDRE FARINA EN TEMPS
QUE ALS MAGNÍFICHS JURATS PAREIXERÀ

Ítem, establiren e ordenaren que com moltes voltes se haga vist la present vila de Catí haver fet provisió de forment y farina per a la sustentació de la vila aguardant lo temps que poria esdevenir, y moltes voltes se haga vist que alguns particulars e forasters tinguen venderia de farina en temps que dita vila no pot despedir dita provisió o farina, la qual ve en grandísim dany y detriment de dita vila, y per provehir en asò ordenaren que los magnífichs jurats de dita y present vila en lo temps que·ls pareixerà fassen crida que ninguna persona estraña ni privada puga vendre farina dins ninguna casa sinó en lo pes de la vila, sots pena de seixanta sous per quiscuna vegada que lo contrari faran, partidora la dita pena lo ters al senyor Rey, lo ters al comú de dita vila y lo ters al acusador, y que tot hom puga ésser acusador.

39.

RÚBRICA DELS QUE FAN PORTELLS EN HERETAT DE ALTRI

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol persona que farà portell o portells en heretat de altri pague de pena vint sous, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al amo de la heretat y lo ters al acusador, y si acusador no y haurà sien los dos tersos del amo.

40.

RÚBRICA DELS GUARDIANS QUE NO PUGUEN FER NINGUT PARTIT

Ítem, establiren e ordenaren que ningun guardià no puga fer partit de la pena de la heretat de altri ni de la degolla ni dels comuns sens consentiment dels magnífichs jurats, e si lo contrari farà haga de pagar dita pena y degolla lo guardià de los béns propis, y si pagar no·u porà, estiga en la presó en la cadena al coll tants dies com pugará sous la pena.

41.

RÚBRICA DE LES GALLINES, GALLS, POLLES I POLLASTRES

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol gallina o gall, polles o pollastres que seran atrobats en heretat de altri sembrades o en garbes, paguen de pena sis diners per cada hu o cada una, partidora la dita pena *ut supra*. E si lo amo de la heretat ne matarà alguna, tinga obligació de manifestar-la al amo de qui és la gallina y donar-la-y si la voldrà, e si dit amo de la gallina no la voldrà, pague lo amo de la heretat sis diners y se la'n pugua portar la dita gallina pagat que hage dits sis diners; y sens la dita pena paguen la esmena al hamo de la heretat si la faran, y tinga obligació lo amo de la heretat fer cridar dita heretat com la té sembrada, y si cridada no serà no tinguen pena ninguna ni les hi puguen matar.

42.

RÚBRICA DELS GOSOS QUE FAN MAL EN TEMPS DE VEREMA

Ítem, establiren e ordenaren que lo primer de agost lo magnífich justícia de la present vila de Catí sia tingut y obligat de fer fer una crida que tots los que tinguen gosos dins tres dies los hagan de señalar o portar esquella o gancho al coll, lo qual gancho haga de tenir un pam de llarch y mig pam de gancho y una mà de corda pengant fins tant hagen veremat, y hagen de donar lo señal y manifest al magnífich justícia de dits gosos sots pena de tres sous per quiscun gos. E si algun gos serà atrobat en alguna vinya, pague de pena deu sous de dia y vint sous de nit, e si serà atrobat ningun gos en alguna vinya sens señal, lo amo del gos que's trobarà en la vila o en lo terme sens señal pague la pena. E qualsevol gos que y trobaran en qualsevol vinya pague la esmena que y hauran fet gosos en la tal vinya.

43.

RÚBRICA DELS QUE FAN FORN DE CALS PER LOS COMUNS Y TALLEN LA LLEYNA EN AQUELL

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estraña ni privada gose fer forn o forns de cals en los comuns de la present vila ni fer la llenya en dits comuns per a fer forn de cals sots pena de seixanta sous, y restituixca la esmena al comú partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al comú de la vila y lo ters al acusador, y tot hom puga ésser acusador.

RÚBRICA DE LES MESURES DE LA CALS

Ítem, establiren e ordenaren per provehir als grans abusos que fan en lo mesurar de la cals que qualsevol que la fa la dita cals, fasa la mesura sens tenir mesura del mustassaf sinó a son contento. Però establiren e ordenaren que de vuy avant ningun puga vendre ni mesurar cals sinó ab la mesura que li donaran los magnífichs jurats después que se haga de mesurar y afinar ab la barsella de València, umplida y acorumullades lo cafís, e dita mesura la haga de afinar lo mustasaf, y qui contra farà pague de pena deu sous partidors lo ters al senyor rey, lo ters al comú de la vila y lo ters al acusador, y tot hom puga ésser acusador.

RÚBRICA DE LES BOTES DE VI QUE'S CULLEN EN LA PRESENT VILA

Ítem, establiren e ordenaren que quiscun any lo primer de mars tots los que tindran bótes de vi per a vendre de la collita del terme de Catí sien tenguts y obligats de donar lo manifest de dites botes als magnífichs jurats, los quals tenint dit manifest en el consell fassen un redolí o albaranet de cada bóta y posats dits albaranets dins de un sombrero o sach, faran venir un chich lo qual los traga de hu en hu y lo escrivà dels dits jurats magnífichs los asente així com eixiran de hu en hu, y se haga de donar la tanda de vendre dites botes per horde així com seran eixits los albarans, lo qual escrivà de dits magnífichs jurats tinga obligació de fer dos sedes o trasllats, lo hu dels quals donarà als magnífichs jurats y lo altre al mustasaf, y dit mustasaf donarà orde a cada hu quant haurà de vendre la bóta. Lo qual, ans de donar les mesures al amo de la bóta tinga obligació de convocar los magnífichs justícia, jurats y alguns pròmens per a que vagen a tastar lo vi de la bóta, lo qual si serà bo e tal que fasa taverna li donaran les mesures, y sino serà tal que no fasa taverna no'l puga vendre per ninguna manera per menut y miren quina bóta seguirà o vindrà en la seda après, y si serà bo, que fasa taverna, donaran les mesures en aquell lo qual taverner o amo de la bóta no puga afègir vi a dita bóta ni al-sar-li les anques per vendre lo solatge, e si ho faran encórreguen en pena de vint sous dels quals haga lo senyor rey lo ters, lo comú lo ters y lo acusador lo ters, y si acusador no y haurà, sien los dos tersos del comú. E tinga obligació dit taverner o amo de la bóta un dia natural ans que acabe la bóta, de donar avís al mustasaf que ja acabe la bóta; e ningun altre de la present vila ni de fora puga vendre vi sinó a cànters y migs cànters y no a quartes ni miges quartes mentres dites botes se venen, sots pena de sinch sous partidora *ut supra*. E que los magnífichs jurats puguen allargar o acurtar lo temps segons ben vist los serà.

46.

RÚBRICA DE LES PENYORES QUE TRAUHEN PER MANAMENT
DEL MAGNÍFICH JUSTÍCIA O DE ALGUN ALTRE JUTGE

Ítem, establiren e ordenaren que tota penyora que serà treta per manament del magnífich justícia sia judicada per dos hòmens experts los quals, presos de jurament, fasen relació de lo que auran judicat valer dita penyora o penyores, just a ses consienses als diners contants y que tant ne donarien ells dits experts tenint los diners. E dita penyora o penyores tinga obligació de pendre aquelles o aquella penyores aquell que la aurà feta traure llevada la quarta part del què jutgades seran, puga emperò lo amo de la penyora cobrar aquella o aquelles dins deu dies après que venudes seran per aquell preu y despeses que al creador o al qui la haurà feta traure li·s deurà, totes les quals despeses vinguen a càrrech y pagar-les lo executat. Los quals experts prenguen de salari allò que al magnífich justícia li pareixerà segons lo temps que y perdran.

47.

RÚBRICA EN QUIN TEMPS HAN DE POSAR LOS PREADORS

Ítem, establiren e ordenaren que quiscun any lo endemà de Sant Thomàs, per lo consell se farà elecció de dos hòmens bons experts los quals sien tinguts y obligats de jurar en poder del magnífich justícia de la present vila que bé e llealment se hauran en mirar les tales que seran requestes, los quals tos temps que tindran requesta sien obligats de anar satisfets primer de sos treballs per los salaris que de justs seran tachats, e fasen verdadera relació de so que hauran preat dins un dia natural après que hauran preat, y sien tenguts los amos de les heretats de posar los diners en poder del magnífich justícia.

48.

RÚBRICA DE SALARIS DELS PREADORS EN LO PRIMER, SEGON Y
TERS LLÍMITS Y PER A HON PASEN LOS LLÍMITS

Ítem, establiren e ordenaren que a dits vehedors se'ls done de salari dins tota la redonda vuyt diners a cada hu, e de la creueta de la Vall de Cirers a la coveta d'en Bugotó, a la moleta de na Pastora, a la selleta d'en Inglada, al morral d'en Gendre, a les feixes d'en Torres, al morral de Puigsomer, a la foseta del Cavaller, al esperó al mas d'en Eximeno, a la roca d'en Català, al pou del mas d'en Figuera que vuy és

de mosén Carles Sanç, y de allí al mas de la viuda, al pou de Barrulles, a la pedra fitada al peu de la Solana, tot barranch avall a la hombria dita d'en Ferré, al morral del bosch d'en Gisquerol, a la pedra fitada que parteix lo terme de Albocàcer, al tosal dit d'en Rabaça que vuy és de Juan Segarra, fill d'en Guillem, y lo mas del dit Juan Segarra y torna a dita creueta, dins los quals llímits prenguen de salari setze diners cada hu y sien tinguts y obligats de prear qualsevol heretat que qualsevol tindrà dins dits límits, entés emperò d'esta manera: que si hun vehí tindrà una heretat en lo cap del terme o dos en una partida, aquelles hagen de prear per dos sous a quiscun vehedor. E si lo mateix amo, en la mateixa anada los requirirà miren en altra heretat que tinga en los segons llímits, aquesta hagen de prear per vuyt diners, e si ne tingués altra dins la redonda puig fos per aquell mateix camí o en la mateixa partida, aquella hagen de prear per quatre diners, e les preades han de ésser de qualsevol dany tinguen de persones o qualsevol manera de bèstias, bestiar, bous, porchs, gosos y de qualsevol altre vehí o hereter que voldrà fer prear ses heretats, e si algun vehí o hereter voldrà que sa heretat lis pree en lo mateix camí anant o venint, aquella hagen de prear per la mitat del salari en los llímits de hon serà, e si altres volguesen lo mateix de fer prear ses heretats, puig pasen en la mateixa partida, tinguen obligació de prear-les per la mitat del salari del llímits de a hon seran. E si algun masover requirirà vagen a prear les heretats de son mas, carrasques y deveses, tinguen obligació de prear-li totes ses heretats del mas per lo salari dels llímits de a hon serà, de qualsevol mal que tinga de qualsevol manera sia fet. E si dit masover tindrà altres heretats o masada en la mateixa partida, aquelles y aquella hagen de prear per la mitat del salari de dita partida o llímits; e si altre masover o hereter en la mateixa partida voldrà fer prear ses heretats o masada, aquella y aquelles hagen de prear per la mitat del salari de dita partida. Y assò sia entés així dels que tindran heretats dins la redonda com en los segons llímits del terme y los del cap del terme, puig lo sobredit se puga fer dins un dia natural, perquè si se haguesen de detenir en la preada dels masos dos dies, prengue's de salari conforme lo primer dia.

49.

RÚBRICA DELS LLÍMITS DEL BOVALAR MAGOR SEGONS ANTÍ- GUAMENT LLIMITAVA Y AVUY LLIMITA

E primerament lo bovalar magor de la present vila de Catí és que pasa y comensa damunt la serrada del camp d'en Baltazar Guasch, a un molló que y ha en lo collet de sobre lo camí del bestiar que hix del pou de Consell, y puge sobre tots los caps de les heretats del camp d'en Aldua y pasa sobre les muntanyes d'en Llombart y d'en Pere Alfaro, que vuy és de Antoni Matheu, y sobre la serrada d'en Juan Briau y afronta dit bovalar ab dit camí, y de damunt la serrada del dit Juan Briau puga per

en vista del barranch de les Artigues, per una llinda de roques amunt les més altes, y de allí puge al pla del corral d'en Castell y de allí per una llinda de roquetes va a ferir a un molló lo qual allí fa cap a un altre molló més amunt, y de allí planege en ves lo cap del barranch d'en Roig, lo qual està tot amollonat, y de allí fa cap al coll de les carrasques del Capellà, y de allí tot coll avall partix ab lo altre bovalar chic dels boscarrons, y de allí tot coll avall mollonat y torna fins al dit asagador de bestiar en lo mateix endret de la dita serrada d'en Baltazar Guasc, al mateix molló.

50.

RÚBRICA DELS LLÍMITS DEL BOVALAR CHIC DE ENVÉS LO CAMÍ DE SANT MATHEU, DIT LOS BOSCARRONS, SEGONS ANTÍGUAMENT LLIMITAVA Y VUY LLIMITA

Ítem, los límits del bovalar chic de la present vila de Catí dels boscarrons segons antigament llimitava y vuy llimita és que afronta ab lo bovalar magor desús llimitat de un costat, y de cap damunt ab lo camí de bestiar que pasa per la serra de la creu de Sant Matheu y baixa per l'altre costat per lo cap damunt dels boscarrons, restant tot lo bosch y carrasques dins lo bovalar, y ve a ferir al collet dit d'en Sancho; anant avant envés la creu de Sant Matheu, al cap damunt de tots los forcalls hi a un molló, y de allí va a ferir a una malladeta prop lo camí de Sant Matheu y de allí baixa per la llinda de les roquetes avall fins a la foleta dita d'en Runa, y per allí avall per una llinda de roques avall fins a les Saleres, y junt a les Saleres y ha un molló, y de allí va a ferir al molló del bovalar magor que està damunt la serrada d'en Baltazar Guasch.

51.

RÚBRICA DELS LLÍMITS DEL BOVALAR CHIC DE LES ARTIGUES SEGONS ANTÍGUAMENT LLIMITAVA Y VUY LLIMITA

Ítem, establiren e ordenaren que com les altres bovalars heren estats regoneguts segons antigament llimitaven y afrontaven, que fos regonegut també lo bovalar chic de les artigues segons antigament llimitava y afrontava y vuy llimita, lo qual bovalar afronta de un costat ab lo dit bovalar magor en lo costat envés lo corral d'en Castell, y al cap damunt partint del molló del bovalar magor anant envés lo cap de les artigues, aguntant ab lo camí de la serra del bovalar, fent cap a un figueralet que y ha en lo pla de la lloma de les artigues, y anant avant tot mollonat fins a la heretat de la hombria d'en Sebastià Verdú, y de allí avall tot mollonat per la

vora de la heretat de la ombria de dit Sebastià Verdú avall fins al camí que hix dels pouets, y de allí planege per davall les nou carrasques y al sòl davall del bosquet de na Saloma, y de allí per davall la heresa y de allí travesa al cap de la planeta y torna a afrontar ab lo dit bovalar magor.

52.

RÚBRICA DELS QUE TRAUEN LLEINYA DEL SUSDITS BOVALARS

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estraña ni privada pugua traure lleinya de ningú dels dits tres bovalars ab càrregues ni al coll, ni portar-la fora dels bovalars a carregar sots pena de seixanta sous de dia e cent y vint de nit, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al comú y lo ters al acusador; e si acusador no y haurà, sien los dos tersos del comú, y tot hom pugua ésser acusador. E puguen los magnífichs jurats fer enquesta sobre lo dit establiment y en los demés dels bovalars, e donar-los dies per a escusar ad aquell o ad aquells que tindran sospita que n'aurà fet, lo qual si escusar no voldrà o no porà pague la pena e restitueixca la esmena e lo dany que's trobarà ésser fet en dit tres bovalars; pugua emperò dit no escusant, pagat que haga la pena y tala, buscar y tinga regrest sobre aquells que sabrà o sospitarà hagen fet tala.

53.

RÚBRICA DELS QUE ESMOCHEN O ESGARREN CARRASQUES, ALADERNS O ROURES EN DITS BOVALARS

Ítem, establiren e ordenaren que lo carniser de la present vila de Catí ni altra persona estraña ni privada no gosen tallar, esmochar ni esgarrar roure, carrasca ni aladern sots pena de seixanta sous cascuna vegada que y seran atrobats, partidora la dita pena *ut supra*.

54.

RÚBRICA DELS QUE PEGUEN FOCH EN LOS BOVALARS

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol persona que pegarà foch en los bovalars ni en carrasques ningunes de dits bovalars, paguen de pena vint sous y la esmena, partidora la dita pena *ut supra*, y també se pugua fer enquesta sobre lo dit establiment com en los sobredits.

55.

RÚBRICA DE QUANTES RESES DE BESTIAR POT TENIR LO CARNISER DE LA PRESENT VILA DE CATÍ DINS LOS TRES BOVALARS

Ítem, establiren e ordenaren que lo carniser de la present vila de Catí no puga tenir dins los tres bovalars desús nomenats més que quatre centes reses de bestiar, sots pena de deu sous de dia e vint sous de nit e degolla si pugaran de quatre-centes y vint reses en amunt, partidora la dita pena y degolla segons és dit desús.

56.

RÚBRICA DEL BESTIAR QUE SOBRARÀ AL CARNISER QUE ENTRE LO ANY TÉ EN LOS BOVALARS

Ítem, establiren e ordenaren que lo carniser de la present vila no puga vendre lo bestiar tindrà en lo bovalar sinó que l'haga de matar en la carniseria de la present vila de Catí fins lo que li sobrarà lo dia de Carnistoltes, en lo qual dia sia tingut y obligat de traure lo bestiar que tindrà en los bovalars si dons no tornarà a arrendar o tindrà arrendada la carniseria per a lo any après, sots pena de vint sous partidora la dita pena *ut supra*.

57.

RÚBRICA QUE NINGÚ NO PUGA POSAR NINGUNA MANERA DE BESTIAR CABRIU NI LLANAR DINS LOS DITS BOVALARS

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona sie gosada de posar ninguna manera de bestiar cabriu ni llanar en los tres bovalars de dita y present vila de Catí sots pena de deu sous per ramat de dia e vint sous de nit e degolla, lo ters al senyor rey, lo ters al carniser y lo ters al acusador, e si acusador no y aurà sie lo ters del comú. En après, en 29 de agost 1583 los magnífichs justícia, jurats, mustasaf y consell, corregint dit establiment determinaren que en les degolles se faran en lo bovalar en les quals y aurà acusador, que lo quart sia del senyor rey, lo quart de la vila, lo quart de l'acusador y lo quart del carniser, tant de la degolla com de la pena.

58.

RÚBRICA EN QUINS BOVALARS PODEN PÉIXER LES CABRES E
OVELLES DE MONYIR SENS PENA

Íttem, establiren e ordenaren que en dits bovalars chichs puguen péixer qualsevol vehí ab ses cabres y ovelles parides de Sent Miquel fins sie tanquada la redonda, y també y puguen entrar sens pena ninguna les cabres y ovelles de monyir mentres munyen ab ses nàcsies après que dita redonda serà tancada.

59.

RÚBRICA QUE NINGÚ NO PUGA POSAR PORCHS EN LOS TRES
BOVALARS MÉS DE UNA TRUGA PARIDA AMB LOS PORSELLS

Íttem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya ni privada ni lo dit carniser pugua posar en dits bovalars porchs ningun temps del any exceptat que dit carniser y qualsevol altre vehí hi pugua tenir una truga ab sa criascó mentres mamen. E si porchs de dit carniser o de altri seran atrobats, paguen de pena deu sous per ramat de dia e vint sous de nit, e sinch fasen ramat, y de sinch en avall dous sous per porch, partidora la dita pena *ut supra*. E si dany faran paguen la esmena al comú.

60.

RÚBRICA DE QUANT Y AURÀ BELLOTA EN LOS BOVALARS Y QUE
NO PUGUEN BATRE AQUELLA

Íttem, establiren e ordenaren que tostemps que al magnífichs jurats de la present vila de Catí que vuy són y per temps seran los pareixerà que en los dits tres bovalars y haga bellotes, puguen tots los vehins de la dita y present vila anar a plegar aquelles que en terra seran. E ningú pugua batre aquelles en ningun tems del any, e si algú serà tan atreuit que les batrà ab verga o de altra manera sens sorollar-les, paguen de pena vint sous partidora *ut supra*, e tot hom pugua ésser acusador.

61.

RÚBRICA QUE QUALSEVOL VEHÍ PUGA POSAR EN LOS BOVALARS
SES BÈSTIES DE TREBALL

Ítem, establiren e ordenaren que tot vehí de la present vila de Catí pugua posar en dits bovalars ses bèsties de treball, bous y vaques de llaurada, emperò ningú n'i pugua posar ninguna altra manera de bèsties braves sots pena de dos sous per bèstia brava de dia y quatre sous de nit, partidora la dita pena *ut supra*, e la vaqua de llaurada ab sos criaix hi pugua estar sens pena ninguna mentres mamarà.

62.

RÚBRICA DELS QUE ACUSARAN AVER VIST BESTIAR EN LOS BOVALARS, REDONDA Y SERRADA

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol guardià o altra persona que acusara aver vist bestiar cabriu o llanar en los bovalars, redonda o serrada, aquell tal guardià o acusador sia tengut y obligat de anar allí mateix a on lo aurà vist senyalant lo lloch ab dos o tres mollonets de pedres, e senyalat lo lloch parle ab lo pastor de dit bestiar e si dit pastor se apartarà o no voldrà respondre, mire lo senyal o esqueselles del bestiar per a què ab dit senyal pugua fer relació als magnífichs jurats, y si llavors porà fer la degolla y executar la pena y no en altra manera.

63.

RÚBRICA DELS QUE BATEN BELLOTA PER QUALSEVOL PART DEL TERME Y DELS QUE·N VENEN A FORASTERS

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya ni privada gose batre bellota de ninguna part del terme sinó en la heretat pròpria fins al sendemà de Sant Martí, y qui contrafarà pague de pena vint sous per quiscuna vegada. E ninguna persona gose traure bellota de fora lo terme de Catí sinó al terme de Morella o viles noves sots la dita pena, de la qual pena haga la tersera part lo senyor rey, lo ters lo comú de la present vila y lo ters lo acusador, y tot hom pugua ésser acusador y que los consellers en virtut de jurament hagen de ser acusadors, y que los magnífichs jurats no puguen fer gràcia del ters de la vila.

64.

RÚBRICA QUE NINGÚ NO PUGA TALLAR NI PELAR ROURE, CARRASCA NI ALBRE DONSELL NI PORTAR-SE'N LOS FRUYTS EN HERETAT DE ALTRI

Íttem, establiren e ordenaren que ninguna persona estraña ni privada gose tallar ni pelar roure, carrasca ni altre arbre de nodriment ni donzell ni llevar los fruyts de aquells en heretat de altri llaurada ni en deveses ni en marge de llaurats sens voluntat de aquell de qui és, de pena deu sous de dia e vint sous de nit, partidora la dita pena *ut supra*, e restituixca la esmena.

65.

RÚBRICA DELS QUE ACUSARAN, QUE LOS MAGNÍFICHS JUSTÍCIA, JURATS Y MUSTASAF LOS TINGUEN SECRETS

Íttem, establiren e ordenaren que per provehir als grans danys que a les coses comunes fan y se haga posat per establiment que tot hom sia acusador, establiren e ordenaren que lo que acusarà als magnífichs justícia, jurats i mustasaf sia persona de crèdit y lo tal acusador, dits magnífichs justícia, jurats i mustasaf, lo tinguen secret y no'l divulguen y haga de jurar en poder de hu de aquells oficials que farà dita acusació, que la fa verdadera. E si lo tal magnífich justícia, jurats o mustasaf lo divulgarà, pague la pena que lo malfactor aurà comés, e los dits magnífichs justícia, jurats y mustasaf no puguen fer gràcia ninguna del dret del comú e si lo faran, ells lo hagen de pagar de sa roba pròpia.

66.

RÚBRICA DELS QUE DEMANARAN CONEIXENSA SOBRE LOS ESTABLIMENTS

Íttem, establiren e ordenaren que qualsevol persona que se sentirà agraviada de la pena dels presents establiments imposada o de la esmena y requirirà sobre açò coneixensa, los magnífichs justícia y jurats tinguen obligació de tenir-la ab assistència dels dits magnífichs justícia, jurats y alguns pròmens, ab qui lo que la requirirà o demanarà dita coneixensa aja de depositar en poder del magnífich justícia la cantitat que lis demana ans de tenir-li la coneixensa, de altra manera no sia ohit en juhi.

67.

RÚBRICA QUE LO MAGNÍFICH JUSTÍCIA PUGA CONÉIXER QUAL- SEVOL COSA DELS PRESENTS ESTABLIMENTS

Ítem, establiren e ordenaren que lo magnífich justícia de la present vila de Catí que vuy és y per temps serà puga conéixer sumàriament y planament sens alguna manera de orde judicial, mirada solament la veritat del fet, així que si en alguna qüestió la qual per los presents establiments pogués ésser, per lo dit magnífich justícia puga ésser determinada encara que sia dexada alguna cosa del orde judicial e substancial, e lo prosehiment així fet no puga ésser per ninguna de les parts citat ni anul·lat ans sia vàlid y ferm. Açò emperò declarat que si al magnífich justícia eixirà algun dupte sobre los dits establiments, ho hage de determinar ab consell dels magnífichs jurats y pròmens per lo acursar y bon govern de la justícia.

68.

RÚBRICA DELS QUE JUREN O BLASFEMEN

Ítem, establiren e ordenaren los magnífichs justícia, jurats y consell de la present vila de Catí que per provehir als grans abusos que fan los malvats y blasfemos que juren lo cap o altres membres de nostre Senyor Déu Jesuchrist o de la gloriosa Verge Maria o de sants o santes de la glòria celestial, que aquells tal que juraran o blasfemaran enconreguen *ipso facto* en pena de sis diners per quiscuna vegada, entés emperò, que si alguna persona o persones que·ls ohiran blasfemar los diran que fasen obediència y la faran fent una creu en terra, besant-la y demanant perdó a Déu per lo que auran jurat, sien franchs de la sobredita pena. E si los que·ls ohiran jurar no avent volgut fer obediència no·ls acusaran, encórreguen en pena de un sou per quiscuna vegada, e sien les sobredites penes executades sens remisió alguna per a la lluminària del Corpus Christi y tinga obligació lo magnífich justícia que vuy és y per temps serà, tostemps que li acusaran algun blasfemo o jurador, de executar la dita pena *ipso facto*.

En après, vuy disapta que contarem a tres dies del mes de mars any de la Nativitat de nostre Senyor Déu Jhesucrist de mil sinch cents setanta y sis, los magnífichs en Gabriel Olzina, justícia de la present vila de Catí, Juan Carles Sans, mestre Felip Cervera, jurats, Sabastià Verdú, mustasaf, Gaspar Morea, Antoni Gilabert, Francés Sant Juan menor, Francés Sant Juan major, Juan Marco major, Gabriel Penyarroja, Baltazar Guasch, Andreu Monserrat, Gabriel Verdú, Miquel Verdú, Gabriel Segarra, Thomàs Verdú, Pere Segarra, Pere Sant Juan d'en March, Guillem Verdú, Bernat Segarra, Matheu Segarra y Gaspar Sans, tots vehins y habitants omnes consellers de la present vila ajuntats y congregats ab veu de trompeta per Jaume Pons, nuncio

y corredor públich, en la sala del consell a hon per semblant coses se acostumen juntar y aquells convocats tenint atenció foren publicats los subscrits establiments ab alta e inteligible veu que tots ho podien ben ohir de la primera línea fins a la darrera inclusive per mi, Baltazar Segarra, per autoritat real notari públich per lo Regne de València, los quals tots unànims digueren y preposaren ningú discrepant que'ls lloaven, aprovaven y confermaven e requerien a mi, Baltazar Segarra, los ne rebés carta pública per a aver-ne memòria en lo esdevenidor, lo qual per mi dit notari los fonch rebuda en la sala del consell y aquells tots ensemps y cascú de per si renunciaren y obligaren tots los béns de la present vila mobles e immobles, la qual fonch feta en la sala del consell de la dita vila de Catí, dia, mes e any desús dits.

69.

RÚBRICA QUE NINGÚ PUGA LLOGAR CASES A NINGÚ QUE NO SIA VEHÍ DE LA PRESENT VILA DE CATÍ

Íttem, establiren e ordenaren a XXII dies del mes de dehembre del any MDLXXVIII los magnífichs Baltazar Guasch, justícia, Antoni Gilabert y Gabriel Olzina, jurats, Gabriel Verdú, mustasaf, y lo demás consell, que ninguna persona vehina de la present vila de Catí sia gosada ni presumisca arrendar ningunes cases que tinga en la present vila ni terme a ninguna persona o persones que no sien vehines de la present vila sens donar-se primer rahó o demanar-ne llicència als magnífichs jurats y justícia, e si o feyen sens dita llicència encórreguen en pena de deu lliures aplicadores lo ters al senyor rey, lo ters a la vila y lo ters al acusador, y si acusador no y aurà sien los dos tersos de la vila.

70.

RÚBRICA DE LES BÈSTIES GROSES, QUE PENA TINGUEN EN PA Y VI

Íttem, en lo any mil sinch cents y vuytanta los magnífichs Gabriel Verdú, justícia de la present vila de Catí, mosén Juan Carles Sans, cavaller, y Juan Marco, jurats de la dita vila, y lo demás consell del dit any, convocats en la sala del consell de la present vila de Catí per a tenir consell, tots unànimes y concordés y ningú de aquells discrepant, an determinat de adobar lo establiment que diu que les bèsties groses, ço és bèsties, bous, porchs y altres coses que s'entenguen en bèsties groses, que en pa y vi tinguen la pena doble, ço és, que així com diu que de dia tinguen dos sous de pena per bèstia, que tinguen de pena quatre sous, y allà a hon diu que de nit tinguen de pena per bèstia quatre sous, que tinguen de pena vuyt sous, y que sinch fasen ramat, y que lo ramat tingua de pena, de dia vint sous y de nit

quoranta sous, partidora la dita pena segons en dit establiment se conté. En après, a 18 de agost, tenint una assignació sobre si lo ordi se entenía en pena doble per pa, declara miser Pere Grifolla,² assessor, que tot gènere de gra se entén per pa.

71.

RÚBRICA DELS GOSOS QUE FAN MAL EN TEMPS DE VEREMA

Anno a Nativitate Domini millesimo quinquegesimo octuagesimo primo, die vero vigesimo octavo septembris, vespra del gloriós Sant Miquel, los magnífichs Antoni Gilabert, justícia de la present vila de Catí, Gabriel Verdú y Baltazar Segarra, notaris, jurats, y Baltazar Olzina major, mustasaf, y lo demés consell ple, ajuntats en la sala de consell de la present vila per a fer elecció de mustasaf, la qual elecció fonch feta d'en Baltazar Guasch, tots unànimes y concordés y ningú de aquells discrepant, per obviar los abusos grans que en lo vinyet de la present vila de Catí se fa quiscun any de mal de gosos fent mal y, per no conéixer de qui eren dits gosos, aquells perdien les esmenes y se duptava que perden aquells les esmenes també perdria lo dret lo delme lo que esén gran perguhí de les ànimes de aquells que reben dit mal de gosos per no pagar après lo delme. Per çò establiren e ordenaren que de vuy avant tots aquells que tenen gosos sien tinguts de escusar de qualsevol vinya que gosos mal hi auran fet d'esta manera: que los gosos de la vila ajen de escusar de totes les vinyes de entorn de la vila y si acàs algun gos de la vila lo auran vist o lo veuran per qualsevol part del vinyet, lo amo del gos sia tingut de escusar de la partida on dit gos serà vist, y si serà vist per tot lo vinyet, aja de escusar de totes les vinyes del vinyet, y aquells que tenen bestiar en los quals porten gosos, aquells tals sien tenguts de escusar de la partida a hon tenen lo bestiar, ço és aquells que triscaran en los bovalars sien tenguts de escusar de totes les vinyes del camí de Senta Anna envés dits bovalars, y de les vinyes del camí dels Albés envés dits bovalars, exceptades les vinyes de Pere Segarra, Jaume Galceran menor davall lo camí, Antoni Çaragoça, Juan Altava y totes les vinyes del cap d'en Burdeu. Y los que triscaran en la partida dels pouets, la pedra fitada y los masos d'en Orença y Antoni Ametla y lo mas d'en Monserrat, tinguen de escusar de les vinyes de la roca del Moro, del cap de Burdeu, de la vinya de Jaume Galceran magor fins als migans d'en Bayarri. Y los que triscaran en lo mas d'en Ametla, d'en Monserrat, barranch d'en Piquer, barranch d'en Aldeta, barranch del Almaçà y mas de Miquel Ferrer, ajen de escusar de les vinyes del camí amunt que ve de València fins al barranch que baixa del Almaçà. Y los que triscaran en lo barranch de la font de

¶ ² Es tracta d'un cognom no conegut i podria tractar-se de Grisolla, que tampoc no és habitual, però no és possible comprovar l'escriptura per la pèrdua del manuscrit.

la Maça, de les serres de la font de l'Avellà, barranch d'en Berenguer, agen de escusar de les vinyes del camí que baixa de la font de la Almaça fins als entreforchs. Y los que triscaran en lo barranch d'en Berenguer, partida de la font de Catí, del pou de na Sent Juana, agen de escusar de les vinyes de Senta Anna, tosalets y del regall, y los que trisquen en la partida de Puigcabrer, mas de na Briaua, mas de Antoni Sales y mas de Miquel Roda, de les vinyes davall lo camí de Senta Anna fins al camp de Baltazar Guasch. Y sien tinguts de fer la escusació que sos gosos no y han fet mal en aquella partida de súper mencionada y si no faran dita escusació agen de contribuir en la esmena de dita partida, la qual escusació sia feta dins los dies y segons forma en lo establiment posats en atrás.

72.

RÚBRICA DE PLANTAR VINYES

Ítem, a 28 dies del mes de setembre any 1582 los honorables y magnífichs Gabriel Olzina, justícia de la present vila de Catí, lo ilustre mossén Pere Arcís Sans y lo honorables en Hieroni Sans, jurats, lo honorable en Baltazar Guasch, mustasaf, y tots los demás consellers de la present vila de Catí, units y ajuntats dins la sala de consell de la present vila per a fer elecció de mustasaf, atenent que en lo terme de la present vila de Catí y haga molt poques vinyes hi haga moltes terres fluixes y primes les quals apenes són bones per a sembrar y plantant-les se traurà més útil de dites terres, lo que redundaria en gran útil e profit tant dels vehins de la dita y present vila com encara del delme y del terço que quiscun any reb la vila. E attés que per haver-i poques vinyes los raïms de les que y són quiscun any se'n porten molta part per aver-n'i poch, per ço e altres coses tot lo magnífich consell unànim e concorde y ningú de dits magnífichs oficials ni consellers discrepant, establiren, estatuïren e ordenaren que tots los vehins de la present vila de Catí hagen de plantar quiscú de aquells un gornal de vinya dins dos anys, és a saber, que lo giner que ve hagen de plantar mig gornal de vinya, y del giner en un any l'altre mig gornal. E qui no plantarà encórrega en pena de seixanta sous, a saber seixanta sous ara al giner, y seixanta sous del giner en un any. E los que dins dos anys no auran plantat dit jornal quiscun any, los hagen de executar dits seixanta sous fins a tant que hagen plantat, los quals sien repartits ço és los dos tersos a la vila y lo ters al senyor rey, los quals seixanta sous hagen de executar los magnífichs jurats que vuy són o per temps seran y no pugen fer gràcia de dita pena, e si la faran ho paguen de sa hazienda, e si acàs algunes persones pobres no plantaran encórreguen també en dita pena si no és a coneguda dels magnífichs jurats, los quals pugen desernir y determinar si aquells tals pobres tinguen obli-

gació de plantar o no. E per a què tots los vehins de la dita vila tinguen ànimo y planten dit jornal cada hu, determinen que per cada miller de vergues que plantaran pague la vila quatre sous ab que hagen de procurar dites vinyes e, après de plantades, si no les procuraran, encórreguen en dit pena pagadora *ut supra*. E açò de plantar se entén ad aquells que vuy no tenen vinyes.

Lo qual establiment llegí e publiquí yo, Andreu de Senjuan, en presència de tot lo magnífich consell e, tot unànim e concorde, lloa e aprova dit establiment e coses en aquell contengudes de la primera línea fins a la darrera, dia, mes e any desús dits y en dita sala. *Tèstis* presents los honorables Juseph Senjuan, llaurador, y Juan Llopis, fuster, vehins de Catí.

73.

RÚBRICA DE LA REDONDA DE LES VINYES

Ítem, en lo endemà de Sant Thomàs en lo any 1582, en la sala del consell ajustats per a fer elecció de justícia, stabliren y ordenaren que la redonda de les vinyes passa, *primo*, per damunt lo pou de consell per la paret de la serrada de na Cristina y dret al corral de Jaume Sans, a les capsades, y de allí al cantó de la heretat de la caseta d'en Oliver, que és de Francés Orenga, y barranch avall al cantó del camp de Baltazar Segarra notaris, al tosalet d'en Juseph Sant Juan y a les sorts de Gaspar Adam Sant Juan, d'en Juseph Sant Juan y Martí Sant Juan, al pradet d'en Uguet per damunt de les terres que la vila ha establít per a vinyes al cap de les vinyes que's diu Torreblanca, y per damunt la serrada de na Guàsquia, per damunt la heretat dita los albellons de Andreu Monserrat, per davall lo corral de la fontanella, per lo cap del pla d'en Masip que ara és de Gabriel Olzina, per lo tosalet de Matheu Verdú, per lo cap damunt del parral, per davall lo pou de na Masipona y barranquet avall, y al cap del mallol d'en Martí que és dels hereus de Batiste Alfaro, y barranch avall fins al albés, y camí de Albocàcer fins al barranch, baixa del Gatellar per les parets y torne per les heretats damunt los pouets, y per la carrasca d'en Altava y de allí al sòl de la heretat de Jaume Martí, y a la serrada de Juan Clergue y tota paret avall, y per la paret de la serrada d'en Gabriel Sant Juan, y per la planeta y per la paret de la serrada d'en Miquel Llopis y per les parets de les montanyetes fins al dit pou de consell, y segons està confrontada sia entesa y compresa la redonda de les vinyes de la present vila de Catí, y les penes dels establiments que parlen de la redonda de les vinyes sien enteses en la sobredita redonda.

74.

RÚBRICA QUE NO PUGUEN BATRE BELLOTA

Íttem, a 28 de setembre 1588 los magnífichs Francés Alfaro, justícia de la present vila de Catí, Baltazar Segarra, notari, y Batiste Sant Juan, jurats, Miquel Briau, mustasaf, y tots los demés consellers estant ajustats en la sala per a tenir e celebrar consell la vespra de Sant Miquel, tots unànimes establiren e ordenaren que ninguna persona de qualsevol condició sie no goze ni presumeixca batre bellotes en los comuns de la present vila en ningun temps del any, ço és, roures ni carrasques sots pena de seixanta sous, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al comú y lo ters al acusador, y que tot hom pugua ésser acusador, y que preada la tala o dany fet batent puguen fer escusar a qualsevol persona, y si no escusara pague dita pena y la esmena. En après, en 2 de octubre dit any Batiste Marín, nuncio, fêu relació aver publicat ab so de trompeta per la present vila y llochs acostumats de aquella lo dit establiment y coses en aquell contengudes.

75.

RÚBRICA DE LES BÈSTIES QUE SERAN ATROBADES PER LO GUARDIÀ O LO AMO, LES PUGEN POSAR EN LO CORRAL

Íttem, vuy que contam 21 dia del mes de juny any 1582, los magnífichs Antoni Gilabert, justícia de la present vila de Catí, mossén Guillem Galceran, Juan Sans cavaller, y Geroni Cervera, jurats, Gaspar Sanjuan, mustasaf, y tot lo demés consell de dita present vila, tots unànimes y concordés y ningú discrepant, attenent lo gran dany se fa en lo terme de la present vila stabliren y ordenaren que si lo guardià o lo mateix amo de les heretats trobarà en ses heretats bous, bèsties, porchs o bestiar, que dit guardià o lo amo de dita heretat haga e pugua pendre los dits animals y portar aquells a la casa eo corral que per a dit efecte estarà deputat, y si entraran en dit corral o casa de la qual no hixquen ni sien trets sens que primer ab tot efecte paguen la pena que per establiments de la present vila està ordenat, y més avant lo amo de dits animals haga de pagar per lo corral, ço és per lo carcelatge, dos diners per quiscun bou o bèstia eo porch, y per cada deu reses de bestiar dos diners, y de deu avall un diner, lo qual y la dita pena hagen de pagar ans de eixir de dit corral o casa.

76.

RÚBRICA DE LES PENES CONTENGUDES EN LOS ESTABLIMENTS
EN LES QUALS COMETAN PERSONES QUE SIEN DOBLES

Ítem, establiren e ordenaren que totes les penes contengudes en los establiments de la present vila de Catí en les quals cauran e cometan persones puix que aquelles ho fan sientment, sien dobles de tal manera que a hon diu que encórreguen en pena de deu sous, sien vint sous, y així de allí amunt, així en les penes de nit com en les de dia.

77.

RÚBRICA QUE LO MAGNÍFICH JUSTÍCIA TOT LO ANY HAGA DE
ADMETRE CLAMS Y PROVEHIR EXECUCIÓ DE AQUELLS

Ítem, establiren e ordenaren no obstant qualsevol establiment, consuetut al contrari, que lo magnífich justícia de la present vila de Catí tot lo any haga de admetre clams, així de vista com de fer escusar, y provehir execució de aquells tostemps que requestat serà.

78.

RÚBRICA DINS QUANT TEMPS HAGA DE NOTIFICAR LO AMO LA
ESMENA AL TALANT

Ítem, vuy que contam 31 dia del mes de giner any 1594, los honorables y magnífich Ramon Sant Juan, justícia de la present vila de Catí, Juan Mestre, Sebastià Sant Juan, jurats, y tot lo demás consell, unànimes y concordés y ningú de aquells discrepant, establiren y ordenaren que qualsevol persona que tindrà dany en ses heretats de pa, vi, herba y altres coses, així en la redonda com fora de aquella, així a mal de persones com a mal de qualsevol cosa, sia tinguda y obligada dins un mes que tindrà dit mal eo dins un mes après que·u sabrà, de notificar-ó y fer-ó a saber ad aquell que haurà fet lo mal. E si dins dit mes no·u notificarà, que dita esmena sia nulla, e si lo que haurà fet dit mal pretendrà que altri ha fet també del dit mal, que dins un mes après que per dit amo li serà notificat lo·n haga de fer escusar eo notificar, e si no ho farà, pasat lo dit mes no puga demanar cosa alguna.

RÚBRICA A UNA MATEIXA PERSONA NO ES PUGUEN POSAR MÉS
DE DOS ACUSACIONS DE LA SERRADA O BOVALAR

Íttem, establiren e ordenaren que no es puga posar a una mateixa persona més de dos acusacions de la serrada o bovalar y que per a posar-se altres dos hagen de executar les primeres, les quals executades se pugen posar les segones; y que lo serrader haga de cobrar la esmena.

RÚBRICA DELS BURROS COLLUTS

Íttem, establiren e ordenaren a 23 de setembre any 1604 en la sala del consell de la present vila de Catí per los magnífichs Miquel Tores, justícia de la dita vila de Catí, Geroni Cervera, Berthomeu Marco, jurats, Andreu Monserrat, mustasaf, Sebastià Senjuan magor, Juseph Senjuan, Pere Sales sastre, Juan Segarra de na Sebastiana, Jaume Martí, Jaume Sales, Juan Galceran, Melchor Senjuan, Pere Blasco, Miquel Sales, Francés Sans, fuster, Francés Verdú, Pere Puig y Baltazar Segarra, notari, tots consellers de la present vila de Catí, tots unànims y concordades han determinat fer los establiments següents:

Primo, establiren y ordenaren que ninguna persona vehina y habitant de la present vila de Catí de qualsevol estat, grau y condició sia, que goze tenir ningun gènere de arriat que sia collut per a son servey y aquells que'l tindran o tenen per a vuy, que sien tenguts de vendre'ls o crestar-los de assí antes festes de Nadal primeres vinents, y que de allí avant en ningun temps del any pugen enviar-los dits arriats colluts a la dula de la present vila de Catí ni de fora a pasturar per los comuns ni en les heretats pròpies, solts ni travats sinó fermats ab molt bones cordes, y qui contrafarà encórrega en pena per quiscuna vegada de seixanta sous reals de València, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al comú de la present vila de Catí y lo ters al acusador, y que tot hom puga ésser acusador, y que los magnífichs officials en poder faran la acusació, tinguen obligació de tenir secret al acusador y fer-li cobrar son ters si'l ne voldrà secretament, y del ters del comú no pugen fer gràcia los dits officials que vuy són o per temps seran, y si ho faran ho paguen de sos béns propis.

81.

RÚBRICA DELS MACHOS COLLUTS

Ítem més, establiren y ordenaren en lo mateix consell que ninguna persona sia gozada de enviar a la dula de la present vila de Catí ningun macho collut si no serà crestat, dels primers dies de mars fins al darrer de setembre, sots pena de seixanta sous per quiscuna vegada que contrafarà, y la mateixa pena tinga lo duler si'l acceptarà en la dula, partidora la dita pena segons en lo damunt dit establiment se conté y ab los mateixos pactes de tenir secret l'acusador, y que tot hom puga ésser acusador y que no'n puguen fer gràcia los magnífichs oficials.

82.

RÚBRICA DE LES TERRES DE TORREBLANCA

Ítem, lo mateix dia en lo mateix consell stabliren y ordenaren que aquells que tenen terres de les quals stablí la vila en lo any 1582 per a plantar vinyes y aquelles no estaran per a vuy plantades, que los amos que les tenen per a vuy sien tenguts y obligats de plantar-les y procurar-les de assí per tot lo mes de giner pròxime vinent del any 1605, y aquell que per tot lo mes de giner primer vinent no les aurà plantades y procurades encórrega en pena de seixanta sous y per los magnífichs oficials les puguen comisar y establir-les novament a altri, y als que novament les establiran los dits magnífichs oficials sien tinguts y obligats de plantar-les y procurar-les fins als darrers de mars après vinent, y si no les plantaran y procuraran per tot lo mes de mars après següent, encórreguen aquells que novament les auran establides en pena de seixanta sous y que les puguen tornar a comisar los dits magnífichs oficials, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, los dos tersos al comú de la present vila de Catí, y que los magnífichs jurats tinguen obligació de fer anar a les dites heretats y si no estaran plantades y procurades en dits temps, y que dels tersos del comú no'n puguen fer gràcia y si la faran ho paguen de sos propis.

83.

RÚBRICA DE PLANTAR VINYES

Ítem, dit dia en lo mateix consell establiren y ordenaren que los magnífichs oficials que vuy són de la present vila de Catí possen en execució lo establiment fet per lo consell de la present vila de Catí a 28 de setembre en lo any 1582, en lo qual determinaren que cada vehí de la present vila de Catí que no tindrà vinyes sia ten-

gut de plantar un jornal de vinya sots la dita pena en dit establiment contenguda y sia observat *de verbo ad verbum* conforme en aquell se conté.

84.

RÚBRICA QUE NINGUNA PERSONA PORTE BOUS PER LA REDONDA DE LES VINYES SENS GUARDA DE ESCUSAR Y EN NINGUN TEMPS DEL ANY HI PUGA POSAR CABRIU

Ítem, dit dia y en dit consell stabliren y ordenaren que ninguna persona sia gosada de portar ni tenir per la redonda de les vinyes ninguns animals bovins sens guarda de escusar ni per los camins ni comuns de nit ni de dia, sots pena de vint sous per ramat, e sinch fasen ramat, e de sinch en avall quatre sous per bèstia. Y que per dita redonda de les vinyes que ningú hi pugua posar ningun temps del any cabriu, ni en camins ni en comuns, sots pena de vint sous per de dia e quoranta sous de nit, e vint fasen ramat, e de vint en avall un sou per res de dia e dos sous de nit, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al amo de la heretat si seran atrobats en heretat, e si seran atrobats en los camins y comuns dins dita redonda de les vinyes, sie lo ters del comú y lo ters al acusador; y si acusador no y aurà, sien los dos tersos del amo de la heretat, y que tot hom pugua ésser acusador y que de la part del comú los magnífichs jurats no'n puguen fer gràcia, y si la faran, ho paguen de sos propis, y que dits oficials tinguen secret al acusador.

85.

RÚBRICA QUE PUGAN ESCUSAR DE LA REDONDA ALS GANADERS

Ítem, en dit consell stabliren y ordenaren que ninguna persona sie gosada en temps que la redonda de la present vila de Catí serà tancada y la faran guardar los magnífichs oficials, de posar ninguna manera de bestiar sots pena de deu sous de dia e vint sous de nit e degolla, e vint fasen ramat, e de vint en avall sis diners per bèstia per de dia y un sou de nit, y paguen la esmena si la faran. Y que los magnífichs jurats que vuy són o per temps seran de la present vila de Catí tinguen obligació de fer prear la dita redonda, y de la esmena que auran preat tinguen obligació los ganaders de escusar los bestiar per ells o per los que'ls guardaran los bestiar, y si escusar no poran o no voldran, paguen la pena y esmena que preat auran sens degolla, y si seran penyorats per los guardians en tal cas paguen la pena esmentada y degolla segons està dit desús, partidora la dita pena y degolla lo ters al senyor rey, lo ters al comú y lo ters al acusador, y que tot hom pugua ésser acusador y que tingue a secret al acusador.

RÚBRICA DELS BESTIARS QUE TORNEN A CORRAL

Íttem, establiren y ordenaren lo mateix dia en lo mateix consell que qualsevol persona eo pastor que serà atrobat que torne lo bestiar a corral, que són cabres y ovelles ab ses naccies o sens elles, que a les oracions de devespre seran atrobats, ço és, de la creu dels Entreforchs enllà del pradet d'en Uguet, dels nogués de na Griselda, del collet d'en Bayarri, de la creueta dels albés, del corral de na Sansona, de la planeta del pou de consell, y del pou del regall enllà, y fora dels camins que no vinguen camí caminant al corral hon tancaran, paguen de pena vint sous per quiscuna vegada que contrafaran y atrobats y seran. Y si seran atrobats en alguna heretat venint al corral, tinguen la mateixa pena, lo ters al senyor rey, lo ters al amo de la heretat si seran atrobats en heretat, y si seran atrobats en comú, lo ters al comú y lo ters al acusador, y tot hom puga ésser acusador, y que los officials de part del comú no puguen fer gràcia y, si la faran, ho paguen de propis, y que tinguen secret al acusador, y si voldrà lo acusador lo ters y serà secret, li fasen pagar secretament lo ters.

Y més establiren y ordenaren que si alguns duptes y aurà en tots los damunt dits stabliments, que aquells duptes los puguen determinar y declarar los dits magnífichs officials dels quals ne sien ells coneixedors *iuxta* Déu y ses conciències.

Íttem, establiren y ordenaren que tots los sobredits establiments sien ab veu de corredor y ab so de trompeta publicats lo primer dumenge après següent per què ningú no puga al·legar ignorància, ensemps ab lo establiment de plantar vinyes fet en lo any 1582.

En après, a 30 de setembre 1604 *retulit* Antonio Salort, altre dels nuncios de la present vila de Catí, a mi, Baltazar Segarra, notari, escrivà de la sala y consell de la present vila de Catí, ell en lo dia de vuy aver publicat los sobredits establiments ensemps ab lo de plantar vinyes del any 1582 per los llochs acostumats de la present vila de Catí per què a tots sia notori.

RÚBRICA DELS PORCHS QUE PODEN TENIR LOS VEHINS DE CATÍ

Íttem, a 28 de setembre any de la Nativitat de nostre Senyor Déu Jesuchrist de mil sinch cents noranta y nou, en la sala del consell de la present vila de Catí, vespra del gloriòs sent Miquel, en la elecció de mustasaf per los magnífichs Bertomeu Marco, justícia de la present vila de Catí, Sebastià Senjuan magor, y Mat-

heu Sales, jurats de dita vila de Catí, Alexi Sans, mustasaf, Ramon Senjuan, Geroni Cervera, Vicent Senjuan, Miquel Ferrer magor, Pere Gasulla, Pere Sales sastre, Vicent Mestre, Juan Segarra perayre, Jaume Martí, Bernat Segarra, Guillem Blasquo magor, Juan Mestre, Pere Sans fuster, Francés Galceran, Francés Verdú magor, Gabriel Olzina magor, Pere Senjuan d'en Jaume, Miquel Llopis major y Baltazar Segarra notari, escrivà de la sala y consell, ajustats y congregats en la sala de consell on per a semblants y altres negocis se acostumen ajustar y ara per a fer elecció de mustasaf, attenant y considerant que los vehins y habitants de la present vila de Catí fan grans abusos de tenir ramat o ramats de porchs així seus propis com encara de alguns particulars de la present vila de Catí a mig guany, tenint poch comte en aquells de tenir-los bona guarda per rahó de la qual fan molts intolerables danys y esmenes, y con córrer alguns juraments sobre les escusacions de les moltes esmenes fan en gran perjudí de les ànimes y consciències, tenint molt poch temor al servey de Déu omnipotent y en gran perjudí del delme y primícies y per a obviar y remediar tan gran mal com lo damunt dit, en lo present consell han determinat, estatuhit y ordenat que ninguna persona vehina y habitadora de la present vila de Catí goze ni presumisca tenir en son poder ni tenir a mig guany ni donar a mig guany a ninguna persona sinó tants porchs com cada hun behí pagarà sous de peyta de seti en lo llibre peyter de la present vila de Catí, y que ninguna persona ne puga tenir a mig guany de dos hòmens sinó *tantum* de hu, y que los porchs que tindran a mig guany de una persona no puguen excedir la sobredita suma de tants com pagaran sous de peyta de seti, y que les herbes que tindrà lo amo de qui donarà los porchs a mig guany no les puga donar ni vendre a ninguna altra persona sinó a qui aurà donat los dits porchs a mig guany, y qui contrafarà, així qui·ls pendrà com qui·ls donarà a mig guany, encórrega en pena de seixanta sous aplicadors lo ters al senyor rey, lo ters al comú de la present vila de Catí y lo ters al acusador, y que los magnífichs jurats qui vuy són o per temps seran de la present vila de Catí, del ters del comú no'n puguen fer gràcia ni remisió alguna de la part de la vila y si la faran ho paguen de sos béns propis. Lo present establiment comence a durar del dia de Pasqua Florida primer vinent del any mil sis-cents en avant, y entre lo any los porchs que cada hu podrà tenir conforme està dit, aquells no·ls puguen tenir sinó de Pasqua Florida fins al dia que veremen en la present vila de Catí, que del dia que auran veremat fins al dia de Pasqua Florida no puguen tenir los que voldran, y en lo temps de la bellota ne puguen comprar per a al bosch, en lo temps de la bellota los que podran comprar en sos diners, y en lo temps que no y aurà bellota no'n puguen tenir sinó conforme damunt està dit, y en lo que a respecte quant y aurà mostra de bellota y se podran posar porchs en los boschs, que aquells qui·ls hi voldrà posar quant los compraran los puguen tenir en la redonda ab ses herbes vuyt dies, y si més lo hi tindran encórreguen en la damunt dita pena y sien penyorats, y en lo temps de

les fires los quals trauran dels boschs per a vendre'ls y portar-los a les fires y los quals compraran per a les fires, que en les herbes pròpies los puguen tenir quinze dies ans dela fira sens pena alguna, y si contrafaran encórreguen en la sobredita pena partidora *ut supra*.

88.

RÚBRICA QUE NINGÚ PUGAR MATAR PORCHS DE NIT

Ítem, a 13 dies del mes de nohembre del any de la Nativitat de nostre Senyor Déu mil sinch-cents noranta y nou, en la sala de consell de la present vila de Catí los magnífichs Bertomeu Marco, justícia de dita vila, Sabastià Sent Juan y Matheu Sales, jurats, Ramon Sant Juan, mustasaf, Gabriel Olzina major, Geroni Cervera, Miquel Ferrer, Gaspar Verdú, Pere Sales, Vicent Mestre, Jaume Martí, Pere Sent Juan d'en Jaume, Bernat Segarra, Pere Gassulla, Pere Sans fuster, Miquel Llopis major, y Baltazar Segarra, notari, consellers en lo present any de la vila de Catí, atenen y considerant que en la present vila de Catí y terme de aquella en los temps pasats se han fet molts grans abusos en lo matar los porchs per les cases així de nit com de dia, y en alguns particulars de la present vila de Catí los han faltat alguns porchs dels quals han tingut sospita se són morts en la present vila de Catí en casa o cases particulars, y per llevar estos juhins temeraris y males sospites que tenen de algunes persones, an determinat en lo dit consell tots unànimes y conformes et nèmine discrepante, stabliren y ordenaren que ninguna persona vehina y habitant de la present vila de Catí que sia gosada de matar ni fer matar ningun gènere de porch o porchs en sa casa ni fora de aquella de nit ni de dia fins sien manifestats y donat lo senyal y manifest a la persona que serà deputada per lo consell de la present vila de Catí per a rebre lo manifest dels dits porchs que matar voldran, y donat dit manifest que ninguna persona ne puga matar ne fer matar de nit en manera alguna sinó serà cas afortuit, y que sia ab llicència dels magnífichs jurats que vuy són e per temps seran sots pena de deu lliures aplicadores lo ters al senyor rey, lo ters al comú de Catí y lo ters al acusador, y que tot hom puga ésser acusador, al qual acusador tinguen obligació de tenir-lo secret en poder del official que serà la acusació; y que lo ters del acusador tinguen obligació de executar-lo y donar-lo y al acusador secret si'l voldrà, y que los dits magnífichs jurats no puguen fer gràcia ninguna del ters de la vila y si acàs ho faran, ho paguen aquells de propis, y quiscun any quant donaran compte los dits magnífichs jurats tinguen obligació sots virtut del jurament que tenen prestat de manifestar les acusacions auran fet en son any, y que quiscun any nomenen una persona que ab jurament reba los manifestes dels porchs que voldran matar.

RÚBRICA QUE QUANT SE HAGA DE VEREMAR SIA AB LLICÈNCIA
DELS MAGNÍFICHS OFFICIALS

Íttem, vuy que contam 28 dies del mes de setembre any 1622, los magnífichs Francés Guasch, justícia de la present vila de Catí, Juan Mestre major, y Martí Verdú, jurats, Miquel Torres mustasaf, Sebastià Sent Juan major, Baltazar Segarra d'en Baptiste, Melchor Olzina, Gabriel Marco major, Juan Segarra d'en Juan, Pere Saragoça, Andreu Sales, Pere Galceran d'en Jaume, Pere Blasco, Pere Alfaro, Sebastià Sen Juan menor, Francés Verdú y Gaspar Segarra, agustats en la sala de la present vila per a fer elecció de mustasaf, attenent y considerant que lo plantar vinyes va de augment y que lo vi que's cull en elles no és de tant valor com seria si's deixàs madurar la verema, per ço establiren y ordenaren que de vuy avant ningun hom que tindrà vinya gran ni chica no goze veremar aquella fins tant los senyors jurats, a coneguda de experts, tinguen relació que la verema està prou madura per a poder veremar y en tal cas, feta crida, puga veremar tot hom, y qui al contrari farà encórrega en pena de seixanta sous partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al acusador y lo ters al comú de la vila, y si acusador no y aurà, sien los dos tersos per a al comú, ab tal emperò que los tersos del comú los magnífichs jurats que vuy són ni per temps seran, no'n puguen fer gràcia y si la faran ho paguen de sos propis.

RÚBRICA QUE NO PUGUEN EMBIAR LES BÈSTIES SOLTES PER LO
VINYET

Íttem, establiren y ordenaren los dits pròmens y consellers lo mateix dia en lo mateix consell que per quant se fa gran dany en les vinyes per causa de enviar les bèsties de nit per lo vinyet, que de vuy avant ningú sia gozat de enviar les cavalcadures ni altres animals per la redonda de les vinyes en heretat sua ni de altri si no serà que estiguen fermades o en heretat que estigua tancada que no puguen eixir, sots pena de sinch sous de dia y deu sous per de nit per quiscuna, açò entés del primer de mars fins tant hagen veremat; emperò, per dit stabliment no entenen derrogar los altres stabliments fets fins al dia de vuy, partidora la dita pena conforme al damunt dit stabliment.

91.

RÚBRICA DELS LLEDONERS

Íttem, dit dia los dessús dits pròmens y consellers stabliren y ordenaren que per quant la experiència mostra o dehuen fer los hòmens que com les vinyes se augmenten y los veixells de cada dia se han de adobar y fer-ne de nous, y assó és molt costós per la falta de la fusta la qual se ha de anar a cercar fora del poble per la poca curiositat, que de vuy avant ningun home goze en heretat de altri tallar lledoner gros ni chic del qual per tems ne puga eixir cèrcol ni forca ni altra fusta necessària per a al cervici del home, sots pena per cada vegada de deu sous per cada hu partidora la dita pena conforme los damunt dits stabliments.

92.

RÚBRICA DEL VI

Íttem, dit dia los desús dits pròmens y consellers stabliren y ordenaren que per quant se deu favorir lo vi que's collirà en la vila, que si ningun hom estrany o de la vila embotarà vi de la plana, que comensat a vendre lo vi de la terra, lo vi de la plana no puga ésser venut en gros ni en menut fins tant sia acabat de vendre lo de la vila.

Íttem, que puguen vendre los forasters que'l portaran a càrregues al ostal y no en altra part sots pena de vint sous, partidora dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al acusador y lo ters al comú, y que los magnífichs jurats no'n puguen fer gràcia del comú conforme en lo primer establiment fet en lo dia de vuy està dit.

En après, a 29 desús dits mes e any, los damunt dits quatre establiments *vel Íttems*, per Rafel Cugat núncio foren publicats ab so de trompeta per los llochs acostumats *pro ut ipse retulit* per a què a tots fos notori y no's puga al·legar ignorància.

93.

RÚBRICA QUE NO PUGUEN FER SOCARRADES

Íttem, a 25 de abril 1632, en la sala de la vila ajustat consell per a moltes coses, per obviar escàndols que's poden seguir de que's fan socarrades de nit a les portes de les cases molt extraordinàries y poden cremar alguna porta de alguna casa y además de això lo fum que's fa en dites socarrades que y posen palla podrida y albardes y pot causar dany, per çò, per evitar tot lo sobredit, stabliren, statuïren y ordenaren

que ninguna persona de qualsevol estat y condició que sia no sia gosada ni presumixca fer ni fer fer socarrades eo socarrada de nit ni de dia a ninguna porta de ninguna persona eo vehí de la present vila y terme de aquella, sots pena de vint-y-cinc lliures reals de València pagadores lo ters al senyor rey, lo ters al acusador y lo ters al comú, y que del ters del comú los magnífichs jurats que vuy són y per temps seran de dita present vila de Catí no·n puguen fer gràcia alguna, y si acàs la faran ho paguen de sos propis, y además de això lo magnífich justícia de la present vila los puga tenir lo temps ad aquell ben vist en la presó.

Postmodum vero sub dictis die et anno retulit Juan Carreres, nuncio de la present vila, ell en lo dia de vuy aver publicat a so de trompeta lo present stabliment per los llochs acostumats per a què a tots fos notori y no·s puga al·legar ignorància.

94.

RÚBRICA QUE NINGÚ NO PUGA CASAR EN TEMPS DELS RAÏMS

Ítem, vuy que contam a 28 dies del mes de setembre any 1627, los magnífichs Baltazar Segarra d'en Batiste, justícia de la present vila de Catí, Juseph Sales y Gabriel Puig, jurats, y Miquel Ferrer, mustasaf, vespra del gloriós Sant Miquel, stabliren y ordenaren per evitar los grans danys que los gossos així de bestiar y de casa com de claveguera que en la present vila de Catí y terme causen en les vinyes mentres y ha raïms, stabliren y ordenaren que ningun vehí e habitador de la present vila ni terme de aquella mentres emperò que y haurà rahims en les vinyes madura, puga casar en lo terme de dita present vila de Catí al conill ni a la llebre ni a mostra dins la redonda fins a què seran fora de aquella, sots pena de vint sous de dia y quoranta sous de nit, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo altre ters al acusador, y si no y haurà part interesada lo altre ters a la vila, del qual ters los jurats que *tunc* seran no·n puguen fer gràcia y si la faran, ho paguen de propis, y tot lo món acusador.

95.

RÚBRICA DELS GOSOS

Ítem, establiren y ordenaren dits dia que ningun gos així de mostra, conill, llebre, com de claveguera puga anar solt per lo present terme mentres hi haurà rahims en les vinyes, sots pena de vint sous de dia y quoranta sous de nit, partidora dita pena segons desús està dit. En après, a 30 de setembre 1627 los sobredits stabliments foren publicats per Rafel Cugat, nuncio, en los llochs acostumats *pro ut retulit*.

RÚBRICA QUE NO PODEN MATAR LOS PORCHS

Íttem, a 15 de janer 1633 los magnífichs Gaspar Martí Sen Joan, justícia de la present vila de Catí, Gabriel Fort, notari y Pere Segarra, jurats, Pere Sans mustasaf, y tot lo demás consell ajustats en la sala per a tenir consell stabliren y ordenaren que attés que y ha establiments que los amos de les heretats trobant marranchons en pa y en vi en sa heretat los puguen matar, attés y considerant que per dita rahó se pot seguir algun escàndol, stabliren y ordenaren que de vuy avant de ninguna manera se puguen matar marranchons encara que·ls troben los amos de les heretats en pa y vi, si·ls mataran los hagen de pagar quells que·ls matarà encara que no sia sino hu. Assò entés, emperò, com sia trobat un porch tot sol en heretat de altri en pa y vi, tinga de pena de dia vint sous y de nit setze, partidora dita pena conforme los demás stabliments parlant de dits porchs, y que si seran atrobats més de un sia la pena conforme los demás stabliments exepto que no·ls poden matar.

En après dit dia, Juan Carreras, núncio de la present vila, féu relació haver publicat ab so de trompeta per los llochs acostumats lo dit stabliment.

RÚBRICA DE PLANTAR VINYES

Íttem, a 28 de setembre any de la Nativitat de nostre Senyor Déu Jhesuchrist de 1680, en la sala de consell de la present vila de Catí los magnífichs Juan Sales, justícia de la dita y present vila, Sebastià Sen Juan y Gabriel Sales d'en Miquel, jurats, Vicent Sen Juan, mustasaf, juntament en lo restant del consell establiren, statüiren y ordenaren que attés que lo vinyet de la present vila de Catí està molt acabat que apenes hi ha vinyes, lo que és en gran dany així dels particulars com del delme y terso que quiscun any ve a la vila, per ço es determinen que es posen en execució los establiments antichs que es feren lo any 1582 y altres que seran tocants a plantar vinyes y a la conservació de aquelles y altres danys que es fan en la redonda y demás del terme, y per a què es puga posar en execució y corroborar dites coses ordenen que quiscun any se nomene un prom per a què execute totes les penes y esmenes que es faran en la redonda y demás del terme y aquell tinga obligació de pagar-ó a qui vulla que es clamaran y a qualsevol que li hauran fet tala, y después, en continent, executar al malfactor y cobrar lo que aurà pagat y donar a la vila los tersos que li tocarà, y que a dit prom li done la vila sinch lliures de salari, y per a lo any vinent comensat lo present dia nomenen a Juseph Fandos, menor.

98.

RÚBRICA QUE LOS BOUS NO PUGEN ANAR SENS GUARDA DE
ESCUSAR

Íttem, a 6 de octubre any de la Nativitat de nostre Senyor Déu Jhesuchrist de 1680 los magnífichs Juan Sales, justícia de la present vila de Catí, Sebastià Sen Juan y Gabriel Sales d'en Miquel, jurats, y demás consell establiren y ordenaren que ninguna persona que tindrà bous de llaurada no els puga tenir en la redonda pasturant sinó serà en ses heretats pròpies y en guarda de vista de escusar, sots pena de sinch sous per bou de dia y deu sous per bou de nit, partidora la dita pena lo ters al senyor rey, lo ters al comú de la present vila y lo ters al acusador, y si seran atrobats en heretat de altri sien los dos tersos del amo de la heretat, y además paguen la esmena si la y aurà.

99.

RÚBRICA DELS QUE FARAN MAL Y NO VOLDRAN PAGAR

Íttem, dit dia en lo mateix consell establiren, estatuïren y ordenaren que qualsevol persona de qualsevol de qualsevol [*sic*] estat y condició que sia la qual o les quals contravindran a qualsevol dels establiments de la present vila de Catí, que aquell o aquells paguen la pena o penes contengudes en dits establiments y si pagar no voldran o no poran, aquell o aquells sien presos y posats en la presó y estiguen en lo sep tants dies com sous pugarà la pena en dits establiments contengudes, y la esmena que auran fet.

100.

RÚBRICA DELS QUI ENTRARAN CORDERS Y CABRIU ANS DEL
DELMAR EN HERETAT DE ALTRI

Íttem, establiren y ordenaren los senyors regidors de dita vila en lo dia cinch de febrer mil set-cents cinquanta nou, que o són los senyors Francisco Miralles, [.....], Vicent Moliner de Vicent, Pasqual Alcàser y Joseph Falcó, a presència de son síndich procurador general en ple ajuntament, acistint el senyor Francisco Prats, son alcalde ordinari, que des de el dia de huy en avant qualsevol vehí que entrarà sos nadisos de llanar y cabriu en heretat de altri que fassen dañ en blats, erbes y demás abres fruytals hasta la delmada, que paguen per cada un dos dinés hasta vint que fermen ramat, y de vint en vant, cinch sous, y que no·lles puygan matar en manera alguna.

101.

RÚBRICA EN CONFIRMACIÓ DEL DRET DE FADIGA DE TOT LO
QUE PRODUIX LO TERME DE LA PRESENT VILA PER A SOS
VEHINS

Ytem, establiren y ordenaren que per a evitar controvèrcies, disputes y qüestions en lo sucesiu, que qualsevol persona que en esta vila y terme venerà tot gènere de nodriment o animals y altra cosa que produix la terra de esta jurisdicció a atra persona forastera, tots los vehins de esta vila tindran y tinguen lo dret de fadiga sens [.....] molts a voler-s'o quedar per dit dret per a son hus propi y no pora gananciar, sien preferits los primers damandants, y si molts acudiren a un mateix temps y la cosa venuda fore devisible, se la hachen de repartir per igualts parts, entenant-se lo mateix en la llana que es vendrà a vehins y forasters per a fabricar robes. Y en quant als forasters, encara que sia per a son propi vestir se la podran quedar per lo tanto los vehins de esta vila aquella que hauran de menester per a sa casa y no per a altre fi ni intenció de gananciar lo qual, si es justificara, incurrirà en la pena de tres lliures *ipso facto* que vullge o intente quedar-se la cosa per dret de fadiga, repartidora la dita pena en la forma acostumbrada.

102.

RÚBRICA SOBRE ENTRAR ALS GUAREITS LOS BESTIARS

Ytem, establiren y ordenaren que ningun gènere de bestiar o animals porà entrar en los guareits o terra llaurada que no sien tocadés les nou hores de matí, baix pena de una lliura per cada vegada partidora segons està acostumat.

103.

RÚBRICA SOBRE ALBRES ENTRE VEHINS QUE ESTAN LES RAÏLS
DINS LES PARETS, SIA PRÒPIA U MIGERA

Ítem, establiren y ordenaren que ningun vehí sia pròpia la paret o migera entre vehins, quan la renoven no pugen tallar les raïls dels albres que estan baix la pared, baix la pena arbitrarici y per lo dañ ocasionat lo que resultàs.

104.

Ytem, que ningun vehí sigue gosat de entrar en ningun mallol dins de la redonda ni fora de la redonda a pasturar, si és plantat del primer añ pena de vint rals, si és del segon añ deu rals, y si és del tercer añ deu sous y la esmena.

*L*ibre d'establiments
d'Albocàsser
(segle XV)

||^{1r} Albocàçer

1.

RÚBRICA DE COLTIVES, A PLANA V

Ítem, stabliren e ordenaren que cascun vehí del dit loch o hereter puxe haver e tenir coltiva de rostoll, etc axí que si algun bestiar menut entrarà en les dites coltives que pach lo senyor de aquell hun diner per cabeça de pena tro en XXX cabeças, e de trenta cabeças ensús sie dit ramat e pach de pena, de dia, V sous, e de nit X sous e la smena, de les qualls penes aje la honrada senyoria lo ters et les dues parts lo senyor de les dites coltives, emperò que les dites coltives sien senyalades ab dos mollons de terra segons és acostumat de senyalar a cascuna cap.

Ítem, tota bèstia grossa que entrara en les dites coltives pach de pena VI diners per cabeça fins en X, e de deu ensús sie dit ramat e pach de pena, de dia, V sous, e de nit X sous e la smena, partida la dita pena *ut supra*.

Ítem, tota natura de porchs que entraran en les dites coltives paguen per cabeça VI diners tro en sis, e de aquí avant sie dit ramat e paguen de pena, de dia, V sous, e de nit X sous, e l'esmena, partides les dites penes *ut supra*. Les quals dites coltives sien tengudes e guardades de Senta Maria Magdalena tro a Pasqua Florida, emperò cascú se puixe aturar un jornal de herba de coltives per a ses bèsties, la qual no li puixa ésser soltada mas que hajen aquella a resenyalar.¹

¶ ¹ Aquesta anotació està repetida una vegada però la primera versió conté diverses errades ortogràfiques i, probablement per això, va ser ratllada i anul·lada, i escrita de nou a continuació. Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «aquests 3

capítols són deguts a la sentència dels amprius per la qual açò no és prohibit y, per consegüent, és permés. És axí matex exenta la senyoria per los erbatges y per los bestiar tostemp que tinga, si volen que resten per a ells».

2.

RÚBRICA DE SCALIVAR GUAREYTS, PLANA VI

Ítem més, stabliren e ordenaren que tot bestiar menut que entrarà en guareyts ni en rostolls o altres terres d'altri ¶^{1v} que's hagen a sembrar l'any vinent dins tres dies après que aurà plogut, que pach lo senyor de aquell dos diners per cabeça tro en XXX cabeças, e de XXX cabeças en amunt pach per ramat V sous de dia, e de nit la pena dobla. Emperò que los dits rostolls qui segons dit és se hauran a sembrar, hagen a ésser mollonats ab quatre mollons de terra alia que no hagen ban algú, de les quals penes haja la honrrada senyoria lo terç e les dues parts lo senyor de les dites propietats.

Ítem, tota bèstia grossa e tota natura de porchs ab que hagen tres mesos que sien nats los dits porchs qui entraran en los dits guarets, rostolls e terres dins los dits tres dies après que aurà plogut, paguen per cabeça VI diners tro en sis, e de sis ensà sie dit ramat e paguen de pena V sous, partides les dites penes *ut supra*. E que bèsties grosses sie dit ramat fins en X bèsties e de allí ensús paguen de pena V sous.²

3.

RÚBRICA DE GROSEJATS, PLANA VII

Ítem stabliren e ordenaren que tot vehí o hereter del dit lloch puixe fer grosejada o grosejats ab sembrats tant com li plaurà, e tot bestiar menut que entrarà en los dits grosejats pach lo senyor de aquell, de pena per cabeça diner diner tro en trenta, e de trenta amunt sia dit ramat e pach de pena V sous e la smena, de les quals penes haja lo senyor lo terç e lo senyor de dits grosejats les dues parts. E que los dits grosejats sien tenguts e guardats fins a Pasqua Florida, e de allí avant encara tro tant que per lo senyor de aquells sien soltats, e açò sia entés en ses pròpries heretats, y per levar molts abusos y maranys se acostumen fer, determenen que avent-hi queixa de algun tercer, stiga a smena, correcció y determinació de la reverent senyoria, justícia y jurats y prohòmens.³

¶ ² Aques Ítem estava encapçalat pel títol «Rúbrica de grosejats», però va ser ratllat perquè en realitat correspon a l'ítem se-

güent. Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil». ¶ ³ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

4.

RÚBRICA DE MILLS E TRAMELLES, DE LLEGUMS, FAVES, GUIXES,
LENTILLES E NAPS, ALLS, CEBES, ALFANÇ E DE TOTA ALTRA
QUALSEVOL NATURA DE LLEGUMS MENUTS, A PLANA VII

Ítem, stabliren e ordenaren que tota persona que entrarà ¶^{2r} legums, alls, çebes o en qualsevol natura de llegums d'altri e collirà de aquells, que pach de pena per cascuna vegada tres sous de pena de dia, e de nit X sous e l'asmena, de les quals haja la honorable senyoria lo terç e les dues parts lo senyor dels dits llegums, alls.⁴

Ítem, tot bestiar menut que entrarà en los dits legums de altri, pach de pena per cabeça diner diner tro en XXX cabeçes, e de XXX cabeçes ensús sie dit ramat e pach de pena V sous e l'asmena, partida la pena *ut supra*.

Ítem, tota bèstia grossa e tota natura de porchs ab que no hagen tres mesos que sien nats qui entraran en los dits llegums e alls etc de altri, que paguen de pena per cabeça e per ramat si e segons és contengut en lo stabliment dels blats, partida la dita pena *ut supra*.

5.

RÚBRICA DE LES OQUES, A PLANA VIII

Ítem, stabliren y ordenaren que tota oqua o oquolí que entrarà en blats o en qualsevol sementer de altri, paguen de pena per cascuna vegada per cabeça tres diners e l'asmena, e si cars serà les dites oques essent o fent dany lo senyor de qui serà les hi trobarà, o per cars ne matava alguna, sia tengut de manifestar e portarla al senyor de qui serà dita oqua, si la voldrà pendre, e ell no volent-la acceptar sia tengut pagar un real per quiscuna oqua e per quiscun oculí no·u dé al senyor de qui seran, e hon lo dit senyor acceptant les dites oques mortes non sia tengut pagar cosa deguna lo qui les matarà, de la qual pena haja la reverent senyoria lo terç, e les dues parts lo senyor dels dits blats.⁵

6.

RÚBRICA DE AMARGINAR, A PLANA X

Ítem, stabliren y ordenaren que tota persona que amargarà, metrà e tendrà bèsties o bestiàs axí grosos com menuts e tota natura de porchs en miges de ribes o mijans de blats o coltives de altri que no hagen més de dotze palms de ample, ¶^{2v}

¶⁴ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil». ¶⁵ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

que paguen de pena los senyors dels dits bestiar, bèsties e porchs per pena per cabeça e per ramat si e segons dessús en los stabliments dels blats, partides les dites penes segons en aquell dit stabliment és contengut. Emperò si les dites ribes o migans seran majors e pus amples de XII palms, que en aquelles puixen metre e ternir e marginar bèsties e bestiar e nodriment sens alguna pena.⁶

7.

RÚBRICA DE BESTIARS QUI AB SQUELLES O SENS SQUELLES SERÀ
MÉS EN BLATS, A PLANA XI

Ítem, stabliren e ordenaren que tot bestiar axí gros com menut qui ab squelles tapades o sens squelles, ço és que les los hagen levades, entrarà en blats, vinyes, orts e coltives d'altri, pach la pena en doble de aquella contenguda en los stabliments damunt dits fets dels dits blats, vinyes, orts e coltives, partides les dites penes segons en aquells és contengut.⁷

8.

RÚBRICA DE CARRASQUES E BELLOTES DE LAURATS D'ALTRI, A
PLANA XII

Ítem, stabliren y ordenaren que alguna persona stranya o privada no gos scimar ni tallar alguna carrasqua o roure que sia en terres laurades ni en migans d'altri, ni de aquelles o aquells gos collir bellota ni de altres carrasques o roures que stiguén en heretat d'altri si ja donchs en heretats o possessions d'altri en les quals la universitat ha ampriu de tallar lenya, sots pena de V sous e la smena, de les quals haja la reverent senyoria lo terç e les dues parts lo senyor de les dites propietats. E més, si alguna persona cremarà o metrà foch en heretat d'altri o cremarà roure o carrasqua o altre qualsevol arbre, pach de pena XII diners per cascuna carrasqua o roure o qualsevol arbre tro en cinch, e'n de cinch arbres ensús pach X sous e la smena, e si per ventura menent fonch en sa heretat e passa-ne en heretat d'altri, que no sie tengut pagar sinó la smena jurant que no y ha més foch per frau, partida la pena lo terç a la reverent senyoria e les dues parts al senyor de la heretat o de aquell qui reb lo dany.⁸

¶ ⁶ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil» ¶ ⁷ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil». ¶ ⁸ Al marge esquerre, escrit d'altra

mà: «que no comprega al senyor quan trama meta per fer lenya dels arbres que estaran en los antuixans».

Ítem, stabliren en carrasques o roures que sien en rostolls o en terres ¶^{3r} d'altri que sien llaurades dins dos anys aurà bellota, alguna persona no gos metre ni lexar entrar bestiar menut dins sis dies après que haurà fet temporal de vent o de plujes, ni fahent lo dit temporal, e si ho farà que pach de pena diner diner [sic] per cabeça tro en XXX, e de XXX amunt pach per ramat III sous e la smena, e si porchs hi entraran en lo dit temps, que paguen per cabeça sis diners fins en sis, e de sis dessús sie dit ramat e paguen de pena V sous e l'asmena, de nit pena doble. E si bèsties grosses hi entraran, paguen de pena VI diners fins en X, e de X ensús sie dit ramat e paguen de pena V sous e la smena, e que ninguna persona no gos batre ni plegar bellota en heretats d'altri sots pena de III sous e l'asmena, de les quals penes haja la reverent senyoria lo terç e les dues parts lo senyor de les dites propietats.⁹

9.

RÚBRICA DE HERES D'ALTRI, A PLANA XIII

Ítem més, stabliren e ordenaren que tot bestiar menut que entrarà en hera de altri dementre blat y haurà o après que y hauran batut e serà cuberta, que pach de pena lo senyor de aquell diner diner [sic] per cabeça tro en deu, e de X cabeçes ensús sie dit ramat e pach de pena XII e la smena, de les quals penes haja la reverent senyoria lo terç e les dues parts lo senyor de la dita heretat.

Ítem, tota bèstia grossa e tota natura de porchs que entraran en hera de altri mentre blat hi haurà e après que haurat [sic] batut e l'auran cuberta, que paguen de pena per cabeça e per ramat si e segons és contengut en lo stabliment del blat.¹⁰

10.

RÚBRICA DE METRE FOCH O TALLAR CARRASQUA EN LO BOVALAR, A PLANA XVI

Ítem, stabliren e ordenaren que alguna persona no gos metre foch al bovalar de la universitat ne y gos tallar alguna carrasqua o roure o aladern, e si ho farà que pach de pena per cascuna vegada per cascuna carrasqua, roure o aladern que y tallaran o metran foch V sous e la smena, de les quals haja la reverent senyoria lo terç, e lo comú ¶^{3v} lo terç e l'altre terç lo acusador, e per semblant ne puixa ésser feta enquesta.¹¹

¶⁹ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

¶¹¹ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «que quant al tallar, no comprenga al senyor».

¶¹⁰ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

Ítem més, stabliren e ordenaren que alguna persona no gos tallar alguna carrasqua, olivera, ullastre o roure de la universitat, de calç, que haje v palms d'alt e d'allí ensús, e si·u farà que pach de pena per cascuna carrasqua o roure o aladern, e si ho farà que pach de pena per cascuna vegada e per cascuna carrasqua, roure o aladern que·y tallarà o metran foch v sous e l'asmena, de les quals haja la reverent senyoria lo terç, e lo comú lo terç, e l'altre terç lo acusador, e que tothom ne puixa ésser acusador, e per semblant ne puixa ésser feta enquesta.¹²

11.

RÚBRICA DE CARRASQUES DE LA UNIVERSITAT, A PLANA XVI

Ítem més, stabliren e ordenaren que alguna persona no gos tallar alguna carrasqua, olivera, ullastre o roure de la universitat, de calç que haje v palms d'alt o d'allí ensús, e si·u farà que pach de pena per cascuna carrasqua, olivera o ullastre o roure v sous e l'asmena, de les quals haja la reverent senyoria lo terç, e lo terç lo consell e lo terç lo acusador, e tot hom puixa ésser acusador. Emperò a fustes d'aradres e mànechs per a son propi ús tothom ne puixen tallar sens pena, e nores menys tothom puixe tallar e scimar carrasques a obs de lenya e bestiar a bous e a bèsties d'arada, e anaccia [*sic*] jaquint emperò la branca principal en cascuna carrasca o roure sançera, e jaquint axí mateix dos palms de broquada en la branca que scimaran o esmoxaran. Emperò no sie entés en açò los carrasquals e bovalar de consell.¹³

12.

RÚBRICA DE SOLQUES DE ALGUNES PROPRIETATS, A PLANA XX

Ítem, stabliren e ordenaren que si per ventura algun contrast o qüestió s'esdevenirà entre dos o tres homes, solques o vehins axí per carreres, aygües, fites com per altres qualsevol coses en e sobre llurs propietats o per rahó de aquelles, que lo balle de dit lloch ensemps ab los jurats e ab aquells pròmens del dit lloch que per los dits balle e jurats appellats e demanats hy seran, puixen declarar, conéixer e determinar a llur bona conexença los dits contrastes e qüestions, e qualsevol cosa que per aquells serà coneguda, declarada, determinada, les dites parts hagen a tenir e observar e sia ferma e vàlida empertot temps. E noresmenys, que cascuna de les dues parts hagen a fer sagrament de tenir, servir e complir lur declaració e deter-

¶¹² Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «que quant al tallar, no comprega al senyor».

¶¹³ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «*idem in proximo*».

minació, la qual los dessus dits balle, jurats e proòmens puxen fer breument e sumària e sens alguna scriptura e solemnitat de juhí, e la part que lo dit sacrament fer no voldrà, tenir, observar e complir la dita declaració, sia encorreguda en pena de XX sous dels quals haja la honrrada senyoria lo terç, e l'altra part obedient lo terç, e l'altre terç sia de la luminària de Sancta Maria del dit lloch. Et no contrastant les dites coses, la dita declaració e determinació per les damunt dites feta, sie e romanga per tostemps ferma e vàlida, e les dites parts hajen e sien tengudes, encara puixen ésser forçades de tenir, observar e complir aquella, e los dits balle e jurats hajen de salari, e lo notari si mester lo y hauran, tres sous, e si altra persona hi haurà de anar, que haja de salari dos sous.¹⁴

13.

RÚBRICA DE LES COVES O CORRALS E MALLADES DE CONSELL, A PLANA XXI

Ítem, stabliren e ordenaren que alguna persona no gos metre bestiar ningú gros ni menut en alguna cova o corral de consell en lo qual per alguna altra persona serà stat posat primerament en senyal de voler metre alí lur bestiar, alguna roba o algun nadiu, e si ho farà e gitar no·ls ne voldrà, si aquell qui primerament ho havie pres l'on requirirà, que·n pach de pena ¶^{4v} per cascuna vegada XX sous, dels quals haja la reverent senyoria lo terç, lo terç lo consell e l'altre terç aquell qui haurà primer pres o senyalat lo dit corral eo cova. Emperò si algú traurà lo dit bestiar de la dita cova o corral e aquella nit següent no y tornarà, que lo primer que après hi vendrà hi puixe metre son bestiar sens alguna pena.¹⁵

14.

RÚBRICA DE AQUELLS QUI·S DESVEHINARAN, PLANA XXII

Ítem, stabliren y ordenaren que si algun vehí qui a present és e per temps serà del dit lloch se voldrà desvehinar e partir del dit lloch dessus dit per anar-se'n en altre lloch, que sie tengut de assure's a compte ab los jurats del dit lloch e pagar sa part dels dits deures que·l dit lloch donch deurà per les lliures del moble qui ladonchs peytarà, e per qualsevol altres béns mobles qui més de les lliures del moble haurà o menys si menys ne tendrà, e si al dit compte aseure's no·s voldrà, que·ls dits jurats ab alguns prohòmens del dit lloch li puixen taxar a sa bona co-

¶¹⁴ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «o altra qualsevol persona que la senyoria tendrà per a ple-

gar les rendes». ¶¹⁵ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

neguda com li pervendrà pagar en los dits deutes. E noresmenys, si aquell dit vehí que anar-se'n voldrà, no voldrà pagar bonament ço que li pervengue pagar eo li serà taxat pagar en los dits deutes segons dit és, que lo justícia del dit lloch que ladonchs serà, a sola e simpla requesta a ell feta de paraula per los dits jurats, faça execució en los dits béns de aquell qui anar-se'n voldrà sens dies e hores, tota solempnitat de fur e de dret apart posada tro en compliment de ço que li pervendrà eo li serà taxat pagar en los dits deutes e de les messions per la dita rahó fetes e fahedores. E tot hereu e successor de béns de algun vehí del dit lloch haje e sie tengut aseure's a compte e descarregar e pagar la part que li pertanyerà dels deutes de la universitat, de les lliures del moble de aquell defunt qui los dits béns succehirà o si més béns se'n portarà, e si fer no·u voldrà, que puixa ésser executat si e segons en lo present stabliment és contengut. Et si per ventura algú mudarà son domicili e cap major del dit lloch per anar-se'n a estar ¶^{5r} en altre lloch, que per la dita sola mutació sia tingut al dit descàrrech, no obstant que ell diga ni al·legue que diga que vulla romanir vehí del dit lloch.¹⁶

Ítem, stabliren y ordenaren que qualsevol persona axí stranya com privada que en lloch e terme del dit lloch negociarà, contractarà, comprarà e vendrà qualsevol manera de mercaderies, axí bé de forment com de bestiar, porchs e tota manera de nodriments o altres qualsevol béns que en lo dit lloch o terme sien, sia tengut aquells manifestar a la peyta e, si no ho farà, sia encorregut en pena de X sous, e que los pròmens a aquell tal li tachen a la peyta tots los béns que atrobats li seran, e aquells haja a peytar un trienni segons acostumen tots los vehins de la vila, partides les dessus dites penes lo terç a la reverent senyoria, lo terç a la vila, lo terç al acusador, e si alguna persona stranya comprar voldrà, que sia tenguda demanar licència als jurats del dit lloch.¹⁷

15.

RÚBRICA DE LA DEvesa DE LES VINYES, PLANA XXV

Ítem, stabliren y ordenaren que tot bestiar que entrarà en la devesa de les vinyes del primer dia de juliol, cridada la devesa o no, tro a la festa de Sent Martí primer vinent, segons que antigament és estada assignada e mollonada per los jurats e pròmens, sien encorreguts en pena de la degolla, ço és que los vinyògols o mesgués puixen degollar de cascun ramat que·y serà atrobat, de dia una bèstia e de nit dues, e sie dit ramat de XV bèsties ensús, e que tot vehí del dit lloch puxe

¶¹⁶ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «que lo matex hajan de fer los justícia y jurats en respecte dels erbajes, y que aquell tal que s'a de dir vehí de frau, entenen-ho a dir quant hi és vengut de

poch més a estar. Et asò sols respecte de aquells dels quals és ver que són vehins de frau». ¶¹⁷ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil. *Idem ut in proximo*».

ésser acusador, clamador e degollador. Emperò si seran preses e penyorades bèsties squellades, mardans o bochs, que aquelles no sien degollades encontinent, ans les puxen cambiar los senyors de qui seran ¶^{5v} per altres convinents a coneguda dels jurats e prohòmens e, si cambiar no les voldran, que aquelles sien degollades, e si per ventura algun vendrà la penyora de la dita degolla als dits guardians, sie encorrgut en pena de XX sous per cascuna vegada que contrafarà, e ultra la dita pena encórreguen en la pena de la dita degolla la qual, per si per algú o alguns serà comesa, haja la reverent senyoria lo terç, e lo terç lo consell e lo terç lo acusador. Noresmenys, que tothom puxe tenir en la dita devesa quinze cabeçes e no pus sens frau algú, e si frau hi faran, sien encorreguts en pena de la dita degolla, e aquelles XV bèsties puxen mesclar e fer ramat e acomanar aquelles a persona que haja XV anys o d'allí ensús, e si contrafaran sien encorreguts en la pena de la dita degolla. Emperò, lo carnicer puxa tenir en la dita devesa trehentes cabeçes de bestiar de les sues pròpies tant solament, sens tota pena, a servitut de la taula de la carneria del dit lloch, e que aquelles hajan a ésser senyalades per los jurats del dit lloch e no en altra manera, et lo pastor del carnicer XXX cabeçes, lo qual dit bestiar haje de exir a jaure fora les vinyes, et si de allí avant n'i tendran e senyalades no seran e no exiran a jaure fora les vinyes, que sien encorreguts en la pena de la degolla; et les degolles que's faran per la dita rahó, sia partida la bèstia degollada hun quarter a la reverent senyoria, altre quarter als jurats e los dos quarters restants ab les menúcies e pell sien de aquell qui la dita penyora e degolla farà, e si algun xet se mesclarà ab algunes bèsties, que aquell no sia degollat ni haja pena alguna; e si algú comprarà bestiar fora la devesa, puixe metre aquell en la dita devesa e corral sens algun frau, et si frau faran, sien encorreguts en la pena de la dita degolla, lo qual frau sia a coneguda dels jurats e prohòmens, e que cascú puxe metre XX ¶^{6r} cabeçes de bestiar, o si's voldran cabres o ovelles parides en la dita devesa o encorralar o camí caminant sens frau del dia que seran parides avant tro a la festa de Sant Martí, e que les puixen tenir libertes en la dita devesa. Emperò que no'u puixen fer ramat, et del dia de la festa de Sancta Maria de setembre en avant cascú puxe metre sos bestiar en la dita devesa camí caminant si'ls donen herba de rostolls, cultives e guareyts o ells mateix si'n hauran, no fent frau, et que aquells puixen encorralar e fer jaure en la dita devesa sens pena alguna. Emperò que no puixen jaure sens corral dins la dita devesa et si contrafaran, sien encorreguts en pena de la dita degolla per cascuna vegada, partida *ut supra*.

Et si per ventura los jurats e prohòmens conexeran que ans de Senta Maria de setembre los dits guareyts o rostolls faran asoltar als bestiar per péixer la herba de aquells, que ho puixen fer en la forma que ben vist los serà, ço és que aquells bestiar puixen metre en los rostolls o guareyts d'on licència hauran, e que aquells puixen encorralar e fer jaure en la dita devesa sens pena alguna. Emperò que no puixen jaure sinó en corral dins la dita devesa sots la dita pena; et que cascú vehí del dit lloch puixe metre son bestiar a jaure, o encorrelar, o junctar, a asenyalar

o tot altre necessari en los corrals d'en Arnau Busquet, d'en Domingo Avinyó, d'en Jaume Mestre, d'en Joan Belluga, d'en Bernat Cuch, d'en Johan Munter de la Solana, d'en Berenguer Segarra, d'en Pere Frexinet, d'en Pere Roig e d'en Joan Anguera, et si frau faran en les dites coses, sien encorreguts en la dita pena, lo qual frau sia a coneguda dels balle e jurats e prohòmens. Emperò, que cascú puixa encorralar tot bestiar en qualsevol corral dins la devesa que haurà venut o comprat, e no en altra manera, e que puixen anar de la basa del Coll al peu de les Fontanelles, camí caminant, no fent frau, e que los porchs puixen ¶^{6v} entrar e exir en la dita devesa no fent frau, camí caminant a encorralar sens tota pena no aturant en lo camí, et qui contrafarà pach de pena de dia de pena III diners per cap fins en sis, e de sis ensús V sous, e de nit la pena doble, partida *ut supra*. E açò sia entès del primer dia de juliol tro a la festa de Sent Martí, e que cascun vehí del dit lloch puixe tenir en la dita devesa dues bèsties serreres sens tota pena, e les truges que parran dins lo dit temps vedat, que puixen estar e tenir en la dita devesa per spay de XXX dies solament, sens tota pena, et si faran frau en les damunt dites coses, que sia a coneguda dels jurats e prohòmens; et tota bèstia grossa que entrarà en la dita devesa dins lo dit temps, que pach de pena VI diners tro en sis, e de aquí en amunt sie dit ramat e pach de pena V sous, partits *ut supra*. E'n açò no sien enteses bèsties de arada ni altre bestiar que fassen fahena, e que cascú puixa tenir en la dita devesa dues bèsties çerreres e no més, e que tothom puixe encorralar lurs bestiars dins la devesa no fent frau. Et noresmenys, si los dits jurats e prohòmens conexeran que ans de la festa de Sent Martí la dita devesa farà a soltar, que ho puixen fer tota hora que ben vist los serà, e que desvedada la dita devesa los dits bestiars, axí grossos com menuts, hajen a exir a jaure de fora la devesa o a encorralar sots la pena dessus contenguda; e més, que los porchs puixen estar en los femers e en los valls, no fent frau, e no en altre lloch.

A XIII de octubre any mil quatre-cents LXXXVII, anadiren al present stabliment justícia y jurats, que tot bestiar e porchs sia tengut exir fora la devesa e totes cabres e ovelles parides e les truges parides, e açò sots la pena en lo present stabliment.¹⁸

16.

RÚBRICA DE LA FUSTA, A PLANA XXVIII

Ítem, stabliren e ordenaren que no sia alguna persona stranya o privada que gos vendre ni traure del lloch e ¶^{7r} terme de Albocàser alguna fusta avinada ni albers ni cèrcols, et qui contrafarà pach de pena per cascuna vegada, axí bé lo venedor

¶¹⁸ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

com lo comprador, XXX sous, e perdre les dites fustes que comprades haurà, de les quals penes haja la reverent senyoria lo terç, lo terç lo consell, lo terç lo acusador, e que tothom ne puixe ésser acusador.¹⁹

17.

RÚBRICA DE MANIFESTAR LURS BÉNS A LA PEYTA, PLANA XXVIII°

Ítem, stabliren e ordenaren que tota persona qui vendrà a manifestar o taxar ab sacrament la peyta en lo lloch de Albocàçer e no manifestarà los béns que haurà he·y farà frau algú, que lo justícia, a requesta dels jurats, puixa metre scorcoll en la casa hon hauran sospita que serà fet lo dit frau e, si trobaran lo dit frau, que perden la cosa en què fet hauran aquell; e noresmenys sien tenguts peytar per tres anys aquelles coses en les quals frau hauran feyt. E si algú vendrà alguns béns mobles ans de taxar la peyta, que no puxa cobrar aquells dins hun any après que la dita peyta haja taxada e, si·u farà, que perda los dits béns mobles e, ultra axò, que pach la peyta de les dites coses per tots los dits tres anys, de les quals coses que en frau seran atrobades haja la honorable senyoria lo terç, e lo terç lo acusador, e lo consell lo terç, et que tothom ne puixe ésser acusador, de les quals coses sia rebuda informació là hon lo scorcoll se haja a fer per lo justícia e, aquella rebuda, que·n sia consultat lo senyor e de aquí avant sia fet lo dit scorcoll si e segons per aquell serà concordat, ço és per lo senyor justícia e jurats.²⁰

18.

RÚBRICA QUE·LS VINYÒGOLS PUIXEN CITAR, PLANA XXVIII°

Ítem, stabliren e ordenaren que si lo meseguer o vinyògol trobarà alguna tala o tales en blat, vinya, orts e coltives, ||^{7v} rostolls o en qualsevol heretats e hauran suspita en alguns bestiaris que hagen feta aquella tala, puixen per si aquells assignar dia a les parts en què sospita hauran, que vinguen davant lo justícia per pagar o scusar la dita tala, e si venir no volran, que dit meseguer e vinyògol los puxa acusar fadiga o fadigues o aquells de qui seran les dites tales e aquella o aquelles sien fetes pagar per lo justícia encontinent, axí pròpriament com si fossen stats citats per lo saig a instància de part. Et de la dita creació e assignació los dits meseguer o vinyògol sien creguts per son sacrament, et puixen encara per si mateix penyorar los mals feytors e de les dites tales demanar penyora en poder del justícia, e per

¶¹⁹ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil». ¶²⁰ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

cascona penyora que trauran de qualsevol alberchs per rahó dels dits bestiar que dan hagen fet, hagen per salari un diner, e si alguna persona aurà sospita que algunes persones o bestiar li haja fet alguna tala o dan en ço del seu, que·ls vinyògols e meseguer sien tenguts citar aquell o aquells en qui hauran sospita, lo senyor de la propietat que sie davant lo justícia, per pagar o per scusar, e açò hagen a fer francament sens algun salari.²¹

19.

DISAPTE, A XXVIII° DE JUNY ANY M CCCC LXXVII, PLANA XXXIII

Establiren e ordenaren los honorables justícia e jurats e prohòmens del dit lloch de Albocàçer que no sia nenguna persona stranya ni privada que gos ni puixa metre bestiar gros ni menut dins la mollonada de la tallada del Carrasqual ara novament feta, e açò sots pena de sis diners per bèstia grossa de dia, e de nit la pena doble, e als bestiar menuts degolla, e de vista e de nit la pena doble, e de açò puixen fer e forçar a qualsevol persona si dany hi haurà de scusar sos nodriments, e si scusar no·ls voldrà, que pague la pena e la smena, e qualsevol vehí que ^{8r} sia puixa ésser acusador e los jurats lo hagen a tenir secret per son sacrament, no·n puixen fer gràcia alguna ans de fet e de continent ho hagen a executar e, si necessari, ho puxen de sos béns, e de les dites penes haja la reverent senyoria, e lo terç la vila e lo terç lo acusador.²²

20.

RÚBRICA DEL ENNADIMENT DEL STABLIMENT DE LES VINYES,
PLANA XXXV

A trenta hu del mes de jener any M CCCC LXXVIII°, ennadiren al stabliment de les vinyes, justícia, jurats e prohòmens que allà hon diu que les [herbes] se puixen menjar, que mentre que la devesa sia vedada dengú no gos soltar [ovelles] sues ni d'altri sots pena de la degolla, ni ab licència ni sens licència no gos soltar les dites ovelles. E més, que nengú no gos affollar en los corrals que són nomenats en lo stabliment de la devesa cabres ni ovelles, sots la pena de la degolla axí de nit com de dia.²³

¶ ²¹ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

¶ ²² Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

¶ ²³ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

21.

RÚBRICA DEL STABLIMENT DEL REGRESCH DE LES TALES, PLANA XXXVI

A trenta hu del mes de jener any M CCCC LXXVIII°, annadiren al stabliment de les smenes e de aquells qui demanaran regresch de alguna tala que feta hauran, que dins hun mes hajen fet scusar ad aquells que sospita hauran sinó, d'aquí avant, regresch nengú no puixen demanar ans la dita tala hajen a pagar. A quinze de jener any noranta sis annadiren justícia e jurats que lo qui primer serà de manifest, que *a jure* sia tengut de executar los altres e fer rahó ad aquell qui haurà rebut lo dan.²⁴

22.

RÚBRICA DE FER CARBÓ, PLANA XXXXI

Ítem, stabliren e ordenaren que no sia nulla persona stranya ni privada que gos fer carbó de fum en los antuxans ¶^{8v} o carrascals de consell sinó ab licència dels jurats y de la senyoria, sots pena de X sous partits lo terç a la reverent senyoria, lo terç lo consell e lo terç al acusador, e que tothom ne puixe ésser acusador, de les quals coses puixen portar a sagrament tots aquells en què suspita haurà.

23.

RÚBRICA QUE·LS PORCHS NO GOSSEN ENTRAR EN LO CAMÍ DE LA CANAL, PLANA XXXXI

Ítem, stabliren e ordenaren que tot porch que entrarà en lo camí de la Canal [en blanc] d'en Miquel Nomdedéu tro al ferriginal d'en Berenguer Seguarra, comete de pena sis diners per cap tro en sis, e de sis ensús paguen de pena cinch sous partits lo terç a la reverent senyoria, lo terç a la vila e lo terç al acusador, e que tothom vehí ne puxe ésser acusador; e que no gossen abeurar en la céquia nova que és stada feta per obrir a la aygua de la dita font sots la dita pena partida *ut supra*.

A sis de jener any sexanta-set ennadiren al present stabliment que los dits porchs no puixen entrar en lo dit camí de la Canal de la dita sort d'en Berenguer Segarra fins a la font, sots la dita pena partida *ut supra*.

¶ ²⁴ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «nichil».

A quatre del mes de dehembre any M CCCC LXXV enadiren al present stabliment là hon diu sis diners de pena per cap, e allà hon diu V sous, que hagen de pena deu sous, e que no puxen entrar del pontró amunt tro al dit algup.

A XVII de mars any LXXXVII enadiren al present stabliment que si porchs seran attrobats entorn los diradors del marge del camí ensús, sien tenguts en pena de VI diners per cap; enadí lo consell sia la pena reduhida a la mitat, partida *ut supra*.

24.

RÚBRICA DE LES ARMES, PLANA XXXXIII

Ítem, stabliren e ordenaren que qui primer en brega arancarà colltel o espassa, o aremirà o lansarà pedra, dart, lança ho altra qualsevol cossa ab la qual dan puxe fer al altre, que cometa pena de trenta sous ||^{9r} partits les dues parts a la reverent senyoria e lo ters a la luminària de Senta Erèdia si acusador hic haurà, e si acusador no-y haurà, que en tal cas tots los trenta sous sien a la reverent senyoria adqsisits.

25.

RÚBRICA DEL BOVALAR, PLANA XXXXVII

Et més stabliren e ordenaren que si bèsties grosses entraran en lo bovalar del dit loch, que paguen de pena sis diners per cap de dia e dos sous de nit tro en sis caps, e de sis ensús sie dit ramat e paguen deu sous de dia e vint sous de nit, partits lo ters a la reverent senyoria, lo ters al consell e lo ters al acusador, e que tot vehí del loch ne puxe ésser acusador. E si lo guardià los hi trobarà, que en virtut de son sagrament se'n aje a clamar e haje lo ters del acusador, açò enadit que en la dita pena no sien enteses ni compresses bèsties de arada, de sella e de albarda, et axí mateix que tot vehí del dit loch puxe tenir en lo dit bovalar una o dues bèsties grosses boçalls sens pena alguna.

26.

RÚBRICA DELLS DUPTES DELLS PRESENTS STABLIMENTS, PLANA XXXXVIII

Ítem, stabliren e ordenaren que si algun dupte o duptes o declaració, debat o altercació s'esdevendrà o serà entre les presents per causa dells presents stabliments

o algú de aquells, que aquell o aquells puxen declarar e determenar los dits balle, justícia, jurats e prohòmens e que per aquells determenat e declarat haja subssistència, fermetat e valor.²⁵

27.

RÚBRICA DE LES HERETATS DE LA REVERENT SENYORIA, PLANA XXXXVIII

Ítem, stabliren e ordenaren que tota persona que farà mal o dan en los fruyts e heretats de la reverent orde de Muntesa existens dins lo terme de Albocàcer, cometa les penes en doble, axí de nit com de dia, segons són contengudes en los presents stabliments.²⁶

28.

¶^{9v} RÚBRICA DEL CAÇAR, PLANA LI

Ítem, stabliren e ordenaren que no sie nulla persona stranya o privada que ne gos cassar conills o altra cassa en claps ni en terra d'altri que manualment sien feyts ni en altra manera, ni en parets d'altri ni alguna parança hi gos fer posar ni acolzar sens licència del señor de les heretats o possessions on los dits claps seran o la dita parança faran, posaran o acolzaran, e qui contrafarà que sia encorregut en pena de deu sous de dia e, de nit, vint sous, ni gos cassar lo bres de nit ab cans, ni perdius ab caldera ne ab lase, e si ho farà que sia encoregut en la dita pena, de les qualls penes haja la reverent senyoria lo ters e les dues parts lo senor de les dites heretats. Enperò casen en sa possessió, puxa cassar per tot l'any sens pena alguna, de les qualls cosses puxa ésser feta enquesta et que'l vinyògoll, sots virtut de son sagrament, haja acusar tots aquells que trobarà cassant en la forma desús prohibida, et d'aquells que lo dit guardià trobarà e acusarà, haja la reverent senyoria lo ters, lo ters lo guardià e lo ters lo senyor de la heretat.

A XII del mes de [en blanc] any LXXVI, enadiren justícia e jurats e prohoms que dengú no gos cassar en les vinyes del primer dia de mars fins per tot lo mes de maig, sots pena de xexanta sous, a X de dia e vint de nit, e la dita pena partida *ut supra*. E los cassadors que cassaran e cassa pendran, ço és perdius, conills o le-bre,

¶²⁵ Al marge esquerre, escrit d'altra mà: «*Servet fur que disponens que no possint immiscersi pecudes maselli et animalia aratoria, que est fur IIII*. Rúbrica de les pastures *in antiquis*». ¶²⁶ Al marge esquerre, escrit

d'altra mà: «aquestes penes la senyoria les posarà a son beneplàcit e no permetrà que los vasalls puxen fer establiment algú que haja respecte a la reverent senyoria, e açò encara que sien útils a la senyoria».

e de aquella hagen a vendre e que aquella ajen a portar a la plaça e aquella hagen a tenir per temps de huna hora, et aquella no puguen haver sinó a setén diner.²⁷

29.

RÚBRICA DELS CARRASCALLS DE CONSELL, PLANA LII

Ítem, stabliren e ordenaren que no sia nulla persona stranya o privada que gos tallar ni traure lenya del carrasquall de consell, del pou de la Figuera ¶^{10r} ni del carasquall appellat d'en Ayguavives, e qui contrafarà que sia encorregut per cascuna vegada en pena de deu sous de dia, e de nit trenta sous, de les qualls penes haja la reverent senyoria lo ters, lo consell lo ters, e lo ters lo acusador, e tot hom que puxe ésser acusador, de les qualls cosses puxa ésser feta enquesta, et que lo justícia, sots virtut de son sagrament, no gos dir qui se'n és clamat. Emperò en lo present stabliment no sien entessos aquells qui tallaran lenya per a coure perdius en los dits carasqualls, e per escalfar-se, ni los sacristans per a fer los ciris, ni los majoralls del real.

Enadiren en lo present a XXII de janer any LXVI, que los jurats que huy són o temps seran, se'n hagen a clamar sots virtut de sons sagrament, de vista e de suspita, de tots aquells que sabran que hauran fet a la dita lenya o treyta e, de la pena que pertanyerà a la vila, que los dits jurats la hagen ha executar encontinent, e que los dits jurats ni lo consell no puxa fer gràcia alguna e, si·u faran, que hagen a pagar de sos béns propriis axí dells béns que seran possats per los dits jurats com de persones singulars, de les qualls cosses puxa ésser feta enquesta *ut supra* si ells ó han feyt ni saben qui·u haja feyt ni treyt.

A XII del mes de juny any LXXVI enadiren al present stabliment que là hon diu que hagen pena de deu sous e trenta de nit, que haje pena de docents sous e que tot hom ne puxe ésser acusador que sia vehí, e que hic sia entés lo boalar e que·l justícia no sie tengut dir qui·l·ls acusats sots virtut de son sagrament, les qualls penes sien partides *ut supra*.

A VIII de febrer enadiren al present stabliment que là hon diu que·y aja pena de docents sous, que no sien sinó X sous de dia e vint de nit, partides les penes *ut supra*.

¶²⁷ Al marge esquerre, escrit d'altra mà:
«sien dos les prohibicions desús dites y no en altra manera».

||^{10v} RÚBRICA DE CLAMS, A PLANA XIII

Ítem, stabliren y ordenaren que tota persona que haja rebut tala e li sia stat fet dan algú en sos blats, vinyes, orts, coltives, rostolls, guareyts o en altres qualsevol heretats e coses sues, axí per persones, per bestiar e nodrimens d'altri grossos e menuts, se'n puxe clamar de vista, de sospita, e si's clamarà de vista, que'n sia creguda per son sagrament e per sagrament de fill o filla o misatge llur, e si's clamarà per sospita, lo dit clamater haja a jurar e fer sagrament que ha rebut dan de la natura de la qual se clamarà e que aquella persona de qui o del bestiar o nodriment de la qual se clamarà, sia tenguda de scusar si mateixa e sos bestiar ab sagrament de la dita tala o dan de qui serà posat lo clam, o pagar lo ban de ço que's clamat si ab sagrament scusar no'ls voldran. E que més, aquella persona qui's clamarà sia tenguda a fer sagrament si sab qui haja feta la tala de que's clamarà, e si no'u voldrà fer, que no puixa haver lo ban ni l'asmena, e si algú se clamarà per sospita de persones o de qualsevol natura de bestiar, que aquell clam o clams haje e sie tengut clarificar dins un mes après lo dit clam o clams posats haurà, et *alia* que de aquí avant los dits clam o clams sien nul·les axí com si posats no fossen, et si per liquidar los clam o clams al qui haurà fet la tala o dan, convendran fer algunes mesions, que aquelles pach aquell per qui's faran si la tala o ban scusar no porà; nores menys que si algú posarà clam de vista e posat lo dit clam de feyt no voldrà jurar, que de aquí avant aquell dit clam no sia hoït ans romangue del tot nul·le.

*L*ibre d'establiments
de Benicarló
(1409-1412)

[Portada del segle XVIII] 1412. Ordinaciones hechas por los jurados y universidad de Benicarló para su buen gobierno. 13. Del Archivo General de la Orden de Montesa, armario 2, cajón 33, lío 4, núm. 5.

||^{1r} Stabliments feyts per los jurats e prohòmens del loch de Benicastló.

||^{2r} Jhesus.

1.

Primo, stabliren e ordenaren los jurats e prohòmens del loch de Benicastló que no sie null hom que gos tenir ni fermar, ab guarda ne sens guarda, bèsties grosses per menjar erba de nit en la devesa davall la vila ni en la devesa damunt la vila, del senys sonat avant tro que la campana de la oració del alba sie sonada, sots pena de dotze diners per bèstia; e si seran quatre bèsties e d'allí avant, paguen per ramat quatre sous, les quals penes sien partides per terç, lo terç a la honrada senyoria e lo terç al comú, e lo terç al acusador. E los jurats hi puxen metre acusador e dur lo present stabliment del primer dia de juny tro a la festa de Sent Luch, e si per ventura algú volrà caminar ho batre son blat estant-hi els matex, que en aytall cas no paguen ||^{2v} ban, e'n açò no·y sien entesos los camins públichs.

2.

D'AQUELS QUI CULLEN FRUYTS

Ítem, stablim que tota persona que collirà fruyta de qualque natura sie, que no sie en vinya ne en ort, que pach de pena XII diners de dia e dos sous de nit, partidors lo terç a la honrada senyoria, e les dues parts al senyor de la propietat.

3.

D'AQUELS QUE'S CAMBIEN LO NOM

Ítem, stablim que negun hom ne guardians que seran trobats en la tala o en mala feyta de alguns béns, per si o per son nodriment que quart, no's gos negar ne cambiar lo nom ni lo nom d'aquell ab qui seran en pensa de X sous, partida la pena la mitat al senyor e l'altra mitat al acusador.

4.

QUI FARÀ CARRERA PER BLAT D'ALTRI

||^{3r} Ítem, stablim tota persona que farà carrera per blat d'altri o per vinya o per tot loch on mal farà, sinó allen on la deu haver, que pach de pena dotze dinés partits la meytat al senyor e l'altra al acusador. Emperò si passarà per cenda que n'i sie sembrada, que no paguen sinó VI diners partits segons que desús.

5.

QUI LEVARÀ PALA D'ERA D'ALTRI

Ítem, stablim que tota persona qui levarà pala d'era d'altri sens volentat d'aquell de qui serà, que pach de pena XII diners de dia e dos sous de nit; e si la leve de paller, que pach de dia cinch sous e de nit X, e esmén la tala. E qui desbardiçarà paller, que pach la desús dita pena partida per mig entre·ll senyor e aquell de qui serà la palla.

6.

QUI ENTRARÀ EN VINYA O EN ORT

Ítem, stablim que tota persona qui entrarà en vinya ^{3v} o en ort d'altri per mal a fer ni d'aquí res traurà, que pach de dia cinch sous e de nit X sous. Enadim als orts que tot hom se'n puxa clamar per sospita de les persones que hauran hedat d'escusar si matexs. La pena sia partida per mig entre lo senyor e aquell de qui serà la heretat. És en dit que si lo guardià veurà que negú farà mall en ort o d'allí res traurà, que·ll dit guardià ho·ja acusar.

7.

D'AUQUELS QUI JAHEN EN LES HERES DE NIT

Ítem, stablim que no sie neguna persona que gos jaure en les heres de nit si donchs blat o palla no·y haurà sua, en pena de XII diners partits per mig, e si lo justícia lo hi trobarà com hirà a la guayta, que·n haje a levar la dita pena, e·n açò ne sien enteses persones stranyes, e si ^{4r} los saygs o los vinyògols los hi trobaran, que·ls hajen acusar sots virtut del sagrament que fet hauran; la pena sie partida per mig entre lo senyor e l'acusador.

8.

QUI CAVARÀ TERRA EN LOS CAMINS PÚBLICHS

Ítem, stablim que tot hom qui cavarà terra en los camins públichs, que pach de pena III sous, e si·y cavan pedres, que hi tornen la terra en guissa que stigua pla, en pena de VI sous, e açò sie entés en lo camí de Càlig del peyró avall e per tots los altres camins; e açò hajen acusar los guardians dels béns e tot hom ne sie acusador.

9.

AQUELS QUI JUGUEN LA CARN DE LA CARNECERIA

Ítem, stablim que no sie null hom que gos ^{4v} jugar la carn de la carniceria a digmenge ni a festes tolens ans de missa, en pena de XII diners; la pena sie partida per mig, la meytat al senyor e l'altra al acusador, e açò hajen acusar los saygs per son ofici e tot hom ne sie acusador.

10.

D'AUQUELS QUE'S LOGUEN AB ALTRI

Ítem, stablim que tota persona que sie loguada ab altri, sie hom o fembra, axí ab bèsties com sens bèsties, que no's puxe desdir per si matex ni per altri aquell dia que serà loguat en pena de II sous, e la fembra XII diners. E aquell quall que'll deslogarà pach II sous per l'om e per la dona XII diners; la pena sie partida per mig, la meytat al senyor e l'altra al acusador.

11.

¶^{5r} D'AUQUELS QUE SERAN AFERMATS AB ALTRI

Ítem, stablim que tot missatge o pastor que s'afermarà ab altri e no complirà lo temps que serà afermat, que pach LX sous si donchs justes rahons no haurà; e si l'amo le'n gite, que pach LX sous e la soldada del temps que stat hi haurà, si donchs justes rahons no haurà per que'll ne gite; e si serà serventa, que pach X sous, e semblant lo senyor ab qui estarà pach X sous si la'n gitarà si donchs justes rahons no haurà perquè la'n gite. Les penes sien partides per mig entre lo senyor e l'acusador, emperò les penes ne sien enteses en aquelles que se'n exiran fahent matrimoni. Emperò les dites acusacions se hagen a fer dins X dies après que se'n seran exits o l'aurà gitat de casa.

12.

¶^{5v} QUE LOS CORREDORS E LOS SAYGS NO GOSEN COMPRAR

Ítem, stablim que negun corredor o sayg que haje jurat per ésser corredor, que no gos comprar negunes coses per revendre, e si ho farà, que sie privat del offici per tres anys. E no res menys, si pendrà més, ço és dos diners per cascuna càrrega de vy entre abdues les parts, e per vy que liurà a mar, VI diners per centenar de quartés entre abdues les parts, e per cascun cafiç de blat que mesurarà, dos diners entre abdues les parts, e per cascuna càrrega d'oli VI diners entre abdues les parts; e de tota càrrega de grans que exiran per terra, dos diners entre abdues les parts; e si més ne pendrà, que sien privats del offici per III anys, e no res menys, que pa^{6v}gue V sous de pena partits per mig entre senyor e acusador, e tot hom ne sie acusador. E null hom no gos usar per ésser corredor sinó aquells que los jurats e los prohòmens hi elegiran, sots pena de XX sous per cascuna vegada que contrafaran, partits *ut supra*. Et tot hom ne sia acusador.

13.

DE LES BASES DELS OLIS

Ítem, stablim que les basses dels molins dels olis, que·ls senyors de qui seran les hajen haver escurades d'aquí a la festa de Cinquagèsima, sots pena de C sous partits per mig. E los saygs per son offici ne sien accusadors, e los jurats hi puxen metre guardadors.

14.

DELS CAP DE DEHENES DE LA GUAYTA

Ítem, stablim que·ls cap de dehenes de la ^{7r} guayta sien tenguts de jurar en poder del justícia cascun any que bé e leallment manaran la guayta, segons que és acostumat. E si lo sobre guayta los trobarà adormits, ni aquell guayta deurà fer que gos siure ni jaure, ans haje star denpeus o apetrat entre los murons del mur, sots pena de V sous, la meytat al senyor e l'altra al acusador. E si lo cap de dena trobarà lo portall de la bassa ubert sinó axí com les gens exiran, que paguen la dessús dita pena aquell qui obrirà e no·y tancarà, e açò haje accusar lo cap de dena sots virtut del sagrament que feyt haurà. Encara puxe encara puxe [*sic*] logar hòmens lo dit cap de dehena a cost e messió d'aquels qui guaytar hauran e·n en la vila no seran.

15.

DE LES PEYTES

Ítem, stablim que·ll peyter o qualse^{7r}voll altra persona que collirà peyta o altres qualssevoll negociis per lo comú, e aquells faran vendre penyores per la dita rahó, que aquels puxen fer vendre sens dies e hores. E aqueles dites penyores, après que seran liurades, aquell de qui seran stades les puxe cobrar dins X dies après que seran venudes paguan lo preu que seran liurades, a I diner per cascun sou, e aquell qui haurà comprada la dita penyora no la volrà tornar dins los dits X dies, pach de pena V sous per cascuna vegada que accusat ne serà, e tots sien de la senyoria. E lo peyter o peytés o qualsevoll altres collidors que colliran alguns negociis hajen a fer relació aquels que les penyores seran venudes e, après que la relació sie feyta, sien enteses los dits deu dies.

16.

||^{7v} DE COLLIR PEYTES E ALTRES TALLES

Ítem, que si los jurats e la vila acordaran que la peyta e altres talles e messions que's pleguen a dehenes, que aquels que los jurats volran, que hagen a collir, e si collir no'u volran, que paguen V sous de pena si per los jurats acusats seran. La pena sie partida per mig entre lo senyor e l'accusador.

17.

DE LES FEMBRES PÚBLIQUES E DELS ALCAVOTS

Ítem, stabliren e ordenaren los dits prohòmens que algun alcavot o amich de fembra de dos dies e dues nits avant en lo dit loch de Benicarló sots pena de III sous, partidora la meytat a la senyoria e l'altra meytat al acusador. E que lo hostaller los ho haje a dir, e si més avant aturaven en lo dit loch, lo ||^{8r} hostaler o hostallers los hagen acusar sots la dita pena.

18.

D'AQUELS QUE PRENEN MESA D'ALTRI

Ítem, que tota persona que pendrà messes ab altri e aquels lexarà, que lo senyor dels blats los puxa acusar per cascun jorn que no volrà anar a les dites messes, V sous de pena. E no res menys, que sobre los béns de aquels que hauran preses les messes puxe fer seguar los blats a cost e messió d'aquels. La pena sie partida per mig entre senyor e l'accusador.

19.

DELS ABEURADORS

Ítem, que no sie nulla persona que gos lavar lana ni fer legures ni enramar en los habeuradors del riu Sech, ni en les basses del dit loch, sots pena de V sous partits per mig entre ||^{8v} lo senyor e l'accusador, e los jurats hi puxen metre acusador.

20.

DE SO DE VIA FORA

Ítem, stablim que si en lo loch de Benicastló se metrà so de via fora, que·ls caps de denes helets per lo justícia e jurats e prohòmens, que cascun de aquels facen manament a la sua dehena que sien en loch cert là on lo cap de dehena les manarà sots pena de V sous partits *ut supra*.

21.

QUI SE'N MENARÀ CA D'ALTRI

Ítem, stablim que tot hom qui se'n menarà ca d'altri o de bestiar, que pach de pena dos sous partits per mig, e si lo ca se perdrà, que aquel qui·ll se'n menarà pach lo dit ca.

22.

DELS FAVARS

Ítem, que tota persona que collirà faves ||^{9r} en favar d'altri, que pach de pena V sous de dia e X sous de nit; e si negú hi farà herba, que pach dos sous de dia e IIII de nit. E tot hom que farà erba en blat ni en era ni en coltives d'altri, sens volentat d'aquell de qui serà, pach de pena XII diners partits per mig entre senyor e l'accusador.

23.

DELS AMENLÉS

Ítem, stablim que tota persona que collirà amenlles en amenler d'altri, que pach de pena V sous de dia e X de nit, la meytat al senyor e l'altra al acusador; emperò, après que serà collit, no haja ban, e tot hom se'n puxe clamar per sospita e, ultra açò, que lo guardià ho haze acusar si ho veurà.

24.

D'AUQUELS QUI SE'N PORTEN SARMENTS

¶^{9v} Ítem, que tota persona que se'n aportarà sarments ne ceps de vinya d'altri o de bardices, ho d'alí on les haurà possades, o traurà lenya d'arrabçada o de guareyt que vullen aformigar, ni de corral ne dallar d'altri, que pach de pena V sous de dia e de nit X sous, la meytat a la honrada senyoria e l'altra meytat al senyor de la propietat; e tot hom se'n puxe clamar per sospita.

25.

D'AUQUELS QUI TRAHEN LENYA DE GUAREYT

Ítem, que tota persona que traurà lenya de guareyt d'altri que no la vulla aformigar, axí de dia com de nit, esmén la lenya; la pena sie partida per mig segons que desús.

26.

¶^{10r} TOT HOM PUXE PASSAR PER TOT LOCH

Ítem stablim que tota persona puxe passar per tot loch exceptat per vinya o per mallon e per sembrat tancat; emperò verema e garbes o fems e tirant blats al cigar e tiran pala de les heres ab que no sie moll ni caliuós, e si deffaran bardica o paret, que pach lo dan donat. E qui contrafarà que pach de pena XII diners de dia e de nit II sous, la meytat al senyor e l'altra aquell de qui serà la heretat. Emperò que no se'n puxe clamar sinó de dues vegades lo dia o la nit.

27.

DELS OYDÓS DELS COMPTES

Ítem, stablim que los prohòmens e ll consell puxen elegir cascun any, una vegada o moltes, X prohòmens los quals ajen los comptes dels jurats e del comú, e ¶^{10v} aquels dits prohòmens que oyran los dits comptes puxen fer carta de absolució als dits jurats. E axí matex, si res han a tornar, condepnar los dits jurats, si mester hi serà, de ço que hauran a tornar als dits comptes segons que a ells ben vist serà per justícia fahedor. E los dits X prohòmens elets a oyr los dits comptes puxen metre penes a la part inobedient, emperò als dits comptes sien elets de la mà major, e de la migana e menor, ab sagrament, e los jurats ensems.

28.

DELS CAP DE DEHENES DEL MUR E DEL VAYLL

Ítem, que tot cap de dena del mur e del vayll e de totes altres obres comunes puxe forçar a tots aquells que seran en la sua dena tota vegada que obrar vollran, e si ésser no·y volran, que·ls puxe logar un hom, ¶^{11r} e si és fembra, una dona; e pach de pena l'om dos sous e la dona XII diners si accusats seran, si anar no·y volran, per lo cap de dena. Les penes sien partides per mig segons que desús.

29.

QUI CAVARÀ TERRA EN HERETAT D'ALTRI

Ítem, stablim que negú no gos cavar ne traure terra en heretat d'altri sens volentat d'aquell de qui serà, sots pena de XII diners partits per mig.

30.

DEL MESSEGUER

Ítem, stablim que per ço com lo messeguer se pare a les tales dels béns, que si serà request per aquels qui tales hauran rehebudes, que aquelles haja ancercar e puxe citar davant lo justícia totes e qualssevol persones que ell entene que la tala ¶^{11v} haja feyta, e axí pròpiament com si lo sayg los citave e per pagar o per scusar la dita tala. E si aquell citat compàrer no volrà, que pach lo ban e la esmena, e lo ban sie donat per just.

31.

DE LES DONES QUE·S BARALLEN

Ítem, stablim que tota dona que·s baralarà ab altra pach de pena dos sous aquella que la baralla començarà; e los saygs, per son offici, ó hagen acusar, e tot hom ne sie acusador; la pena sie partida per mig segons que dessús.

32.

QUI ABATRÀ ARBRE FRUYTER

Ítem, stablim que tota persona que abatrà arbre fruyter mentre fruyt hi haurà madur, pach de pena V sous de dia e X sous de nit, e esmén la talla; la pena partida per mig segons que dessus.

33.

||^{12r} QUI MATARÀ GALLINES

Ítem, stablim que si algun matarà gallines en son blat o en sa era, mentre blat hi haurà, e aquella ferrà en ço del seu, que pach per cascuna gallina que matarà XII diners; emperò sie licència d'aquell qui serà la gallina si volrà la gallina o los dotze diners.

34.

D'AQUELS QUI LAUREN LOS CAMINS

Ítem, stablim que no sie null hom que gos laurar camins públichs ni los atanços de les coves, ni patis comuns dels pous ni altres atanços comuns e si ho farà, que pach de pena V sous, partits per mig segons que dessus; emperò no-u puxen accusar sinó los jurats o lo síndich del loch.

35.

DE LES BÈSTIES GROSSES QUE ENTREN EN BLAT O EN VINYA

||^{12r} Ítem, stablim que tota bèstia grossa que entrarà en blat o en vinya, o en ort, o en safranar, o en coultivas, o davall arbre fruyter mentre fruyt hi haurà madur, o en guareyt o en rostoll que sie moll o caliuós, e en tot hon mall farà, que pach de pena XII diners de dia e dos sous de nit; e si seran VI bèsties, o d'allí ansús, paguen de dia VI sous e de nit XII sous. La pena sia partida, lo terç a la honrada senyoria, e al comú, e l'altre terç al senyor de la heretat, e del terç del comú se haze a pagar lo guardià, lo qual haze a levar lo justícia.

36.

DE LES BÈSTIES GROSSES QUE ROHEN ARBRES

Ítem, stablim que tota bèstia grossa que rourà arbra que sie ver, exceptat carrascha, que pach per bèstia VI diners de dia, XII diners de nit, e esmén la tala. La pena sie partida, lo ^{13r} terç al senyor, e lo terç al comú, e l'altre terç al senyor de la heretat, segons dessús.

37.

DE BESTIAR QUE ENTRARÀ EN BLAT O EN VINYA

Ítem, stablim que tot bestiar menut que entrarà en blat o en vinya, o en ort, o en safranar, o en guareyt, o en rostoll que sie moll o caliuós, o daval arbre fruyter mentre fruyt hi haurà madur, o en tot loch on mal farà, que pach per cabeça, de dia tres diners e de nit VI diners, tro en XX; e de XX anssús sie entés ramat, e pach per ramat de dia V sous e de nit X sous h·y esmén la tala. La pena sie partida, lo terç al senyor, e lo terç al comú e lo terç al senyor de la heretat segons dessús qui pren lo dan. Emperò sie entés lo mol en ^{13v} caliuós del guareyt, e del rostoll e la vinya, e tot l'altre sie en tot ban, e sie entés lo moll en caliuós dins V dies après que haurà plogut, a conexença dels prohòmens; e·n lo ban dessús dit sien enteses les coltives, e tot hom se puxe clamar de les vinyes tot l'any per sospita. E lo guardià dels béns haje acusar tot nodriment que·y atrobarà, exceptat bèsties d'arada, del blat e de les vinyes; emperò, que tot hom ne puxe donar licència o vendre la herba que·y serà; e que pague esmena de la herba de les dites vinyes axí com de les coltives, e aquell de qui seran les vinyes sie crehegut sens sagrament si·n havia dada licència abans de la dita acusació.

38.

DE BESTIAR MENUT QUE ROURAN ARBRES

Ítem, stablim que tot bestiar menut que rourà arbre d'altri, ço és arbre ver, exceptat carrascha, que pach de dia tres diners per cabeça e de nit VI diners, tro ^{14r} en XX; e de XX anssús sie entés ramat e pach per ramat de dia, V sous, e de nit X sous, e smén la talla. La pena sia partida lo terç a la honrada senyoria, e lo terç al comú, e lo terç al senyor de la heretat segons que desús.

39.

DELS PORCHS QUE ENTREN EN MALA FEYTA

Ítem, stablim que tot porch que entrarà en blat o en vinya o en ort o en safranar o en coltiva o en guareyt o en rostoll que sie moll o caliuós, o en era, o daval arbre fruyter mentre fruyt hi haurà madur, o en tot loch on mall farà, que pach per cabeça, de dia tres diners, e de nit VI diners, tro en dotze; e de dotze ansús sie entés ramat e pac de dia tres sous, e de nit VI sous hi esmén la talla. La pena sie partida lo ^{14v} terç al senyor e lo terç al comú e lo terç al senyor de la heretat qui pren lo dan, segons que dessus. Emperò los porchs que no paguen per ban tro que hajen dos meses o d'allí ansús; emperò si mal faran, que paguen esmena; emperò que los porchs que són tenguts a pagar hi entraran en ort o en safranar d'altri, que paguen lo ban sobredit.

40.

DE FEYT DE MERCADERIES

Ítem, stablim que totes coses de feyt de mercaderies e de viandes o fusta, cera, spardenyes, pegua, formatges o qualsevol altra mercaderia, si donchs no venen comprades per altri e a risch d'aquell, que si dins lo loch o terme vendran, que si de les dites mercaderies comprarà, que haga a fer a tot vehí del loch al for que comprades les haurà, e açò per tot un jorn naturall sots pena de V sous partits per mig entre senyor e ll'acusador, e tot hom ne sie accusador, e paguada la pena ^{15r} una vegada o moltes, que l justícia los ne puxe fer fer.

41.

D'AQUELS QUI ARRENQUEN FITES

Ítem, stablim que tota persona que arencharà fites scientment, que pach de pena LX sous partits per mig, la meytat al senyor e l'altra al acusador.

42.

DE SENYALAR COLTIVES EN LO BOVALAR

Ítem, stablim que null hom strany no gos senyallar coltives en lo bovalar, e si u farà, no n puxa haver ban.

43.

D'AUQUELS QUI LEXEN CIGES UBERTES

Ítem, stablim que neguna persona no gos lexar neguna ciga uberta en negun cigar del loch, e si u farà, que pach de pena XII diners partits per mig; e tot hom ne sie acusador ¶^{15v} e los jurats hi puxen metre guardians; emperò no-y sie entés com hom hi met los blats, e si ciga romandrà uberta, pach lo dan donat.

44.

DE LES TALES QUE HOM SE POT CLAMAR PER SOSPITA

Ítem, stablim que si algú troba son blat o safranar, ortos, vinyes, coltives, oliveres o olivars, garroferals, figueres o figuerals o fruyt de aquelles, o de qualsevöll arbres tallats o menjats de qualsevöll natura de nodriment, faça que aquell qui la tala aurà rehebut puxe fer venir a sagrament tots aquells qui entén qui la dita tala hajen feta, e aquells qui la tala atorgaran, paguen lo ban e la esmena e totes altres mesions. E aquell qui la tala haurà atorgada se puxe clamar de tots aquells qui porà provar que hi hajen feta part en la dita tala e d'aquells que provarà que hi hajen feta part ajuden-li a pagar en lo ban e en la esmena, e açò haje a fer dins X dies, e si lo senyor de la ¶^{16r} heretat sabrà qui haurà feta la tala, no's puxe clamar per sospita, e de açò puxe ésser forçat de sagrament e pach lo ban segons l'establiment parlant de tales.

45.

DE LES BÈSTIES DE LA DEVESA D'AMUNT

Ítem, stablim que tot bestiar de lana o de cabriu que entra del camí de les Egües ançà devés la vila, e vage al camí de Xivert tro al riu Sech, e isqua del riu Sech linyant al claper d'en Pere Clergue, e partín d'aquí vage linant a la olivera d'en Arnau d'Abella, e partín d'aquí vage linyant al claper d'en Guillem Steve e vage linyan al vilar de na Minguella, e vage per lo solch damunt de la sort d'en Bernat Rabuster e tot camí avall de la fossa del Pastor tro al camí de Vilanaroc, e vage tro a la fossa de na Fernanda. Emperò volen los prohòmens que, per dar entrada al estany Dolç, que del camí de les ¶^{16v} Egües ançà haje XXV alnes de entrada perquè puxen los bestiàs abeurar; e si per ventura dins aquest spay seran trobats dels desús dits bestiàs, de Santa Maria d'agost tro a la festa de Sent Luch, que en açò no-y sien enteses les spones del riu ni los camins públichs anant camí caminant e no retornant. Emperò tot hom hi puxe menar ovelles parides e deu bèsties flaques

ab aquelles, e tot altre bestiar que·y serà atrobat, que pach de pena VI sous de dia e XII de nit. Les penes sien partides per terç, lo terç al senyor e lo terç al comú e lo terç al guardià. E lo guardià li haja a dir al pastor que les ne git, e si gitar no les ne volrà, que los altres guardians los puxen acusar. E de XXX bèsties avant sie entés ramat e d'allí avall paguen dos diners per bèstia, partits *ut supra*, e·n açò no sie entés lo bestiar del carnicer lo qual la vila l'acuyll en lo bovallar segons ^{17r} la carta del afermament.

46.

DE LA DEVESA DAVALL LA VILA

Ítem, que tot porch que entrarà en la devesa davall la vila, segons que en altre stabliment és limitada, que pach de dia III diners e de nit VI diners. E si seran de XII porchs ansús per ramat, per ramat de dia tres sous e de nit sis sous, partit per terç entre senyor, comú e acusador; e lo guardià que·ls hi trobarà, los haja a dir que·ls ne git; e d'aquí avant, si altre guardià los hi trobarà, que·ls haja acusar aquell e tots los altres guardians. E tot hom hi puxe menar un porch o dos fermats, però los porcells no paguen ban tro que hajan dos mesos.

47.

DE LES ABELLES

Ítem, stablim que negú no gos tenir abelles del dia de Sent Johan de ^{17v} juny tro al dia de Sent Miquell dins l'espai dejús contengut, ço és del camí de les Egües ançà, e vage en amunt tro al camí de Xivert, e anant tot camí de Xivert tro al barranch d'Ayguia d'Oliva, avant tot barranc avall tro a la mar; e qui contrafarà, per cascun baso, arna III diners, e tot hom del loch ne sie acusador. E ultra açò ó ajen acusar los guardians sots virtut del sagrament que feyt hauran. E si les dites abelles no troben senyor dins dos dies, que sien venudes per la Cort, per lo ban sobredit, e tot ço que·y sobrarà de les dites abelles com sien venudes, sie donat al senyor de les dites abelles. La pena sie partida per terç entre senyor, comú e acusador, e paguen per ramat tres sous, e sie entés ramat XII bassos e d'allí ansús.

48.

DELS CORDÉS E DELS CABRITS

Ítem, stablim que tot corder o cabrit ||^{18r} que serà tirat de la mare e'n serà feta guarda o ramat, que sie tengut a ban hi esmena si mal faran.

49.

DE LES BÈSTIES FORA LA BATLIA

Ítem, stablim que tota bèstia grossa que sie fora la batlia que serà atrobada dins lo bovalar e defeses del dit loch, que pag de pena, de dia XII diners e de nit II sous. La pena sie partida per terç entre senyor, comú e acusador, e que tot vehí del loch ne sia acusador.

50.

DELS PORCHS FORA LA BATLIA

Ítem, stablim que tot porch que sie fora la batlia que serà atrobat dins lo bovalar e deveses del dit loch, que pach de dia per cabeça tres diners e de nit VI diners, tro en deu. E de deu ansús sie dit ramat e pach de dia dos sous VI diners, e de nit V sous, partits per terç entre senyor, ||^{18v} comú e acusador, e tot vehí del loch ne sie acusador.

51.

DE LA SOSPITA DE LES VINYES

Ítem, stablim que tot hom se puxa clamar per sospita de les vinyes tot l'any, ço és, de bèsties grosses e de bestiar menut e porchs, e que paguen la pena en l'altre stabliment contenguda, ço és de les vinyes.

52.

QUE·L CARNICER NO GOS AMALLADAR

Ítem, que·l carnicer no gos amalladar son bestiar dins lo bovalar, sots pena de V sous partits per terç entre senyor, comú e acusador.

53.

DE LES BÈSTIES GROSSES QUE VAN SENS SQUELLA

Ítem, stablim que tota bèstia grossa que ^{||19r} sie gitada a pastura de nit, e bestiar menut, e porchs, en la devesa damunt la vila, ço és de Carnestoltes tro a Sent Miquell, e si seran trobades sens squella, que paguen dotze diners partits per terç entre senyor, comú e acusador.

54.

DE LES EGÜES DE LA DEvesa D'AVALL

Ítem, stablim que tot hom de la vila puxe menar tres egües ab sos polins per la devesa davall la vila fins que los polins hajen un any e mig, de sol a sol; emperò lo dia que hi batran les hi puxe menar totes de sol a sol. E qui contrafarà pach per bèstia, de dia VI diners e de nit dotze diners, partits per terç entre senyor, comú e acusador. Emperò negú no·y gos metre de les dites egües sinó lo dia que·y lauraran, e aquell dia hi puxen estar de sol a sol sens nenguna pena.

55.

DE LES BASES

^{||19v} Ítem, stablim que no sie null hom estrany ni privat que gos abeurar porchs en la bassa del Coll ne en la bassa d'en Busquet sinó a les piques, sots pena de tres sous de dia e VI sous de nit, partits per terç entre senyor, comú e acusador. E sie entés ramat deu porchs, e d'alí avall paguen de dia III diners e de nit VI diners, partits segons que desús. Emperò los dits porchs no hajen ban sinó de Pascha Florida tro a *Omnium Sanctorum*.

56.

DELS VEHEDORS O FITADORS

Ítem, stablim que cascun any los jurats ab los prohòmens puxen elegir tres prohòmens los quals sien vehedors e fitadors per jutjar les qüestions e contrasts que seran entre les gens, ço és de terres e de fites si contrast ne serà entre les gens, si

requests ne seran, los quals puxen reebre sagrament e informació, e reebre testimonis ¶^{20r} atenent lo fet de la veritat, allò puxen jutjar e fitar e arrencar fites e mudar si mester serà; e la cosa que los dits fitadors jutjaren sie tenguda e servada, e qui contrafarà pach de pena XX sous, entre lo senyor e·ll acusador. E levada la dita pena o no levada, la determinació per los dits fitadors feyta valla e haje loch; e los desús dits justícies hagen de salari del collet ançà, e de Sent Sadorní ançà, cascú VI diners; e hagen del collet tro al camí de Xivert, cascú XII diners; d'allí avant cascú XVIII diners, e d'Aigua d'Oliva ançà, cascú dotze diners, e aquests hagen de la part qui haurà la culpa.

57.

DELS PATIS DE LES VINYES

Ítem, stablim que tota vinya del terme de Benicastló haje un tornal de pati, de Carnestoltes fins a Sent Luch, dels ¶^{20v} bestíats menuts e porch, emperò lo pati sie senyalat, e si bestiar ne porchs hi entraran pus aquell sie senyalat, pach per cabeça, de dia, tres mealles, e de nit tres diners. Hi si n'i entraran de XX ansús, sie entés ramat e pach per ramat, de dia, dos sous, e de nit IIII sous. La pena sie partida per terç al senyor e les dues parts aquell qui ha senyallat lo pati a la sua vinya. E tot hom se puxa menjar coltives comprades o donades, e lo guardià los puxe acusar.

58.

DELS BESTIÀS STRANYS

Ítem, que tot bestiar estrany qui entrarà en les deveses del loch de Benicastló, que puxen degolar una bèstia de dia e dues de nit; e sia de la senyoria lo un quarter e l'altre sie del comú, e lo romanent sie del guardià; e de les dues bèsties haje lo senyor dos quarters e lo ¶^{21r} comú altres dos quarters, e lo romanent sie del guardià; e si lo pastor li veda la penyora, que pach de pena LX sous, e tots sien de la senyoria, e tot vehí de la vila hi puxe degollar semblant del guardià, axí com damunt és dit. E si lo pastor li veda la penyora, que·l guardià sia crehegut per son sagrament e aquels que la penyora faran, que dels dits LX sous hagen los guardians lo terç; e si lo dit guardià o vehins del loch veuran lo dit bestiar en les dites deveses, que valle aytant com si les hi penyore, o si les hi atenye, si lo dit bestiar baste a degollar.

59.

DE LES BÈSTIES GROSSES DE LA DEVEESA D'AVALL

Ítem, que tota bèstia grossa que sia atrobada en la devesa davall la vila sens guarda dins los spays en l'altre stabli^{21v}ment és contengut, que pach de dia VI diners e de nit XII diners. La pena sie partida per terç entre senyor, comú e acusador.

60.

DELS PORCHS DEL CIGAR

Ítem, stablim que tot porch que serà atrobat en lo cigar daval la vila que's tro ab lo camí de Paníscola, que pach de dia tres diners e de nit VI diners. E si seran X porchs o d'allí ansús, que paguen de dia III sous, e de nit VI sous partits per terç entre senyor, comú e acusador; e los jurats e los jurats hi puxen metre accusadors, e tot hom del loch e los rendés ne sien accusadó, si acusar ho volran.

61.

DINS QUATRE DIES SE POT HOM CLAMAR

Ítem, que tota persona que tota persona que tala haurà rehebuda en lurs heretats, per persones o per qualsevll nodriment, que's haje a clamar dins X dies après que sabrà; ^{22r} en altra manera, passats los dits X dies, no's puxe clamar.

62.

DEL CAMÍ DE XIVERT, DELS BESTIÀS

Ítem, stablim que si alguna persona passarà bestiar per lo camí de Xivert, hagen mig tornall d'ample a cada part per dret passatge, e si fora aquell spay exiran, que sien penyorades segons lo privilegi del bovalar. Emperò caminant cap avant, si'n scaparan fora los dits límits XX o XXX bèsties, que no sie entés frau.

63.

DE LES OQUES

Ítem, que tota persona que matarà oques en ço del seu, que pach XVIII diners per cascuna oca; emperò si elecció d'aquell de qui serà la ocha, si volrà la ocha o los XVIII diners. E si seran trobades en blat o en ort, o en safranar o en vinya, que paguen de dia III diners e de nit VI diners per cascuna ocha, e esmén la tala. La pena sie partida, lo terç ^{22v} al senyor e les dues parts al senyor de la propietat qui pren lo dan; e los jurats hi puxen metre guardadors.

64.

QUE BESTIAR NO GOS PASSAR PER LO CAMÍ DELS FRARES

Ítem, stablim que negun bestiar menut no gos passar per lo camí dels Frares, que partex del camí de Càlig e passe entre les vinyes e va ferir al camí d'Alcalà, ço és de mig març avant tro al primer dia de maig, en pena de V sous de dia, e de nit X sous, e tot hom ne sia acusador. La pena sia partida entre senyor, comú e acusador.

65.

QUE NEGÚ NO GOS GITAR CANS NI BÈSTIES EN TORN LO LOCH

Ítem, stablim que ninguna persona no gos gitar negunes bèsties ni cans ni porchs morts dins spay de LX passes en torn lo loch, en pena de XII diners partits per mig en lo senyor e l'acusador; e lo justícia no gos dir qui haurà feta la acusació, e les dites legures n'age a le ^{23r}var aquell qui les hi haje gitades.

66.

DEL ANTUXÀ

Ítem, stablim que tot bestiar menut e porchs puxen star de dia e de nit sens negun ban, com és de Santa Maria Magdalena stro a Sent Luch, de la mata de na Anglesa ançà lexant del camí del carreró del ferreginal d'en Guiamó Jordà, e per lo carreró dels malols e per lo solch daval del ferreginal d'en Guiamó Cervelló, menor, e linyant al amentler que solie ésser d'en Bernat Palau, e vage davant del ferreginal que solie ésser d'en Miquell Johan, on solie tenir era, e linyant per lo garrofer que solie ésser d'en Salvador Tarragó, e per lo solch daval del ferreginall d'en Bertho-

meu Segura tro al riu Sech. E és axí entés que dins aquest spay no paguen ban si mal no·y faran.

67.

QUE NO METEN FOCH AL BOVALAR

Ítem, stablim que neguna persona no gos metre foch en les garrigues del bovalar sots pena de XX sous, e sie axí entés qui cremarà ^{||23v} de garriga o d'allí ansús, que agen comesa la dita pena. E tot hom ne sia acusador e lo justícia n'age a fer inquisició si request ne serà per los jurats o per lo síndich del loch. La pena sia partida per mig, la mitat al senyor e l'altra al acusador; emperò si algun infant ignorant hi metie foch, que no aje XVIII anys, aquest aytall no sie tengut a la pena.

68.

QUI NO HA DE QUÈ PAGAR

Ítem, stablim que si alguna persona mal farà e no haurà de què pagar o serà caycuda en alguna calònia, que per cascun sou stigua I jorn en la cadena. Emperò és entés si lo ban serà de X sous, e d'allí avall lo pare e la mare ho hajen a pagar.

69.

QUE NO PUXEN ACUSAR LO BESTIAR DEL CARNICER

Ítem, stablim que negun guardià dels béns no puxe acusar lo bestiar del carnicer, emperò que ho haje a dir aquell que haurà pres lo mall lur hereditat.

70.

QUI SE'N PORTE TERRA DEL VALL

^{||24r} Ítem, stablim que tot hom qui se'n portarà terra del vall que haje a lexar la terra plana, sots pena de XII diners partits per mig entre senyor e l'acusador; e tot hom ne sie acusador.

71.

SI LOS JURATS VELS AN A TORNAR RES ALS NOVELS

Ítem, stablim que si és cas que·ls jurats vels an res a tornar als novels, puxen forçar e destrènyer e penyorar ab sayg e fer vendre tants dels béns dels jurats tro que hajen tornat tot ço que a tornar han. E açò puxen fer sens actoritat de cort e del justícia del dit loch, segons peyta és acustumada levar.

72.

DEL MANIFEST DE LA PEYTA

Ítem, stablim que com en lo loch de Benicastló se degen algunes cantitats de moneda e per aquesta rahó ordenen que tot hom del dit loch que haja diners, bèsties o bestia, o violaris e tots altres qualssevoll béns mobles o sitis, que·ls hajen a manifestar als ^{24v} jurats o als tatxadors de les lliures ab sacrament que bé e leyalment manifestaran tot son siti e son moble. E si manifestar no·u volran, que·ls tatxadós ho puxen tatxar a sa bona coneguda. E si serà cars que nul hom s'oblit neguna cosa, per ignorància o per oblit o a lur dret enteniment, que los dits tatxadors ho puxen tatxar o metre en les lliures a lur bona coneguda, e allò que per los tatxadós serà tatxat, allò s'age a seguir e complir.

73.

DELS MISSATGES QUE VAN PER LO COMÚ

Ítem, stablim que tot misatger o missatgés que seran elets per lo comú a ésser misatgés, o per los jurats e prohòmens del dit loch, que aquels hajen a fer la misatgeria que los jurats volran sots pena de V sous per cascuna vegada que acusats seran per los dits jurats. E los dits missatgés que hiran a fer la misatgeria per lo comú e universitat del loch, agen de salari per cascun jorn anant per lo Maestrat, cavalcan o a peu, V sous; e si van fora lo Maestrat agen per cascun jorn V sous VI diners.

74.

^{25r} DE SENYALAR COLTIVES

Ítem, stablim que negú no gos senyalar coltives tro a Santa Maria d'agost, e d'aquí avant agen ban stró a l'Acensió; e si seran menjades per bestiar, sien soltes a migan

Quaresma, e si seran menjades per bèsties grosses ne per porchs, hajan ban tro a l'Acensió de mayg.

75.

DELS GUARDIANS

Ítem, stablim que·ls guardians que seran mesos a guardar los béns, el bovalar e les defesses del dit loch, que agen e sien tenguts de acusar e usar de son offici tro a la festa d'Aparici, que los stablimens an fi, sots virtut del sagrament que feyt hauran.

76.

D'AQUELS QUE LEVEN LENYA

Ítem, stablim que neguna persona no gos levar lenya ne portar-se'n aquella que sie ^{||25v} tallada al forn del dit loch, ne a forn de calç, sots pena de XII diners per cascuna vegada que contrafaran, e esmén la lenya. La pena sie partida per mig entre senyor e'l acusador.

77.

DELS NADIÇOS

Ítem, stablim que tot nadiç de bèstia grossa, que no sie tengut de pagar ban sinó esmena entró que haja dos mesos, e d'allí avant pach ban e esmena axí com les altres bèsties grosses.

78.

DE LA DEVESA DAVALL LA VILA

Ítem, stablim que tot bestiar menut que entrarà del camí de les Egües ançà, axí com va per lo camí de Paníscola tro al cap de la paret d'en Domingo Botí, linyant axí com va lo carreró del ferreginal d'en Pere Belmunt e va a la fossa de na Ferranda, e d'aquí vage linyant al clot de na Minguella e a la céquia d'en Pasqual Royg, devés la vila, et de la céquia de la Palafangua aval no sie entesa devesa, ni

de la aygua^{26r} dera d'en Vicent Johan, linyant per la céquia antiga tro al estany, e partín d'aquí linyant al solch davall dels hereus d'en Bernat Clergue. Emperò que puxen entrar abeurar de la céquia de na Albarigua tro al solch de la sort d'en Pere Belmunt devés levant, e d'en Miquell Johan linyant tro a la céquia de la Palafangua. Dins aquest spay no paguen ban, e'n açò no·y sien enteses riu Sech ne les spones que no són acostumades de laurar jamés, ni no·y sie entés lo camí del Migà. E tot bestiar que serà atrobat, que'n sie degollada una bèstia de dia e dues de nit; e de cascuna bèstia degollada haje lo senyor un quarter e lo comú altre quarter e lo romanent sie del guardià; e si lo guardià les hi pendrà la dita una bèstia, haje loch, e si serà de nit, que lo senyor del bestiar li haje a donar altre semblant de la que haurà presa, e lo guardador no la puxa cambiar, e aquells haje a degollar de continent que preses les haurà. E que lo primer guardador que los hi trobarà li haje a fer manament que les ne git, e si gitar no les ne volrà, que los altres guardians los hi puxen carnejar. E si per ^{26v}ventura fogiran de la dita devesa o los guardians no li hi poran aconseguir, que paguen de pena, de dia, V sous, e de nit X sous per ramat, e sie entés ramat de XX bèsties ansús e d'aquí avall paguen per bèstia III diners, e de nit VI diners partits per terç entre senyor, comú e acusador. Emperò si algú està per vi XX bèsties o d'alí anjús, no sien degollades ni sien tengudes a pagar ban de la dita devesa. Emperò tot hom hi puxe III bèsties fermades o ab guarda ço és lo mes de dehembre e lo mes de giner e de febrer e no pus. E si més n'i metran, que paguen la desús dita pena, és a saber, que los dits guardians hi degollen e si's desfermaran o staran sens guarda, que paguen la dita pena partida segons que desús. Emperò tot hom que hi haurà coltives o vinyes puxe aquelles vendre o donar, e aquelles puxen péxer e pasturar dos meses l'any, ço és lo mes de giner e de febrer sens negun ban de la dita devesa, ab que lo bestiar ne isqua de la vinya o de la coltiva, la qual serà sua o li serà venuda o donada, sots la desús dita pena partida segons que desús. E'n açò no sien enteses los camins públichs.

79.

^{27r} DELS ARBRES QUE STAN EN LOS CAMINS PÚBLICHS

Ítem, stablim que tot arbre fruyter que stigua en los camins públichs ne en negun altre loch que sie ampriu del loch, que no hagen ban de nodriment, mas si negú los olls collirà, pac de pena, de dia, V sous, e de nit X sous, e esmén la tala. La pena sie partida per terç entre senyor, comú e acusador.

80.

DELS ROSTOLS

Ítem, stablim que negú no gos metre negun nodriment en rostol que no sien plegades les garbes, en pena de XII diners de dia e dos sous de nit, e esmén la tala. La pena sia partida, lo terç al senyor e les dues parts aquell de qui és la heretat. Emperò si algú lexa garbes a plegar per malícia, que en aytal cas no'n puxe haver ban.

81.

DE LES BÈSTIES QUE NO JAGUEN E·L BOVALAR

Ítem, que tota bèstia grossa que sie gitada en lo bovallar de nit per pasturar e que sie ^{||27v} sens guarda, d'Aparici entró a Sent Johan, que pach per bèstia dos sous partits, la meytat al senyor e l'altra al acusador, e açò hagen acusar los guardians del bovalar.

82.

DELS SAYGS, QUE NO CRIDEN VIANDES DE MISA A DIGMENGES NI A FESTES COLENTS

Ítem, stablim que tot sayg que cridarà vi ni farina a digmenge ni a festes tolents ans de missa major dita, que pach de pena XII diners entre senyor e·l acusador.

83.

DELS MERCÉS

Ítem, stablim que no sia negun mercer ni tender que gos parar sa tenda a digmenge ni a festes colents ans de missa major dita, en pena de dos sous partits per mig entre senyor e·l acusador, e tot hom ne sia acusador.

84.

DE LES BÈSTIES QUE PODEN ANAR PER LO BOVALAR E DEFESSES
SENS NEGUN BAN

Ítem, stablim que tota persona del loch puxe ^{||28r} menar per lo bovalar e deveses del dit loch dues bèsties de lana fermades o ab guarda sens negun ban, e si d'allí avant n'i menaran, que sien remeses a la pena del bovalar e de les deveses.

85.

QUE NEGÚ NO GOS CAVAR TERRA PER LA BASSA D'EN BUSQUET

Ítem, stablim que tota persona que cavarà terra en la bassa d'en Busquet ne en la bassa del Coll, LX passes en torn de la bassa, que pach de pena V sous partits per mig entre senyor e ll'acusador, e tot hom ne sie acusador e los jurats hi puxen metre acusadors.

86.

QUI FARÀ CARRERA PER BLAT D'ALTRI

Ítem, que tota persona qui farà carrera per blat d'altri amargenant ses bèsties o son bestiar o son nodriment, que pach de pena XII diners. La pena sie partida per mig, la meytat al senyor e la meytat al senyor de la propietat.

87.

QUE LOS JURATS PUXEN FER METRE CAP DE DENES

^{||28v} Ítem, establim que los jurats puxen metre cap de denes a totes coses que mester los hauran, e puxen metre guardians e bovalés a deveses e antuxants e a totes altres coses que mester hauran, e fitadors e prehadors als béns, tots aquels qui elegir hi volran. E si jurar no volran en poder del justícia, que paguen de pena V sous per cascuna vegada que per los dits jurats los acusaran, e pagada la dita pena una vegada o moltes, que lo justícia los ne puxe forçar e metre major pena a instància dels jurats.

88.

QUI METRÀ SCIENTMENT BESTIAR EN BLAT

Ítem, que tota persona que metrà scientment bestiar en blat o en vinya o en orts o en coltiva o en safranar, que pach de dia V sous e de nit X sous, partits per terç, lo terç al senyor e lo terç al comú e lo terç al senyor de la heretat que pren lo dan. E sie entés de les vinyes mentre sie moll o caliuós e mentre fruyt hi haurà, que pach lo dit ban, e lo moll sie entés après cinch dies que haurà plogut, no ^{29r} gos entrar en vinyes ni en guareyt ni en rostoll sots la dita pena partida *ut supra*.

89.

DE LA DEvesa DE LES VINYES, DEL PRIMER DIA DE MARÇ A AVANT

Ítem, stablim que negun bestiar de lana o de cabriu no gos entrar en la devesa damunt lo loch segons que antigament és ordenada, del primer dia de març avant tro al darrer dia de mayg; e tot bestiar que y serà trobat, que n sie degolada una bèstia de dia e dues de nit, partides axí que de la una bèstia haje lo senyor un quarter e lo romanent sie del guardià; e si n'i pendrà dues, sien partides axí matex segons que desús. Hi si hi entren X bèsties e d'allí avall, paguen de dia dos diners e de nit IIII diners per cabeça. E si per ventura lo guardià no les hi porà aconseguir dins la dita devesa, que paguen de dia V sous e de nit X sous, partits per terç, lo terç al senyor e lo terç al comú e lo terç al guardià. Emperò tot hom hi puxe tenir son bestiar tres dies com vulle tindre sens negun ban.

Enadim que duran lo present stabliment puxen amprar de là lo riu Sech, de la sort d'en Aguilar que li donà en Pasqual Royg del loch damunt, e en la partida de la Açota puxen amprar del cap damunt de la vinya d'en Berthomeu Gombau, e d'aquí vage linyant al cap de la vinya que era d'en Çalom, devés ponent, e del cap del camí dels Frares vage al camí d'Alcalà amunt. En tots aquests spays puxen star sens negun ban de la dita devesa, e n açò no sie entés lo bestiar del carnicer, lo qual la vila l'acull en lo bovalar segons la carta del afermament.

90.

QUI TRAUrà LO COLTELL

Ítem, stablim que tot hom qui traurà lo coltell contra altre en cas de baralla, que pach de pena XXX sous, la meytat al senyor e l'altra al acusador. Emperò si s'esde-

vendrà que abdossos lo traguen, que aquell ^{30r} qui primer lo trague lo dit coltell que aquel pach los dits XXX sous. E si provar no's porà qual l'aurà treyt primer, que en aquest cas abdós paguen los dits XXX sous, partits segons que desús.

91.

QUI FARÀ ACAVALLAR EGÜES

Ítem, stablim que tot hom qui farà acavallar egües, si donchs en corral no·u fa, ço és del riu ançà e del collet aval, e del figuerall d'en Pellicer ançà ne de Sent Sadorní ançà, ço és entés en los camins públichs del dit loch, en pena de XII diners partits per mig entre senyor e·ll acusador; e tot hom de la vila ne sia acusador.

92.

QUE LOS GUARDIANS PUXEN ACUSAR

Ítem, stablim que lo guardià o guardians dels béns puxen acusar ab volentat del senyor de la heretat tota bèstia grossa e bestiar menut e porchs en tot loch on mal veurà fer; e axí matex aje acusar ^{30v} les persones e paguen lo ban segons que en los altres stabliments són possats.

93.

DELS PORCHS, QUE NO VAGEN DESFERMATS PER VILA

Ítem, stablim que tot porch que irà desfermat per la vila, exceptat com hirà e vendrà a pastura, que pach de pena, de dia, VI diners, e de nit XII diners partits per terç entre senyor, comú e acusador; e los jurats hi puxen metre guardians, tots aquels que ben vist los serà, et tot hom ne sie acusador e los saygs, per son offici, ó agen acusar.

94.

DELS ORTS

Ítem, stablim que tota persona que entrarà en ort, là on ortaliça haurà, si donchs no·y haurà persona de casa, que pach XII diners de dia e dos sous de nit; e si res ne traurà, que pach la pena en l'altre stabliment dels orts expressada. La pena sie partida per mig entre lo senyor e aquell de qui serà l'ort, e acús lo guardià.

95.

DELS VEHEDÓS

||^{31r} Ítem, stablim que los jurats ab los prohòmens puxen elegir cascun any IIII bons hòmens a vehedós, los quals hagen a jurar en poder del justícia que bé e lealment pararan totes les tales dels béns feyts per persones e per bèsties e per bestiàs o per qualsevol altre nodriment sien feyts, e aquels tales agen anar a prear tota vegada que requests ne seran per aquels que la tala hauran rehebuda; e allò que los dits preadors prearan, haje valor e fermetat, e si los dits preadors no volran jurar en poder del justícia, que paguen V sous. La pena sie partida per mig entre lo senyor e ll comú, e pagada la pena una vegada o moltes, que lo justícia los puxe doblar la pena tro fins que los dits bons hòmens agen jurat. Emperò que age cascú de salari tota vegada que hiran prear del riu Sech ançà, e del collet avall e de Sent Sadorní ançà, cascú IIII diners; e de riu Sech tro Aygua d'Oliva, e del collet amunt tro al camí de Xivert, e de Sant Sadorní anlà, cascú VIII diners, e del camí de Xivert amunt, cascú XII diners. Emperò és axí que si seran ||^{31v} requests de prear algunes tales e aquelles seran prop les altres, que les puxen prear, que no·y l'aguien més que si no·u preaven una sola, que no·u agen sinó un salari. Emperò los preadors aje a pagar la part que haurà la colpa, a coneguda dels preadors.

96.

D'AQUELS QUE NO GOSSEN CAÇAR E·L TERME

Ítem, stablim que tot hom que caçarà dins lo bovallar e deveses del dit loch de Benicastló, que no haje ley de caçar, que pach de pena XXX sous per cascuna vegada que·y caçarà ne contrafarà, partits per terç, lo terç a la honrada senyoria de Munthesa, e lo terç al comú e lo terç al acusador; e tot vehí del loch ne sia acusador, e ultra açò los jurats hi puxen metre acusadors, tots aquels qui ben vist los serà.

97.

DE LES BÈSTIES GROSSES E BESTIÀS QUE ENTREN EN MALA FEYTA

Ítem, stablim que tota bèstia grossa ne bestiar menut e porchs que entraran en blat o en vinya, ni rouran arbres verts ne en ||^{32r} traran daval aquels mentre fruyt hi haurà madur, ni en ort ni en safranar ni en tot altre loch on mal faran, e si per ventura clam ni acusació ne serà feyta al justícia, que sie lo terç del senyor e les dues parts

del senyor de le heretat qui pren lo dan. Fon enadit al present stabliment que los garrofès borts hajen lo ban dels carrofers vers mentre fruyt hi ajen madur, hoc encara hoc encara hajen ban si seran rohegats dins dos anys après que sien laurats.

98.

DE TOT NODRIMENT

Ítem, stablim que si algú aurà coltives sues o comprades e aquelles seran prob blat o vinya o coltives, e aquelles se menjaran ab son nodriment e aquell de qui serà lo blat o la vinya o la coltiva les trobarà tallades o mengades, que aquell o aquells qui s'auran mengada la coltiva ab lo seu nodriment prop la sua vinya o blat o coltiva, li pach lo ban e la esmena o li age a donar autor qui aurà feta la tala per ço que aquell de qui serà la heretat, puxe aver son dret del ban e de la ^{32v} esmena segons que és ordenat en l'establiment del blat e de les vinyes. Les penes sien partides, lo terç al senyor e les dues parts aquell de qui serà la heretat qui pren lo dan.

99.

DELS PATIS DELS VILARS

Ítem, stablim que tota olivera, olivar del terme de Benicastló aje un tornal aje un tornal a tots cayens de pati; e tot bestiar que hi entrarà dins aquest spay, que pach per cabeça, de dia, III diners, e de nit VI diners, tro en XX; e de XX ansus sie entés ramat, e pach per ramat, de dia, V sous, e de nit X sous hi esmén la tala. La pena sie partida, lo terç al senyor e lo terç al comú e lo terç al senyor de la propietat; emperò aquest pati sie entés mentre fruyt hi aurà madur.

100.

L'ESTABLIMENT DE LA SOSPITA

Ítem, stablim que tot hom qui serà clamat per sospita de qualsevll nodriment se vulle, e lo guardià o guardians de qualsevll nodriment de qui seran clamats per sospita, ^{33r} si escusarà son nodriment, que lo justícia los haje a interrogar sots virtut del sagrament que feyt hauran, e si sab quin bestiar o nodriment haurà feta aquella dita tala e si di dir no·u volrà, que pach lo ban e la esmena.

101.

DE LES PEYTES

Ítem, stablim que com en lo loch de Benicastló se degen diverses quantitats de peyta, axí per persones privades com per estranyes, e aquelles dites quantitats los peytés bonament haver no puxen de les persones que ho an a pagar, e açò per tal com hi defugen o's desen aquels qui a pagar-les an; e si los peytés no han poder de vendre tots e sengles béns dels dits deutós, emper amor de açò ordenam que·ll peyter o peytés del dit loch qui ara són o per temps seran, puxen fer vendre tots e qualssevoll béns mobles, sients o semovents dels vehins e dels forasters, tants tro basten a la peyta que cascú deurà e les mesions que feytes hi haurà, e puxe fer subastar per XXX dies los béns ^{||33v} sitis, e los dites peytés puxen fer als compradors dels dits béns cartes públiques, aytantes com mester hauran, e que les dites vendes la Cort e lo justícia del dit loch hi pos son drecret. E pus la dita venda sie feta e lo dit justícia sia certificat que per XXX dies sien stats subastats, que aquels de qui seran dits béns sehens no·y contravindran en pena de LX sous, partits per mig segons que desús, e no res menys que pagada la dita pena una e moltes vegades, la venda haja vallor e fermetat. Emperò que·ll dit peyter sia tengut de notificar dins los XXX dies al senyor de la propietat o a son procurador si dins lo Regne serà.

102.

DEL CLAM DE LA SOSPITA

Ítem, stablim que si algú se clamarà d'altri o de nodriment d'altri per sospita, que aquel que lo clam posarà sie tengut citar aquel de qui serà clamat, emperò no·y sien enteses los forasters.

103.

DEL BOVALAR

Ítem, stablim que tot bestiar que serà atrobat dins lo bovalar del dit loch, que pach de ^{||34r} pena per cascuna vegada que contrafaran ni entraran, de dia, X sous, e de nit XX sous; e si són XXX bèsties o d'allí anjús, que paguen per bèstia, de dia, IIII diners, e de nit VIII diners, partits per mig entre lo senyor e·ll guardià, e açò ultra la pena del privilegi del dit bovalar contenguda. E res no menys, que los jurats hi puxen metre guardians, tants com ben vist los serà. E·n açò no·y sie entés lo bestiar que

passa per lo camí de Xivert, camí caminant, ans sien remeses a la pena del privilegi, ni en açò no sie entés lo bestiar del carnicer, segons la carta del afermament. Vol lo senyor ab voler dels prohòmens que no paguen sinó v sous de dia e deu sous de nit.

104.

QUI CAVARÀ TERRA EN LO TERRER DEL VALL

Ítem, stablim que tota persona que cavarà terra en lo terrer del vall, que aja a manar lo tall dalt abax, sots pena de II sous partits per mig entre senyor e ll'acusador, e tot ^{34v} hom ne sia acusador, e los jurats hi puxen metre acusadors, tots aquels que ben vist los serà.

105.

DELS CORDÉS QUE VAN PER LO MUR

Ítem, stablim que tot corder que serà atrobat en terrat d'altri ni en los corredós del mur del dit loch, que pach de pena, de dia, IIII diners, e de nit VIII diners, partits *ut supra*, e tot hom ne sia acusador.

106.

DE GUAREYTS

Ítem, stablim que tot bestiar que serà ni entrarà en guareyt, que pach la pena en l'altre stabliment contenguda e partida segons que en aquelles, que tot l'any hajen ban, e que tot hom se'n puxe clamar tot l'any; e n açò sien enteses bèsties grosses e bestiar menut, e sie de dues relles. E lo guareyt que no serà d'una rella, no haje ban si no és moll o caliuós, dins X dies après que haurà plogut. Enadim al present stabliment que tot rostol que sie d'una rella ni coltivaç, aje tot l'any ban, ^{35r} departit lo dit ban segons que en l'altre stabliment és departit; e axí matex ajen ban los favars de puxs que sien collits, axí com si eren guareyts de dues relles; e tot hom se'n puxe clamar per sospita.

107.

DE LA DEVESA DAMUNT DELS PORCHS

Ítem, stablim que neguns porchs o porqueries no guossen star del camí de les Egües ançà, devés la vila, e vage per lo camí de Xivert, vage al riu Sech e isque del dit riu, e vage linyant al claper d'en Pere Clergue, partisqua del dit claper e vage linyant a la olivera d'en Arnau d'Abella, e linyant de la dita olivera al claper d'en Guillem Steve, e d'aquí vage linyant al vilar de na Minguella, e vage per lo solch de la sort d'en Bernat Rabuster, per lo solch damunt, e tot camí aval de la fossa del Pastor tro al ribatge de la mar. E si dins aquest spay seran atrobats, paguen de dia, III diners, e de nit VI diners, e si seran de deu porchs ensús, paguen, de dia, ^{35v} IIII sous, e de nit VIII sous. E si entren en la dita devesa, de Santa Maria de setembre tro a IIII dies del mes de octubre, paguen lo ban en doble. Les penes sien partides per terç, lo terç a la honrada senyoria, e lo terç al comú, e lo terç al acusador. E dur lo present stabliment, del dia de Senta Maria Magdalena tro al IIII dia del mes de octubre, e açò no sien enteses los camins públichs com van camí caminant per los camins públichs. E açò ajen acusar los guardians e tota guarda de porchs aje a portar esquella conivent sots la desús dita pena, e açò ajen acusar los guardians de la dita devesa.

108.

QUE NEGUN BESTIAR NO SIE AMALLADAT ENTORN LO VALL

Ítem, stablim que tot bestiar que serà amalladat entorn lo vall ni en torn los pous de la vila, dins spay de XXX passes, e que paguen de dia e de nit III sous, partits per terç entre senyor, comú e acusador; e tot vehí de la vila ó puxe acusar, e los jurats hi puxen metre guardadors, tots aquels que ben vist los seran.

109.

^{36r} QUI GITARÀ PEDRES EN LOS CAMINS PÚBLICHS

Ítem, stablim que no sie negú que gos gitar pedres en los camins públichs, en pena de XII diners partits per mig entre senyor e ll acusador. E tot vehí de la vila ho puxe acusar, e los jurats hi puxen metre guardians, tots aquels que ben vist los serà.

110.

DE LES EGÜES, QUE NO STIGUEN EN LOS CAMINS PÚBLICHS

Ítem, stablim que tota ègua que sie atrobada en los camins públichs, ço és a saber, en lo camí de Sent Matheu, del peyró avall, e del camí d'Alcalà, del ferreginal d'en Arnau d'Abella ançà, ço és lo troç major, ni en lo camí de Paníscola, de Sent Sadorní ançà, ni en lo camí de Vilanaroç, del riu Sech ançà, ni en lo camí d'Uldecona, del riu Sech ançà, ni en lo camí del Migà, e dins aquests spays no gossen star del primer dia de abril tro al darrer dia de juny sinó anant cap avant e no pasturant, en pena de dotze diners partits per terç entre senyor, comú e acusador. E los jurats hi puxen metre guardians.

111.

||^{36v} DELS XETS

Ítem, stablim que tot xet que sie trobat en mala feyta, que pach de dia VI diners, e de nit XII diners partits lo terç al senyor, e lo terç al comú e lo terç al senyor de qui serà la heretat qui pren lo dan.

112.

QUE JUGUEN SOBRE LES TAULES DE LA CARNICERIA

Ítem, stablim que no sie null hom strany ni privat que gos jugar sobre les taules de la carniceria a negun joch que diners s'i perden, en pena de III sous per cascuna vegada que contrafarà, partits per mig, la meytat al senyor e l'altra meytat al acusador. E tot hom ne sie acusador e los jurats hi puxen metre guardians tots aquels que ben vist los serà.

113.

QUI METRÀ FUSTA EN LA BASSA

Ítem, stablim que no sie nul hom strany ni privat que gos metre fusta en la bassa del loch, per amerar, e si ho farà que pach de pena XII diners partits per mig, la mitat al senyor e l'altra al acusador. E los jurats hi puxen metre guardians, tots aquels que ben vist los seran.

114.

||^{37r} DE BESTIAR PERDUT

Ítem, stablim que si per ventura algú perdrà bèsties o bestiar, que no sie tengut de pagar ban sinó solament la esmena. Emperò que aquel de qui seran les dites bèsties o bestiàs, ajen a jurar en poder del justícia que en culpa sua no són perdudes, e que contínuament les an cercades puxs que los an perdudes.

115.

D'AQUELS QUE JUGUEN DE NIT

Ítem, stablim que no sie null hom strany ni privat que gos jugar de nit, ço és saber, ab lum, dins lo loch de Benicastló ni terme de aquell, ni de fora los límits del vall ni en los andadós del mur, sots pena de X sous partits per mig. E açò ajen acusar los saygs per son offici, e los jurats hi puxen metre guardians tots aquells que ben vist los serà.

116.

QUI DEU FER OFFERIDÓS

Ítem, stablim que no sie neguna persona que gos fer offeridós per revendre dins lo loch ||^{37v} de Benicastló sinó los sacristants de Santa Maria o de Sant Berthomeu, e lo sacristà de Sent Pere, en pena de XII diners per cascuna vegada que contrafaran, la mitat al senyor e l'altra al acusador. E açò que haurà l'acusador sie de Santa Maria e de Sent Berthomeu, e los sacristans per son offici ho agen acusar. Fon enadit que axí matex puxe fer oferidós lo baciner que acapte a [...ri] dels jueus.

117.

D'AQUELS QUE METEN VY EN LO LOCH DE BENICASTLÓ

Ítem, stablim que no sie null hom estrany ni privat que gos metre vy en lo loch de Benicastló ni en son terme, que sie fora la batlia de Paníscola, sots pena de X sous e perda lo vi que portarà. Les penes sien partides per mig, la mitat a la honrada senyoria e l'altra mitat al acusador, e tot hom ne sie acusador. E ultra açò, lo justícia n'age a fer inquisició per son mer offici, e de les penes que'l justícia levarà per mer ofici, haje lo dit justícia la mitat. Emperò no·y sien enteses aquels qui vendran

per son camí al dit loch si'n porten algun poch per son beure en alguna boratxa; emperò, que en la ^{38r} dita borratxa no·y meten de mig cànter avant.

118.

D'AQUELS QUE FAN LEGURES EN LOS ABEURADÓS

Ítem, stablim que no sie neguna persona stranya ni privada que gos gitar pedres ni rames ni fer nenguna legura en los pous de comú, sots pena de V sous partits segons que desús. E tot hom ne sie acusador, e lo justícia n'age a fer inquisició si request ne serà per los jurats del dit loch.

119.

D'AQUELS QUE NO PODEN SCUSAR

Ítem, stablim que neguna persona stranya o privada que age bèsties o bestiàs ne porchs, que si algú se'n clamarà per sospita de tales que agen preses en blats o en vinyes, o en orts o en coltives, o en arbres o per tales que agen fetes de qualsevol natura sien, que lo senyor de les bèsties o dels bestiàs o porchs no·y puxen scusar los bestiàs desús dits, de clam que sia posat per sospita si ell matex no·l guarda los desús dits bèsties o bestiàs o ^{38v} porchs, si donchs lo senyor del nodriment no és en la vista de aquel nodriment, o axí matex si los fils o les filles o guardians que agen edat, ço és, que agen XV anys o d'alí ensús, e·n altra manera no·l puxen escusar si ells matexs no·ll guarden o no són en la vista.

120.

DELS HOSTALÉS

Ítem, stablim que no sie negun ostaler que tingua hostel dins lo loch de Benicastló o terme de aquel, que gos vendre vy en taverna ni en menut dintre l'ostal ni fer vendre a altra persona, per ell ni per altre, sots pena de XX sous per cascuna vegada que contrafaran, la mitat a la honrada senyoria e l'altra mita al acusador. E açò ajen acusar los saygs per son ofici e tot hom ne sie acusador, e lo justícia no gos dir qui l'aurà acusat ni qui no. E de açò los puxe forçar de sagrament lo justícia si hauran venut vi en menut en lo dit hostel, e si lo dit sagrament fer no volran, que los dits hostalers sien tenguts a la pena desús dita, partida segons que desús. E en açò no sie entés l'alberch del senyor.

121.

||^{39r} DE LES PERSONES QUE NO SÓN EN LLIURES

Ítem, stablim que los jurats ab los prohòmens del dit loch, que com en lo dit loch age alguns habitants e estadans en lo dit loch, los quals no han alguna lliura de siti ni de moble, per ço ordenen los dits jurats e los prohòmens que·ls puxen tatxar e fer lliures de moble a sa bona coneguda, e allò que per ells serà tatxat, los dits habitants ho agen a pagar.

122.

DELS PATIS DELS SELLARS E DELS BLATS

Ítem, stablim que tot sellar après que sien plegades les garbes, sie dit sellar e haje un tornal de pati a totes parts que bèsties ni bestiar ni porchs no s'i gossen acostar. E axí matex tot blat que sie sembrat e en la sort aje V passes de pati, que negun bestiar ni porchs no·y gos entrar prop lo blat dins les dites V passes sots pena de dotze diners partits per mig entre senyor e·ll acusador. Emperò, tot hom se puxe menjar coltives sens negun ban del dit pati.

123.

||^{39v} D'AQUELS QUI TRAUAN FEMS DE LA BASSA E DEL VALL

Ítem, stablim e ordenam que no sie null hom qui gos traure fems del vall ni de la bassa del dit loch, sinó aquels qui los jurats volran ho hauran venut, sots pena de X sous partits per mig, la mitat a la honrada senyoria e l'altra mitat als jurats que ara són o per temps seran. E tot hom ne sie acusador, que sie vehí del loch, e los jurats qui ara són o per temps seran hi puxen metre guardians, tots aquells qui ben vist los serà.

124.

QUE NO FACEM FEMS EN TORN LO CIGAR

Ítem, stablim que no sie nulla persona que gos tenir femer en torn lo cigar major, qui és prop lo camí de Paníscola, ni cavar terra en torn aquel de XX passes, ço és la terra del comú, sots pena de tres sous partits per mig entre senyor e·ll acusador. E tot hom ne sie acusador, e los jurats hi puxen metre acusadors, tots aquells que ben vist los serà.

Sen+yall de mi, en Guillem Anguera, notari públich ¶^{40r} per tot lo Maestrat de Munthesa, de manament del molt honorable frare Ferrer de Vilafrancha, comanador Major de Munthesa e de Paníscola, en poder del qual, a humil suplicació dels honrats en Guillemó Papià e en Domingo Pellicer, jurats, e dels prohòmens del loch de Benicastló, conferma los damunt dits stabliments e damunt scrits e contenguts, los quals volgué durassen e aguessen poder e fermetat fins a la primer vinent festa de Aparici primer vinent.

La qual dita ferma lo dit molt honorable comanador féu en lo loch de Benicastló, a VI dies del mes de abril del any de la Nativitat de nostre Senyor mill CCCC IX.

E ab protestació precedent, que negun prejuhi no·n sie engenrat a la honrada Orde de Munthesa ans tot lur dret romangua sanu, il·lés e conservat.

Testimonis presents hi foren a la dita sentència Guiamó Palau, Guillamó Cervelló, major de dies, vehins del loch de Benicastló.

¶^{40v} *Vicesima die decembris anno a Nativitate Domini M^o CCCC nono.*

Lo molt honorable frare Ferrer de Vilafrancha, comanador Major de Munthesa e de Paníschola, a humil suplicació dels honrats jurats e prohòmens del loch de Benicastló, vists los desús dits stabliments, lo dit honorable comanador conferma aquells, e volgué que aquells aguessen fermetat e valor de la primer vinent festa de Aparici en un any següent, sanu emperò a ell dit honorable comanador e a la honrada Orde de Munthesa tot son dret.

Testimonis presents hi foren de la dita sentència Pere Martí, prevere, Berthomeu Bellmunt, fill d'en Berthomeu, Pasqual Heroles, major de dies, vehins de Benicastló.

Sig+num mei Guillermi Anguera, notarii publici per totum Magistratum Munthesie, qui predictis instrumenti fuit eaque scripsi et recepi et signum meum a sumptum apposui.

125.

¶^{41r} QUE TOT HOM PUXE CLOURE COLTIVAÇ E GARRIGUES

Ítem, stablim e ordenam que tot hom del loch de Benicastló puxe cloure coltivaç e garrigues. Emperò, que haje haver un quartó de ample que sie sembrat o coltiva, e que tot bestiar que·y serà atrobat, que pach v sous de dia per ramat, e de nit X sous. E sie entés ramat de XX e de XX ensús, e pac per cabeça III diners; e tota bèstia grossa que·y serà atrobada, que pach de dia XII diners, e dos sous de nit, fins en sis bèsties. E sis bèsties grosses sien ramat e d'allí ensús; e pach per ramat, de dia, V sous, e X sous de nit; e tot porch que·y sie atrobat, que pach per cabeça de dia III diners e de nit VI diners, fins en dotze. E de dotze e d'allí avant, sie ramat e pach per ramat, de dia, III sous, e de nit VI sous; e paguen la esmena axí bé de la erba com del blat de la dita closa. E sie partida la dita pena, la terça part a la honrada

senyoria e la terça ^{41v} part al senyor de la heretat e la terça part al comú. Emperò que negú no pusqua cloure de garriga ni de coltivaç, d'ample, sinó XX tornals per totes les sues heretats.

126.

DEL JOCH

Ítem, stablim e ordenam que no sie null hom publich ni privat que gos jugar a negun joch dins lo loch de Benicastló ni terme de aquell si diners se perden, exceptat joch de ballesta e joch de fardo, e lo cruat no sie dit fardo. E tota persona que contrafarà, que pach de dia X sous, e de nit XX sous, partits per mig entre senyor e·ll acusador; e los jurats hi puxen metre guardians, tots aquells qui ben vist los serà; e ultra açò lo justícia n'aga a fer inquisició. Emperò tot hom puxe jugar de la vespra de Nadall tro passat lo jorn d'Aparici.

127.

DE AQUELS QUI JUREN

Ítem, stablim e ordenam que tot hom que jurarà negun membre de Déu ni de Madona Santa Maria, exceptat los membres jussans, que pach II sous de pena; e si jurarà los membres jussans, que pach X sous de ^{42r} pena. La pena sie partida per mig entre lo senyor e·ll acusador, e tot hom ne sie acusador, e los jurats hi puxen metre guardians, tots aquells qui ben vist los serà. La qual acusació haje ésser feta dins V dies après que serà feta la dita jura, e que per moltes vegades que sia feta la dita jura en una hora, que no·y puxa ésser feta sinó una acusació de una vegada. Enadim al present stabliment que sola requesta del fisch, sien eseguides les dites penes e·n puxa ésser feta inquisició per mer offici.

128.

DE LES VINACES

Ítem, stablim e ordenam que negú no gos possar ni sequar vinaces dins aquest spay, és a saber, del cantó del corrall d'en Guiamó Palau, fill d'en Jachme, ni en lo carreró d'en Domingo Belmunt, linyant a la soyll del ferreginal d'en Guiamó Anguera, e linyant finse al pou del Pla, ni del pou del Pla amunt, ni del sigaret del camí del Açota, envés lo loch. E tota persona que dins aquests spays hi tendrà ni secarà

vinaça, que pach dos sous per pena partits la meytat ^{||42v} al acusador e l'altre a la honrada senyoria; e tot hom ne sia acusador e los jurats hi puxen metre guardians, tots aquels que ben vist los serà.

129.

DE LES EGÜES

Ítem, stablim e ordenam que del primer dia de abril finse lo darrer dia de juny no gos star alguna ègua del camí dels Frares avall, e vage linyant fins-se al camí del Açota avall, finse al carreró de la entrada d'en Guillem Lorach, e vage per la dita entrada fins al camí de les Egües finse a la riba de la mar, e vage linyant finse a riu Sech, segons que és limitada l'altra devesa ab ses franqueses dels abeuradors, e vage linyant per riu Sech amunt finse al solch amunt del troç de la terra d'en Guiamó Palau. Et tota ègua que·y sia atrobada dins aquest spay, exceptat en los camins públichs, camí caminant e no pasturant, que pach de dia dotze diners, e de nit dos sous, partits per terç, lo terç a la senyoria, e lo terç al acusador, lo terç al comú. E tot hom ne sia acusador, e los jurats ^{||43r} puxen metre guardians, tots aquels que ben vist los serà.

130.

DE LES PERDIUS

Ítem, stablim e ordenam que no sie nul·la persona stranya ni privada que gos caçar perdius ab filat dins lo terme del loch de Benicastló, de nit ni de dia. E si u farà, que cometa pena de X sous de dia e XX sous de nit, partits la meytat a la honrada senyoria, e l'altra mitat al acusador; e los jurats hi puxen metre guardians, tots aquels que ben vist los sia.

Sig+num mei Guillermi Anguera, notharii publici per totum Magistratum Munthesie, de manament del molt honorable frare Berenguer Domenge, comanador Major de Munthesa e de Paníscola, en poder del qual, a humill supplicació dels honrats en Ramon Gilabert, jurat, e d'altres prohòmens del loch de Benicastló, conferma los damunt dits stabliments damunt ^{||43v} scrits e contenguts. Los quals volgué que durassen e hajen poder e fermetat fins a la primer vinent festa de Aparici, la qual dita ferma lo dit molt honorable comanador féu en lo loch de Benicastló, a VIII dies del mes de giner del any de la Nativitat de nostre Senyor M CCCC XI, ab protestació precedent que negun prejuhi no·y sia engenrat a la honrada Orde de Munthesa, ans tot lur dret romangua sanu e conservat.

Testimonis presents hi foren a la dita sentència los discrets en Berenguer Clergue, prevere, e en Pere Martí, prevere, vehins e habitants del loch de Benicastló.

131.

Ítem, stabliren e ordenaren los jurats e prohòmens del loch de Benicastló que no sia null hom del loch que los jurats hajen donades o venudes armes, axí com són ballestes, lances e pavessos, que no sie tan usat que gos vendre de les desús dites armes a hom que no sie habitador stadant del dit loch, sots pena de LX sous partida la dita pena, la mitat a la honrada senyoria e l'altra al acusador; e tot hom de la vila ne sia acusador. Ne axí matex no gos prestar de les ^{44r} desús dites armes a hom strany que les trague del terme, sots la desús dita pena acusadora e partidora segons que desús.

132.

Ítem, stablim e ordenam que no sia null hom ne neguna fembra mundària o pública que gos estar ni tenir hostall ni tenir taverna per vendre vy dins loch de Benicastló ni en lo ravall de aquell, ni tenir porta uberta devers lo loch sinó del cantó d'en Jachme Torrelles tro al cantó d'en Domingo Fibla, devés ponent, sots pena de X sous partits la mitat al senyor e l'altre mitat al acusador. E ultra açò los jurats hi puxen metre acusadors, tos aquels que ben vist los serà.

133.

Ítem, stablim e ordenam que tot hom que tallarà lenya en heretat d'altri, sens volentat del senyor de la heretat, e d'aquí la traurà, la qual lenya volrà per a formigar la sua heretat o heretat d'altre, que pach de pena V sous e smén la tala. De la qual pena haja la honrada senyoria lo terç e les dues parts sien del senyor de la heretat qui pren lo dan.

134.

Ítem, stablim e ordenam que tot hom que haurà presa tala o dan en sa heretat e aquel qui serà clamat o acusació ne serà feta per lo guardià, que pach la pena en los presents stabliments damunt contenguda, de les quals penes haurà la honrada senyoria lo terç e les dues parts lo senyor de la heretat que pren lo dan.

135.

Ítem, que si lo guardià o guardians trobaran en safranar bèsties grosses o bestiar menut o porchs, que·ls dits guardians ho ajen acusar al justícia, sen volentat del senyor del safranar, e paguen lo ban segons lo stabliment dels safranàs.

136.

Ítem, stablim que si los guardians de les deveses del bovalar faran alcunes acusacions de les dites deveses o del bovalar, que totes aquelles penes pecuniàries que·l senyor de les bèsties o bèsties grosses o porchs hauran a pagar, que sien partides per terç és a saber, lo terç al senyor e lo terç al comú e lo terç al guardià que farà la acusació.

137.

¶^{45r} Ítem, stabliren e ordenaren los jurats e prohòmens del loch de Benicastló per ço com en lo dit loch de Benicastló haja poch blats per provisió dels habitants en lo dit loch, per ço ordenen que no sia null hom strany ni privat que gos traure ne fer traure del dit loch o terme de aquell, forment, mestall, ordi ne avena, paniç, dacça, mill ne tramella ne faves, sots pena de [...] sous partits la mitat a la honrada senyoria e l'altra mitat al acusador. E tot vehí de la vila ne sia acusador, et tot vehí de la villa ne puxe ésser acusador, e ultra açò los jurats ne puxen ésser acusadós, tots aquels que ben vist los serà, que sien vehins del loch. Emperò tot hom strany o privat que hic metre una somada de moltes de forment o de farina, que puxa traure dels desús dits blats tantes somades com hich haurà messes. Emperò lo present stabliment sie durader tro a la festa de Sent Johan Babtista. Emperò no inibín ni entenén a inibir de traure o fer traure tots aquels tots aquels que per dret ni per rahó no poden enhibir de traure o fer traure dels desús dits blats. Emperò si algun hom strany comprarà dels desús dits blats, que los habitants del dit loch los puxen pendre e haver al for que·ll haurà comprat.

¶^{45v} A XXX dies del mes de novembre del any de la Nativitat de Nostre Senyor mill CCCCXII, lo molt honorable frare Berenguer Domenge, comanador Major de Munthesa e de Paníscola, conferma lo desús dit stabliment e volgués que aquell duràs fins en lo termini en aquell contengut.

Testimonis presents hi foren Pere Albarich, Martí del Pont, del loch de Benicastló.

138.

Ítem, stabliren e ordenaren los jurats e prohòmens del loch de Benicastló que com en los stabliments del del loch haze un stabliment que los que guayten de nit en los corredors del mur, que no gossen siure ne jaure sots certa pena, perquè d'ací avant volen los prohòmens que puxen siure e jaure ab que no dormen, e si dormiran, que·l cap de dena los haze acusar sots virtut del sagrament que feyt haurà, e los que trobarà adormits, los que guaytar deuran, paguen de pena V sous partits, la meytat a la honrada senyoria e l'altra mitat al cap de dena que farà la acusació. Vol lo senyor que no paguen pena si no dormen.

139.

¶^{46r} Ítem, stabliren e ordenaren los desús dits prohòmens que com en los desús dits stabliments haja un stabliment que nul hom strany ni privat no gos jugar a negun joch que diners s'í perden, e que lo justícia n'age a fer enquesta, perquè ordenen e volen que d'ací avant tot hom puxe jugar sens neguna pena e que·ll dit justícia no·y sie tengut de fer neguna enquesta d'aquells que jugaran.

Plau al senyor que·ll justícia no·y aje a fer enquesta, mas los jurats hi puxen metre guardians tots aquels qui ben vist los serà, e tot hom ne sie acusador que sie vehí de la vila; e hom que jugarà de dia o de nit, pach de dia V sous e de nit X sous. E tot hom que acusarà, sie crehegut per son sagrament; la pena sie partida per mig.

140.

Ítem, que sie feyt un stabliment de les egües, que paguen ban segons que la vila acordarà.

141.

Ítem, sie deminuït del stabliment del bestiar, que pach V sous de dia e X sous de nit.

142.

Ítem, que sie feyt e tengut consell, que les deveses ¶^{46v} ni lo bovalar, lo consell no·y haja res ans se partischa mig per mig.

420

Ítem, stabliren e ordenaren los jurats e prohòmens del loch de Benicastló que no sie null hom strany ni privat que gos caçar de nit lebres ab senyals ni ab cenderes, ne semblantment de nit no gossen caçar perdius ab filat ni ab calcera dins lo terme de Benicastló, sots pena de X sous per cascuna vegada que contrafaran, partits per mig, la mitat a la honrada senyoria e l'altra mitat al acusador, e tot hom ne sie acusador. E ultra açò los jurats hi puxen metre guardians, tots aquels que ben vist los serà.

Deluns, a XXII de agost, los jurats e prohòmens de Benicastló, ordenaren un stabliment de vedar la caça perquè yo, frare Berenguer Domenge, comanador Major de Munthesa e de Paníscola, confirme lo dit stabliment stró ^{||47r} a la festa d'Aparici que los altres stabliments són confirmats.

*L*ibre d'establiments
de Castellfort i aldees de Morella
(1370-1374)

1.

¶^{1r} ...pach per pena V sous, los quals sien del senyor rey. Quant és dels hòmens stranys que sie axí entés que si farà sagrament que no salve la desús dita ordenació, que no encorregue en nengú pena ne perde les dites armes, et si no vol fer lo dit sagrament, que pach la dita pena e perde les dites armes.

2.

DE TRAURE ESPASA, COLTELL NI MANERES O ALTRES ARMES
CONTRA ALTRI

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom estrany o privat no sie tan osat que gos traure espasa o coltell ni maneres o altres armes contra altri en la vila de Morella ne en les aldeyes de aquella ni dins los tèrmens de les dites vila e aldeyes ni encara per partir, et qui contra farà que pach per pena LX sous dels quals haja lo senyor rey les dues parts, l'acusador la terça part; et si acusador no'y aurà que sie la dita pena tota del senyor rey, et si aquella pagar no porà que jague LX dies en la cadena. Emperò, axí entés que si alcú traurà alguna de les dites armes per partir, que de açò lo justícia de la dita vila o de qualsevol de les dites aldeyes se deje informar per sumària informació et, si trobarà que algú tragués alguna de les dites armes dretament per partir e no per fer-ne valença a alguna de les dites parts, ne per fer-ne dan, que en aytal cas aquell no comete la dita pena; et que en açò lo justícia pugue enquerre per son ofici, e que tot hom ne pugue ésser acusador. Axí emperò entés del acusador, que aquell qui acusarà ¶^{1v} no puxe ésser rebut en testimoni mas prou per altres testimonis.

3.

DE TALLAR FUSTA EN LOS BOSCHS COMUNS

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany o privat no sie tan osat que gos tallar ne fer fusta en los boschs comuns de la dita vila ne aldeyes de aquella sinó en aquesta manera, que si algú voldrà tallar fusta o fer dins los dits boschs comuns que, ans que aquella tall o face, vingue davant los jurats de la dita vila e face sagrament que aquella fusta que voldrà fer o tallar, que la vol fer o tallar per a obs dels vehins de la dita vila o aldeyes de aquella, e degen nomenar aquells vehins e demostrar aquells davant los dits jurats e que prenguen albarà de aquells dits jurats e que face encara sagrament que aquella fusta que tallarà, que no la traurà dels térmens de la dita vila e aldeyes ne y consentrà o y farà frau, ans si ho sabie que altri lo y fes, ho descobrirà. Et qui contra açò farà pagarà per pena LX sous per cascuna vegada e perdrà la fusta que tallarà o farà, de la qual pena aje el terç lo senyor rey, el terç lo comú de la dita vila o de la aldeya en lo terme de la qual lo dit frau serà atrobat, e'l terç l'acusador. Et si acusador no y aurà que sie la meytat del senyor e la meytat del comú, et que'ls vedalers e guardadors de la vila de Morella ^{2r} o qualsevol vehí de qualsevol loch de les dites vila e aldeyes no puguen ésser acusadors, et que'l justícia de la dita vila o de qualsevol de les dites aldeyes, dins lo terme apropiat de la qual lo frau serà feyt, hi pugue enquerre per son ofici; et qui la dita pena no porà pagar jague LX dies en la cadena. Açò entés e declarat que fusters o maestros de fusteria que contínuament obren de fusteria e tenen obrador d'aquella, que prenen albarà dels dits jurats de licència de tallar fusta e faen sagrament que no y faran frau en la manera desús dita, que si no's voldran, que no sien tenguts de especificar a qui volen la dita fusta; mas emperò oltra el desús dit sagrament facen sagrament que la fusta que tallaran, obraran e aquella vendran a vehins de la dita vila e aldeyes e no a altres, e açò ultra el dit sagrament sots la pena desús dita partidora segons desús. Et encara axí entés que'l albarà que'ls dits jurats faran, que no haje valor sinó dementre que aquells sien jurats, et si albarà serà feyt algun vehí lo qual no sie fuster, que aquell li sie feyt a cert temps e no a tot l'any.

Declararen emperò que los jurats de cascuna aldeya puguen fer albarans de tallar fusta en lo terme de la dita aldeya d'on són jurats tan solament, als vehins seus e no a altri, e a son propi ús ^{2v} tan solament e no en altra manera.

4.

ALBARÀ NO VALLE SINÓ UN MES

Ítem açò entés e declarat al desús dit stabliment que aquell qui obtindrà licència e albarà de tallar o fer fusta, que aquella age a obrar pus la age tallada o derrocada

dins espay d'un mes sots la pena en lo dit stabliment contenguda. Et que de açò los dits vedalers e tot altre vehí ne pugue ésser acusador, et que'l justícia hi pugue enquerre per son ofici. Et res no menys, que passat lo dit mes qualsevol vehí de la dita vila e aldeyes se pugue pendre la dita fusta e obrar aquella sens nenguna pena e contrast de aquell qui la aurà enderrocada.

5.

DE FUSTERS

Ítem, açò entés e declarat al desús dit stabliment que si'l fuster o altre vehí que aurà licència o albarà de fer la dita fusta, no porà mostrar aquella fusta ésser mesa en obra o ésser venuda a vehí de la dita vila o aldees de aquella o donar autor de aquella, que pach la pena en l'establiment contenguda. Et que sobre açò pugue enquerre lo justícia de la dita vila e aldees dins lo terme propi de la qual la dita fusta serà feta o obrada per mer ofici.

6.

QUE NO SIE DONADA LICÈNCIA A NENGÚ NE FEYT ALBARÀ DE
TALLAR ARBRES DE NODRIMENT

Ítem, açò entés que aquells qui obtendran licència e albarà de fer fusta en los dits boschs comuns, que aquell no puguen ^{||2v} fer ne·ls ne pugue ésser dada licència de arbres de nodriment, exceptat de roure, dels quals pugue ésser dada licència per a fer vexells per a obs dels vehins de les dites vila e aldeyes e no en altra manera; et exceptat que pugue ésser dada licència segons la forma dels altres albarans de fer dentals, corbes e tota fusta a obs d'aradres e d'armelles. Emperò no tallan de calç carrasca ni teix mas solament dels cimats de les carasques, lexan en los cimats principals dos palms de brocada. Et qui contra farà que pach la pena en lo damunt dit stabliment contenguda, et que de les dites coses los dits vedalers e tot altre vehí ne pugue ésser acusador; et que'l justícia ne pugue enquerre per son ofici. Quant és de teixe, no·n pugue ésser donada licència ne albarà a tallar ni de les branques ni de calç, sinó tan solament a fer braços de ballestes.

7.

QUE TOT HOM QUI TALLARÀ SEGONS QUE DESÚS, SIE TENGUT
DE JAQUIR LO CAP PRINCIPAL

Disapte qui's comptave primer dia del mes de febrer del any de la Nativitat de nostre Senyor M CCC LXXI, los honrats en Jacme Rosell e en Pere Doménech, jurats de la vila de Morella, ab volentat e consentiment de tot lo consell corregiren lo present stabliment que sie entés e declarat que tot hom strany o privat qui tallarà segons que desús, sie tengut de jaquir lo cap principal e si no u farà, pach la pena segons que desús.

8.

DELS VEDALERS QUE FARAN ACUSACIÓ

Ítem, açò entés e declarat que si los dits vedalers faran ¶^{3v} alguna acusació de fraus de fustes, de carbó, de cendra, d'oli de ginebre o de alquitrà o d'altres coses, que aquells agen a fer sots virtut del sagrament que auran feyt al ofici que aquells fraus ells an vists fer o, si vi vist no u auran, que ells los proven per testimonis dignes de fe; en altra manera que les dites acusacions no·ls sien reebudes. Et si per aventura les dites acusacions seran feytes alguns vehins de les dites vila e aldeyes, que aquelles hajan a provar per testimonis; en altra manera que les dites acusacions no·ls sien reebudes.

9.

DE NO TRAURE FUSTA, CENDRES NE CARBÓ DELS TÉRMENS DE
MORELLA

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strayn o privat no sie tan osat que gos traure fusta nenguna ne vexells de vi dels térmens generals de la vila de Morella ne de les aldeyes de aquella, ne cendres ne carbó, sots pena de LX sous e perdre la fusta e les bèsties que aquella portaran, de la qual pena haje lo senyor lo terç, e·l terç lo comú e·l terç l'acusador; et si acusador no y aurà que sie entre lo senyor rey e lo comú, mig per mig. Et que los vedalers de Morella ne puguen ésser acusadors en qualsevol loch de les dites vila e aldeyes, e qualsevol vehí de les dites vila e aldeyes e qual justícia pugue enquerre per son ofici. Açò entés e declarat que tota fusta hobra da saul ¶^{4r} vexells per a tenir vi pugue ésser treyta dels dits térmens, emperò ab licència e albarà dels jurats de la dita vila. Quant és de vexells

de vi, per nenguna manera no pugue ésser dada licència sots la dita pena pagadora dels béns de aquells qui la dita licència daran, partidora segons que desús. Et açò encara entés e declarat que si fusta alguna serà aportada a la dita vila e aldeyes de aquella o a qualsevol de aquelles e fora lo terme de Morella, de aquells lochs hon los vehins de les dites vila e aldeyes, e aquella serà aportada per cor e voluntat de traure-la del terme e portar-la en altres parts, que açò pugue fer aquell qui la dita fusta aportarà, faén sagrament en poder dels jurats de cascun loch que aquella fusta és estada tallada fora els térmens de la dita vila e aldeyes e no dins los térmens, e que en açò no sia feyt nengun frau. Emperò, que aquella dita fusta haje a traure dels dits térmens dins spay de VIII dies après que la dita fusta auran mesa en los térmens de la dita vila e aldeyes e no après. Et si pasats los dits VIII dies la dita fusta trauran dels dits térmens o altre frau hi serà atrobat, que paguen la pena desús dita e perden la dita fusta e les bèsties que aquella aportaran segons que desús. Et que·ls dits vedalers o altres vehins de les dites vila ^{||4v} e aldeyes ne puguen ésser acusadors, et que·l justícia hi pugue enquerre per son ofici.

10.

DE NO FER CARBÓ

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom stra[n]y o privat no sie tan osat que gos fer carbó dins los boschs comuns de la dita vila e aldeyes de aquella, de nengun fust vert ne sech de què·s pogués fer cabiró o lindar que agués VIII palms de larch, mas puguen fer carbó de tota altra lenya o fusta que per los fusters o altres que agen obtengut licència de fer fusta en los dits boschs comuns serà lexada per a obrar ab què de aquella, segons dit és, no pogués exir lindars o cabirons que aguessen VIII palms de larch. Et qui contra farà que perde lo carbó e que pach per pena LX sous pagadors la terça part al senyor rey et la terça part al comú, et la terça part al acusador; et si acusador no y aurà, que sie entre lo senyor rey e lo comú. Et que los vedalers de Morella et qualsevol vehí de la dita vila e aldeyes ne puguen ésser acusadors, et que·l justícia hi pugua enquerre per son ofici.

11.

DE NO FER CENDRA

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany o privat no sie tan osat que gos fer cendra en los boschs comuns de la dita vila e aldeyes de aquella, et qui contra farà que perda la cendra e que pach per pena LX sous ^{||5r} dels quals haje lo terç lo senyor rey, e lo terç lo comú e lo terç lo acusador; et si acusador no y aurà, que

sie entre lo senyor rey e lo comú, et que·l justícia hi pugue enquerre per son ofici. E·ls vedalers de la dita vila de Morella et qualsevol altre vehí de les dites vila e aldeyes ne puguen ésser acusadors.

12.

DE NO FER OLI DE GINEBRE NE ALQUITRÀ

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni privat no sie tan osat que gos fer dins los boschs comuns de les dites vila e aldeyes, forns de oli de ginebre ne alquitrà sots pena de perdre l'oli de ginebre e l'alquitrà e de pagar LX sous, pagadors la terça part al senyor rey e lo terç al comú, et lo terç al acusador. Et que·ls vedalers de la vila de Morella ne puguen ésser acusadors, e qualsevol vehí de les dites vila e aldeyes. Et que·l justícia hi pugue enquerre per son ofici, et si acusador no y aurà, que la dita pena sie entre lo senyor rey e lo comú, mig per mig.

13.

SI ALGUN FUSTER SERÀ ATROBAT DE FER FRAU CONTRA FORMA DELS STABLIMENTS

Ítem, stabliren e ordenaren que si per aventura algun hom de les dites vila e aldeyes, axí fuster com altre ^{5v} lo qual aurà obtenguda licència e albarà de fer o tallar fusta o obrar, serà atrobat que haje feyt frau en la dita fusta contra forma del sagrament per ell feyt en lo rebiment del dit albarà, que aquest aytal per null temps no li pugue ésser dada licència de tallar o fer fusta ne ésser feyt albarà. Et si per aventura per los jurats de la dita vila, o porfidia de aquell, o per oblit dels dits jurats, per no saber o menbrar-se del present stabliment, li serà feyt albarà o dada licència de tallar o fer fusta en los boschs comuns de la dita vila e aldeyes, que aquell albarà o licència no li valle ans de aquell aytal pugue ésser levada la pena sus axí bé com si no tingués albarà o no agué obtenguda licència, ço és la pena contenguda en l'establiment parlant de aquells qui obraran o tallaran sens albarà ne y faran frau, la qual pena sie partida segons que en lo desús dit stabliment és contengut.

14.

DE NO TALLAR RAMA

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni privat no sie tan osat que gos tallar rama de roures ne de carrasques per a obs de bestiar dins los boschs comuns de la vila de Morella e aldeyes de aquella, sinó solament ab coltell, e lexan en los ||^{6r} cimals principals II palms de brocada, sots pena de X sous pagadors la terça part al senyor rey e lo terç al comú, e lo terç al acusador; et si acusador no y aurà, que sie mig per mig entre lo senyor rey e lo comú. Et que·ls vedalers de Morella ne puguen ésser acusadors, e qualsevol vehí, et que·l justícia hi pugue enquerre per mer ofici.

15.

DE NO PARAR NENGUN ARBRE NE METRE Y FOCH

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ne privat no sie tan osat que gos parar roure ne carrascha ne altre arbre, ne tallar per rahó de bellota haver, ni metre·y foch ni tallar de calç si no en cas legut ab licència e ab albarà, segons que en altres stabliments és declarat, dins los boschs comuns de la dita vila ne aldeyes, sots pena de LX sous pagadors la terça part al senyor rey, e lo terç al comú e lo terç al acusador. Et que·l justícia hi pugue enquerre per son ofici sens acusador, et que los vedalers de la vila de Morella e qualsevol altre ne puguen ésser acusadors; et si acusadors no y aurà, que sie la dita pena entre lo senyor rey e lo comú.

16.

DE NO FER ARTIGA NE ROMPRE TERRA ERMA

Ítem, stabliren e ordenaren que nul hom estrany o privat ||^{6v} que gos fer artiga ne rompre terra erma dins los boschs comuns de la vila de Morella ne aldees de aquella, ne de açò pugue ésser dada licència. Et qui contra farà, axí aquel que farà la dita artiga com aquell qui la dita licència darà, pach per pena LX sous dels quals haje lo terç lo senyor rey, e lo terç lo comú e lo terç los acusadors. Et que·ls vedalers de la vila de Morella e qualsevol vehí de les dites vila e aldeyes ne puguen ésser acusadors, et que·l justícia ne pugue enquerre per son ofici, et si acusador no y aurà, que la pena sie entre lo senyor rey e lo comú.

17.

DE NO FER FORN DE CALÇ NE RAITG EN LOS BOSCHS COMUNS

Ítem, stabliren e ordenan que null hom strany ni privat no sie tan osat que gos fer forn de calç ni raig dins los boschs comuns de la vila de Morella ne aldeyes de aquella, ne de açò pugue ésser dada licència, et qui contra farà, axí aquell qui obtindrà la dita licència com aquell qui la darà, que pach per pena CC sous dels quals haje lo senyor rey lo terç, lo terç lo comú e lo terç lo acusador. Et que los vedalers de la vila de Morella e qualsevol vehí de les dites vila e aldeyes ne puguen ésser acusadors, e que'l justícia ne pugue enquerre per son ofici, et si acusador no y aurà, que la pena sie entre lo senyor rey e lo comú.

18.

DE NO METRE VI

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni ^{7r} privat no sie tan osat que per null temps no gos metre en la vila de Morella ne aldeyes de aquella ne lochs dels térmens de aquella, vi strany que no sie de la cullita de la dita vila e aldeyes e lochs del terme de aquella, ço és a saber, cascun any del primer dia de maig entró en lo primer dia de setembre, ne vendre nengun vi strany que no sie de la cullita propria de la dita vila e aldeyes e lochs del terme de aquella dins los III meses primers, ço és saber, dins los meses de maig, de juny e de juliol. Emperò, si dins la vila de Morella aurà vi estrany encubat, lo qual no sie de la cullita de les dites vila e aldeyes e lochs, que aquell aytal, ab que y sie entrat abans del mes de maig, pugue ésser venut dins lo mes de agost. Et qui contra farà que perde lo vi e les bèsties ab que'l adurà et ultra allò que pach LX sous de pena, de les quals penes haje lo senyor rey lo terç, e el terç lo comú e el terç lo acusador, et si acusador no y aurà, que sie mig per mig entre'l senyor rey e el comú. Et que tot hom ne pugue ésser acusador, e que'l justícia ne pugue enquerre per son ofici. Açò entés e declarat allí hon diu que perde lo vi e les bèsties ab que'l adurà, que sie entés si serà atrobat lo vi, car lo metran dins lo terme o'l aportaran a la dita vila e aldeyes, que en aquell cars perden lo vi e les bèsties e paguen la dita pena de LX sous. ^{7v} Si emperò lo vi no serà atrobat car serà més el terme mas serà atrobat que's ven dins lo temps que és vedat, que en aytal cas aquell qui contra farà perde lo vi tot aquell que en aquella cuba que vendrà, lo qual no sie de la cullita del terme general de Morella, serà atrobat, e oltra allò pach la dita pena de LX sous.

Açò entés e declarat que si vi que sie de la cullita propria de la vila de Morella o de les aldeles, aldeyes e lochs dels térmens de aquella, valdrà comunament dins la vila de Morella dos sous VI diners per quarter o d'allí amunt, que no contrastant

lo present stabliment los jurats e prohòmens de la dita vila puguen soltar lo dit vet e dar licència a tot hom de metre vi dins los térmens de Morella e aldeyes de aquella si a ells ben vist serà. Et açò entés encara que si les aldeyes de Castellfort, de Vilafrancha e de Portell an privilegi real en lo qual sie contengut que no contrastant nengun estatut o vet de vi que ells ne puguen metre, que per lo present stabliment als dits lochs no pot ésser feyt nengun prejuhi. Et açò entés encara e declarat que si·ls jurats e prohòmens de Morella, en cas de la cullita pròpria de la vila e térmens de Morella e de ses aldeyes e lochs, valgue dos sous e mig o d'allí ensús e soltaran lo dit vet e daran licència de metre vi dins los dits térmens, que si alguna de les dites aldeyes an privilegi real, que dins lo terme ¶^{8r} o límits de la dita aldeya no gos entrar vi estrany que per lo present estatut no·ls sie feyt nengun prejuhi.

19.

DELS BOSCHS COMUNS, ET CASCUN QUE PUXE TALLAR EN SA HERETAT

Ítem, stabliren e ordenaren que tots e sengles stabliments desús contenguts tocants los boschs comuns de la vila de Morella e de les aldeyes de aquella que sien enteses en tots e sengles lochs del terme de la dita vila e aldeyes, axí en les deveses de Valliva[na], de Salvasòria e de vall de Vallibona e de Talago com en qualssevol altres lochs del terme de la dita vila e aldeyes; et que los contrafaents contra los dits stabliments [en les dites deveses e lochs, cometen les penes en los dits stabliments]¹ contengudes, partidores en e per la manera que en los dits stabliments és contengut. Açò entés e declarat que cascú pugue tallar dins sa heretat pròpria sens nenguna pena, e fer rama o lenya si donchs no és heretat que·l comú hi haja a empriu o marge dins heretat d'altri, en lo qual si·s sembrave, bonament pogués cabre mig kafiç de sembradura.

Encara açò entés e declarat que null hom no gos tallar rama per a obs de son bestiar dins les dites deveses de Vallivana e de Salvasòria e vall de Vallibona, ne en altres boschs comuns del terme de la dita vila e aldees sinó en cas de fortuna de temps, ço és, que comunament la terra fos cuberta de neu, ço és los térmens de Morella e de les aldeyes, en lo qual cas pugue ésser tallada rama sens nenguna pena en la manera desús dita en les dites ¶^{8v} deveses e boschs comuns per a obs de bèsties d'arada e de cabrits e de corders mentre seran en lo corral, e a obs de bèsties camatrencades, afollades e malaltes. Et encara puguen ésser feyts dins los dits boschs comuns a las corrals, brísquils o cabanils de rama o de altra lenya seca o vert dins los dits boschs comuns, dementre emperò que d'allí hon tallaran la dita

¶ ¹ La frase inserta entre claudàtors no està errada del copista, i l'hem tret del manuscrit de al manuscrit de Castellfort, evidentment per una Catí, publicat per J. Sánchez Adell (1954).

rama, lexen en los cimals principals dos palms de brocada, e que no tallen de calç. Et qui contra les dites coses farà, que pach la pena en los stabliments parlants de la dita rahó contenguda.

20.

DE ABATRE BELLOTA

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany o privat no sie tan osat que gos abatre bellota ne cullir en la vall de Vallivana ni de Salvàsoria ni de Vallibona ni en altres lochs del terme de Morella e aldeyes, ço és bellota de roure, al dia de Sent Luch, et bellota de carrascha tro al dia de *Omnium Sanctorum*, sots pena de X sous per cascuna vegada que n'abatrà. Exceptat que cascú pugue abatre e cullir bellota com se voldrà de les carrasques e roures que aurà dins sa devesa pròpria o en son laurat, tant solament, ço és los arbres que aurà de nodriment, de les quals penes haje lo terç lo senyor rey e lo terç lo comú e lo terç lo acusador. Et encara que en nen^{9r}gun temps del an nengú no gos exmotxar carrascha ni roure per bellota, e qui u farà que pach per pena, per cascuna vegada e per cascun arbre que abatrà o esmotxarà, X sous segons que damunt és dit, e que perde les bellotes que abatudes e cullides haurà, de la qual pena e bellotes haje lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador. Et si acusador no y haurà, sie la dita calònia e bellotes del senyor rey e del comú, mig per mig, et que'l justícia hi pugue enquerre per son ofici, et si pagar no porà la dita pena, que jague per cascun sou hun dia en la cadena. Emperò no y sien enteses viandants que passaran per lo camí o per lo bosch, que aquells aytals ne puxen collir per son menjar o aportar tro en quantitat de mig quartal. Encara guardians que n'puxen collir per a son menjar tro en quantitat de un quartal estant en lo bosch, et encara que tot hom pugue collir bellota e muntar en les carasques per cullir aquelles ab la [mà, e sacodir sens vergua o pertxa. Et qui ab verga o pertxa n'abatrà, que sie caygut en la pena damunt dita segons que damunt és dit, e allí on diu que nengun no gos collir bellota tro al dia de Sent Luch, de roure ni de carasca tro al dia de *Omnium Sanctorum* que sie axí entés. Quant és en la vall de Vallivana e de les Ferreres, que en nengun temps del]² ^{9v} any no n'igosen abatre sinó collir e sacodir en la manera desús dita sots la dita pena. Quant és en los altres boschs comuns, que tot hom ne pugue abatre e cullir ço és a saber, de roure, de la festa de Sent Luch avant, e de carrascha, de la festa de *Omnium Sanctorum* avant, sens nenguna pena.

¶² Aquestes frases escrites entre clàudators falten del manuscrit per trencament del full. Aquest establiment també està recollit entre els coetanis de Catí, editats per M. Sánchez Adell (1954), del qual l'hem

copiat per a poder completar el text amb la precaució que, tal com pot veure's al llarg de tot el manuscrit, hi ha diferències ortogràfiques i de vegades lèxiques entre les dues fonts, cas de «cullir» i «collir».

21.

QUE NO PUXEN TRAURE BELLOTA DEL TERME DE MORELLA

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strayn o privat no sie tan osat que gos traure bellotes del terme de Morella ni vendre a nenguna persona estranya o privada per traure del dit terme, et qui contra farà que pach per pena XX sous e perda les bellotes, de la qual pena haje lo terç lo senyor rey, el terç lo comú e·l terç lo acusador; et si acusador no y aurà que sie mig per mig entre lo senyor rey e lo comú. Et que tot hom ne puxe ésser acusador, et [que·l] justícia hi pugue enquerre per son offici.

22.

DE NO PARAR ROURES NI CARASQUES

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom no gos tallar ni parar roure ni carasqua ni altre arbre de nodriment, ni levar los fruyts d'aquells en heretat d'altri laurada o que sien en devesa ho en margen de laurats sens volentat de aquell de qui és. Et qui ho farà pach per pena X sous de dia e de nit XX sous e sien]³ ||^{10r} del justícia e del descobridor e del senyor de la possessió, terç per terç. Et si no y ha descobridor sien del justícia e del senyor de la possessió, mig per mig, e puxe ésser demanat o mostrat dins hun mes e si no, no sie hoït d'aquí avant ni puxe pagar calònia o ban.

23.

QUE NO PUXEN METRE NENGUN BESTIAR EN LES DEVESES COMUNES

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany que no sie de la vila ni del terme de Morella que no sie tan osat que gos metre en nengun temps del an, en les deveses de Vallivana, de Salvàsòria e vall de Vallibona, nengun bestiar gros ni menut ni porchs sots pena de C sous, de les quals haje lo senyor rey lo terç, lo terç lo comú e lo terç l'acusador; et si acusador no y aurà, que sie entre lo senyor rey e lo comú. Et que tot hom ne sie acusador, et que·l justícia ne pugue enquerre per son ofici.

¶³ Com en la nota anterior, aquestes frases escrites entre clàudators falten del manuscrit per trencament del full i les hem in-

cludes a partir del text coetani dels establiments de Catí, editats per M. Sánchez Adell (1954).

24.

QUE NULL HOM NO PUXE TRAURE PORCHS DEL TERME DE MORELLA

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom que metrà porchs en les valls de Vallivana, de Salvàsoria e de Vallibona, axí com són deveses per péxer o per criar, que aquells porchs no gos traure ne fer traure en nenguna manera del terme de Morella per vendre ne per donar ni per nenguna altra manera alienar ni ^{10v} encara aquells gos vendre a mercaders stranys ni privats per traure'ls del terme de Morella en nenguna manera; et qui contra farà que pach per pena per cascun porch V sous e que perde los dits porchs, de la qual pena haje el senyor rey lo terç, el terç lo comú e el terç l'acusador. Et que tot hom ne pugue ésser acusador, et que'l justícia hi puxe enquerre per son ofici. Emperò, si algú nodrirà l porch o dos en sa casa, que aquells pugue traure del dit terme sens nenguna pena e vendre a qui li plaurà, dementre emperò que açò faça sens frau e ab sagrament e licència e albarà dels jurats de la dita vila.

25.

DE JOCH, ÇO ÉS QUE NENGÚ NO GOS JUGAR

Ítem, stabliren e ordenaren que tot hom que jugarà a grescha ni a rifa ni a barlet ni papa rexinfla ni a null altre joch de daus ni a escaquets, exceptat taules e escacs, e de les taules no sien osats de jugar a oca ni violeta ni a menoret breu ni a jugessa ne a croetes, e qui u farà, pach per pena per cacuna vegada de dia XX sous, e de nit XXX sous. Et aquell o aquella qui prestarà a joch, que perde ço que y aurà prestat e pach XX sous per pena per cascuna vegada que prestarà a joch; et aquell qui prestarà sobre penyora d'altri o de sa muller, que'l justícia les face tornar francament en continent sens nengun altre salari o preu a aquell de qui serà. Et si ^{11r} lo prestador la aurà venuda o alienada per si o per altri o transportada de son poder, que torn lo preu de ço que valdrà aquella penyora o penyores a estimació del justícia; et si tornar no u porà axí que no agués béns, que jague en la cadena X dies. Et encara lo senyor del alberch hon jugaran, que pach per pena XX sous de dia, e de nit XXX sous per cascuna vegada que'ls aculliran a jugar, de les quals penes de diners haje lo senyor dues parts e lo acusador la terça part de ço que romandrà que'l justícia ne haurà feta gràcia. Et si no y aurà acusador, que sien del senyor rey. Et que'l justícia ne pugue enquerre per son ofici e entrar en l'alberch sens clamater, e aquells qui jugaran o prestaran o aculliran no hauran en què sien penyorats, que'l justícia los tingue preses en la cadena X dies. Et res no menys, que'l justícia los pusque destrènyer de fer sagrament si auran prestat o jugat, et si fer no u voldrà, que paguen en la dita pena.

26.

QUE NENGÚ NO GOS RIFAR

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni privat no sie tan osat que gos gitar a carn o a peix ni a nulla caça, ni rifar, et aquells que y gitaran o y rifaran, que per cascuna vegada paguen dos sous e que'l justícia hi puxe enquerre per son ofici sens clamater o denunciador, e sien departits segons que damunt és dit.

27.

||^{11v} DE DAUS FALSSOS

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany o privat no sie tan osat que gos metre a nengun joch daus falssos, ço és pantidura de plom ni de cera ni de alguna altra cosa per què lo dau puxe ésser dit fals, ni gos jugar de ronç ni de capmofle ni en nenguna manera fallsa, ne gos salar los diners. Et qui contra farà que pach per pena D sous, dels quals haje lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú e lo terç lo acusador, et si acusador no y aurà, que la dita pena sie partida mig per mig entre'l senyor rey e lo comú; et aquell o aquells qui la dita pena pagar no poran, que correguen la vila açotan e sien exellats per tots temps de la vila de Morella e del térmens de aquella, et si d'allí avant seran atrobat en la dita vila e terme de Morella, que perde lo puny dret. Et que'l justícia, que y puxe enquerre per son ofici sens descobridor o acusador.

28.

CAR LO JOCH ÉS SOLT

Ítem, stabliren e ordenaren que en temps que per alguna rahó lo joch serà solt en Morella e aldeyes, que negú no gos jugar posat que'l joch sie solt sinó en lochs públichs e no a cubert, sots pena de pagar la pena contenguda en l'establiment del vet del joch, de les quals penes haje lo senyor rey les dues parts e lo acusador la terça part. Et que tot hom ne pugue ésser acusador e que'l justícia ne pugue enquerre per son ofici.

29.

||^{12r} QUE NENGÚ NO GOS PORTAR DAUS FALSSOS

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni privat no sie tan osat que gos portar daus falssos de nenguna manera que falssos poguesen ésser dits, sots pena de LX sous, dels quals haje lo senyor rey lo terç, e el terç lo comú e el terç l'acusador; et si acusador no y aurà, que sie mig per mig del senyor rey e del comú. Et que tot hom ne puxe ésser acusador, et que'l justícia hi puxe enquerre per son ofici, et si la dita pena pagar no porà, que pas la vila tot nuu en bragues sens açots.

30.

QUE NENGÚ NO GOS ANAR DE NIT SENS LUM

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni privat no sie tan osat que gos anar de nit menys de lum o de foch dins la vila de Morella e aldees, pus que la campana del senyal sie tocada entró que toch l'alba, sots pena de V sous los quals del senyor rey.

31.

DELS BESTIARS QUE ENTREN EN BLAT

Ítem, stabliren e ordenaren que bestiar que vage a tresnuyta o en altra manera que entre en blat, sie en erba oen gra o en rostoll on haje sellars, que pach per pena lo senyor del bestiar V sous de dia, e de nit X sous. Et si hi entraran XXX cabeças de bestiar menut o d'aquí avall, per cascuna cabeça pach de ban mealla de dia per cascuna vegada, e de nit I diner. Et tota bèstia grossa que sien de V avall, I diner de dia e de nit II diners, que no vaje a tresnuyta; bèstia menuda que vage a tresnuyta, mealla, esmenada primerament la tala, de les quals penes haje lo senyor rey ||^{12v} la meytat pus clam no serà feyt, jatsie que'l senyor del blat o del rostoll se sie avengut ab lo senyor del bestiar desús dit e ab la guarda d'aquell, e l'altra meytat sie del senyor qui pendre la tala; et lo justícia no'n puxe levar calònia sens clamater.

32.

DE BESTIAR QUE ENTRE EN COLTIVA HO DINS LO VINYET

Ítem, stabliren que aquell qui metrà cabana de bestiar o ramat que vage a tresnuyta o y entrarà per si en coltiva dins la devesa de les vinyes, en devesa o en bovalar d'altri, que pach per pena de dia V sous, e de nit X sous; e tota bèstia d'arada o d'albarda o altra bèstia grossa que no vage a tresnuyta, sengles mealles per cabeça e per cascuna vegada, de les quals penes haje la senyoria la meytat, et l'altra meytat lo senyor del bovalar o coltiva o devesa. Et açò sie demanat o demostrat dins un mes e si no, d'aquí avant, no sie hoït, enmenada la tala primerament.

33.

DE BESTIARS QUE ENTREN EN GUAREYNT

Ítem, stabliren que nulla persona no tingue ni pas cabana de bestiar o ramat de bestiar per péxer en guareyts d'altri dementre que molls seran o caliuo[ses] tro passats III dies après que aurà plogut, si donchs no u farà ab volentat de aquell de qui serà lo guareyt, sots pena de V sous de dia e de nit X sous, esmenat lo dan primerament per dos bons hòmens per lo justícia elegidors, ||^{13r} segons que'l senyor del guareyt adverarà per son sagrament davant lo justícia. Et si bestiar serà de passada seguín son camí, que no pach res, de les quals calònies o penes haje la senyoria la meytat si clams ne seran feyts, e si clams no y aurà, que no sien tenguts de pagar res, e l'altra meytat sie del senyor del guareyt, e hagen ne posat clam o mostra dins un mes e sinó, no y sie hoït d'aquí avant.

34.

DE RENADIU

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom no sie tan osat que gos metre bestiar menut ni gros en nengun rostoll que ans que's segàs sie estat pedregat e lo qual sie mollonat, et qui contra farà pach per pena de bestiar menut de XXX a ensús, V sous de dia, e de nit X sous. Emperò, si lo senyor del restoll hi metrà bestiar seu o'l vendrà o'l donarà a altri, que tot hom n'i puxe metre sens alguna pena, de la qual pena haje lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú e lo terç lo acusador. Axí entés emperò, que si són de XXX avall de bestiar menut, paguen mealla mealla de dia, e diner de nit; et si és bestiar gros de V avall, que paguen diner diner per cabeça e doblén diner de nit.

QUE NULL HOM NO GOS METRE BESTIAR EN VINYA, ORT, SAFRANAR NI EN ERA D'ALTRI

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni privat ^{13v} no gos metre bestiar gros ne menut ni porchs en vinya, orts, safranar ni en era d'altri ni dintre en lo vinyet de la dita vila sinó camí caminan per los camins. Et aquell qui contra farà o si'l bestiar per si hi entrarà, lo senyor del dit bestiar pach per pena per bèstia grossa XII diners de dia, e II sous de nit per cada cabeça; et bestiar menut que pach per cabeça VI diners de dia, e XII diners de nit, esmenada primerament la tala que'l dit bestiar aurà feta, de la qual pena haze lo senyor rey lo terç, e lo terç lo acusador e lo terç lo senyor de la heretat; et si acusador no y aurà, que sie mig per mig entre lo senyor rey e lo senyor de la heretat. Açò entés e declarat que cascú en sa heretat pròpria dins lo vinyet de la dita vila pugue metre sos bèsties e son bestiar de dia tan solament, e no de nit, sots la dita pena. Et encara açò entés e declarat que tot hom pugue metre dintre la dita devesa de les vinyes e dins sa heretat pròpria o en los erms per péxer, tota bèstia d'arada o de sella sens nenguna pena, e encara en los eriaços ab què no sie moll ni entre plantes; emperò, pagan la tala si dan farà en los dits erms o eriaços. Et encara açò entés e declarat que mercaders de bestiar gros o menut puguen metre bestiar dintre lo dit vinyet en erms o eriaços e en rostolls, e en los camins pexen la erba anan cab avant venint a les fires de Morella o al dijous al mercat per vendre los ^{14r} dits bestiars grossos o menuts e tornan-se'n de les dites fires o mercat sens nenguna pena, guardan-se emperò de metre los dits bestiars entre plantes e en guareyts molls. Et encara açò entés e declarat que del jorn de la festa de Sent Bertomeu entró al dia de la festa de Sent Miquel del mes de setembre, que los carnicers de la dita vila puxen tenir los bestiars que tendran per a obs de les taules de la carniceria de la dita vila dintre el vinyet tan solament, dementre emperò que·ls dits bestiars no meten en vinyes ne en orts ni en safranars ne entre plantes, sens nenguna pena; emperò, si'l contrari fahien que paguen la pena desús contenguda. Et encara açò entés e declarat que allí hon diu que mercaders puguen metre bestiar gros en temps de les fires e al dia del mercat dins lo vinyet de la dita vila, que sie entés axí a tot altre hom com als mercaders que vinguen a les dites fires que no sien tenguts de pagar per pena, ço és a saber, en los temps de les fires axí de Sent Johan com de Sent Miquel sinó II diners per cabeça de dia, e IIII de nit; et de bèstia grossa III diners de dia e VIII de nit, ço és lo dit temps de les dites fires, et en los altres temps del any que paguen les penes en lo damunt di stabliment contengudes. Et encara ^{14v} axí entés e declarat allí hon diu era, que si en la dita era hauran cesat contínuament per dos ans de batre y blats, que si nengú hi met bestiar que no comete pena alguna.

36.

QUE NENGÚ NO GOS DAR NI VENDRE QUE SIE DINS LO VINYET

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni privat no sie tan osat que gos dar ni vendre la erba que és en les heretats dins lo vinyet e devesa de la dita vila de Morella, del primer dia de abril tro al dia de *Omnium Sanctorum*; passats emperò lo dits tэрminis, que aquella puxe ésser venuda o donada o no en altre temps, et qui contra farà o bestiar hi metrà, pagarà la pena en l'establiment de la devesa del vinyet contenguda, la qual sie partida segons que en aquell és contengut.

37.

QUE AQUELL QUI POSARÀ NE SIE CREGUT PER SON SAGRAMENT

Ítem, stabliren e ordenaren que de tot clam que serà posat de malefeyta o tala que serà feta en heretats o en arbres de altri, axí de talar com de levar-ne los fruyts, que-ls senyors de les heretats ne sien creeguts per lur propri sagrament, o lo misatges o la guarda o los vinyògols o qualsevol d'ells. Emperò, axí entés que si tala serà feta, que aquella sie jutgada a coneguda de dos prohòmens per lo tauleger elegidors o per lo justícia de la de cascuna aldeya dins la sua aldeya ||^{15r} tant solament.

38.

QUE TOT HOM SE AGE A CLAMAR DINS LO MES

Ítem, stabliren e ordenaren que tot hom que's clamarà de malefeyta o tala que serà feta dins la sua heretat, que's haje a clamar dins un mes que la dita tala o malefeyta li serà feta si emperò lo senyor de la heretat o sabrà, o si no o sabrà, que's age a clamar dins lo mes que u sabrà. Et que d'açò sie tengut fer sagrament en poder del tauleger o del justícia de aquella aldeya on lo clam serà feyt can los clams posarà, que aquells clams pose dins lo mes que la talà serà feyta o a sabut; en altra manera, que-ls clams no li sien rebuts si'l dit sagrament fer no voldrà. Et axí entés e declarat que null hom en un dia no pugue posar contra altri sinó tres clams, et si més ne voldrà posar, que no-ls sien rebuts, ço és que sien d'una rahó.

39.

QUE PUXE ÉSSER FIAT LO CLAM A SAGRAMENT DE AQUELL EN LO
QUAL LO SENYOR DE LA HERETAT AURÀ SOSPITA

Ítem, stabliren e ordenaren que si malefeyta o tala serà atrobada en vinyes, en deveses o en qual sevol altra heretat e el senyor de la heretat no sabrà qui aurà feyt mas aurà sospita en algú, que en aytal cas pugue fiar a sagrament de aquell en qui aurà sospita si aurà edat, e si no, a sagrament de son pare o de aquell ab qui estarà o senyor del bestiar serà, si bestiar haurà ^{||15v} aurà feta la tala. Et si'l dit sagrament fer no voldran, que paguen les penes en los stabliments contengudes de aquells que tales o dans faran.

40.

SI BESTIAR SERÀ ATROBAT SENS ESQUELLES

Ítem, stabliren e ordenaren que si bestiar serà atrobat que sie de XX cabeces a ensús sens esquelles o X ansús ab les esquelles tancades, que'l senyor del dit bestiar pach per pena per cascuna vegada que atrobat hi serà XXX sous, dels quals haja el terç lo senyor rey, e el terç l'acusador e el terç lo senyor de la heretat hon lo dit bestiar atrobat serà. Et si acusador no y aurà, que sie mig per mig entre lo senyor rey e lo senyor de la heretat o'l comú si en lo empriu comú sia atrobat.

41.

QUE NENGUN CA NO VAGE SENS GANXO DE QUÈ LES VINYES
COMENCEN A MADURAR TRO SIEN VENEMADES

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany o privat no gos lexar anar son ca sens ganxo, si és de cabana sens esquella, depuys que les vinyes començaran a madurar tro que sien venemades ço és, les vinyes del terme de la vila e aldeyes. Et si per aventura serà atrobat nengun ca sens lo dit ganxo e exquella en nenguna heretat hon haja plantes dins lo dit temp, que'l senyor del ca, si de dia hu serà atrobat, pach V sous, e si de nit X sous. Et res no menys, que'l senyor de la heretat pugue ociure lo dit ca sens nenguna pena, de la qual pena haja lo senyor rey lo terç, e lo terç lo ^{||16r} acusador e lo terç lo senyor de la heretat. Encara que lo dit ca tingue ganxo o esquella, si serà atrobat en les dites heretats que pach la dita pena e esmén lo dan lo senyor del ca.

42.

DE AQUELLS QUI ENTREN EN HERETAT D'ALTRI SENS VOLENTAT
DEL SENYOR DE LA HERETAT

Ítem, stabliren e ordenaren que nengú no sia tan osat que gos entrar en vinya ni en ort ni en nenguna altra posició que sie d'altri contra volentat d'aquells de qui serà la possessió, ni sens volentat d'aquell dementre que y aurà fruyts ne ortaliça ne ortaliça ne trague d'aquí fruyta, ortaliça, flors, lenya ne altres coses. Et qui contra açò farà, pach per pena per cascuna vegada, de dia X sous e de nit XX sous, dels quals haje lo senyor rey lo terç, e lo terç l'acusador e lo terç lo senyor de la heretat; et si acusador no y aurà, que sie entre lo senyor rey e lo senyor de la heretat. Axí emperò entés que si de les dites heretats trauran roselles, margall, ravanices, melgues o altres erbes per obs de son nodriment o de vendre per a obs de bèsties, que sie moll o que los blats siens spigats, que cometen la dita pena e no en altra manera ab què dels fruyts altres de les dites heretats no prenguen ni traguen. Et axí mateix entés e declarat que aquells hòmens que entraran en les dites heretats portaran ballesta ab sos arreus, ab què dels fruyts de les dites heretats no prenguen ni traguen que no cometen la dita pena.

43.

||^{16v} DE NO TRAURE SARMENS NI PLEXELLS DE VINYA NI ALTRA
LENYA DE CLAUSURA DE VINYA O D'ALTRA POSSESIÓ

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona no gos traure sarments ni plexells de vinya ni barbats ni altra lenya de clausura de vinya o de altra possessió sots pena de X sous de dia, e de nit XX sous, pagadors la terça part al senyor e lo terç al acusador e lo terç al senyor de la heretat; et si acusador no y aurà, que sie entre lo senyor rey e lo senyor de la heretat. Açò entés e declarat que si alguna persona serà atrobada que port fruyta o flors, sarments, çoques o altra lenya, que aquella persona sie tenguda de donar autor e de manifestar de quinya heretat o ha haüt als vinyògols o guardadors del terme de la dita vila o al justícia de la dita vila, si s'isdevendrà que pach la pena desús contenguda.

44.

QUE NENGÚ NO GOS ARRENCAR VINYA

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona no sie tan osada que gos arrencar alguna vinya el terme de la vila de Morella sinó en aquesta manera, ço és, que quan

voldrà arrencar la sua vinya que sie tengut venir davant los jurats de la dita vila e que manifest e demostre a aquells que ell vol arrencar la sua vinya e adonchs los dits jurats, per si o per loch tinents seus, sien tenguts anar francament e sens alguna mesió d'aquell de qui la dita vinya serà al loch on la dita vinya serà, et si conexeran que la dita vinya valdrà més per a pa que per a vinya, que adonchs donen licència a aquell de qui la dita vinya ^{17r} serà que puxe arrencar aquella; et ab la dita licència en la manera desús dita, les dites vinyes puxen ésser arrencades e no en altra manera. Et qui contra farà que pach per pena LX sous, dels quals haje lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú e lo terç lo acusador; et si acusador no y aurà, que sie entre lo senyor rey e lo comú, mig per mig, e que tot hom ne puxe ésser acusador; et que'l justícia hi pugue enquerre per son ofici.

45.

DE FER DEvesa Cascú EN SA HERETAT

Ítem, stabliren e ordenaren per cascú en sa heretat per sa pròpria auctoritat pugue fer devesa o bovalar o cerrada per a obs de ses bèsties de arada o de son bestiar en aquesta manera, que cascú en sa heretat pugue fer devesa, ço és a saber, dues cafiçades, si emperò en la heretat aurà tanta terra a un tinent que s'i poguesen sembrar V kafiç de forment bonament, vullés que en la dita heretat pus sien V kafiçades de terra a un tinent, haje mas o no mas o vullés que sie poblat o no poblat; et si per aventura la heretat serà tan gran que'l senyor d'aquella hi tendrà contínuament dos parells de bèsties o més per a laurahó, que en aytal cars lo senyor de la heretat puxe tenir dues cafiçades de devesa per a cascun parell emperò a un tinent, et en cas que tanta terra hi age en la dita heretat que bast a V kafiçades a cascun parell. ^{17v} Et si algú ultra la manera desús dita tindrà devesa o bovalar e algun altre hi metrà ses bèsties o son bestiar per péxer, que u pugue fer sens nenguna pena, et si sobre açò se aurà a fer conexença de justícia, de jurats, de prohòmmes e aquells conexeran que la dita devesa és ultra mesura segons la manera desús dita, que aquella dita devesa sie tornada a mesura segons la manera desús dita. Et ultra allò, que'l senyor de la heretat pach les messions que per la dita rahó se faran, et si per aventura, per los dits conexedors serà vist que la dita devesa és bona e justa e no massa gran, en lo dit cas sie li confirmada. Et aquell que li aurà més bèsties ho bestiars per péxer la erba de la dita devesa, que pach la pena en los stabliments de la dita rahó parlants contenguda, e les messions que per la dita rahó se faran. Et açò mateix sie entés quant és a pagar les messions a tot altre que devesa o bovalar acusarà pus sie vist e conegut que no sie ultra mesura. Açò entés e declarat que per lo present stabliment no sie feyt nengun prejuhi a les deveses e cerrades romanguen e stien en son stat segons que antigament foren donades e per aquells de qui són stades poseydes e prescrites.

46.

QUE NULL HOM NO FACE ARTIGA

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom no sie tan [...]⁴

47.

||^{18r} [...] comprada altra persona o ell matex si donchs ab lo comprador ensemps o ab aquell qui hi voldrà part no aurà senyalada la dita mercaderia o bèstia, en tal manera que'l venedor conegue e sàpie que tots aquells qui voldran la dita mercaderia o bèstia o y voldran haver part són compradors. Et qui contra farà que pach per pena X sous dels quals haje lo senyor rey lo terç, e el terç lo comú e el terç lo acusador.

48.

QUE NENGUN OSTALER NO GOS ÉSSER CORREDOR NE CORREDOR NO GOS ÉSSER OSTALER

Ítem, stabliren e ordenaren que nengun ostaler no gos ésser corredor ni nengun corredor no gos ésser ostaler, ne gos acullir a nengun mercader lo dit corredor en son alberch per posar-hi. Et que nengun ostaler no gos pendre corredures ne part de quelels de nenguna mercaderia que's vene ne's compre en son ostal ni de fora, ni nengun ostaler no gos fer nengun mercat sens corredor. Et qui contra açò farà que pach per pena LX sous, dels quals haje lo senyo rey lo terç, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, et que tot hom ne puxe ésser acusador, et que'l justícia hi puxe enquerre per son ofici. Açò entés e declarat que tot corredor puxe entrar en los ostals axí com en loch públich, e aquí fer mercats e avinences, e l'ostaler no'l ne gos gitar ni'l li puxe vedar sots la dita pena. Et encara açò entés ||^{18v} e declarat que'l corredor no gos dar part de les corredures al ostaler ni a sa companya, sots la dita pena.

¶ ⁴ El manuscrit queda tallat ací i, en el full següent, continua amb un altre establiment que no té res a veure, dedicat als corredors que compren mercaderies. Comparant amb el text

dels establiments de Catí, constatem que hi manquen tretze establiments, aparentment per pèrdua d'un quadern de paper del manuscrit original.

49.

QUE NENGÚ NO GOS TRAURE ALGUN MERCADER STRANY FORA
LO TERME PER FER ALGUNA COMPRA

Ítem, stabliren e ordenaren que nengú corredor ni nengun altre hom de la vila de Morella e aldeyes de aquella no sie tan osat que gos traure algun mercader strany de fora el terme de Morella e aldeyes per fer alguna compra o mercaderia de lanes ni de altres averies, en pena de LX sous, dels quals haje lo senyor rey lo terç, e el terç lo comú e el terç l'acusador; et que tot hom ne puxe ésser acusador, et que'l justícia hi pugue enquerre per son ofici.

50.

QUE NENGUN CORREDOR NO GOS CÓRRER NI CRIDAR AL DIG-
MENGNE NE A LA FESTA

Ítem, stabliren e ordenaren que nengun corredor no gos córrer ni cridar vi ni alguna altra cosa al dia del digmenge ne als dies de les festes colents, ne gos nengun corredor d'orella ne altre fer nengun mercat o avinença en los dits dies dels digmenges ni de les festes colents, exceptat en les fires de la vila de Morella, de Sent Johan e de Sent Miquel, en les quals fires los dits corredors puguen fer mercats e avinences e cridar vi e altres robes, e vendre en los dies dels digmenges e festes, e encara los corredors de crides puguen cridar vi e robes e vendre aquelles en los temps de les messes [...] ⁵

51.

||^{19r} [...] stabliments parlants de la raó de què serà acusat contengudes.

¶ ⁵ Ací el manuscrit torna a tallar-se a meitat d'un establiment i el full següent continua amb la línia final d'un altre que no té res a veure. Comparant una vegada més amb el text dels

establiments de Catí, constatem que hi manquen divuit establiments, també aparentment per pèrdua d'un quadern de paper del manuscrit original.

52.

QUE TOTA PERSONA QUE COMETRÀ LES PENES DELS STABLIMENTS, QU SI NO LI SERAN ATROBATS BÉNS, QUE JAGUE EN LA CADENA, ÇO ÉS, PER CASCUN SOU I DIA.

Ítem, com sie digna cosa que aquell qui fa algun malefici, que si no ha béns, que sostengue pena de sa persona, per ço stabliren e ordenaren que tota persona que cometrà per qual sevol manera les penes contengudes en los stabliments de la vila de Morella e aldeyes feyts e faedors, que si no li seran atrobats béns on pugue ésser feta execució de les dites penes, que en aytal cas sie presa e mesa en la presó comuna de la dita vila e que stigue aquí presa, per aytants sous com aurà comeses de pena, aytants dies en la cadena, ço és a saber, per cascun sou que jague un dia en la cadena.

53.

QUE NULL HOM NO GOS TENIR NI METRE BESTIAR EN LO BOVALAR DE TALAGO NI EN ALTRE BOVALAR DE CASCUNA DE LES ALDEYES

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany o privat no sie tan osat que gos tenir ni metre bestiar en lo bovalar de Talago ni en altre bovalar de cascuna de les aldeyes, et qui contra farà, si són XXX o d'allí avall, que pach per pena VI diners per cabeça, et si són bèsties grosses, ^{19v} V o d'allí avall, que pach II sous per cabeça; et si són de bestiar menut, de XXX amunt o de bèsties grosses de V amunt, que pach LX sous, dels quals haje lo senyor rey lo terç, lo terç lo comú e lo terç lo acusador; et que tot hom ne puxe ésser acusador. Et res no menys, que·ls vedalers o·ls carnicers o macips lurs si atrobaran bestiar dins lo dit bovalar de Talago ni en altre bovalar de cascuna de les aldeyes, ultra la dita pena ne puguen degollar una cabeça per obviar a les malícies de aquells qui los dits bestiar en los dits bovalars metran, per ço que no puguen al·legar que·l dit bestiar no y és entrat; la qual cabeça de bestiar sie partida entre lo justícia, els jurats e aquell qui la aurà degollada. Les coses emperò desús dites, allí hon és dit que nengun hom strany o privat no gos tenir ni metre bestiar en lo bovalar ni en altre bovalar de cascuna de les dites aldeyes, no sien enteses als carnicers qui auran assegurades taules de carneria per a tallar carn dins la vila de Morella e aldeyes de aquella, ans hi puguen metre bestiar segons la forma del stabliment pròxime e desús contengut, et açò entés cascun carnicer en son loch.

54.

ESTABLIMENT DEL VET DEL VI⁶

||^{20r} Establiments propis de Castellfort

55.

QUE·L PEYTER QUE SERÀ ELET A PLEGAR LA PEYTA HAJE A CULLIR AQUELLA SOTS PENA DE CC SOUS

Ítem, stabliren e ordenaren ab auctoritat e confirmació dels honrats los justícia e jurats de Morella, que los jurats de Castellfort que ara són o per temps seran ab lo lochtinent de justícia qualque sie o serà e lo dit loch e prohòmens, puxen forçar sots pena de CC sous reals pagadors dels béns del peyter qualque los sobre dits hi auran elegit, si fer no u voldrà ni plegar la peyta del dit loch, qualque y serà imposada e al for que per aquells serà tatxat. Emperò, fonch axí stablit que lo peyter que una vegada auran forçat dins lo dit loch de plegar la dita peyta, que no·n puxe ésser forçat dins X ans primers vinents e contínuament següents. Et la pena que sie partida lo terç al senyor rey, e lo terç al comú e lo terç a la luminària de Santa Maria del dit loch, e que·l dit peyter sie tengut de assegurar la dita peyta.

56.

DE FORÇAR AB SAGRAMENT QUAL SE VULLE VEHÍ DE CASTELLFORT QUE GUARDEN LA DEVESA DEL DIT LOCH

Ítem, stabliren e ordenaren los desús dits que lo loch tinent de justícia e jurats e prohòmens de Castellfort puxen forçar a cascun vehí del dit loch de fer sagra||^{20v}ment que seran tenguts de guardar la devesa del dit loch, e si fer no u voldran, que sien cayguts en pena de vint sous la meytat al senyor rey e l'altra meytat al consell.

¶ ⁶ Un nou tall del manuscrit que deixa sense copiar aquest establiment, perquè al full següent s'enceten els establiments propis del lloc de Castellfort. Comparant amb el text dels

establiments de Catí, constatem que només hi manca un establiment i que ja acaba a continuació perquè aquest darrer no copia establiments propis.

57.

DELS XV CONSELLERS DE CASTELLFORT

Ítem, stabliren e ordenaren los desús nomenats que en lo loch de Castellfort puxe forçar lo loch tinent del dit loch xv consellers, v de mà major e v de migana e v de menor, los quals a ell e als jurats del dit loch plaurà que sien, e sien tenguts de ésser a consell tota vegada que per lo loch tinent e jurats del dit loch ne seran requests, e açò sots pena de X sous, lo terç al senyor rey e les dues parts al comú.

58.

CONFIRMACIÓ FETA PER LOS JURATS DE MORELLA DELS STABLIMENTS PROPRIS FEYTS PER LOS JURATS E PROHÒMENS DE CASTELLFORT

Los honrats en Miquel Barreda, savi en dret, en Bernat d'Anglesola e en Nicholau Aster, jurats de la vila de Morella, confermaren als jurats e prohòmens de Castellfort los stabliments desús dits, és a saber, en lo consell de la dita vila dimarts a XXVIII de març del any de la Nativitat de Nostre Senyor ^{||}^{21r} mil CCC LXX IIII°.

59.

Et en aquell instant, vist e regonegut lo dit establiment de les peytés en lo dit loch elegidors, conferrat per justícia e jurats de Morella, lo loch tinent de justícia en Castellfort e jurats e pròmens del dit loch consell ajustat e aplegat en l'asglésia de madona Senta Maria, tots en una veu concordants, ordenaren e volguerren que los peyter ho peyters que·ll dit consell elegirà a plegar les peytes del dit loch, reals e veynals, age per son salari de plegar la dita peyta a rahó de quatre diners per liura si inposada serà de dos sous a ensús, e si inposada serà a dos sous ho d'alí aval, que n'age per son salari de plegar a rahó de sinch diners per liura, e açò aje a fer en continent com per los jurats del dit loch ne serà request sots la pena en lo dit establiment parlant de la dita rahó contenguda, feyt en lo dit loch de Castellfort a VIII dies anats del mes de juny *anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXX° quarto*.

60.

^{||}^{21v} Ítem, establiren e hordenaren que tota persona de la aldeya de Castellfort que amargenan bestiar ho bèsties grosses de qualsevull natura e pasará pel blat d'una

vegada avant, ço és, que primer age pasat pel blat cap avant e depuyxs tornava altra vegada ho moltes, per cascuna vegada que n' passarà sie caygut en pena de XII diners de dia, e II sous de nit, pagador la mitat al senyor rey e l'altra mitat d'aquell de qui serà la heretat que'l clam posarà.

61.

Ítem, que tota bèstia grossa que entrarà en blat d'altri, que seran V ho d'alí avall, que pach per cap, de pena, VI diners de dia, e de nit XII diners, pagar la mitat al senyor rey e l'altra mitat de aquell de qui és la heretat que'l clam n'aurà posat.

62.

Ítem, que tot bestiar que entrarà en blat d'altri que serà de XXX avall, que pach per cabeça II diners de dia, e de nit IIII diners, pagador segons damunt és dit, e que dels dits clams sie creegut lo senyor de la heretat per son sagrament. Han vist los jurats axí declarat que lo establiment parlant de fer erba en los blats sie provat segons la sua forma e tenor, no contrastants los establiments desús dits.

63.⁷

||^{22r} [...] dees et aquella serà aportada per cor e volentat de traure-la del terme e portar-la en altres parts, que açò puxe fer aquell qui la dita fusta aportarà, fahén sagrament en poder dels jurats de cascun loch que aquella fusta és stada tallada fora els térmens de la dita vila e aldees e no dins los térmens, et que en açò no ha feyt frau. Emperò, que aquella dita fusta hage a traure dels dits térmens dins spay de II meses après que la dita fusta haurà mesa en los térmens de la dita vila e aldees e no après. Et si passats los dits II messes la dita fusta trauran dels dits térmens ho altre frau hi serà atrobat, que paguen la pena desús dita et perden la dita fusta e les bèsties qui aquella aportaran segons, partidora segons ||^{22v} desús. Et que'ls dits vedalers o altres vehins de la dita vila e aldees ne puguen ésser acusadors, et que'l justícia hi puxe enquerre per son offici.

¶ ⁷ Ací el manuscrit torna a tallar-se i s'ence-
ta un nou grup d'establiments referits al terme
general de Morella, els quals ja estaven copiats
anteriorment, concretament entre el número 9 i

el 12 d'aquest mateix text. Hi ha petites diferèn-
cies en la redacció però els transcrivim seguida-
ment per a presentar l'edició completa d'aquest
manuscrit.

64.

RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS FER CARBÓ DE NENGUN FUST VERT NE SECH DE QUÈ POGUÉS EXIR CARBÓ O LIMDAR DE VIII PALMS DE LONCH⁸

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany o privat no sie tan ossat que gos fer carbó dins los boschs comuns de la dita vila e aldees de aquella, ne negun fust vert ne sech de què's pogués fer carbó o limdar que agués VIII palms de larch, mas puguen fer car^{||23v}bó de tota altra lenya o fusta que per los fusters o altres que hagen obtengut licència de fer fusta en los dits boschs comuns serà lexada per a obrar ab què de aquella, segons dit és, no pogués exir limdars o cabirons que aguessen VIII palms de larch. Et qui contra farà que perde lo carbó e que pach per pena LX sous, pagadors la terça part al senyor rey, et la terça part al comú et la terça part al acusador; et si acusador no y haurà, que sie entre lo senyor rey e lo comú. Et que los vedalers de Morella o qualsevol vehí de la dita vila e aldees ne puguen ésser acusadors, et lo justícia hi pugue enquerre per son offici.

65.

||^{23v} RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS FER CENDRES DINS LOS BOSCHS COMUNS⁹

Ítem, stabliren e ordenaren que nul hom strany o privat no sie tan ossat que gos fer cendra en los boschs comuns de la dita vila e aldees de Morella, et qui contra farà que perde la cendra et que pach per pena LX sous dels quals age lo terç lo senyor rey, e lo terç lo comú e lo terç lo accusador; et si accusador no y aurà, que sie partida entre lo senyor rey e lo comú. Et aquell justícia hi puge enquere per son offici, et los vedallers de la dita vila de Morella et qual sevol altre vehí de les dites vila e aldees ne puxen ésser accusadors.

66.

RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS FER FORN DE OLI DE GINEBRE NI DE ALQUITRÀ DINS LOS BOSCHS COMUNS¹⁰

Ítem, stabliren e ordenaren que null hom strany ni privat no sie tan ossat que gos fer dins los boschs comuns de les dites vila e aldees, forn de oli de ginebre ne

¶⁸ Aquest establiment coincideix amb el número 10 d'aquest mateix manuscrit. ¶⁹ Aquest establiment coincideix amb el número 11 d'aquest mateix

manuscrit. ¶¹⁰ Aquest establiment coincideix amb el número 12 d'aquest mateix manuscrit, però ara resta incomplet perquè no continua al full següent.

alquitrà sots pena de perdre l'oli de ginebre e l'alquitrà et de pagar sexanta sous, pagadors la terça part al senyor rey, et lo terç al comú et lo terç al acussador. Et que los vedallers de la vila de Morella ne puxen ésser accussadors, et qualsevol vehí de les dites vila e aldeyes. Et que justícia hi puxe enquerre per son offici, et si accussador no y [...]

67.¹¹

||^{24r} [...] legut ab licència e ab albarà, segons que en altres stabliments és declarat, dins los boschs comuns de la dita vila et aldees de aquella, sots pena de LX sous pagadós la terça part al senyor rey, et lo terç al comú e·l terç al acussador. Et que·l justícia hi puge enquerre per son officii sens acussador, et que·l·ls vedallers de la vila de Morella et qualsevol altre ne pugue ésser accussador; et si accussador no y aurà, que sie la dita pena entre lo senyor rey e lo comú.

68.

RÚBRICA QUE NUL HOM NO GOS FER ARTIGUA NE ROMPRE
TERRA HERMA DINS LOS BOSCHS COMUNS¹²

Ítem, stabliren e ordenaren que nul hom strany o privat no sie tan ussat que gos fer artiga ne rompre terra herma dins los boschs comuns de la vila de Morella he aldees de aquella, ne de açò pugue ésser dada licència. Et qui contra farà, axí aquell que farà la dita artiga com aquell qui la dita licència darà, pach per pena LX sous dels quals age lo terç lo senyor rey, et lo terç lo comú et lo terç l'acussador. Et que·ls vedallers de la vila de Morella he qualsevol vey de les dites vila he aldees ne puguen ésser accussadors, et que lo justícia ne pugue enquerre per son offici, et si accussador no y aurà, que la pena sie entre lo senyor rey e lo comú.

69.

||^{24v} RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS FER FORN DE CALÇ NI RAYG
DINS LOS BOSCHS COMUNS¹³

Ítem, stabliren e ordenaren que nul hom strany ho privat no sie tan ossat que gos fer forn de calç ni rayg dins los boschs comuns de la vila de Morella ne aldees

¶ ¹¹ Ací comença un nou fragment del manuscrit, amb el final de l'establiment número 15 d'aquest mateix text. ¶ ¹² Aquest establiment coincideix

amb el número 16 d'aquest mateix manuscrit. ¶ ¹³ Aquest establiment coincideix amb el número 17 d'aquest mateix manuscrit.

de aquella, ne de açò pugue ésser dada licència, et qui contra farà, axí aquell qui obtindrà la dita licència com aquell qui la darà, que pach per pena doents sous de les quals age lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú e lo terç l'acusador. Et que los vedalés de la vila de Morella et qualsevol vey de les dites vila et aldeyes ne pusquen ésser acussadós, e que·ll justícia ne pux enquerre per son offici, et si accusador no y aurà, que la pena sie entre lo senyor rey et lo comú.

70.

RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS METRE VY ESTRANY EN LOS TÉRME NS DE MORELLA, DEL PRIMER DIA DE MAYG ENTRÓ AL PRIMER DIA DE SETEMBRE¹⁴

Ítem, stabliren e ordenaren que nul hom strany ni privat no sie tan ussat que nul temps gos metre en la vila de Morella ne aldees de aquella ne lochs dels térmens de aquella, vi strany que no sie de la colita de la dita vila e aldees e lochs del terme de aquella, ço és a sa [...]

||^{25r} [...] dita vila ho aldeya hon [...] dits porchs.¹⁵

71.

RÚBRICA QUE NENGÚ N·ÓS JUGUAR NE PRESTAR SOBRE PENYORA

Ítem, establiren et ordenaren que tot hom que jugarà a grescha ni a rifa ni ha barllet ni papa reximfla ne a nul altre joch de daus ni ascaques ni a nayps, exceptat taules e escachs, e de les taules no sien ossats de jugar a XII taules [...]¹⁶

||^{25v} [...]sador que sien del senyor [...] enquerre per son officii et entrar en l'alberch [...] mater. Et res no menys que lo justícia los pugue [...] de fer sagrament si auran prestat ho pagat, e si fer no u voldran, que pagen la dita pena, et que·ll justícia de cascun loch ne puge dar lenya en temps de meses.

¶¹⁴ Aquest establiment incomplet només copia el seu inici perquè falten els fulls següents; el seu text coincideix amb el número 18 d'aquest mateix manuscrit. ¶¹⁵ El manuscrit té aquest full esgarrat i només en resta la part de sota, en el qual es llegeix

aquest fragment final d'un establiment que no hem pogut identificar, així com l'inici d'un altre que correspondria al número 36 d'aquest manuscrit. ¶¹⁶ Aquest establiment continua en el full vers, però només pot llegir-se el seu final.

72.

RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS GITAR A CARN, A PEIX NI A RIFAR¹⁷

Ítem, stabliren et ordenaren que nul hom strany ni privat no [...]

73.¹⁸

¶^{26r} [...] regint lo dit officii et per actes ja feyts del dit officii, paraules dessonestes ho injuriesses, de dit ne de feyt, ne menaçará aquells per les dites causes ho rahons, que sie en per tots temps privat que no sie ne puxe entrar en conseyll ne puxe éssere més en consell, ne reheebut a degun officii ni anar en misatgeria, e que no res menys encorregue en pena de mil sous. Encara stabliren he ordenaren que si algun hom propri a temeritat, stant en la cassa dell conseyll tenín consell, dirà o farà algunes de les dites coses algun conseler parlant o rahonant ho donant conseyll als dits jurats ho justícia, que encorregue en pena de C sous, de les quals dites penes hage lo senyor rey lo terç, et lo terç lo comú et lo terç l'acusador, et si acusador no y aurà, mitg per mitg.

74.

RÚBRICA EN LA QUAL MANERA DEVESSÉS SIEN FEYTES¹⁹

Ítem, stabliren e ordenaren que de les deveses antigues he cerrades de qualsevol masses de la ¶^{26v} de la dita vila ho aldees romange en sa fermança et fermetat segons que antigament los senyors de aquelles longament ho han posseÿt. Et stabliren e ordenaren encara que d'ací avant en per tots temps nuyll hom strany o privat no sie ossat que gos fer ni tenir novelament devesa ni cerrada en sa heretat avent cinch kafiçs de terra ha un tinent o no sens volentat e consentiment dels jurats de la dita vila e aldeyes que ara són o per temps seran, la qual per aquells o per los dos de aquelles los sie limitada o ficada. Et qui contra farà que pach per pena vint sous, de la qual pena age lo senyor rey la terça part, lo comú de la dita vila o aldea l'altra terça part a l'acusador, he que lo justícia hu puxe enquerre per son officii. Et que tot bestiar se puexe menyar he péxer la herba de les dites deveses e cerrades feytes contra volentat dels dits honrats jurats ¶^{27r} sens alguna pena.

¶¹⁷ Aquest establiment coincideix amb el número 37 del manuscrit, però no continua al full següent. ¶¹⁸ Un nou fragment d'establiment, al qual li manca l'inici. El seu text correspon no-

més parcialment al número 61 d'aquest manuscrit. ¶¹⁹ Aquest establiment es correspon només quant al tema amb el número 30 del manuscrit, però quant al contingut [FALTA TEXT?????].

75.

RÚBRICA QUE NEGÚ NO GOS METRE BESTIAR EN CORRAL QUE
HAJE PORTES SENS LICÈNCIA DE AQUELL DE QUI ÉS

Ítem, stabliren e ordenaren que nuyl hom no gos metre bestiar gros ni menut en nengun corral de algú en què age portes sens volentat e licència de senyor de qui serà lo corral, mas en tot altre corral no avent portes puxen ésser meses los dits bestiaris sens nenguna pena, et qui los dits bestiaris metrà en los dits corrals havent portes sens volentat del senyor de aquells, que los senyors dels dits bestiaris pagen de dia per pena V sous, e de nit X sous, de la qual pena age lo senyor rey lo terç, et lo terç lo comú et lo terç l'acussador.

76.

DE ROSTOLLS

Ítem, stabliren e hordenaren que tota persona de vila e aldees o altres qual se vulle que agen garbes o sellàs en sa heretat, que aquells o aquelles agen levades tro al dia de madona Santa Maria del mes de setembre, et si d'alí avant seran atrobades, quels bestiaris de qual se vol persones se puxen menjar los rostols o péxer sens alguna pena o calònia que de aquells no sie haüda. Fo enadit al dit stabliment parlant en qual maneeira deveses sien feytes e si s'esdevindrà cas que les terres o heretats hon són les deveses antigues seran partides o ad^{27v}minudes en tant que no romangue compliment a fer o tenir devesa a ques[...] dels posseydós, que allò romangue a coneguda dels jurats de la vila et aldeya hon aytal cas s'esdevindrà.

77.

RÚBRICA QUE NO GOSEN TRAURE SEU NE CANDELES DE SEU
DELS TÉRMENS GENERALS DE LA DITA VILA

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona no sie tan ossada que gos traure seu per obrar dels térmens generals de la dita vila, e si contra farà que paguen de pena per cascuna vegada que contrafarà LX sous e que perden lo seu. Et la qual pena sie partida la terça part al senyor rey, et l'altre terç a l'acusador et l'altre terç als jurats de la dita vila, et que tot hom ne puxe ésser accussador.

78.

RÚBRICA DEL STABLIMENT DE LES OQUES²⁰

Ítem, stabliren e ordenaren que si per aventura ara ni per nuyl temps en qual sevol heretat axí de la dita vila com de les dites aldees seran atrobades oques faents mal en les dites heretats blat de les heres, que pagen per cabeça per calònia VI diners he la esmena, de la qual pena age lo senyor rey lo terç [...].

79.²¹

||^{28r} [...] prestar dinés en les robes que li seran comanades a vendre ho a npenyorar, ne gos dir ni dexelar a nenguna altra persona de qui són les dites robes, ne gos vestir ni abrigar les dites robes, ne gos córrer les sues robes pròpies ne altres en què part ho companya. Et si contra les dites coses o qual sevol de aquelles farà, que pach per pena X sous de les quals age lo terç lo senyor rey et les dues parts lo descobridor ho accusador, et que'l justícia hi puxe enquerre per son officii, et que tot hom ne puxe ésser acusador.

80.

RÚBRICA QUE NENGUN CORREDOR NO GOS CRIDAR NE FER CRIDES NE ALMONEDA PROP SANTA MARIA MENTRE L'OFFICI DIVINAL S'I FA

Ítem, stabliren e hordenaren que nuyl corredor no sie tan ussat que gos cridar ne fer alguna crida ne fer almoneda prop la església de Santa Maria de Morella ho de les esglésies de les aldees de aquella mentre se face l'offici divinal, en pena de X sous partidora segons que en lo pròxime capítol desús és contengut, però que'l justícia ne puxe dar licència.

81.

RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS DEMANAR PART EN MERCADERIA QUE ALTRE AGE SENYALADA O COMPRADA

||^{28v} Ítem, stabliren e ordenaren que nuyl hom strany ni privat no gos demanar part a altri en nenguna mercaderia, averia ho bèstia que age comprada altra persona ho

¶ ²⁰ Aquest establiment està incomplet i no continua al full següent.

el matex si donchs ab lo comprador ensemps o ab aquell que hi voldrà part no aurà senyalada la dita mercaderia o bèstia, en tal manera que·l venedor conegue he sàpie que tots aquells que voldran la dita mercaderia o bèstia ho y voldran haver part, són compradors. Et qui contra farà que pach per pena X sous dels quals age lo senyor rey lo terç, et lo terç lo comú et lo terç l'acussador.

82.

RÚBRICA QUE NENGUN OSTALLER NO GOS FER STAR CORREDOR NE NEGUN CORREDOR NO GOS ÉSSER OSTALER²²

Ítem, stabliren e hordenaren que negun ostaler no gos ésser corredor ni negun corredor no gos ésser ostaler, ne gos acollir nengun mercader lo dit corredor en son alberch per posar·hi. Et negun ostaler no gos pendre corredures ne part de aquelles de nenguna mercaderia que·s venen ne·s compren en son hostel ni de fora, ne negun ostaler no gos fer negun mercat sens corredor. Et qui contra açò farà que pach per pena LX sous, dels quals age lo senyo rey lo terç, et lo terç lo comú et lo terç l'acussador, he que tot hom ne puse ésser accusador, he que·l justícia ne puxe enquerre per son officii. Açò entés e declarat que tot ¶^{29r} corredor puxe entrar en los hostals axí com en loch públich, et aquí fer mercats ho avinences, et l'ostaler no·l ne gos gitar ni li puxe vedar sots la dita pena. Et encara açò entés e declarat que·l corredor no gos dar part de les corredures al ostaler ni a son companya, sots la dita pena.

Enadiren al dit stabliment en quant toque que los corredors no puguen ésser ostalers, que los jurats que ara són o per temps seran de vila o aldehes ne puguen donar licència si ben vist los serà, que puguen acollir alguns mercaders en lus alberchs sy conexen que mester sie o profit de la vila e aldeyes, romanament lo dit stabliment en les altres coses en sa força e valor.

83.

RÚBRICA QUE NEGUN CORREDOR NE ALTRE N GOS TRAURE NEGUN MERCADER FORA EL TERME DE MORELLA PER COMPRAR LANES NE ALTRES MERCADERIES²³

Ítem, stabliren e ordenaren que negun corredor ni negun altre hom de la vila de Morella e aldees de aquella no sia tan hossalat que gos traure algun mercader strany

¶²¹ Aquest establiment també està incomplet en el seu inici, perquè el full no continua de l'anterior. ¶²² Aquest establiment coincideix

amb el número 48 del manuscrit. ¶²³ Aquest establiment coincideix amb el número 49 del manuscrit.

de fora el terme de Morella e aldees per fer alguna compra ho mercaderia de lanes ni d'altres averies, en pena de LX sous, dels quals age lo senyor rey lo terç, et lo terç lo comú e lo terç l'acussador; et que tot hom ne puxe ésser ^{||29v} accussador, et que'l justícia ne puxe enquerre per son offici.

84.

RÚBRICA EN QUAL MANERA SIEN REEBUTS AQUELLS QUE'S VOL-
DRAN FER VEHINS DE MORELLA E DE LES ALDEYES

Ítem, stabliren e hordenaren que en la vila de Morella e aldees de aquella d'aquí avant no puxe ésser reebut nuyl hom strany per vehí a menys de VIII ans, e que sie reebut en liures en peyta ab covinent stimació a coneguda dels jurats de la dita vila e aldeyes que ara són ho per temps seran. Et quan los jurats e prohòmens de la vila ho aldeyes taxaran los vehins, que pugen tatxar aquell dit vehí per ço que aurà segons en la manera que los altres vehins taxaran. Et que al dit vehinat oblich-s'i per sos béns et doni bones fermançes e jur la feeltat del senyor rey e la habitació de la dita vila ho aldeya del terme propi de aquella. Et que jur encara que farà host e cavalcada ab la vila de Morella segons que altres vehins són tenguts fer. Emperò axí entés e declarat que tots menestrals ho altres officiis necessariis al loch, guardià, pastor ho missatge, puexe ésser reebut a menys temps o a hun any o a dos o aytant com als jurats plaurà. Axí emperò [...].

*L*ibre d'establiments
de la vila i aldees de Morella
(1530)

En nom de Déu omnipotent e de la gloriosíssima e intemerada verge Maria e del benaventurat Sent Julià, patró de la present vila de Morella, y de totos los sants e santes de la cort celestial, dimecres qui contàvem XIII dies del mes de abril any de la Nativitat de nostre Senyor Déu Jhesuchrist de M D XXX, los magnífichs en Francés Ricart donzel, en Berthomeu [...]mona, cavaller, mestre March Sancho, mestre en arts, y en [...]na y en Pere de Agostí Sancho, mercader, jurats de la vila de Morella e aldeyes de aquella en lo corrent e sobre dit any, per quant lo llibre dels stabliments generals e particulars de les dites viles e aldeyes e lochs de òrdens e cavallers dins lo terme general de la dita vila constituïts, custodiat e reservat per registre en lo archiu de la dita vila està molt vell e tot descuernat y squaraterat e tan que ab molta dificultat se poden aprofitar de aquell per al què és menester, e com los dits establiments sien leys principalls observadores en les dites vila y aldeyes e lochs de òrdens e cavallés e de aquelles hi haja molta necessitat sens lo bon regiment en les dites universitats y particulàs de aquelles no pot haver, per ço, designant lo bon regiment e tot bé de dites universitats, ab decret, autoritat del magnífich en Pere Gavaldà, justícia major de la dita vila e aldeyes de aquella e terme general de aquella, y encara procehint determinació e deliber de ajust manaren scriure e posar en bell los dits stabliments los quals són série e tenor següent:

1.

RÚBRICA DE JURADÓS DE DÉU

Primerament fonch stablit e ordenat per observança dels divinals manaments e dels feits e privilegis del present regne de València, que no sia ninguna persona estranya ni privada de qualsevol ley, estat, condició e preheminència ser que gose

ni presomexqua jurar ni renegar de nostre Senyor Déu ni de la sua sacratíssima mare nostra Senyora Santa Maria, ni de sants ni de santes, de paraÿs ni denguna part del cos de aquelles, ço és cap, ventre, fetge, cull e altres membres, sots les penes en furs e privilegis del present regne statuídes, de les qualls gràcia alguna no puga ésser feta.

2.

RÚBRICA DE SERVAR E TENIR LOS DIUMENGES E FESTES

Ítem, stabliren e ordenaren que denguna persona stranya ni privada gose ni presomexca en los dies del sant diumenge ni de altres festes manades per santa Mare Iglésia ni ordenades e o votades per les ditas vila o aldeyes o lochs de òrdens e cavallés, públicament ni amagada fer fahena ni tractar o parlar de nenguns negocis temporalls e profans e il·lícits per semblants dies, sots pena de sexanta sous partidós lo terç al senyor rey, lo altre terç al bací dels ornaments de la [església] de la vila o loch hon la dita pena comesa serà si tan[...] y haurà, si no, que sia del bací de la obra y luminària de la església parrochial del loch, e que lo altre terç, del acusador. E que tot hom públicament o secreta puixca acusar, e si acusador no y haurà, la dita pena sia partida mig per mig entre lo senyor rey e lo dit bací, e que lo magnífich justícia ne puga fer inquisició per son mer ofici.

3.

QUE BOTIGUÉS E ALTRES MENESTRALS NO VENEN LOS DIUMENGES E FESTES

Ítem, obviant als molts abusos dels botigués, çabatés, cordés e altres qualsevol menestrals de qualsevol ofici, los qualls postposat amor divinal e la corecció temporal, los dies dels sants diumenges e festes públicament e ab les portes ubertes com acostumen los dies faynés, compren, venen, tracten e comercien de lurs mercaderies e obres en gràcia de servey de la Divina Magestat e càrech e vergonya dels oficials, per ço establexen e ordenen que nengun botiguer, çabater, corder ni altre menestral de qualsevol ofici que sia gose ni presomexca en los dits dies del sant diumenge e festes vendre de les mercaderies e obres de lurs botigues e cases palesament ni amagada, ans les botigues hagen a tenir tanquades talment que de aquelles res no puxen vendre. Emperò, si alguna persona per alguna molt urgent necessitat tenia necessitat de comprar alguna cosa de les dites botigues e cases de menestralls, que demanada e obtesa licència del magnífich justícia de la dita vila e dels justícies dels altres lochs, conexent deure's donar aquella e ab dita licència e no en altra manera

puxen vendre de allò que·l·ls serà donada licència, e axí matex que los botigués en altres persones en los dies de la Quaresma y dies de dejunis puxen vendre congre e merlusa, sardines, tonyna, ous e altres coses de mengar per al ús e obs de aquell dia tan solament, e los çabatés e altres menestrals, axí matex ab les portes tanquades, puxen vendre çabates, plantofes, borzeguins, spardenyes y altres coses de son ofici fins que hagen aturat de tocar a misa major, y que aturant a missa, de alí avant no puxen res vendre fins tocades les oracions de la nit, e tocada dita oració puxen vendre de dites coses de mengar per a obs e ús de aquell dia sots pena de sexanta sous per quiscuna volta que contrafaran, partidós segons que de sus, e tot hom públicament o secreta puixa acusar, e que lo magnífich justícia ne puga fer inquisició per son ofici.

4.

RÚBRICA DE LES ARMES

Ítem, stabliren e ordenaren que ninguna persona estranya ni privada sia tant gosada que gose ni presomexca portar nengunes armes ofensives ni porres ni bastons desonestes ne pilotes de plom ni de ferro en la dita vila ne en les aldeyes de aquella ni lochs de òrdens e cavallés, e qui les aportarà perda aquelles e que de dia encórega en pena de X sous, e de nit XX sous, los qualls sien aplicats al senyor rey. E si la dita pena pagar no porà, que estiga en la presó per quascun sou un dia; emperò, si algun foraster serà atrobat portant dites armes e farà sagrament que no sabia la desús dita ordinació, que no perda les armes ni encórega en pena alguna, e si no volrà fer lo dit sagrament, encórega en les dites penes e perda les armes e que lo justícia pugue fer inquisició per son mer ofici.

5.

QUE NEGÚ GOS TRAURE ARMES EN BREGA SINÓ PER A DEPARTIR AQUELLA

Ítem, establiren e ordenaren que negun home estrany o privat no sia tant gosat que gose traure de casa spasa, lança o altres armes contra altri en la dita vila de Morella ni en los lochs de la general contribució de aquella sinó per a departir, e qui contrafarà encórega en pena de LX sous dells qualls haja lo senyor Rey los dos terços e lo altre terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que la dita pena sia tota del senyor rey, e que tot hom ne puxa ésser acusador, e lo justícia ne puga fer inquisició per son mer ofici.

6.

EN QUAL MANERA SIA DONADA LICÈNCIA DE TALLAR FUSTA

Ítem, establiren y ordenaren que a negun home estrany ni privat gose ni presomexca tallar ni fer tallar fusta en los boschs comuns de la dita vila ni en aldeyes de aquella sens licència dels jurats de la dita vila, fent sacrament que aquella fusta vol per a obs dels vehins de la dita vila o aldeyes o lochs de la general contribució de aquella, e que haja a nomenar aquells vehins e mostrar aquells davant los dits jurats, e que de dita licència prenga albarà e fasa sacrament que aquella fusta que tallarà o tallar farà, no la traurà del terme general de la dita vila ni farà ni consentirà frau algú, ans si ho sabia que algú lo y fes o volgués fer, ho descobrirà, e qui contrafarà encórega en pena de LX sous per cascuna vegada e perda la fusta que tallada haurà, de la qual pena haja lo terç lo senyor rey e lo terç lo comú de la dita vila o del loch en lo terme del qual lo dit frau serà causat, e lo terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia la mitat del senyor rey e l'altra mitat del comú, e que los vedallés o guardians de la dita vila o qualsevol vehí de qualsevol loch de les dites vila e aldeyes e de la general contribució, ne puguen ésser acusadós, e que lo justícia de la dita vila o de qualsevol de les dites aldeyes dins lo terme apropiat de la qual lo frau serà fet, y puga enquerre per son ofici, e qui la dita pena pagar no porà, estiga sexanta dies en la presó. Asò entés que e declarat que fustés e altres que contínuament obren fusta e tenen obrador de aquella, que prenent albarà dels dits jurats de licència de tallar fusta e fent sacrament que no y faran frau en la manera desús dita, que si no voldran no sien tenguts de especificar per a qui volen la dita fusta, emperò sien tenguts fer sacrament que la fusta que tallaran o obraran e aquella vendran a vehins de la dita vila e aldeyes e lochs de la general contribució e no a altres, e ultra lo dit sacrament si lo contrari serà fet, encórega en la pena desús dita, partidora segons que desús. Encara axí entés que lo albarà que los huns jurats faran no haja valor sinó durant son ofici, e si albarà ne serà fet a algun vehí lo qual no sia fuster, que aquell li sia fet e atorgat a cert temps e no a tot lo any, perquè los scrivans de consell als vehins de la vila e aldeyes hajen a fer los dits albarans a v diner per quiscun albarà. Declarat emperò que los jurats de cascuna aldeya puguen fer albarans de tallar fusta en lo terme de la aldeya de la qual seran jurats tant solament als vehins seus e no a altri, e a son propi ús tan solament e no'n altra manera.

7.

QUE AQUELL QUI TALLARÀ FUSTA SIE TENGUT DE OBRAR-LA
DINS UN MES

Ítem, asò entés e declarat al desús dit establiment que aquell que obtindrà licència e albarà de tallar o fer tallar fusta, que aquella haja a obrar dins hun mes après que la

haja tallada o derocada sots la pena en lo dit establiment contenguda, e que de açò los dits vedalers e tot altre vehí ne pugue ésser acusador, e que'l justícia y pugue enquèrer per son ofici, e res no menys que passat lo dit mes qualsevol vehí de les dites vila e aldeyes se pugue pendre la dita fusta e obrar aquella sens nenguna pena e contrast de aquell qui la haurà derocada.

8.

QUE TOT HOM QUI TALLARÀ FUSTA HAJA A DONAR O MOSTRAR AUTHOR QUE LA HA FETA

Ítem, asò entés e declarat al desús dit establiment que si lo fuster o altre vehí que haurà licència e albarà de fer la dita fusta no porà mostrar aquella fusta ésser mesa en obra o ésser venuda a vehí de la dita vila o aldeyes de aquella o donar autor de aquella, que pach la pena en lo establiment contenguda e que sobre açò pugue enquèrer lo justícia de la dita vila o aldeyes dins lo terme propi de la qual la dita fusta serà feyta o obrada, per son mer offici.

9.

QUE NO PUGUE ÉSSER DONADA LICÈNCIA DE TALLAR CARASQUES NI TEIX DE CALÇ NI ROURES SINÓ PER A VEXELLS

Ítem, açò entés encara que aquells que obtendran licència e albarà de fer fusta en los dits boschs comuns, que aquella no puguen fer ne'ls puga ésser dada licència de arbres de nodriment exceptat de roures dels quals pugue ésser dada licència per a fer vexells e obres necessàries de molíper obs dels vehins de les dites viles e aldeyes e no en altra manera, exceptat que pugue ésser dada licència segons la forma dels altres albarans de fer dentals, corbes e tota fusta a obs de aladres, emperò no tallant de calç, carasca ni tex más solament dels cimats de les carasques, dexant en los cimats principals dos palms de brocada. E qui contrafarà, que pach la pena en lo damunt dit establiment contenguda e que de les dites coses los dits vedalers o guardians o tot altre vehí ne puga ésser acusador, e que lo justícia ne puga enquerre per son offici.

10.

EN QUAL MANERA DEUEN ÉSSER FETES LES ACUSACIONS PER
LOS VEDALÉS O GUARDIANS O PER ALTRES PERSONES

Ítem, açò entés encara e declarat que si los dits vedalés o guardians faran alguna acusació de clams de fustes de carbó, de cendres, de oli, de ginebre o de alquitrà o de altres coses que aquells hajen a fer sots virtut del sagrament que fet hauran al principi de son ofici, que aquells fraus ells hauran vist fer, e si vist no u hauran, que aquells proven per testimonis dignes de fer. En altra manera, que les dites acusacions no sien rebudes ni admeses, e si per ventura les dites seran fetes acusacions per alguns vehins de les dites viles e aldeyes, que aquelles hajen a provar per testimonis, en altra manera que les dites acusacions no sien rebudes.

11.

QUE NENGÚ NO GOS FER ARTIGA NI ROMPRE TERRA HERMA
DINS LOS BOSCHS COMUNS

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ne presomeixca fer artiga o tallada ni rompre terra herma dins los boschs comuns de la dita vila de Morella ni aldeyes de aquella, ni de dites coses puga ésser donada licència, e qui contrafarà, axí quell qui farà la dita tallada o rompra la dita terra com aquells qui la dita licència donaran, encórreguen en pena de LX sous partidós segons desús e que tot hom puixa ésser acusador e lo justícia ne puga fer inquisició per son mer offici.

12.

QUE NENGÚ NO GOS FER FORN DE CALÇ NI RAIG DINS LOS
BOSCHS COMUNS

Ítem, establiren y ordenaren que nenguna persona stranya ni privada gose ni presomeixca fer forn de calç ni raig o forn de pega dins los dits boschs comuns, ni de açò puga ésser donada licència, e qui contrafarà, axí aquell qui obtindrà dita licència com aquell qui la donarà, encórreguen en pena de CC sous dels quals haja lo senyor rey lo terç, e lo altre terç lo comú, e lo restant terç lo acusador, e que tot hom puixa ésser acusador, e lo justícia ne puixa fer inquisició per son mer offici, axí emperò entés e declarat que les dites vila e aldeyes puixen fer forn de calç en los dits boschs comuns per a ob del comú sens pena alguna.

13.

[...] DE TALLAR AB HÒMENS DE MORELLA

Ítem, establiren y ordenaren que si algú haurà obtesa licència o albarà de tallar fusta en los boschs y amprius comuns de la dita vila, que aquell qui dita licència haurà obtesa hage a fer obrar o tallar la dita fusta ab hòmens o fustés que sien vehins de la dita vila o aldeyes de aquella e no ab nengunes persones estrangeres sinó que tinguessen licència dels jurats. E qui contrafarà, axí de les dites persones estrangeres com aquells qui la dita fusta tallar faran, encórreguen en les penes contengudes en los stabliments parlants del tall de la fusta, e que tot hom puixa ésser acusador e lo justícia puixa enquèrer per son mer offici.

14.

QUE NEGÚ NO GOS TRAURE BELLOTA DEL TERME

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya ni privada gose ni presumexca traure ni fer traure belotes del terme de la dita vila ni aldeyes de aquella per vendre a denguna persona estranya sots pena de XX sous e les bellotes perdudes, de la qual pena haga lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú, e lo altre terç lo acusador, y que tot hom puxa ésser acusador e que lo justícia y puga fer enquèrer per son mer offici.

15.

QUE NEGÚ NO GOS PARAR NI TALLAR NI ABATRE ROURE NI CARASQUES EN HERETAT D'ALTRI

Ítem, statüiren y ordenaren que ninguna persona estranya ni privada gose ni presumexca tallar ni scorçar roure ni carasca ni altre arbre de nodriment ni levar los fruyts de aquells en heretat de altri laurada o que sien en devesa o en marge de laurats, sens voluntat e licència de aquell de qui és, e qui contrafarà encórrega en pena de deu sous de dia e XX sous de nit, los quals sien partits ço és un terç al senyor rey, e altre terç al senyor de la possessió e lo restant terç del acusador, e si acusador no y haurà, sien del senyor rey o del senyor de la possessió mig per mig, e lo senyor de la posesió puixa e haja a posar e provar lo clam dins hun mes après que la tala serà feta e a sa notícia serà pervengut, en altra manera que no sia hoït ni puga cobrar ban ni esmena.

RÚBRICA DELS COREDÓS DE ORELLA

Ítem, statuiren e ordenaren que com sia útil i profit a la cosa pública en los negocis de aquella haver-hi corredós de orella que per migà de aquells moltes persones axí stranyes com de la terra sien endreçades en sos negocis, que corredós de orella sien fets en la dita vila e aldeyes de Morella tants en cada universitat com los serà ben vist segons són los negocis són en cada universitat, los quals dits corredós sien elets per los jurats e consell de cada universitat, los quals en lo principi de sa administració juraran en poder del justícia de la vila o loch que bé e lealment se hauran e usaran son offici a bé y egualtat dels contractants. E que los dits corredós no puguen haver part per ells ni per interposada persona en les mercaderies que per migà de ells se tractaran, e que als sobre dits corredós, per sos trebals e corredories, sia donat per venda o contracte que clouran de cinquanta lliures en avall a rahó de un diner per lliura, pagadós la mitat per lo comprador e la altra mitat per lo venedor, e si lo contracte o venda que clouran serà de cinquanta lliures en amunt fins en cent lliures, hagen los dits corredós sinch sous pagadós segons és dit, e si serà lo contracte o venda que clouran major de cent lliures en amunt per molt que excedisca hagen tan solament deu sous pagadós per dits venedós e compradós, mig per mig, e que los dits corredós, al temps que prestaran lo sobre dit jurament, hagen a jurar que no pendran més dels sobre dits salaris, hans hagen de dir e notificar als contrahents lo just salari que els han de donar, emperò, après que seran certificats dels dits salaris si voldran donar o estrenar als dits corredós alguna cosa ultra dits salaris ho puguen fer y en tal cas los dits corredós rebre e no en altra manera. E si cas serà que en una mateixa venda o contracte entrevindran dos corredós o més, que entre tots no puguen haver més de hun salari lo qual se hagen a partir per eguals parts, e si lo contrari serà fet per algú o alguns, que aquell o quells sien privats de dit offici y encórreguen en pena de cent sous, dels quals haja lo senyor rey lo terç e lo altre terç lo comú, e lo terç lo acusador, e si acusador no y haurà, sien partits entre lo senyor rey e lo dit comú per mig per mig, e que lo justícia ne puga enquèrer per son offici.

QUE NENGÚ NO GOS TRAURE FUSTA DEL TERME NE VEXELLS
DE VI NI CENDRES NE CARBÓ

Ítem, establiren y ordenaren que nenguna persona stranya ni privada gose ni presumexca traure ni fer traure fusta nenguna, tea, lenya ne vexell de vi del terme general de la dita vila, ni cendres ni carbó que sien fets en los boschs comuns, sots

pena de LX sous e de perdre les dites coses e les bèsties que aquelles portaran, de la qual pena haja lo senyor rey lo terç, e lo altre terç lo comú, e lo altre terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia partida entre lo senyor rey y lo dit comú, mig per mig, e que los vedalers o guardians e altres qualsevol vehins de les dites vila e aldeyes puxen ésser acusadós e que lo justícia ne pugua fer inquisició per son offici, açò entés e declarat que tota fusta obrada, salvo de vexells per a tenir vi, pugua ésser treta del dit terme general ab licència e albarà dels jurats de la dita vila, quant és de vexells de vi per nenguna manera pugua ésser dada licència sots la dita pena pagadora per aquells qui la dita licència donaran, partidora segons que desús. E asò encara entés e declarat que si fusta alguna serà portada a la dita vila o aldeyes de aquella o a qualsevol de aqueles fora terme general de la dita vila de aquells lochs en los quals los vehins de les dites vila e aldeyes tenen ampriu o de altres lochs fora la contribució e aquella serà aportada ab intenció e voluntat de traure aquella del terme e portar-la en altres parts, que açò pugua fer aquella qui la dita fusta portarà, fent sacrament en poder dels jurats de cascun loch que aquella fusta és estada tallada fora del terme general e que no y a nengun frau.

18.

QUE NENGUN NO GOS FER CARBÓ DE NENGUN FUST VERT NE
SECH DE QUÈ POGUÉS EXIR CABIRÓ O LINDAR QUE AGUÉS
VII PAMS DE LARCH

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ni presumexca fer carbó dins los boschs comuns de la dita vila ni de les aldeyes de aquella de nengun fust vert ne sech de què se pogués per cabiró o lindar que agués VII pams de larch, emperò puguen fer carbó de tota altra lenya o fusta que per los fustés o altres que hauran obtesa licència de fer fusta en los dits boschs comuns serà dexada per obrar, ab que aquella no pogués exir lindàs o cabirons que haguessen VII pams de larch segons és dit, e qui contrafarà que perda lo carbó e encórega en pena de LX sous, partidós segons que de sus, e que los vedalés o guardians e altres vehins de la dita vila e aldeyes de aquella puxen ésser acusadós e los justícia ne pugua fer inquisició per son offici.

19.

QUE NENGUN NO GOS FER CENDRES DINS LOS BOSCHS COMUNS

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ni presumexca fer cendra en los boschs comuns de la dita vila ni aldeyes de aquella, e qui contrafarà que perda la cendra y encórega en pena de LX sous, partidós segons

que desús, e que tot hom puga ésser acusador e lo justícia ne puga fer inquisició per son offici.

20.

QUE NENGÚ NO GOS FER FORN DE OLI DE GINEBRE NE DE AL-
QUITRÀ EN LOS BOSCHS COMUNS

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ni pre-
somexca dins los boschs comuns de la dita vila ni aldeyes de aquella, fer forn de oli
de ginebre ni de alquitrà sots pena de perdre lo oli de ginebre e alquitrà e de LX
sous partidós segons que desús, e que de tot hom puxa ésser acusador e lo justícia
ne puxa fer inquisició per son offici.

21.

QUE AQUEL QUE HAURÀ OBTENGUT LICÈNCIA DE TALLAR FUS-
TA, SI SERÀ ATROBAT QUE HAJE FET FRAU, QUE JA MÉS NO
LI SIE DONADA Y, SI LI SERÀ DONADA, QUE NO LI VALGUE

Ítem, statuïren e ordenaren que si algú de les dites viles e aldeyes, axí fuster com
altre qualsevol lo qual haurà obtesa licència e albarà de tallar fusta en los dits boschs
comuns, serà trobat haver fet frau algú contra forma del sagrament per el prestat al
temps li fonch atorgada la licència e albarà, que ad aquell tal per nengun temps li
puga ésser donada licència de tallar fusta. E si per ventura, per los jurats de la dita
vila, a importunació de aquell o per no saber o no recordar-se del dit frau o del
present establiment, li serà donada licència de tallar fusta en los dits boschs comuns,
que aquell albarà o licència no li valgue ans de aquell tal puixa ésser levada e exe-
cutada la dita pena axí com si no tingués albarà ni hagués obtesa licència.

22.

QUE NENGÚ NO GOS TALLAR RAMA EN LOS BOSCHS COMUNS
SINÓ AB COLTELL

Ítem, stabliren y ordenaren que nenguna persona gose tallar rama de roures ni ca-
rasques per a obs de bestiar dins los boschs comuns de la vila de Morella ni aldeyes
de aquella sinó tan solament ab coltell o punyal dexant en los cimats principals dos
pams de brocada, sots pena de deu sous pagadós segons que desús, e que tot hom
puixa ésser acusador e lo justícia ne puga fer inquisició per son offici.

23.

QUE NENGÚ NO GOS TALLAR NI ACIMALAR NENGUN ARBRE
PER RAHÓ DE BELLOTA NI METRE-Y FOCH EN LOS BOSCHS
COMUNS

Ítem, stabliren y ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ne presumexca en los dits boschs comuns tallar ni acimalar roure, carasca per rahó de bellota ni metre-y foch sinó que tingués licència e albarà sots pena de LX sous partidós lo terç al senyor rey e lo terç al comú e lo altre terç al acusador, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig entre lo senyor rey e lo dit comú, e que tot hom puixa ésser acusador e lo justícia ne puga fer inquisició per son offici.

24.

DE BESTIAR QUE ENTRE EN DEVESEA D'ALTRI

Ítem, stabliren e ordenaren que aquel qui metrà ramat de bestiar que vaga a tresnuyta o hi entrarà per si en devesa de les vinyes o en deveses de masos o en cerra-des o en forments, vinyes e safrans o en altre loch prohibit, e axí matex altres bèsties grosses axí de albarda e laurada com altres encórreguen en pena, ço és de deu sous de dia e XX sous de nit per ramat, e tres diners de dia e VI dinés de nit per bèstia grossa, e hun diner de dia e dos de nit per cap de bestiar menut de ramat en avall, e sia entés per ramat de bèstia grossa o de bestiar major cinch, e de cinch en amunt, e de bestiar menut XXX e de XXX en amunt, de la qual pena haja lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú, e lo restant terç lo acusador, e si acusador no y haurà sia mig per mig entre lo senyor rey e lo senyor de la heretat.

25.

QUE NENGÚ NO METE BESTIAR EN GUAREYTS NI ROSTOLL
MENTRES QUE SIE MOLL

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona gose posar per péixer ni en altra manera en guareyts ni en restols dementre que seran molls, si ja no·ls hi metrà ab consentiment e voluntat del senyor de la heretat, sots pena de sinch sous de dia e deu sous de nit, e si lo bestiar serà de pasada seguint son camí degut, que no pague res. De les quals penes haja lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comun senyor de la heretat, e lo altre terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia partida la dita pena mig per mig entre lo senyor rey e lo senyor de la heretat.

26.

QUE NENGÚ NO METE BESTIAR EN ROSTOLL QUE SIE PEDREGAT
 PUIX SIE MOLLONAT

Ítem, stabliren e ordenaren que nengú gose metre bestiar gros ni menut en rostoll que hans que's segàs sia estat pedregat puix sia mollonat o senyalat, e qui contrafarà encórrega en pena de sinch sous de dia per bestiar menut de XXX en amunt, e deu sous de nit, e per bèstia grossa, de sinch en amunt sinch sous de dia e de nit X sous. Emperò, si lo senyor dell rostoll hi metrà son bestiar o vendrà o donarà aquell a altri, que nengú y puga metre fins passat tot lo mes de agost; axí emperò entés que, si seran de XXX en avall de bestiar menut, que paguen un diner de dia e dos dinés de nit e, si serà bestiar gros de sinch en avall, que paguen tres dinés de dia e VI dinés de nit, de la qual pena haja lo senyor rey lo terç e lo altre terç lo senyor de la heretat e lo restant terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig entre lo senyor rey e lo senyor de la heretat.

27.

QUE NEGÚ NO METE BESTIAR DINS LA DEvesa DE LES VINYES
 NI EN ALTRES HERETATS PLANTADES EXCEPTAT EN LA FIRA
 E MERCAT NI EN ERA, ORTS NI SAFRANAR

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ne prexomeixca metre bestiar gros ni menut ni porchs en vinya, orts, safranar ni en heretat en hera ni heretat de altri dins la devesa de les vinyes de la dita vila de Morella ni dells carés ni aldeyes de aquella sinó camí caminant per los camins deguts e permesos, e qui contrafarà o si lo bestiar per si matex hi entrarà lo senyor del dit bestiar encórrega en pena per bèstia grossa de sinch en avall en VI dinés de dida e XII dinés de nit per cap, e de bestiar menut de XXX en aval tres dinés de dia e VI dinés de nit per cap, e si seran bèsties grosses cinch o de cinch amunt o bestiar menut XXX o de XXX en amunt que paguen X sous de dia e XX sous de nit, smenada primerament la tala, de la qual pena haja lo senyor rey lo terç e lo terç lo senyor de la hera o heretat, e lo altre terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig del senyor rey e del senyor de la heretat, asò entés e declarat que quiscú en sa heretat pròpia puga metre ses bèsties e son bestiar de dia tan solament e no de nit sots la dita pena, e si los dits bestiàs entraran en vinyes, orts, safranars, pesolades, mollonades que sien fora les dites deveses de les vinyes, ab que en les dites heres no hagen cesat de batre per dos anys, que encórreguen en la desús dita pena, emperò si les dites vinyes o plantes seran restades per quatre anys contínuos per cavar e podar, que no correguen ni cometen pena alguna.

DE BESTIAR QUE SERÀ ATROBAT SENS ESQUELLES O AB LES ESQUELLES TANQUADES

Ítem, stabliren e ordenaren que bestiar serà atrobat que sie de X caps en amunt, ab que no sie generall sens esqueles o ab les esqueles tanquades, que lo senyor del dit bestiar pague per pena per cascuna vegada que atrobat serà XXX sous, dels quals haja lo senyor rei lo terç e lo altre terç lo senyor de la heretat e lo restant terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig entre lo senyor rey e lo senyor de la heretat o lo comú si en ampriu comú serà atrobat.

DELL BESTIAR QUE ENTRA SENS ERBATGE

Ítem, stabliren e ordenaren que tots e qualsevol bestiars grosos e menuts de persones estrangeres que seran atrobats dins lo terme general de la dita vila dins lo quall no puguen entrar sens erbatge, que sien penyorats e faltegats segons és acostumat, ço és, VII per de dia e XIII per de nit de bestiar menut, e de bestiar gros fins en X caps, dos sous per cap e de aquí amunt XXX sous de dia e LX sous de nit, e que en la dita vila e en quiscuna aldeya o loch situat dins lo terme general de la dita vila los jurats de aquelles o aquell puguen e hajen assignar e elegir guardians los qualls ab sacrament hajen e sien tenguts faltegar, carnegar e acusar qualsevol bestiàs grosos e menuts que atrobats seran dins lo terme general contra forma acostumada, de la qual falta o pena haja un terç lo senyor rey e l'altre terç del comú de la vila de Morella e de quiscun loch on serà faltegat, e la terça part dels acusadós o faltegadós, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig del senyor rey e del comú, e si faltes o penyores algunes per la dita rahó seran fetes, que de aquelles si dupte o qüestió ne serà feta, que de aquella o aquelles haje a conèixer lo justícia de la vila o loch hon serà feta e fetes les dites faltes ho penyores, que tot hom ne puga ésser faltegador o penyorador e que quiscuns jurats de la dita vila e loch dins los dits térmens generals situats sien tenguts e hagen poder de collir e rebre e fer composició o composicions e aveniments de les dites faltes e penes, e de aquelles sien tenguts quiscun any donar e retre compte e rahó al comú de la vila e aldeyes. Puguen encara los dits jurats erbagnar e aquells los qualls an privilegi o no privilegi de pasar sos bestiàs pasants camí caminant per los camins de la dita vila o lochs camí caminant tan solament a poch dies. Encara més, stablim e ordenam que si hòmens de Morella o de ses aldeyes, òrdens e cavallés pendran bestiar o bestiàs grosos o menuts a miges de hòmens estrangés fora los térmens generals, que aquells tals qui les miges rebran dins X dies sien tenguts manifestar lo bestiar que a miges rebran e aquell dit bestiar

meten en peyta en la dita vila o loch, axí com peyten los bestiàs dels vehins de la dita vila, e pagar tot lo temps encara que les miges fossen tenides e pagar encara delme e tot dret segons los vehins de la dita vila, en altra manera que sien carnegats en açò matex sien entesos los que ja'n tenen a miges. Emperò, si hòmens de Morella o de ses aldeyes donaran o han donat bestiar a miges fora los térmens de Morella, que no y gos entrar, àlias que sie faltegat e carnegat.

30.

DE LES DEVESES EN QUAL MANERA SIEN FETES

Ítem, stabliren e ordenaren que de les deveses e cerrades antigues de qualsevol masos de la dita vila de Morella e aldeyes de aquella romanguen e estiguen en sa forma e fermetat confirmant aquelles si e segons que antigament los senyors dells dits masos han possehit aquelles, revocant emperò, cessant e anul·lant totes e qualsevol deveses e cerrades fetes fins al dia de huy per persones no havents poder ni autoritat de donar ni atorgar aquelles. E venint al modo e forma en qual manera sien fetes deveses e cerrades de así avant, ordenaren que los jurats de la dita vila e aldeyes de aquella als qualls devesa o cerrades serà demanada que no puguen anar a donar aquelles sens que primer reporten al consell de la dita vila e lochs de les aldeyes als quals devesa serà demanada que no puguen anar a donar aquelles sinó ab deliber e voluntat del dit consell e havent-hi de anar los dits jurats vagen ab aquells dos pròmens per lo interès de les dites vila e aldeyes, les quals deveses hagen a donar havent-hi cinch cafisades de terra que bonament se puguen laurar en axí que la major part de les dites cinch cafisades estiguen en laurahó. E que la granària de la dita devesa e cerrades sia e restea àlbitre dels dits jurats e pròmens que seran elets segons la granària e valor de la dita heretat, en la qual heretat haja de haver casa cuberta e tenguda en condret. Axí entés e declarat de les dites deveses e cerrades antigues que si la heretat o heretats se partiran entre hereus o desmenuiran en tal manera que cascú dels posehidors no romangués tanta terra que bastàs a les dites cinch cafisades, que en tall cas la dita devesa o cerrada sie perduda.

31.

DE NÉXER DEVESSA

Ítem, stabliren e ordenaren que si algú [...] devesa o cerrada e mudaran los mollons [...], cerrada sia perduda. E qui la dita devesa [...], encórrega en la pena o penes en furs [...] lo senyor rey lo terç, e lo terço lo comú e lo restant terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig entre lo senyor rey e lo dit comú,

e que lo justícia de la dita vila e de qualsevol de les dites aldeyes en son loch ne puguen fer inquisició per son mer offici.

32.

DELLS CAMINS GENERALS

Ítem, stabliren e ordenaren que qualsevol persona qui tindrà heretat o heretats confrontants ab camins reals o vehinals, haja e sia tengut tenir en condret y escombrar y tenir nets aquells en sa encontrada sots pena de XX sous, dels quals haja lo senyor rey lo terç, e lo altre terç lo comú, e lo restant terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig entre lo senyor rey e lo dit comú, e que lo justícia ne pugua fer inquisició per son offici.

33.

QUE NENGÚ NO GOS GITAR LES SUES AYGÜES EN LOS CAMINS

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona gose lançar les aygües de la sua heretat en los camins per aygüeres, solchs o rases en nenguna manera, ans cascú hage a rebre en les sues heretats les dites aygües, e qui contrafarà que pague per cascuna vegada o per cascuna aygüera, sollc o rasa X sous de pena, dels quals haja lo terç lo senyor rey e lo terç lo comú e lo altre terç lo acusador, e que tot hom ne pugua ésser acusador e lo justícia ne pugua fer inquisició per son offici, salvant emperò les rases, solchs e aygüeres antigues.

34.

QUE NENGÚ NO GOS ABCEGAR NI ESTRÈNYER CAMINS, ANTUXANS NI ABEURADÓS

Ítem, stabliren e ordenaren que nenguna persona no gose ni presomeixca pendre ni estrènyer camins ni carreres públiques ni antuxans que sien del comú, ne absegar aygüeres, fons o abeuradós que sien comuns o en antuxans comuns o que lo comú hi haga ampriu, sots pena de LX sous dels quals haja lo senyor rey lo terç e lo altre terç lo comú e lo restant lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig entre lo senyor rey y lo dit comú, e que tot hom ne pugua ésser acusador e que lo justícia ne pugua fer inquisició per son offici.

DELLS CENS DEL FORMENT AB CARTA DE GRÀCIA COM SE
DEUEN PAGAR

Ítem, stabliren y ordenaren que qualsevol vehins de la vila de Morella, aldeyes e lochs de la general contribució de aquella los quals facen e responguen forment de pensió de censal a qualsevulla vehí de la dita vila, aldeyes e lochs de dita contribució, lo qual censal sia ab carta de gràcia, puguen aquells qui lo dit cens fan o faran pagar en forment o en dinés a rahó de XXX sous per cafis, restant la elecció ad aquell qui lo dit cens farà de pagar en forment o en diners a la dita rahó de XXX sous per cafiç, e los senyors dels dits censals no puguen constrènyer per justícia ni en altra manera ad aquells qui lo dit cens fan o faran de donar o pagar lo forment, ans tostemps reste a elecció [.....] ells que los dits censos fan y responen de donar forment [.....] Encara establiren e ordenaren que nenguna persona [.....] establiment pugue fer algun pacte o altra manera de avinença per ninguna colorada o ficta rahó, sots pena de LX sous per quiscuna vegada que contrafaran partidós lo terç al senyor rey, e lo altre terç al comú e lo restant terç al acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador e que lo justícia ne pugue fer inquisició per son offici, e no res menys que los pactes e avinences que fetes hauran contra lo present establiment sien cassos, nulles e de nengun effecte.

QUE NENGÚ NO GOS JUGAR NI PRESTAR EN JOCH SOBRE PE-
NYORA NI EN ALTRA MANERA

Ítem, establiren y ordenaren que tot hom qui jugarà a gresca ni a rifa ni a barlet ni a papa reximfla ni a negun altre joch de daus ni escaquets ni a naips, exceptant taules e schachs, e de les taules no sien gosats de jugar sots pena per cascuna vegada, de dia, XX sous, e de nit XXX sous, e aquell qui prestarà a joch que perda ço que haurà prestat, que pague XX sous de pena per quiscuna vegada que prestarà a joch, e aquell qui prestarà sobre penyora de altri, que lo justícia face tornar franquament a aquelles encontinent sens nengun altre salari o preu aquell de qui seran e, si lo prestador l'aurà venuda, alienada per si o per altri o transportada de son poder, que torne lo preu de ço que valrà aquell la penyora o penyores a estimació del justícia, e si tornar no u porà axí que agués béns, que estiga deu dies en la presó. E encara lo senyor del alberch o casa hon jugaran, que pague per pena vint sous de dia e trenta sous de nit per cascuna vegada que aculiran a jugar, de les quals penes haja lo senyor rey les dues parts e lo terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sien

del senyor rey. E que lo justícia ne pugue fer inquisició per son offici y entrar en los alberchs. E si aquells que jugaran o prestaran o aculiran no hauran en què sien penyorats, que lo justícia los tinga presos en la presó deu dies e no res menys que·ll justícia los pugue destrènyer de fer sagrament si auran prestat o jugat, e si fer no u voldran que paguen la dita pena.

37.

QUE NEGÚ NO GOS RIFAR CARN NI PEIX NI DENGUNA COSA

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona gose ni presomexca jugar ni rifar carn ni peix ni nenguna manera de volateria sots pena de dos sous per cascuna vegada, partidós segons que damunt és dit, e que lo justícia ne pugue fer inquisició per son offici.

38.

QUE NEGÚ NO GOS JUGAR AB DAUS FALSOS NI GOS JUGAR SINÓ EN TERRA E SENS ARMES

Ítem, establiren y ordenaren que nengun hom privat no sie tant gosat que gos metre a degun joch daus falsos ni portar-los ab sí, ço és pantidura de plom ni de cera ni de alguna cosa per lo dau puxe ésser dau fals, ni gos jugar de ronch ni capinofle ni en nenguna manera falsa ni gos salar los dinés, e qui contrafarà que pach per pena cinch-cents sous, dels quals hage lo terç lo senyor rey y lo terç lo comú y lo terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que la dita pena sie partida mig per mig entre·ll senyor rey y lo comú; e aquell o aquells qui la dita pena pagar no porà, que córeguen la vila açotant e sien exelats per tostemps de la vila de Morella e dels tèrmens de aquella, e si de alí avant seran atrobats en la dita vila e terme de Morella, que perde lo puny dret, e que·l justícia que y puxe enquèrer sobre·l dit fet per son offici sens acusador. E si per algun temps per lo justícia per qualsevol causa o rahó era donada licència de poder jugar, que nengú gose ni presomexca jugar sinó en lochs públichs e no per cases ni altres lochs amagats ni apartats sots la pena en lo pròxim segon establiment desús ans de aquest contenguda, de la qual haga lo senyor rey les dues parts e lo acusador lo restant terç, e que tot hom ne pugue ésser acusador e que lo justícia ne pugue fer inquisició per son offici.

39.

QUE NEGÚ NO GOS ANAR DE NIT SENS LUM

Ítem, establiren y ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ni prsomexca anar de nit sens lum dins la dita vila de Morella, aldeyes y lochs de la contribució de aquella après que la campana del seny serà toquada fins que l'alba sie clara, sots pena de cinch sous los quals sien del senyor rey.

40.

QUE NEGÚ NO GOS ANAR DE NIT AB LA CARA CUBERTA

Ítem, stabliren e ordenaren que algun hom o dona no gos anar de nit, ço és del post fins al sol exit, per la vila de Morella, aldeyes y lochs de sa contribució ab la cara cuberta, sots pena de cinch sous, la terça part al senyor rey e lo terç al comú e lo terç al acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador e que'l justícia ne pugue fer inquisició per son offici.

41.

QUE NEGÚ NO GOS JUGAR AB LA CARA CUBERTA NE VESTIR-SE EN ÀBIT ESTRANY

Ítem, establiren e ordenaren que algun home o dona no gosen dins la dita vila de Morella començar ne fer nengun joch ne anar a balar ab les cares cubertes ne vestir-se en hàbit estrany e açò sens licència del justícia, de tots los quatres jurats de la dita vila e o de cascun loch que ara són o per temps seran, sots pena de LX sous dels quals haje lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador e que lo justícia ne puga enquèrer per son offici.

42.

QUE NEGÚ NO GOS TENIR AMAGATS HÒMENS ESTRANYS

Ítem, establiren y ordenaren que null hom sie tant gosat que gos acollir ni tenir amagats en son alberch hòmens estranys ni privats los quals aparegue que vinguen mà armada e ab armes vedades per a damnificar algú sens que aquell les notifich de continent al justícia de Morella o de la aldeya on estarà. E qui contrafarà, que pach per pena cinch-cents sous dels quals haje lo senyor rey lo terç, e lo terç lo

comú e lo terç lo acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador e que'l justícia ne puga enquérer per son offici.

43.

QUE AQUELL QUE·S CLAMARÀ DE SA HERETAT, QUE·N SIE CRE-
GUT PER SON SAGRAMENT

Ítem, establiren e ordenaren que tot hom clam que serà posat de malefeyta o tala que serà feta en heretats o en arbres de altri, axí de tallar com de levar-ne los fruyts, que'l senyor de les heretats ne sien creguts per lur propi sacrament e los misatges o la guarda o'ls vinyòlols qualsevol d'els, emperò axí entés que si la tala serà feta, que aquella sie jutgada a coneguda de dos pròmens per lo justícia o tauleger elegidos.

44.

QUE LO CLAM SE HAJA A POSAR DINS UN MES APRÉS QUE SE
SERÀ FETA LA TALA E QUE NO PRENGUE SINÓ UN CLAM EN
UN DIA DE UNA RAHÓ

Ítem, establiren y ordenaren que tot hom que·s clamarà de malefeyta o tala que·s feyta dins la sua heretat que s'haje a clamar dins un mes que la dita tala li serà feta, si emperò lo senyor de la heretat ho sabrà, e si no u sabrà, se age a clamar dins lo mes après que u sabrà, e que de açò sie tengut fer sacrament en poder del justícia o del tauleger quant los clams posarà que aquells pose dins lo mes que la tala serà feta o après que o a sabut, en altra manera que los clams no sien rebuts si lo dit sacrament fer no volrà. Axí entés e declarat que nengú en un dia puga posar de una matexa cosa e contra una matexa persona sinó un clam tan solament, e si més ne volrà posar, que no li sien rebuts. E si aquell qui·s clamarà, enviara preadós a la sua heretat e aquells no y trobaran tala que·s puga estimar o prear, que lo salari de aquells pague lo senyor de la heretat e que de dit clam no y haga ban algú.

45.

QUE SI TALA SERA FETA A ALGÚ, QUE AQUEL DE QUI SE TINDRÀ
SOSPITA NE HAJE A ESCUSAR, E SI NO U VOLRÀ FER, QUE
PAGUE LA SMENA E LO BAN

Ítem, establiren e ordenaren que si malfeyta o tala serà atrobada en vinyes, en deve-
ses, en blat o en qualsevol altra heretat e lo senyor de la heretat no sabrà qui u haurà

feyt mas haurà sospita en algú, que en aytall cas pugue fiar sagrament de aquell en qui haurà sospita, si haurà edat, e sinó ab sagrament de son pare o de aquell ab qui estarà o senyor del bestiar serà, si bestiar haurà feta la tala, e si lo dit sagrament fer no voldrà, que pague les penes en los stabliments contengudes de aquells qui tales o danys faran.

46.

QUE SI TALA SERÀ FETA Y LA ESMENA NO BASTARÀ A MIG AL-
MUT, QUE LO SENYOR DE LA HERETAT PAGUE LOS PREA-
DÓS Y PERDE LO BAN Y LA ESMENA

Ítem, establiren e ordenaren que si alguns bestia's grosos o menuts faran alguna tala a la qual seran tramesos los preadós e aquells no poran prear la dita tala que baste a mesura de mig almut, que lo senyor de la heretat pague los dits preadós e no pugue haver ban ni esmena, emperò lo senyor dels dits bestia's puxa ésser forçat de sagrament que [.....]entalment ell ni altri per ell no u a més ni dexat entrar los dits bestia's per fer la dita tala, e si jurar no u volrà, que pague lo ban y la esmena.

47.

QUE NENGÚ NO ENTRE EN HERETAT D'ALTRI NI·N TRAGUE
FRUYT NE FLOR NE LENYA

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona gose ni presomexca entrar en vinya ni en ort ni en nenguna altra posesió que sie de altri contra voluntat de aquell de qui serà la posesió de mentre que y haurà fruyts, ne ortalisa ne trague d'aquí fruyta, ortaliça, flos, lenya ne altres coses, e qui contra açò farà, pach per pena per cascuna vegada deu sous, e de nit XX sous, dels quals hage lo senyor rey lo terç e lo terç lo acusador e lo terç lo senyor de la heretat, e si acusador no y haurà, que sie entre lo senyor rey y lo senyor de la heretat. Axí entés e declarat que cascú puga entrar en les dites heretats que plantades no seran, passant per aquelles ab que no u facen per adquerir o guanyar camí o altra servitut, e que no traguen ne prenguen dels fruyts ni lenya ne altres coses, estimada la tala o dany si n'i faran.

48.

QUE NEGÚ NO TRAGUE DE HERETAT D'ALTRI BARBATS, SARMENTS, PLEXELS O ALTRA LENYA

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona no gos traure sarments ni plexels de vinya ne barbats ni altra lenya de clausura de vinya o de altra possessió sots pena de deu sous per de dia e, de nit, XX sous, pagadós la tercera part al senyor rey e lo terç al acusador e lo terç al senyor de la heretat. E si acusador no y haurà, que sie entre lo senyor rey e'l senyor de la heretat, axí entés e declarat que si alguna persona serà trobada que porte fruyta o flos, sarments, çoques¹ o altra lenya, que aquella persona sie tenguda de donar autor e de manifestar de quina heretat ho ha agut puix aparegue que sien fruyts o lenya de orts o de camps, e si manifestar no u voldrà o dóna autor d'on o ha agut als vinyàlols o guardians del terme o al justícia de la vila o loch on se esdevindrà, que pague la pena desús contenguda.

49.

QUE NEGÚ NO GOS DEXAR ANAR SON CA SENS GANCHO EN TEMPS QUE LES VINYES SÓN MADURES

Ítem, establiren y ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ni presomexca dexar anar son ca sens gancho o esquella depuix les vinyes començaran a madurar fins que seran veremades, sots pena de cinch sous de dia e X sous de nit per cascuna volta que atrobat serà en heretat hon hage plantes, de la qual pena hage lo senyor rey lo terç e lo altre terç lo senyor de la heretat e lo restant terç lo acusador; emperò, si lo senyor del ca voldrà donar lo dit ca o malfactor, que en tal cas no pague la dita pena sinó tan solament la esmena.

50.

QUE NENGÚ NO GOS CASAR EN HERETAT NI EN DEVESA D'ALTRI

Ítem, establiren y ordenaren que nengú no gos casar de nit ni de dia en camps ni en vinyes ni devesa de altri ni hi entre ab dengun art o giny de casar, ne ab furó ne ab cans, e qui contrafarà que pach per pena, de dia, V sous, e de nit X sous, dels quals se'n hage lo terç lo senyor rey e lo terç lo senyor de la heretat e lo terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig entre lo senyor rey y lo senyor de la heretat.

¶¹ La transcripció de 1926, hi diu «coques».

51.

QUE NENGÚ NO GOS CASAR PERDIUS NI CONILS DE PASQUA DE FLOR FINS A SENTA MARIA DE SETEMBRE

Ítem, establiren y ordenaren que nenguna persona gose casar perdius de Pasqua Florida fins al dia de la Verge Maria de setembre, ni traure los ous ni afollar ningun niu de perdius, ni tampoc gosen casar conills ni afollar lorigueres de conills sots pena de deu sous, pagadós lo terç al senyor rey e lo terç al acusador e lo altre terç al senyor de la heretat.

52.

QUE NENGÚ NO GOS MATAR COLOMS AB NEGUN GINY O ART

Ítem, establiren y ordenaren que nenguna persona estranya ni privada gose ni presomexca pendre ne matar coloms en algun loch del terme de Morella o aldeyes de aquella ab algun engin ara o ab alguna paransa o filat ni ab balesta ni ab l'am ni ab nenguna altra manera, sots pena de LX sous pagadós la terça part al senyor rey, lo terç al acusador e que tot hom pugue ésser acusador, e que lo justícia ne pugue enquèrer per son offici, axí emperò entés que aquells qui matarn coloms ab balesta, que no cometen pena alguna si ja donchs no tiraven cent pases prop los colomés.

53.

DE CASAR TODONS

Ítem, establiren y ordenaren que nenguna persona del terme general de la dita vila de Morella ni deguna altra persona estranya o privada no sia tan gosada que gose ni presomexca casar todons de nit a la jocha en los boschs comuns de la dita vila e aldeyes de aquella ni en nenguna altra, ni posar foch en los dits boschs, ni gosen matar lo rey, emperò que tot hom puixa casar todons en sa heretat ab balesta de dia tan solament. Encara entés y declarat que aquella persona o persones a les quals serà atorgada licència de casar todons ab filat, que en continent que haga presa casa ab filat o ab altre qualsevol engín o art, que aquella caça sie tengut portar o fer portar la mitat a la dita vila e l'altra mitat pugua vendre en aquell terme o loch a hon se caçaran, si bonament los y poran vendre; en altra manera que la vene dins lo terme general de la dita vila e no en altra part, encara que aquells qui la dita licència hauran obtesa, sien tenguts de continent fer sagrament en poder dels jurats de la dita vila o de aquel loch hon pendran albarà de licència que portaran o portar faran la dita caça a la dita vila de Morella, ço és a la plaça on és

acostumat vendre. Axí emperò entés e declarat que los jurats de la dita vila hagen a donar licència en los boschs comuns e terme general de Morella e los jurats de les aldeyes puixquen donar licència quiscú per a son terme. E qui contrafarà, ço és que caçarà dits todons sens licència y jurament e albarà, encórega en pena de LX sous y qui posarà foch en dits boschs o matarà lo rey, encórega en pena deu lliures de la qual pena haga lo senyor rey lo terç, e lo altre terç lo comú e lo restant terç lo acusador, e que lo justícia ne puga fer inquisició per son offici.

54.

DE NO TRAURE CONILLS, PERDIUS, TODONS, GALLINES, POLASTRES NI ALTRA VOLATERIA DELS TÉRMENS

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona estranya ni privada de qualsevol estat e condició que sie, gose ni presomexca traure ni fer traure del terme general de la vila de Morella perdius, gallines, polastres, todons, conills ni nenguna altra natura de caça, axí de volateria com altra, sens licència dels jurats de la dita vila e ab albarà de mà de hu dels escrivans de la sala de la dita vila, sots pena de LX sous e la volateria e caça perduda, de la qual pena haga lo terç lo senyor rey e l'altre terç lo comú e lo restant terç lo acusador, e que lo justícia ne puga fer inquisició per son offici.

55.

QUE NEGÚ NO GOS METRE LETRERA NI MATAPOLL EN LOS RIUS, LÀ HON HAJE PEIX

Ítem, establiren y ordenaren que nenguna persona gose ni presomexca metre ni fer metre letrera ni matapoll en ningun loch dels rius del terme general de la dita vila hon haja peix, sots pena de V sous dels quals haja lo senyor rey lo terç e lo terç lo comú e lo altre terç lo acusador.

56.

QUE AQUELLS QUI SERAN ELETS EN ALGUNA MISATGERIA, QUE·N PUGUEN SER FORÇATS

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol persona que serà elegida per lo consell de la vila de Morella o aldeyes de aquella o lochs de la contribució de la dita vila de anar en alguna misatgeria, que sia tengut de anar en aquella si ja doncs no tindrà

justa escusació, sots pena de docents sous, dells quals haga lo senyor rey lo terç, e lo terç del comú, e lo restant a la obra de la església major de la dita vila o loch hon lo dit misatger serà elet, e ultra que hage pagada la dita pena, que puga ésser forçat de fer dita misatgeria.

57.

QUE AQUELLS QUI SERAN ELETES EN ALGUNS OFFICIS, QUE'N PUGUEN SER FORÇATS

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol persona que serà eleta a justícia, jurat o mustaçaff o altre qualsevol ofici o administració de la dita vila de Morella, aldeyes e lochs de la contribució de aquella, que aquel sia tengut de rebre, acceptar e tenir aquell dit ofici o administració sots pena de mil sous, dels quals haga lo senyor rey lo terç, e lo terç lo comú e lo terç la obra de la església major de la dita vila o loch on serà elet, axí emperò entés que si aquell que serà elet a qualsevol dels dits officis se serà fer vehí de altre mig any ans del dia que serà elet e aurà mudat son domicili ans del dia de la dita sua elecció, que en tal cas no pogue ésser forsat de acceptar lo dit ofici ni pagar la dita pena.

58.

QUE LOS CONSELLÉS PUGUEN ÉSSER FORÇATS DE VENIR A CONSELL

Ítem, establiren y ordenaren que tots aquells qui seran consellés axí en la dita vila e aldeyes o lochs de la contribució de aquella, que sien tenguts de anar al consell quant hoyran cridar consel e tocar la trompeta, e si no y iran que pres que'l dit consel serà cridat e serà cremat mig pan de candela, que paguen cinch sous de pena dels quals hage lo senyor rey lo terç e lo altre terç lo comú e lo restant terç lo acusador.

59.

QUE LOS JURATS HAJEN DE ENTENDRE EN LOS FEYTS DE LA VILA E QUE ANANT-SE'N HAJEN A DEXAR LOCTINENT

Ítem, establiren e ordenaren que los jurats de la dita vila, aldeyes e lochs de la contribució de aquella qui ara són e per temps seran, sien tenguts tostemps que la vila o loch seran entendre contínuament en los fets de la comunitat mentres que n'y

aurà, e que si algú dels dits jurats haurà a exir de la vila o loch per lurs fets propis o de altri, que en lo dit cas haga a dexar son loctinent hàbil e soficient e per a regir en loch de aquell lo dit offici; e aquells loctinents que dexaran, sien tenguts notificar al justícia de la dita vila o loch e aquells facen-i semblant sagrament que los dits jurats hauran fet al principi de son offici, e si açò fer no curaran o negligéns seran, que sien encoreguts en pena de cent sous per quiscuna vegada que contra les dites coses vindran e negligents atrobats seran, de la qual pena haja la mitat lo senyor rey e l'altra mitat sie per als pobres dels de la dita vila.

60.

DE AQUELLS QUI INJURIARAN A PEYTÉS

Ítem, establiren e ordenaren que denguna persona sia tant gosada que gose ni presumexca desonrar, vituperar, escarnir ne dir nenguna paraula desonesta ne enjuriosa de fet ni de dit a degun peyter, granerer ni impusador de la dita vila o altres lochs colint ne plegant la peyta, forment o imposicions que acomanades o arendades los seran, sots pena de cent sous de la qual pena no·ls puxe ésser feta denguna gràcia, et de aquella dita pena haze lo senyor rey lo terç, e l'altre terç lo comú e l'altre terç lo acusador, e que·l justícia hi puxe enquerir per son offici si acusador no y haurà.

61.

DE AQUELLS QUI DESONREN JURATS E CONSELLÉS DE LA VILA E ALDEYES

Ítem, establiren e ordenaren que qualsevol persona que dirà als jurats estants en la casa del consel o defora, fent actes al dit consell e regint lo dit offici o per actes ja fets de dit son offici, paraules desonestes o enjurioses, de dit ne de fet, o menaçará aquells per les dites causes o rahons, que sia en e per tostemps privat que no sie ni puxa entrar en consell ni rebut a dengun offici ni anar en misatgeria e que no res menys encóregue en pena de mil sous, e axí matex si alguna persona, per pròpia temeritat, estant en la casa del consell tenint consel, dirà o farà alguna de les dites coses a algun conseller parlant o donant consel als dits jurats o justícia, que encórega en les penes de privació damunt dites e ordenades.

QUE NENGUN NO GOS DEXALAR LOS SECRETS DEL CONSELL NI
NEGÚ NO GOS PROCURAR CONTRA LO REY NI LA VILA

Ítem, establiren e ordenaren que dengun conseller de la vila de Morella o aldeyes o lochs de la contribució de aquella no sie tant gosat ni presomexca dexalar ni publicar algunes coses que en consel seran dites o determenades, puig que per lo justícia o per los jurats serà dit o comanat en consell que tinguen en segret les dites coses, axí tractar o ordenar algunes coses que fossen o poguessen venir contra los drets del senyor rey o del comú de la dita vila e aldeyes e ordinacions de aquelles, ni donen favor, consell, socós e ajuda, de fet ni de paraula ni patrocini ni advocació en nenguna manera a algunes persones en alguns fets que contra los drets del dit senyor rey ni del dit comú o deliberació del consell de les dites vila e aldeyes poguessen venir sots pena de mil sous, pagadós la terça part al senyor rey e lo terç al comú e lo altre terç al acusador, e que tot hom ne puga ésser acusador e que lo justícia ne pugue fer inquisició per son offici; e ultra la dita pena, que aquell qui contrafarà, que sia cridat per la vila o aldeyes públicament ab trompeta dient la crida: aquest és aquell qui ha dexalat contra son sagrament ço que en consell li és estat encomanat en segret y és vengut contra los drets del senyor rey e de la vila; e no res menys que sia privat per tostemps de tot offici e benefici públich de la vila e aldeyes. Axí emperò entés e declarat que si per ventura algú haurà necessari advocat o procurador per alguna qüestió que hage dins la vila ab lo senyor rey o ab son fiscal e ab lo comú o universitat de la dita vila, que en aytal cas qualsevol de la dita vila pugue ésser advocat o procurador per aquell, emperò palesament e demanant ans e primerament vénia, ço és a saber, si és feyt que toch los drets del senyor rey, que demane la dita vénia al dit justícia, e si és feyt que toch a la universitat o comú de la dita vila, que demane la dita vénia als jurats de aquella, e demanada la dita vénia no comete la dita pena e si no la demane en la manera que dit és, que la comete.

Ítem, diluns a XXII dies del mes de abril *anno a Nativitate Domini millesimo CCCLXXX^o septimo*, los honrats en Pere Doménech, savi en dret, en Francés Rovira, en Jaume Ferer e en Miquel Çavall, jurats de la vila de Morella, a la cort e consell dels pròmens e consellés de la dita vila e justats en la sala del consell de la dita vila per veu d'en Bernat Tamarit, corredor e verguer de la dita vila, e ab autoritat o decret del honrat en Pere Navarro, loctinent de justícia per lo honrat en Romeu Estrany, justícia de la dita vila, establiren e ordenaren que nenguna persona no gos no puxa si ne per interposada persona [.....]

63.

QUE NENGÚ NO GOS COMPRAR IMPOSICIONS QUE DEGE RES A
LA VILA O LOCHS NI SIEN ADMESOS A DEGUN OFFICI

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona no gos ni puxa per si ne per interposada persona comprar ni dir en les imposicions de la vila de Morella e carés de aquella fins hage acabat de pagar éntegrament tot ço e quant deurà a la dita vila, de imposicions, per los anys passats, sots pena de cinch-cents sous per quiscuna vegada que serà contravengut, partidora lo terç al senyor rey e lo terç al comú e lo terç al acusador, e que tot hom ne puixa ésser acusador, e açò sia entés en tots arrendaments de la dita vila. E si algú dirà en dites imposicions e altres arrendaments de la dita vila e li seran liurats axí per mà de coredor com en altra manera, que'l tal arrendament e liurament no valga ans sia tengut restituir lo exachs e refers los danys que per dit liurament haurà rebuts la dita vila.

64.

DE AQUELLS QUI SERAN DEMANATS A TACHAR SOS BÉNS

Ítem, establiren e ordenaren que tota persona que haga de tachar sos béns dins la dita vila de Morella ne en les aldeyes de aquella sien tenguts anar a tachar sos béns en lo loch hon los tachadós seran per tachar dins huyt dies après que ab crida o cara a cara los serà intimat tachar sos béns; en altra manera, pasats dits huyt dies puxen ésser tachats per dits tachadós en absència de aquells, a conexença e arbitració dels jurats e pròmens elets a la dita taxació e hagen de estar a la dita taxació que en contumàcia los serà feta per temps de tres anys sens alguna gràcia o remissió.

65.

QUE NENGÚ NO GOS FER TANCADA AB LAOR SEMBRANT EN SA
HERETAT

Ítem, establiren e ordenaren que si algú haurà camp ho eretat en lo terme de Morella e en los térmens de les aldeyes de aquella, que no gos aquel sembrar del tot entorn axí que semble entorn entorn [*sic*], e que en mig lex guareyt o rostol o terra erma per estalviar erba, e qui contrafarà, si per ventura algú li metrà son bestiar en la dita heretat e tancament de erba, que de açò no sia tengut de pagar denguna pena ne esmena, ni aquel de qui és la heretat si clamar se'n voldrà no sia hoÿt ni li sia fet dengun dret, ans aquell de qui és la heretat pach per pena XX sous dels quals haga lo senyor rey lo terç, lo terç lo comú, lo terç lo acusador.

66.

QUE LO PASTOR PUGA METRE BESTIAR FINS EN XXX CAPS LÀ
HON LO DE SON AMO PORÀ ENTRAR

Ítem, establiren e ordenaren que tot hom estrany qui s'afermarà a pastor o a servent ab qualsevol vehí de la vila de Morella e aldeyes de aquella que estant ab aquell senyor pugua metre e tenir tro en trenta cabeces de bestiar e no pus ab lo bestiar de son senyor en les deveses de la dita vila e aldeyes e en tots altres lochs hon a son senyor sie legut de metre son bestiar sens nenguna pena ni carnatge; emperò, si més de trenta cabeces de bestiar aurà ni y serà atrobat, que puixque ésser carnecat si donchs en veynat no seran més, exceptat lo pastor del carnicer, lo qual no sia entés en lo present establiment.

67.

QUE LOS SAGRISTANS E BACINÉS SIEN TENGUTS RETRE COMPTE
DINS UN MES

Ítem, establiren e ordenaren que tot segristà e baciner de la església e esglésies de la dita vila e aldeyes sia tengut retre compte cascun any en poder dels jurats de la dita vila e aldeyes qui lavós seran, en presència del rector o vicari de la dita església dins trenta jorns après que serà finida la administració dels dtis segristans o de qualsevol de aquells, sots pena de cinch-cents sous, pagadors la terça part al senyor rey, la terça part al acusador e l'altra terça a la església de hon los segristans seran, e que'l justícia ne pugue enquèrer per son offici e ultra la dita pena pugua ésser contret de retre dit compte.

68.

QUE NEGUN SEGRISTÀ O ACAPTADOR PUGA ANAR PRIMER QUE
LO SEGRISTÀ DE LA VERGE MARIA

Ítem, establiren e ordenaren que nengun acaptador de algun sant no gos captar separadament per la església de Senta Maria de la vila de Morella ni per nengunes esglésies de les aldeyes, exceptat lo bací e segristà dels ciris de la Mare de Déu de la dita vila, sinó en aquesta manera, que lo segristà de Senta Maria vaga primer e après lo dels pobres vergonyans, e après lo segristà de Sent Johan y de Sent Miquell, los quals vaga lo hu un dia primer e l'altre dia après del acaptador dels pobres vergonyans, e après vaga lo de Sent Francés, e après lo de les Ànimes de Purgatori, e après lo de Sent Anthoni, e après lo de Senta Lúcia, e après lo de Senta Bàrbera del

castell, e los altres vagan axí com an acostumat, salvo emperò que nenguns acaptadors gosen anar a acaptar per la església entró lo segristà major de Senta Maria sia passat primer, e qui contrafarà pac de pena X sous dels quals haga lo senyor rey lo terç, e lo altre terç la obra de Senta Maria, e lo altre lo acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador e lo justícia ne pugue enquèrer per son offici.

69.

QUE AQUELLS QUI TINDRAN FERAMENTES O ALTRES COSES DEL CONSELL QUE O HAJEN A RETRE AL CAXONER

Ítem, establiren e ordenaren que tota persona que tindrà feramentes, fustes e altres coses que sien del consell de la dita vila de Morella e manobreria o aldeyes de aquella, que aquelles e aquells hagen de retre, donar e restituhir al clavari e caxoner de la dita vila e aldeyes o jurat de aquelles de hon seran, dins un mes après que publicat serà en la dita vila e en qualsevol loch; en altra manera tot hom sia cert que si alguna de les dites coses serà trobada en lur poder, sia encoregut en pena de LX sous dels quals haga lo senyor rey lo terç, e lo altre terç lo comú, e lo altre lo acusador, e que tot hom ne pusque ésser acusador, e que'l justícia ne pugue enquerre per son offici.

70.

QUE NENGÚ NO GOS FER LEGEA EN LA CORT

Ítem, establiren y ordenaren que nengun hom no sia tant gosat que gos fer legea en la casa on lo justícia de Morella o de les aldeyes acostuma tenir cort o acostumarà, sots pena de V sous pagadós lo terç al senyor rey e lo terç al comú y lo terç al acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador, e que'l justícia ne pugue enquèrer per son offici.

71.

QUE DENGÚ NO GOSE DEROQUAR CASSES

Ítem, establiren e ordenaren que nengun hom estrany o privat no sia tant gosat que gos ni presomexca enderocar casses ni denguns edificis per roynosos que sien feyts o començats per rahó de edificació o començament de casses dins la vila de Morella o aldeyes de aquells, si donchs licència no havie de tots los quatre jurats de la dita vila o de les aldeyes, la qual li fos atorgada per tots los quatre e no per los

uns sens los altres, e qui contrafarà que pach per pena LX sous dels quals hage lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador, e que'l justícia ne pugue enquerre per son offici, e ultra la dita pena haga de refer lo dany.

72.

QUE FORN DE CALÇ NO PUGA ÉSSER FET EN DEVESA ALGUNA

Ítem, establiren e ordenaren que dengun hom no sie tant gosat que gos fer forn de calç en alguna devesa del terme de Morella e aldeyes de aquella, ni gos tallar ni esmochar ni acimalar denguna carasca ni algun altre arbre per a fer ni cremar forn de calç sens licència del senyor de qui serà la devesa, e qui contrafarà que encórega en pena per cascuna vegada que contrafarà, de LX sous, de la qual pena haga lo senyor rey la terça part e l'altra lo comú e l'altra lo acusador, e que'l justícia ne pugue enquerre per son offici.

73.

QUE LOS OSTALÉS SIEN TENGUTS ACOLLIR DONES PÚBLIQUES

Ítem, establiren e ordenaren que tot ostaler de la vila e aldeyes de Morella sien tenguts de acollir en sos ostalls e cases qualsevol fembra o fembres mondanes que arribaran en lurs ostalls, axí emperò entés que si un ostaler tindrà la dita dona o dones per dos o tres dies e no la voldrà pus tenir, que lo altre ostaler tenint casa o ostal dins la dita vila o loch, haga de tenir la dita dona o dones altres dos o tres dies, e si lo contrari faran, que encórreguen en pena de XX sous dels quals haga lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que sia la mitat del senyor rey e l'altra mitat del comú, e que qualsevol persona ne pugue ésser acusador, e que les dites fembres no puguen guanyar en dits ostalls, sots la dita pena pagadora per dit ostaller qui donarà loch a dit pecat.

74.

QUE DENGUN OSTALLER GOSE VENDRE SINÓ PALLA, CIVADA E CANDELES

Ítem, establiren e ordenaren que nengun ostaler o ostalera de la dita vila o aldeyes ne companyes lurs ne per interposada persona puguen ni gossen vendre dengunes mercaderies sinó tan solament candeles, palla e civada en axí que hagen a mesurar

l'ordi a son depart a ras, e la avena a son depart a corrent, e qui contrafarà que pach per pena X sous per cascuna vegada qui contrafarà, de la qual pena haga lo senyor rey lo terç e lo altre terç lo comú e lo altre terç lo mustaçaff, e que tot hom ne puixa ésser acusador e lo mustaçaff ne pugue enquerre per son offici.

75.

QUE NENGUNA PERSONA GOSE DEXAR SCALA FORA CASSA, DE
NIT

Ítem, establiren e ordenaren que no sia denguna persona tan gosada que gos lezar de nit, fora les sues portes de casa, alguna escala de escalons o de gat que sia de quatra escalons avant, per la qual se pogués pugar a algun terrat o bastar o atènyer a finestres e entrar en alberch de altri, e açò sots pena de V sous e de perdre la escala, de la qual pena haga lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e si acusador no y haurà, que la dita pena sia entre lo senyor rey partida e lo comú.

76.

QUE NENGUNA DONA GOSE PORTAR OR, FRES NI PERLES SO-
BRE LES ROBES

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna dona de la dita vila ne aldeyes de aquella no gos portar sobre sí denguns ornaments ne en vestiments or fres, perles segons forma del establiment antich parlant de aquesta matèria, e qui contrafarà pach la pena en lo dit establiment antich contenguda segons lo tenor e .....nència de aquell, manants sots vigor del present establiment qualsevol dona portants los damunts dits or, fres, perles en sos vestiments, que aquells leve de dits vestiments de ací a diumenge primer vinent sots les dites penes en dit establiment antich contengudes.

77.

QUE LES FEMBRES SCUSERES HAJEN ANAR AL BORDELL DINS
DEU DIES APRÉS QUE PER LO JUSTÍCIA LOS SERÀ MANAT

Ítem, establiren e ordenaren que tota dona que sia mala de son cos, sia tenguda de anar a là hon les fembres públiques estan dins deu dies après que per lo justícia de la vila de Morella o per lo justícia de les aldeyes de manament de dit justícia de Morella los serà manat, sots pena de cent sous dels quals haga lo senyor lo terç e lo

altre terç lo comú e l'altre terç al acusador, la qual acusació no puxa ésser feta sinó tan solament per los vehins, e lo justícia ne pugue enquerre per son offici, exceptat que'l justícia no pugue enquerre ne's pugue entremetre per son offici ne acusació dels vehins ne de nenguna altra persona de dona maridada, jatsie que sia mala de son cos, sinó solament a acusació del marit de la dita dona, ni tampoch puga fer lo dit [...] de sus contengut per son offici ne per acusació de denguna persona a denguna dona mala de son cos, encara que no sia maridada, si donchs per sumària informació rebedora ab sagrament lo dit justícia no trobarà aquella dita dona se sia liurada a dos hòmens o més, en lo qual cas si axí serà atrobada, que la dita dona haurà liurat son cos a dos hòmens o més, lo dit justícia li puga fer lo dit manament, si la dita dona no u complirà, que cometa la dita pena.

78.

QUE NENGÚ GOSSE TRAURE SEU NE CANDELES DE SEU DEL TERME GENERAL

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona no sia tan gosada que gos traure seu per obrar fora los térmens generals de la dita vila, e qui contrafarà, que pague de pena per cascuna vegada que contrafaran LX sous e que perden lo seu, la qual pena sia departida lo terç al senyor rey e lo altre terç al acusador e lo altre terç al comú de la dita vila, e que tot hom ne puxa ésser acusador.

79.

DEL VET DELS FORMENTS

Ítem, establiren e ordenaren que tota ora e quant que quant los forments valdran comunament a trenta e cinch sous per cafis de forment en la vila de Morella, que sia vedat e prohibit que nenguna persona estranya ni privada no gos traure ne fer traure dels térmens generals de la dita vila dits forments, farines ne altres grans sots pena de LX sous per quiscuna vegada que contrafeyt serà e de perdre los grans e farines que trauran e traure voldran e les bèsties que'l portaran.

80.

DELS PORCHS

Ítem, establiren e ordenaren que no sia denguna persona vehí o habitador de la dita vila ne de les aldeyes ne de altres lochs dels térmens generals de aquella que gos

ne presomeixca metre ne fer metre denguns altres boschs dels térmens generals de la dita vila sinó tan solament aquells que ab dinés seus propis o ab dinés de algun singular de la dita vila o aldeyes o térmens generals de aquella, e si seran atrobats que algú o alguns metran porchs que no seran pagats de dinés propis ni de dinés dels vehins de la dita vila e aldeyes e térmens generals de aquella realment e de fet sens ficció e altre colorat acte, que en tal cas los contrafahents encórega e encóreguen en pena de cinch cens sous per cada volta que contravindran e que los dits porchs sien perduts ipso facto, e lo preu de aquells sia per al comú e no puixa ésser feta gràcia alguna, e si per los dits justícia e jurats de la dita vila o per lo altre de aquells serà feta gràcia, que aquell qui haurà feta la gràcia o haja de pagar de sos béns propis. E si algú qui contravindrà al dit establiment es mostrarà legítimament haver comés frau segons és dit e los porchs no's poran haver ni éser presos per les guardes sinó que serà sabut lo frau, que en tal cas lo cometent dita pena sia executat per dita pena segons de sú's se conté, de la qual pena pecuniària e porch haga lo terç lo senyor rey, lo altre terç lo comú e lo altre terç lo acusador, e que lo dit justícia ne puga enquerre per son offici. E que ningú puga comprar porchs alguns a spera ni a mig guany ni en denguna altra manera de hòmens fora la dita contribució, e que tot açò sien tengut jurar quan metran los porchs en dits boschs comuns e ans de posar los dits porchs hajen de manifestar aquells al justícia o jurats de la dit vial sots la dita pena.

81.

DE LES OQUES

Ítem, establiren e ordenaren que si per ventura ara ni per null temps per qualsevol heretat axí de la dita vila com de les dites aldeyes seran atrobades oques aquells fahents mal en les dites heretats e blats e altres fruyts de les heres, que paguen per calònia sis dinés per cap o per oca e la esmena, de la qual pena haga lo senyor lo terç, lo terç lo acusador e lo altre terç lo senyor de la heretat, e si acusador no y haurà, que sia mig per mig del senyor rey e del senyor de la heretat, e la esmena sia restituhida a la part a conexença del justícia e jurats.

82.

DELLS PINTES

Ítem, establiren e ordenaren que tot manyà o altra persona qui farà pintes sia tingut fer los dits pintes bons e leals, ço que en la primera tira davant del pinte hage dotze parells de pues, e en la tira detràs honze parells, e que y sia la mida de larch

segons que antigament és acostumat de fer; e axí matex que nengun manyà ne altre oficial no gos metre pua vella per nova sots pena de deu sous, dels quals haja lo senyor rey lo terç, lo acusador altre terç, lo comú altre terç, e que tot hom ne puixa ésser acusador.

83.

QUE EN LO DIA DE TOTS SANTS NI LO DIA DE SOBRE FOSSES,
QUE NEGÚ GOSSE PORTAR DE DOS ANTORCHES AVANT

Ítem, establiren e ordenaren que nengun estrany, privat no sie tan gossat que gos portar ne a dur offi[...] la vespra de *Omnium Sanctorum* ni lo solempnial dia ne lo [...] que s'acostuma de exir a absolre e partir lo pa sobre les fosses de dos ciris o entorches avant que pesen avant de miga liura de cera cascú, e açò sots pena de X sous e de perdre la cera, de la qual pena e cera haja lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo mustaçaff.

84.

DE NO PLORAR SOBRE FOSSES

Ítem, establiren e ordenaren que la muller del mort ne mare, filla ne germana no gossen anar al soterar e, si aniran a les misses de terç dia e cap d'any, gossen plorar ne cridar ab alta veu ne ficar lo cap sobre la fosa sots pena de LX sous per quiscuna vegada que contrafaran, de la qual pena haja lo senyor rey lo terç, lo terç lo comú, lo terç lo acusador.

85.

DE HOM MUNDANARI QUE PORTA DONA

Ítem, establiren e ordenaren que null hom mundanari o altri qui tinga fembra o amiga al públich en la dita vila o en les dites aldeyes no gos aturar en la dita vila ne aldeyes de un dia havant si donchs no's logarà a fer faena volenterosament a tots dies de faena, sots pena de X sous per cascun dia que més y aturarà, de la qual pena haja lo senyor rey lo terç e lo acusador altre terç, e lo comú l'altre terç.

86.

QUE A VIUDES NI A ALTRES NO SIEN FEYTS SQUELLOTS

Ítem, com per causa de alguns mals nodrits en fer brogit d'esqueles e de corns en les celebracions de alguns matrimonis que's fan de hòmens viudos e de dones vídues se acostumen de seguir e són seguides noves bregues e malenconies e's porien seguir en esdevenidor, per ço establiren e ordenaren que de ací avant no sia denguna persona estranya ni privada que gos ne presomexca en núbcies algunes se faran de hòmens viudos e de dones viudes ne altres, gos sonar ne fer brogit d'esquelles ne corns ne trompetes ne campanetes ne altres estruments vituperosos ne altres brames e grites vituperoses contra voluntat de aquells qui les dites coses faran, sots pena de XX sous per cascuna vegada que contrafarà de la qual pena haja lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e que lo justícia ne pugue enquerre per son offici.

87.

A QUALLS PERSONES ÉS VEDAT ACAPTAR PER LA VILA

Ítem, establiren e ordenaren que ninguna persona estranya ni privada no gos acaptar en la dita vila ne en les aldeyes ne altres lochs ans e primerament se sien representants davant dos jurats de la dita vila o aldeyes e, ab licència dels dits e ab senyal de la dita vila que per los dits jurats li serà donat, puga acaptar e no en altra manera, e si lo contrari serà fet sia encoregut en pena de X sous e d'ésser açotat per la dita vila per cascuna vegada que contrafaran, e axí matex y sien entessos los qui acaptaran per altri, les quals penes sien partides lo terç al senyor rey, lo terç al comú, lo terç al acusador.

88.

DELLS VEHINS, COM SE DEUEN REBRE

Ítem, establiren e ordenaren no puxque ésser rebut null hom estrany per vehí a menys de huyt anys e que sia rebut a vint liures de moble peyteres, axí emperò que si lo hom estrany que farà lo vehinatge en la dita vila o aldeyes jura que son moble no vall les dites vint lliures, fent de tre-cents sous [...] liura, que en tal cas aquell tall haja de jurar e tachar com un vehí e altre segons tacharan los propis vehins de la dita vila o aldeyes hon farà son vehinat, e que lo tal que serà rebut per vehí dins quatre mesos o après que haurà fet son vehintage e haurà jurat a fealtat

del senyor rey e de la dita vila e aldeyes a fer ost e cavalcada ab la dita vila, haga a tenir sa cassa e habitació en la dita vila o aldeyes e aquells huyt anys passats reste vehí comú e altre, e si lo tal no mudarà sa casa e habitació, que no hage ni's puixa alegrar del privilegi e del erbatge ni altres franqueses de la dita vila e aldeyes, e ultra açò pague lo que haurà promés del vehinatge. Axí emperò entés que menestrals, estranys, pastós, guardians, misatges e aquells qui estaran ab altri puixen ésser rebuts a aquell temps que dels jurats de la dita vila o aldeyes plaurà, e altres vehins no y puguen ésser rebuts.

Encara fonch establert e ordenat que si alguns se exien del vehinatge de alguna de les aldeyes per venir a fer vehinatge a la dita vila o se'n volrà exir de la dita vila per fer vehinatge en alguna de les aldeyes o se'n volrà exir de una aldeya per anar en altra, que los talls no puxen ésser rebuts en la vila ni en nenguna aldeya ab pacte nengú sinó que lo tal fent vehinatge alí hon lo farà en la vila o aldeyes haja a peytar tots sos béns mobles e setis segons los propis vehins de la dita vila o aldeyes tacharan, e lo tall axí mateix dins quatre mesos haja a mudar sa casa e habitació e haja a estar la major part del any en la vila o aldeya hon farà e mudarà sa habitació, e si lo contrari serà fet, que lo tal vehinatge sia nulle e aquell haja a pagar tots sos càrechs en la vila o aldeya de on se exirà vehí.

Encara fonch establert e ordenat que los tals exints de vehinatge de la dita vila o aldeyes o de alguna de aquelles, no puga exir del dit vehinatge sin ans e primer no contave ab la dita vila o aldeya de tots los càrechs vehinals e pagar e descaregar aquells per sou e per lliura de ço que li tocarà, e si lo contrari era fet, que lo tal exint de vehinatge encórrega en pena de mil sous partidós lo terç al senyor rey, lo terç al acusador e lo altre terç al comú de la vila o aldeya de on se exirà de vehí; emperò axí entés e declarat que les tals acusacions no puguen ésser fetes sinó per síndich o jurat de la universitat de hon exirà del vehinatge. E si algú farà hereus presones estranyes, ço és que no sien vehins, que aquells talls paguen los càrechs per ço que s'emportaran.

89.

QUE NENGÚ GOSSE VEREMAR ANS DE TOTS SANTS

Ítem, establiren e ordenaren que nengun hom no sie tant gossat que gosse veremar les vinyes que ha e haurà dins lo terme de la vila de Morella e aldeyes de aquella nengun any per fer-ne vi si donchs no ere planta blanca o dolç que's degues perdre o affollar, ans de la festa de Tots Sants, sots pena de XX sous pagadós la terça part al senyor rey, lo terç al comú e lo terç al acusador, e que tot hom ne puixque ésser acusador e que lo justícia y pugue enquerre per son offici. Axí emperò entés que si

algú volrà veremar planta blanca o dolç per temença que no's afollàs o's gastàs per rahó de pluges e altra rahó que allò hage a fer ab licència dels jurats e no en altra manera sots la dita pena. Encara axí entés e declarat que tota persona pugue collir verema o raïms en sa heretat per a obs de mengar o de pengar o de vendre ab que no u face per obs de fer vi sinó en la manera de sus dita sens nenguna pena.

90.

QUE NENGÚ GOSSE MATAR CA NE GAT

Ítem, establiren e ordenaren que nenguna persona no gos matar ca ne gat dins la vila de Morella ni aldeyes ni altres lochs de la contribució de aquella, sots pena de V sous dels quals haja lo senyor rey lo terç, lo comú lo altre terç e lo restant terç lo acusador.

91.

DE AQUELLS QUI ESTAN EN CASA D'ALTRI AFERMATS

Ítem, establiren e ordenaren que tot hom o dona qui estarà ab altri per servir a cert temps e a cert loguer, que sie tengut de servir lo temps que haurà promés de servir o serà afermat o afermada, sots pena de do-cents sous dels quals hage lo senyor rey lo terç e lo altre terç lo comú e lo terç lo acusador qui estarà si-l gita de cassa, si donchs la hu del altre no havia justa rahó.

92.

QUE CLAMS NO SIEN REBUTS EN DIUMENGE

Ítem, establiren e ordenaren que nengun clam o acusació no sien rebuts per lo tauleger de la vila de Morella o per los lochtinents de justícia o en les aldeyes en los dies dels diumenges ni en los dies de les festes contenguts en lo fur de València, en los quals no deu hom pledegar, e si lo contrari serà feyt que·ls dits clams o acusacions sien nulles e que aquells contra qui seran feyts se puguen scusar per la dita rahó de no pagar nenguna cosa per rahó dels dits clams o acusacions que contra aquells seran feyts en les festes desús dites.

93.

QUE LO TAULEGER NO FASA PENYORAR

Ítem, establiren e ordenaren que lo tauleger o loctinent de justícia de les dites aldeyes no gosen enviar negun saig a nenguna presona que davant ell serà acusada de tala o de malfeyta que haura feyta entro e hans e primerament per aquell qui'l clam o acusació haurà possat o per sos misatges serà adverat ab sagrament ço de què's clame o de què acuse a altri o haurà provat per testimonis, e si lo dit tauleger o loctinents ans que les dites coses sien feytes trameten saig a denguna persona que aquell qui lo dit saig trametrà no sie tengut de pagar nengun salari, ans aquell salary hagen a pagar dit tauleger o loctinents, axí entés emperò que'l tauleger o loctinent facen pagar lo ban e la esmena als senyor de la heretat abans que no a sí matex per los drets del rey ne al acusador.

94.

QUE SI PROHÒMENS SERAN TRAMESOS

Ítem, establiren e ordenaren que si s'esdevenrà algun cas que agen d'èsser tramesos prohòmens defora la vila de Morella per a veure alguna tala o malfeta que serà feta en los boschs comuns de la dita vila e aldeyes o en antuxàs, beurdós, camins o en altres qualsevol lochs comuns, que aytal cas ans que'lls dits prohòmens ixquen de la vila les parts qui o requiren sien tenguts de fermar les messions en poder del tauleger ab bones fermances e ab bones penyores, e axí los acusats com les acusadós si's vol sien vedalés, vinyògols o altres qualsevol, e si per los dits pròmens sirà vist, los acusadós paguen les messions que per la dita rahó seran fetes, e si serà vist que la acusació és feta justament, que lo acusat pach les dites misiones e les penes en los establiments parlants de la rahó de què serà acusat contengudes.

95.

DE AQUELLS QUE NO HAN DE QUÈ PAGAR LES PENES

Ítem, com sie digna cosa que aquell que fa algun maleficy que si no ha béns que sostingue pena de sa persona, per ço establiren e ordenaren que tota persona que cometrà per qualsevol manera les penes contengudes en los establiments de la vila de Morella, aldeyes e lochs de la contribució de aquella fets e fahedós, que si no li serà trobat béns en los qualls puga ésser feta execució de dites penes, que en aytal cas sie presa e mesa en la presó comuna de la dita vila si la dita pena serà criminal.

En altra manera, si serà pena pecuniària e civill, estiga presa en la presó de cascuna aldeya o loch hon haurà comesa la dita pena e que estigue aquí presa per aytants sous com haurà comesos de pena aytants dies en la cadena, ço és a saber, per cascun sou que jague un dia en la cadena.

96.

DE BESTIAR QUE ENTRA EN ROSTOLL O EN BLAT

Ítem, establiren e ordenaren que tot bestiar que vage a tresnuyta o en altra manera que entre en blat, si en erba o en gra o en rostol on haje sellars, que pach per pena lo senyor del bestiar X sous de dia e XX sous de nit, e si entraran trenta cabeças de bestiar menut e de aquí avall per cascuna cabeça pac de ban un diner de dia e dos dinés de nit per cascuna vegada, e tota bèstia grossa que sie de cinch avall tres dinés de dia e sis dinés de nit que no vage a trenuyta, e de cinch amunt de dia V sous e de nit X sous, smenada primerament la tala, de les quals penes haja lo senyor rey la mitat e lo senyor de la heretat l'altra mitat. Enadins emperò al dit establiment que nengú no gos metre bèsties ni bestiar en rostolls de altri, encara que no y haje garbes, tro sie passat lo mes de agost quiscun any sots les dites penes partidores segons de sus.

97.

A XXVI DE MARÇ ANY M CCCC LVIII. QUE BANS Y SMENES SE HAJEN A DEMANAR DINS UN ANY

Ítem, fonch stablit y ordenat per lo dit honorable consell lo honorable en Jaume Matheu, justícia major de la vila e aldeyes de Morella, prestant-hi sa auctoritat e decret, que tot hom qui's clamarà de altri del qual clam dega o haja de haver ban o smena o part de aquell o ço que li'n pertanyera, haje haver executat dins un any contínuament contador après que lo clam serà posat; en altra manera, que passat lo dit termini no sia hoÿt en juhí del dret que per rahó del clam que posat haurà, ans de tot en tot sia prescrita sa acció, e axí matex sia entés en totes e sengles acusacions que segons forma de stabliment, e aquest stabliment se entena al tem passat y en sdevenidor.

QUE NENGÚ NO GOS METRE BESTIAR EN LO BOVAL DE TALAGO
SINÓ LO CARNICER

Ítem, establiren e ordenaren que null hom estrany o privat no sie tant gossat que gos tenir ni metre bestiar en lo bovalar de Talago, e qui contrafarà, si són XXX o d'allí avall que pach per pena VI dinés per cabeza e si són bèsties grosses V o d'allí avall que pach dos sous per cabeça, e si són de bestiar menut de XXX amunt o de bèsties grosses de V amunt, que pach sexanta sous, los qualls hage lo ter lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e que tot hom ne puga ésser acusador, e que ultra la dita pena hagen a pagar la smena del dany que fet hi hauran e no res menys que·l·ls vedalés o·ls carnicés o macips lurs, si atrobaran bestiar dins lo dit bovalar de Talago encorent la dita pena, ne puguen degollar una cabeça per obviar a les malícies de aquells qui los dits bestiàs en los dits bovalars metran, per ço que no puguen allegar que·l dit bestiar no y és entrat, la qual cabeça de bestiar sie partida entre·l justícia e·ls jurats e aquel qui la haurà degollada. Les coses emperò desús dites, alí on és dit que nengun hom estrany ni privat no gos tenir ni metre bestiar en lo bovalar de Talago, no sien entesos als carnicés que hauran asegurades taules de carneria per a tallar carn dins la vila de Morella, ans y puguen metre bestiar segons la forma dels capítolls ab los quals les dites taules hauran arendades.

QUE LO CARNICER NO GOS TENIR BESTIAR EN TALAGO DEL
DIA DE PASQUA FLORIDA FINS AL DIA DE SENT MIQUEL

Ítem, establiren e ordenaren que negun carnicer no sie tant gossat que gos metre ni tenir bestiar negun dins lo bovalar de Talago, del primer dia de abril entró al dia de Sent Miquel del mes de setembre, per ço que la erba del dit bovalar en lo dit temps pugue multiplicar per fer servey en l'ivern al bestiar de carn, e qui contrafarà que pach per pena sexanta sous dels quals hage lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador, e que·l justícia hi pugue enquerre per son offici.

QUE NEGÚ GOS TRAURE LENYA VERT NE SEQUA DE TALAGO

Ítem, establiren e ordenaren que null hom no sie tan ossat que gos fer ni traure lenya vert ne seca del bovalar de Talago, sots pena de vint sous pagadós la terça part al senyor rey, la terça part al comú e la terça part al acusador, e que tot hom ne pusque ésser acusador. Emperò, que en açò no sien entesos los carnicés ne lurs misatgers, ans aquells puguen fer lenya per obs de lur fogar dins lo dit bovalar, ço és de la seca e no en altra manera.

RÚBRICA DEL PRAT E DELS CHETS, CABRES E DE LES BÈSTIES

Ítem, establiren e ordenaren que de ací avant no sia denguna persona tan ossada que gos metre en lo prat de la dita vila, dels singles ensús ni en lo fossar ni en antuxans de la dita vila, ni dels singles de la dita vila et ensús, porchs ni bous ni dengun bestiar gros ni menut ni dengunes bèsties cerreres ni de revededós sinó camí caminant entrant o exint de la dita vila, sinó tan solament durant lo temps de la fira de Senta Maria de setembre. Emperò, tothom en tot l'altre temps del any y puixen metre bèsties de arada o de albarda, salvo que en bèsties de arada no sien entesos bous; e qui contrafarà que pach de pena, ço és a saber, quiscuna cabeça del bestiar menut sis dinés de dia e dotze dinés de nit, e per quiscuna bèstia grossa un sou de dia e dos sous de nit per quiscuna vegada que contrafeyt serà, de la qual pena haje lo senyor rey lo terç, e lo altre terç lo acusador, e lo altre terç lo comú de la dita vila, e que tothom ne puixa ésser acusador, e encara que lo justícia ne puixa enquerre per son ofici. Salvo emperò, que les dites bèsties no les y puguen tenir sens guarda o trava, axí les bèsties grosses com bestiàs, sots pena de dotze dinés per quiscun cap; e que après que'l seny serà sonat, no sie denguna persona que gos tenir bestiar en lo dit prat, gros ni menut, segons desús és dit, ab guarda ni sens guarda, ni en denguna manera sots pena de dos sous partidora segons desús. E qui tindrà chets en lo dit prat, que no n'i puga tenir sinó hu o dos e no més, e si serà atrobat que de dos chets ensús tindrà una persona e seran atrobats en lo dit prat, que li'n puixqua ésser degollat hu, e los dits chets qui tindran en lo dit prat los hagen a vendre e menjar dins lo terme propi de la dita vila, e que aquells manifestament ni amagada no'ls puixen vendre per traure aquells de la dita vila, e qui contrafarà perda los dits chet o chets e lo preu de aquells, e que los dits chets o preu de aquells sien partits la terça part al senyor rey, l'altre terç al comú e lo altre terç al acusador, e tot hom ne puxa çer acusadó, e que no'n puixà ésser feta gràcia alguna de les dites penes, e lo justícia ne puga enquerre per son ofici. Et encara los vehins de la dita vila puixen

tenir una cabra o dues que tinguen en casa per dides o leyteres, emperò que aquelles hagen de tenir fermades o ab guarda, e que si voldran trametre les dites cabres o cabrits a pasturar al prat o fora lo prat, o puxen fer ab que les tinguen fermades o ab guarda, e qui contrafarà que pac cascuna vegada dos sous de pena per cabeza, partidora segons desús és dit, e ultra la dita pena hagen de satisfer lo dany que fet o dat hauran.

102.

RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS TENIR PORCHS EN LO PRAT

Ítem, establiren e ordenaren que denguna persona no gos metre ni tenir porchs en lo prat dins los cingles de la vila de Morella sots pena de dotze dinés per cada cabeça, dels qualls haja lo terç lo senyor rey, el terç lo comú e el terç lo acusador, e que tot hom ne puixque ésser acusador e que·l justícia y puga enquerre per son offici.

103.

DE LES HERES

Ítem, establiren e ordenaren que no sie nulla persona tan usada ue en dengunes heres de la dita vila gos posar garbes ni fer sellàs e garberes sinó de les fites y térmens e senyals feyts e fahedós per manament del consel de la dita vila, e açò en pena de sexanta sous per quascuna vegada que contrafeyt serà, partidora la dita pena lo terç al senyor rey e lo terç al comú de la dita vila, e lo terç al acusador, e que tot hom ne puixe ésser acusador e que·l justícia hi puixe enquerre per son offici e, si acusador no y haurà, que les dues parts de la dita pena sien del comú de la dita vila.

104.

RÚBRICA QUE NENGÚ NO GOS TRENCAR LOS CANONS DE LA AYGUA QUE VE A MORELLA NI OBRIR LOS DUELS

Ítem, establiren e ordenaren que null hom ne fembra no gos trencar en nengun loch d'aygua dels canons que ve a Morella ne obrils los duells en nengun loch dels canons de la dita aygua, sots pena de LX sous los quals hage lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e que tot hom ne puixque ésser acusador, e que·l justícia ne pugue enquerre per son offici.

105.

RÚBRICA QUE AQUELLS QUE HAN HERETATS PROP HON PASSEN
LOS CANONS DE LA AYGUA QUE VE A MORELLA, QUE NO
GOSSEN ACOSTAR A LAURAR DE IIII PALMS DE CADA PART

Ítem, establiren e ordenaren que null hom que haja heretat là on los canons de la aygua que ve a la vila de Morella passen, no gos laurar ni fer laurar la terra prop dels dits canons ans sien tenguts de dexar spay de IIII palms de cada part, e qui contra açò farà que pach per pena per cascuna vegada LX sous dels quals haja lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e que tot hom ne puixque ésser acusador e que'l justícia ne pugue enquerre per son offici.

106.

RÚBRICA QUE PORCHOS NO GOSSEN ESTAR DINS LA DEvesa DE
LA VILA DEL VINYET

Ítem, establiren e ordenaren que null hom no gos metre porchs dintre la devesa de la vila de Morella sinó lo dia del mercat, camí caminant e aytant poch per lo regall de les Caledes del camí o pontaró de València amunt, e si no·u faran, que pach per pena per cada cabeça dotze dinés, la terça part al senyor rey y lo terç al comú y l'altre terç al acusador, e si acusador no y haurà, que sie entre lo comú y lo senyor rey.

107.

RÚBRICA QUE AQUELLS QUE TENEN PORCHS QUE·LS HAGEN A
TENIR ENCOLATS

Ítem, establiren e ordenaren que tota persona que tingue porchs de past en la vila de Morella, que hage aquells tenir encolats o tanquats sots pena de V sous, pagadós la terça part al senyor rey e lo terç al comú e lo terç al acusador, e que'l justícia y pugue enquerre per son offici. Açò emperò sie entés si·ls dits porchs seran atrobats sens guarda dins la vila que cometen la dita pena, emperò si aquells seran treyts de la vila per péxer ab guarda ab que no·ls menen a péxer al prat dins los singles de la dita vila, que no cometen alguna pena.

108.

STABLIMENT DE LES OQUES, DE LES BASES E DELS CUYROS E
VÍMENS

Ítem, establiren e ordenaren que no sie nulla persona tan usada que gos metre o lexar entrar en les bases de la dita vila e del prat degunes oques ne ànedes sots pena de perdre les dites oques o ànedes, de la qual pena haje lo terç lo senyor rey e lo terç lo comú de la dita vila e lo terç lo acusador, e que tot hom ne puixque éssere acusador, e lo justícia y puixque enquerre per son offici. E més, establiren e ordenaren que no sie nulla persona tan osada que gos metre ni remullar en les dites basses cerquolls, vímens ni cuyros ne dengunes suzietats, sots pena de X sous per quescuna vegada que contrafeyt serà, partidora segons desús, e que tot hom ne puixque ésser acusador y lo justícia y puixque enquerre per son offici.

109.

RÚBRICA EN QUALS LOCHS PUGUEN ÉSSER TENGUDES PALICES

Ítem, establiren e ordenaren que null hom estrany ni privat no sie tan gossat que gos tenir palices dins la vila de Morella sinó en aquesta forma, ço és en la paròquia de Sent Michel axí com partex de la casa que solie ésser d'en Monçon anant ferrir al cantó de la sglésia de Sent Miquel, de alí avant ves lo prat de la dita vila e d'aquí avant seguint la dita paròquia ne puxen tenir en les pus foranes cases après del cingle e no en altre loch; e en la paròquia de Sent Johan puixen tenir palices axí com partex de la bassa desús era de consell e ve per la Fontanella e passe per la placeta d'en Monestrol, e va al portall de Sent Matheu e d'allí avant seguint lo cingle del carer del Moro, no puxen tenir sinó en los alberchs pus forans envés lo dit cingle; en en la paròquia de Senta Maria partint del portal d'en Camarasa hajan a tenir lurs pallices en los alberchs pus forans de la dita paròquia; e que tot hom ne puixque tenir en sa casa dins la vila per obs de ses bèsties una exàvega e no pus, e qui contra les dites coses farà, pach per pena deu sous dels quals hage lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú e lo terç lo acusador, e que tot hom ne puixque ésser acusador e que'l justícia ne pugue enquerre per son offici.

110.

QUE TOT DRAP DE QUALSEVOL PINTE SIE TENGUT PESAR ENTRE LANA Y ESTAM XXXXVI LIURES O D'ALÍ AMUNT, E QUE LO TEXIDOR NO·L GOSSE TEXIR DE MENYS

Ítem, establiren e ordenaren que tot drap de qualsevol pinte sie, sie tengut pesar entre estam elana XXXXVI liures o d'alí amunt, e lo texidor que texirà lo drap menys del pes en l'present establiment contengut, pach XX sous de pena. Axí entés emperò que pus que·l senyor del drap darà lo compliment de pes de lana e de estam al texidor al compliment del nombre de quarenta-sis liures e lo dit texidor no lo y metrà, que en aytal cas lo dit drap no sie agut per fals ans sie venut per drap mercader, e la pena desús dita haje a pagar lo dit texidor e no lo senyor del drap. Et encara axí entés que si per aventura lo drap pesara menys del nombre desús dit de XXXXVI liures, miga liura, qu en aytal cas lo senyor del drap no pach la pena ni lo texidor ans sie a conexença dels jurats e dels veheedós del offici si lo dit drap serà ben textit o no, partidora la dita pena segons desús és contengut.

111.

QUE NO SIE FETA D'ACÍ AVANT [...] EN LOS DRAPS

Ítem, establiren e ordenaren que de ací avant no sie feyta [...] en dengun drap e encara encóreguen en los dits establiments parlant del alnar dels draps, e que sie entés axí e feyt que si lo comprador o compradós los volran lexar, que no·ls cové, que allò sie a elecció del comprador des què haurà comprat però ans de la compra no s'i puixe fer denguna condició ni empremissió ans se hagen a vendre segons en los dits establiments és contengut e, feyta la venda, romangue la dita elecció als compradós.

112.

RÚBRICA QUE VINYÒGOLS SIEN ELETS CASCUN ANY E QUE AQUELLS PUGUEN FER LES ACUSACIONS SENS VOLUNTAT DE AQUELLS DE QUI SÓN LES DITES HERETATS

Ítem, establiren e ordenaren que cascun any per los jurats de la vila de Morella sien elets e creats vinyògolls e guardadors de les deveses de les vinyes de la dita vila, los quals facen sacrament que bé e lealment guardaran e faran les acusacions de aquells que mal faran, e sien creguts per lurs sacraments de les acusacions que

faran de ço que ells veuran, y de ço que no veuran, que u puguen provar per testimonis dignes de fe, e que·l·ls dits vinyògolls o guardadors puixen posar clams o acusacions contra qualsevol persones qui contra prohibició dels establiments de la dita vila faran, no sperada licència del senyor de la heretat ans ne puixen posar clam o acusació sens que·l senyor de la heretat no·ls o puixe vedar. Emperò, que posat lo clam o acusació los dits vinyògolls o guardadors o sien tenguts notificar al senyor de la heretat e que·ll dit senyor haja la part a ell pertanyent de la dita calúmnia, e·n puixe fer gràcia si fer-la·n volrà. Axí emperò entés e declarat que en açò no sien enteses domèstiques persones ne pares ne mares ne fills ne filles ne germans ne germanes ni néts ne avis ne sogres ne gendres ne nores de aquell de qui són les heretats o de lurs mullers, ans la acusació de aytalls persones agen a proposar los dits vinyògolls o guardadós ab voluntat e licència de aquell de qui serà la dita heretat e no en altra manera.

113.

RÚBRICA QUE·LLS MANOBRES DELS MURS NO GOSSEN FER FORN DE CALÇ NI HAVER PART EN AQUELLS

Ítem, establiren e ordenaren que los jurats e manobres de les obres comunes de la dita vila que ara són o per temps seran, no sien tan ossats que gossen fer forn de calç per a obs de les obres comunes que comanades los seran, ni si altri u farà, no hagen en aquell los dits jurats e manobres part alguna ni gossen trametre o tenir a loguer algunes bèsties, feramentes ni companyes sues pròpies en les dites obres comunes, y los dits jurats encara tostemps no puguen ésser manobres de algunes de les dites obres comunes ni collidós o plegadós de peytes, talles o ajudes que per la dita vila se hagen a levar o collir, regint e durant lo dit offici de juradesch. E si contrafaran, que sien encoreguts en pena de cinch-cents sous dinés reals, encoredós per cascuna vegada de les dites coses, partidora la dita pena lo terç al senyor rey, lo terç al acusador e lo terç a les obres del murs e, si acusador no haurà, que sie mig per mig entre lo dit senyor rey y les dites obres, e que tot hom ne pugue ésser acusador y lo justícia y pugue enquerre per son offici.

114.

DE LES ARMES VEDADES

Ítem, establiren que denguna persona estranya o privada no gos portar en la dita vila dengunes armes sinó tan solament punyal, e qui contrafarà que perda totes quantes armes tindrà e comete pena de C sous per quiscuna vegada que contrafarà,

la terça part de la qual sie del senyor rey e la terça part del comú y l'altra terça part del acusador; emperò, que lo justícia puixe donar licència a bons hòmens, axí com a ell e als honrats jurats de la dita vila serà ben vist que's mester fer.

115.

DE LES COQUELLERES ET DE FORNS

Ítem, establiren y ordenaren que com algunes dones coquelleres sien estades atrobades en los forns de la dita vila que usasen mal en los dits forns en damnatge dels habitants en la dita vila, ordenaren que nenguna coquellera no gos ajudar en los dits forns ni en altre de aquells en nenguna manera sinó tan solament una en cada un dels dits forns, la qual y sie rebuda a conexença del mustaçaf, e qui contrafarà que pach per cascuna vegada LX sous de pena e, si pagar no es porà, que corega la vila tota nua ab açots e que aquella coquellera sita tenguda lavar les taules del dit forn y tenir net aquell y portar-y aygua. Los establiments parlants de la dita rahó en totes les altres coses romanents en sa força e valor, e que'l dit mustaçaff, sots aquelles penes que a ell serà ben vist, puixe destrènyer als senyors e arendadós del dit forn de alenyar e fer coure aquells segons que's pertany, lo qual dit establiment fonch feyt ab authoritat e consentiment del dit honrat justícia.

116.

RÚBRICA QUE DONA ÀVOLL E PÚBLICA HAJA DE SEURE EN LA SGLÉSIA MAJOR FORA LO COR, EN LO PATI DAVANT LA GÀRGOLLA

Ítem, establiren e ordenaren los damunt dits honrats jurats que no sie denguna dona àvoll de son cos que gos seure ne estar mentre se dirà missa an sus del cor de Senta Maria ves la gàrgola de la sglésia major de la vila de Morella, ans sien tengudes estar dels dits pilars ensús en lo pati davant la gàrgola, e qui contrafarà sie encoreguda e cayguda en pena de X sous per quiscuna vegada qui contrafarà, partidora la dita pena lo hun terç als còfrens del senyor rey e l'altre terç al comú e l'altre terç al acusador, e que tot hom ne pugue ésser acusador y que'l justícia y pugue enquerre per son offici.

*L*ibre d'establiments
de la vila de Xert
(1689)

Jhesus.

Llibre dels Establiments de la vila de Chert. Es féu sent jurats Gaspar Andreu i Batiste Ferreres. [Escut]. Añy M D C L XXXIX

1.

ESTABLIMENT DE LA DEvesa DE TURMELL

Les viles de Sant Mateu, Trayguera y Càlig, La Jana, Canet, Rosell, Chert, per los grans abusos e fraus que ens fan en la devesa de Turmell per los de Morella, Ballibona e altres cercunveïns, rebent grandíssim frau e dañ per los nodrimens estrañs en la dita devesa de Turmell, lo qual és gran frau e dañ dels bestiar de la setena a veïns de aquella, convocats en la vila de Sant Mateu un jurat de cada lloch o vila de la dita setena per evitar los dits fraus e dayns que en la dita devesa se fan per se la pena poca, com no sia sinó degolla una béstia de dia y dos de nit, tots concorts, unànimes, ab decret del noble don Felip de Loris, lloctinent general del reverendísimo senyor Mestre de Montesa de Sant Jordi, resident en la vila de Sant Mateo, fan, establiren e de nou confermen lo present establiment, lley, so és, que no sia dinguna persona estraña que no sia de les dites viles de Sant Mateo, Trayguera, Càlixg, La Gana, Canet, Rosell e Chert, pugues possar ni posse bestiar ayxí menut com bestiar gros en la devesa de Turmell sos pena de set y catorce, so és, set bèsties de dia y catorse bèsties de nit per carnatge y pena, la qual pena volen sia la mitat de la reverent persona e l'altra mitat de les viles e llocs de la dita setena. E perquè la dita devesa sia ben guardada e los fraus de aquella sien guardats e executats, volem que cada ayn sia feta elecció de dos hòmens de cada vila o lloch, los quals sien ab jurament que bé y diligent se auran y veuran en la dita devesa sens frau del

reverendíssimo senyor Mestre e de les universitats de la dita setena, y que totes les faltes y carnatges que faran, notificaran, e lo jurament que l'agen de fer en poder del llochtinent del reverendíssimo senyor Mestre o del balle de les dites universitats. E volem y ordenam que lo ters del carnatge o faltes que los dits vedalers o guardians faran, sia d'ells e als, entés lo ters de la pena de les universitats, e los dos tersos restants sien de les viles o llochs de la setena. Emperò, volem e ordenam que en lo abeurador del Molinar no puguen carnexar; en totes les altres coses volem lo present establiment reste en sa força e valor.

La dita devessa de Turmell afronte, a una part, de Morella y ab terme de Ballibona, y ab lo riu de Servol, axí com devidix lo terme de Ballibona y de Servera, e devalla tota ribera del riu de Servol fins al riu de la Barcella y va per lo riu de la Barcella amunt fins a la Roca Foradada, e de la Roca Foradada va fins al camí de Rosell, e tot camí de Rosell fins al riu Sec prop de San Mateo que per a avuy se diu la Rambla, y tot riu Sec amunt fins al terme de Morella.

2.

ESTABLIMENT DE QUÈ NO PUGEN PASSAR PER HERETATS DE ALTRE FENT-HI CAMÍ O NO FENT-HI CAMÍ

Establiren justícia, jurats, consell de la present vila de Chert ab decret de sa Magestat, administrador perpétuo de la religió de Montessa e per autoritat Apostòlica, que qualsevol persona que passarà per heretat de altri fent-hi camí, sembrada o no sembrada, encórrega en pena de tres sous de dia y, de nit, la pena doble, partidora dita pena, el ters a sa Magestat y les dos terces al amo de la heretat. Y qui passarà per heretat de altri sans fer-i camí, de dia cayga en pena de un sou, y de nit, la pena doble, partidora *ut supra*.

3.

ESTABLIMENT DE COM HAN DE LLOGAR LOS MAGORALS DELS FADRINS LOS GUGLARS Y DE QUINA HEDAD HAN DE PAGAR LOS FADRINS Y LOS MOÇOS FORASTERS LO SONAR DELS GUGLARS

Establiren justícia, gurats y concell de la present vila de Chert, Maestrat de Montesa, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de dita religió, que los magorals dels fadrins que a y per tems seran de la present vila, no puguen llogar guglars per a sonar les festes anyals sense llicència dels gurats de la present vila, y si lo contrari faran dits magorals tinguen obligació de pagar-ó de sa boça pròpia. Y també que

dits magorals no puguen fer pagar als fadrins fins tindre tems o hedad de setse anys fets, y també que dits magorals no puguen fer pagar als mossos forasters lo sonar dels gulars sinó a un ayn cumplit que estan en la vila o térmens de aquella.

4.

ESTABLIMENT DE LA ELECCIÓ DE GURATS

Establiren justícia y gurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montesa, que per quant en la dita present vila se acostuma fer la elecció de jurats traent quatre helets y a aquells que més veus tenen, per a què lo balle de dita vila fassa nominació de dos, he com se puga seguir, segons que se a vist, aver-i tres elets de una mà y no aver-i més de un elet de l'altra y per dita rahó restar coartada la voluntat del balle en perjuí de la dita balia, ara, ab coneixent e per llevar dit perjuí establiren y horde-naren dits justícia y jurats, mustasaf, proms y consellers que de vuy en avant la tal elecció de gurats se fassa traent primer dos elets per a jurat major y après altres dos elets per a jurat segon.

5.

ESTABLIMENT DE BESTIAR, AYXÍ CABRIU COM LLANAR, EN CRE-
MADES

Establiren justícia, jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, administrador perpétuo de la religió de Montessa, que en lo terme d'este poble se fan moltes cremades y no es troba qui les fa, y a presumpció que les fan los pastors per pasturar-i lo bestiar, y així serà bé possar-i pena establiren y horde-naren que en les cremades sols y ayga tres sous de esmena o dayn, que encórre-guen los pastors en pena de deu sous partidora dita pena *ut supra*. Y que se hajen de guardar dites cremades tres ayns, contadors del dia que es cremarà en avant.

6.

ESTABLIMENT QUI AVIARÀ MARRANCHONS EN DIA DE VENT,
MENTRES Y AIGA FRUIT EN LES FIGUERES

Establiren justícia y jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, administrador perpétuo de la religió de Montesa, que y a molta gent que avien los marranchons ans de dia y quan y van los amos no troben fruit en

terra, y axí seria bé possar-i deu sous de pena, y axí ho establiren, que ninguna persona gosse aviar los marranchons, dies de vent, ans de dia fins tant los amos aygen plegat lo fruit, sos pena de deu sous partidora dita pena *ut supra*.

7.

ESTABLIMENTS DELS BESTIARS EN LO BOVALAR, CABRIU Y LLANAR

Establiren justícia y jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, administrador perpétuo de la religió de Montesa, establiren que en lo bovalar que ninguna persona o pastor i puga entrar, sots pena de deu sous, y los pastors no reparen de entrar per la poca pena que y a; y axí establiren y ordenaren que a qualsevol pastor o pastors que entrarà la sua rebera en lo bovalar que encórrega en pena de vint sous de dia, y de nit pena doble, partidora dita pena los ters a sa magestat, l'altre a la vila y l'altre al acusador, y tot hom puga acusar.

8.

ESTABLIMENT DE LES CARRASQUES, AXÍ EN FRUIT COM BATRE

Establiren justícia y jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montesa, que y a establiment de les carrasques y la pena que y a no les comprén a totes, y hordenaren que qualsevol persona que batrà carrasques de altri, ayxí en bosc com fora, encórrega en pena de deu sous, y bestiar que y aurà de porcs o altres que es mingaran lo fruit de dites carrasques tenint de dalt les carrasques que és una essadella delmera de fruit, tinguen de pena sinc sous, y en los dies de vent la pena doble, partidora dita pena lo ters a sa magestat y les altres dos terses al amo. La dita pena ha de ser des de el dia de Tots Sants hasta el dia de Sant Andreu, y passat lo temps dit no ayga pena ninguna.

9.

ESTABLIMENT DE LES CREMADES, FENT-LES CAUTELOSAMENT NO TINGUEN PENA

Establiren justícia, jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montesa, que y a establiment de

les cremades en garrigues hi falten algunes coses en dit establiment, y així serà bé que si afigsen o lleven, y establiren y ordenaren dits jurats, justícia y consell que si les cremades les fan los amos de les dites heretats, o les fan fer o cobren lo dayñ, y que no tinguen dites cremades pena ninguna sinó tots y puguen pasturar sos nodriments.

10.

ESTABLIMENT DE ANIMALS BOVINS

Establiren justícia y jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montesa, que los animals bovins, si fan mal en los albres, donsells y cementers, no y a pena ninguna, y axí y seria bé posar-i pena, y axí establiren y ordenaren que tinguen de pena, sent arbres donsells y mallolades tot lo ayñ y en les viñes mentres y a fruit, deu sous per cap; si està blan, sis sous, y en cultives, tres sous, y en los grans y coses de simenters, en tot per cap, dita pena partidora lo ters a sa magestat y els altres dos tersos a los amos de les heretats.

11.

ESTABLIMENT DELS ARRIATS DESTRAVATS

Establiren justícia, jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montessa, que moltes persones que tenen someres les volen per a donar al rosí, y altres avien arriats solters y prenen dites someres en gran perguí per a la gent, seria bé possar-i pena que no'ls pogen aviar destravats y ayxí establiren y hordenaren que ninguna persona gose aviar los arriats, colluts, destravats del peu de darrere al de davant, en pena de sinch sous, y si altre lo destrava encórrega en la mateixa pena, y si el amo el guarda, encar que vage destravat, no encórrega en ningun pena, y la dita pena partidora los tersos a sa magestat, a la vila y al acusador.

12.

ESTABLIMENT DE PORCS EN LOS BLATS Y EN LES HERES COMUNES

Establiren justícia y gurats y consell de la present vila de Chert, ab dechret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montesa, que los porchs fan molt dayn ab los forments y demás simenters, y quant y a garbes en les heres

no·y a pena, y en la baça que està en migs les heres per abeurar en tems que y a garbes també es fa dayn, serà bé possar·i pena. Y així, establiren y hordenaren que en cada ramat de marranchons que fa dayn en lo blat o demés sementers tinga de pena sis sous, y si aplega a ramat, per cada cap de marranchó un sou y sis dinés; per a ser ramat sols siguen quatre marranchons, y els que farà mal en les eres, en garbes, desde el primer de juliol mentres aurà garbes en les heres comunes, tinguen de pena deu sous encara que no n'i ayga només de ú, y de abeurar los porchs en dita baça dit tems encórrega en la dita pena de deu sous, y tot hom puga acusar; y en les heres de particulars que se'n clamen ses amos tinguen de pena deu sous, partidora lo ters al rey, l'altra al amo, l'altre al acusador; y la mateyxa pena encórrega el que en dit tems per les heres deixarà passar marranchons, partidora *ut supra*.

13.

ESTABLIMENT DELS PORCS EN LES OLIVERES

Establiment o establiren justícia, jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montessa, que per quant los porchs en les oliveres no tenen de pena no més de sis sous per ramat, un sou y sis dinés per cada porch no arribant a ramat, hi fan gran dayn per ser la pena poca, ara volem y hordenam que qualsevol persona que farà mal en porchs en dites oliveres, del dia de Sant Miquel de setembre en avant mentres tindran olives en les oliveres com per tot lo demés del terme, que tinguen de pena deu sous per ramat que són sinch porchs, y no arribant a ramat que tinguen per pena per porch set sous, y les dites penes sien lo ters a sa magestat y les dos al amo de la heretat.

14.

ESTABLIMENT DELS BOUS EN LO BOVALAR

Establiren y hordenaren justícia y jurats, mustassaf, promps y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, que per quant en lo bovalar se fan abusos en portar·i los animals bovins, axí de la vila com de les massades, no dixen fer erbes per a pasturar lo ganado de la carnereria de dita vila, y per no poder pasturar ha de pagar dita vila als pastors quels, y també en paga la dita vila de sens a sa magestat, y ayxí volem y hordenam que ninguna persona sia hosada de tenir ni deixar entrar ningun animal boví en lo bovalar sinó que y tinga heretats, y quan y tinga heretats que·ls puga pasturar en dites heretats tan solament tot l'ayn,

y lo dia que llauraran en dita heretat del bovalar los puga pasturar per tot lo bovalar. Y los demás veïns que no tindran heretat en dit bovalar, que si algun hereter que té terres en lo bovalar los llogue a llaurar en dites terres, que y puguen pasturar mentres y llauraran, i no tenint-hi heretats ni agudar a llaurar a dits hereters que tinguen de pena per cada vegada que y entraran deu sous per cap, y la dita pena sia partidora lo ters a sa magestat y l'altra tersa a la dita vila y l'altra tersa al acusador, y que tot hom puga acusar.

15.

ESTABLIMENT DEL SEQUIER

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, que en les regades de la font del Molinar, qualsevulla que trenque la tanda del regar ans llicència del sequier tenia pena sinó de deu sous y, per ser la pena poca se fien grans abusos de rompre les tandes y era perjuí de sa magestat per rahó dels quatre molins que molen del aygua que ix de la font del Molinar. Ara volem y manam que qualsevol persona que regarà sans llicència del sequier después que aurà fet cridar les tandes, encórrega en pena de tres lliures de dia y de nit; ayxí mateix encórrega en la dita pena qui deixara ningun portell ubert o reguer o que no estiga ben tapat, y que les dites penes que les puga executar en primer lloc lo sequier y en segon lloch lo justícia o son llochinent, y que la dita pena sia repartida lo ters a sa magestat y el altre ters al jutge que executarà, y el altre ters al acusador. Y si y aurà dos, no y aurà que sia lo ters per a la vila, y que tot hom [puga ser acusador, y que lo sequier sia obligat [.....] aquí [.....] se entén desde [.....] li més avall, y los hortets del Abelló se queden en la pena del altre establiment, que són deu sous.

16.

ESTABLIMENT DELS PORCS Y BESTIAR EN LES VINYES

Establiren justícia y jurats y consell, proms de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, que no obstant que y a establiment que perquè y a porchs y ganado no puguen entrar en la devesa de les vinyes tant [.....] com forasters desde después del [.....], so és los marranchons de [.....] los Sants [.....] passat lo dia de Sant Andreu, fent-les que per quant lo temps és llarch y los grans que cauen de verema se consumixen davall los seps, per lo qual se segueix notable pèrdua; per so, volent que lo perdud en sortixca profit, ordenaren que qualsevol persona puga entrar en dita devesa des les vinyes del Magraner y feréstegues, ço

és, los marranchons después que auran passat quinze dies del dia de Sant Miquel de septembre en avant contadors, y los ganados después que aurà passat lo dia de tots los Sants, y qui en contrari farà en pena contenguda en dit establiment, que cayga en pena de vint sous de dia y de nit pena doble, partidora dita pena lo ters a sa magestat e l'altre al amo de la vinya y l'altre al guardià. Y si acàs y aurà alguna vinya per veremar passat dit termini e ntrarà dit ganado, tan de cerda com de bestiar, encórega en dita pena. Y les demés coses contengudes en dit establiment y establiments que parlen de dita devesa queden en la força y valor al susdit establiment sens perjuí de tercers.

17.

COMUNS TRETS DELS ESTABLIMENTS DE LA VILA DE SANT MATEU

Establiren y hordenaren les honorífigs jurats e proms de la vila de Sant Mateu, de Trayguera, de Canet, de Càlix, de Chert, de la Gana e de la Barcella, que de aquí avant per null tems alguna persona estranya o privada no gos tallar de cals ne de cap esmoychar, pelar, partir ni arrancar dins los termes de la balia de Servera, carrasques, roures, pins, aladerns ni metre foch algun arbre o arbres o fusts dins los dits térmens sos pena de xeysanta sous, e satisfet lo dayn donat. Y no gos fer dins los dits termes de la fusta o llenyes de aquells, fer sendra ni carbó sots la dita pena, de la qual pena ayga la senyoria lo ters e los jurats de la vila de Sant Mateu la mitat del ters e l'altra mitat del ters los jurats dels dits llochs, e l'atre ters dels gordians o acusadors dels dits fusts, cendra o carbó. Emperò tot hom que sia de la dita balia puyxa tallar o fer tallar en los dits térmens, de cals o de cap o en altra manera que a ells ben vist serà per a son propi ús e no per a vendre, però no puyxa fer sendra ni carbó en alguna manera, e tot hom de la dita ballia puyxa tallar de les rames dels dits roures, carrasques e altres albres, dins los dits térmens, a ús de llurs nadissos e a llurs mores e a tot bestiar que torne a corral tan solament mentres serà en lo corral, e a obs de bèsties de arada mentres no tallen de cap ni de cals. En altra manera puyxen tallar a braçada, emperò, que ayxen a leyxar la brocada de dos pams, y si algú o alguns de la dita vila o de dits llochs volen tallar fusta de cals per a son propi ús, so és per a cabironar o texell, ayxa pendre albarà dels jurats de aquell lloch on estaran, lo qual albarà sia fet franch, e si tallaran sins albarà sien encurriguts en la dita pena, e en assò no sien entesses agullades, forques e bastons que fassen de rames, les quals rames puyxen tallar sins albarà. E que tot hom qui prenga lo dit albarà fassa sagrament en poder dels gurats que no faran frau en dites fustes, en contrari de la present ordinació, e si s'esdevendrà que algú fassa frau en les dites fustes e contra la present ordinació, e no serà sert que y aurà feta aquella frau, en tal cas puyxa ser feta inquisició contra aquell o aquells en los quals serà sospita que ne ayxen fet, la qual inquisició sia feta per llochtinent de

senyor o per aquell qui ell la y assignarà, o per un jurat de la vila de Sant Mateu e altre jurat de la vila o del lloch qui los dessodits s'avendran. E si a la dita inquisició serà trobat qui lo dayn aurà fet o feta la dita frau, pach la dita pena de seyxanta sous partidora *ut supra* e après lo dayn donat, lo qual dayn sia preat per dos proms hòmens de la dita vila de Sant Mateu e altre de la balia, aquells qui lo senyor o sos llochtinens o gurats hi seran assignats. E si pagar no podia la dita pena e penes, dayn e dayns e messions, sia proveït criminalment a àrbitre e coneyxensa del dit senior o los gurats de aquell he proms de la dita vila, e ayxí mateix pach totes les despeses qui's faran en la dita inquisició. E imposi algun hauran albres en la heretat laurada o en migans herms dins llurs heretads laurades, en los màrgens de aquella e'n ses espones de dita ballia, dels laurats de la dita ballia que aquells puguen tallar a sa voluntat sens altera e sens tota pena, e tot sia en assò sien messos guardadors, emperò tot hom ho puyxa acusar. E si serà vist que en la present o comesió de o era nat a profit de la dita vila e lochs, e alguna cosa se puyxa millorar, lo puga ésser fet ab voler del senyor Mestre o de son lochtinent o de los gurats.

Hordenaren que de les penes que se han somesses en los llochs e térmens de Canet, Rosel, hayxa lo senyor Mestre trenta sous, dic onse sous los jurats, de les penes comesses deu sous, e los acusadors vint sous, e ayxí mateix hordenaren que asson ayn que ab voluntat del senyor Mestre o de son llochtingent o de sons gurats de la dita vila e altre de dita ballia, sien mesos gordians als dits boschs, los quals sien pagats de llurs soldades e salaris de les calòmnie tocans a la dita balia que s'i esdevendran en lo llur temps, e per ventura les dites calúmnie o penes no bastaran a les dites soldades o salaris, que dels pins sien pagats de la dita ballia segons que és acostumat en altres negocis comuns.

18.

ESTABLIMENT DE LES PERSONES QUE CULLIRAN RAÏMS EN VINYA D'ALTRI

Establiren y hordenaren justícia y jurats, mustasaph, proms y concell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, que per quant se fa gran abús de cullir raïms en les vinyes de altre, no temén a la pena per ser poca, hara volem y hordenam que qualsevulla persona que sia de la vila com forastera que siga de escusar y cullirà raïms en vinya de altri, tinga de pena tres lliures de dia y de nit la pena doble, y si no són persones de escusar, tinguen de pena deu sous. La dita pena sia lo ters a sa magestat y los dos tersos al amo de la heretat, y assò se entén del dia primer dia de agost fins que axen veremat, y si són tres o quatre rahims per menjar, tinguin de pena 10 sous.¹

¶¹ Aquesta darrera frase està afegida d'altra mà i posteriorment.

19.

ESTABLIMENT DE LES HERES COMUNES

Establiren justícia y jurats y consell ab decret de sa magestat, que ningun veí de la present vila sia hosat batre en era que ell no sia persona de les heres comunes, emperò que no sia ab llicència de les persones de aquella hera ni tampoch sia gosada de fer garbera o sellar prop la hera o hon còmodament deuen o han de fer dits sellars o garberes los parsonés de aquelles, sots pena de sis sous partidors en esta forma, so és ters al rey, ters al acusador y lo acusador que no puga ser sinó algú de les persones y ters a la present vila, y assò per esquivar lo dayn se fa o'ls goismes per raó que mentres està bona la hera, tots acudixen a batre en aquella en què se'n poch tems queda arruïnada, y també quan les persones de dites heres volen per les garberes troben ya poblats los sitis, y també ordenaren que ninguna persona se puga mudar de una era en altra sinó que l'ayxen de mantenir les dites persones sots dita pena partidora *ut supra*.

20.

REDONDA DE LES VINYES PER AL BORRÓ

Establiren justícia y gurats, proms y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de nostra senyora de Montesa, que ninguna persona vehina y habitadora de la present vila de Chert [sia] gosada de passar o possar ni paixentar ningun gènere de ganado tan de cabriu com de llanar en la redonda de les viñes del Mangraner, que passa dita redonda del forn de la casa de Bernat Calduch, cavaller, a la creueta del Mangraner y al corral de Juan Doménech, dit lo corral d'en Ortí, a la viña de Juan Romeu, dret al barranch dels Coquons, tot barranch avall hasta el terme de la Jana y tira vora de rambla, munta part desà hasta el sòl del barranch y tornant a dit forn, sots pena de vint sous de dia y quoranta sous de nit, partidora dita pena ters al rey, y ters al amo de la heretat y ters a l'acusador; y tot hom o puga acusar secretament, escomençant dita redona a quinze de mars hasta lo primer de agost, y en les viñes foréstegues ayxa la mateixa pena, y los demás establiments que parlen de les redones que queden en sa força y valor.

21.

ESTABLIMENT DE DONAR SALARI ALS JURATS

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador de la religió de Montesa, que per quant los jurats de la present vila tenen molt treball entre el any de assistir a les obligacions de jurats y no se'ls dóna ningun salari, per consegüent establiren y hordenaren que als jurats que vui són y per temps seran se'ls done, entre los dos, per son salari, sis lliures en forment del blat del trentadosé, so és, tres lliures a cadescú respective per lo ayn que seran jurats.

22.

ESTABLIMENT DE LES GALLINES QUE VAN PER LES HERETATS
QUAN Y A GARBES, Y EN LES HERES²

Establiren justícia y jurats y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que de entrar les gallines en heretat de altri y de anar per les heres y per lo rededor de aquelles mentres y a garbes, no y a pena y són de frau per qui e dayn, per so establiren y ordenaren que qualsevol gallina o gallines que entraran en heretat de altri, avent emperò fruit en dita heretat que aquelles y pugen daynar y fer mal, també qual sevol gallina o gallines que entraran en les heres comunes ho aniran per lo arrededor de aquelles, ayxí comunes com de particulars, hayxen y tinguen de pena o ban per cascuna de dites gallines un sou, partidora dita pena ço és ters al rey, ters al amo de la heretat o hera *respective* y ters al acusador, y totom puga acusar advertint emperò y volent que les gallines pròpies no tinguen pena dels que tenen heres de particulars o heretats dites.

23.

ESTABLIMENT DE LES GALLINES QUE ENTREN EN CASA DE ALTRI

Establiren justícia y jurats, proms y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador de la religió de Montesa, que qualsevol gallina o gallines que entraran en casa de altri o corral, ara sia una o més, hayxen de pena sis diners partidora dita pena ters al rey y les dos terces al amo, y que ningú puga acusar sinó son propi amo de la casa o corral.

¶ ² Les paraules «y en les heres» estan escrites d'una altra mà posteriorment.

24.

ESTABLIMENT DE NO PODER BATRE BILLOTES EN LOS BOSCHS
COMUNS ASTA PASAT LO DIA DE TOTS LOS SANS, Y TAMBÉ
DE NO ENTRAR-I GANADO DESDE TOT SANS ASTA NADAL

Establiren justícia y jurats ab decret de sa magestat, administrador perpètuu de la religió de Montesa, per quant per los propis veïns de la dita vila de Chert es fa gran abús de batre els boschs comuns del terme de la present vila, per so establiren que dinguna persona veïna de la present vila de Chert sia gosada de batre carrasques dels boschs comuns del terme de dita vila hasta que sia passat lo dia y festa de Tots Sans, sos pena de 60 sous partidora dita pena ters a sa magestat, ters a la vila y ters al acusador, y que tot hom puga acusar. Per los quals boschs comuns volen sian entesos del barranch de la Barcella enllà, comprenent-hi en dits boschs comuns y fent part de dits boschs tot lo barranch d'en Vilar y tot barranch avant a les partides per avall, tot barranch avall a la roca Gotellera, y sempre barranch avall hasta la cova de na Ribera y a la riba d'en Galí. *Et eciam* ordenaren *ut supra* que qualsevol ganado que sia dels veïns de la present vila, ayxí de cabriu com de llanar, advertint que ayxa de arribar al número deu o de allí amunt, que entrarà en dits boschs comuns ya mencionats del dia de Tots los Sans hasta el dia de Nadal, ayxa la mateixa pena de 60 sous partidora *ut supra*, y que tot hom o puga acusar.

25.

ESTABLIMENT DE REDONDA DE MARRANCHONS

Establiren justícia y gurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, de que exquola redonda de les viñes estaban prop de aquelles, la qual proximació és causa de pasar-sent molt fàcilment a daynar los marranchons la verema y fruits de aquelles, e aquells dayns que es pot evitar totalment creyxén y ampliant dita redonda, per so establiren *ut supra* de què escomence la redonda al pas de la séguia y tot séguia avall dret al vilar de Antoni Segarra, y de allí dret al sòl de la coma de Sabastià Calduch, y tot dret a les forques y de les forques, dret a les oliveres de en Forrés, y de allí dret al marge que dividix les [...] d'en Bernat Calduch, y de les de Lluc Roy[.....] al coll de la cerra, y de allí dret a la cometa del Nal, y tot dret al cabet de na Guineu, y del cabet de na Guineu dret al tosal de en Roca y dret al clot d'en Oliver, tot dret al sòl de la foya, al barranch de Juan Saragoça hasta topar lo terme de Canet, possant de pena a qualsevol vehí de la present vila que portarà per si o per altri a pasentar rebera de marranchons dintre de dita redonda del dia de nostra Señora de agost hasta quince de octubre, pague de pena 10 sous

per los marranchons de dita rebera y de nit la pena doble, so és un marranchó pague de pena sou y mig y de nit doble, aplicadora dita pena un ters a sa magestat, altre ters a la present vila y lo altre ters al acusador, y tot hom puga acusar advertint emperò que los marranchons que es portaran a engordar de figues dintre la dita redonda no tinguen pena alguna.

26.

ESTABLIMENT DE ALFALS

Establiren justícia y jurats, proms y consell de la present vila de Chert ab decret de sa magestat, que qual sevol persona que segarà coltiva alfals o y farà dayns per si o per mediant persona o en los averios tan pròxims menuts tant de serda com de qual sevol altre gènere en heretat de altri, encórrega en pena de tres sous partidora so és ters a sa magestat y los altres dos tersos al amo de la heretat.

27.

ESTABLIMENT DE PODER ARRENDAR TERRES PER LES PEYTES

Establiren justícia, jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que per quant y a moltes heretats que no's troban los dueños de aquelles per ser aquells morts o per aver-se'n anat a viure a diferens terres, de les quals la present vila no pot cobrar les peytes y també per altra part és frau per a delme y promia per no cultivar-se, és cosa que es pot escusar cultivant dites heretats. Per ço establiren y hordenaren que los jurats de la villa de Chert que vui són y per tems seran, tragen a límpio dites heretats y ses afrontacions y que les subasten per tems de trenta dies útils, ab cominació que si dins dels trenta dies no apareix señor ayxí útil ni directe, pugen donar dites heretats per via de arrendament a qui ben vist los sia per tems y espay de nou ayns o deu, y si acàs apareyxa algun acredor o acreeadors pasada la subastació dels trenta dies, que ayxen de pagar les millores.

28.

ESTABLIMENT DE NO ENTRAR GANADO NI BATRE BILLOTES EN LOS BOSCHS

Establiren justícia y jurats, proms y concellers de la vila de Chert, avent precedit convocació del síndich y procurador de la comunitat de la Barcella, ab assistèn-

cia de Jusep Calduch, síndic de la present vila de Chert, feta per Vicent Damià, nuncio y corredor públich en la cort fecha de dita vila en 16 de giner de 1676, establiren y hordenaren ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que per quant y a alguns masovers vehins de la present vila que estan prop dels boschs comuns del terme de la Barcella y del terme de la predita vila de Chert per la qual proximació solten y abusen los porchs ab los ganados et *etiam* baten les billotes a deshora y fora tems sens que altres cuchinos e ganados de la present vila de Chert se'n puguen usar ni aprofitar dels fruits ningun veí de Chert, cosa que no és possada en raó. Y per so establiren *at dextra* que ninguna persona vehina de la present vila de Chert pugua batre billotes que no sia lo dia y festa de Tots Sans, ni metre ni passar ganado so és cabriu ni llanar, des de el dia de Tots Sans fins al dia de Nadal, en dits boschs entenent y señalant per boschs lo bosch d'en Vilar, lo bosch del Monintiu, lo bosch de la Raureta, los boschs dels Clorts, los boschs de la Vall de la Tea, la vall de Los, lo bosch de Lledó y lo bosch del Teyxar, sos pena al què contrafarà de 30 sous aplicadora dita pena un ters a sa magestat, altre ters que es partixca en la cofraria del Santíssim Nom de Jesús y la hermita del gloriós Sen Pere de la Barcella, y lo altre ters al acusador, y que totom sia acusador.

29.

ESTABLIMENT DE PORCHS EN COSA QUE PAGA DELME

Establiren y hordenaren justícia y jurats, prohoms y consellers de la presén vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montesa, atenent als grans abussos que es fan de enviar los animals de cerda sen guarda y per altra part los acomanen a persones de menor hedad lo que redunda en notable dayn en los formens y demés fruits que paguen delme y primícia, per so establiren y hordenaren de què qualsevol bacó o bacons, ayxí flachs com gorts, ara sien pocs o molt, que es trobaran en qualsevol gènere de fruits que paguen delme y primícia tinguen de pena deu sous per cada cuyxada, y de nit pena doble, so és de ban, aplicadora dita pena lo ters a sa magestad y les dos terces al amo del fruit. Y ayxí mateix establiren *ut supra* de què lo ban quede alverat fins fer altra prova si sols preste jurament lo amo del fruit, per altra persona en poder del jutge de què coneix molt de los marranchons que fan dayn qui és el dueño de aquells, ab tal que dit jurament ayxí de prova com de dita e vista sia continuat en la cort del justícia de Chert, y tinga obligació de clamar-se lo dueño del dit fruit dins deu dies contadors desde el dia que li serà notori en avant, advertint que avent un marranchó o dos, tinguen de pena sinc sous, y sent més, deu sous.

30.

ESTABLIMENT DE ROMPRE LES SÉQUIES O REGUERS

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpétuo de la religió de Montesa, atenent y considerant que y a algunes persones mal intencionades que adredes rompen les séquies y les esportellen y en los reguers també, de lo qual inconvenient se insortix notable dany y per qui per quant se pert l'aygua sens aver profit de aquella y per altra part, de si ya és inconvenient. Per a remei de lo *supra* dit establiren de què qual sevol persona que rompa séquia o reguer que serà d'escusar, encórrega en pena de tres lliures aplicadora dita pena un ters a sa magestat, altre al acusador y lo altre ters al amo de la séquia o reguer, y de nit pena doble.

31.

ESTABLIMENT DE QUALESEVOL GANADO QUE FARÀ DAYN EN LES SÉQUIES, DE MARRANCHONS

Establiren y hordenaren *ut supra* que qualsevol pastor o altra persona que guarden ganado axí cabriu com llanar com marranchons, per la vora de les séquies, per quant enminen aquelles y farà dayn, dé esmena de sis dinés per cada vegada encórrega en pena de sins sous de ban, aplicadora dita pena un ters a sa magestat y los dos tersos al amo de la séquia. Manant advertir que 60 passes alrededor de les creus o fites y comuns de ganados que cruzen les séquies, no tinguen pena ninguna si sols la esmena.

32.

ESTABLIMENT DE CLAVEGERES DE CAMINS

Establiren *ut supra* atenent y considerant que en tems de aygües, quan plou, y a moltes persones que tanquen les clavegueres dels camins enviant l'aigua per los camins, se destrüixen y es fan barranchs y encalladors en dits camins cosa que es pot evitar tenint dites clavegueres ubertes, per so establiren y hordenaren de què qualsevol vehí de dita vila tinga obligació de tindre ubertes dites clavegueres rebent l'aygua per tot lo temps del any, y que aquella que les tindrà tancades y romprà per si o per altra persona les grades de dites clavegueres encórrega en pena de 10 sous, y de nit pena doble, aplicadora dita pena un ters a sa magestat y altre al acusador y el altre ters a la cofradia de la Mare de Déu del Roser y a la cofraria el Nom de Jesús, y tot hom és acusador.

33.

ESTABLIMENT DE NO BATRE BILLOTES EN LOS BOSCHS COMUNS
NI POSSAR-I GANADO

Establiren y hordenaren justícia y jurats y consellers, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que atenen y considerant los vehins y habitadors de la present vila de Chert abaten los boschs comuns de la present vila de tal modo que maltraten los albres y que en breu tems no y a fruit per als bacons, per so establiren *ut supra*, atenen que és més convenient lo no batre dits boschs de què ninguna persona vehina ni habitadora de la present vila gosse abatre billotes en dits boschs ni passar-i ningun ganado com són cabriu, llanar, bous, vaques, sots pena al contrafet de trenta sous, ço és, desde el dia de Tots Sans hasta el dia de Carnestoltes, aplicadora dita pena conforme està aplicada en lo establiment que parla quals són los boschs comuns de la vila.

34.

ESTABLIMENT DE AMALLADORS

Establiren y hordenaren *ut supra*, a cas que y a molts pastors que amalladen los ganados en puestos que no són malladós, per so establiren y hordenaren que ningun vehí de la present vila goce amalladar sinó en les mallades que la vila té señalades y que ningun vehí gosse amalladar en les heretats sins llicència dels señors jurats, sots pena de 30 sous aplicadora dita pena un ters a sa magestat, altre al amo de la heretat y altre al acusador.

35.

ESTABLIMENT DE BESTIAR Y MARRANCHONS EN LOS OLIVARS

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montessa, que qualsevol ganado de serda u de cabriu u de llanar de qualsevol vehí o habitador de la present vila que entrarà en los olivars, encórrega en pena, so és, lo ganado de cabriu y llanar, tot lo ayn, de vint sous, y los marranchons, de Tots Sans hasta que y aurà fruit, de 20 sous de dia y de nit la pena doble; que tot hom puga acusar, partidora ters al rey, ters al acusador y ters al amo de la heretat, y si no y a acusador o serà el amo de la heretat, los dos terços sien del amo, ço és per ramat; fan ramat de ganado de cabriu o llanar deu resses, y de marranchons sinc,

y si no arriba a ramat, un sou sis dinés per qualsevol espècie que sien, ço és en rahó de mengar fruit, que si és en rahó de mengar arbres o empels, encórreguen encara que no sia sinó ú en la dita pena de 20 sous. Declarant y señalant per olivars o devesa de aquells, de la vora del olivar de Roch Calduch, que solia ser de Batiste Gil, dret a la punta del tancat de mossén Jusep Selma, al cap de amunt, y tota vora de heretat de Fèlix Macip hasta la heretat de Felip Cifre, a la punta de la cerrada, y de allí tot cap de olivars amunt hasta la heretat de Juan Rambla, y de allí tot camí amunt hasta el camí de bestiar que està al costat del olivar de Antoni Cegarra, y tot cap de amunt de olivars del clot d'en Simó hasta el racó d'en Grau, fins a la heretat de Gabriel de Ferreres, nét d'en Bartomeu, y de allí a la séquia y tota séquia amunt hasta les roquetes del cap de amunt de la heretat de Gaspar Andreu Sans, ço és per lo cap de amunt, y per lo cap de avall tota vora de olivars avall, y en los olivars de dellà la rambla tinguen la mateixa pena, aygua vessant envés la rambla, y en les oliveres forésteques ayga la mateixa pena sols que no y aiga acusació.

36.

ESTABLIMENT DE NO PODER ATURAR REBERA DE MARRANCHONS SINÓ UN PORCH

Per quant y a establiment en lo present llibre en fòlio que són [.....], que es dóna permís a qualsevol vehí de la present vila que es puga aturar per preu de quasvol mercaderia de qualsevol foraster que l'a comprada a persona veyna de dita present vila de Chert, per lo qual se ha exprimentat un gran desvio en los mercadors que compren animals de cerda per lo resel que tenen de què se'ls aturaran, per so establiren *ut supra* que ninguna persona de qualsevol estat y condició que sia vehina de la present vila de Chert, gose aturar-se rebera ni manada porchs que qual sevol foraster haixa comprat a persona de la present vila; de dita rebera o manada que compraran dits forasters, tan solament puga aturar ú, prestant jurament que'l vol per a sos obs y fent-lo judicar per dos proms, ab jurament prestat en poder del justícia de la present vila o regent la vara.

37.

ESTABLIMENT QUE NO·S FASSA ANAR CHICHS A DORMIR FORA, QUE SÓN D'ESCUSAR

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y consellers, ab decret de sa magestat perpetu atministrador de la religió de Montessa, que per quant per los propis vehins es fa gran abús de fer anar chichs que no són de escusar, de nit a dor-

mir de fora en cavalcadures y es fan grans dayns y después no es troba lo malfator en les tales, per so establiren *ut supra* que del primer de mars hasta vint-i-sis de juliol ninguna persona vehina de la present vila pugua fer anar de nit cavalcadures a persona que no sia de escusar, sots pena de 10 sous, ters al rey, ters al acusador y ters a la presén vila, y que tot hom pugua acusar. Però si a la persona que no serà d'escusar la acomanen a persona que sia de escusar, en tal cas se poden fer-les anar de nit a dormir de fora a dites persones o chichs que no serà de escusar.

38.

ESTABLIMENT QUE ES PRENGA UN EMTOR EN LA ESMENA

Establiren justícia y jurats, proms y consell de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador de la orde y cavalleria de Montesa, que per quant de les esmenes y tales que es fan lo amo les pert moltes ocassions y encara los gastos, per so que lo talador li yx en mols altres taladors y els fa entrar en dita tala, per lo qual, vent lo amo que ha de anar a cobrar de uns a altres, s'ho deixa perdre, y pert ell y les señories. Per so establiren y hordenaren *ut supra* que qualsevol amo de sa eretat o heretats que trobarà dayn en la heretat, pugua pendre peremptor eo malfactor al primer que sabrà aurà fet lo dayn, y si són dos o tres o més malfactors, al que al amo li pareixerà, ab tal que lo amo lo y a de manifestar al tal talador dins tres dies después de preada, y lo tal talador que tinga regreix per a recobrar lo que y deurà altre talador o taladors, si'ls y aurà de vista o de prova. Y també lo tal talador tinga facultat per poder fer prestar jurament al amo de la heretat si sap en dita tala y a altre talador o taladors.

39.

ESTABLIMENT DE REGAR ARREU LOS BLATS

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que y a mal horde en la aygua del Molinar, per so establiren y hordenaren que quan la ayxen de regar los formens escomencen a regar a un cap y que acabe al altre, y en lo altre ayn que es comence al costat de a on acabà, y consecutivament com dit és. Y qui en contrari farà encórrega en pena de 3 sous, partidora ters al rey, ters al sequier y ters al acusador, que tot hom pugua acusar, assò en raó dels blats y en raó de la hortaliza, que són menós blats, ordís, avena y senteno, les demás coses queden a discreció del sequier, y que ningú a'n pug fer de dites ortalices si no és un forme de terra de regadiu.

40.

ESTABLIMENT DE AMARGENAR, FER ERBA Y BUSCAR CARAGOLS
EN MÀRGENS DE BANCALS SEMBRATS DE COSA QUE PAGUE
DELME

Establiren y hordenaren *ut supra* que qualsevol persona que amargenarà bous, cavalcadures o altres animals maygors o qualsevol gènere de ganado menor en màrgens de altri que los bancals estiguen sembrats de qualsevol cosa que pague delme, o segarà herba en dits màrgens o buscarà caragols, encórrega en pena de deu sous de dia y, de nit, pena doble, aplicador ters al rey, ters al amo de la heretat y ters al acusador, y totom ho puga acusar.

41.

ESTABLIMENT DE NO PODER PASTURAR AVERIOS DINS LA SÉQUIA
DEL MOLINAR Y DEL ALBELLÓ

Establiren y hordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que qualsevol persona que possarà o metrà cavalcadures, bous o ganado de cerda o cabriu o llanar o qualsevol gènere de averio, gros o minut, a pasturar o margenar dins la séquia que bayxa de la font del Molinar hasta el molí més avall, encórrega en pena de deu sous partidora ters al rey, ters al amo de la séquia, ters al acusador, y totom acuse en la séquia del Abelló, *ut supra*.

42.

ESTABLIMENT DE TENIR LOS PORCHS SEÑALATS

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers, ab decret de sa magestat perpètuu administrador de la religió de Montesa, que ninguna persona vehina d'esta present vila sia gossada tenir marranchons, ara sien pochos ara sien molts, encara que no sia sinó és hú a soles, tenint-lo o no tenint-los señalats o señalats ab señal patent de foch u de tisora, sos pena de 10 sous pagadors per lo amo de aquells o de aquells que no ls tindran señalats, partidora ters al rey, ters al acusador y ters a la vila, y que tot hom puga acusar y que la acusació que la aygen de fer al justícia de la present vila, y assò per evitar los grans dañs que fa en fruits per anar sens guarda y no saber de qui són.

43.

ESTABLIMENT DE PORCHS QUE SERAN VISTOS Y TROBATS EN
[.....] FRUIT

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, [ad decret de sa magestat] administrador perpètuu de la religió de Montesa, que qualsevol persona qui aurà vist o trobat marranchons axí que sia hu com que sien molts, en fruit de altri, encórrega en pena lo amo o amos dels tals marranchons de 20 sous, partidors ters al rey, ters al acusador y ters al amo del fruit, y que tot hom ho puga acusar y que la acusació ayxa de fer al justícia o judge de la devesa de Turmell de la present vila segons en lo puesto a on seran vistos o atrobats conforme la jurisdicció dits jutge, justícia tenen de dans y esmenes en lo terme de la present vila, y que la acusació se ayxa de fer dins tres dies después de vistos o atrobats dits marranchó o marranchons en lo fruit, y que en la heretat del amo mateix del marranchó o marranchons no i puga haver acusació.

44.

ESTABLIMENT DE PORCHS SENS GUARDA

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y consellers de la presén vila de Chert, ab decret de sa magestad perpètuu administrador de la religió de Montesa, que qual sevol porch o porchs que seran vistos o atrobats mengar figures o altre fruit, carabaceres o carabaces, melons, alfals o altres fruits o hortalices, o fer dayn en cosa que paga delme, derrocar parets o blaneyxar de qualsevol persona que sia de la present vila que anirà o estarà sens guarda, de dia encórrega en pena de 20 sous, ters al rey, ters al amo del fruit u de la heretat o cosa que serà dayn, y altre ters al acusador, y que tot hom o puga acusar, la qual acusació se ayga de fer dins tres dies después de vistos o atrobats en la tala o dayn. Y se ayga de fer en poder del jutge de clams de la present vila o del justícia segons lo territori serà vist o atrobat y dits justícia y judge respective tenen en lo terme de la present vila, y dit jutge o justícia ayga de pendre de jurament per son ofici al acusador de ciència y realitat del fet, y feta relació dit jutge o justícia al acusador ayxa de donar son dret de tocant de deu sous per al qual afecte del diner del cos de la present vila, ayxen de entregar a dit jutge y justícia 2 sous a cascú, y al cap del any les ayxen de tornar al cos de dita vila. En continent que dit justícia o jutge auran pagat, recuperen lo què auran pagat del amo de dits marranchons o marranchó, podent instar y fer contra aquell propta execucie, e si béns no tindrà fer-lo posar pres en la pressó de la present vila y que y estiga lo tems que pareyxa al concell ordinari, y de nit la pena doble, y cascú en sa heretat o tenint llicència del amo que no puga ser acusat.

45.

ESTABLIMENT DE QUALSEVOL GÈNERO DE GANADO QUE FARÀ DAYN EN COSA QUE PAGA DELME

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers de la vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador de la religió de Montesa, que qualsevol rebera de ganado ayxí de cabriu com de llanar de qualsevol persona de la present vila que serà vista o trobada en heretat de altri, en casa que pague delme o en cultives o blanegar, encórrega en pena de 10 sous partidors ters al rey, ters al amo de la heretat, ters al acusador, y tot hom puga acusar, la qual acusació se hayga de fer dins tres dies después de vist *ut supra*, y se hayxa de fer en poder del justícia o jutge de dayns de la present vila segons lo territori serà vista o trobada, al qual acusador dit jutge o justícia li ayga de donar son dret *ut supra* en lo altre establiment a este immediato observan dit jutge lo examen, solució y recuperació, açò és de dia, y de nit la pena doble. Y cascú en sa heretat que no encórrega en pena alguna, o si té llicència del amo tampoch no encórrega en pena, y si no arribarà a ramat encórrega en pena de un sou per cap de ganado *ut supra*.

46.

ESTABLIMENT DE NO PODER FIRMAR DE DRET

Establiren, hordenaren *ut supra* que ninguna persona vehina de la present vila, sobre fitades, camins, servituts predials, puga firmar de dret sots pena de què primer no sia passat per vehedors, coneixia menor y maygor conforme costum de la present vila, aplicadores ters al rey, ters a la cofraria del santíssim Sacrament de la parroquial de la presén vila y ters a la vila.

47.

ESTABLIMENT DE LA REDONDA DE LA CREUETA

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers ab decret de sa magestad administrador perpètuu de la orde y cavalleria de Sen Gordi y religió de nostra Señora de Montesa, que ninguna persona vezina ni abitadora de la present vila, des de el dia Sen Juan de jun fins al dia de Sen Miquel de setembre, dins lo inclús en lo distrite *infra* designador en la present vila, que és de la creueta del regall al coll d'en Rogit, y del coll d'en Rogit al coll d'en Beltran, tota cerra aval, al coll de les Forques y al cap de la heretat de Felip Cifre envés la plana, y de allí a la ralla o marge que dividix les heretats de Bernat Calduch y Lluc Roig a les argiles, y de allí a la

carreraça de la cerra de na Royga, tot camí de bestiar hasta la creueta d'en Salom, y de allí a la baceta de vinyes y de allí torna al cap dels colomeraços y als peironets, a les roques del Salt, y de allí a la fontanella de mosén Grabiell de Ferreres, prevere, al prat, y de allí al coll d'en Gil, dret a dita creueta per entre la heretat de Antoni Sans y Agustí Grinyó, als Castevels, y torna a dita creueta del Regall, puga tenir ganado de cabriu ni llanar dins dita redonda envés la vila en lo tems desús dits sos pena, de dia 20 sous per ramat, fent ramat sinc reses, y si no arriba a ramat sos pena de un sou per cap, y de nit pena doble, aplicadora ço és ters al rey, ters al acusador y ters al amo de la heretat, y que tot hom puga acusar, y en los comuns de la vila y camins dins dita redonda que no ayga pena alguna.

48.

ESTABLIMENT DINS DEL TERMINI SE HA DE FER L'ACUSACIÓ Y SE HA DE DAR NOTÍCIA AL ACUSAT

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que per quant y a alguns establiments en la present vila que diuen que tot hom puga acusar, ara volem y ordenam que qualsevol persona que acusarà altre ha de acusar dins tres dies después que aurà vist al mal factor o mals factors, talador o taladors, la qual acusació la haga de fer al juge que li tocarà de dret segons lo puesto de a on serà o de son dret le tocarà, y dit jutge en poder de qui se aurà fet dita acusació, ara sia justícia, jurats, mayordom o judge de la devesa de Turmell, segons lo establiment o dret acompanyarà, li toca dins de dit termini ay[a] de donar notícia a la part acusada de dita acusació si dId.jutge la y podrà donar. Y si no el pot avisar dit jutge tinga de temps per a donar dit avís tot lo ayn de son càrrec, y axí mateix per a executar la dita acusació dit jutge tinga de temps tot ayn de son ofici, dat ans o no aven-lo pogut donar.

49.

ESTABLIMENT DELS ESTRAYNS QUE VENEN A POBLAR EN LA VILA

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestad administrador perpètuu de la religió de Montessa, que per quant algunes persones estrangeres venen ha abitar a la present vila, y a algunes de aquelles són persones tales que no convé al bé e repòs de la vila, y a alguns de aquells que ye estiguen ni abiten en aquella som-hi persones pobres y

estacionades, moltes voltes aprés que solen estar-i en dita vila per algun temps, quan està bé pagar alguna tacha y càrechs axí reals com personals, se'n van de dita vila, en què redunda en grandíssim dayn de aquella com revoquen la intenció del poblador, e lo que aquells haygen de pagar, anan-se'n, resta a càrrec d'altres vehins. Per ayxí establiren y hordenaren que ninguna persona que vindrà a poblar en dita vila no gosen ni presumixca avehinar-se en dita vila ni pendre casa en aquella sens llicència demanada y optesa del justícia y jurats de la present vila, e que no farà primer fermar acte de avehinament en dita vila per temps de sinch anys obligan-se a pagar tots los càrrechs de dita vila quom qualsevol altre vehí, e donades bones e interés formanses al dit acte de desveïnament y obligació, y si fins fer lo dit avehinament o dites coses s'asentarà cassa o se asentarà en dita vila encórregen en pena 60 sous dant ters a la senyoria, terç al comú de dita vila, ters al acusador, e ultra dita pena que los dits jurats los ne puguen fer anar a remeis pretoris.

Nota, que aquest establiment se confirma ab modificació que si aquell qui·s voldrà asentar en dita vila pretendrá que sens justa causa no·l volen admetre, puga recórrer a la audiència del senyor Mestre e a què se li fassa justícia.

50.

ESTABLIMENT DE AQUELLS QUE CULLIRAN FAVES EN HERETATS DE ALTRI O LLEGUMS

Establiren y hordenaren los jurats e proms del lloch de Chert que si algú de assò de altri pendrà fabes, guixes, cebes, aylls, sigrons, nabs o altres gèneros de llegums, pague de pena 13 sous, y de nit 26 sous, partidora las dues parts per a la senyoria y lo ters per a tocar los senys, assò a coneixença del justícia, y assò sia en altre qualsevol gènere de sement, que damunt no se'n sia feta esmena.

51.

ESTABLIMENT DE QUI REBRÀ DAYN EN SOS BÉNS

Establímén, si algú aurà pres dayn en los béns, ara sien a clamar dins 20 dies de so que él se sabrà o apanyes de sa cassa, e si no se'n clamarà dins los deu dies que de allí avant no se'n puge clamar. E aquell algú que es clamarà y sospita de altris, agen-se'n de aclamar dins un mes y de allí avant no·s pugue aclamar sinó una vegada lo dia de una persona, e assò sia entés axí de persones com de bèsties e bestiar e altres nodrimens.

52.

ESTABLIMENT DE QUI PENDRÀ ALGUN PATI DE COMÚ Y REGONEIXERÀ CAMINS

Establiren y hordenaren los jurats e proms del lloch de Chert que tota persona que es pendrà algun pati de comú, antuixos o carreres o camins, o ayxe estretes aquelles o qualsevol de aquell, que fasi de pena 60 sous partits la mitat a la honrada señoria de Montessa e l'altra a la universitat del lloch. Emperò, si acusador hi aurà sia partida la pena ters al llochtinent de bale, [...], ab los jurats dins lo seu temps, cascun ayn regonegen o haygen regonéixer-i los camins o comuns e entuxans del dit lloch e terme, e si ninguna persona se'n aurà prés ni estrets aquells, que els torne al primer estant e que axe a fer cridar ans que vayxen, que tot hom ho regonega, e si prés se'n aurà, que el torne al primer estant, he si no o aurà que'l torne al primer estant que pague la dita pena, e'n encara puxe estrenie e examplar aquell a lur bona regoneguda, e si alguna cosa pendran d'altri bona coneguda, e los contra faents paguen la dita partidora *ut supra*.

53.

ESTABLIMENT DE EXECUTAR ESMENES O LANCH DINS LO AYN

Establiren y hordenaren los jurats, proms de Chert, que si esmenes o bans seran de jurats, que aquells a qui han deguts los [...] de demanar dins lo ayn, e que de aquí avant no'n ayxe res.

54.

ESTABLIMENT DE LA PRIMERA ORDINACIÓ DEL LLIGALLO

Establiren y hordenaren los dits justícia y jurats e consell e proms, que cascun ayn en lo dia y festa de Santa Maria del mes de agost sie elet y nomenat per los jurats y pastors del lloch de Chert, mayxor partida de aquells al consell de dit lloch, un pastor avén bestiar, per ells justícia del lligallo lo qual, pus que al consell sie nomenat, sie presentat per los jurats e justícia del lligallo, o al señor o a son llochtinent, lo qual [bé] e lealment se aurà en lo dit ofici del justiciat, e en ço que ducte li encorrerà aquell de manera ab consell de jurats e consell e de alguns pastors experts.

55.

ESTABLIMENT A LA SEGONA ORDINACIÓ DEL LLIGALLO

Establiren y hordenaren que tota e qualsevol persona del dit lloch de Chert que tindrà bestiar e en son ramat o bestiar aurà alguna bèstia mostrencha, estrana o de llanar o de cabriu, que aquella ayga menar en los dies de Nadal ordenats al dit lloc [.....], aquella e metre en poder del justícia del lligallo, lo qual justícia la tinga de manifest segon que és acostumat. Qui li contrari farà page de pena 60 sous, dels quals ayxe la reverent señoria lo ters, el altre el acusador, e si aurà dos, que sia del justícia del lligallo, e no resmenys ayxe de tornar a dita mostrenca o mostrenques fins quant en poder del dit justícia, e que lo dit justícia se puga entrametre per son ofici sens acusador.

56.

TERCERA ORDINACIÓ DEL LLIGALLO

Establiren y hordenaren que tots los llochs esents vehins e altres que faran lligallo puguen traure son bestiar mostrench si atrobat serà en poder del justícia del lligallo del dit lloch de Chert, si en los llochs d'on seran los dits estrañes se farà lligallo, en altra manera jurament lo dit estràyñer que la dita bèstia o bèsties mostrenques és o són seues.

57.

QUARTA ORDINACIÓ DEL LLIGALLO

Establiren y hordenaren que lo dit justícia del dit lligallo ayge a tenir dos dies lligallo, ço és hasta Sancta Creu de Mag, de tra Santa Maria del mes de agost, los quales dies lo dit justícia del lligallo, avent oït, abans de aquells ayxe a manifestar ab crida per ço que alguns per si o ignoren no puyga ésser al·legada, los quales dies los dits pastors aygen a menar lo dit bestiar mostrench al dit justícia sots la dita pena repartidora *ut supra*.

58.

QUINTA ORDINACIÓ DE LO QUÈ SE HA DE DAR AL JUSTÍCIA DEL
LLIGALLO PER SON DRET

Ordenaren que tot hom que menarà bestiar mostrench al dit justícia del lligallo ayxe per treball de menar aquell dos dinés per cascun cap, los quals mesions ayge a pagar la dita bèstia mostrenca; e que ninguna persona en lo bestiar del qual serà eventa alguna mostrenca ne pastor ni misage de aquells, no osse ne puge aviar ni foragitar de son bestiar alguna de aquestes dites bèsties sots pena de 20 sous per cascun cap que aviaran, partidora *ut supra*.

59.

SEXTA ORDINACIÓ DEL LLIGALLO

Establiren y hordenaren que tot bestiar mostrench que en lo lligallo no trobarà señor, o aquell de qui és no·l deurà aver per sò com no sia del lloch del lligallo, que aquella axe a tenir lo justícia altre lligallo públicament, e passats los dies e los lligallos e si no auran trobat señor que devia, e sia donat o venut per lo dit justícia al més preu donant, e del preu que exirà sien primerament pagades la guarda e les messions, e lo que sobrarà del preu sie partit un ters dels quals terços sie de la reverent señoria e l'altre dels ciris de Senta Maria e l'altre del justícia del lligallo.

60.

SÈPTIMA ORDINACIÓ DEL LLIGALLO

Establiren y hordenaren que tot hom qui serà del dit juist del lligallo e tindrà bestiar, que sie tengut per si o per ses companies representar-se en los dies designats al dit lligallo, se ayxen a fer e prestar jurament que no han fet frau en aviar alguns dels dits bestiars.

61.

OCTAVA ORDINACIÓ DEL LLIGALLO

Establiren y ordenaren que tot estranyer que voldrà ésser del dit lligallo sie acullit en lo present lligallo, aquell jurant de tenir e servir los presens capítols e condicions.

62.

NONA ORDINACIÓ DEL LLIGALLO

Que totes les coses contengudes en los presens capítols e altres coses que el dit justícia del lligallo aurà a fer, se ayxe a fer, menar e tratar de una palabra e sens scriptura, que en alguna manera no se puga ésser ne a sola memòria nech altre sinó tan solament memòria del bestiar, la qual se ayxe a pagar lo dit justícia o parts d'asò del seu parer.

63.

DÈXIMA ORDINACIÓ

Establiren y volem gurats e proms que'ls capítols detràs fets, que no sien en perjuí de la universitat de la vila de Sant Mateo ni dels altres llochs.

64.

ESTABLIMENT DELS RASTOLLS

Establiren los honrats justícia y jurats e proms del lloch de Chert que si bèsties o bestiar ho porchs o qualsevol altre nodriment que entrarà en rastolls de altri fins al jorn de Sant Jaume, que page de pena [...] sous de dia, y de nit pena doble, repartida dita pena un ters a la honrada señoria e dos terços al señor de la heretat.

65.

ESTABLIMENT QUE NINGU NO GOS ARRANCAR FITES

Establiren justícia e proms he hòmens del loch de Chert que tota persona que arrancarà fites en lo terme de Chert que ayxen de pena 35 sous y tot hom ho puyxa acusar, partida la pena lo un ters a la señoria, altre ters a la vila e l'altre al señor de qui serà, en esmenes, y que tot hom se'n puga clamar de sospita.

66.

ESTABLIMENT DE NO FER CULTIVES NI PLANTAR ALBRES EN LO BOVALAR

Establiren y hordenaren justícia, jurats e proms de la vila de Chert, ab decret de la reverent señoria, que com per establiment fet que qualsevol persona que tingués heretat y terres en lo bovalar de la dita vila y en aquelles se fessen coltives y aquelles no les volien vendre al carnicer, en tal cas volien que dites coltives fossen jutgades per dos proms les herbes, y per lo carnicer fossen pagades als amos de dites coltives al tems que volen arrendar dita vila, y al tems y quant se arrende, en gran treball se troba arrendador que provehixca dita carniceria per no poder te[.....].³

67.

DEL JUSTÍCIA DEL LLIGALLO

[.....]⁴ y llumenària de Santa Maria, y lo altre ters per a hospital de la vila, y del ters que pervindrà al dit hospital, y lo justícia del lligallo tinga per son treball sis dinés per quiscú cap se vendrà, y que dits establiments que parla del lligallo resten en sa força y valor, excepto del què parle en lo repartiment com està desús dit.

68.

ESTABLIMENT DE BÈSTIES GROSES Y ASNINES EN TOTA MALA FETA

Establiren y hordenaren justícia y jurats de la present vila de Chert, ab decret de la reverent señoria, que per quant en los establímens que parlen de la pena de les bèsties grosses y asnines, que de tota malafeta no tinguen de pena més de 20 sous de dia, y de nit pena doble, hara aver persones volén en los presents establímens, volem y hordenam que qualsevol bèstia o en bèsties, axí mules com asnines en qualsevol manera, de cada una ayxe de pena 12 sous de dia, y de nit pena doble, partidora dita pena ço és un ters a la honrada señoria y un ters al amo de la heretat, y el altre ters a la guàrdia, y los dos terços al amo de la heretat.

¶ ³ L'edició de 1925 deixa sense acabar aquest establiment. ¶ ⁴ L'edició de 1925 deixa fins a qua-

tre línies completes de punts suspensius a l'inici d'aquest establiment.

69.

ESTABLIMENT DE LES ANADES, ÇO ÉS DEL JUSTÍCIA, LO SALARI
QUE TÉ PER ANAR ALS MASOS

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms de la present vila de Chert, ab decret de la reverent señoria, ço és que en lo terme de la present vila de Chert y a moltes masades, sense algunes execucions a la escripció de béns los justícies prenen de salari cinc sous per la anada del mas y redunda en gran dayn als massos, per so, ab lo establiment present establiren y hordenaren que si lo justícia o son lloctinent anirà ad alguna mas per fer execució o traure peñores, que tan solamén tinga de pena al primer mas que anirà tres sous per son treball y més un sou per quiscun mas que de el primer que aurà de anar.

70.

ESTABLIMENT DE BESTIAR CABRIU Y LLANAR, DE LA DEVESEA
DELS VILARS Y ALBRES DE OLI FORA LA DEVESEA EN TERME
DE LA PRESENT VILA

Establiren y hordenaren justícia y jurats e proms de la present vila de Chert, ab decret de la reverent religió y señoria, que ayxí com lo establiment de bestiar per los vilars y devesa tenen pena de [...] sous, hara volem y hordenam ab lo present establiment que en la devesa de vilars de la què tot bestiar, ço és llanar y cabriu, sien poch o molts, en la ayn que entraran y seran [...] en dita devesa, que tinguen de pena per quiscuna entrada 20 sous per de dia, y de nit pena doble. Los albres de oli que estan en lo dit terme de la present vila y fora de la devesa dels vilars, mentres tindran fruit i faran dayn en dits albres y fora els fruits fora de la devesa, los bestiar puguen anar y peyjar per davall dits albres de oli ab que los dits bestiar no fassen dayn en dits albres y empels, fèn dayn tinguen la mateixa pena que té la devesa dels vilars tot lo ayn, repartida la pena en tres parts, ço és, lo ters a la reverent señoria, un ters a la guarda un ters al señor de la heretat, y si no y a guardià los dos terços del señor de la heretat y los altres establiments de bestiar resten en sa força y valor.

71.

ESTABLIMENT DE FRUITS Y ORTALIZA

Establiren y hordenaren justícia y gurats y concell de la present vila de Chert, ab decret de la reverent señoria, que ninguna persona estraña ni de la present vila hose cullir ni cullga ninguna manera de fruyta en eretat de altri en dit terme, ni raïms,

faves ni ninguna manera de llegums, carabaces, còrcoles, tot gènere de ortaliza y figues, olives, anous, ameles y tot altre gènere de fruyta, sebes, alls ni llahor de ceba sots pena de 20 sous moneda reals de València per quiscuna vegada en de dia en de nit la pena doble, aplicadora ters a sa magestat, ters al señor de la heretat, ters a la guàrdia, y si no y a guàrdia los dos terços a l'amo de la heretat.

72.

ESTABLIMENT DE QUÈ NINGÚ PUGA LLAVAR EN LES BACES DELS MOLINS DEL MOLINAR Y EN LES SÉQUIES

Establiren y hordenaren justícia y jurats e proms e consell de la vila de Chert, ab decret de la reverent señoria, que ninguna persona sia gosada de llavar en les bases dels molins del Molinar ni séquies de aquelles, ço és des de la font del Molinar fins al molí més avall, ninguna manera de filaces, robes ni bugades sots pena de 15 sous per quiscuna vegada, aplicadora la mitat als còfrens fiscals de sa magestat y l'altra mitat per a el que els trobarà, y que tot hom pugua acusar.

73.

ESTABLIMENTS DELS ORTS TANCATS

Establiren y hordenaren justícia y jurats e proms de la vila de Chert, ab decret de sa magestat, que ninguna persona gose entrar en orts tancats en tenir alsada més de vuit palms, [sots] pena de 20 sous moneda reals de València per quiscuna vegada per de dia, y per de nit la pena doble, partidora la pena un ters a sa magestat, ters al amo de l'ort y lo altre ters a la guàrdia, [y si guàrdia] no y aurà, los dos tersos al señor del ort, y que en puguen fer manament.

74.

ESTABLIMENT DE BESTIAR EN LOS ALBRES DE OLI

Establiren y hordenaren justícia y jurats y proms de la vila de Chert, ab decret, que axí com en lo establiment que parla dels bestiar dels vilars y albres de oli del terme de la present vila, en respecte de los arbres de oli quant no y aurà fruit fora de la devesa de les Alcanícies y villars, tenen de pena sols mengar en los arbres 2 sous, hara volem y hordenam que en respecte dels vilars y devesa del Alcanísia, ab fruit com sens fruit, dins lo establiment estiga en sa força y valor y ab la la pena de 20 sous, y en respecte dels albres de oli fora de la devesa, tenint fruit, tingue la mateixa

pena de vint sous, y quant no y aurà fruit los bestiar pugen anar en dits arbres de oli y, si faran dayn, que cada arrés de bestiar tinga de pena hun sou per arrés fins a deu, y de deu en avant, que serà ramat, tinga 20 sous de pena per quiscuna vegada, y assò se entén fora de la devesa les dites oliveres tinguen de pena los ganados 20 sous constimat asta lo dit establiment. Y que tot establiment de bestiar per los arbres de oli queden en sa força y valor exceptant los abres de oli fora de la devesa, aplicadors dites penes sia repartida conforme l'altre establiment que parle de bestiar en los arbres de oli en el fòlio 98.

75.

ESTABLIMENT DE PODER FER PARRS DINS LA VILA

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, que qualsevol vehí de la present vila en les fronteres de ses casces pugen fer parres per a sos obs y que aquelles hayxen de tenir demés de quinze pams, poc més o mens, a coneguda del magordom, y que ninguna persona puga cullir raïms de dites parres sos pena de 10 sous de dia y de nit pena doble, y quan les ayxen de enbauligar de manera que les criatures no les pugen daynar, aplicadora dita pena ters a sa magestat y los dos terços al amo de les parrres; si haurà guarda tinga la guarda un ters.

76.

ESTABLIMENT DE ATURAR QUALSEVOL POSSISCIÓ, AXÍ CASSES COM TERRES, Y QUALSEVOL GÈNERO DE GRANS, OLII, CAVALCADURES, BÈSTIES MAJORS PER A SOS OBS, Y FEMELLES, ÇO ÉS CABRIU COM LLANAR TAN SOLAMENT

Establiren y hordenaren justícia y jurats y prohoms de la vila de Chert, ab decret de la magestat, que qualsevol vehí o terratinent que tindrà en la present vila de Chert y terme de aquella, ço és casses, terres, qualsevol possiscions y aquells tals les vendran a persones forasteres que no seran vehins de dita vila, preu per preu ço és per lo mateix preu que auran venut, qualsevol vehí de la present vila se les pugen aturar y assò dins 10 dies que se sabrà après que se auran venut, y també si en dita vila, per los vehins que abiten en ella, vendran a forasters qualsevol gènero de grans, ço és forment, ordi o sivades, que per lo mateix preu que auran venut qualsevol vehí per a sos obs se'n puga aturar lo que se'n vulla aturar jurant que no és per a revendre ni per a altri. Y també, si en dita vila se vendran a forasters qualsevol gènero de bèsties groces o cavalcadures, qualsevol vehí per a sos obs, per lo mateix preu que se les

puga aturar, y també si en dita vila e sos vehins vendran a forasters femelles, ço és de cabriu o llanar, que qualsevol vehí per lo mateix preu se les puga aturar per a sos obs, y també qualsevol manera de mercaderia y provisió de dita vila, que qual sevol vehí se'n puga aturar per a sos obs al mateix preu y no per a revendre, ab tal que après que se sàpia sia venut sia per un dia natural.

77.

ESTABLIMENT DE NO PENDRE PORCS DE PERSONES ESTRAYNES A MIG GUANY

Establiren justícia y jurats, prohòmens de la vila de Chert, ab decret de sa magestat, que ninguna persona o vehí y habitador de dita vila hose pendre ni prenga porcs a mig guany de persones estraynes, de quatre en amunt, so és, enans de la fira de la vila de Cabanes, ço és, de la fira de Sant Andreu e retorn, ne puguen pendre de qual sevol per a portar a dites fires sos pena de 60 sous reals de València, aplicadors ters a sa magestat, ters a la vila y ters al acusador, y passades dites fires que no-ls puguen tenir sinó número de quatre.

78.

ESTABLIMENT DE FERRAR Y LLUCIAR

Establiren y hordenaren justícia, jurats, mustasaf, prohems y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, que ningun vehí ni habitador de la present vila y terme de aquella vaga a ferrar ni lluciar a altra ferreria sinó a la ferreria de la present vila, emperò lo ferrer de dita ferreria de la present vila tenint tot son recapte per a ferrar y lluciar, sots pena de 10 sous per quiscuna vegada partidora dita pena ters a sa magestat, ters al justícia y ters al acusador, y que tot hom puga acusar.

79.

ESTABLIMENT DE COBRAR LES PEITES

Establiren y hordenaren justícia y jurats, mustasaf, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que com per establiment fos que los peyters haguessen de demanar les peytes de les cases, terres y possessions y béns setis del terme de la present vila dins dos anys après acontadors, a ells lliurats los dits llibres peyters contadors, y per

obviar moltes qüestions que entre los tals peiters y posseïdors dels dits béns feits de ordinari se mouen, ara, ab lo present establiment revoquen aquell com si fet no fos e *nunc de novo* volem, ordén y manen que los tals peyters o col·lectors de dites peytes puguen demanar, exir y cobrar les dites peytes [que] tindran en los llibres sempre y quant aquells voldran, com no conste ésser pagades.

80.

ESTABLIMENT DEL FEM Y ENRUNA DE LA SALTADORA

Establiren y hordenaren justícia y jurats, mustasaf, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montessa, que ninguna persona sia goçada, de qualsevol estat y condició que sia, replegar o fer plegar fem, enruna en la saltadora de la present vila, des de la creu de pedra de les eres fins al cantó del ort de Juan Martí Sans, sots pena de 10 sous de dia y de nit pena doble, partidora dita pena lo ters a sa magestat, ters a la present vila, ters al acusador, y tot hom o puga acusar en poder del mustasaf de la present vila, lo qual sia jutge y executador de dita pena. Y que no encórregen en dita pena les criatures ignorants que plegaran femades en dit puesto ni de la enruna si no fos que persones de discreció los y fasse anar a dita causa perquè, entonces, qui les y farà anar encórrega en dita pena partidora *ut supra*.

81.

ESTABLIMENT DE BESTIARS, AXÍ CABRIU COM DE LLANAR, EN SEMENTERS GRANS Y ARBRES DONSELLS

Establiren y hordenaren justícia y jurats, mustasaf y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montessa, que per quant los ganados que feyen tala en los sementers y arbres doncells no tenien de pena sinó tres sous, ara volem y hordenam qualsevol bestiar ara sia de cabriu ara sia de llanar que farà tala y esmena ordinària per a poder-se clamar en tal gènere de sementer, ço és blat, ordí, avena, espelta y senteno y tot altre gènere de sementer o cosa que paga delme, en pena de 16 sous partidora ters a sa magestat, ters al amo de la heretat o sementer, ters a la guàrdia, y si no y a guàrdia los dos terços sien per a el amo de la terra o del sementer, y de nit pena doble. Y axí mateix cayga de pena qualsevol bestiar, sia de cabriu sia de llanar, que farà la dita tala y esmena ordinària en arbres doncells encórrega en pena de 20 sous, y de nit pena doble partidora dita pena *ut supra*. Com fos que en lo present establiment no se comprega les oliveres, ullastres ni olives tinguen altra pena en altres

establiments restans que parlen de simenters grans o arbres doncells, revocant en respecte de bestiar ayxí de cabriu com de llanar.

82.

ESTABLIMENT DE PODER AUMENTAR LES PENES LO SEQUIER REGANT SENS LLICÈNCIA

Establiren y hordenaren justícia y jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, Maestrat de Montesa, ab decret de sa magestat son administrador per autoritat apostòlica, que com y a establiment so's que lo sequier a les persones que regaran sens llicència i li fossen inobediens los pogués aumentar les penes fins en suma de 15 sous o 20 sous, ara, per los respectes a dit concell ben vists y necessaris volen e ordenen que lo dit sequier puga aumentar les penes a les persones que regaran sense sa llicència y li seran inobediens, so és en suma de 6 sous moneda reals de València, en lo terme de la present vila de Chert y termes de aquella, partidora dita pena ters a sa magestat, ters al acusador, ters al sequier, y si no aurà acusador los dos terços al sequier, y tot hom puga acusar.

83.

ESTABLIMENT DE TOT GÈNERO DE GANADO MENUT

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert que per quant és gran lo desorde que's fa ab los animals menuts en tot gènere de ganado com és llanar y cabriu y los animals de cerda, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que qual sevol vehí de la present vila haja de tener en sa heretat tot gènere de ganado menut com és llanar, cabriu y animals de cerda y bous, serà atrobat en heretat de altri o vist en terres de [.....] com són blats o coltives, colls o cosa que pagués delme y en les viñes, auran fet la crida del borró asta tots los Sants y mentres y aurà fruit en les viñes de raïms, que's garde lo dispost en altres establiment, sots pena de 20 sous, dient vint sous per cap o rebera, partidors ters al rey, ters al amo de la heretat o fruit y ters al acusador, y tot hom ho puga acusar, açò és, de dia, y de nit la pena doble. Y si tenen llicència del amo que no encórreguen en pena alguna, y esta acusació haja lloch si aniran sens guarda y, si acàs portaran guàrdia, que no y puga aver acusació sinó que'l amo de la heretat o fruit se'n puga clamar conforme costum en la pena desús dita, partidora *ut supra*.

ESTABLIMENT DE GANADO Y MARRANCHONS DE LA DEvesa DE
LES VIÑES Y VILARS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montessa, que per quant esta vila tenia feta una redonda per a les viñes del Mangraner, dita del Borró y de les viñes, y ara dita vila desfâ aquella y vol que no sia redonda ni devesa la dita redonda que era de les viñes y la dita del borró. Y ara ordenen en lo present stabliment que qualsevol persona que posarà ganado o maranchons en lo destricte que era devesa de les viñes y del Borró, en les viñes, forments o terres colturades, ço és, los marranchons del dia de Sant Jaume y Sent·Ana hasta quinse de octubre, y en quant al ganado cabriu y llanar del dia de Sent Juseph, que és a denou de mars, asta el dia de Tots Sants, sots pena de trenta sous de dia y de nit la pena doble. Ço és, en esta forma encara que no y entre més que una res o un bacó, y que cada qual en ses heretats o tenint llicència del amo no encórrega en dita pena, y acabat dit temps damunt dit asta el dia de Sent Juseph, lo ganado y els bacons hasta el dia de Sant Jaume y Sent·Ana no tinguen de pena sinó és deu sous en dita partida. Y en quant al stabliment que parla de la devesa dels Vilars, ara volem que tot l'aigua vesant que recau dellà la Rambla que no sia devesa sinó en lo temps que i aurà fruit en les oliveres, que no pugen entrar los marranchons, y en les viñes del dia de Sent Jaume i Sent·Ana hasta el dia quinse de octubre, y los ganados com són cabriu y llanar en quant a les viñes del dia de Sent Juseph, que és a denou de mars, asta el dia de Tots Sants, y en quant a les oliveres que el ganado mentres y aurà fruit o farà mal en arbres de oli a hon se buiga que estiguen y tot temps encórreguen en la mateixa pena de trenta sous de dia y de nit la pena doble; y lo restant temps de quinse de octubre hasta el dia de Sent Juseph, no havent-hi fruit no encórreguen los bacons y ganado sinó en pena de deu sous, i açò se entén que a de ser ban, y que dit ban o clam, enmediatament que estiga posat, que quede [...], y que lo justícia o jutge que sia coneixedor del damunt dit, cada hu en son destricte, y aquells que hagen de donar al tal que·s clamarà la part que li tocarà del clam, y per a [...] la present vila los aga de bestraure al tal justícia o jutje hasta sis lliures, y que aquells tinguen obligació de tornar-les antes que auran acabat son any a la present vila, y que dits justícia o jutje tinguen obligació de cobrar-ó lo que auran pagat de la persona que se auran enclamat o auran encorregut en la pena, y sia cossa [en blanch] que la vila los hu aga de pendre en compte, y que la vila pugua prosehir contra aquell o aquells que auran fet [en blanch] [...] de son consell, y si no y aurà o no arribarà a un sou de esmena o dany, que dit ganado cabriu, llanar o marranchons no tinguen de pena o dan sinó és deu sous, partidors ters al rey y los dos tersos al hamo de la heretat, y que los demás stabliments queden en sa forsa y valor.

STABLIMENT DE REDONDA DE LES VIÑES

Stabliren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de nostra Senyora de Montesa, y feren una redonda dita del Borró de les viñes del Mangraner de la present vila de Chert y és que ninguna persona vehina y habitadora de dita present vila sia gosada de posar ni payxentar ningun gènere de ganado de cabriu o de llanar des de el dia de Sent Juseph de mars fins el dia de Tots Sants en la redonda de les viñes del Mangraner, que al present ordenen dits proms de dita present vila y possa dita redonda del forn de la closa de frey Don Francisco Feliu a la creueta del Mangraner, y de allí al corral de Joan Doménech, dit lo corral d'en Ortí, y de allí a la viña de Joan Romeu, mar dret al barranch dels [.....] y tot baranch avall asta el terme de La Jana, y tota vora del terme de La Jana fins a la rambla, y tota vora de rambla amunt, a par de sa, hasta el sòl del barranch de la present vila y tornant a dit forn, sots pena de 30 sous de dia y de nit la pena doble, partidora dita pena ters al rey, ters al amo de la heretat y l'altre ters al acusador, y que tot hom o puga acusar.

STABLIMENT DELS BOSCHS COMUNS

Establiren y hordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestad administrador perpètuu de la religió de Montesa, que per quant y a alguns vehins y habitants de dita present vila de Chert que fan grandíssim abús y exortar dany en batre y aporregar les carrasques dels boschs comuns de dita present vila, per quant des de el dia de Tots Sants fins al dia de Nadal no y a pena alguna en batre dites carrasques y les aparellen y les possen tales com bones de aporregades, per ço stabliren y ordenaren *ad extra* que ninguna persona vehina y habitadora de la present vila de Chert puga batre billotes en ningun temps del any en dits boschs comuns, ni que tampoch ningun vehí de dita present vila puga fer venir a un foraster a batre dites carrasques, entenenent y senalant per dits boschs comuns lo bosch del Vilar, lo bosch del Monant, lo bosch de la Roureda, los boschs dels Clots, los boschs de la vall de l'Os, lo bosch del Lledó y lo bosch del Feixar, sots pena al què en contrari farà de 30 sous de dia y de nit la pena doble, partidora dita pena hun ters a sa magestat, altre ters a la confraria del nom de Jessús y a la hermita del gloriós Sent Pere de la Barcella, y l'altre ters al acusador, y que tot hom o puga acusar.

87.

STABLIMENT DE FER PLASA LOS MARRANCHONS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que per quant y a alguns vehins y habitants de la present vila de Chert que venen marranchons a mercaders de la present vila y a forasters, y y a en algunes ocasions que estan fer plasa de tres o quatre amos tots junts en una rebera y és confusió per als vehins de dita vila, perquè si algun vehí se'n vol aturar algú per a sos obs, no dihuen o com costen o dihuen que no ce'n recorden, y és dany per als vehins de la present vila perquè és confusió, y ara ordenen dits proms que qualsevol vehí que vendrà dits animals de serda tinga obligació de fer-los fer plasa cada hu que·ls aurà venut de per si divisament y no junts en altres, sots pena de 3 sous partidora dita pena hun ters a sa magestat, lo altre ters al acusador y el altre ters a la vila, y que tot hom o puga acusar.

88.

ESTABLIMENT DE CABALCADURES EN LES VIÑES Y BOUS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de nostra Senyora de Montesa, com atnent y experimentant lo gran abús se a fet estos anys pasats en aviar les cavalcadures en les viñes de la present vila y el dany se a fet a sa magestat en delmes y primícies, y ara ordenen y establixin que ninguna persona puga tenir ni posar en viña de altri des de el dia de Nostra Senyora de agost hasta que hagen veremat y mentres y aurà fruit, ningun gènere de cavalcadures així rosinals com mulars, asnines ni bovines, sots pena ço és de dia de deu sous per bèstia y ban posat alverat, partidora dita pena ters al rey y los altres dos terços al amo de la viña, y de nit la pena doble, y que de nit tot hom o puga acusar, partidora dita pena ters al rey, ters al amo de la viña y ters al acusador.

89.

ESTABLIMENT DEL GANADO QUE ENTRARÀ EN LES VIÑES

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y conselleres de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de nostra Senyora de Montesa, atnent al dany que fan los ganados en les viñes de la pre-

sent vila ara establiren y ordenen que ninguna persona puga posar ni aviar ganado així cabriu com llanar en la devesa dita del Mangraner de les viñes, conforme està señalada en altre stabliment y comensa dita devesa el dia de Nostra Senyora de agost hasta pasada la festa de Tots Sants, sots pena ço és de dia de deu sous y de nit la pena doble, ço és per ramat y fent ramat deu areses, y si no arriba a ramat agen de pagar hun sou per cap, y tot hom o puga acusar. Y en les viñes de dellà lo riu y demás foréstegues que y a en lo terme de la present vila tinguen la mateixa pena de 10 sous y de nit la pena doble, y en dit temps de Nostra Senyora de agost asta pasat la festa de Tots Sans, y tot hom acusador, partidora dita pena ters al rey, ters al acusador y ters al amo de la viña, y en lo restant temps del any que entrerà ganado *ut supra* en dites viñes del Mangraner, de dellà lo riu y foréstegues del terme de la present vila, encórreguen en la mateixa pena de sous de dia y de nit la pena doble y ban posat alverat, ço és per ramat, fent ramat deu areses y si no arriba a ramat I sou per cap, partidora dita pena ters al rey y los altres dos terços al amo de la viña.

90.

ESTABLIMENT DE COMPRAR CARN DE CARNISERIA AD ALTRE POBLE

Establiren y hordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, com alguns vehins y habitants de la present vila de Chert van a comprar carn de carniseria ad altre poble y és en perjuhí del providor per [.....] paga son arrendament, y ara stabliren y ordenen dits jurats y consell de la present vila de Chert que ninguna persona vehina y habitadora de dita present vila puga anar a comprar carn de carniseria ad altre poble, trobant-la y en son poder, aga de pena 30 sous, però en la Coresma y en los demás dies de diguni que's puguen anar a comprar a qualsevol poble, y també quant no n'i aurà en esta carniseria en tot temps hi puguen anar a qualsevol poble, partidora dita pena ters al rey, ters al providor y ters a la vila.

91.

ESTABLIMENT DE MARRANCHONS Y GANADO, FENT DEVESA A DITS MARRANCHONS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert que per quant és gran lo desorde y abús que's fa en los animals de serda al

temps de les figues, que los més van sens guarda y quant el amo va a plegar-les y a cullir-les aga may ne troba ninguna en terra y, encara que fasa vent, y a mols que no reparen en aviar-los perquè aquells ne hagen una bona [.....], y encara que estiga blan tampoch no reparen en aviar-los y és gran frau per al sembrar perquè o trepiguen y tot són tarrosos, y per eixa rahó y a molts que sembren tart. Ab decret de sa magestat, administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, feren una redonda per a dits animals de serda y per a guarda de dit fruit y és que ninguna persona de la present vila, des de el dia que faran crida los jurats en dos mesos contadós no gosen posar ni tenir los animals de serda dins lo inclús que's nomenarà y señalarà en lo present establiment, escomensant dita devesa al pas de la séquia, tot barranc del Regall amunt fins al mas d'en Thomàs, y de dit mas tota entrada de aquell, y per la ralla de la heretat de Baltasar Calduch asta dalt en lo coll del cap dels Castevels, y tot aygua vesant anant fins al cap de la Curolla, cap a la font del Albelló, de allí dret als garrofés de Grabiell de Ferreres del [.....], de allí cap al coll dels Colomerasos, tot aygua vesant de allí al alodernar de Josep Cardona, de allí dalt al coll dels Francàs, tota ralla de la heretat de Pere Macip de Domingo, tot aygua vesant, de allí fins a la heretat de Miquel Girons Grinyó, y tota ralla de dita heretat avall fins al cau de Na Ginneu, y de allí dret al pedregal de la serra, afrontant en la devesa que era de les viñes, tota vora de devesa y també tota vora de devesa dels Vilars fins a dit pas de la séquia, sots pena de 20 sous per ramat, fent ramat sinc, y si no arriba a ramat 2 sous per cap y de nit la pena doble, y tot hom o puga acusar, partidora ters al rey, ters al amo de la heretat y ters al acusador. Y en quant als animals de serda que fan gorts per a matar o vendre, que puguen entrar en dita devesa y que tinguen de pena lo què conté en lo establiment de tot gènere de ganado menut en la forma que està en aquell. Y que en lo demés temps del any ordenen que dits animals de serda encórreguen en la mateixa pena de 20 sous per ramat y [...] sous per cap, partidora *ut supra*, y que minoren lo establiment de 20 sous per ser gran pena. Y tocant al ganado de cabriu y llanar volen que mentres que no sia ramat, que no encórrega sinó en pena de 20 sous, fen ramat deu areses, y si arriba a ramat encórrega en pena de 20 sous conforme està en lo establiment de tot gènere de ganado menut, partidora *ut supra*.

92.

ESTABLIMENT DE FER PLASA LOS MARRANCHONS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert que per quant y a molts vehins de la present vila que venen los animals de serda a persones forasteres y no els fan fer plasa, y el tal que'ls compra, si li pareixen còmo-

dos, se arisca a pagar la pena per ser poca y és frau per als vehins perquè alguns se'n aturen y en son treball guanen quatre rals. Ab decret de sa magestat, administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que qualsevol vehí de la present vila que vendrà marranchons a persones de fora vila, el tal que'ls vendrà els haga de tenir en la plasa de la present vila huna hora, y de sol a sol, y que cada vehí se'n pugua aturar hu per a sos obs, y si acàs los venen y no els fan fer plasa y conforme damunt se conté encórrega en pena de 61 sous per ramat, fent ramat quinse marranchons, y si no arriba a ramat, encórrega en pena de 31 sous partidora ters al rey, ters al acusador y ters a la vila, y que tot om o pugua acusar.

93.

ESTABLIMENT DE SENDRA Y LLEÑA

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de nostra senyora de Montessa, que qualsevol persona vehina y habitadora de la present vila de Chert que tallarà lleña de qualsevol gènere y espècie que sia en los comuns de la present vila y encara que estiga tallada o en terra, per a fer sendra, encórrega en pena de deu sous y de nit pena doble, partidora dita pena ters al rey, ters al acusador y ters a la vila, y que tot om o pugua acusar. Y també establiren que qualsevol vehí de la present vila que tallarà o portarà lleña dels comuns de la present vila y aquella la portarà a vendre fora vila, encórrega en pena de sinch sous per càrrega y de nit la pena doble, partidora *ut supra*, y que tot om o pugua acusar.

94.

ESTABLIMENT QUE DINS TRES DIES SE FASA PREAR LO MAL Y DAR-NE NOTÍCIA AL TALADOR, Y ESBORRA LO STABLIMENT DE PENDRE PEREMPTOR

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consell de la present vila de Chert, atés que lo establiment que parla de pendre un emptor en la esmena és fraudulent per a l'ànima i persones per quant y a molts que encara que cada dia vegem a vàrios en ses heretats, no els dihen res, y en veure y los avarios de alguna persona que estiga encontrada o li pareix encontinent y envia los veadors y al tal a de cobrar de aquells que sàpia aver-i estat, y ara dit consell borra aquell y vol que no sia de ninguna forsa y valor, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa establiren que qualsevol persona que tindrà mal en sos béns y heretats, dins tres dies después de vista la tala o el tal o sabrà, o aga de fer

prear, y después que sàpia lo talador que dins tres dies li'n aga de donar notícia del dany y, si no, que no tinga dret de cobrar-ó y el amo de la heretat se aga de cobrar de aquells que li auran fet lo mal, repartint-ho lo jutge conforme temps antich.

95.

ESTABLIMENT DEL JUSTÍCIA DEL LLEGALLO

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert que qualsevol animal perdut que lo justícia del lligallo tindrà en son poder, o aquell tinga obligació de vendre-ó y buydar el diner en poder de la vila dos tersos y l'altre ters a sa magestat, y que la vila tinga obligació de dita cantitat de escombrar-ne fonts, [.....] recs y abeuradós.

96.

ESTABLIMENT DE DEVESA DE BÈSTIES, *VIDE INTUS*

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de nostra Senyora de Montesa, que qualsevol persona que metrà o posarà bèsties com són burrets, burre y bèsties bosals en la devesa que tenen senyalada per als animals de serda, que és dos mesos al temps de les figues quan faran crida los jurats, encórrega en pena de dos sous per cap y deu sous per ramat, fent ramat sinch bèsties, y de nit la pena doble partidora dita pena ters al rey, ters al amo de la heretat y ters al acusador, y que tot om o puga acusar, y les demás cavalcadures vistes en figures de altri tinguen la mateixa pena, partidora *ut supra*.

97.

ESTABLIMENT DE EGUÀSENES Y ANIMALS BOSALS

Establiren y ordenaren justícia, jurats y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montessa, que qualsevol persona veïna y abitadora de la present vila de Chert que metrà y pasentarà egües o animals bosals que no fassen fahena, fora de sa heretat o dels comuns de la present vila, que encórreguen en pena de 10 sous y de nit pena doble, ço és en esta forma que sinch y de allí amunt encórren en la pena damunt dita, y quatre y de allí avall se poden tindre per tot lo terme de la present vila, y la pena ters a sa magestat, ters al acusador y ters al amo de la heretat.

98.

ESTABLIMENT DEL JUSTÍCIA DEL LLIGALLO

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montessa, que qualsevol vehí de la present vila de Chert que's trobarà algun animal perdut de qualsevol espècie que sia, que l'aixa de manifestar dins deu dies al justícia del lligallo, y donde no que encórrega en pena de 10 sous, ters a sa magestat, ters al acusador y ters als jurats de la present vila.

99.

ESTABLIMENT DELS GANADOS EN LA DEvesa DELS MARRANCHONS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, de què aquells dos mesos que es fa crida per a els marranchons y cavalcadures de una redonda senyalada en serts puestos, així mateix encórregen en la mateixa pena los ganados com està dit establiment dels marranchons, y que en Ses Argiles no y puguen entrar, sos dita pena.

100.

ESTABLIMENT DELS GANADOS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que qualsevol veí de la present vila que tindrà mal en sa eretat y los [.....] lo auran donat a mal de ganado y de dita tala ne auran escusat tots los pastós de la present vila, en tot cas dita tala se aga de pagar per tots los pastós de la present vila, y si acàs dits pastós saben que o a fet la tala forastés o masovés, en tal cas el amo de la tala o aga de cobrar de dits que constarà per a agostos, y a tot estan obligat los pastós de la vila.

101.

ESTABLIMENT DELS ASEVADÓS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y concellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que qualsevol perçona que cose en asevadors de altri sens llicència de son amo y roblir-los o qualsevol altra fealdat, que encórregen en pena de deu sous, ters a sa magestat, ters al amo y ters al acusador, y totom acusador.

102.

ESTABLIMENT DE BACONS GROSOS

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y concellés de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa y Sant Jordi de Alfama, que qualsevol vehí de dita vila que se ature bacó gros fent plasa, que se'l puga aturar però que tinga obligació de tenir-lo en son poder hun mes y, si el ven dins lo mes, que encórrega en pena de vint sous, ters a sa magestat, ters a la vila y ters al acusador, y totom acusador.

103.

ESTABLIMENT DE GANADO QUE VA EN LOS ANIMALS DE SERDA

Establiren y ordenaren justícia, jurats e proms de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de Nostra Senyora de Montesa [...], que qualsevol vehí o vehins que portaran ganado més que no siga una cabriu o llanar junts en los animals de cerda y en cavalcadures, no els puguen tenir sinó en sa heretat pròpia, y si acàs són atrobats y vistos en heretats de altri encórreguen en pena de deu sous, ters al rey, ters al amo de la heretat y ters al acusador, y tot hom acusador.

104.

Attés que molts pares tenint fills casats, per escusar-se de pagar los pechos vehinals fan simuladament donacions de tots sos béns als dits fills casats, lo que és en gran perjuhí de la cosa pública, per lo què determinen que en cas de fer-se dites donacions no fossen fetes meins que aquells que les fan no tinguen sexanta anys.

105.

ESTABLIMENT QUE DINS TRES DIES SE AGA DE FER PREAR, Y DINS
DEU DIES DONAR-NE NOTÍCIA AL TALADOR QUE AURÀ FET
LO MAL

Establiren y ordenaren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, attenant que en lo establiment que parla que dins tres dies se aga de prear lo mal y dins tres dies se'n haga de donar notícia al talador, és masa breu lo terme de tres dies donar-ne notícia al talador y alguns no poden cobrar les esmenes per aver pasat los tres dies o donar-ne notícia al tal que fa lo mal, per descuit o per no pensar-i el que té lo mal, y ara, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, establiren que qualsevol persona que tindrà mal en sos béns y posecions, dins tres dies después de vista la tala o el tal sabrà que tinga mal ho haga de fer prear, y después que sabrà lo talador que dins deu dies li'n haga de donar notícia de la tala o dany que tindrà y, si pasat los deu dies no li a donat notícia del mal, en tal cas no tinga dret de cobrar.⁵

106.

ESTABLIMENT DEL GANADO QUE ENTRARÀ EN TERRES DE PER-
CUR, AGA DE PENA DEU SOUS

Ítem, establiren justícia, jurats, proms y consellers de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que qualsevol persona que posarà ganado de cabriu y llanar en eretat de altri, en terres de percur com són blat, coltives o rostolls o cosa que page delme, encórrega en pena de deu sous per ramat, fent ramat deu arreses, y si no arriba a ramat hun sou per cap partidora dita pena hun ters a sa magestat, ters al amo de la heretat y ters al acusador, y que tot hom o puga acusar, y de nit la pena doble.

107.

ESTABLIMENT DE CAMINS Y CLAVEGUERES

Ítem, establiren alcaldes, regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que per quant los camins de la present vila estan tots deruhits y abar-

¶ ⁵ Una indicació assenyala que hi falten a continuació dues pàgines de l'original.

rancats y tots plens de pedres que ab dificultat es pod anar per aquells per aver los vehins tapat les clavegueres, y de este modo estan los comuns, ara volen y ordenen que cascun vehí de la present vila enfront de se's fasa les clavegueres seran nessesàries per a desviar les aigües, llevar les pedres y apañar-los, y qui en contrari farà que encórrega en la pena de 30 sous y tot hom acusador, donant lo ters al acusador si lo y a, y si no lo y a lo ters al rey y los altres tersos a la fàbrica de la iglésia, y que el alcalde de la hermandad haga de fer fer pregó públich que cascú, dins quinze dies, fasa clavegueres, escombe lo endret de ses heretats y cas que no es fasa puga fer eixecusió de 20 sous, declaradora com dit és i eixecusió posada, quede adverada.

108.

ESTABLIMENT DE PARANCES Y ASEVADÓS

Establiren y ordenaren alcaldes, regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat, administrador perpètuu de la religió de Nostre Senyora de Montesa, que per quant y a gran abús en les parances dels torts y en los asevadós, pues molts posen parances y asevadós uns prop de altres de lo què se seguixen riñes y inquietuts, ara volen y ordenen que ninguna perçona vehina de la present vila ni estraña fasa parança prop de altra hasta sinch cents pasos, y en los asevadós, per estar los olivars tan arreplegats, a cent pasos, guardan-se la antigüetat dels puestos sempre y aquells que en ses heretats acostumen fer parances y los que antich tenen asevadós, y qui en contrari farà encórrega en pena de 20 sous, lo ters al rey y l'altra demás part a la fàbrica de la iglésia, y per quant y a gran abús en algunes perçones que de poch anys a esta part an plantat asevadors prop de altres, vagen los veadós o experts per los olivars y aquell que estarà menos de cent pasos se arranque, deixant en son puesto lo més antich y arrancat lo més modern.

109.

ESTABLIMENT DE ANIMALS QUE ENTREN A DESORA

Establiren y ordenaren alcaldes, regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que per quant los ganados de cabriu y llanar y demás animals de cerda venen de pasturar a desora de la nit y moltes vegades sucehix fer mal y los dueños de les heretats, per no tenir proba, no poden cobrar lo dany se'ls ha fet per haver-se fet de nit, ara volen que qualsevol gènere de ganado tan cabriu com llanar y animals de serda que seran atrobats tocada la primer Avemaria de denit,

ço és, en los camins dels olivars y de Sant Matheu, més enllà la hermita de Sant Visent, y en los demás camins fora les creus, encórrega en pena de 10 sous, lo ters al rey, lo demás a la fàbrica de la iglésia, y en açò n'y aga acusació fen fer crida primer que vinga a notícia de tots.

110.

ESTABLIMENT DE ANIMALS SENS GUARDA

Establiren y ordenaren alcaldes, regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que per quant y a gran abús en embiar cavalcadures, porchs y altres animals sens guarda y és notable lo dany que es fa, ara ordenen que qualsevol cavalcadura, cab de ganado o bacó que serà atrobat en heretat de altri mentres y a qualsevol fruit y sens fruit anegant, aga de pena 3 sous per cab, y si aplegen a sinch caps aga de pena 10 sous, ters al rey, ters al acusador y ters al amo de la heretat, y en cas que lo menistre los tròpia, ultra de dita pena se li aga de donar dinés per cada cap, que es pague de contado, y si no per lo dret de esto es fasa prompta execució.

111.

ESTABLIMENT QUE VAGEN A GUARDAR PERÇONES DE ESCUSAR

Establiren y ordenaren alcaldes, regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que per quant la present vila té comuna per a el ganado de cerda y així mateix van moltes reberes de marranchons en què els guarden chichs que no són de escusar y fan mal en formens, derroquen marges y blanegen, tot en perjuhí dels amos de les heretats, ara volen y ordenen que qualsevol que embiarà porchs o cavalcadures sens guarda de escusar mentres y aurà comuna de baccons, encórrega en pena de deu sous partidora ters al rey, ters al amo de la heretat que seran vistos y el altre ters a la fàbrica de la iglésia, y tot hom acusador.

112.

ESTABLIMENT DE OLIVARS Y OLIVERES FORÉSTEGUES

Establiren y ordenaren alcaldes, regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que per quant en los presents establiments y a molta confusió en aquells

que parlen dels olivars y oliveres foranes, volen entendre que en les oliveres foranes no deu aver la pena y acusació que en los olivars com si de les foranes no ce pagàs delme y no fosen de utilitat de sos amos. Ara volen y ordenen que qualsevol gènere de ganado, cabriu, llanar, marranchons, que seran atrobats en los olivars y oliveres foranes, havent-hi fruit, hagen de pena 30 sous, repartidora ters al rey, ters al acusador si lo y a, si no a la fàbrica de la iglésia, y el altre al dueño de la heretat, guardant en asò la discreció del alcalde de hermandad, si y a malícia que [.....], cas probada malícia quede a son arbitre, però si en les oliveres foranes tenen llicència dels amos per aver cullit les olives, encara que siga dins lo termini que esguarden los olivars no tinguen pena alguna; y segons lo temps que aurà estat lo ganado en olivars y oliveres, pues pot ser agen menjat molt fruit, sien los dos tersos del amo de la heretat, quedant açò a prudència del alcalde.

113.

ESTABLIMENT QUE NO Y AGA APEL·LACIÓ EN LES DECLARACIONS DELS BANS ADVERA ALCALDE DE HERMANDAD, SI SOLS CO-NEIXENSA

Establiren y ordenaren alcaldes, regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que per quant los alcaldes de hermandad, en coses de bans y esmenes declaren segons sa discreció y moltes vegades segons parer de asesor, y moltes de les parts per cosa poca se apel·len lo que és en perjuhí de la present vila pues està en costum està en estos casos allò que a d'éser apel·lació o declarà una coneixensa, ara volen y ordenen que ninguna perçona vehina de la present vila pugua apel·lar-se de les declaracions del dit alcalde de hermandad so pena de 60 sous, ters al rey y lo demás a la discreció del alcalde aplicadora, y cascú podrà fer coneixensa de les dites declaracions segons costums de la present vila depositant primer 20 sous dels gastos de la coneixensa; lo mateix se ha de entendre en aquelles penes posa lo mostasaf en les excusions de tendes, tavernes, carniseria y altres.

114.

ESTABLIMENT DE FER PLASA LOS MARRANCHONS

Establiren y ordenaren alcalde y regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que per quant y a algun vehí o vehins que fan gran abús de comprar ramat o ramats de ganado de serda als mateixos vehins, y estos tals [.....]

no té més obligació de fer plasa per ser de vehins o vehins, lo qual se segix que lo comú no està acistit, per so establiren y ordenaren dits justícia, jurats y procurador general d'esta vila de Chert que qualsevol vehí que vendrà ganado de cerda que arribi a cinc cabs tinga obligació de fer plasa encara que sigen de [.....], a qualsevol altre vehí com si els venesen a forastés. Ayxí mateix, que qualsevol vehí que comprarà ramat o ramats de ganado de cerda tinga obligació sempre que els traurà a vendre de fer plasa per a si algun vol aturar-se'n com puga, nomenant la justícia dos hòmens experts y presos de jurament, y lo que dits dos experts judicaran tal en hagen de pagar les dites parts, y qui en contrari farà encórrega en la pena de 60 sous partidora dita pena ters a sa magestat, ters al acusador y ters a la vila, y totom hy puga acusar.

115.

ESTABLIMENT DE SALARI QUE TÉ LA JUSTÍCIA DE ANAR A LES
MASADES, COM TAMBÉ LO MINISTRE O NÚNCIO

Establiren y ordenaren alcalde y regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de nostra senyora de Montesa, que per quant y a un establiment al fòlio 97 que parla del salari de la justícia que té de anar a les masades del terme de Chert, en què se ordena que anant al primer mas per fer execució o traure penyores aga de tindre 3 sous de salari per son treball, y que enseguida, passant al altre mas o masos, que aiga de tindre un sou de cada mas, de a on se origina algunes vegades ducte o inquietuds. Per so, ara, en lo present establiment volem y ordenam que la dita justícia per son salari y treball tinga 3 sous de cada masada que anirà per rahó de execució y traure penyores, y de la mateixa conformitat en lo present establiment ordenam que el ministre o núncio tinga de son treball y de son salari, de cada vegada y de cada una mesada que anirà per rahó de fer alguna estima o manament, vint-i-dos dinés.

116.

ESTABLIMENT DEL ALCALDE DE MONTS EN TOTA COSA QUE EN-
CONTRARÀ QUE FASA DANY

Establiren y ordenaren el alcalde, regidós y procurador general de la present vila de Chert que en atenció que el alcalde de monte de esta vila no percibix ni té ningun salari per rahó de son ofici y treball de aver de cuidar dels malfactors y de les tales y danys tan considerables que contínuament se fan en los fruits de les heretats del present terme, ara, ab decret de sa magestat administrador perpètuu

de la religió de Montesa, que qualsevol malfactor y qualsevol gènere de animal y ganado que dit alcalde de monte encontrarà y trobarà sent de dia que fasa mal y dany en los fruits de les dites heretads del present terme, aiga de ser aquella pena que en los presens establiments està posada, aplicadora a saber és ters al rey, ters a dit alcalde de monte per rahó de son trebal y el altre ters per a la fàbrica de la iglésia, y sent de nit siga dita pena distribuïda un ters a sa magestat y els altres dos tersos per a l'alcalde de monte y per a aquelles persones que l'alcalde portarà en sa companyia, la qual la puga de luego fer pagar y posar en execució.

117.

ESTABLIMENT DE EMPELTS DE OLIVERES COM TAMBÉ DE TAPAR- LOS

Establiren y ordenaren alcalde y regidós y procurador general de la present vila de Chert que quant y a alguns vehins de dita vila que en terra de garriga y [.....] y en terra herma que no es percura ni llaura solen y acostumen fer empelts de olivera, de a on naxen y se seguixen moltes divisions y pleits magorment contra pastors per rahó de mingar-se'ls los ganados. Per tan, ara, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Montesa, que qualsevol vehí que farà y plantarà empels de olivera o de altre gènere en terra de garriga o en terra erma que no es llaura ni percurarà, aiga de tindre son amo cada empelt llaurat y percurat o a lo menos ben cavat a quatre pams alrededor per a què de esta forma conegen los pastors que allí y a empels, y no fent-do de esta conformitat no tinguen [.....] algú los amos de dits empelts en cas de gar-se's los ganados de poder demanar lo dany y esmena que los dids ganados faran en los dits empels, y si per quant estan percurats y cavats estaran, tinguen la pena de [.....] sous y poder cobrar los amos la esmena y dany que faran. De la mateixa conformitat establiren y ordenaren que y a alguns pastors que entran los ganados a pasturar en dites terres solen y acostumen tapar los empels, de lo què és dany gran per raó que els fan secar y per tan tinguen la mateixa pena de deu sous.

118.

DEL GANADO QUE HA ESTAT EN LA PARTIDA, TENGA DE PAGAR LO MAL QUE FASA

Dia 29 abril 1744

Establiren y ordenaren alcalde, regidors y procurador general de la present vila de Chert, en atenció que es fa mol dayn en lo terme de la present vila de

Chert dels ganados en enpels de olivera, demás albres y fruits per quant pasen los pastors per algunes partides del terme y estos, per discuit, se dexen o es queden algunes areses sense veure-les, y encara que les veixgen no i tornen a replegar-les y fan algunes tales, y después lo amo del mal ne fa maxament als pastors y estos ne escusen y no es troba moltes vegades qui a fet lo mal. Per tan, ara, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, volem y ordenam que qualsevol pastor que aga estad en la partida de a on estarà lo dayn en lo ganado y a este se li'n fa manament, que no se li done el gurament y no troban-se qui a fet la tala o agen de pagar entre tots aquells pastors que auran estad en aquella partida.

119.

ESTABLIMENT DE BOSCHS COMUNS

Dia 1 de maig 1746

Establiren y ordenaren alcalde, regidors y procurador general de la present vila de Chert, atenent y conçideran el gran abús que fan en los boschs comuns al temps de la ballota alguns vehins de dita vila de metre un gran ramat de marranchons, y per aver-los de alimentar-los és presís que se'ls a de fer caure bellotes, y és en tal manera que baten les carrasques y quan van los demás vehins no y troben ya res de billotes. Per tan, ara, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, volem y ordenam que ninguna persona vehina pugua posar més marranchons al temps de la billota en los boschs comuns que hasta vint-i-sinc, y qui en contrari farà encórrega en pena de 60 sous de dia y de nit la pena doble, partidora dita pena ters al rey, ters a la vila y ters al acusador, y tot hom pugua acusar, y los demás establiments que parlen dels boschs comuns queden en sa forsa y valor.

120.

ESTABLIMENT DE FULLA Y PLANTAR ARBRES PROP DE HERETATS DE ALTRI

Dia 12 de maig 1747

Establiren y ordenaren alcalde, regidors y procurador general de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat perpètuu administrador de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que ningun vehí pugua plantar ningun habre de onse pams prop de la heretat del altre vehí, ben entés no havén de marge entre dites heretats, y havén de paret o marge que ciga doble que tinga 6 pams de alsada

puga ya plantar arrimat al marge; qui en contrari farà encórrega en pena de 10 sous. Y així mateix establiren los sobredits que qualsevol que pelarà fulla en moreres de altri sense llecència del amo encórrega en pena de 21 sous de dia y de nit pena doble, y totom acusador, y dita pena siga repartida ters al rey, ters al amo, y ters al acusador.

121.

ESTABLIMENT QUE NINGUN FORASTER NI VEHÍ DE LA PRESENT VILA DE CHERT PUGA ENTRAR NINGUN GÈNERO DE GANADO EN LES OLIVERES, VIÑES, FIGUERES Y GARROFÉS QUAN I A FRUIT

Dia 4 de giner 1740

Establiren y ordenaren alcalde, regidós y procurador giner, ab decret de sa magestad administrador perpètuu de la orde y religió de Nostra Senyora de Montesa, que atenen y consideran al molt dañys y frau que es fa en lo terme de dita vila per aver-i mols abres dels supradits, als amos de dits abres y a delme y promia, per entrar los forastés a pacentar los ganados de cerda, cabriu y llanar al tems que i a fruits en dits abres y vinyes per la poca temor que tenen perquè dihuen que els forastés no tenen pena, per asò no reparen de entrar los averios encara que y aiga fruits en los dits abres y es mingen molt fruit que cau en terra y los veadós en asò no poden prear res. Ara volem que qualsevol foraster o vehí que entrarà qualsevol gèneru de ganado en dits abres quant y aurà fruit encórregen en la pena de 20 sous de dia, y de nit la pena doble partidora dita pena ters al rey, ters al amo de la heretat, ters al acusador, y si no y a acusadors los dos tersos siguen del amo de la heretat, y tot hom puga acusar. Y així mateix volem y ordenam que qualsevol persona que serà atrobada cullint billotes de coscoll o ballotant carrasques en heretat de altri encórrega en pena de 20 sous partidora dita pena *ut supra*, y quedant los demés establiments que parlen de les oliveres, vinyes y carrasques en sa forsa y valor.

122.

ESTABLIMENT SOBRE ELS PASTORS DEL TEMS QUE NO PODEN TINDRE EL GANADO DE LES MOLES EN AVALL

Dia 9 de febrer 1751

Establiren y ordenarent alcalde, regidors y procurador giner de la present vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de

Nostra Senyora de Montesa, que per quant los ganados fan mol dañy y són de gran perjuí per a els vehins en los mesos de guñy, guliol, agost y setembre per soltar los rostolls y después los avarios grosos no tenen a on poder pasturar, ara volem y ordenam que ningun pastor exceptan lo de la triadó, que des de el dia de Sen Bernabeu hasta de Sen Miquel de setembre no puguen tindre ningun gènere de ganado de cabriu ni llanar de la Mola, de la Moleta, de les Calderes y del Grau en avall, en tot lo temps damun dit en pena de 20 sous de dia y de nit pena doble, y si acàs les volen tindre de ay en avall, les aygen de tindre cada hú en sa heretat donde no encórregan en la mateixa pena, y dita pena siga partidora ters al rey y los dos tersos el hú siga per a la vila y l'altre per a el acusador si lo y a, y si no los dos per a la vila, y totom puga acusar.

123.

SOBRE QUE NO PUGUEN ENTRAR LO GANADO NI BOUS AL
ENPRIU DEL POU DE NA CATALINA

Establiment fet en 18 giner 1758

Establirent y ordenarent justícia, gurats y procurador general de esta vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que ningun pastor ni bover així vehí com foraster no gose entrar lo ganado ni bous a pasturar en lo enpriu del Pou nomenat de na Catalina, que està en la partida del Mangraner, per ser de mol perguí als llauradors que van a beurar les cavalcadures pues a vegades se hagunten mols parells que van a beurar y com se trau l'aygua a brasos, costa molts y entretan puguen peixar los demás vagages per dit enpriu, y si entren los ganados menós o bous no poden pasturar los magós per no aver herba, y així serà bé prohibir que no y entren los ganados menós ni bous si sols los bous a beurar si treballen en aquella partida, y qui en contrari farà encórrega en pena de deu sous partidora dita pena ters al rey, ters al acusador y ters a la fàbrica de la iglésia, y totom o puga acusar.

124.

ESTABLIMENT FET EN 6 DE FEBRER DE 1759

Establirent y ordenarent justícia, gurats y procurador general de esta vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de la religió de Nostra Senyora de Montesa, que dengun foraster, perquè los veïns ya tenen pena apart, que no puguen entrar dengun gènere de ganado en la devesa de les viñes des de el dia quinse del mes de mars hasta el dia de Tot Sans pasat, que no puguen entrar

per el motiu de fer gran dany al delme y promia, y el que entrarà cayga en pena en què el alcalde de monte pugà carregar una res de cada rabera, y la devesa de les vinyes se entén del sòl del barranch a la Creu del Mangraner, y al corral del Ortí, y a la viña de Joan Romeu, y tot barranch avall dels Cucons hasta el terme de la vila de La Jana, y después a la rambla, tota rambla amunt que torne al sòl del barranch.

125.

ESTABLIMENT SOBRE BASOS

Chert y desiembre a 16 de 1762

Establirent y ordenaren alcalde, regidors y procurador ginerat de esta vila de Chert, ab decret de sa magestat administrador perpètuu de Nostra Senyora de Montesa, atenen y considerant al gran abús de què es fa entre algunes persones de regirar y mirar basos de altri, posar basos en abellar que ja y a altre senyal, y de aí se seguix alguns sospectes, ordenam que ninguna persona siga gosada sense llisència del hamo no siga gosada de mirar basos de altri ni posar basos en abellar que ne aiga de altri, pena de tres lliures, dig 3 sous, aplicadora ters al rey, ters a la vila, ters al acusador, y si no y a acusador siga per la fàbrica de la iglésia, y que totom pugà acusar.

126.

Així mateix, atenen que per entre algunes heretats de vehins y per tals de masades de este terme y a camins y carrerases de ganado y algun empriu, y en estos secaven alguns abres, ora ordenan que estos abres siguen comuns y se otisen tots los vehins particulars, y si algú se'ls vol apropiat la vila els pugà executar en trenta sous, dig 30 sous, partidora *ut supra*.

*Í*ndex antroponímic

A

- Abella, Arnau, veí de Benicarló 391, 410, 411
Adell, Josep, veí d'Herbers Jussans 224, 228, 230
Adell, Lluís, veí d'Herbers Jussans 224, 228, 232
Adell, Pere, veí de Catí 313
Adell, Vicent, veí d'Herbers Jussans 224, 226
Adrover, Adovés, Antoni, jurat de Llucena 108
Agostí Sanxo, Pere d', mercader, jurat de Morella 461
Agostina, Jaume, conseller de Llucena 76
Aguilar, en, veí de Benicarló 404
Aguiló, Francesc, lloctinent del justícia de Morella 296
Aguiló, Mateu, jurat de Morella 304
Agustí, Pedro, justícia de Llucena 126
Aisolina, na, veïna d'Herbers Jussans 144
Albalat, Miquel, botiguer d'Herbers Jussans 188
Albarich, Pere, veí de Benicarló 418
Aldua, n', veí de Catí 330
Alegret, Antoni, llaurador, jurat de Llucena 56, 108
Alemany, Alamany, Guiamó, veí d'Herbers Jussans 146
Alepús, Bernat, jurat de Morella 304
Alfaro, Batiste, veí de Catí 341
Alfaro, Francesc, justícia de Catí 313, 342
Alfaro, Pere, veí de Catí 330, 350
Almela, Amella, Miquel, veí de Catí 312
Almela, Ametla, Antoni, veí de Catí 339
Almela, Ametla, en, veí de Catí 339
Altaba, Altava, en, veí de Catí 312, 341
Altaba, Altava, Joan, veí de Catí 339
Àlvaro, en, veí d'Herbers Jussans 146
Amiguet, Guillem, corretger, de València 285
Andrés, Domingo, notari de Llucena 75
Andreu, Gaspar, jurat de Xert 511
Andreu, Joan, veí d'Herbers Jussans 143
Andreu, Ramon, veí d'Herbers Jussans 147
Anglesa, na, veïna de Benicarló 397
Anglesola, Bernat d', jurat de Morella 449
Anguera, Guillem, notari, veí de Benicarló 415, 416, 417
Anguera, Joan, veí d'Albocàsser 368
Antolí, Bernat, notari i veí d'Herbers Jussans 169
Antolí, don Francisco, veí d'Herbers Jussans 226, 227
Antolí, Jaume, justícia, veí d'Herbers Jussans 174
Antolí, Jeroni, veí d'Herbers Jussans 227
Antolí, Joan, botiguer d'Herbers Jussans 188
Antolí, Miquel Cosme, notari i batlle d'Herbers Jussans 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219

- Antolí, Miquel Jeroni, notari i batlle d'Herbers Jussans 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 222, 223
- Antolí, mossén Agustí, prevere d'Herbers Jussans 219, 220, 221
- Antolí, mossén Francesc, prevere d'Herbers Jussans 223
- Antolí, Pere, major, veí d'Herbers Jussans 201
- Antolí, Pere, veí d'Herbers Jussans 146
- Antolí, Vicent, notari d'Herbers Jussans 222
- Arçà, Arza, Anastasi d', veí d'Herbers Jussans 231
- Arçà, Arza, Bernardo d', veí d'Herbers Jussans 227
- Arçà, Arza, Lluís d', veí d'Herbers Jussans 228
- Arçà, Arza, Vicent d', veí d'Herbers Jussans 231
- Arçà, Jaume d', veí d'Herbers Jussans 225, 227
- Arçà, Josep d', veí d'Herbers Jussans 227
- Arça, Melchora d', veïna d'Herbers Jussans 225
- Arçà, Ramon d', veí d'Herbers Jussans 226
- Arco, Bernat, jurat de Catí 306
- Armengol, Armengou, Guillem, veí d'Herbers Jussans 147
- Arnau, Francesc, veí d'Herbers Jussans 225
- Arrufat Carbó, Josep, veí d'Herbers Jussans 224
- Arrufat, Bautista, veí d'Herbers Jussans 230
- Arrufat, Isidoro, veí d'Herbers Jussans 227
- Arrufat, Vicent, notari d'Herbers Jussans 223, 225, 226
- Arrufat, Vicent, veí d'Herbers Jussans 133
- Asensio, Domingo, corredor públic de Lluçena 62
- Asseno, n', veïna d'Herbers Jussans 146
- Aster, Nicolau, jurat de Morella 449
- Atrosillo, Atrosiello, Jaume d', alcaid de Lluçena 54
- Avinyó, Domingo, veí d'Albocàsser 368
- Avinyó, Jaume, cirurgià i mostassaf de València 239
- B*
- Ballester, Bernat, candeler de cera, de València 262
- Barbarroja, Joan, veí d'Herbers Jussans 174
- Barbarroja, Salvador, notari, veí d'Herbers Jussans 169
- Barberà, en, veí d'Herbers Jussans 170
- Barberà, Nicolau, veí d'Herbers Jussans 146
- Barrau, Bartomeu, veí d'Herbers Jussans 174
- Barrau, Sebastià, veí d'Herbers Jussans 174
- Barreda, Miquel, savi en dret, jurat de Morella 304, 449
- Bayarri, en, veí de Catí 339, 347
- Bellmunt, Domingo, veí de Benicarló 416
- Bellmunt, Pere, veí de Benicarló 400, 401
- Bellmunt, fill d'en Bertomeu, Bertomeu, veí de Benicarló 415
- Belluga, Joan, veí d'Albocàsser 368
- Beltran, Agustí, conseller i veí de Catí 310, 311
- Beltran, Joan, nunci de Catí 309
- Beltran, Rafel, major, jurat de Lluçena 65
- Beltran, Vicent, veí de Catí 312
- Benages, Josep, regidor de Figueroles 66
- Bernat, Antoni, jurat de Lluçena 76
- Bernat, Mateu, jurat de Lluçena 66
- Bernat, Miquel, veí de Lluçena 126
- Bernat, Pedro, veí de Lluçena 126
- Bernat, Tomàs, corredor públic de Lluçena 54, 109
- Bertomeu, Pere, veí d'Herbers Jussans 146
- Bertran, Jaume, jurat de Lluçena 62, 66
- Bertran, Pere, jurat i justícia de Lluçena 54, 62
- Blanc, Blanch, Gabriela, veïna d'Herbers Jussans 227
- Blanc, Blanch, Pere, veí d'Herbers Jussans 146
- Blanes Palafox, Joan, senyor de Lluçena 126
- Blasco, Blai, jurat de Catí 310
- Blasco, Guillem, major, veí de Catí 348
- Blasco, Pere Joan, veí de Catí 311
- Blasco, Pere, conseller de Catí 344, 350
- Boix, Mariano, veí d'Herbers Jussans 230, 232

- Bonet, Sanxo, notari, justícia de Lluçena 54
Bonfill, Josep, veí d'Herbers Jussans 232
Bonmacip, Jaume, jurat de València 289
Borràs, Josep, procurador senyorial a la tinença d'Alcalatén 65
Bosc, Berenguer, corretger, de València 285
Botí, Domingo, veí de Benicarló 400
Bovet, Esteve, corretger, de València 285
Bovet, Ramon, corretger, de València 285
Briau, Joan, veí de Catí 312, 330
Briau, Miquel, mostassaf de Catí 342
Briaua, na, veïna de Catí 340
Brusca, Pere de, caixoner del consell i justícia de Morella 296, 303
Brusca, Ramon de, jurat de Morella 303
Burdeu, en, veí de Catí 339
Burguera, Berenguer, mostassaf de València 262
Busquet, Arnau, veí d'Albocàsser 368
- C**
- Calbo, Pere, jurat de Lluçena 60
Calduch, Baltasar, veí de Xert 549
Calduch, Bernat, cavaller, veí de Xert 520, 522, 531
Calduch, Josep, síndic de Xert 524
Calduch, Roc, veí de Xert 527
Calduch, Sebastià, veí de Xert 520
Canelles, Bertran de, draper de València 286
Capcir, Guillem Miquel, prevere de Castelló de la Plana 170
Capcir, Joan, veí d'Herbers Jussans 146
Cardona, Gabriel, veí d'Herbers Jussans 227
Cardona, Josep, veí de Xert 549
Carles, Alís, candeler, de València 264
Carnisser, Tomàs, notari de Lluçena 78, 80
Carransa, Joan Batiste, notari de Lluçena 77, 78, 80
Carreres, Joan, nunci de Catí 352, 353
Carrós, don Pedro, governador de la tinença de l'Alcalatén 84, 107
Castell, en, veí de Catí 331
Castellví i de Pons, don Basílio, governador del Regne de València i tutor de Francesc Valls, senyor d'Herbers Jussans 215
Castellví i de Valls, na Cecília, vídua de mossén Jeroni Valls, senyora d'Herbers Jussans 214
Castillo, Alonso, nunci de Lluçena 92
Català, Arnau Guillem, jurat de València 264
Català, Miquel, candeler, de València 264
Ceriol, Bertomeu, jurat de València 289
Cerret. Vid. Serret Cervera, Servera, Guiamó, veí d'Herbers Jussans 146
Cervelló, Guiamó, menor, veí de Benicarló 397
Cervelló, Guillamó, major, veí de Benicarló 415
Cervera, Jeroni, jurat de Catí 342, 344, 348, 349
Cervera, mestre Felip, jurat de Catí 309, 337
Cifre, Feliu, veí de Xert 527, 531
Cisternes, baró d'Herbers Jussans 224
Ciurana, Siurana, Berenguer, jurat de Morella 296
Ciurana, Siurana, Gabriel, veí d'Herbers Jussans 146
Clergue, Berenguer, prevere de Benicarló 418
Clergue, Bernat, veí de Benicarló 401
Clergue, Joan, veí de Catí 312, 341
Clergue, Pere, veí de Benicarló 391, 410
Colom, Joan, conseller de Lluçena 76
Company, Joan, jurat de Morella 305
Companyà, Antoni, veí d'Herbers Jussans 147
Comte d'Aranda, senyor de l'Alcalatén 62, 63
Comte, Joan, jurat de València 289
Cortés, Bernat, paraire, habitant a Figueroles 55
Cortés, Bertomeu, jurat de Lluçena 56, 109
Cortés, Martí, jurat i justícia de Lluçena 55, 108
Cruilles, Bernat de, de València 260
Cubells, Isabel de, filla de mossén Esteve de 170

Cubells, Joanot, alcaid del castell d'Herbers Jussans 170
Cubells, Lucrècia de, filla de mossén Esteve de 170
Cubells, mossén Antoni de, senyor d'Herbers Jussans 169
Cubells, mossén Esteve de, senyor d'Herbers Jussans 169, 170
Cubells, mossén Martí de 169
Cuc, Bernat, veí d'Albocàsser 368
Cugat, Rafel, nunci de Catí 351, 352

D

Dalmau, Bernat, jurat de València 284
Damià, Vicent, corredor públic de Xert 524
Desmàs, Jaume, mostassaf de València 277
Despuig, Berenguer, justícia de Morella 296
Doménech, Joan, veí de Xert 520, 546
Doménech, Josep, notari de Lluçena 87
Doménech, Pere, jurat de Morella 428, 486
Doménech, Pere, veí d'Herbers Jussans 159
Domenge, fra Berenguer, comanador Major de Montesa i Peníscola 417, 419, 421

E

Eixarch, Manuel, veí d'Herbers Jussans 228
Eixarch, Ramon, veí de Catí 311
Erades, els, veí d'Herbers Jussans 147
Erades, Herades, Ramon, veí d'Herbers Jussans 140
Eroles, Batista, veí d'Herbers Jussans 227
Eroles, Jaume, jurat, veí d'Herbers Jussans 174
Eroles, Joan, veí d'Herbers Jussans 225
Eroles, Miquel, botiguer d'Herbers Jussans 188
Eroles, Pasqual, major, veí de Benicarló 415
Eroles, Rafel, batlle d'Herbers Jussans 187
Eroles, Tomàs, veí d'Herbers Jussans 225, 226
Escrivà, Berenguer, candeler, de València 264
Escrivà, Guillem, jurat de València 262, 289
Escrivà, Jaume, jurat de València 284
Esteve, Guillem, veí de Benicarló 391, 410

Esteve, Pere, jurat de Catí 302
Estrany, na Mateua d'en, veïna d'Herbers Jussans 161
Estrany, Romeu, justícia de Morella 486
Eximenes d'Urrea, don Joan, senyor de la tinença d'Alcalatén 37
Eximenes d'Urrea, don Llop, senyor de la tinença d'Alcalatén 53, 61
Eximenes, Pedro, corredor públic de Lluçena 108
Eximeno, n', veí de Lluçena 81

F

Fabra, Tomàs, justícia de València 262
Fandos, Josep, conseller i veí de Catí 310
Felip, príncep don 96
Feliu, fra Francesc, de l'orde de Montesa 546
Ferranda, na, veïna de Benicarló 391, 400
Ferrer, Blai, veí de Catí 313
Ferrer, Jaume, jurat de Morella 486
Ferrer, Miquel, major, mostassaf de Catí 339, 348, 349, 352
Ferrer, pare mestre Vicent 56
Ferrerres, Batiste, jurat de Xert 511
Ferrerres, mossén Gabriel de, prevere de Xert 532
Ferrerres, nét d'en Bertomeu, Gabriel de, veí de Xert 527, 549
Ferris, don Andrés, veí de Lluçena 81
Fibla, Domingo, veí de Benicarló 418
Fígols, Bartomeu, veí d'Herbers Jussans 222, 228, 232
Figuera, Domingo, veí d'Herbers Jussans 146
Figuera, Pere, veí d'Herbers Jussans 146
Figuerola, Nicolau, missatge de Catí 296
Forés, en, veí de Xert 522
Forés, Josep, notari i jurat de Lluçena 75
Forner, Melxor, notari de Lluçena 126
Fort, Gabriel, notari i jurat de Catí 353
Fortunyo, Jaume, jurat de Lluçena 55, 60
Fortunyo, Melxor, notari de Lluçena 92
Fortunyo, Miquel, corredor públic d'Herbers Jussans 196

- Freixenet, Pere, veí d'Albocàsser 368
 Fresca, na, veïna d'Herbers Jussans 146
 Fueros, Joan, corredor públic de Lluçena 76, 77, 79, 80
- G
- Galceran, Francesc, veí de Catí 348
 Galceran, Jaume, major, veí de Catí 339
 Galceran, Jaume, menor, veí de Catí 339
 Galceran, Joan, conseller de Catí 344
 Galceran, mossén Guillem, jurat de Catí 342
 Galceran d'en Jaume, Pere, veí de Catí 350
 Galí, Andreu, veí d'Herbers Jussans 146
 Galí, en, veí de Xert 522
 Gallent, Gallén, Manuel, alcalde de Lluçena 66
 Gàmir de Villaespesa, Pedro, infançó 126
 Garcia, Bertomeu, sabater de Lluçena 81, 88
 Garcia, Joan, batlle i jurat de Lluçena 63, 126
 Garcia, Josep, regidor de Lluçena 66
 Garcia, Martí, veí de Lluçena 88
 Garcia, Pere, procurador senyorial a Lluçena 53
 Gargallo, Pere, veí d'Herbers Jussans 230
 Gasulla, Pere, veí de Catí 348, 349
 Gasulla, Ramon, veí d'Herbers Jussans 227
 Gaucelm, Jaume, candeler, de València 264
 Gavalrà, Cristòfol, veí d'Herbers Jussans 191
 Gavalrà, Joan, veí d'Herbers Jussans 191
 Gavalrà, Pere, justícia major de Morella 461
 Gil de Palomar, Joan, veí de Mosquerola 63
 Gil, Batista, veí de Xert 527
 Gil, Blasco, veí d'Herbers Jussans 174
 Gil, Jaume, veí de Lluçena 126
 Gil, Joan, jurat de Lluçena 60
 Gil, Marc Antoni, conseller de Lluçena 76
 Gil, Nofre, conseller de Lluçena 126
 Gil, Vicent, veí d'Herbers Jussans 227
 Gilibert, Antoni, justícia, jurat i conseller de Catí 309, 337, 338, 339, 342
 Gilibert, Ramon, jurat de Benicarló 417
 Girona, Josep, veí d'Herbers Jussans 231
 Girona Grinyó, Miquel, veí de Xert 549
 Godes, Joan, veí d'Herbers Jussans 153
 Godes, Josep, veí d'Herbers Jussans 225
 Godes, Pasqual, veí d'Herbers Jussans 227
 Gombau, Bertomeu, veí de Benicarló 404
 Gonsales, Francesc, nunci de Lluçena 75
 Gosalbo, Bernat, jurat de Lluçena 126
 Gosalbo, Gonçal, lloctinent del justícia de Lluçena 126
 Gosalbo, Guiamó, batlle de Lluçena 60
 Gosalbo, Miquel, majordom de Lluçena 126
 Gosalbo, Pere Joan, jurat de Lluçena 66
 Gosalbo, Pere, justícia de Lluçena 56, 109
 Gràcia, Miquel de, veí d'Herbers Jussans 147
 Grau, en, veí de Xert 527
 Grau, Fernando, secretari de l'ajuntament d'Herbers Jussans 224, 225, 226
 Grau, Miquel, veí d'Herbers Jussans 230, 232
 Grau, Ramon, veí d'Herbers Jussans 230, 232
 Grau, Vicent, veí d'Herbers Jussans 224, 231
 Grau i Pallarés, Josep, veí d'Herbers Jussans 227
 Gravalosa, Ramon de, justícia de Morella 306
 Grinyó, Agustí, veí de Xert 532
 Griselda, na, veïna de Catí 347
 Grisolla, misser Pere, jurista 339
 Gualit, Domingo de, jurat de Morella 303
 Guarch, don José, veí d'Herbers Jussans 228
 Guarch, Joaquim, veí d'Herbers Jussans 228
 Guarch, Josefa, veïna d'Herbers Jussans 224
 Guarch, Lluís, veí d'Herbers Jussans 232
 Guarch, Ramon, veí d'Herbers Jussans 232
 Guarch, Vicent, veí d'Herbers Jussans 227
 Guarch i Sebastià, Vicente, veí d'Herbers Jussans 226
 Guasch, Baltasar, justícia, mustassaf i conseller de Catí 312, 330, 331, 337, 338, 339, 340
 Guasch, Francesc, justícia de Catí 350
 Guasca, na, veïna de Catí 341
 Guerola, na, veïna de Catí 312
 Guiandoni, Guido, jurat de València 284
 Guicharro, Joan, nunci de Lluçena 78, 80
 Guineu, na, veïna de Xert 522, 549

H

- Herèdia Castellar, Joan d' 92
Herrando, Miquel, justícia de Lluçena 63
Herrero, Pedro, jurat de Lluçena 126
Híxer, Íxer, donya Teresa d', senyora de Lluçena 59
Huguet, en, veí de Catí 341, 347
Huguet, mossén Pasqual d', prevere de Lluçena 60
Huguet, Vicent, conseller i veí de Catí 310

I

- Illach, Antoni d', justícia de Lluçena 66
Ivanyes, Hivaniez, Joan, veí de Lluçena 126
Ivanyes, Ibàñez, Dionisio, veí d'Herbers Jussans 228
Ivanyes, Ibàñez, Flora, veïna d'Herbers Jussans 230
Ivanyes, Ibàñez, Josep, veí d'Herbers Jussans 227, 228
Ivanyes, Ibàñez, Ramon, veí d'Herbers Jussans 230

J

- Jaume I 235, 236, 240, 252, 253
Jaume II 236, 251, 255, 258, 259, 260, 290
Jaume, infant, fill de Jaume II 259, 260
Joan, Berenguer, jurat de Morella 303
Joan, Miquel, veí de Benicarló 397, 401
Joan, Vicent, veí de Benicarló 401
Jordà, Guiamó, veí de Benicarló 397
Just, en, veí d'Herbers Jussans 146

L

- Llisterri, Ramon, veí d'Herbers Jussans 227
Llombart, en, veí de Catí 330
Llop, Josep, veí d'Herbers Jussans 232
Llopis, Joan, fuster, veí de Catí 341
Llopis, Miquel, veí de Catí 341, 348, 349
Llopis o Guarch, Mateu, veí d'Herbers Jussans 224
Lloris, don Felip de, lloctinent general del Mestre de Montesa 511
Llors, Gabriel, veí de Catí 310
Lorach, Guillem, veí de Benicarló 417

M

- Macip, Feliu, veí de Xert 527
Macip de Domingo, Pere, veí de Xert 549
Manero, Agustí, veí d'Herbers Jussans 227
Manero, Joaquín, veí d'Herbers Jussans 224
Manero, Josep, veí d'Herbers Jussans 227, 232
Manero, Manuel, veí d'Herbers Jussans 230
Manero, Munero, Pedro, veí d'Herbers Jussans 226
Manero i Messeguer, Josep, veí d'Herbers Jussans 227
Manyà, en, veí de Catí 313
Marçà, Domingo, notari, veí d'Herbers Jussans 169
Marco, Bertomeu, justícia i jurat de Catí 344, 347, 349
Marco, Cristòfol, ciutadà, batlle de la tinença d'Alcalatén 66, 74
Marco, Dionís, ciutadà, procurador senyorial a la tinença d'Alcalatén 63
Marco, Gabriel, major, veí de Catí 350
Marco, Joan, major, jurat i conseller de Catí 337, 338
Marco, Morea, Gaspar, conseller de Catí 337
Marín, Batista, nunci de Catí 342
Marrades, Francesc, mostassaf de València 284
Martí, en, veí de Catí 341
Martí, Guillem, corretger, de València 285
Martí, Jaume, conseller de Catí 341, 344, 348, 349
Martí, Pere, prevere de Benicarló 415, 418
Martí Sant Joan, Gaspar, justícia de Catí 353
Mas, Camilo, veí d'Herbers Jussans 226
Mascarós, Pere, jurat i justícia de Lluçena 63, 65
Mateu, Antoni, veí de Catí 330
Mateu, Jaume, justícia major de Morella 499
Matoses, Bernat, justícia de València 284
Merades, Ramon, jurat de València 264
Merles, Guillem de, mostassaf de València 239
Messeguer, en, veí d'Herbers Jussans 146

- Messeguer, Bartolomé, alcalde d'Herbers Jussans 231
- Messeguer, Joaquín, veí d'Herbers Jussans 224
- Messeguer, Josep, veí d'Herbers Jussans 232
- Messeguer, Rafel, veí d'Herbers Jussans 146
- Mestre, Jaume, justícia de Morella 304
- Mestre, Jaume, veí d'Albocàsser 368
- Mestre, Joan, jurat de Catí 343, 348, 350
- Mestre, Sebastià, veí d'Herbers Jussans 228
- Mestre, Vicent, veí de Catí 348, 349
- Minguella, na, veïna de Benicarló 391, 400, 410
- Miquel, Domingo, notari, veí d'Herbers Jussans 169
- Miquel, Jaume, veí de Castelló de la Plana 63
- Miralles, Camilo, veí d'Herbers Jussans 228
- Miralles, Pere, jurat de Catí 302
- Moles, Pere, veí d'Herbers Jussans 143
- Molinos, Miquel, veí d'Herbers Jussans 224
- Molins, Ramon, jurat de Llucena 54
- Monçó, Domingo, veí de Llucena 88
- Monçó, Vicent, veí de Catí 312
- Montalt, Jaume de, justícia de Catí, 302
- Montblanc, Pere de, veí d'Herbers Jussans 143
- Montfort, Miquel, major, justícia de Catí 310
- Montfort, Miquel, menor, conseller i veí de Catí 310
- Montpalau, mossén Perot de, procurador senyorial a la tinença d'Alcalatén 62, 107
- Montserrat, Andreu, conseller i mostassaf de Catí 337, 339, 341, 344
- Montserrat, Berenguer, jurat de Catí 302
- Montserrat, en, veí d'Herbers Jussans 146
- Morató, Jaume, jurat de Morella 296
- Morera, Berenguer, candeler de cera, de València 262
- Morera, Gaspar, veí de Catí 309
- Morera, Joan, procurador a la tinença d'Alcalatén 61
- Munero. Vid. Manero.
- Munter de la Solana, Joan, veí d'Albocàsser 368
- Munyós de Pamplona, Joan, procurador del comte d'Aranda 111
- Munyós, Munyoç, mossén Joan, donzell, procurador senyorial a la tinença d'Alcalatén 63
- N*
- Nadal, Domingo, jurat de Llucena 109
- Navarro, Pere, jurat de Morella 303
- Navarro, Pere, lloctinent del justícia de Morella 486
- Nebot, Josep, clavari de Llucena 126
- Nebot, Martí, «dit dels hortal», jurat de Llucena 65
- Nebot, Miquel, jurat de Llucena 110
- Nebot Aparisi, Vicent, regidor de Llucena 66
- Nebot d'en Joan, Vicent, justícia de Llucena 74
- Nebot de Foyos, Joan, conseller de Llucena 76
- Nebot de Joaquín, Vicent, regidor de Llucena 66
- Nebot del Lapasar, Josep, conseller de Llucena 76
- Nebot Pedroses, Joan, conseller de Llucena 76
- Negre, Bertomeu, jurat de Llucena 62
- Negre, Josep, jurat de Llucena 75
- Negre, Pere, veí de Llucena 81, 88
- Nielles, Tomàs, veí d'Herbers Jussans 227
- Nomdedéu, Miquel, veí d'Albocàsser 371
- Novelles, Andreu de, candeler de cera, de València 262
- O*
- Olària, Blai, jurat de Llucena 74
- Oliver, en, veí de Catí 341
- Olzina, Baltasar, major, mustassaf de Catí 339
- Olzina, Baltasar, veí de Catí 312
- Olzina, Gabriel, justícia i jurat de Catí 309, 310, 312, 337, 338, 340, 341
- Olzina, Gabriel, major, veí de Catí 348, 349
- Olzina, Melxor, veí de Catí 350

- Orenga, en, veí de Catí 339
 Orenga, Francesc, veí de Catí 341
 Ortí, en, veí de Xert 546
- P*
- Palau, Bernat, veí de Benicarló 397
 Palau, fill d'en Jaume, Guiamó, veí de Benicarló 416
 Palau, Guiamó, veí de Benicarló 415, 417
 Pallarés, Antoni Josep, veí d'Herbers Jussans 226
 Pallarés, Blai, batlle d'Herbers Jussans 223
 Pallarés, Feliu, veí d'Herbers Jussans 226
 Pallarés, Francesc, veí d'Herbers Jussans 225
 Pallarés, Guillem, veí d'Herbers Jussans 146
 Pallarés, Jeroni, veí d'Herbers Jussans 231, 232
 Pallarés, Joan, veí d'Herbers Jussans 227
 Pallarés, Joaquim, veí d'Herbers Jussans 230
 Pallarés, Josep, veí d'Herbers Jussans 232
 Pallarés, Lluís, alcalde d'Herbers Jussans 226
 Pallarés, Mariano, veí d'Herbers Jussans 231, 232
 Pallarés, Pasqual, veí d'Herbers Jussans 227
 Pallarés, Ramon, veí d'Herbers Jussans 130, 146, 156
 Pallarés, Tomàs, veí d'Herbers Jussans 232
 Pallarés, Vicent, veí d'Herbers Jussans 225, 226, 227, 232
 Pallarés i Esteve, Vicent, veí d'Herbers Jussans 227
 Pallarés i Guarch, Josep, veí d'Herbers Jussans 227
 Pallarés i Guarch, Vicent, veí d'Herbers Jussans 228
 Pallarés i Guimerà, Josep, veí d'Herbers Jussans 227
 Pallarés i Guimerà, Vicent, veí d'Herbers Jussans 232
 Pallarés i Verge, Vicent, veí d'Herbers Jussans 228
 Pals, Francesc de, de València 286
 Pampa, Pere, veí d'Herbers Jussans 146
 Papià, Guillemó, jurat de Benicarló 415
- Patos, Alfonso de, procurador senyorial a la tinença d'Alcalatén 54, 55, 56
 Patos, Rodrigo de, donzell, justícia de Lluçena 60
 Pellicer, Domingo, jurat de Benicarló 415
 Pellicer, en, veí de Benicarló 404
 Penyarroja, Gabriel, conseller de Catí 337
 Pere III 235, 237, 246, 265, 266, 268, 276, 290
 Pere, Josep de, veí de Catí 312
 Peres d'Urrea, donya Toda, senyora de la tinença d'Alcalatén 37
 Peres, mossén Joan, prevere 60
 Pi, Nicolau del, batlle de la reina a Herbers Jussans 143
 Pineda, Jaume, sastre, jurat de Lluçena 60
 Pineda, Pasqual, mostassaf de Lluçena 110
 Piquer, en, veí de Catí 339
 Planell, Bernat, jurat de València 264
 Poblet, Ramon de, jurat de València 264
 Pons, Bertomeu, jurat, veí d'Herbers Jussans 174
 Pons, Guillem, veí d'Herbers Jussans 146
 Pons, Jaume, nunci de Catí 337
 Pont, Martí del, veí de Benicarló 418
 Porcar, Francesc, jurat de Lluçena 110
 Porcar, Joaquim, regidor de Figueroles 66
 Prades, Guiamó, veí d'Herbers Jussans 153
 Prats, Cristòfol, veí d'Herbers Jussans 232
 Prats, Joaquim, veí d'Herbers Jussans 228, 232
 Prats, Josefa, veïna d'Herbers Jussans 228
 Prats, Màximo, veí d'Herbers Jussans 228
 Prats, Ramon, veí d'Herbers Jussans 228
 Puerto Nebot, Ramon, síndic de Lluçena 66
 Puig, Gabriel, jurat de Catí 352
 Puig, Jaume, veí de Catí 310
 Puig, Josep, veí de Catí 310
 Puig, Pere, conseller de Catí 344
 Puig, Sebastià, jurat de Catí 310
- Q*
- Querol, Joaquim, veí d'Herbers Jussans 227

R

Raboster, Bernat, veí de Benicarló 391, 410
Ram, Ferrer, jurat de Morella 296
Ram de Viu i Valls i Cubells, noble en Jaume, senyor d'Herbers Jussans 129, 223, 224, 225
Rama, Ràmia, Jaume, veí d'Herbers Jussans 161
Rama, Ràmia, Joan, veí d'Herbers Jussans 146
Rambla, Joan, veí de Xert 527
Ramis, Jaume, veí d'Herbers Jussans 224
Reges, Pere de, savi en dret de València 260, 261
Riba, Guillem, veí d'Herbers Jussans 146
Ribera, na, veïna de Xert 522
Ricart, Francesc, donzell, jurat de Morella 461
Rich, Salvador, jurat de València 284
Ripoll, Berenguer de, jurat de València 264
Rius, Josep, conseller de Lluçena 76
Roca, Batista, mostassaf de Catí 310, 311
Roda, Joaquim, veí d'Herbers Jussans 230
Roda, Josep, veí d'Herbers Jussans 227, 232
Roda, Miquel, veí de Catí 340
Rodrigo, Pasqual, jurat de Lluçena 56
Roig, Lluç, veí de Xert 531
Roig, Pasqual, veí de Benicarló 400, 404
Roig, Pere, veí d'Albocàsser 368
Romeu, Joan, veí de Xert 520, 546, 563
Ros, mossén Pere, prevere 60
Rossell, Jaume, jurat de Morella 428
Rovira, Francesc, jurat de Morella 486

S

Sabater, Antoni, veí d'Herbers Jussans 161, 174
Sabater, Jaume, jurat de Morella 305
Sabater, mossén Jaume, prevere de Lluçena 60, 61
Sabater, Pere, veí d'Herbers Jussans 143
Saera, Jaume, conseller de Lluçena 76
Saidó, Domingo, corretger, de València 285

Sala, Benet, procurador senyorial a la tinença d'Alcalatén 108
Sala, Berenguer, notari de Lluçena i procurador de la tinença d'Alcalatén 60
Sala, Domingo, procurador de la tinença d'Alcalatén 57, 58, 59
Sala, Domingo, veí de Lluçena 83, 89
Sala, Guiamó, veí de Lluçena 83, 89
Sala, Lluís, justícia de Lluçena 110
Sala, Miquel, justícia de Lluçena 76
Salelles, Bertomeu, candeler, de València 264
Salelles, Jaume, candeler, de València 264
Sales, Andreu, veí de Catí 350
Sales, Antoni, veí de Catí 340
Sales, Francesc, veí de Catí 313
Sales, Gaspar, conseller i veí de Catí 310, 311
Sales, Jaume, conseller de Catí 312, 344
Sales, Joan, justícia de Catí 312, 353
Sales, Josep, notari i escrivà del consell de Catí, jurat 310, 352
Sales, Mateu, jurat de Catí 348, 349
Sales, Miquel, conseller de Catí 312, 344
Sales, Pere, sastre, conseller de Catí 344, 348, 349
Sales, Roc, veí de Catí 311
Sales d'en Miquel, Gabriel, jurat de Catí 353
Salines, Cristòfol de, procurador senyorial a la tinença d'Alcalatén 91
Salom, en, veí de Benicarló 404
Salom, Celom, Guillem, jurat de València 262, 264
Salom, Mateu, jurat de Morella 305
Saloma, na, veïna de Catí 331
Salort, Antoni, nunci de Catí 347
Salvador, Francesc, jurat de Lluçena 74
Salvador, Pere, veí d'Herbers Jussans 146
Samitier, Joan Crisòstom, infançó, governador de la tinença d'Alcalatén 76
Samorera, Berenguer, mostassaf de València 264
Samsona, na, veïna de Catí 347
Sánchez de Pina, Martí, notari de la casa del senyor d'Alcalatén 61

- Sans, Alexis, mostassaf de Catí 348
- Sans, Antoni, veí de Xert 532
- Sans, Domingo, veí d'Herbers Jussans 146
- Sans, Francesc, fuster, conseller de Catí 344
- Sans, Gaspar Andreu, veí de Xert 527
- Sans, Gaspar, conseller de Catí 337
- Sans, Jaume, veí de Catí 341
- Sans, Jeroni, jurat de Catí 340
- Sans, Joan Martí, veí de Xert 543
- Sans, mossén Joan Carles, jurat de Catí 309, 330, 337, 338, 342
- Sans, mossén Pere Arcís, jurat de Catí 340
- Sans, Ramon, veí d'Herbers Jussans 146
- Sans, Pere, fuster, mostassaf de Catí 348, 349, 353
- Sant Joan, Andreu de, veí de Catí 341
- Sant Joan, Batista, veí de Catí 342
- Sant Joan, Francesc, major, conseller de Catí 337
- Sant Joan, Francesc, menor, conseller de Catí 337
- Sant Joan, Gabriel, veí de Catí 311, 341
- Sant Joan, Gaspar Adam, veí de Catí 341
- Sant Joan, Josep Vicent, veí de Catí 312
- Sant Joan, Josep, llaurador i mostassaf de Catí 341, 342, 344
- Sant Joan, Martí, veí de Catí 341
- Sant Joan, Melxor, conseller de Catí 344
- Sant Joan, Nicolau, veí de Catí 313
- Sant Joan, Pere de, notari de Catí 310
- Sant Joan, Ramon, justícia i mostassaf de Catí 343, 348, 349
- Sant Joan, Sebastià, jurat i conseller de Catí 310, 343, 349, 353
- Sant Joan, Sebastià, major, jurat i conseller de Catí 344, 347, 350
- Sant Joan, Sebastià, menor, veí de Catí 350
- Sant Joan, Vicent, mostassaf i lloctinent del justícia de Catí 310, 348, 353
- Sant Joan d'en Jaume, Pere, veí de Catí 348, 349
- Sant Joan d'en Marc, Gabriel, veí de Catí 310
- Sant Joan d'en Marc, Pere, conseller de Catí 310, 337
- Sant Martí, Baltasar, jurat de Lluçena 76
- Sant Martí, Pere, conseller de Lluçena 76
- Sanxo, Berenguer, habitant a Figueroles 55
- Sanxo, mestre Marc, mestre en Arts, jurat de Morella 461
- Sanxo, Roís, notari, justícia de Lucena 56, 60
- Saragossa, Antoni, veí de Catí 339
- Saragossa, Pere, veí de Catí 350
- Saranyó, Berenguer, jurat de València 264
- Sastre, Antoni, veí d'Herbers Jussans 146
- Savall, Miquel, jurat de Morella 486
- Sebastià, Antoni, veí d'Herbers Jussans 146
- Sebastià, Domingo, veí d'Herbers Jussans 147
- Sebastià, Francesc, veí d'Herbers Jussans 146
- Sebastià, Guiamó, veí d'Herbers Jussans 146
- Sebastià, na Francesca d'en, veïna d'Herbers Jussans 146
- Sebastià, Pere, veí d'Herbers Jussans 146
- Sebastià, Ramon, veí d'Herbers Jussans 146
- Sebastià, Vicent, veí d'Herbers Jussans 227
- Sebastiana, na, veïna d'Herbers Jussans 146
- Segarra, Agustí, veí de Catí 312
- Segarra, Antoni, veí de Xert 522, 527
- Segarra, Baltasar, notari i escrivà del consell de Catí, jurat 309, 338, 339, 341, 342, 344, 347, 348, 349
- Segarra, Berenguer, veí d'Albocàsser 368, 371
- Segarra, Bernat, conseller de Catí 310, 337, 348, 349
- Segarra, Gabriel, conseller de Catí 310, 337
- Segarra, Gaspar, veí de Catí 350
- Segarra, Jaume, jurat de Catí 310, 312
- Segarra, Joan, fill d'en Guillem, veí de Catí 330
- Segarra, Joan, paraire, de Catí 348
- Segarra, Josep, jurat de Catí 310
- Segarra, Mateu, conseller de Catí 337
- Segarra, Miquel, síndic de Catí 310
- Segarra, Pere Joan, veí de Catí 313
- Segarra, Pere, jurat i conseller de Catí 337, 339, 353
- Segarra, Pere, veí d'Herbers Jussans 147
- Segarra, Valero, conseller i veí de Catí 310
- Segarra d'en Batiste, Baltasar, justícia de Catí 350, 352

Segarra d'en Joan, Joan, veí de Catí 350
 Segarra de na Sebastiana, Joan, conseller de Catí 344
 Segura, Andreu, veí d'Herbers Jussans 228
 Segura, Bertomeu, veí de Benicarló 397
 Segura, Casimiro, governador senyorial de l'Alcalatén 65, 80
 Segura, Casimiro, veí d'Herbers Jussans 227
 Segura, Josep, veí d'Herbers Jussans 225, 230, 232
 Segura, Pasqual, veí d'Herbers Jussans 225, 232
 Selma, mossén Josep, veí de Xert 527
 Sentantoner de Llucena, lo 85
 Serret, Cerret, Nàcio, veí d'Herbers Jussans 225
 Serret, Guillem, veí d'Herbers Jussans 146
 Serret, Josep, secretari de l'ajuntament d'Herbers Jussans 227, 228, 231
 Simó, en, veí de Xert 527
 Soldevila, en, veí d'Herbers Jussans 159
 Solsona, Bernat, jurat de València 262
 Sorolla, Pere, batlle d'Herbers Jussans 219, 220, 221, 222
 Sunyer, Bernat, mostassaf de València 276

T

Tamarit, Bernat, corredor públic de Morella 486
 Tarassona, Jaume 37
 Tarragó, Salvador, veí de Benicarló 397
 Tarragona, na, veïna d'Herbers Jussans 146
 Tena, Nicolàs, veí d'Herbers Jussans 227
 Tirado, Tomàs, conseller de Llucena 76
 Tolsà, Pere, lloctinent del procurador senyorial a Llucena 54
 Tomàs, en, veí de Xert 549
 Tomasa, na, veïna d'Herbers Jussans 146
 Torrelles, Jaume, veí de Benicarló 418
 Torres, Miquel, justícia i mostassaf de Catí 344, 350
 Torres, Pere, veí de Catí 311

U

Urrea, don Pedro d', senyor de la tinença d'Alcalatén 56, 60, 108

V

Vallés, Domingo, jurat de Catí 302
 Valls i Castellví, Domingo, senyor d'Herbers Jussans 223
 Valls i de Cubells o de Castellví, Francesc, senyor d'Herbers Jussans 219, 220, 221, 222, 223
 Valls i de Cubells, Jeroni, senyor d'Herbers Jussans 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214
 Valls i de Cubells, Lluís Joan, senyor d'Herbers Jussans 177, 180, 181, 182, 183
 Valls i de Cubells, mossén Bertomeu, senyor d'Herbers Jussans 175, 176, 177, 178, 179, 180
 Valls i de Cubells, mossén Lluís Marc, senyor d'Herbers Jussans 137, 143, 151, 160, 162, 164, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201
 Valls, Gaspar Nofre, tudor de Jeroni Valls i de Cubells 201, 202, 203
 Vallverd, Vallvert, Domingo, jurat de Llucena 56
 Vellviure, Manuel, veí d'Herbers Jussans 228
 Verdú, Francesc, conseller de Catí 310, 344
 Verdú, Francesc, major, veí de Catí 348, 350
 Verdú, Gabriel, justícia, jurat, mostassaf i conseller de Catí 337, 338, 339
 Verdú, Gaspar, veí de Catí 349
 Verdú, Guillem, conseller de Catí 337
 Verdú, Martí, jurat de Catí 350
 Verdú, Mateu, veí de Catí 313, 341
 Verdú, Miquel, conseller de Catí 337
 Verdú, Sebastià, mostassaf de Catí 309, 331, 337
 Verdú, Tomàs, conseller de Catí 337
 Vicent, Bertomeu, lloctinent del justícia de Llucena 75
 Vicent, Jaume, nunci i corredor de Llucena 58

Vilafranca, fra Ferrer de, comanador Major de Montesa i Peníscola 415

Vilalta, Josep, veí d'Herbers Jussans 224, 231, 232

Vilalta, Manuel, veí d'Herbers Jussans 232

Vilamur, Guillem, veí d'Herbers Jussans 143, 144

Vilanova, Guillem, veí d'Herbers Jussans 147

Vilanova, Jaume, veí de Catí 310

Vilanova, Nicolau, notari, veí d'Herbers Jussans 169

Vilanova, Ramon, veí d'Herbers Jussans 160

Vilar, Jaume, conseller de Lluçena 76

Vilba, Pere, jurat de Morella 296

X

Xaus, Martí de, alcaid de la moreria de Borja 61

Índex toponímic

A

Albocàsser 330, 359, 368, 369, 370, 373

Albocàsser, terme de:

bassa del Coll 368

camí de la Canal 371

carrascal d'en Aiguavives 374

devesa de les Vinyes 366

Fontanelles, les 368

pou de la Figuera 374

tallada del Carrascal 370

Alcalatén 61

Alcora 61, 73

B

Barcellona, La 518, 523, 524

Barcelona 268

Benicarló 378, 384, 385, 395, 399, 406, 407, 408, 412, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 421

Benicarló, terme de:

barranc d'Aiguaoliva 392, 395, 406

bassa d'en Busquet 394

bassa d'en Busquet 403

bassa del Coll 394, 403

Bovalar, el 396, 398, 404, 406, 408, 419

camí d'Alcalà 397, 404, 411

camí d'Ulldecona 411

camí de Càlig 381, 397

camí de l'Açota 416, 417

camí de les Egües 391, 392, 400, 410, 417

camí de Peníscola 396, 400, 411, 414

camí de Sant Mateu 411

camí de Vinaròs 391, 411

camí de Xivert 391, 392, 395, 396, 406, 409, 410

camí del Mitjà 401, 411

camí dels Frares 397, 404, 417

devesa d'Amunt 391, 410

devesa d'Avall 392, 394, 396, 400

Estany dolç, l' 391, 401

fossa del Pastor 391, 410

partida de l'Açota 404

pou del Pla 416

Raval, el 418

riu Sec 384, 391, 398, 401, 404, 406, 410, 411, 417

Sant Sadurní 395, 405, 406, 411

séquia antiga 401

séquia d'en Pasqual Roig 400

séquia de la Palafanga 400, 401

séquia de n'Albàriga 401

Borja, moreria de (Aragó) 61

C

Cabanes 542

Càlig 511, 518

Canet lo Roig 511, 518, 519, 522

Castellfort 433, 448, 449

Catí 309

Catí, terme de:

- Artigues, les 331
- assagador a Sant Vicent 311
- barranc d'en Berenguer 340
- barranc d'en Gendre 311
- barranc d'en Roig 331
- barranc de les Artigues 31
- barranc de Moragues 311
- barranc de n'Aldeta 312, 339
- barranc del Almaçà 339
- barranquet d'en Conill 311
- barranquet de Diuenge 310
- barranquet dels Albers 312
- bosquet de na Saloma 312
- bovalar major 298, 330, 331
- bovalar Xic 331, 334
- camí d'Albocàsser 312, 341
- camí d'Ares 312
- camí de la Verge Maria de l'Avellà 313
- camí de Les Coves 312
- camí de les coves de Miralles 313
- camí de Sant Mateu 311, 312, 331
- camí de Santa Anna 339
- camí de València 339
- camí del Consell 312
- camí dels Albers 339
- camí i barranc de la font del Almasar 313
- camí real de Morella 310
- cap del Canalís 310
- coll de les carrasques del Capellà 331
- collet d'en Sanxo 331
- coveta d'en Bugotó 329
- creu dels Entreforcs 347
- creueta dels Albers 312
- ermita de Sant Josep 311
- església de Santa Maria 239, 300
- esperó del mas d'en Eximeno 329
- feixes d'en Torres 329
- font de Catí 340
- font de l'Almaçà 340
- font de l'Avellà 340
- font del Cano 295
- Fontanella, la 313, 341
- foseta d'en Runa 331
- foseta del Cavaller 329
- fossar de Catí 294
- Gatellar, el 341
- Guinyardera, la 313
- mas de na Guerola 312
- mas de na Masipona 312
- maset de Pere Joan Segarra, dit d'Alemany i de Ferré 313
- moleta d'en Conill 311
- moleta de na Pastora 329
- morral d'en Gendre 329
- morral de Puigsomer 329
- morral del bosc d'en Gisquerol 330
- ombria d'en Ferré 330
- parades de Calrrony 313
- partida de Puigcabrer 340
- pla d'en Macip 341
- pla de la lloma de les Artigues 331
- pla de Montanyés 312
- plaça de Santa Maria 305
- planeta de les Artigues 312
- pou d'Avinyó 310
- pou d'en Masip 310
- pou de Barrulles 330
- pou de na Masipona 341
- pou de na Sant Joana 340
- pou del Consell 312, 330, 341, 347
- pou del Regall 347
- pou Nou 309
- pous del mas d'en Figuera 329
- redonda de Catí 309, 310
- redonda del Vinyet 312
- roca d'en Català 329
- roca del Moro 312, 339
- Salleres, les 331
- Santa Anna 340
- selleta d'en Inglada 329
- serra de la creu de Sant Mateu 331
- serrada de na Cristina 311, 341
- solà o racó de Moragues 311
- sòls dels Mitjans 312
- Torreblanca 341, 345
- tossal d'en Rabassa 330
- Vall de Cirers 329

Cervera del Maestrat 512

Cervera, batllia de 518

E

Exarch, castell de (Aragó) 61

F

Figueroles 55, 66, 68, 73

Forcall, El 172

França 268

H

Herbers Jussans, terme d':

bací de la Font 130, 157

barranc de la cova de l'Ós 143

barranc de la Font 186

barranc de la Teuleria 226

Boveral, el 207, 225

camí de Morella 138, 143, 148, 156, 191

camí del Fontanal 130

camí del Peiró 134

camí Reial 153, 201

carrer del Sol 160

carrer Pla 160, 210

Castellar, el 138

coll de la Vall 138

costa de Morella 201

devesa de la Garroxa 153

devesa de la Serreta 130, 152, 153, 161, 188, 207

devesa de les Vinyes 131

devesa del Vinyet 186, 226

devesa dels Sabaters 132, 153

devesa Vella 186

era d'en Segarra 140

font d'en Albero 140, 153

font d'en o del Mas 130, 140, 159

font de les Comes 226

font de Sant Pere 191

font del racó de la Mola 225

Fontanal, el 146, 147, 155, 170, 188, 200, 201, 230

Fontfreda, la 146, 228, 229, 232

gorc de la creu de la Garroxa 202

gorc del Guerau 196

horta de la Fontfreda 133

horts Jussans 146

Mare de Déu del Sargar 186, 209

maset de la Mateua 225

Mola Escabosa 138

Moletes, les 225

ombria de Narbona 153

pigado de la Mola 225

portell del Fontanal 161

pou de la Palanca 157

racó de la mola de na Vicenta 225

roca d'en Vilalta 230

séquia dels Horts 130, 158

serreta del Fontanal 174

solà del barranc d'en Fons 225

solà del Capellà 130, 152, 153, 161, 173, 207, 224

tormo de na Vilamura 140

tossal dels Sabaters 131, 153, 183, 207, 226

L

La Jana 511, 518, 520, 546, 563

Les Useres 60, 61, 73

Lleida 268

Llucena, terme de:

assut del molí fariner 62

barranc de la Boadella o Buadella 83, 90

barranc de la Foia 62

Bovalar, el 55

Calvari, el 70

camí de la Foia 58

camí de la Pedrenyera 117

carrer de la Tasa o de la Canal 69

Cingla, la 115

coves de na Mallassén 115

devesa Gran 59

devesa Xica 59

església de Santa Maria 50, 61, 67, 110

font del Xerx o Cherç 70

morral de Gràcia 115

portal Nou 116

roques del Graell 58, 115

- roques del Xerx, Cherch 58
 Sant Vicent 70
 séquia de la Font 84
 séquia de Llucena 80, 87
 solana dels Horts 58
- Luca 268
- M*
- Maestrat, lo 399, 415
 Monçó 268
 Mont, Santa Maria del, convent 260
 Mont-roig 143, 153, 225
 Morella, terme de 140, 294, 296, 335, 429, 433, 434, 435, 436, 437, 453, 457, 482, 483, 487, 490
 Morella, terme de:
   camí de València 503
   carrer del Moro o Morro 504
   devesa del Vinyet 503
   devesa o bovalar de Tallago 433, 447, 500, 501
   devesa o vall de Salvassòria 433, 434, 435, 436
   devesa o vall de Vallivana 433, 434, 435, 436
   església de Sant Joan 504
   església de Sant Miquel 504
   església de Santa Maria 449, 456, 488, 489, 504, 507
   Fontanella, la 504
   placeta d'en Monistrol 504
   portal d'en Camarasa 504
   portal de Sant Mateu 504
   regall de les Caledes 503
   vall de les Ferreres 434
   vall de Vallibona 433, 434, 435, 436
 Morella, vila de 165, 425, 426, 428, 430, 431, 432, 433, 437, 438, 440, 441, 443, 446, 447, 448, 451, 452, 453, 458, 461, 463, 466, 467, 468, 470, 472, 473, 474, 476, 478, 482, 483, 484, 486, 487, 488, 489, 490, 492, 496, 498, 502, 511, 512
- N*
- Narbona 268
- P*
- Peníscola, batllia de 412
 Penya-roja 153
 Portell de Morella 433
- R*
- Rossell 511, 519
- S*
- Sant Mateu 511, 512, 518, 519, 537
 Santa Tecla, de València 240
 Saragossa 260
- T*
- Tortosa 261
 Traiguera 511, 518
- V*
- València 240, 241, 244, 245, 246, 255, 256, 258, 260, 264
 València, ciutat de:
   carrer de la Freneria 280
   claustre de Santa Maria 288
   plaça de la Seu 280
   plaça dels Canvis 280
 València, regne de 242, 247
 Vallibona 511, 512
 Valls 268
 Vilafranca del Maestrat 433
- X*
- Xàtiva 290
 Xert 511, 518, 524
 Xert, terme de:
   barranc d'en Vilar 522
   barranc de Joan Saragossa 522
   barranc de la Barcella 522
   barranc del Regall 549
   barranc dels Cocons 520, 563
   bosc de la Roureda 524, 546
   bosc de la vall de l'Ós 524, 546
   bosc de la Vall de la Tea 524
   bosc del Feixar 524, 546
   bosc del Lledó 524, 546

bosc del Monant 524, 546
 bosc del Vilar 524, 546
 bosc dels Clots 524, 546
 Calderes, les 562
 camí de Rossell 512
 camí de Sant Mateu 556
 clot d'en Oliver 522
 coll d'en Beltran 531
 coll d'en Gil 532
 coll d'en Rogit 531
 coll de les Forques 531
 coll del Francàs 549
 coll dels Castevells 549
 coll dels Colomerasos 549
 cometa del Nal 522
 cova de na Ribera 522
 creueta d'en Salom 532
 creueta del Magraner 520, 546, 563
 creueta del Regall 532
 devesa de les Alcanícies 540
 devesa de Turmell 511, 512, 530, 532
 ermita de Sant Pere de la Barcella 524,
 546
 ermita de Sant Vicent 556
 font del Molinar 512, 517, 528, 529,
 540
 Grau, el 562
 la Curolla 549
 Magraner, partida del 562
 Mola, la 562
 Moleta, la 562
 Rambla, la 545, 546, 563
 redonda de la Creueta 531
 redonda de les vinyes del Magraner 517,
 520, 545, 546, 548
 redonda del Borró 545, 546
 riba d'en Galí 522
 riu de la Barcella 512
 riu de Servol 512
 riu Sec o la Rambla 512
 Roca Foradada, la 512
 Roca Gotellera 522
 roques del Salt 532
 séquia o font de l'Abelló 529, 549
 tossal d'en Roca 522
 Xodos 60, 61

Í ndex

<i>Estudi introductori</i>	7
Els llibres d'establiments municipals	7
El procés de redacció dels establiments	10
El contingut dels establiments municipals	16
Els manuscrits editats	21
Normes d'edició	31
Bibliografia sobre establiments valencians	32
<i>Llibre d'establiments de Llucena (segle XV)</i>	35
<i>Llibre del mostassaf de Llucena (segle XV)</i>	93
<i>Llibre d'establiments d'Herbers (1324-1850)</i>	127
<i>Llibre del mostassaf de la vila de Catí (1576-1759)</i>	233
<i>Llibre d'establiments de la vila de Catí (1576-1759)</i>	307
<i>Llibre d'establiments d'Albocàsser (segle XV)</i>	357
<i>Llibre d'establiments de Benicarló (1409-1412)</i>	377

<i>Llibre d'establiments de Castellfort i aldees de Morella (1370-1374)</i>	423
<i>Llibre d'establiments de la vila i aldees de Morella (1530)</i>	459
<i>Llibre d'establiments de la vila de Xert (1689)</i>	509
<i>Índex antroponímic</i>	565
<i>Índex toponímic</i>	577

*P*ublicat

en febrer de 2006

per la Universitat de València

